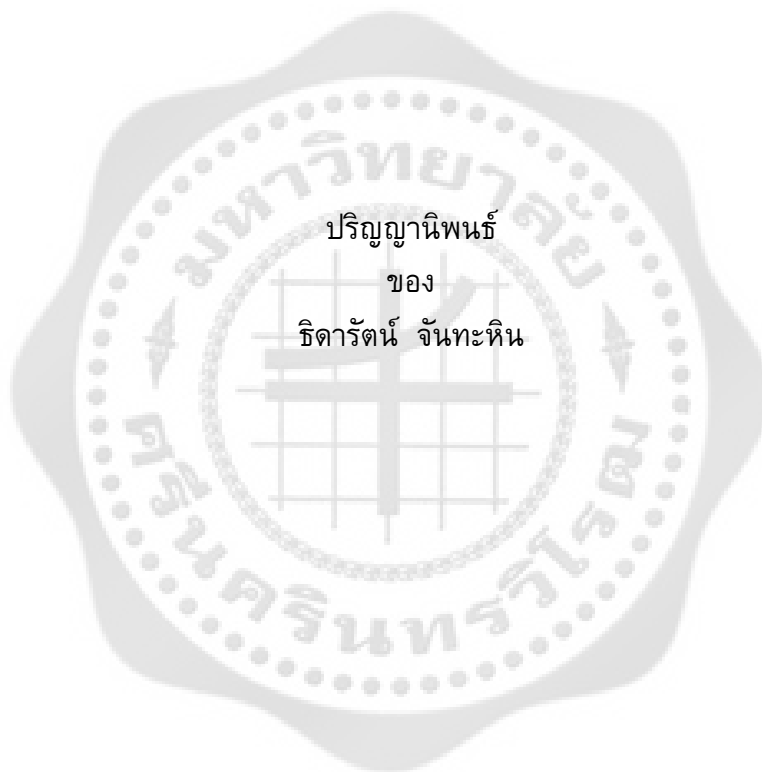

การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ KID-D เพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะสังคมที่ดี
ของเด็กปฐมวัย

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิทยาการทางการศึกษาและการจัดการเรียนรู้
(การศึกษาปฐมวัย)

ตุลาคม 2558

การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ KID-D เพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะสังคมที่ดี
ของเด็กปฐมวัย

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิทยาการทางการศึกษาและการจัดการเรียนรู้
(การศึกษาปฐมวัย)

ตุลาคม 2558

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ KID-D เพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะสังคมที่ดี
ของเด็กปฐมวัย

บทคัดย่อ
ของ
ธิดารัตน์ จันทะนิน

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาวิทยาการทางการศึกษาและการจัดการเรียนรู้
(การศึกษาปฐมวัย)

ตุลาคม 2558

ธิดารัตน์ จันทะหิน. (2558). การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ KID-D เพื่อเสริมสร้าง
คุณลักษณะ สังคหวัตถุสี่ของเด็กปฐมวัย. ปรินญาณิพนธ์ ปร.ด.วิทยาการทางการศึกษาและ
การจัดการ เรียนรู้ (การศึกษาปฐมวัย). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรี
นครินทรวิโรฒ. คณะกรรมการควบคุม: รองศาสตราจารย์ ดร.สิริมา ภิญโญนนตพงษ์,
รองศาสตราจารย์ ดร.บุญเชิด ภิญโญนนตพงษ์, อาจารย์ ดร.ราชันย์ บุญธิมา.

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะสังคหวัตถุสี่ของเด็กปฐมวัย ด้วย
รูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ KID-D ทำการศึกษาเป็นสามระยะ ดังนี้ 1) วิเคราะห์องค์ประกอบ
คุณลักษณะสังคหวัตถุสี่ของเด็กปฐมวัย 2) สร้างรูปแบบการจัดการเรียนรู้ และ 3) เสริมสร้าง
คุณลักษณะสังคหวัตถุสี่ของเด็กปฐมวัยโดยใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ KID-D กลุ่มตัวอย่างที่
ใช้ในการวิจัยเป็นนักเรียนชั้นอนุบาลปีที่ 2 อายุ 5-6 ปี โรงเรียนสังกัดสำนักงานการศึกษา
กรุงเทพมหานคร ปีการศึกษา 2557 แบ่งเป็นกลุ่มตัวอย่างในการศึกษาองค์ประกอบ จำนวน 525
คน ซึ่งได้จากการสุ่มตัวอย่างแบบแบ่งกลุ่ม (Cluster Sampling) และกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการ
เสริมสร้างคุณลักษณะสังคหวัตถุสี่ จำนวน 2 ห้องเรียน ที่ได้จากการเลือกแบบเจาะจง แบ่งเป็นกลุ่ม
ทดลอง จำนวน 37 คน ได้รับการจัดการเรียนรู้แบบ KID-D และกลุ่มควบคุม จำนวน 37 คน ได้รับ
การจัดการเรียนรู้ตามแบบปกติของโรงเรียน เครื่องมือที่ใช้ คือ แบบประเมินคุณลักษณะสังคหวัตถุสี่
ของเด็กปฐมวัยและรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ KID-D

ผลการศึกษาสรุปได้ดังนี้ การวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันคุณลักษณะสังคหวัตถุสี่ของ
เด็กปฐมวัย พบว่า คุณลักษณะสังคหวัตถุสี่ของเด็กปฐมวัย มี 4 องค์ประกอบ ได้แก่ ด้านการให้สิ่งที่
ดี มี 3 ตัวบ่งชี้ ด้านการพูดดี มี 3 ตัวบ่งชี้ ด้านประพฤติดี มี 3 ตัวบ่งชี้ และด้านการวางตนดี มี 3 ตัว
บ่งชี้ โดยทั้งโมเดลการวิเคราะห์องค์ประกอบอันดับแรกและอันดับที่สอง มีความเหมาะสมพอดีกับ
ข้อมูลเชิงประจักษ์และมีค่าอำนาจการถดถอยมาตรฐานที่แสดงค่าความเที่ยงตรงเชิงโครงสร้างสูง
และมีค่าสหสัมพันธ์เชิงพหุกำลังสอง ที่แสดงค่าความเชื่อถือได้สูงในแต่ละตัวบ่งชี้ ส่วนผลการสร้าง
รูปแบบการจัดการเรียนรู้ได้รูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ KID-D ประกอบด้วย 4 ขั้นตอน คือ ขั้น
กระตุ้นความรู้ (Knowledge : K) ขั้นปฏิสัมพันธ์ (Interaction : I) ขั้นปฏิบัติงานร่วมกัน (Doing
together : D) และขั้นแสดงผลงานสะท้อนการเรียนรู้ (Display : D) ที่มีคุณภาพโดยรวมอยู่ในระดับ
เหมาะสมมากและผลการเสริมสร้างคุณลักษณะสังคหวัตถุสี่ของเด็กปฐมวัย พบว่า เด็กในกลุ่ม
ทดลองมีคะแนนหลังการทดลองสูงกว่าก่อนทดลองและสูงกว่าเด็กในกลุ่มควบคุม ทั้งโดยรวมและ
รายด้านอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 โดยมีขนาดส่งผลในระดับมากต่อคะแนนรวมและ
คะแนนรายด้านทุกด้าน แสดงว่ารูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ KID-D สามารถเสริมสร้าง
คุณลักษณะสังคหวัตถุสี่ของเด็กปฐมวัยได้

THE DEVELOPMENT OF KID-D LEARNING MANAGEMENT MODEL TO ENHANCE THE
SANGAHAWATTHU 4 TRAITS OF PRESCHOOL CHILDREN

AN ABSTRACT
BY
THIDARAT JANTAHIN

Presented in Partial Fulfillment of the Requirements for the
Doctor of Philosophy Program in Education Science and Learning Management)
(Early Childhood Education)
at Srinakharinwirot University

October 2015

Thidarat Jantahin. (2558). *The Development of KID-D Learning Management Model to Enhance the Sangahawatthu 4 Traits of Preschool Children*. Dissertation, Ed.D.(Science and Education Teaching and Learning Management). Bangkok: Graduate School, Srinakharinwirot University. Advisor Committee: Assoc.Prof.Dr.Sirima Pinyoanuntapong, Assoc.Prof.Dr. Boonchird Pinyoanuntapong, Dr. Rachan Boonthima.

The main purpose of this research was to enhance the Sangahawatthu 4 traits of preschool children through the KID-D learning management model. The study was conducted in three phases as follows: 1) the factor analysis of Sangahawatthu 4 traits of preschool children; 2) the development of a learning management model; and 3) the enhancement of Sangahawatthu 4 traits of preschool children by using the KID-D learning management model. The sample used in the study was second year kindergarten students, with 5-6 years of age, who were studying in 2014 academic year at schools under the Department of Education, Bangkok Metropolitan Administration. The sample for factor analysis was 525 students selected by cluster sampling and the sample for the enhancement of Sangahawatthu 4 traits was 2 classes of students selected by purposive sampling. The experimental group of 37 students was used with the KID-D learning management model while the control group of 37 students was scheduled with the normal learning activities provided by school. The instruments used were an evaluation form for the Sangahawatthu 4 traits of preschool children and a KID-D learning management model. The results of study were summarized as follows.

The confirmatory factor analysis revealed that the Sangahawatthu 4 traits of preschool children consisted of 4 factors: Good Offers with 3 indicators, Good Words with 3 indicators, Good Behaviors with 3 indicators, and Good Manners with 3 indicators. Both models of first order confirmatory factor analysis and second order confirmatory factor analysis had goodness of fit with the empirical data, standardized regression weights (SRW) which showed high construct validity, and squared multiple correlations (SMC). Regarding the development of a learning management model, a KID-D learning management model was obtained. The model comprised 4 steps: Knowledge (K), Interaction (I), Doing together (D), and Display (D), with the quality in general at the very appropriate level. Regarding the enhancement of Sangahawatthu 4 traits of preschool children, it was found that the scores of students in the experimental group after the experiment were higher than those of before the experiment and also those of the students in the control group, both in general and in individual areas, with statistical significance at the level of .01. The effect sizes with the total score and the scores of all individual areas were at the high level. The results indicated that

the KID-D learning management model could be used to enhance the Sangahawatthu 4 Traits of preschool children.

ปริญญานิพนธ์
เรื่อง
การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ KID-D เพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะสังคมของเด็ก
ปฐมวัย
ของ
ธิดารัตน์ จันทะหิน

ได้รับอนุมัติจากบัณฑิตวิทยาลัยให้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาวิทยาการทางการศึกษาและการจัดการเรียนรู้
(การศึกษาปฐมวัย) ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

..... รักษาราชการแทนคณบดีบัณฑิต
วิทยาลัย

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.นพดล อินทร์จันทร์)

วันที่.....เดือน.....พ.ศ. 2558

อาจารย์ที่ปรึกษาปริญญานิพนธ์

คณะกรรมการสอบปากเปล่า

.....ที่ปรึกษาหลัก

..... ประธาน

(รองศาสตราจารย์ ดร.สิริมา ภิญโญนนตพงษ์)

(ศาสตราจารย์ ดร. อารี สัตถ์หนวี)

.....ที่ปรึกษาร่วม

.....กรรมการ

(รองศาสตราจารย์ ดร.บุญเชิด ภิญโญนนตพงษ์)

(รองศาสตราจารย์ ดร.สิริมา ภิญโญนนตพงษ์)

.....ที่ปรึกษาร่วม

.....กรรมการ

(อาจารย์ ดร.ราชันย์ บุญธิมา)

(รองศาสตราจารย์ ดร.บุญเชิด ภิญโญนนตพงษ์)

.....กรรมการ

(อาจารย์ ดร.ราชันย์ บุญธิมา)

.....กรรมการ

(รองศาสตราจารย์ ดร.กุลยา ตันติผลาชีวะ)

ประกาศคุณูปการ

ปริญญานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงสมบูรณ์ได้ ด้วยความกรุณาอย่างดียิ่งและสูงสุดจาก รองศาสตราจารย์ ดร.สิริมา ภิญโญนนตพงษ์ ประธานควบคุมปริญญานิพนธ์ เป็นที่ปรึกษา ให้กำลังใจ และอยู่เคียงข้างผู้วิจัยตลอดมา ตั้งแต่เริ่มต้นจนเสร็จสมบูรณ์ คอยช่วยเหลือแนะนำข้อบกพร่องต่างๆ ของ ผู้วิจัยด้วยความทุ่มเทเอาใจใส่อย่างดี ผู้วิจัยรู้สึกประทับใจในความรัก ความเมตตา ความปรารถนาดีที่ ท่านอาจารย์มิให้ผู้วิจัยเสมอมา ผู้วิจัยจะนำสิ่งที่ได้จากการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ไปปฏิบัติหน้าที่ของตน อย่างเต็มความรู้ ความสามารถเพื่อประโยชน์สูงสุดต่อการพัฒนาเด็กปฐมวัย ขอกราบขอบพระคุณรอง ศาสตราจารย์ ดร.บุญเชิด ภิญโญนนตพงษ์ ที่ให้คำปรึกษาทางด้านการออกแบบการวิจัยและสถิติที่ใช้ ในการทำปริญญานิพนธ์ด้วยความเอาใจอย่างดียิ่ง ทั้งองค์ความรู้ความเข้าใจอย่างลึกซึ้งซึ่งในการพัฒนา งานวิจัยและขอกราบขอบพระคุณ อาจารย์ ดร.ราชันย์ บุญธิมา ที่กรุณาแนะนำให้ข้อเสนอเพิ่มเติมที่ เป็นประโยชน์ มีความชัดเจนสมบูรณ์และเป็นกรรมการควบคุมปริญญานิพนธ์ ผู้วิจัยรู้สึกซาบซึ้งใน ความกรุณาของท่านเป็นอย่างยิ่ง จึงขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูง ณ โอกาสนี้

ขอกราบขอบพระคุณ ศาสตราจารย์ ดร.อารี สัตตหณวี และรองศาสตราจารย์ ดร.กุลยา ตันติ ผลาชีวะ ที่ท่านกรุณาเสียสละเวลาเป็นกรรมการสอบ พร้อมทั้งให้ข้อเสนอแนะที่มีคุณค่า ทำให้ ปริญญานิพนธ์ฉบับนี้มีความสมบูรณ์ และขอกราบขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์ ดร.เยาวพา เดชะ คุปต์ อาจารย์สาขาการศึกษาปฐมวัยที่ประสิทธิประสาทความรู้และให้คำปรึกษาแก่ผู้วิจัยตลอด ระยะเวลาของการศึกษา

ขอขอบพระคุณผู้เชี่ยวชาญทุกท่านที่ได้ให้ความอนุเคราะห์สละเวลาให้ข้อมูลที่เป็น ประโยชน์ ในการศึกษาวิจัย และผู้เชี่ยวชาญทุกท่านที่ได้อนุเคราะห์ช่วยเหลือในการตรวจสอบ คุณภาพเครื่องมือวิจัย

ขอขอบพระคุณคณะผู้บริหาร คณะครู นักเรียน ผู้ปกครองโรงเรียนในสังกัดสำนักงานการศึกษา กรุงเทพมหานคร และอาจารย์สถิรมน พัฒน์พงษ์ ที่เป็นผู้ช่วยวิจัยในการเก็บข้อมูลแบบประเมินในทุก โรงเรียนที่เข้าร่วมดำเนินการวิจัย และร่วมจัดทำแผนการจัดการเรียนรู้แบบ KID-D ให้สอดคล้องกับ หน่วยแผนการจัดการเรียนรู้ในสังกัดสำนักงานการศึกษากรุงเทพมหานคร คอยให้คำปรึกษา สนับสนุน และช่วยเหลืออย่างจริงใจในการวิจัยจนเป็นผลสำเร็จ ตามจุดมุ่งหมายของการวิจัย

ขอขอบคุณคุณอาจารย์ เพื่อน รุ่นพี่และรุ่นน้องนิสิตปริญญาโท-ปริญญาเอก ทุกรุ่น โดยเฉพาะเพื่อนนิสิตปริญญาเอก รุ่น 8 ที่คอยช่วยเหลือ ให้คำปรึกษา ให้กำลังใจกัน จนทำให้การ วิจัยลุล่วงไปด้วยดี

ขอขอบคุณทุกท่านที่มีได้กล่าวนามไว้ ณ ที่นี้ ที่กรุณาให้ความช่วยเหลือ ให้คำปรึกษา สนับสนุนและเป็นกำลังใจจนทำให้ปริญญานิพนธ์ฉบับนี้เสร็จสมบูรณ์

ความสำเร็จของการวิจัย คือ ความสำเร็จของศึกษา ผู้วิจัยขอบูชาแต่พระคุณ บิดา มารดา ญาติมิตรผู้ให้ชีวิต พร้อมทั้งสมาชิกทุกคนในครอบครัว ผู้ให้การสนับสนุน ส่งเสริมอย่างจริงใจ ที่เป็น

กำลังใจและแรงผลักดันให้สามารถฟันฝ่าอุปสรรคและทำวิจัยได้สำเร็จอย่างเต็มภูมิและเพื่อให้ผู้วิจัยได้พัฒนาไปสู่การทำหน้าที่รับใช้ประเทศชาติและสังคมด้วยคุณธรรมจริยธรรมตามหลักสังคหวัตถุส์ตลอดไป

ธิดารัตน์ จันทะหิน

งานวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัย
จาก
มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี

สารบัญ

บทที่	หน้า
1 บทนำ	1
ภูมิหลัง	1
คำถามการวิจัย	5
ความมุ่งหมายของการวิจัย	5
ความสำคัญของการวิจัย	5
ขอบเขตของการวิจัย	6
ประชากรที่ใช้ในการวิจัย	6
กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย	7
ระยะเวลาในการวิจัย	7
ตัวแปรที่ใช้ในการวิจัย	8
นิยามศัพท์เฉพาะ	9
กรอบแนวคิดในการวิจัย	12
สมมุติฐานของการวิจัย	13
2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	14
เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับคุณลักษณะสังคหวัตถุสืของเด็กปฐมวัย	16
ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับคุณธรรมและจริยธรรมทางพุทธศาสนา	16
ความหมายของคุณธรรมและจริยธรรม	16
ความสำคัญของคุณธรรมและจริยธรรม	20
องค์ประกอบของคุณธรรมและจริยธรรม	21
คุณลักษณะของคุณธรรมและจริยธรรมที่พึงประสงค์	23
หลักการจัดกิจกรรมเพื่อเสริมสร้างคุณธรรมและจริยธรรม	26
การประเมินคุณลักษณะทางคุณธรรมและจริยธรรม	34
ทฤษฎีและความรู้เกี่ยวกับคุณลักษณะสังคหวัตถุสืของเด็กปฐมวัย	37
ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมเพียเจต์	37
ทฤษฎีพัฒนาการเชิงเหตุทางจริยธรรมของโคลเบิร์ก	40

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
2 (ต่อ)	
ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับคุณลักษณะสังคหวัตถุสี่.....	46
ความหมายของคุณลักษณะสังคหวัตถุสี่.....	52
ความสำคัญของคุณลักษณะสังคหวัตถุสี่.....	54
การเสริมสร้างคุณลักษณะสังคหวัตถุสี่ของเด็กปฐมวัย.....	76
งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับคุณลักษณะสังคหวัตถุสี่.....	111
เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ KID-D	
เพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะสังคหวัตถุสี่ของเด็กปฐมวัย.....	114
แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ KID-D	114
แนวคิดการสอนของพระพุทธเจ้า.....	114
แนวคิดการเรียนรู้การทำงานกลุ่มแบบกัลยาณมิตร.....	117
แนวคิดการพัฒนาทางด้านจิตพิสัยของบลูม.....	123
ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ KID-D	124
ทฤษฎีประวัติศาสตร์สังคมของวิกทอร์.....	124
ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของโคลเบิร์ก.....	126
ทฤษฎีการเรียนรู้ทางปัญญาเชิงสังคมของแบนดูรา.....	127
ทฤษฎีการวางเงื่อนไขการกระทำของสกินเนอร์.....	133
การจัดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะสังคหวัตถุสี่ของเด็กปฐมวัย	134
พัฒนาการและการเรียนรู้ของเด็กปฐมวัย.....	134
หลักการจัดประสบการณ์ของเด็กปฐมวัย.....	144
กิจกรรมเสริมประสบการณ์ของเด็กปฐมวัย.....	148
ประเภทของกิจกรรมเสริมประสบการณ์ของเด็กปฐมวัย.....	150
คุณค่าและเทคนิคของการจัดกิจกรรมเสริมประสบการณ์ของเด็กปฐมวัย...	169
รูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ KID-D เพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะสังคหวัตถุสี่ ของเด็กปฐมวัย.....	170
กรอบแนวคิดรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ KID-D เพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะ สังคหวัตถุสี่ของเด็กปฐมวัย.....	171

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
3 วิธีดำเนินการวิจัย.....	173
การกำหนดประชากรและกลุ่มตัวอย่าง.....	175
การสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย.....	176
การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	193
การจัดกระทำและการวิเคราะห์ข้อมูล.....	195
4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล.....	199
ระยะที่ 1 ผลการศึกษาองค์ประกอบของคุณลักษณะสัณห์ตฤสึของเด็กปฐมวัย	201
ระยะที่ 2 ผลการสร้างรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ KID-D เพื่อเสริมสร้าง	
คุณลักษณะสัณห์ตฤสึของเด็กปฐมวัย.....	213
ระยะที่ 3 ผลการเสริมสร้างคุณลักษณะสัณห์ตฤสึของเด็กปฐมวัยด้วยรูปแบบ	
การจัดการเรียนรู้แบบ KID-D.....	218
5 สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ.....	225
ระยะที่ 1 การศึกษาองค์ประกอบของคุณลักษณะสัณห์ตฤสึของเด็กปฐมวัย.....	225
ระยะที่ 2 การสร้างรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ KID-D เพื่อเสริมสร้าง	
คุณลักษณะสัณห์ตฤสึของเด็กปฐมวัย.....	225
ระยะที่ 3 การเสริมสร้างคุณลักษณะสัณห์ตฤสึในเด็กปฐมวัยด้วยรูปแบบการ	
จัดการเรียนรู้แบบ KID-D.....	226
สรุปผลการวิจัย.....	226
การอภิปรายผล.....	229
ข้อสังเกตที่ได้จากการวิจัย.....	240
ข้อเสนอแนะ.....	241
บรรณานุกรม.....	243
ภาคผนวก.....	259
ภาคผนวก ก.....	260
ภาคผนวก ข.....	264
ภาคผนวก ค.....	267

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
ประวัติย่อผู้วิจัย.....	274

บัญชีตาราง

ตาราง	หน้า
1 การแสดงผลเชิงจริยธรรมที่แสดงผลเชิงจริยธรรม 6 ชั้น 3 ระดับ.....	43
2 เอกสาร ตำรา หนังสือ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับคุณลักษณะสังคหวัตถุสี่.....	49
3 ตัวอย่างแบบประเมินคุณลักษณะสังคหวัตถุสี่ของเด็กปฐมวัย.....	193
4 แสดงแบบแผนการทดลอง Pretest-Posttest Control Group Design.....	197
5 การแปลผลค่าขนาดของการส่งผลตามตารางมาตรฐานของ Cohen's d.....	198
6 การแปลผลค่าขนาดของการส่งผลตามตารางมาตรฐานของ Cohen's d.....	198
7 ค่าสถิติพื้นฐานของคะแนนแบบประเมินคุณลักษณะสังคหวัตถุสี่ของเด็กปฐมวัยซึ่ง ครูประจำชั้นเป็นผู้สังเกตและประเมินการแสดงออกของเด็กปฐมวัยที่เป็นกลุ่ม ตัวอย่าง (n=525 คน).....	202
8 ผลการทดสอบค่าสถิติความเหมาะสมพอดี CMIN CMIN/DF RMR GFI AGFI.....	207
9 คำนำนั้หนักการถดถอยมาตรฐาน (SRW) และค่าสหสัมพันธ์เชิงพหุกำลังสอง (SMC) ของคะแนนตัวบ่งชี้คุณลักษณะสังคหวัตถุสี่ของเด็กปฐมวัย.....	209
10 ผลการการทดสอบค่าสถิติความเหมาะสมพอดี CMIN CMIN/DF RMR GFI AGFI...	210
11 คำนำนั้หนักการถดถอยมาตรฐาน (SRW) และค่าสหสัมพันธ์เชิงพหุกำลังสอง (SMC) ของคะแนนตัวบ่งชี้คุณลักษณะสังคหวัตถุสี่ของเด็กปฐมวัย.....	212
12 แสดงค่าเฉลี่ยและเบี่ยงเบนมาตรฐานของคะแนนการประเมินรูปแบบการจัดการ เรียนรู้แบบ KID-D และเอกสารการใ้รูปแบบโดยผู้เชี่ยวชาญ.....	216
13 ค่าเฉลี่ยและและค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานของคะแนนการประเมินคุณลักษณะสังคหวัตถุ สี่ของเด็กปฐมวัย.....	218
14 การเปรียบเทียบคะแนนการประเมินคุณลักษณะสังคหวัตถุสี่ของเด็กปฐมวัยที่ ประเมินก่อนและหลังทดลองภายในแต่ละกลุ่ม.....	222
15 การเปรียบเทียบคะแนนการประเมินคุณลักษณะสังคหวัตถุสี่ของเด็กปฐมวัยที่ ประเมินจากกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม.....	223

บัญชีภาพประกอบ

ภาพประกอบ	หน้า
1 กรอบแนวคิดการวิจัยและพัฒนา	12
2 การปฏิสัมพันธ์ของอินทรีย์กับสิ่งแวดล้อม.....	128
3 ขั้นตอนการเรียนรู้โดยการเลียนแบบ.....	128
4 ส่วนประกอบของการเรียนรู้ขั้นการรับมาซึ่งการเรียนรู้.....	129
5 ความเชื่อมโยงของแนวคิด ทฤษฎี ที่เกี่ยวข้อง หลักการของรูปแบบ การจัดการเรียนรู้ และรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ KID-D.....	171
6 การสร้างรูปแบบการจัดการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะสังคหวัตถุสึของเด็ก ปฐมวัย.....	172
7 การวิจัยและพัฒนา 3 ระยะ	
ระยะที่ 1 การศึกษาองค์ประกอบคุณลักษณะสังคหวัตถุสึของเด็กปฐมวัย.....	173
ระยะที่ 2 การสร้างรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ KID-D เพื่อเสริมสร้าง คุณลักษณะสังคหวัตถุสึของเด็กปฐมวัย.....	174
ระยะที่ 3 การเสริมสร้างคุณลักษณะสังคหวัตถุสึของเด็กปฐมวัย.....	174
8 ระดับคะแนนตัวบ่งชี้คุณลักษณะสังคหวัตถุสึของเด็กปฐมวัย (ด้านการให้สิ่งที่ดี).....	204
9 ตัวบ่งชี้คุณลักษณะสังคหวัตถุสึของเด็กปฐมวัย (ด้านการพูดดี).....	204
10 ตัวบ่งชี้คุณลักษณะสังคหวัตถุสึของเด็กปฐมวัย (ด้านการประพฤติดี).....	205
11 ตัวบ่งชี้คุณลักษณะสังคหวัตถุสึของเด็กปฐมวัย (ด้านการวางตนดี).....	205
12 ระดับค่าเฉลี่ยคะแนนองค์ประกอบคุณลักษณะสังคหวัตถุสึในแต่ละด้าน.....	206
13 การวิเคราะห์องค์ประกอบอันดับแรกเพื่อยืนยันโมเดลการประเมินคุณลักษณะ สังคหวัตถุสึของเด็กปฐมวัย.....	208
14 การวิเคราะห์องค์ประกอบอันดับที่สองเพื่อยืนยันโมเดลการวัดคุณลักษณะ สังคหวัตถุสึของเด็กปฐมวัย.....	211
15 ค่าเฉลี่ยคะแนนคุณลักษณะสังคหวัตถุสึ รายด้าน 4 ด้าน และคะแนนรวม.....	220
16 ค่าเฉลี่ยคะแนนตัวบ่งชี้ คุณลักษณะสังคหวัตถุสึ ทั้ง 12 ตัวบ่งชี้.....	221

บทที่ 1

บทนำ

ภูมิหลัง

คำสอนของศาสนาทุกศาสนามีแก่นสำคัญที่ทำให้คนมีคุณธรรมจริยธรรมอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุขเป็นชุมทรัพย์ทางปรัชญาด้านศาสนาที่สำคัญอย่างยิ่ง เนื่องจากเจตนาของหลักคำสอนทางศาสนามุ่งให้ทุกคนเป็นคนดีสอนให้มนุษย์เว้นจากความชั่วทั้งปวงต้องการปฏิบัติแต่สิ่งที่ถูกต้อง รักความสามัคคี มีความยุติธรรม ยกย่องจิตใจให้เข้าถึงปัญญา รู้เท่าทันความเป็นไปของโลกของสังคม เมื่อพิจารณาหลักธรรมของศาสนาต่างๆ จะเห็นว่ามีคุณสมบัติคล้ายกันในการบ่มเพาะปลูกฝังคุณลักษณะคนดีควรแก่การยึดถือปฏิบัติเพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อยและนำมาซึ่งความสงบสุขที่ยั่งยืน (ท่านพุทธทาสภิกขุ. 2558: 162) พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชได้พระราชทานพระราชดำรัสแก่เยาวชนไทยเพื่อชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของการสอนคุณธรรมจริยธรรมตามหลักพุทธศาสนาให้แก่เด็กซึ่งจะช่วยให้เกิดการพัฒนาจิตใจและปรับเปลี่ยนพฤติกรรมในการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสันติสุขดังนี้ พื้นฐานที่สำคัญยิ่งในการปฏิบัติบริหารงานใหญ่ๆ จะต้องมีการยึดเหนี่ยวผูกพันจิตใจของกันและกันไว้ ได้แก่ 1) ทาน การให้การสงเคราะห์ช่วยเหลือกัน 2) ปิยวาจา การพูดดี มีวาจาดีต่อกัน 3) อตถจริยา การประพฤติปฏิบัติตนให้เกิดประโยชน์เกื้อกูลทั้งแก่กันและในหมู่คณะ 4) สมานัตตตา การไม่ทำตัวให้ดีเด่นกว่าคนอื่น คุณธรรม 4 ประการนี้ควรศึกษาพิจารณาและนำไปปฏิบัติให้เกิดประโยชน์เพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะที่ดีในการอยู่ร่วมกันให้เกิดความเป็นปึกแผ่นในชาติบ้านเมืองอย่างมั่นคงได้ จากพระราชดำรัสได้เน้นถึงความสำคัญบทบาทหน้าที่ของเยาวชนไทยในการอยู่ร่วมกับผู้อื่นให้มีความสุขเน้นปฏิบัติตามหลักพุทธศาสนาเป็นสำคัญ (พิศิษฐ์ โจทยักัง. 2557: 188-189) ปัจจุบันสังคมมีความเจริญทางวัตถุก้าวหน้าพัฒนาไปอย่างรวดเร็วทันใจ ในขณะที่มีความเจริญทางจิตใจกลับเสื่อมถอยจึงเป็นเรื่องปกติธรรมดาที่คนจะมีความเห็นแก่ตัวมากขึ้น ขาดความเอื้อเฟื้อ แบ่งปัน ขาดความจริงใจต่อกัน ขาดความรับผิดชอบต่อสังคมส่วนรวม เอาวัดเอาเปรียบกัน มีความระแวงแคลงใจซึ่งกันและกัน เพราะมุ่งประโยชน์ตนเพียงอย่างเดียว หากปล่อยไว้เช่นนี้ สังคมจะอยู่รอดและสงบสุขอย่างยั่งยืนได้ยาก (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). 2558: 413) ในขณะเดียวกันก็ต้องเผชิญปัญหาทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และอื่นๆ นำไปสู่การเอาวัดเอาเปรียบกันและมุ่งหาผลประโยชน์เพื่อตนเองมากกว่าที่จะคำนึงถึงประโยชน์ต่อส่วนรวม เพราะการขาดสมดุลทั้งทางจิตใจและทางวัตถุก่อให้เกิดปัญหาสังคมที่ขาดระเบียบวินัย ขาดความรับผิดชอบจนนำมาสู่ปัญหาต่างๆ ตลอดจนปัญหาคุณธรรมจริยธรรม ทำให้เกิดปัญหาสำคัญประการหนึ่งก็คือ ความเสื่อมโทรมทางจิตใจของคนในชาติ อันสืบเนื่องมาจากคนส่วนหนึ่งได้หันห่างศาสนา มิได้นำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาประพฤติปฏิบัติเพื่อพัฒนาจิตใจให้เจริญและสูงขึ้น ซึ่งในทางพระพุทธศาสนามีธรรมะมากมายหลายหมวดที่มุ่งสอนให้คนประพฤติปฏิบัติตนเป็นสมาชิกที่ดีของสังคม สามารถนำมาปรับใช้ใน

ชีวิตประจำวันได้โดยเฉพาะหลักธรรมตามหลักสังคหวัตถุสี่เป็นหลักธรรมที่ทุกคนที่เสริมสร้างคุณลักษณะของการเป็นคนดีควรยึดถือและนำไปปฏิบัติในการอยู่ร่วมกันเพื่อให้เกิดความสุข พระอาจารย์คึกฤทธิ์ โสตฺถิผโล (2558: 18) กล่าวว่า หลักการปฏิบัติตนตามรูปแบบพุทธวจนตามหลักของสังคหวัตถุสี่ มีอยู่สี่ ประการ “ทาน” คือ การให้ หรือ การให้ปัน เป็นการสอนให้คนเรานั้นรู้จักการแบ่งปันสิ่งของที่ตนมีไว้ หรือ รู้จักเสียสละ “เปยยวัชชะ” คือ ปิยวาจา หรือ การพูดด้วยถ้อยคำอันเป็นที่รัก พูดในสิ่งที่ดีที่เป็นประโยชน์ “อตัถจริยา” คือ การประพฤติประโยชน์ หรือ ทำในสิ่งที่ประโยชน์ต่อผู้อื่นและส่วนรวม “สมานัตตตา” คือ ความมีตนเสมอกัน หรือ ปฏิบัติอย่างตนสม่าเสมอ จนกลายเป็นนิสัย สามารถกระทำการสิ่งต่างๆ ให้ถูกต้องตามกาลเทศะเหมาะสมกับบุคคล สถานที่ และสถานการณ์ต่างๆ สามารถตอบรับกับกระแสสังคมโลกในยุคแห่งโลกาภิวัตน์ได้

การปฏิบัติตนตามหลัก “สังคหวัตถุสี่” นั้น พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2558: 413) ได้กล่าวว่า เป็นแนวทางในการปฏิบัติตามรูปแบบพุทธวิธีครองใจคนด้วยเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจให้เกิดการสงเคราะห์กันในสังคม ตามที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงตรัสสอนไว้สี่ประการ ดังนี้ ประการแรก เรียกว่า “ทาน” คือ การให้สิ่งที่ดี เป็นการสอนให้เด็กรู้จักการปันสิ่งของที่ตนมีไว้ หรือ รู้จักเสียสละหรือรู้จักช่วยเหลือ แบ่งปันความรู้ที่มี คอยแนะนำเพื่อนในทางที่ดีงาม ซึ่งวิธีนี้ต้องใช้ปัญญา พุทธศาสนาเรียกว่า “ธรรมทาน” มีอานิสงส์มากที่สุด ประการที่สอง เรียกว่า “ปิยวาจา” คือ การพูดดี เป็นการปฏิบัติร่วมกันด้วยการพูดคุย ปรีกษาหารือกัน ในขณะที่ทำงานร่วมกัน ฉะนั้นวิธีการนี้จะเน้นการปลูกฝังให้เด็กด้วยกิจกรรมสนทนาอย่างสุนทรีย์ในเรื่องที่ดีที่มีประโยชน์เหมาะสมตามกาลเทศะและการใช้น้ำเสียงที่ไพเราะน่าฟังจะทำให้ผู้อื่นฟังแล้วรู้สึกรักและเอ็นดูและมีความสุขในการร่วมกิจกรรม ประการที่สาม เรียกว่า “อตัถจริยา” คือ การประพฤติดี คือ ทำในสิ่งที่ตนมีประโยชน์ รู้จักช่วยเหลือเพื่อนหรือผู้ที่อ่อนแอกว่าตน มีจิตอาสาช่วยงานของส่วนรวม ไม่ว่าจะป็นงานเล็กหรืองานใหญ่และปฏิบัติอย่างตนในทุกประการอย่างสม่าเสมอจนกลายเป็นนิสัย ก็จะตรงกับประการที่สี่ที่เรียกว่า “สมานัตตตา” คือ การวางตนเหมาะสม สามารถกระทำการสิ่งต่างๆ ให้ถูกต้องตามกาลเทศะเหมาะสมแก่บุคคล สถานที่ และโอกาส เกียรติวรรณ อมาตยกุล (2551: 28-29) การปฏิบัติตามหลักสังคหวัตถุสี่ จึงเหมาะสมเป็นอย่างยิ่งสำหรับเด็กปัจจุบัน โดยเฉพาะเด็กปฐมวัยซึ่งจะช่วยเสริมสร้างสนับสนุนพฤติกรรมคุณลักษณะอันดีงามตามพุทธวิธีให้เหมาะสมได้ เพราะตั้งแต่วัยเด็กเล็กนั้นเป็นช่วงวัยไม่ควรละเลยในด้านคุณธรรมจริยธรรมการรู้จักสามัคคีกัน เรียนรู้ในการอยู่ร่วมกัน ดังนั้นหัวใจของศาสนาในมุมมองของการศึกษา คือ หลักธรรมทางพุทธศาสนาสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนรู้สำหรับเด็กปฐมวัยยุคปัจจุบันได้ ด้วยเหตุนี้การปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมจึงเป็นหลักสำคัญของการศึกษาที่สามารถตอบรับกับกระแสสังคมโลกเน้นให้เด็กเกิดความรู้คู่ทักษะ หรือ ความรู้คู่คุณธรรม เหตุผลที่กล่าวมาทำให้ผู้วิจัยสนใจนำหลักสังคหวัตถุสี่มาประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนรู้สำหรับเด็กปฐมวัย และนำเทคนิควิธีการที่หลากหลายเพื่อนำมากระตุ้นความสนใจเด็กตามสภาพบริบทในสังคมไทยและสอดคล้องเชื่อมโยงสู่หลักสูตรการศึกษาปฐมวัยได้

หลักสำคัญในพระพุทธศาสนาถือว่าเป็นคุณธรรมเชิงบวกที่ฝึกพัฒนาด้านโดยเฉพาะในวัยเด็กปฐมวัยที่ควรเรียนรู้หลักธรรมคำสอนในการอยู่ร่วมกัน Sirima Pinyoanuntapong (2013: 321-

327) กล่าวว่า ควรเริ่มพัฒนาบ่มเพาะปลูกฝังด้านคุณธรรมจริยธรรมตั้งแต่ในช่วงที่เป็นวัยเด็ก โดยเฉพาะเด็กระดับปฐมวัย เพราะเด็กวัยนี้สามารถที่พัฒนาระดับคุณธรรมจริยธรรมรู้จักคิดและเลียนแบบสิ่งที่ควรประพฤติปฏิบัติในทางที่ดีที่ถูกต้องเรียนรู้ที่จะปฏิบัติตามมารยาททางสังคมในการอยู่ร่วมกันกับคนอื่นได้ เน้นพฤติกรรมการสร้างความเป็นมิตร รู้จักการแบ่งปัน รู้จักการช่วยเหลือกัน แสดงออกซึ่งความมีน้ำใจ มีความรับผิดชอบในการปฏิบัติงานร่วมกันได้ ทั้งหมดล้วนเป็นพฤติกรรมที่ดีทางสังคม สามารถสร้างภูมิคุ้มกันให้เด็กอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างมีความสุข และเมื่อเติบโตผู้ใหญ่ก็จะกลายเป็นพลเมืองที่ดีมีคุณภาพของสังคมได้ ซึ่งสอดคล้องกับ Lawrence Kohlberg (1976: 19-35) เด็กปฐมวัยซึ่งมีอายุในช่วง 2-7 ปี เด็กจะอยู่ในขั้นหลบหลีกการถูกลงโทษ แต่เด็กวัยนี้เริ่มมีระดับคุณธรรมจริยธรรม ถ้าพ่อแม่และครูสั่งสอนว่าสิ่งใดถูกต้องควรทำ สิ่งใดไม่ถูกต้อง ไม่ควรทำ เด็กจะเลียนแบบในสิ่งที่ดีที่พ่อแม่ปฏิบัติตนเป็นตัวอย่างถูกต้องเหมาะสม นอกจากนั้นตามทฤษฎีพัฒนาการเชอว์ปีญญาโดย Piaget (1982: 74) นั้นได้อธิบายเพิ่มเติมจากการพัฒนาพฤติกรรมว่า การเรียนรู้เป็นการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาโครงสร้างการรู้จัก (Cognitive Structure) และโครงสร้างการรู้จักนี้ ย่อมซับซ้อนขึ้นตามพัฒนาการของเด็ก ซึ่งถ้าผู้ใหญ่สั่งสอนหรือสั่งสอนคุณธรรมจริยธรรมให้เด็ก เด็กย่อมมีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างการรู้จักด้านนี้เช่นกัน รวมถึงทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมของแบนดูราที่ให้ความสำคัญกับการมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมสามารถส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของเด็กให้เกิดการเลียนแบบตามสภาพแวดล้อมนั้นได้ (Bandura. 1986: 239) การเรียนรู้ของเด็กปฐมวัยจะเรียนรู้ได้ดีนั้นต้องอาศัยวิธีการจัดการเรียนรู้ที่หลากหลาย มีความน่าสนใจ แฝงด้วยความสนุกสนานและได้รับความรู้ตามขั้นตอนเหมาะสมกับวัยจะสามารถช่วยเสริมสร้างคุณลักษณะที่ดีที่ต้องการให้เกิดกับเด็กได้ การพัฒนาคุณธรรมของเด็กปฐมวัยดังกล่าวข้างต้นให้บรรลุได้นั้น หัวใจสำคัญ คือ การสอนให้เด็กเข้าถึงหลักสัจจเหตุผลที่สามารถนำไปปฏิบัติด้วยตนเองในชีวิตประจำวันได้ สำหรับวิธีการสอนที่นำมาจัดกิจกรรมการเรียนให้เด็กปฐมวัยนั้น ครูจะต้องมีความเข้าใจในวิธีการสอนโดยการจัดกิจกรรมซึ่งต้องอาศัยทฤษฎีการเรียนรู้จิตวิทยาการสอน ตลอดจนการเลือกใช้สื่อที่เหมาะสมกับบทเรียน เหมาะสมตามพัฒนาการและความสนใจของเด็ก จากทฤษฎีสติปัญญาของเพียเจต์ ได้ให้ความสำคัญเกี่ยวกับเรื่องการเรียนรู้ของเด็กว่าเด็กที่อยู่ในช่วง 2-7 ปี จัดอยู่ในช่วงคิดก่อนปฏิบัติงาน (Preoperation Stage) เด็กเรียนรู้จากการกระทำ โดยอาศัยสื่อ วัตถุ อุปกรณ์ต่างๆ นั้นเพราะเด็กวัยนี้ไม่สามารถเรียนรู้จากสิ่งที่เป็นนามธรรมได้ ต้องอาศัยสื่อที่เป็นรูปธรรม สิริมา ภิญโญนันตพงษ์ (2558: 10-26) กล่าวว่า วิธีการจัดกิจกรรมที่สามารถเสริมสร้างคุณลักษณะด้านคุณธรรมจริยธรรมที่เหมาะสมและทำให้เด็กปฐมวัยเรียนรู้ได้ดี คือ กิจกรรมการเล่นิทาน เช่น นิทานคุณธรรม นิทานชาดก นิทานปรัมปรา ฯ ที่มีตัวละครที่สามารถกระตุ้นความสนใจเด็กให้เกิดการเรียนรู้และเกิดคุณลักษณะที่ดีตามตัวละครที่มีแบบอย่างที่ดีได้ และอาจนำกิจกรรมต่างๆ มาสลับหรือสอดแทรกเพื่อไม่ให้เด็กเกิดความหลากหลายและไม่เบื่อหน่ายได้ อาทิเช่น กิจกรรมบทบาทสมมุติ กิจกรรมสถานการณ์จำลอง กิจกรรมกรณีตัวอย่าง กิจกรรมสร้างสรรค์ กิจกรรมสนทนาและการใช้คำถาม โดยมีกระบวนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามขั้นตอน ดังนี้ การนำเข้าสู่บทเรียน เน้นการให้ความรู้ในสิ่งที่เด็กควรเรียนรู้เพื่อให้

สอดคล้องกับหน่วยการเรียนรู้นั้น ด้วยกิจกรรมที่หลากหลาย อาทิ เช่น กิจกรรมบทบาทสมมุติ กิจกรรมสถานการณ์จำลอง กิจกรรมกรณีตัวอย่าง กิจกรรมสร้างสรรค์ กิจกรรมสนทนาและการใช้คำถาม เพื่อเสริมสร้างคุณธรรมนำสู่จริยธรรมตามหลักสังคหวัตถุสี่เน้นให้เด็กได้เรียนรู้มีปฏิสัมพันธ์กับเนื้อหาในการระดมความคิดเป็นกลุ่ม ลงมือปฏิบัติในการทำงานร่วมกัน และนำเสนอผลงานสะท้อนการเรียนรู้สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันเรียนรู้ตามศักยภาพของเด็กอย่างแท้จริงได้ วิธีการสอนวิธีหนึ่งที่จะช่วยพัฒนาคุณธรรมนำสู่จริยธรรมปฏิบัติให้แก่เด็กปฐมวัยนั้นต้องจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่หลากหลาย และนำมาสลับสับเปลี่ยนเพื่อกระตุ้นให้เด็กเกิดการเรียนรู้ ในที่เหมาะสมกับวัยของเด็ก เช่น กิจกรรมบทบาทสมมุติ กิจกรรมสถานการณ์จำลอง กิจกรรมกรณีตัวอย่าง กิจกรรมสร้างสรรค์ กิจกรรมสนทนาและการใช้คำถาม ทุกกิจกรรมล้วนเป็นกิจกรรมที่ครูปฐมวัยใช้จัดกิจกรรมเป็นส่วนใหญ่ และควรจัดเป็นประจำสม่ำเสมอ และการถ่ายทอดความรู้ทัศนคติ แนวคิดที่จะนำไปสู่ตัวเด็กนั้นต้องไม่เป็นการขัดกับความต้องการของเด็ก เพราะถ้าเป็นกิจกรรมที่เด็กต้องการและได้รับความสนุกสนานเพลิดเพลิน เด็กจะเกิดการเรียนรู้ สามารถ จดจำ กล้าแสดงออก เกิดการเลียนแบบปฏิบัติตามได้ดี ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้ด้วยวิธีการสอนที่หลากหลาย ด้วยเลือกกิจกรรมที่สามารถเสริมสร้างคุณลักษณะสังคหวัตถุสี่ของเด็กปฐมวัยได้ในแต่ละสัปดาห์ จัดเพื่อพัฒนาเด็กให้มีคุณธรรมพื้นฐานที่เด็กปฐมวัยควรได้รับการพัฒนา กุลยา ตันติผลาชีวะ (2556: 78) ที่กล่าวว่า การจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมสำหรับเด็กนั้นควรสอนให้เด็กในเรื่องการปรับตัวให้อยู่ร่วมกันในห้องเรียนกับเพื่อน เป็นพื้นฐานของพัฒนาการที่เหมาะสมกับเด็ก โดยเฉพาะกิจกรรมนิทานคุณธรรมซึ่งเด็กได้เห็นถึงพฤติกรรมของตัวละครที่มีพฤติกรรมดี ไม่ดี และผลของการกระทำของตัวละครนั้น เด็กสามารถเลือกเลียนแบบพฤติกรรมตามตัวละครที่เหมาะสมได้ นอกจากนี้ อารี สันหนวี (2550: 18) กล่าวว่า การจัดการเรียนรู้เสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมสำหรับเด็กปฐมวัยนั้น การเรียนรู้จากการลงมือปฏิบัติจริงกระทำบ่อยๆ จนกลายเป็นนิสัยที่ติดตัวเด็กไปจนเติบโตเป็นผู้ใหญ่เป็นคนดีของสังคมได้

ด้วยเหตุผลและความสำคัญดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาคุณลักษณะสังคหวัตถุสี่ ประกอบด้วย ด้านการให้สิ่งที่ดี ด้านการพูดดี ด้านการประพฤติดี และด้านการวางตนดี หรือไม่มีคุณลักษณะในแต่ละด้านอย่างไร รูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นเพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะสังคหวัตถุสี่ของเด็กปฐมวัยควรมีรูปแบบอย่างไร และศึกษาว่ารูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นสามารถเสริมสร้างคุณลักษณะของเด็กปฐมวัยได้มากน้อยเพียงไร โดยผลการศึกษาครั้งนี้จะเป็นประโยชน์ต่อเด็ก ครู ผู้ปกครอง ผู้บริหารและผู้ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาปฐมวัยสามารถนำไปพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้ให้เด็กเกิดคุณลักษณะสังคหวัตถุสี่เป็นพฤติกรรมดี ทั้งกาย วาจา และใจ สามารถนำไปปฏิบัติได้ในชีวิตประจำวันได้ ประสบการณ์แห่งชีวิตเหล่านี้เป็นส่วนที่จำเป็นสำหรับการเจริญงอกงามตามธรรมชาติการเรียนรู้ของเด็กปฐมวัย เมื่อเติบโตก้าวสู่ช่วงวัยอื่นๆ โตเป็นพลเมืองที่ดีมีคุณภาพต่อไปได้

คำถามการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ตั้งคำถามการวิจัยได้ดังนี้

1. คุณลักษณะสังคหวัตถุสึของเด็กปฐมวัย ประกอบด้วย ด้านการให้สิ่งที่ดี (ทาน) ด้านการพูดดี (ปิยวาจา) ด้านการประพฤติดี (อรรถจริยา) และด้านการวางตนดี (สมานัตตตา) หรือไม่มีคุณลักษณะในแต่ละด้านอย่างไร
2. รูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นเพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะสังคหวัตถุสึของเด็กปฐมวัย มีรูปแบบอย่างไร
3. รูปแบบการจัดการเรียนรู้ KID-D ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นสามารถใช้เสริมสร้างคุณลักษณะสังคหวัตถุสึของเด็กปฐมวัยได้ดีเพียงไร

ความมุ่งหมายของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มีความมุ่งหมายเพื่อศึกษาคุณลักษณะสังคหวัตถุสึของเด็กปฐมวัย โดยมีความมุ่งหมายเฉพาะของการวิจัยดังนี้

1. เพื่อศึกษาวิเคราะห์องค์ประกอบของคุณลักษณะสังคหวัตถุสึของเด็กปฐมวัย
2. เพื่อสร้างรูปแบบการจัดการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะสังคหวัตถุสึของเด็กปฐมวัย
3. เพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะสังคหวัตถุสึของเด็กปฐมวัย ด้วยรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ KID-D

ความสำคัญของการวิจัย

ผลการวิจัยครั้งนี้ก่อให้เกิดประโยชน์และคุณค่า ดังต่อไปนี้

1. ประโยชน์ในเชิงวิชาการ การวิจัยครั้งนี้เป็นการพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะสังคหวัตถุสึของเด็กปฐมวัย ส่งผลให้ทราบว่า จะเสริมสร้างคุณลักษณะสังคหวัตถุสึของเด็กปฐมวัยได้อย่างไร รูปแบบใดที่จะเหมาะสมกับเด็ก ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อผู้ที่สนใจศึกษาคุณลักษณะสังคหวัตถุสึในประชากรกลุ่มอื่นต่อไป
2. ประโยชน์ในเชิงปฏิบัติ การวิจัยครั้งนี้มีประโยชน์ต่อเด็กปฐมวัย ครูผู้สอนและผู้ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาระดับปฐมวัย โดยคุณลักษณะสังคหวัตถุสึของเด็กปฐมวัย เป็นคุณลักษณะที่ดีที่ในการอยู่ร่วมกัน การทำงานร่วมกัน ในสังคมปัจจุบัน ซึ่งคุณลักษณะสังคหวัตถุสึเน้นให้เด็กเกิดพฤติกรรมตามคุณลักษณะ ดังนี้ เด็กแสดงพฤติกรรมด้านการให้สิ่งที่ดี (ทาน) คือ การรู้จักให้สิ่งของที่ควรแบ่งปันกัน ให้ความรักโอบอ้อมอารีต่อกัน และให้ความรู้คอยแนะนำตักเตือนให้ภัยกัน ด้านการพูดดี (ปิยวาจา) คือ พูดจาเหมาะสมกับกาลเทศะ พูดด้วยถ้อยคำสุภาพอ่อนหวาน และพูดในสิ่งดีที่เป็นประโยชน์ ด้านการประพฤติดี (อรรถจริยา) คือ การทำตนให้เป็นประโยชน์ต่อเพื่อน ทำตนให้เป็นประโยชน์ต่อครู และทำตนให้เป็นประโยชน์ต่อสังคม และด้านการวางตนดี (สมานัตตตา) คือ ร่วมกิจกรรมโดยการไม่เอาเปรียบกัน ร่วมกิจกรรมโดยการไม่ถือตัว และ

ร่วมกิจกรรมโดยการไม่ทอดทิ้งกัน ล้วนเป็นคุณลักษณะที่ดีที่ควรปลูกฝังในเด็กปฐมวัยเป็นอย่างยิ่ง เป็นการวางรากฐานที่สำคัญในการที่เด็กเติบโตเป็นผู้ใหญ่ในวันข้างหน้าให้สามารถอยู่ร่วมกันและทำงานร่วมกันกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข เสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมปฏิบัติตนตามหลักสัจจกัตถุสึเพื่อให้เกิดคุณลักษณะอันดีงามและส่งผลต่อการพัฒนาการศึกษาไทยในอนาคตต่อไป

3. ประโยชน์เชิงนโยบาย ตามกรอบหลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช 2546 ได้กำหนดมาตรฐานคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของเด็กปฐมวัย 0-5 ปี ไว้ 12 ประการ ด้วยกัน ซึ่งมาตรฐานเกี่ยวกับเรื่องพฤติกรรมทางสังคม เน้นพัฒนาด้านคุณธรรมจริยธรรมในข้อที่ 6 ว่า “การอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุขและปฏิบัติตนเป็นสมาชิกที่ดีของสังคม” การที่จะอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุขนั้น เด็กจะต้องมีพฤติกรรมแสดงออกถึงการมีน้ำใจ การเอื้อเฟื้อ การแบ่งปัน และการช่วยเหลือผู้อื่นได้ ซึ่งต้องเกิดขึ้นมาจากภายในและส่งผลต่อการแสดงออกทางพฤติกรรมภายนอก ปฏิบัติจนเกิดเป็นคุณลักษณะนิสัยที่ดีในช่วงวัยเด็กได้ อันจะส่งผลต่อพฤติกรรมที่พึงประสงค์ด้านอื่นตามมาด้วย โดยผลการวิจัยครั้งนี้จะช่วยเสริมสร้างคุณลักษณะสัจจกัตถุสึของเด็กปฐมวัยในการอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ในสังคม นั้นมีหลักสำคัญที่ควรนำมาประยุกต์ในการเรียนจัดการเรียนรู้ให้เด็กเกิดคุณลักษณะที่ดีตามหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา เรียกว่า หลักสัจจกัตถุสึ ประกอบด้วย หลัก 4 ประการ ที่เสริมสร้างให้เด็กเกิดคุณลักษณะที่ดีได้ คือ คุณลักษณะด้านการให้สิ่งที่ดี (ทาน) คุณลักษณะด้านการพูดดี (ปิยวาจา) คุณลักษณะด้านการประพฤติดี (อัตถจริยา) และด้านการวางตนดี (สมานัตตตา) ที่สามารถแสดงออกอย่างเหมาะสมในทุกสถานการณ์และโอกาสต่างๆ และสามารถตอบรับกับกระแสสังคมของเด็กไทยในยุคศตวรรษที่ 21 ในการอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข ด้วยรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ KID-D เพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะสัจจกัตถุสึของเด็กปฐมวัยได้

ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ กำหนดขอบเขตของการศึกษาออกเป็น 3 ระยะ ดังนี้

1. การศึกษาองค์ประกอบของคุณลักษณะสัจจกัตถุสึของเด็กปฐมวัย
2. การสร้างรูปแบบการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะสัจจกัตถุสึของเด็กปฐมวัย
3. การเสริมสร้างคุณลักษณะสัจจกัตถุสึของเด็กปฐมวัยด้วยรูปแบบการจัดการเรียนรู้

แบบ KID-D

ประชากรที่ใช้ในการวิจัย

ประชากรที่ใช้ในการศึกษาคุณลักษณะสัจจกัตถุสึและการเสริมสร้างคุณลักษณะสัจจกัตถุสึของเด็กปฐมวัยด้วยรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ KID-D ในการวิจัยครั้งนี้ คือ นักเรียนชั้นอนุบาลปีที่ 2 อายุ 5-6 ปี ปีการศึกษา 2557 โรงเรียนสังกัดสำนักงานการศึกษากรุงเทพมหานคร ได้แก่ กลุ่มกรุงเทพเหนือ กลุ่มกรุงเทพใต้ กลุ่มกรุงเทพกลาง กลุ่มกรุงเทพตะวันออก กรุงเทพมหานคร และกลุ่มกรุงเทพมหานครเหนือ จำนวน 26,082 คน

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาคุณลักษณะสังคหวัดตุลีของเด็กปฐมวัย เป็นนักเรียนชั้นอนุบาลปีที่ 2 อายุ 5-6 ปี โรงเรียนสังกัดสำนักงานการศึกษากรุงเทพมหานครที่กำลังศึกษาอยู่ในภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2557 กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาการหาคุณภาพของแบบประเมินคุณลักษณะสังคหวัดตุลีของเด็กปฐมวัย เป็นนักเรียนชั้นอนุบาลปีที่ 2 อายุ 5-6 ปีที่กำลังศึกษาอยู่ในภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2557 โรงเรียนสังกัดสำนักงานการศึกษากรุงเทพมหานคร กลุ่มกรุงเทพเหนือ จำนวน 111 คน

1. กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในระยะเวลาการศึกษาคุณลักษณะสังคหวัดตุลีของเด็กปฐมวัยเป็นนักเรียนชั้นอนุบาลปีที่ 2 อายุ 5-6 ปี โรงเรียนสังกัดสำนักงานการศึกษากรุงเทพมหานครที่กำลังศึกษาอยู่ในภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2557 ที่ได้มาจากการสุ่มตัวอย่างแบบกลุ่ม (Cluster Sampling) ผู้วิจัยกำหนดกลุ่มตัวอย่างจริงในการเก็บข้อมูล จำนวน 525 คน โดยใช้เกณฑ์การพิจารณาขนาดกลุ่มตัวอย่างตามที่คอมเรย์; และลี (Tabachnick; & Fidell, 2001: 588; citing comrey; & Lee, 1992.) ได้ให้ข้อเสนอแนะว่าขนาดของกลุ่มตัวอย่างสำหรับการวิเคราะห์องค์ประกอบที่ดีมาก (Very Good) คือ 500 คน

2. กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในระยะสร้างรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ KID-D เพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะสังคหวัดตุลีของเด็กปฐมวัย เป็นนักเรียนอนุบาลชั้นปีที่ 2 อายุ 5-6 ปี โรงเรียนสังกัดสำนักงานการศึกษากรุงเทพมหานครที่กำลังศึกษาอยู่ในภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2557

3. กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในระยะการเสริมสร้างคุณลักษณะสังคหวัดตุลีของเด็กปฐมวัยด้วยรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ KID-D เป็นนักเรียนชั้นอนุบาลปีที่ 2 อายุ 5-6 ปี ที่ศึกษาในโรงเรียนสังกัดสำนักงานการศึกษากรุงเทพมหานครที่กำลังศึกษาอยู่ในภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2557 ที่ได้จากการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จำนวน 2 ห้องเรียน จาก 4 ห้องเรียน ที่ครูประจำชั้น อาสาสมัครเป็นผู้สอนในโครงการ ประกอบด้วย

3.1 กลุ่มตัวอย่างที่ใช้เป็นกลุ่มทดลองที่ได้รับการจัดการเรียนรู้แบบ KID-D เพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะสังคหวัดตุลี จำนวน 1 ห้องเรียน จำนวน 37 คน

3.2 กลุ่มตัวอย่างที่ใช้เป็นกลุ่มควบคุมที่ได้รับการจัดการเรียนรู้ตามแบบปกติของโรงเรียน จำนวน 1 ห้องเรียน จำนวน 37 คน

ระยะเวลาในการวิจัย

1. ระยะเวลาในการศึกษาองค์ประกอบของคุณลักษณะสังคหวัดตุลีของเด็กปฐมวัย ปีการศึกษา 2555 ถึง ปีการศึกษา 2557

2. ระยะเวลาในการสร้างรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ KID-D เพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะสังคหวัดตุลีของเด็กปฐมวัย ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2557

3. ระยะเวลาการเสริมสร้างคุณลักษณะสังคมของเด็กปฐมวัย ด้วยรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ KID-D ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2557 ระยะเวลาในการทดลอง 8 สัปดาห์ สัปดาห์ละ 4 วัน วันละ 45 นาที รวม 32 ครั้ง

ตัวแปรที่ใช้ในการวิจัย

ตัวแปรที่ศึกษาครั้งนี้ประกอบด้วย ตัวแปรดังต่อไปนี้

1. ตัวแปรที่ใช้ในการศึกษาวิเคราะห์องค์ประกอบของคุณลักษณะสังคมของเด็กปฐมวัย ได้แก่ ตัวแปรโครงสร้าง 4 ด้าน ประกอบด้วย

1.1. ตัวแปรโครงสร้าง ประกอบด้วย

1.1.1 ด้านการให้สิ่งที่ดี (ทาน)

1.1.2 ด้านการพูดดี (ปิยวาจา)

1.1.3 ด้านการประพฤติดี (อัตถจริยา)

1.1.4 ด้านการวางตนดี (สมานัตตตา)

1.2 ตัวแปรบ่งชี้ในแต่ละตัวแปรโครงสร้าง รวมทั้งหมด 12 ตัวแปร ประกอบด้วย

1.2.1 ตัวแปรบ่งชี้โครงสร้างด้านการให้สิ่งที่ดี (ทาน)

1.2.1.1 ให้สิ่งที่ควรแบ่งปันกัน

1.2.1.2 ให้ความรักโอบอ้อมอารีต่อกัน

1.2.1.3 ให้ความรู้คอยแนะนำตักเตือนกัน

1.2.2 ตัวแปรบ่งชี้โครงสร้างด้านการพูดดี (ปิยวาจา)

1.2.2.1 พูดจาเหมาะสมตามกาลเทศะ

1.2.2.2 พูดด้วยถ้อยคำสุภาพอ่อนหวาน

1.2.2.3 พูดในสิ่งดีที่เป็นประโยชน์

1.2.3 ตัวแปรบ่งชี้โครงสร้างด้านการประพฤติดี (อัตถจริยา)

1.2.3.1 ทำตนให้เป็นประโยชน์ต่อเพื่อน

1.2.3.2 ทำตนให้เป็นประโยชน์ต่อครู

1.2.3.3 ทำตนให้เป็นประโยชน์ต่อสังคม

1.2.4 ตัวแปรบ่งชี้โครงสร้างด้านการวางตนดี (สมานัตตตา)

1.2.4.1 ร่วมกิจกรรมโดยการไม่เอาเปรียบกัน

1.2.4.2 ร่วมกิจกรรมโดยการไม่ถือตัว

1.2.4.3 ร่วมกิจกรรมโดยการไม่ทอดทิ้งกัน

2. ตัวแปรที่ใช้ในการเสริมสร้างคุณลักษณะสังคมของเด็กปฐมวัย

2.1 ตัวแปรการจัดกระทำ ได้แก่ รูปแบบการจัดการเรียนรู้

2.2 ตัวแปรตาม ได้แก่ คุณลักษณะสังคมของเด็กปฐมวัย

นิยามศัพท์เฉพาะ

1. คุณลักษณะสังคหวัตถุสี่ หมายถึง พฤติกรรมที่เด็กแสดงออกทางความคิดและการกระทำมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมเชิงบวกต่อผู้อื่น รวมถึงการปฏิบัติตนในการอยู่ร่วมกันได้ตามหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาการปฏิบัติตนเป็นคนดี คิดดี ทำดี ตามหลักสังคหวัตถุสี่ เน้นเสริมสร้างคุณลักษณะด้านการให้สิ่งที่ดี (ทาน) ด้านการพูดดี (ปิยวาจา) ด้านการประพฤติดี (อัตถจริยา) และด้านการวางตนดี (สมานัตตตา) อย่างเหมาะสมสอดคล้องกับหลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช 2546 ซึ่งผู้วิจัยได้ศึกษาคุณลักษณะสังคหวัตถุสี่ ค้นหาคำศัพท์ที่เหมาะสมสามารถใช้แทนคำศัพท์ทางธรรมเพื่อให้เข้าใจง่ายขึ้นในการนำมาจัดการเรียนรู้สำหรับเด็กปฐมวัย โดยมีความหมายครอบคลุมในคุณลักษณะแต่ละด้าน สามารถระบุไว้ควบคู่กันสามารถเข้าใจในความหมายที่ตรงกันได้เน้นพฤติกรรมที่สังเกตได้ในเด็กปฐมวัย โดยสังเกตได้จาก

1.1 การให้สิ่งที่ดี หมายถึง คำที่เรียกว่า “ทาน” คือ การที่เด็กปฐมวัยแสดงออกถึงพฤติกรรมการให้สิ่งของที่ควรแบ่งปันกัน ให้ความรักโอบอ้อมอารีต่อกัน และการให้ความรู้คอยแนะนำตักเตือน อกภัยต่อกัน ในขณะที่พบและร่วมทำกิจกรรมกับผู้อื่นทุกสถานการณ์

1.2 การพูดดี หมายถึง คำที่เรียกว่า “ปิยวาจา” การที่เด็กปฐมวัยแสดงออกถึงพฤติกรรมการพูดจาเหมาะสมถูกกาลเทศะ พูดด้วยถ้อยคำสุภาพอ่อนหวาน และพูดในสิ่งดีที่เป็นประโยชน์ ในขณะที่พบและร่วมทำกิจกรรมกับผู้อื่นทุกสถานการณ์

1.3 การประพฤติดี หมายถึง คำที่เรียกว่า “อัตถจริยา” การที่เด็กปฐมวัยแสดงออกถึงพฤติกรรมการทำตนให้เป็นประโยชน์ต่อเพื่อน ทำตนให้เป็นประโยชน์ต่อครู และทำตนให้เป็นประโยชน์ต่อสังคมในขณะที่พบและร่วมทำกิจกรรมกับผู้อื่นทุกสถานการณ์

1.4 การวางตนดี หมายถึง คำที่เรียกว่า “สมานัตตตา” การที่เด็กปฐมวัยแสดงออกถึงพฤติกรรมการร่วมกิจกรรมโดยไม่เอาเปรียบกัน ร่วมกิจกรรมโดยไม่ถือตัว และร่วมกิจกรรมโดยไม่ทอดทิ้งกัน ในขณะที่พบและร่วมทำกิจกรรมกับผู้อื่นทุกสถานการณ์

2. รูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ KID-D หมายถึง กระบวนการจัดการเรียนรู้ให้กับเด็กปฐมวัย โดยบูรณาการแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง คำนึงถึงความสอดคล้องกับพัฒนาการเพื่อให้เด็กปฐมวัยเกิดคุณลักษณะตามหลักสังคหวัตถุสี่อย่างเหมาะสม ผู้วิจัยสร้างรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ KID-D เพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะสังคหวัตถุสี่ของเด็กปฐมวัย โดยมีองค์ประกอบที่นำไปสู่กระบวนการหรือขั้นตอนการจัดการเรียนรู้ที่สอดคล้องสัมพันธ์กัน

รูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ KID-D เพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะสังคหวัตถุสี่ของเด็กปฐมวัย ประกอบด้วยขั้นตอนดังต่อไปนี้

ขั้นที่ 1 กระตุ้นความรู้ (Knowledge : K) เป็นขั้นตอนเริ่มต้นเข้าสู่เนื้อหาที่เรียนรู้ กระตุ้นการเรียนรู้ผ่านตัวแบบที่กำหนด ซึ่งตัวแบบนั้นต้องเป็นตัวแบบที่แสดงออกถึงพฤติกรรมสังคหวัตถุสี่ที่เหมาะสมกับวัยของเด็ก มีความน่าสนใจ จูงใจให้เด็กชื่นชอบได้ เสนอตัวแบบผ่าน

กิจกรรมหลากหลาย เช่น กิจกรรมเล่านิทานคุณธรรม ฯ เสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้จากการสังเกตตัวแบบที่ดี จดจำ จูงใจให้เด็กแสดงพฤติกรรมเหมือนกับตัวแบบ

ขั้นที่ 2 ปฏิสัมพันธ์ (Interaction : I) เป็นขั้นตอนที่เด็กได้ระดมความคิด แลกเปลี่ยนเรียนรู้กันเกี่ยวกับประสบการณ์ที่ได้รับจากตัวแบบ เปรียบเทียบวิเคราะห์พฤติกรรมของตัวแบบที่ดีและไม่ดี ทำให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันนำไปสู่การปรับโน้ตทัศน์เพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติตนตามสถานการณ์ที่เผชิญอยู่ กระตุ้นให้เด็กร่วมคิดวิธีการต่าง ๆ เน้นปฏิสัมพันธ์กับเนื้อหาเป็นสำคัญ

ขั้นที่ 3 ปฏิบัติงานร่วมกัน (Doing together : D) ขั้นตอนที่เด็กนำประสบการณ์ที่ได้รับจากขั้นการกระตุ้นความรู้และขั้นการปฏิสัมพันธ์ มาใช้ในขั้นการปฏิบัติงานร่วมกัน เป็นการลงมือทำกิจกรรมปฏิบัติจริงร่วมกันและมีการปฏิสัมพันธ์กันภายในกลุ่มเล็ก ๆ 4-5 คน เพื่อการวางแผนและลงมือปฏิบัติงานให้บรรลุประสบความสำเร็จตามเป้าหมายที่กำหนดร่วมกัน

ขั้นที่ 4 ขั้นแสดงผลงานสะท้อนการเรียนรู้ (Display : D) เป็นขั้นตอนที่เด็กแต่ละกลุ่มได้สรุปผลงานการปฏิบัติงานร่วมกันพร้อมสะท้อนผลงานการเรียนรู้เพื่อนำไปสู่การประเมินค่าของประสบการณ์ที่ได้รับจากการปฏิบัติงานร่วมกันและปรับโน้ตทัศน์ในการปฏิบัติตน สนับสนุนพฤติกรรมทางบวกเพื่อเป็นการเสริมแรงให้เด็กแสดงพฤติกรรมปฏิบัติตนตามหลักสังคหวัตถุสี่ได้และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันในการทำงานและการอยู่ร่วมกันกับผู้อื่นในสังคมได้

3. เด็กปฐมวัย หมายถึง เด็กนักเรียนชั้นอนุบาลปีที่ 2 อายุระหว่าง 5-6 ปี โรงเรียนสังกัดสำนักงานการศึกษากรุงเทพมหานครที่กำลังศึกษาอยู่ในปีการศึกษา 2557

กรอบแนวคิดในการวิจัย

1. การศึกษาวิเคราะห์องค์ประกอบของคุณลักษณะสังคหวัตถุสี่ของเด็กปฐมวัย ด้วยการวิเคราะห์ สังเคราะห์ ข้อมูลจากเอกสาร ตำราและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับคุณธรรมจริยธรรมสำหรับเด็ก คือ แนวคิดการสอนของพระพุทธเจ้า แนวคิดการเรียนรู้การทำงานกลุ่มแบบกัลยาณมิตร แนวคิดการพัฒนาทางด้านจิตพิสัยของบลูม ทฤษฎีประวัติศาสตร์ของวิกิฮอสกีย์ ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของโคลเบอร์ก ทฤษฎีการเรียนรู้ทางปัญญาเชิงสังคมของแบนดูรา ทฤษฎีการวางแผนไขว้การกระทำของสกินเนอร์ (สุราง โคว์ตระกูล. 2556: 69-75) และงานวิจัยเรื่องการศึกษาและพัฒนาการทำงานร่วมกันของนักเรียนโดยยึดหลักสังคหวัตถุสี่ของพระมหาเสน่ห์ ไชยสุภา (2552: บทคัดย่อ) ; งานวิจัยเรื่องการแสดงหลักฐานความเที่ยงตรงและความเชื่อมั่นของแบบวัดคุณลักษณะการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสันติ ของลูกน้ำ แผลงภู (2554: บทคัดย่อ) และการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ จัดทำสนทนากลุ่ม (Focus Group) กับครูปฐมวัยและสังเกตพฤติกรรมเด็กในสภาพจริง ได้รายการพฤติกรรมของคุณลักษณะในแต่ละด้าน ทำการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน โดยมีตัวแปรโครงสร้างคุณลักษณะสังคหวัตถุสี่ คือ การให้สิ่งที่ดี (ทาน) การพูดดี (ปิยวาจา) การประพฤติดี (อัตถจริยา) การวางตนดี (สมานัตตตา) และตัวแปรบ่งชี้ 12 ตัวบ่งชี้

2. การสร้างรูปแบบการจัดการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะสังคมของเด็กปฐมวัย พัฒนาจากแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาของเพียเจต์ ที่เน้นสติปัญญาตั้งแต่แรกเกิดของมนุษย์และทฤษฎีพัฒนาทางจริยธรรมของโคลเบอร์ก ให้ความสำคัญกับพัฒนาการทางจริยธรรมที่มีพื้นฐานมาจากพัฒนาการทางสติปัญญาการที่เปิดโอกาสให้เด็กได้อภิปรายร่วมกับผู้อื่น (ทิตนา แคมมณี. 2554: 24-56) จากการวิเคราะห์ สังเคราะห์ แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนรู้สำหรับเด็กปฐมวัย เช่น สิริมา ภิญโญนนตพงษ์ (2554: 148); ดารารัตน์ อุทัยพยัคฆ์ (2548: 161); มาลีรัตน์ บุญอนันตบุตร (2549: 170) ทำให้ได้รูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ KID-D เพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะสังคมของเด็กปฐมวัย

3. การศึกษาผลการเสริมสร้างคุณลักษณะสังคมของเด็กปฐมวัยด้วยรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ KID-D ดำเนินการทดลองกับกลุ่มตัวอย่าง โดยออกแบบแผนการทดลองเป็นแบบ Pretest - Posttest Control Group Design มีตัวแปรอิสระ คือ การจัดการเรียนรู้ แบ่งเป็น การจัดการเรียนรู้แบบ KID-D กับการจัดการจัดการเรียนรู้ตามแบบปกติของโรงเรียน และตัวแปรตาม คือ คุณลักษณะสังคมของเด็กปฐมวัย ดังแสดงในภาพประกอบ 1

ภาพประกอบ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัยและพัฒนา

สมมติฐานของการวิจัย

1. คุณลักษณะสัณห์วัตตุสึในเด็กปฐมวัย มี 4 องค์ประกอบ ได้แก่ ด้านการให้สิ่งที่ดี (ทาน) ด้านการพูดดี (ปิยวาจา) ด้านการประพฤติดี (อัตถจริยา) และด้านการวางตนดี (สมานัตตตา)
2. คะแนนเฉลี่ยคุณลักษณะสัณห์วัตตุสึของเด็กปฐมวัยกลุ่มทดลอง หลังได้รับการจัดการเรียนรู้แบบ KID-D สูงขึ้นกว่าคะแนนเฉลี่ยคุณลักษณะสัณห์วัตตุสึของเด็กปฐมวัยก่อนการทดลอง
3. คะแนนเฉลี่ยคุณลักษณะสัณห์วัตตุสึของเด็กปฐมวัย ภายหลังจากได้รับการจัดการเรียนรู้แบบ KID-D กลุ่มทดลองมีคะแนนเฉลี่ยคุณลักษณะสัณห์วัตตุสึของเด็กปฐมวัยสูงกว่าคะแนนเฉลี่ยคุณลักษณะสัณห์วัตตุสึของกลุ่มควบคุม

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเพื่อพัฒนาการจัดการเรียนรู้แบบ KID-D เพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะสังคมที่ดีของเด็กปฐมวัย ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยนำเสนอผลการค้นคว้าตามหัวข้อต่อไปนี้

1. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับคุณลักษณะสังคมที่ดีของเด็กปฐมวัย
 - 1.1 ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับคุณธรรมและจริยธรรมทางพุทธศาสนา
 - 1.1.1 ความหมายของคุณธรรมและจริยธรรม
 - 1.1.2 ความสำคัญของคุณธรรมและจริยธรรม
 - 1.1.3 องค์ประกอบของคุณธรรมและจริยธรรม
 - 1.1.4 คุณลักษณะของคุณธรรมและจริยธรรมที่พึงประสงค์
 - 1.1.5 หลักการจัดกิจกรรมเพื่อเสริมสร้างคุณธรรมและจริยธรรม
 - 1.1.6 การประเมินคุณลักษณะทางคุณธรรมและจริยธรรม
 - 1.2 ทฤษฎีและความรู้ที่เกี่ยวข้องกับคุณลักษณะสังคมที่ดีของเด็กปฐมวัย
 - 1.2.1 ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของเพียเจต์
 - 1.2.2 ทฤษฎีพัฒนาการเชิงเหตุผลทางจริยธรรมของโคลเบอร์ก
 - 1.2.3 ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับคุณลักษณะสังคมที่ดี
 - 1.2.4 ความหมายของคุณลักษณะสังคมที่ดี
 - 1.2.5 ความสำคัญของคุณลักษณะสังคมที่ดี
 - 1.2.6 การเสริมสร้างคุณลักษณะสังคมที่ดีของเด็กปฐมวัย
 - 1.2.7 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับคุณลักษณะสังคมที่ดี
2. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ KID-D เพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะสังคมที่ดีของเด็กปฐมวัย
 - 2.1 แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ KID-D
 - 2.1.1 แนวคิดการสอนของพระพุทธเจ้า
 - 2.1.2 แนวคิดการเรียนรู้การทำงานกลุ่มแบบกัลยาณมิตร
 - 2.1.3 แนวคิดการพัฒนาทางด้านจิตพิสัยของบลูม
 - 2.2 ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ KID-D
 - 2.2.1 ทฤษฎีประวัติศาสตร์สังคมของวิกิฮอสกี
 - 2.2.2 ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของโคลเบอร์ก
 - 2.2.3 ทฤษฎีการเรียนรู้ทางปัญญาเชิงสังคมของแบนดูรา
 - 2.2.4 ทฤษฎีการวางเงื่อนไขของการกระทำของสกินเนอร์

2.3 การจัดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะสังคมที่ดีของเด็กปฐมวัย

2.3.1 การพัฒนาและการเรียนรู้ของเด็กปฐมวัย

2.3.2 หลักการจัดประสบการณ์ของเด็กปฐมวัย

2.3.3 กิจกรรมเสริมประสบการณ์ของเด็กปฐมวัย

2.3.4 ประเภทของกิจกรรมเสริมประสบการณ์ของเด็กปฐมวัย

2.3.5 คุณค่าของกิจกรรมเสริมประสบการณ์ของเด็กปฐมวัย

2.4 รูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ KID-D เพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะสังคมที่ดี

เด็กปฐมวัย

3. กรอบแนวคิดรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ KID-D เพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะสังคมที่ดีของเด็กปฐมวัย

1. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับคุณลักษณะสัณห์วัตตุส์ของเด็กรูปธรรมวัย

1.1 ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับคุณธรรมและจริยธรรมทางพุทธศาสนา

1.1.1. ความหมายของคุณธรรมและจริยธรรม

คำว่า “คุณธรรม” มีผู้ให้คำจำกัดความไว้อย่างต่าง ๆ กัน เช่น คุณธรรม “(Moral)” ตามความหมายในพจนานุกรม หมายถึง สภาพคุณงามความดี ส่วนจริยธรรม (Ethics) หมายถึง ธรรมเนียมที่เป็นข้อประพฤติปฏิบัติ คำว่า “คุณธรรม (Moral)” และ “จริยธรรม (Ethics)” เป็นคำสองคำที่คนส่วนใหญ่จะกล่าวควบคู่กันเสมอจนทำให้เข้าใจผิดว่าคำทั้งสองมีความหมายอย่างเดียวกันหรือความหมายเหมือนกัน แท้จริงคำว่า คุณธรรม คำว่า จริยธรรม เป็นคำที่แยกกันได้เป็น 2 คำ และมีความหมายแตกต่างกัน คำว่า “คุณ” แปลว่า ความดี เป็นคำที่มีความหมายเป็นนามธรรม ส่วนคำว่า “จริย” แปลว่า ความประพฤติหรือกิจที่ควรประพฤติ เป็นคำที่มีความหมายทางรูปธรรม โดยมีผู้ให้ความหมายของคำสองคำนี้ไว้ดังนี้

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 (ราชบัณฑิตยสถาน. 2546: 253) อธิบายความหมายของ “คุณธรรม” หมายถึง สภาพคุณงามความดีหรือหน้าที่อันพึงมีอยู่ในตัว

พระธรรมปิฎก (2546: 28) ได้ให้ความหมายของ “คุณธรรม” หมายถึง อุปนิสัยอันดีงามซึ่งสั่งสมอยู่ในดวงจิต อุปนิสัยที่ได้มาจากความพยายามและความประพฤติติดต่อกันมาเป็นเวลานาน

ทศนา แคมมณี (2546: 4) ได้ให้ความหมายของ “คุณธรรม” หมายถึง คุณลักษณะหรือสภาวะภายในจิตใจของมนุษย์ที่เป็นไปในทางที่ถูกต้องดีงาม ซึ่งเป็นภาวะนามธรรมอยู่ในจิตใจ

วัลลภ เทพหัสดิน ณ อยุธยา (2546: 9) ได้ให้ความหมายของ “คุณธรรม” หมายถึง สภาพคุณงามความดีงามของจิตใจ เป็นของลึกซึ้ง เป็นสุขที่แท้จริง เป็นคุณค่าของชีวิตในการบำเพ็ญประโยชน์ ช่วยเหลือเกื้อกูลแก่เพื่อนมนุษย์ และรู้จักปฏิบัติต่อสิ่งทั้งหลายได้ถูกต้อง

สุขุมล เกษมสุข (2548: 1) ได้ให้ความหมายของ “คุณธรรม” หมายถึง คุณสมบัติที่เป็นความดีงาม ความถูกต้องซึ่ง มีอยู่ในจิตใจของบุคคลทำให้บุคคลพร้อมที่จะกระทำสิ่งต่าง ๆ อันจะเป็นประโยชน์ต่อตนเอง โดยไม่เบียดเบียนผู้อื่น

วติน อินทสระ (2549: 199) ได้ให้ความหมายของ “คุณธรรม” หมายถึง อุปนิสัยอันดีงามซึ่งสั่งสมอยู่ในดวงจิต อุปนิสัยที่ดีจากความพยายามและความประพฤติติดต่อกันมาเป็นเวลานาน

ขวัญฟ้า รังสิยานนท์ (2550: 28) ได้ให้ความหมายของ “คุณธรรม” หมายถึง ระบบการดำเนินชีวิตที่ทำงานตามธรรมชาติ ประกอบด้วย ปัจจัย 3 ประการ คือ ด้านพฤติกรรมภายนอกที่สัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทั้งด้านสังคมและวัตถุ ตลอดจนธรรมชาตินั้น ได้แก่ ศีล ด้านจิตใจที่มั่นคง เพราะการมีจิตใจที่มั่นคงเป็นแกนสำคัญในการพัฒนา ได้แก่ สมานิต ด้านความรู้ความเข้าใจในความเป็นจริง การมองเหตุผล ตลอดจนเข้าถึงความเป็นจริงของธรรมชาติ ไรท์ (Wright) กล่าวว่า สิ่งที่คุณคณยอมรับว่าเป็นสิ่งที่ดีงาม มีประโยชน์มากและมีโทษน้อย เพลโต (Plato) กล่าวว่า คุณธรรม หมายถึง ความรู้ที่ได้จากการสั่งสมปฏิบัติ โซเครตีส (Socratis) กล่าวว่า คุณธรรม

หมายถึง ความเป็นความรู้ (Virtue is knowledge) เป็นสิ่งซึ่งสั่งสอนให้รู้ได้ เช่น ความรัก ความดี ความสวยงาม และความยุติธรรม แมคเคนซี (Mackenzie) กล่าวว่า คุณธรรม คือ อุปนิสัยอันดีงามที่สั่งสมอยู่ในดวงจิต อันได้จากการพยายาม และความประพฤติติดกันเป็นเวลานาน สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2550: 7)

ธานินทร์ กรวิเชียร (2551: 2) ให้ความหมายของ “คุณธรรม” หมายถึง สภาพคุณงามความดี อาจกล่าวได้ว่าการที่จะวินิจฉัยว่าบุคคลใดมีคุณธรรมดีเด่นมากน้อยเพียงใดนั้น ย่อมต้องพิจารณาโดยรวมว่าบุคคลนั้นมีอุปนิสัยและประพฤติปฏิบัติตนอย่างไร ดำรงตนให้อยู่ในกรอบของกฎหมายและศีลธรรมเพียงใด เป็นผู้มีมารยาทเรียบร้อยต่อหน้าที่การงานและต่อสังคมอย่างไร และเป็นผู้ที่ยึดมั่นในความถูกต้องชอบธรรมเพียงใด

สุทธิพร บุญส่ง (2552: 16-17) ได้ให้ความหมายของ “คุณธรรม” หมายถึง ความงามในจิตใจของมนุษย์ซึ่งเป็นไปในทางที่ถูกต้อง ทำให้มนุษย์เป็นผู้มีความประพฤติดีและความประพฤตินั้นจะก่อให้เกิดความเป็นประโยชน์ต่อตนเองและสังคม

พจนานุกรมทางการศึกษาของกูด (Carter V. Good 1973: 641) ได้ให้ความหมายของ “คุณธรรม” ไว้ 2 ประการ หมายถึง ความดี ความงามของลักษณะนิสัย เกิดพฤติกรรมที่กระทำจนเคยชิน และอีกความหมายหนึ่ง คือ คุณภาพที่บุคคลได้กระทำตามความคิด และมาตรฐานของสังคมซึ่งเกี่ยวข้องกับความประพฤติและศีลธรรม

กมล ฉายาวัฒน์. (2554: 203) ได้ให้ความหมายของ “คุณธรรม” หมายถึง คุณความดีที่เกิดขึ้นภายในจิตใจของบุคคลถือเป็นค่านิยมที่บุคคลใช้ยึดเหนี่ยวหรือเป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่ดีซึ่งเป็นที่ยอมรับของบุคคลหรือสังคม

ความหมายของคุณธรรมที่กล่าวมาข้างต้นสรุปได้ว่า หมายถึง คุณความดีหรือหลักประพฤติเป็นเรื่องของระบบความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งที่ถูกต้องดีงามของสังคม ซึ่งมีส่วนกำหนดพฤติกรรมของบุคคลแต่ละคนตามบทบาทหรือหน้าที่ แสดงออกด้วยการกระทำดีทั้งทางกาย วาจา และใจ เพื่อประโยชน์สุขที่แท้จริงต่อตนเองผู้อื่น

จริยธรรม ภาษาอังกฤษ ใช้คำว่า Moral จริยธรรมเป็นหลักการและแนวทางในการปฏิบัติที่สำคัญในการดำเนินชีวิตได้มีผู้ให้ความหมายไว้หลายท่าน ดังต่อไปนี้

เพียเจต์ (Piaget. 1960: 1) ได้ให้ความหมายของ “จริยธรรม” หมายถึง คุณลักษณะประสพการณ์ของมนุษย์และหน้าที่เกี่ยวกับกฎเกณฑ์ในการให้ความร่วมมือเกี่ยวกับการวัดเตรียมความพร้อมทางสังคมในเรื่องความสนใจและอนามัยส่วนบุคคลและความสัมพันธ์ร่วมกันในการกระทำตามสิทธิและหน้าที่ของบุคคลในสังคม

บราวน์ (Brown. 1968: 411-414) ได้ให้ความหมายของ “จริยธรรม” หมายถึง ระบบกฎเกณฑ์ต่างๆ ที่บุคคลใช้ในการแยกแยะการกระทำที่ถูกต้องออกจากการกระทำที่ผิด

แฟรงเกิล (Frankel, 1973) ได้ให้ความหมายของ “จริยธรรม” หมายถึง การศึกษาและการตัดสินใจต่อการกระทำเพื่อให้รู้ว่า ผู้คนกระทำอย่างไรบนพื้นฐานของข้อคำถามทางศีลธรรม

แบนดูรา (Bandura.1976: 34) ได้ให้ความหมายของ “จริยธรรม” หมายถึง จริยธรรมเป็นกฎสำหรับการประเมินพฤติกรรม โดยถือว่าการตัดสินใจทางจริยธรรมเป็นกระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับความถูกต้องของการกระทำตามกฎเกณฑ์ต่างๆ ซึ่งกฎเกณฑ์เหล่านี้เกิดจากการเรียนรู้ด้วยการสังเกต การบอกเล่าประสบการณ์ต่างๆ แล้วนำมาคิดไตร่ตรอง

โคลเบอร์ก (Kohlberg. 1976: 4-5) ได้ให้ความหมายของ “จริยธรรม” หมายถึง จริยธรรมมีพื้นฐานของความยุติธรรมถือเอาเรื่องของการกระจายสิทธิและหน้าที่อย่างเท่าเทียมกันโดยมีกฎเกณฑ์ซึ่งมีความเป็นสากลส่วนใหญ่รับไว้ในสถานการณ์ไม่มีความขัดแย้งกัน ดังนั้น พันธะในทางจริยธรรมเป็นการเคารพต่อสิทธิของบุคคลอย่างเสมอภาค

มอนติเยอร์ (Montemayer, 1994) ได้ให้ความหมายของ “จริยธรรม” หมายถึง จริยธรรมสามารถนิยามได้ถึง ศาสตร์ของพฤติกรรมทางศีลธรรม บนพื้นฐานของวัฒนธรรมทางสังคม และหลักการมาตรฐานสำหรับพฤติกรรมมนุษย์ที่นับได้ว่าเป็นศาสตร์ของการดำรงชีวิตอย่างถูกต้อง

พระวรศักดิ์ วรธัมโม (2521: 133) ได้ให้ความหมายของ “จริยธรรม” หมายถึง ระเบียบปฏิบัติที่มนุษย์ควรจะมีและต้องปฏิบัติเพื่อปัญหาตั้งไม่เหลือแห่งความทุกข์ในทุกขั้นตอนแห่งวิวัฒนาการของเขาหรืออาจสรุปสั้นๆ ว่าจริยธรรมถึงสิ่งที่ควรประพฤติ

สาโรช บัวศรี (2523: 142) ได้ให้ความหมายของ “จริยธรรม” หมายถึง แนวทางในการประพฤติตนเพื่ออยู่ได้อย่างร่มเย็นในสังคม ซึ่งจะรวบรวมค่านิยมที่จำเป็นเข้าไว้ด้วยกันในระดับต่างๆ ที่เป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติตน

กิริติ บุญเจือ (2523: 5) ได้ให้ความหมายของ “จริยธรรม” หมายถึง กระบวนการกฎเกณฑ์ความประพฤติหรือหลักความประพฤติต่อตนเอง ต่อผู้อื่น และสังคม

พนัส หันนาคินทร์ (2523: 48) ได้ให้ความหมายของ “จริยธรรม” หมายถึง ความประพฤติอันพึงปฏิบัติต่อผู้อื่นและสังคม ทั้งนี้เพื่อก่อให้เกิดความเจริญรุ่งเรืองเกษมสุขขึ้นในสังคมและสมาชิกในสังคม การที่จะปฏิบัติตามจริยธรรมจึงต้องประกอบกันทั้งความรู้สึทางใจ การปฏิบัติทางกายอันสอดคล้องกับความรู้สึทางจิต

ดวงเดือน พันธุมนาวิน (2524: 2) ได้ให้ความหมายของ “จริยธรรม” หมายถึง ลักษณะทางสังคมหลายลักษณะของมนุษย์ และมีขอบเขตรวมถึงพฤติกรรมทางสังคมประเภทต่างๆ ด้วยลักษณะ และพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับจริยธรรมจะมีคุณสมบัติประเภทใดประเภทหนึ่งในสองประเภท คือ ประเภทแรก เป็นลักษณะที่สังคมต้องการให้มืออยู่ในสมาชิกในสังคมนั้น เป็นพฤติกรรมที่สังคมนิยมชมชอบ ให้การสนับสนุนและผู้กระทำส่วนมากเกิดความพอใจว่าการกระทำนั้นเป็นการกระทำที่ถูกต้องเหมาะสม ส่วนประเภทหลังคือ ลักษณะที่สังคมไม่ต้องการให้มืออยู่ในสมาชิกของสังคม เป็นการกระทำที่สังคมลงโทษ หรือพยายามกำจัด และผู้กระทำพฤติกรรมนั้นส่วนมากรู้สึกว่าเป็นสิ่งที่ไม่ถูกต้อง และไม่สมควร ดังนั้นผู้มีจริยธรรมสูง คือ ผู้ที่มีลักษณะและพฤติกรรมประเภทแรกมากและประเภทหลังน้อย

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 (2530: 217) ได้ให้ความหมายของ “จริยธรรม” หมายถึง คำที่เป็นข้อประพจน์ ปฏิบัติ ศีลธรรม กฎศีลธรรม

กมล ทองธรรมชาติ (2525: 72) ได้ให้ความหมายของจริยธรรมว่า หมายถึง การกระทำทั้งทางกาย วาจา และใจที่ดีงามเป็นประโยชน์ต่อตนเอง ผู้อื่นและสังคม

จรรยา สุวรรณทัต (2537: 3) ได้ให้ความหมายของจริยธรรมว่า หมายถึง เป็นศาสตร์ของการกระทำของมนุษย์ ซึ่งจะนำเราให้กระทำและดำรงชีวิตอย่างถูกต้อง และอยู่บนพื้นฐานของเหตุผล ซึ่งกำหนดบรรทัดฐานของมันเป็นอย่างมั่นคงและซื่อสัตย์ตามธรรมชาติ

รุ่งรัตน์ ไกรทอง (2537: 10) ได้ให้ความหมายของจริยธรรมว่า หมายถึง จริยธรรมคือแนวทางในการประพฤติตนให้เป็นที่ยอมรับของสังคม ไม่ว่าจะเป็นการกระทำทั้งทางกาย วาจา และใจ ทำให้เกิดความสุขแก่ตนเอง ผู้อื่นและสังคม

พระเมธีธรรมมาภรณ์ (2533: 25) ได้ให้ความหมายของจริยธรรมว่า หมายถึง หลักแห่งความประพฤติที่ดีงามสำหรับทุกคนในสังคมทั้งกาย วาจา ใจ ถ้าเป็นข้อควรประพฤติทั่วไปเรียกว่า “จริยธรรม” ถ้าเป็นข้อควรประพฤติที่มีศาสนาเข้ามาเกี่ยวข้องเราเรียกว่า ศีลธรรม และถ้าเป็น จรรยาบรรณ ก็คือ จริยธรรมวิชาชีพ เป็นข้อความประพฤติปฏิบัติสำหรับกลุ่มวิชาชีพนั้นๆ

สุทธิพร บุญส่ง (2552:17) ได้ให้ความหมายของจริยธรรมว่า หมายถึง คือหลักเกณฑ์ของสังคมที่เป็นแนวทางในการประพฤติที่เหมาะสมถูกต้องตามศีลธรรมอันดี ไม่ว่าจะเป็นประพฤติทางกาย วาจา ใจ อันก่อให้เกิดความสุขแก่ตนเอง ผู้อื่นและสังคม

กมล ฉายาวัดนะ. (2554: 203). ได้ให้ความหมายของจริยธรรมว่า หมายถึง คือข้อประพฤติปฏิบัติที่สังคมเห็นว่าเป็นสิ่งที่ดีมีคุณค่า ซึ่งบุคคลควรกระทำให้เป็นประโยชน์แก่ตัวเอง และบุคคลอื่นในสังคม

ความหมายจริยธรรมที่กล่าวมาข้างต้นสรุปได้ว่า หมายถึง ระเบียบกฎปฏิบัติที่มนุษย์ควรมี และต้องปฏิบัติเพื่อแก้ปัญหาต่างไม่เหลือแห่งความทุกข์ ในทุกขั้นตอนแห่งวิวัฒนาการของเขา จริยธรรม คือหลักแห่งความประพฤติดีงามสำหรับทุกคนในสังคม ถ้าเป็นข้อปฏิบัติทั่วไป เรียกว่า จริยธรรม แต่ถ้าเป็นข้อควรประพฤติที่มีศาสนาเข้ามาเกี่ยวข้อง เราเรียกว่า ศีลธรรม ข้อควรประพฤติปฏิบัติหรือแนวทางในการดำเนินชีวิตที่ดีงาม ถูกต้อง เหมาะสม

ความหมายของคุณธรรมและจริยธรรมที่กล่าวมาข้างต้นสรุปได้ว่า หมายถึง การประพฤติปฏิบัติตนที่ดีงามทั้งการกระทำทางกาย วาจา และใจ อันก่อให้เกิดประโยชน์ต่อตนเอง ผู้อื่นและสังคม คุณธรรมคือคุณความดีที่ก่อให้เกิดประโยชน์ จริยธรรมคือเป็นส่วนหนึ่งของความประพฤติที่เกิดจากคุณธรรม ทำให้ผู้คนส่วนใหญ่ในสังคมสามารถดำรงชีวิตมีคุณภาพชีวิตที่ดีมีความสุข

1.1.2 ความสำคัญของคุณธรรมและจริยธรรม

การดำรงชีวิตในลักษณะการมีคุณภาพชีวิตที่ดี ต้องมีลักษณะการดำรงชีวิตที่สงบสุข ไม่เอาใจเอาเปรียบ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ แต่สภาพสังคมแทบทุกกลุ่มยังมีบุคคลบางคนมีลักษณะพฤติกรรมที่แสดงถึงการขาดคุณธรรมจริยธรรมไม่ว่าจะเป็นการโกหกหลอกลวง การล່วงละเมิดการลักขโมยการฉ้อฉลเอาเปรียบ การไม่ปฏิบัติตามกฎระเบียบ การไม่รับผิดชอบต่อผลการปฏิบัติงานการแสวงประโยชน์โดยมิชอบบุคคลเมื่อมีความรู้ความสามารถแต่ขาดคุณธรรมจริยธรรมอาจจะกระทำการใดๆ ไปในทางที่ส่งผลทางร้ายได้โดยง่าย ถ้าไม่มีกฎเกณฑ์หลักปฏิบัติ หลักที่ว่าด้วยสิ่งที่ผิดที่ถูกที่เหมาะสมที่ควรในการประพฤติปฏิบัติไว้เป็นหลักกำกับในลักษณะที่เป็นศีลธรรมประจำใจ มีจิตสำนึกประจำตนในการดำรงชีวิต พฤติกรรมพื้นฐานดังกล่าวของบุคคลนั้น ได้แก่ การโกหก การหลอกลวง การเอาเปรียบ การฉ้อฉลโอกาสในแบบที่ไม่ชอบธรรมการฉ้อฉลโอกาสเอาเปรียบการละเมิดโดยชอบเร้นหรือจงใจ การปิดบังเพื่อผลอันมิชอบธรรม การลักขโมยทั้งทางตรงและทางอ้อมและด้วยวิธีการที่แยบยล การไม่ได้ใช้ความรู้ความสามารถอย่างเต็มที่ในการปฏิบัติหรือด้วยวิธีการที่มีมาตรฐาน หรือด้วยวิธีการที่ดีที่สุดตามหลักวิชาการและวิชาชีพเฉพาะทางในสาขาของตน การละเลยความรับผิดชอบในการงานของตนเองมีพฤติกรรมก้าวร้าว แทรกแซง ล່วงละเมิดมาตรฐานในวิชาชีพ การใช้ความรู้และความสามารถทางวิชาชีพโดยมีเจตนาร้าย (สุทธิพร บุญส่ง .2552: 18-20) ดังนั้น การที่บุคคลในสังคมขาดคุณธรรมจริยธรรมดังกล่าวมาแล้ว เป็นสิ่งที่อาจเกิดขึ้นได้กับคนโดยทั่วไป แต่อาจจะเป็นสิ่งที่มีผลในทางร้ายสูงมากยิ่งขึ้น หากเกิดจากผู้ที่มีความรู้สูง มีความสามารถเฉพาะและมีความฉลาดเหนือผู้อื่นโดยมีหลักศาสนาและกฎหมายไม่อาจครอบคลุมได้หรือป้องกันได้อย่างสมบูรณ์ ดังนั้นผู้บริหาร หรือสุจริตชน ในสังคมอาจต้องเผชิญกับพฤติกรรมการโกหก หลอกลวง การล່วงละเมิดในทรัพย์สิน การลักขโมย การฉ้อฉลฉวยและเอาเปรียบ ซึ่งเป็นสิ่งที่ผู้ที่มีจิตสำนึก เชิงคุณธรรมจริยธรรมต้องพยายามช่วยกันค้นคิดช่วยกันสร้างช่วยกันกำหนดขึ้น เพื่อป้องกันไม่ให้สภาพการขาดคุณธรรม จริยธรรม เกิดขึ้นกับตนเองและผู้คนในสังคม คุณธรรมเป็นเครื่องกำหนดความเจริญหรือความเสื่อมของสังคม สังคมที่เจริญจะมีคนทรงคุณธรรมอยู่มาก คนในสังคมมีความประพฤติดี ไม่เบียดเบียนทั้งตนเองและผู้อื่น เป็นลักษณะของความมีจริยธรรมดี ทุกคนในสังคมมีความสุข สังคมผาสุกและสงบสุข จะประกอบสิ่งใดมีแต่ความสำเร็จก้าวหน้า ส่วนสังคมที่เสื่อม ศีลธรรมหรือจริยธรรมของประชาชนจะน้อยลง มีการเบียดเบียนตนเอง และผู้อื่น สมาชิกในสังคมไม่มีความสุข สังคมนั้นจะแตกสลายในที่สุด (ปราชญา กล้าผจญ. 2548: 2-3) ดังนั้น การมีคุณธรรมเป็นพื้นฐานทางจิตใจจะนำไปสู่การกระทำเมื่อทุกคนมีจิตใจงามพฤติกรรมก็ดีงามไปด้วย คุณธรรมเป็นสิ่งดีงาม และเป็นพื้นฐานของการแสดงออกของการกระทำที่เป็นประโยชน์ต่อตนเองและผู้อื่น เป็นส่วนหนึ่งของบุคลิกภาพ นอกจากนี้ คุณธรรมยังก่อให้เกิดจริยธรรม ค่านิยม ที่เหมาะสม ตลอดจนความสุข ความพอใจ คุณธรรมสร้างคนดี และความดีก่อให้เกิดคุณธรรมอื่นๆ นับเป็นสิ่งสำคัญ และจำเป็นต้องปลูกฝัง สร้างสม และดำรงไว้ให้มีอยู่ในตัว (โกสินทร์ รังสยาพันธ์. 2530: 20) พื้นฐานของการศึกษา ได้แก่ จริยธรรม

เพราะจริยธรรมเป็นเอกลักษณ์ที่สำคัญยิ่งของคนคนที่สุภาพเป็นคนที่สมบูรณ์ได้ในสังคมก็ด้วยพลังแห่งจริยธรรม (พระธรรมญาณมุนี. 2527:412) ดังนั้น คุณธรรมจริยธรรมเป็นเครื่องมือที่สำคัญยิ่งของมนุษย์ เป็นเครื่องมือที่ควบคุมความประพฤติของมนุษย์ให้เป็นไปในทางที่ดี สามารถอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุข (สาโรช บัวศรี.2532: 41) สำหรับการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมเด็กปฐมวัย ตั้งแต่แรกเกิดจนถึงอายุ 6 ปี เป็นระยะที่สำคัญมากเพราะเด็กมีพัฒนาการทั้งทางร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญาเป็นไปอย่างรวดเร็ว ในการเรียนรู้กฎเกณฑ์ต่างๆ ของสังคมทั้งกฎเกณฑ์ทางจริยธรรม (ธีระพร อูวรรณโณ. 2526: 3) การเป็นเด็กดีจึงเป็นความคาดหวังของพ่อแม่ที่มีต่อลูกเสมอมา ค่านิยม และคุณธรรมในการอบรมเลี้ยงดูเด็กเป็นสิ่งที่ดำรงในชีวิตรไทย ซึ่งถึงแม้สังคมไทยจะเปลี่ยนไปเพียงใด ก็ควรยังคงไว้เพื่อช่วยจรรโลงความดีงามนี้ไว้ในชีวิต อันที่จริงแล้วค่านิยมทางจิตใจดังกล่าวข้างต้นเป็นสิ่งที่ยิ่งเพิ่มความสำคัญในสังคมอนาคตซึ่งมีแนวโน้มที่เป็นสังคมที่ล้าสมัย และหากพ่อแม่ยังช่วยกันเน้นให้เด็กไทยของเราให้เติบโตเป็นเด็กดีต่อไป แล้วเด็กของเราก็จะไม่กลายเป็นเด็กเก่งที่ขาดคุณธรรมซึ่งเป็นอันตรายแก่ประเทศได้ (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. 2550: 10) คุณธรรมจริยธรรมสองสิ่งนี้มีความสัมพันธ์กันอย่างแนบแน่นเหมือนพี่น้องฝาแฝดตัวติดกัน ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 จริยธรรม หมายถึง “ธรรมที่เป็นข้อความประพฤติปฏิบัติ ศีลธรรม กฎศีลธรรม” อย่างแรก หมายถึง ธรรมหรือหลักความประพฤติที่ควรแก่การยึดถือและปฏิบัติตาม อย่างที่สอง หมายถึง ประมวลความประพฤติและความนึกคิดในสิ่งที่ดำรงเหมาะสม คุณธรรมเป็นเรื่องของคุณงามความดี ความถูกต้อง ความเป็นธรรม ที่ควรปลูกฝังในจิตใจส่วนจริยธรรม เป็นเรื่องของความประพฤติที่ดำรง ที่ควรเสริมสร้างให้เกิดขึ้น ขจัดภัยบุรุษพัฒนา. (2556: 7-9) คุณธรรมและจริยธรรมจึงเป็นของคู่กันและมักใช้ประกอบกัน คุณธรรม เป็นปัจจัยที่ทำให้เกิดจริยธรรมจริยธรรมจะเป็นผลของการมีคุณธรรม

ความสำคัญของคุณธรรมและจริยธรรมที่กล่าวมาข้างต้นสรุปได้ว่า การที่บุคคลจะประพฤติปฏิบัติสิ่งที่ใดก็ตามมักจะมีคุณธรรมจริยธรรมเข้ามาเกี่ยวข้องในการตัดสินใจกระทำสิ่งต่างๆ แต่ละบุคคล ซึ่งระดับของคุณธรรมจริยธรรมจะมีการพัฒนาและเปลี่ยนแปลงไปตามระดับอายุและพัฒนาการทางสติปัญญา ซึ่งส่วนมากจะสอดคล้องกับค่านิยมของแต่ละสังคม ด้วยเหตุนี้บุคคลในสังคมจึงยึดคุณธรรมจริยธรรมเป็นหลักในการตัดสินใจการกระทำว่าเป็นสิ่งที่ดี สมควรที่จะปฏิบัติหรือเป็นสิ่งที่ไม่ดีไม่ควรปฏิบัติ

1.1.3 องค์ประกอบของคุณธรรมและจริยธรรม

พระราชวรมุณี (ประยูร ปยุตโต. 2523: 11.12) ได้แบ่งองค์ประกอบของจริยธรรมเป็น 2 ส่วน คือ

1. จริยธรรมภายใน เป็นจริยธรรมที่เกี่ยวข้องกับความรู้สึคนึกคิด หรือทัศนคติของบุคคลจริยธรรมภายในเป็นพื้นฐานที่ทำให้เกิดจริยธรรมภายนอก

2. จริยธรรมภายนอก เป็นพฤติกรรมจริยธรรมภายนอกที่บุคคลแสดงออกมา สังเกตได้ เช่น ความมีระเบียบ การเอาใจใส่กับงาน แต่ไม่ต้องอยู่ในเงื่อนไขภายนอก

กรมวิชาการได้แบ่งจริยธรรมออกเป็น 2 องค์ประกอบ (กรมวิชาการ. 2527: 144-145) คือ

1. องค์ประกอบด้านค่านิยมทางจริยธรรม (Moral Value) เป็นส่วนที่ไม่สามารถสังเกตเห็นได้โดยตรง มีลักษณะเป็นความเชื่อ ความเห็นคุณค่า ความพอใจ เต็มใจปรารถนาที่จะยึดถือหลักจริยธรรมต่าง ๆ เข้าไว้ในลักษณะนิสัยและบุคลิกภาพของตน ค่านิยมนี้จะอิทธิพลเป็นแรงจูงใจให้บุคคลมีความโน้มเอียงที่จะประพฤติปฏิบัติถูกต้อง ดีงาม สอดคล้องกับค่านิยมที่ตนนับถือ

2. องค์ประกอบด้านพฤติกรรมจริยธรรม (Moral Conduct) เป็นส่วนที่เป็นมาตรฐานความประพฤติปฏิบัติที่สังคมต้องการ การกระทำใด ๆ ของบุคคล ถ้าสอดคล้องกับมาตรฐานของการประพฤติถูกต้อง ดีงาม ก็จัดว่าบุคคลนั้นมีพฤติกรรมจริยธรรมหรือมีจริยธรรม

3. องค์ประกอบทางพฤติกรรม (Behavioral Component)

หมายถึง พฤติกรรมหรือการกระทำที่บุคคลแสดงออกมา ทั้งต่อตนเองและผู้อื่นต่อสิ่งแวดล้อม และเป็นพฤติกรรมที่สามารถตัดสินใจได้ว่าดี หรือไม่ดี ถูกหรือผิด สมควรหรือไม่สมควร ได้แก่ ความประพฤติ ทางจริยธรรม (Moral Conduct) การกระทำทางจริยธรรม (Moral Act) และพฤติกรรมทางจริยธรรม (Moral Behavior)

ดวงเดือน พันธุนาวิน. (2524: 2-3) ได้แบ่งลักษณะต่างๆ ของมนุษย์ที่เกี่ยวข้องกับจริยธรรมออกเป็น 4 ประการ คือ

1. ความรู้เชิงจริยธรรม หมายถึง การมีความรู้ที่สังคมของตนเอง การกระทำใดที่ดีควรกระทำ การกระทำใด ไม่ดีควรงดเว้น ความรู้เชิงจริยธรรม หรือความรู้เกี่ยวกับค่านิยมทางสังคมขึ้นอยู่กับอายุ ระดับการศึกษา และพัฒนาการทางสติปัญญา โดยปกติในช่วงอายุ 2-10 ปี จะได้รับการปลูกฝังค่านิยมเหล่านี้เป็นพิเศษ

2. เจตคติเชิงจริยธรรม หมายถึง ความรู้สึกของบุคคลเกี่ยวกับลักษณะหรือพฤติกรรมเชิงจริยธรรมด้านต่างๆ ว่าตนชอบหรือไม่ชอบลักษณะนั้นๆ เพียงใด เจตคติเชิงจริยธรรมของบุคคลเกี่ยวข้องกับค่านิยมในสังคมนั้นๆ เจตคติจะเปลี่ยนไปเมื่อเวลาเปลี่ยนแปลงไป

3. เหตุผลเชิงจริยธรรม หมายถึง การที่บุคคลใช้เหตุผลในการเลือกที่จะกระทำหรือไม่กระทำพฤติกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งเพียงเจตต์และโคลเบอร์กได้ใช้การอ้างเหตุผลจริยธรรมเป็นสิ่งที่แสดงถึงการพัฒนาการทางจริยธรรมของบุคคล

4. พฤติกรรมเชิงจริยธรรม หมายถึง การที่บุคคลแสดงพฤติกรรมที่บุคคลในสังคมนิยมชมชอบ หรือการงดเว้นการแสดงพฤติกรรมที่ฝ่าฝืนกฎเกณฑ์หรือค่านิยมในสังคมนั้น

จากองค์ประกอบจริยธรรมทั้ง 3 แนวคิด จะเห็นว่าจริยธรรมประกอบด้วย 2 ส่วน คือ จริยธรรมที่อยู่ภายใน ได้แก่ ความคิด ความรู้สึก เจตคติ ความเชื่อ และความรู้เชิงจริยธรรม

รวมทั้งการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม และอีกส่วนหนึ่งคือ จริยธรรมที่เกิดภายนอก ที่สามารถสังเกตมองเห็นได้ ได้แก่ ความประพฤติ การกระทำ หรือพฤติกรรมเชิงจริยธรรม

นอกจากนี้ยังมีองค์ประกอบอื่นๆ ที่จะต้องพัฒนาไปพร้อมๆ กัน ทุกด้าน คือ

1. ความเชื่อมั่นในผลแห่งการกระทำของตน ว่าตนทำนายผลได้และควบคุมให้เกิดผลดีหรือผลเสียแก่ตนได้หรือลักษณะความเชื่ออำนาจภายในตน
2. ความมุ่งมั่นอดทนมากกว่าปัจจุบัน คือ ความสามารถที่คาดการณ์ไกล รู้จักอดเปรี้ยวไว้กินหวาน รู้จักอดได้ รอได้
3. ความสามารถบังคับตนเองอย่างมีเหตุผล คือ รู้จักควบคุมบังคับตนเองจัดระเบียบตนเองโดยไม่ต้องพึ่งการควบคุมบังคับจากภายนอก

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ (2539: 28) ได้สรุปจริยธรรมของบุคคลประกอบด้วย สิ่งสำคัญ 3 ประการ คือ

1. ด้านความรู้ (Moral Reasoning) ได้แก่ ความเข้าใจในเหตุผล ความถูกต้อง ดีงาม สามารถตัดสินใจแยกความถูกผิดได้ด้วยความคิด
2. ด้านอารมณ์ ความรู้สึก (Moral Attitude and Belief) ได้แก่ ความพึงพอใจ ศรัทธา เลื่อมใส เกิดความนิยมยินดีที่จะรับจริยธรรมนั้นมาเป็นแนวปฏิบัติ
3. ด้านพฤติกรรมการแสดงออก (Moral Conduct) คือ พฤติกรรมที่บุคคลตัดสินใจจะกระทำถูก หรือผิดในสถานการณ์แวดล้อมต่างๆ กัน

องค์ประกอบของคุณธรรมและจริยธรรมที่กล่าวมาข้างต้นสรุปได้ว่า ในด้านความรู้ ต้องมีความเฉลียวฉลาด มีเหตุผลในการรับรู้อย่างถูกต้อง ด้านอารมณ์ ความรู้สึก ต้องใช้สติไตร่ตรองพิจารณาแก้ปัญหาต่างๆ และรู้จักการควบคุมอารมณ์ ด้านพฤติกรรม ในการอยู่ร่วมกับคนในสังคมต้องรู้จักเรียนรู้ในการอยู่ร่วมกัน เห็นอกเห็นใจซึ่งกันและกัน ถ้าทุกคนในสังคมสามารถที่จะนำหลักการดังกล่าวไปปฏิบัติก็จะทำให้การอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างมีความสุข

1.1.4 คุณลักษณะของคุณธรรมและจริยธรรมที่พึงประสงค์

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. 2547: 11) ได้กำหนดเกณฑ์มาตรฐานการศึกษาเพื่อพัฒนามาตรฐานการศึกษาระดับขั้นพื้นฐาน คือ มาตรฐานด้านผู้เรียน มาตรฐานด้านกระบวนการและมาตรฐานด้านปัจจัย ในมาตรฐานที่ 1 ด้านผู้เรียน กล่าวถึง คุณธรรมจริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ มี 4 ตัวบ่งชี้ คือ

1. มีวินัย มีความรับผิดชอบและปฏิบัติตามระเบียบ
2. มีความซื่อสัตย์สุจริต
3. มีความเมตตากรุณา โอบอ้อมอารี เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และไม่เห็นแก่ตัว
4. มีความประหยัดและใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า

หลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช 2546 สำหรับเด็กปฐมวัย 3-5 ปี (สำนักงานวิชาการและมาตรฐานการศึกษา. 2548: 36) ได้กำหนดมาตรฐานคุณลักษณะที่พึงประสงค์ในมาตรฐานที่ 4 เด็กปฐมวัยต้องมีคุณธรรมจริยธรรม และมีจิตใจที่ดีงามซึ่งประกอบด้วย 4 ตัวบ่งชี้ คือ

1. มีวินัยในตนเองและมีความรับผิดชอบ
2. ซื่อสัตย์สุจริตและยอมรับความผิดพลาดของตนเองและผู้อื่น
3. มีความเมตตากรุณาและช่วยเหลือแบ่งปัน
4. รู้จักประหยัด

สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (2548: 2) ได้กำหนดมาตรฐานการศึกษา ด้านผู้เรียน ในมาตรฐานที่ 1 ผู้เรียนมีคุณธรรม จริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์มี 6 ตัวบ่งชี้ คือ

1. มีวินัย
2. มีความซื่อสัตย์สุจริต
3. มีความกตัญญูกตเวที
4. มีความเมตตากรุณา โอบอ้อมอารี เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และไม่เห็นแก่ตัว
5. มีความประหยัดและใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า
6. ปฏิบัติเป็นประโยชน์ต่อส่วนร่วม

คุณธรรมตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 2549: 14) ประกอบด้วย

1. ซื่อสัตย์สุจริต
2. อดทน
3. มีความเพียร
4. เมตตากรุณา

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2542: 7-12) ได้พัฒนามาตรฐานการศึกษา เป็นตัวบ่งชี้ในการประเมินพัฒนาการศึกษาศึกษาขึ้นพื้นฐานเพื่อปรับปรุงคุณภาพและมาตรฐานการศึกษา เป็นตัวบ่งชี้ด้านผู้เรียนไว้ 7 มาตรฐาน และมาตรฐานด้านคุณธรรมจริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์จัดอยู่ในมาตรฐานที่ 1 มี ดังนี้

1. ด้านผู้เรียนมีวินัย มีความรับผิดชอบ
2. ด้านผู้เรียนมีความประหยัด
3. ด้านผู้เรียนมีความเกรงใจผู้อื่นมีเมตตากรุณา โอบอ้อมอารีเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และเสียสละเพื่อส่วนรวม
4. ด้านผู้เรียนมีความซื่อสัตย์สุจริต

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2550: 16-18) ได้กล่าวถึงความหวังของพ่อแม่ของเด็กปฐมวัย ในพื้นที่กรณีศึกษาเรื่องคุณธรรมจริยธรรมของเด็กปฐมวัย ที่คาดหวังให้ครูและ

ผู้ดูแลเด็กส่งเสริมและสร้างให้เกิด ผ่านกระบวนการเรียนรู้การใช้ชีวิตในโรงเรียน หรือศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก คือ

รู้กาลเทศะ

3. สุขภาพอ่อนนุ่ม พุดจาไพเราะ ประพฤติดีทั้งกาย วาจาและจิตใจ มีมารยาทที่ดี คิดดี ประพฤติปฏิบัติดี

1. มีสุขภาพกาย สุขภาพจิต และมีจิตสำนึกที่ดี
2. ว่านอนสอนง่าย เชื่อฟังพ่อแม่ ญาติพี่น้อง เชื่อฟังผู้ใหญ่ ไม่ดื้อ ไม่ก้าวร้าว
3. สุขภาพอ่อนนุ่ม พุดจาไพเราะ ประพฤติดีทั้งกาย วาจาและจิตใจ มีมารยาทที่ดี คิดดี ประพฤติปฏิบัติดี
4. สงบเสงี่ยมเจียมตัว ไม่คุยโว คุยไม่โอ้อวด
5. มีน้ำใจ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เสียสละ
6. มีความกตัญญู
7. มีนิสัยรักการอ่าน มีวินัย ใฝ่รู้ ขยันหมั่นเพียร รักการเรียนรู้
8. ซื่อสัตย์ สุจริต ยุติธรรม
9. มีระเบียบแบบแผนที่ดีในการดำเนินชีวิต
10. กล้าหาญ อดทน มีความเป็นผู้นำที่ดี
11. ประหยัด อดออม รู้หา รู้ใช้ รู้จ่าย รู้เก็บ
12. อารมณ์ดี ใจเย็น ไม่หุนหันพลันแล่น
13. สะอาดทั้งกาย วาจา ใจ
14. มีการครองตนที่ดี โดยเฉพาะเด็กหญิงต้องมีความเป็นแม่บ้าน เป็นกุลสตรี
15. ขยันทำมาหากิน
16. เป็นที่พึ่งพาอาศัยของพ่อแม่ ญาติพี่น้อง
17. เป็นคนดีทางสังคม
18. เป็นตัวของตัวเอง เข้มแข็ง
19. มีทักษะชีวิต เป็นคนเก่ง ที่มีคุณธรรม จริยธรรมในตนเอง
20. รู้หน้าที่ของตน
21. มีความรักต่อตนเอง ครอบครัว และสังคม
22. รู้จักตนเอง ครอบครัว และชุมชนที่หล่อหลอมวิถีของตนอย่างถ่องแท้
23. รู้จักปรับตัว ปรับสิ่งรอบข้างให้เกิดประโยชน์ต่อชีวิต ตนเอง ผู้อื่น และ

สังคม

24. เชื้อมั่น กล้าคิด กล้าทำ ในสิ่งที่ถูกต้อง มีวิจารณญาณ ในการแยกถูก / ผิด ดี / ไม่ดี เหมาะ / ไม่เหมาะสม และเป็นผู้รู้ดี / รู้ชั่ว

25. คิดวิเคราะห์และแก้ปัญหาของตนเอง และแบ่งปันความสามารถของตนเพื่อช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์และสังคม

26. รู้จัก รู้รัก และใช้ชีวิตอย่างมีสัมพันธที่ดีต่อธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม
27. อยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างเข้าใจ เห็นใจและเกื้อกูลมากกว่าแข่งขัน

28. เป็นผู้ที่มีปัญญาที่เกิดจากกระบวนการคิด พิจารณาเหตุผล และปฏิบัติจนเกิดความรู้ เกิดทักษะ เกิดความชำนาญ

29. มีชีวิตที่ดีบนพื้นฐานค่านิยมและวัฒนธรรมไทย

คุณลักษณะทางคุณธรรมและจริยธรรมที่พึงประสงค์ที่กล่าวมาข้างต้นสรุปได้ว่า ความมีเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ รัก เสียสละและเมตตากรุณา ซึ่งเป็นองค์ประกอบของคุณธรรมสังคหวัตถุสี่ เป็นสิ่งที่ควรเสริมสร้างให้ในเด็กปฐมวัยและคุณธรรมสังคหวัตถุสี่ เป็นคุณลักษณะที่มี 4 องค์ประกอบ คือ ด้านทานหรือการให้สิ่งที่ดี ด้านปิยวาจาหรือการพูดดี ด้านอัตถจริยาหรือการประพฤติดี ด้านสมานัตตตาหรือการวางตนดี ดังนั้นการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมควรเสริมสร้างคุณลักษณะตามหลักสังคหวัตถุสี่ให้ครบทั้ง 4 ด้าน ได้ในระดับเด็กปฐมวัย

1.1.5 หลักการจัดกิจกรรมเพื่อเสริมสร้างคุณธรรมและจริยธรรม

หลักการจัดกิจกรรมเพื่อเสริมสร้างคุณธรรมและจริยธรรมตามแนวพุทธศาสนานั้น สิ่งที่สำคัญก็คือ จะต้องเข้าใจและรู้จักวิธีการปฏิบัติที่ถูกต้องเหมาะสม เข้าใจหลักธรรมที่เป็นแก่นแท้ของพระพุทธศาสนาหลักหรือหัวใจของพระพุทธศาสนานั้นมุ่งเน้นในเรื่องกระทำดี ละชั่ว ทำใจให้บริสุทธิ์ผ่องใส ข้อกำหนดทางจริยธรรมอันเป็นหลักพื้นฐานที่สำคัญในพระพุทธศาสนาก็คือ ศีล ซึ่งถือว่าเป็นเบื้องต้นของหลักการจัดกิจกรรมเพื่อเสริมสร้างคุณธรรมและจริยธรรมตามแนวพุทธศาสนา ดังนี้ (พรพจน์ กบิลสิงห์, 2537: 103)

ขั้นที่ 1 นำหลักปฏิบัติของศีลมาควบคุมพฤติกรรมทางกาย วาจา ใจ ให้เป็นผู้มีความสงบ เสงี่ยมเรียบร้อย เหมาะที่จะพัฒนาไปสู่ก้าวต่อไปเสียก่อน หลักของศีลอันเป็นเบื้องต้นสำหรับบุคคลทั่วไปพึงประพฤติเพื่อรักษากาย วาจา ใจให้เว้นจากการกระทำชั่วทั้งปวงมีดังนี้

ศีลข้อ 1 ละเว้นจากการฆ่า พุทธศาสนาสอนให้เป็นมิตรต่อกัน มีความเอื้ออารีต่อชีวิตและสิ่งแวดล้อม อันเป็นเครื่องแสดงถึงความเมตตากรุณา

ศีลข้อ 2 ละเว้นจากการลักขโมย การละเมิดสิทธิของผู้อื่น ถือเป็นแนวปฏิบัติเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข

ศีลข้อ 3 ละเว้นจากการประพฤติดิฉันท์ในกาม ความไว้นื้อเชื่อใจกันระหว่างสามีภรรยาจะมีมากขึ้น ความแตกแยกในครอบครัวอันเกิดมาจากสาเหตุของเรื่องชู้สาวก็ไม่เกิดขึ้น ครอบครัวก็สงบสุข นับเป็นการเพิ่มพูนความสุขให้แก่สังคมส่วนรวมได้ด้วย

ศีลข้อ 4 ละเว้นจากการกล่าวเท็จ หรือลวงให้ผู้อื่นเข้าใจผิดด้วยถ้อยคำอันเป็นเท็จ เพราะอาจนำมาซึ่งความเสียหายร้ายแรงแก่ผู้อื่นได้อย่างคาดไม่ถึง นอกจากนี้ยังอาจเป็นความผิดทางกฎหมายอีกด้วย เช่น การแจ้งความเท็จ การกล่าวเท็จในศาลพิพากษา เป็นต้น

ศีลข้อ 5 ละเว้นจากการดื่มน้ำเมา เพราะจะเกิดผลร้ายต่อร่างกายและจิตใจทำให้ขาดสติสัมปชัญญะ มีแต่จะให้โทษมากกว่าคุณ เป็นโทษทั้งต่อตนเองและสังคม เช่น การขับรถในขณะที่เมเมา อาจทำให้เกิดอุบัติเหตุ ทำให้เกิดการบาดเจ็บ พิการหรือถึงแก่ความตายได้

ขั้นที่ 2 เมื่อได้รักษากาย วาจา ใจให้สะอาดบริสุทธิ์แล้ว ต่อมาจึงใช้หลักของสมาธิเป็นแนวปฏิบัติเพื่อให้จิตใจสงบ เยือกเย็น เพื่อให้เข้าไปสู่การเกิดความรู้ ปัญญา ความมีเหตุผล ความเข้าใจ อย่างถ่องแท้ในความเป็นไปของสรรพสิ่งทั้งปวง สมาธิ แปลว่า การตั้งมั่นแห่งจิต เป็นภาวะที่จิตแน่วแน่จดจ่ออยู่กับสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ในการปฏิบัติงานหรือหน้าที่อย่างใดอย่างหนึ่งนั้น จะต้องอาศัยสมาธิเป็นหลักสำคัญ จึงจะประสบความสำเร็จด้วยดี เช่น การเรียนหนังสือ การประกอบกิจการกิจประจำวัน การประกอบอาชีพ ล้วนแต่ต้องอาศัยสมาธิทั้งสิ้น นักปราชญ์สำคัญในประวัติศาสตร์ อาทิ อริสโตเติล, พลาโต, โซเครตีส หรือนักคิดนักประดิษฐ์คนสำคัญของโลก อาทิ อัลเบิร์ต ไอน์สไตน์, โรมาส เอดิสัน ก็ล้วนแต่เป็นผู้ที่มีสมาธิเยี่ยมทั้งสิ้น ดังนั้นจึงนับได้ว่าสมาธิเป็นองค์ประกอบสำคัญที่อำนวยความสะดวกในกิจการทั้งปวง

ขั้นที่ 3 ในทางพระพุทธศาสนากล่าวไว้ว่า จิตที่ฝึกดีแล้วย่อมสงบและเกิดปัญญา ปัญญา แปลว่า ความรอบรู้ในสิ่งที่ควรรู้ คนเราทุกคนต้องอาศัยปัญญาในการดำเนินชีวิต ปัญญาจึงเปรียบเสมือนแสงส่องทางในการดำเนินชีวิต ดังคำพุทธศาสนสุภาษิต ได้กล่าวไว้ว่า “นตถ ปรณฺญา สมา อภา” แปลความได้ว่า “แสงสว่างเสมอด้วยปัญญาไม่มี” ตามปกติมนุษย์เราทุกคนมีปัญญาติดตัวตั้งแต่เกิด แต่ถ้าจะพัฒนาให้สูงขึ้นเป็นปัญญาที่รอบรู้ในสิ่งต่างๆ รอบรู้บายวิธีที่จะละเว้นความชั่วหันมาประพฤติปฏิบัติความดี จะต้องอาศัยการฝึกอบรมปัญญา เพิ่มเติมในทางพุทธศาสนา ได้อธิบายไว้ว่า ปัญญาจะเกิดขึ้นได้ต้องอาศัยการกระทำให้เกิดขึ้น เหตุที่ทำให้เกิดปัญญาได้นั้นมี 3 ประการ ด้วยกัน

- ปัญญาเกิดจากการฟัง (สุตมยปัญญา)
- ปัญญาเกิดจากการคิดค้น (จินตมยปัญญา)
- ปัญญาเกิดจากการอบรม (ภาวนามยปัญญา)

หลักการการจัดกิจกรรมเพื่อเสริมสร้างคุณธรรมและจริยธรรม ที่กล่าวมาข้างต้นสรุปได้ว่า การนำไปประพฤติปฏิบัติตามแนวทางพุทธศาสนานั้น คือ การทำความดีละเว้นความชั่ว ทำจิตใจให้บริสุทธิ์ผ่องใส ส่วนวิธีการจัดกิจกรรมและพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรมนั้นก็ยึดถือตามแนวปฏิบัติตามหลักศีล สมาธิ ปัญญา โดยอาศัยความมีศีลของผู้ประพฤติเป็นเบื้องต้นเพื่อนำไปสู่การปฏิบัติในขั้นสูงต่อไป คือ สมาธิ เพื่อให้เกิดปัญญา คือ ความรู้ในขั้นสูง

ทิศนา แคมมณี (2546: 7-25) ได้เสนอวิธีการพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรมดังนี้

1. การพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรมตามทฤษฎีการวางเงื่อนไขแบบการกระทำและการปรับพฤติกรรม มีขั้นตอนหลักๆ ดังต่อไปนี้

1.1 ปังชี้หรือกำหนดพฤติกรรมเป้าหมายให้ชัดเจน มีลักษณะเป็นพฤติกรรมที่สังเกตได้

1.2 ใช้แรงเสริมที่เหมาะสมและถูกหลักการ

1.2.1 ใช้ตัวเสริมแรงทางสังคม เช่น การให้การชมเชย ยกย่อง สนใจ และให้เกียรติ

1.2.2 ให้รางวัลเป็นสิ่งของหรือใช้เบี้ย (Token) แลกกับสิ่งของของผู้รับ
พฤติกรรมต้องการ

1.2.3 ให้ทำกิจกรรมที่ชอบ เช่น การอ่านหนังสือการ์ตูน การเล่นเกม
ผู้เรียนหรือผู้ที่ได้รับการปรับพฤติกรรมชอบ

1.3 ติดตามสังเกตการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของผู้ที่ได้รับการปรับ
พฤติกรรมเมื่อมีพฤติกรรมที่ต้องการเกิดขึ้น ควรให้แรงเสริมเป็นครั้งคราวเพื่อจะได้พฤติกรรมนั้นคง
อยู่อย่างถาวร

2. การพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมโดยใช้การสังเกตตัวแบบตามทฤษฎีการเรียนรู้
ทางปัญญาเชิงสังคม ควรดำเนินการเป็น 5 ขั้นตอน ดังนี้

2.1 การกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดความสนใจ และตั้งใจสังเกตตัวแบบ

2.2 การเสนอตัวแบบ ตัวแบบจะต้องมีลักษณะเด่นชัดไม่สลับซับซ้อน
จนเกินไป เป็นตัวแบบที่มีตัวแบบที่มีคุณค่า มีประโยชน์ สามารถดึงดูดจิตใจและทำให้ผู้สังเกตพึง
พอใจ

2.3 การช่วยให้ผู้เรียนเก็บจำตัวแบบโดยใช้วิธีการต่างๆ เช่น การจัดทำเป็น
รหัส หรือโครงสร้างให้จำได้ง่าย การชักข้อมลักษณะของตัวแบบในความคิดและการชักข้อมด้วย
การกระทำ

2.4 การจูงใจให้ผู้เรียนปฏิบัติ โดยการช่วยให้ผู้เรียนได้รับรู้ เห็นคุณค่าหรือ
เห็นผลที่น่าพึงพอใจของการปฏิบัติ รวมทั้งการช่วยให้ผู้เรียนได้รับความสามารถของตนและเรียนรู้
วิธีการกำกับตนเอง

2.5 การลงมือกระทำหรือปฏิบัติโดยช่วยให้ผู้เรียนได้ลงมือทำสังเกตการณ์
กระทำของตนเอง ให้ผู้เรียนได้ข้อมูลป้อนกลับและให้ผู้เรียนได้เทียบเคียงการกระทำของตนกับภาพ
ตัวแบบในความคิด

3. การพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรมโดยวิธีการทำความเข้าใจในค่านิยม
(Value Clarification) เป็นวิธีการในการช่วยให้บุคคลได้คิด พิจารณาและสำรวจค่านิยมของตนเอง
ตามเกณฑ์ของค่านิยมแท้ ตัวอย่างเช่น เมื่อบุคคลหนึ่งไม่แน่ใจว่าค่านิยมที่ตนเองยึดถือนั้นเป็น
ค่านิยมแท้ของตนหรือไม่ เราสามารถช่วยให้บุคคลนั้นเกิดความกระจ่าง

สำหรับครูที่สนใจที่จะจัดการเรียนการสอนตามแนวคิดนี้ สามารถพัฒนา
กระบวนการสอนเป็น 6 ขั้นตอน ดังนี้

- 1) ขั้นการคิดอย่างอิสระ
- 2) ขั้นกำหนดทางเลือกหลายๆ ทาง
- 3) ขั้นพิจารณาไตร่ตรอง
- 4) ขั้นเลือกทางเลือกที่ดีที่สุด
- 5) ขั้นปฏิบัติตามทางเลือก
- 6) ขั้นปฏิบัติซ้ำจนเป็นประจำ

4. การพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรมโดยใช้วิธีสอนและเทคนิคการสอนของพระพุทธองค์ที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียน

4.1 วิธีสอน ได้แก่

4.1.1 การสนทนา พูดคุยโต้ตอบกัน

4.1.2 แบบบรรยาย

4.1.3 แบบถาม

- ตอบปัญหา
- แบบตอบตรง ๆ ยืนยันไปข้างเดียว
- แบบแยกประเด็นให้ชัดเจน
- แบบถามอ้อม
- แบบไม่ตอบพักปัญหาไว้ก่อน

4.1.4 แบบเปรียบเทียบอุปมาอุปไมย

4.2 กลวิธีการสอน เทคนิควิธีสอน

4.2.1 สอนตามลักษณะของบุคคล

4.2.1.1 สอนตามจริตของบุคคล

4.2.1.2 สอนตามภูมิปัญญาของบุคคล

4.2.1.3 สอนตามภูมิหลังของบุคคล

4.2.2 สอนเรื่องที่เหมาะกับชีวิตของบุคคล

4.2.3 สอนจากรูปธรรมไปนามธรรม

4.2.4 สอนจากสิ่งที่ง่ายไปยาก

4.2.5 สอนจากสิ่งที่รู้ไปสู่สิ่งที่ไม่รู้

4.2.6 สอนโดยการให้ทดลองด้วยตนเอง

4.2.7 สอนจากจริง

4.2.8 สอนโดยให้ผู้เรียนมีประสบการณ์ตรง

4.2.9 สอนโดยยกอุทาหรณ์เปรียบเทียบ

4.2.10 สอนโดยการเล่นภาษา เล่นคำ

4.2.11 สอนโดยใช้คำในความหมายใหม่

4.2.12 สอนโดยการทำตนเป็นตัวอย่างและให้ความเอาใจใส่บุคคลที่

ควรได้รับความใส่ใจพิเศษ เป็นราย ๆ ไปตามควรแก่กาลเทศะ

4.3 ศิลปะวิธีสอน / วาทศิลป์ในการสอน

4.3.1 วาทศิลป์ในการสอนที่ทำให้ผู้ฟังได้รับรส 4 ประการ

4.3.1.1 ให้รู้แจ้งเห็นจริงด้วยใจ เหมือนเห็น

4.3.1.2 ชักชวนให้ปฏิบัติตาม

4.3.1.3 เร้าใจผู้ฟังให้มีความกล้าหาญในการปฏิบัติตาม

4.3.1.4 ให้ผู้ฟังมีความร่าเริง แจ่มใส แห่มชื่นในการฟังและปฏิบัติตาม

4.3.2 ลีลาการสอน ประกอบด้วย

4.3.2.1 สอนอย่างละมุนละม่อม

4.3.2.2 สอนอย่างเข้มงวดรุนแรง

4.3.2.3 สอนอย่างขอร้องวิงวอน

5. การพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม โดยการพัฒนาเหตุเชิงจริยธรรมตามแนว ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรม สามารถทำได้หลายวิธี ดังนี้

5.1 ระดับพัฒนาการทางจริยธรรมและขั้นของการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม ของโคลเบอร์กให้ความเข้าใจว่า เด็กในช่วยอายุต่างๆ จะมีพัฒนาการทางจริยธรรมไปตามลำดับขั้น และเด็กในชั้นเรียนแต่ละคนอาจมีขั้นของการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมไม่เท่ากัน ดังนั้น ครูต้องสอนจริย ศึกษาศึกษาให้เด็กทุกคนเหมือนกันหมดไปไม่ได้ ครูจำเป็นต้องวิเคราะห์เด็กก่อนว่าเขามีขั้นเหตุผลเชิง จริยธรรมในขั้นใด แล้วจึงช่วยนำให้เขาได้พัฒนาขึ้นไป ในขั้นสูงอีก 1 ขั้น โดยพยายามจัด ประสบการณ์ทางสังคมให้เหมาะสมพัฒนาการขั้นนั้น

5.2 พัฒนาการจริยธรรมของบุคคลเกิดขึ้นได้จากการได้มีโอกาสปฏิสัมพันธ์ กับผู้อื่นและสภาพแวดล้อม การได้มีปฏิสัมพันธ์จะช่วยให้บุคคลเข้าใจต่อความคิดเห็นของบุคคลอื่น มากขึ้น ซึ่งเขาจะสามารถนำมาใช้ในการพิจารณาเพื่อตัดสินใจในปัญหาต่างๆ โดยเฉพาะกับปัญหา เชิงจริยธรรม ดังนั้น การให้เด็กได้เข้ากลุ่มทางสังคมต่างๆ จะช่วยให้เด็กได้เรียนรู้บทบาทของ ตนเองและผู้อื่นอันจะช่วยให้เขาได้พัฒนาจริยธรรมในขั้นที่สูงขึ้นไปอย่างรวดเร็ว

5.3 ครูสามารถช่วยกระตุ้นพัฒนาการทางจริยธรรมของเด็กให้สูงขึ้นได้ โดย การช่วยให้เด็กได้ฝึกเผชิญกับปัญหาความขัดแย้งจริยธรรมบ่อยๆ และฝึกให้เด็กได้คิดวิเคราะห์ อภิปรายโต้แย้งกัน และตัดสินใจ โดยพิจารณาความเห็น รวมทั้งกฎเกณฑ์ต่างๆ ทางสังคมด้วย เรื่องที่นำมาใช้ในการอภิปราย อาจเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นจริงในชีวิตประจำวันหรือสถานการณ์จำลอง แต่ สถานการณ์ควรมีลักษณะใกล้เคียงกันกับความเป็นจริงของผู้เรียนและควรเป็นปัญหาที่สามารถใช้ เหตุผลเชิงจริยธรรมในระดับที่ตรงกับระดับพัฒนาการทางจริยธรรมที่เป็นอยู่ของผู้เรียนและในระดับ ที่สูงกว่าและการเสนอปัญหานั้น อาจใช้สื่อประกอบด้วย เพื่อช่วยให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจในปัญหา ชัดเจนขึ้น หรืออาจใช้วิธีการแสดงบทบาทสมมติ การแสดงละคร ประกอบด้วย

5.4 วิธีที่ครูสามารถช่วยกระตุ้นพัฒนาการทางจริยธรรมของเด็กให้สูงขึ้น อีก วิธีหนึ่ง คือ การจัดบรรยากาศในชั้นเรียนและในโรงเรียนให้เอื้อต่อการที่จะสามารถแสดงความคิดเห็น อภิปรายโต้แย้งเกี่ยวกับปัญหาขัดแย้งเชิงจริยธรรมร่วมกับเพื่อนๆ ได้อย่างเปิดเผย

สิริมา ภิญโญนันตพงษ์ (2550: 44) ได้เสนอว่า วิธีการสอนวิธีหนึ่งที่จะช่วยพัฒนา คุณธรรมจริยธรรมนำสู่จริยธรรมปฏิบัติให้แก่เด็กปฐมวัย คือ การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่จะพัฒนา คุณธรรมจริยธรรมของเด็กปฐมวัยด้วยวิธีการสอนโดยใช้ชุดนิทานชาดก ซึ่งการสอนโดยใช้นิทานใน ครั้งนี้ ได้ดำเนินการสร้างนิทานภาพ จำนวน 4 เล่ม ในแต่ละเล่มนั้นได้เลือกเนื้อหาจากนิทานชาดก ในที่มีคุณธรรมเกี่ยวกับคุณกัลยาณมิตร มาปรับสร้างเป็นชุดนิทานชาดกเพื่อสอนคุณธรรมจริยธรรม

ให้กับเด็กใน 4 ด้าน คือ ฟังดี พูดดี ขยันดี และมีมารยาทดี โดยการจัดกิจกรรมการสอนด้วยชุดนิทานชาดกโดยใช้วิธีผสมผสานการจัดประสบการณ์การเล่นนิทานที่หลากหลายในแต่ละวันในหนึ่งสัปดาห์ ดังนี้ วันแรกครูเป็นผู้เล่านิทานให้เด็กฟัง วันที่สองครูเล่านิทานให้เด็กฟังโดยสมมุติภาพนิทาน วันที่สามครูให้เด็กเล่นบทบาทสมมติ วันที่สี่ครูเล่านิทานให้เด็กวาดภาพและวันที่ห้าให้เด็กเป็นผู้เล่านิทานประกอบภาพ ซึ่งกิจกรรมดังกล่าวจัดเพื่อพัฒนาเด็กให้มีคุณธรรมในด้าน พูดดี ฟังดี ขยันดีและมีมารยาทดี อันเป็นคุณธรรมพื้นฐานที่เด็กปฐมวัยควรได้รับการพัฒนา

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2550: 11-14) ได้เสนอหลักการในการส่งเสริมพัฒนาการทางการคุณธรรมจริยธรรมเด็กปฐมวัย ไว้ดังนี้

1. มนุษย์ประกอบด้วยรูปและนาม การพัฒนาเด็กจึงต้องพัฒนาทั้งกายและจิตไปพร้อมๆ กัน อย่างได้สัดส่วนสมดุลกัน จึงจะสามารถวางพื้นฐานที่ดีให้แก่เด็กเพื่อนำไปสู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์

2. มนุษย์แต่ละคนมีความแตกต่างกันแต่กำเนิด แต่ทุกคนมีศักยภาพที่สามารถสร้างเสริมให้พัฒนาได้โดยอาศัยเหตุปัจจัยที่มีผลต่อกันและกัน การให้ความรัก เอาใจใส่แก่เด็ก การอบรมบ่มนิสัยและการปลูกฝังคุณธรรมแก่เด็ก การจัดสิ่งแวดล้อมที่ดีให้แก่เด็กเป็นการสร้างเหตุปัจจัยที่ส่งเสริมให้พัฒนาตามศักยภาพของตนเองไปในทางที่ดีงาม

3. การใช้ชีวิตแต่ละวันให้เป็นแบบอย่างที่ดี เพื่อเป็นตัวอย่างให้เด็กปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธศาสนา คือ เว้นชั่ว ทำดี และฝึกสติภาวนาเพื่อให้ใจบริสุทธิ์ สามารถพัฒนาคุณธรรมให้เกิดขึ้นในตัวเด็กได้

4. การเว้นชั่วได้แก่ การรักษาศีล 5 ข้อ คือ ไม่ฆ่าสัตว์ หรือทำร้ายผู้อื่น ไม่ลักทรัพย์ ไม่พูดปด ไม่แย่งชิงของรักของผู้อื่น และไม่ดื่มของมึนเมา จะควบคุมความประพฤติของเด็กให้เป็นไปในทางที่ดีงาม

5. การทำดี ได้แก่ การมีคุณธรรมอันเป็นพื้นฐานทางจิตใจที่นำไปสู่การกระทำ การปลูกฝังคุณธรรม อบรมบ่มนิสัยให้เด็กมีความคิดความเห็นที่ถูกต้อง จะนำเด็กไปสู่การกระทำที่ซื่อสัตย์ คุณธรรมที่ควรปลูกฝังให้แก่เด็กปฐมวัย ได้แก่ การมีวินัย มีสติ กตัญญู เมตตา อุดมทน ซื่อสัตย์ ขยัน และไม่เห็นแก่ตัว

6. การทำจิตใจให้บริสุทธิ์ ได้แก่ การฝึกสมาธิภาวนาจะช่วยให้เด็กมีจิตใจสะอาด สงบ อันเป็นปัจจัยก่อให้เกิดพัฒนาการทางคุณธรรมและสติปัญญา

7. ธรรมะคือหน้าที่ ทุกคนต้องทำตามหน้าที่และรับผิดชอบตามบทบาทของตน หลักธรรมด้วยทศ 6 ช่วยให้เกิดเรียนรู้ที่จะสัมพันธ์กับบุคคลอื่นในฐานะที่ตนเป็นส่วนหนึ่งของสังคม

8. ความพอดีหรือทางสายกลาง (มัชฌิมาปฏิปทา) หลักธรรมที่ควรนำมาปฏิบัติเพื่อนำไปสู่ความสำเร็จ

9. ความคาดหวังของผู้เลี้ยงดูเด็กที่ต้องการให้เด็กเป็นคนดี มีอิทธิพลต่อเด็กและการพัฒนาเด็กซึ่งควรดำรงไว้ด้วยความสมดุลระหว่างค่านิยมทางจิตใจและค่านิยมทางวัตถุ

10. การให้เห็นแบบอย่างที่ดี การเป็นต้นแบบที่ดีและการปฏิบัติตนให้เป็น
 กลยาณมิตรต่อเด็กเป็นวิธีการพัฒนาคุณธรรมให้เกิดขึ้นแก่เด็กได้เป็นอย่างดี

11. การจัดสิ่งแวดล้อมทางจิตวิญญาณให้ส่งเสริมค่านิยมและคุณธรรมที่พึง
 ประสงค์ เป็นวิถีทางธรรมชาติในชีวิตไทยที่สามารถปลูกฝังค่านิยมและช่วยให้เด็กเกิดการเรียนรู้
 คุณธรรมต่างๆ

12. จริยธรรมของเด็กในช่วงปฐมวัยมีการพัฒนาเริ่มจากขั้นของการกระทำเพื่อ
 หลบหนีการลงโทษไปสู่ขั้นของการกระทำเพื่อให้ได้รับรางวัล การเข้าใจธรรมชาติของเด็ก การมี
 ปฏิสัมพันธ์กับเด็กอย่างเหมาะสมและส่งเสริมให้เด็กพัฒนาไปสู่ขั้นจริยธรรมไปสูงขึ้น จะสามารถ
 ช่วยเหลือเด็กมีพัฒนาการไปอย่างเหมาะสมกับวัย

13. เด็กปฐมวัยมีความสามารถจำกัดในการควบคุมอารมณ์ การเลี้ยงดูไม่ให้เกิด
 ความคับข้องใจต่างๆ การจัดสภาพแวดล้อมที่กันเด็กออกจากการทำลายสิ่งของหรือทำร้ายบุคคล
 เมื่อโกรธและจัดโอกาสให้เด็กได้ระบายอารมณ์ในทางที่เหมาะสม จะช่วยให้เด็กพัฒนาความสามารถ
 ในการควบคุมอารมณ์ได้ดียิ่งขึ้น

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2550: 20-23) ได้กำหนดขั้นตอนการสร้าง
 กระบวนการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างคุณธรรม จริยธรรมเด็กปฐมวัย ไว้ดังนี้

1. การพัฒนาครูและผู้ดูแลเด็ก เป็นกระบวนการที่สำคัญยิ่งของการจัด
 กระบวนการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมเด็กปฐมวัย โดยได้กำหนดกรอบความคิดในการ
 สร้างกระบวนการดังนี้

1.1 สร้างกระบวนการให้ครูและผู้ดูแลเด็กได้รู้จักชีวิตในท้องถิ่นจริงๆ เพื่อ
 สัมผัสความเป็นจริงของชุมชนที่ถือเป็นความจริงของชีวิตด้วยการเดินทางเดินทางเข้าหาชุมชนและ
 เรียนรู้ถึงปัญหาของเด็ก ครอบครัว และชุมชนจนครูและพี่เลี้ยงเด็กกลายเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับวิถี
 ชีวิตในชุมชน

1.2 พัฒนาความคิดของครู ผู้ดูแลเด็ก ผู้บริหารสถานศึกษาและผู้บริหารศูนย์
 พัฒนาเด็กเล็ก ในประเด็นความคิดของแนวความคิดในการพัฒนาเด็กปฐมวัย รวมถึงความ
 คาดหวังในการจัดกระบวนการเรียนรู้สำหรับเด็กปฐมวัย

1.3 เปิดโลกทัศน์ด้านความคิดในการจัดกระบวนการเรียนรู้เด็กปฐมวัยด้วย
 การจัดหาข้อมูลเชิงความคิดด้านการจัดการกระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาเด็กปฐมวัยตาม แนวคิด
 ของวิถีพุทธ มอเสเตสเชอรี นีโอฮิวแมนนิส วอลดอร์ฟ แนวบูรณาการและอื่นๆ ที่มีรูปธรรมการ
 ดำเนินงาน

1.4 วิเคราะห์การจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาเด็กปฐมวัยอย่างเป็นองค์
 รวมด้วยการศึกษา วิเคราะห์และสังเคราะห์ถึงวัตถุประสงค์เพื่อนำสู่การสร้างแผนการจัด
 กระบวนการเรียนรู้ เพื่อเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมเด็กปฐมวัย

1.5 สร้างแผนการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรม
 สำหรับเด็กปฐมวัย

2. การสร้างกระบวนการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมเด็กปฐมวัยโดยได้กำหนดกรอบความคิดในการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนากระบวนการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมเด็กปฐมวัย มุ่งเน้นการจัดรูปแบบกระบวนการเรียนรู้ โดยธรรมชาติเพื่อการพัฒนาเด็กอย่างเป็นองค์รวม โดยฐานการจัดกิจกรรมที่มุ่งเน้นการปฏิบัติในสภาพแวดล้อมที่เป็นจริงกระตุ้นให้เกิดกระบวนการที่พัฒนาให้เด็กเรียนรู้อย่างเสริมปัญญา สร้างคุณธรรมจริยธรรมและมีพัฒนาการที่สมบูรณ์ในทุกด้าน ด้วยการเรียนรู้อย่างถูกต้องในสิ่งแวดล้อมที่หลากหลายรอบตัวโดยมีกรอบความคิดหลักดังนี้

2.1 ในการจัดกระบวนการเรียนรู้ต้องมีการเตรียมความพร้อมของครู เด็กแบบบรรยากาศในการเรียนรู้ที่มีกระบวนการที่สอดคล้องกับธรรมชาติของเด็กแต่ละคนผ่านการเล่น

2.2 มีเป้าหมายในการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่ชัดเจน กระชับ และเข้าใจง่าย

2.3 มีการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่หลากหลายในบรรยากาศของการเรียนเล่นเพื่อให้เด็กสนุกสนานเพลิดเพลิน และมีความสุขในการเข้าร่วมกิจกรรม

2.4 ใช้สื่อการเรียนรู้ที่วัสดุในท้องถิ่นมาประยุกต์ใช้เป็นสำคัญ

2.5 ให้เด็กมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมในทุกขั้นตอนตั้งแต่การเตรียมการจัดการทำสื่อเพื่อสนับสนุนการจัดกระบวนการการเรียนรู้ของเด็กเอง

2.6 มีความยืดหยุ่นในการจัดกระบวนการเรียนรู้ตามความเหมาะสมของวัยกลุ่มเด็ก และเด็กรายบุคคล

2.7 สื่อการเรียนรู้และสิ่งแวดล้อมรอบตัวเด็ก นอกห้องเรียน คือ ตัวกระตุ้นเร้าที่สำคัญต่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่ต้องเป็นกระบวนการทำให้เด็กตื่นตัวและสนุกสนานกับโลกกว้างที่สุนทรีย์มากกว่าในห้องเรียนเดิมๆ

2.8 นิทาน คือ กระบวนการเรียนรู้ที่ดีที่สุดในการปลูกฝังด้านคุณธรรมจริยธรรม

2.9 กระบวนการเรียนรู้ที่กระตุ้น ส่งเสริม และสนับสนุนให้เด็กได้คิดวิเคราะห์ แสดงออกและนำเสนออย่างเป็นระบบ

2.10 กระบวนการเรียนรู้ต้องเอื้อให้เด็กได้ลงมือปฏิบัติจริงกระบวนการเรียนรู้ต้องดึงความสามารถของเด็กแต่ละคนออกมานำเสนอเป็น “คุณค่า” ต่อตัวเด็กและเพื่อนพ้องน้องพี่

2.11 มีการต่อยอดความคิดของเด็กทุกคนในทุกประเด็น เพื่อให้เด็กได้คิดต่ออย่างสนุกสนาน ไม่กดดัน แล้วนำเสนอความคิดอย่างเสนอความคิดอย่างหลากหลายไม่สิ้นสุด

2.12 กระบวนการกลุ่มต้องมีขั้นตอนที่ชัดเจน

หลักการจัดประสบการณ์ การพัฒนาคุณธรรมทางด้านจิตพิสัยของเด็กปฐมวัย ซึ่งต้องใช้การพัฒนาโดยการให้ลงมือปฏิบัติซ้ำๆ อย่างต่อเนื่องและใช้ระยะเวลา มีหลักการของการจัดประสบการณ์ (วัฒนา ปญญฤทธิ์. 2557) ดังนี้

1. การจัดประสบการณ์ผ่านการทำกิจกรรมประจำวัน โดยกำหนดพฤติกรรมที่พึงประสงค์ในกิจกรรมที่เด็กปฏิบัติ ตั้งแต่เข้าสู่สถานศึกษา เช่น การกำหนดหน้าที่ที่ต้องกระทำใน

แต่ละวัน การดูแลให้ปฏิบัติตามกติกา ข้อตกลง การกำหนดตารางและเวลาของการทำกิจกรรมต่างๆ ฯลฯ ทั้งนี้ จะต้องเป็นไปตามการดำเนินกิจกรรมตามปกติ

2. การยึดมั่นในข้อตกลง เนื่องจากเด็กปฐมวัยจะเรียนรู้คุณธรรมจากสิ่งที่ผู้ใหญ่บอกหรือกำหนด การกำหนดพฤติกรรมเหล่านั้นต้องอธิบายให้เด็กเข้าใจถึงข้อดีของพฤติกรรมที่พึงประสงค์ ข้อเสียของพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ และกำหนดว่าร่วมกันในการกระทำต่างๆ ของเด็ก โดยถูกต้องชัดเจนว่าพฤติกรรมใดดี หรือพฤติกรรมใดที่ไม่ดี และกำหนดถึงผลที่จะเกิดขึ้นต่อการกระทำนั้นๆ และเมื่อนำสู่การปฏิบัติ ครูและเด็กต้องยึดมั่นในข้อตกลงตามที่กำหนด

3. ความสม่ำเสมอ คงเส้นคงวา ทั้งนี้เมื่อกำหนดกติกา ข้อตกลงใดๆ แล้วจะต้องประพฤติปฏิบัติอย่างคงที่ เคารพข้อตกลงนั้นๆ ครูมีบทบาทในการเสริมแรงและต้องให้การเสริมแรงทันทีที่เด็กแสดงพฤติกรรมที่พึงประสงค์ และต้องปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอเพื่อให้เด็กเกิดพฤติกรรมที่คงที่ และพัฒนาไปสู่การเกิดลักษณะนิสัย ขณะเดียวกันครูต้องปฏิบัติกับเด็กทุกคนในลักษณะเดียวกัน เพื่อให้เด็กรับรู้ถึงความยุติธรรมไม่ลำเอียง

4. การขอความร่วมมือกับผู้ปกครองทั้งนี้การฝึกฝนพฤติกรรมต่างๆ คงไม่ใช่เฉพาะขณะที่เด็กอยู่ในสถานศึกษา เมื่อเด็กกลับไปบ้านจะใช้ชีวิตส่วนใหญ่อยู่กับผู้ปกครอง ดังนั้นผู้ปกครองและครูควรได้ร่วมมือกันพัฒนาพฤติกรรมเด็กโดยการฝึกฝนดูแลปฏิบัติกับเด็กในแบบอย่างเดียวกัน เพื่อให้เด็กเกิดการเรียนรู้พฤติกรรมที่พึงประสงค์และไม่เกิดความขัดแย้งในความคิดว่าสิ่งใดดีหรือไม่ดี

หลักการจัดกิจกรรมเพื่อเสริมสร้างคุณธรรมและจริยธรรมหลาย จากหลักการที่กล่าวมาข้างต้นสรุปได้ว่า การจัดกิจกรรมเพื่อเสริมสร้างคุณธรรมและจริยธรรมในเด็กปฐมวัย จะต้องมีการบวนการพัฒนา วิธีการสอนหรือเทคนิคการสอนจากกิจกรรมต่างๆ ที่เหมาะสมกับเด็กปฐมวัย เช่น การเล่านิทาน การแสดงบทบาทสมมติ ฯลฯ เป็นวิธีหนึ่งที่จะช่วยพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมนำสู่จริยธรรมปฏิบัติให้แก่เด็กปฐมวัย คือ การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่จะพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมนำของเด็กปฐมวัยอันเป็นคุณธรรมพื้นฐานที่เด็กปฐมวัยควรได้รับการพัฒนา

1.1.6 การประเมินคุณลักษณะทางคุณธรรมและจริยธรรม

การประเมิน (Assessment) คุณลักษณะของคุณธรรมและจริยธรรม ประกอบด้วย 3 ส่วน คือด้านความรู้เนื้อหา ด้านความรู้สึกหรือเจตคติ และด้านพฤติกรรมหรือความประพฤติการออกแบบเครื่องมือวัดให้ครอบคลุมต้องวัดทั้ง 3 ส่วน แต่สิ่งที่ต้องการมากที่สุด คือ ด้านพฤติกรรมทางจริยธรรมเพราะเป็นการแสดงการกระทำ (ล้วน สายยศ และอังคณา สายยศ. 2538: 184)

สิ่งที่วัดในด้านจริยธรรมมี 4 ประการ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. 2544: 1-13) คือ

1. วัดความรู้ (Knowledge) เป็นการวัดความรู้เกี่ยวกับจริยธรรม
2. วัดทัศนคติ หรือเจตคติเชิงจริยธรรม (Attitude) คือ ความโน้มเอียงทาง

จิตใจอันเนื่องจากการมองเห็นคุณประโยชน์และโทษของสิ่งนั้น การกระทำ ไม่กระทำในด้านคุณธรรม จริยธรรม ขึ้นอยู่กับการมองเห็นคุณประโยชน์และโทษเหล่านั้น

3. วัดเหตุผลเชิงจริยธรรม (Moral reasoning) คือ การวัดเหตุผลที่มาสสนับสนุนให้ผู้เรียนกระทำหรือไม่กระทำ

4. พฤติกรรมการแสดงออก (Action) เป็นการแสดงออกของนักเรียนในการกระทำดีละเว้นชั่ว การวัดและประเมินด้านคุณธรรมจริยธรรม ต้องสามารถวัดได้ทั้งการกระทำหรือการแสดงออกด้านคุณธรรมจริยธรรม

สิริมา ภิญโญนันตพงษ์ (2553: 117-118) สำหรับวิธีการประเมินนั้นมีหลากหลายวิธีการ ได้แก่ การสังเกต การสนทนา การสัมภาษณ์ การเก็บรวบรวมข้อมูล การเก็บผลงาน และการใช้แบบทดสอบ โดยการประเมินเป็นการรวบรวมข้อมูลทั้งที่เป็นตัวเลขปริมาณ (Quantitative) และค่าทางคุณลักษณะ (Qualitative) เพื่อใช้สารสนเทศที่ได้จากการประเมินเป็นข้อมูลย้อนกลับไปยังผู้เรียนที่เกี่ยวกับความก้าวหน้า จุดเด่น จุดด้อยของผู้เรียนและการใช้ประเมินตัดสินประสิทธิภาพในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน สิริมา ภิญโญนันตพงษ์ กล่าวว่า การประเมินพัฒนาการเด็กปฐมวัยนั้นเกิดขึ้นเนื่องจากความต้องการที่จะเข้าใจพัฒนาการและความก้าวหน้าของเด็กในแต่ละช่วงข้อมูลที่ได้จากการประเมินจะช่วยให้ครูวางแผนการเรียนการสอนได้อย่างเหมาะสม ดังนั้นครูควรมีบทบาทและหลักในการประเมิน ดังนี้

1. ครูควรจะมีความรู้และความเข้าใจในวิชาการประเมินผลการศึกษา ซึ่งกระบวนการของการดำเนินการในการประเมินเรื่องที่มีความซับซ้อนจำเป็นต้องใช้ทักษะทางด้านเทคนิคและทักษะความสัมพันธ์ของผู้ทดสอบในการปฏิบัติ เหล่านี้จำเป็นต้องใช้กระบวนการของการดำเนินการเพื่อให้การวัดและประเมินพัฒนาเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งจะได้นำมาพิจารณาในช่วงนี้ข้อมูลที่ได้จากการประเมินช่วยให้ครูวางแผนการเรียนการสอนได้อย่างเหมาะสม ดังนั้นครูควรมีบทบาทและหลักในการประเมิน ดังนี้

2. ควรกำหนดจุดมุ่งหมายของการประเมินผลแต่ละครั้งโดยละเอียด เด็กปฐมวัยเป็นวัยที่กำลังเติบโตความสามารถและการแสดงออกอาจจะเปลี่ยนแปลงตามสิ่งแวดล้อมการวัดและการประเมินผลควรเป็นเรื่องของการวัดความพร้อมและพัฒนาการด้านร่างกาย อารมณ์ สังคมและสติปัญญาเพื่อสนองความมุ่งหมายที่วางไว้ ไม่ใช่วัดเพื่อได้หรือตก

3. ควรพิจารณาเลือกเครื่องมือและวิธีการที่จะใช้ประเมินผลการศึกษาให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ที่วางไว้และควรใช้เครื่องมือและวิธีการหลายๆ อย่างประกอบกันดังต่อไปนี้

3.1 การสังเกต ครูสังเกตเด็กขณะเล่นเรียนและทำงาน ควรสังเกตโดยสม่ำเสมอ ทั้งเป็นหมู่คณะ เป็นรายบุคคล เพื่อทราบความเปลี่ยนแปลงและพัฒนาการด้านต่างๆ เมื่อมีอะไรผิดปกติขึ้นในตัวเด็ก ครูจะได้ทราบ เข้าใจสาเหตุ และแก้ไขปัญหาได้ ดังนั้นควรมีแบบบันทึกการสังเกต โดยมีรายการเกี่ยวกับพฤติกรรมที่ควรสังเกตซึ่งอาจเป็นรายบุคคลหรือกลุ่ม นอกจากนี้ควรบันทึกข้อบกพร่อง ข้อดีและข้อเสนอแนะในการปรับปรุงแก้ไข หรือส่งเสริมพฤติกรรม

ของเด็กไว้ด้วย คณะกรรมการแห่งชาติว่าด้วยเป้าหมายทางการศึกษา (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ.2542; National Education Goal Panel 1998 Principal and Recommendations for Early Childhood Assessments.) กล่าวว่า วิธีการในการรวบรวมข้อมูลเพื่อประเมินความพร้อมของเด็กสามารถทำได้โดยการเฝ้าสังเกตเด็กดูจากผลงานของเด็ก การถามคำถามปากเปล่าหรือการเขียนตอบ รวมทั้งข้อมูลจากการถามผู้ปกครอง สิ่งที่ต้องพิจารณาในการประเมินผล คือ หากต้องการประเมินความพร้อมของเด็กที่มีอายุน้อยลงมากเท่าไร การเก็บข้อมูลที่ดีที่สุด คือ การสังเกตพฤติกรรม (การประเมินอย่างไม่เป็นทางการ)

3.2 การสนทนาพูดคุยวิธีนี้ใช้ได้ตั้งแต่การพบเด็กในตอนเช้าเริ่มต้นสอน กำลังสอนหลังจากสอนแล้วเวลาตอนเย็น โดยครูใช้วิธีซักถามเรื่องราวและประสบการณ์ตามที่เด็กได้พบเห็น ซึ่งถ้าครูต้องการจะวัดผลการสนทนาสามารถจัดเป็นอันดับ ดีมาก ดี พอใช้ เด็กคนใดก็ต้องแก้ไขหรือส่งเสริมควรบันทึกไว้ในช่องหมายเหตุ

3.3 การตรวจผลงาน วิธีนี้ได้จากการนำผลงานของเด็ก เช่น สมุดงาน ภาพวาด สิ่งประดิษฐ์ งานปั้นมาตรวจ ทั้งนี้โดยจัดเป็นกลุ่มตามคุณภาพของงาน อันดับคุณภาพของงานควรมี 3-5 อันดับ คือ ดีมาก ดี ปานกลาง อ่อน อ่อนมาก หรือ ดี ปานกลาง อ่อน การจัดอันดับคุณภาพเพื่อจะได้ดูความเคลื่อนไหวทางการพัฒนาการของเด็ก ถ้าเด็กอยู่ในอันดับดีแสดงว่าการเรียนการสอน ควรจะได้เก็บผลงานของเด็กไว้เพื่อเปรียบเทียบพัฒนาการของเด็กแต่ละครั้งด้วย

3.4 การใช้ข้อสอบปากเปล่า วิธีนี้เหมาะกับเด็กอนุบาลซึ่งยังอ่านและเขียนหนังสือไม่ได้ ครูควรปฏิบัติได้โดยการสร้างบรรยากาศได้สนุกสนาน น่าสนใจและเป็นกันเองควรเตรียมข้อสอบไว้ล่วงหน้าว่าจะถามอะไร และถามอย่างไร ข้อสอบอาจจะเป็นรูปภาพหรือของจริง ทั้งนี้เพื่อความยุติธรรม จะได้ถามเด็กในเนื้อหาเดียวกัน ควรลำดับเนื้อเรื่องในให้เป็นที่น่าสนใจและต่อเนื่องด้วย ควรใช้วิธีนี้อย่างน้อยภาคการเรียนละครั้ง เพื่อทราบผลการพัฒนาการด้านสติปัญญาของเด็ก การบันทึกการวัดผลใช้แบบการจัดอันดับคุณภาพ

3.5 การใช้ข้อทดสอบใช้สอบเด็กเพื่อบันทึกคะแนนไว้เป็นหลักฐาน ควรใช้วิธีนี้อย่างน้อยภาคการเรียนละครั้ง ควรจัดข้อทดสอบให้มีคุณภาพเหมาะสมกับเด็กและควรคำนึงสิ่งเหล่านี้ ภาพชัดเจน เนื้อหาตรงกับวัตถุประสงค์ที่สอน

วิธีการประเมินนั้นมีหลากหลายวิธีการที่กล่าวมาข้างต้นสรุปได้ว่า การสังเกตการสนทนา การสัมภาษณ์ การเก็บรวบรวมข้อมูล การเก็บผลงาน และการใช้แบบทดสอบ โดยการประเมินเป็นการรวบรวมข้อมูลทั้งที่เป็นตัวเลขปริมาณ (Quatitative) และค่าทางคุณลักษณะ (Qualitative) เพื่อใช้สารสนเทศที่ได้จากการประเมินเป็นข้อมูลย้อนกลับไปยังผู้เรียนเกี่ยวกับความก้าวหน้า จุดเด่น จุดด้อยของ เพื่อให้ข้อมูลที่เราระเมินได้นั้นมีคุณภาพ น่าเชื่อถือและนำผลการประเมินไปประยุกต์ใช้ได้

1.2. ทฤษฎีและความรู้ที่เกี่ยวข้องกับคุณลักษณะสังคมของเด็กปฐมวัย

1.2.1 ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมเพียเจต์

เพียเจต์ (Piaget) เป็นผู้ริเริ่มศึกษาพัฒนาการทางสติปัญญาของเด็ก เป็นนักชีววิทยาแต่หันมาศึกษาด้านจิตวิทยา เขาได้ทำการศึกษาพัฒนาการทางสติปัญญาและเป็นผู้ก่อตั้งทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาของเพียเจต์ (Piaget's of Intellectual Development) เป็นทฤษฎีการเรียนรู้ที่นำมาใช้อย่างกว้างขวางในการจัดการเรียนการสอน เพียเจต์ก็เป็นบุคคลแรกที่ศึกษาเรื่องจริยธรรมเด็ก โดยการสังเกตเด็ก ทำให้เขาเกิดแนวคิดว่า พัฒนาการทางสติปัญญาและพัฒนาการทางจริยธรรมมีความเกี่ยวข้องกัน คือ เด็กสามารถทำสิ่งที่ดีในทางจริยธรรมและมีความคิดพัฒนาการทางจริยธรรมของมนุษย์นั้นขึ้นอยู่กับความฉลาดในการที่รับรู้กฎเกณฑ์และลักษณะต่างๆ ทางสังคม

เพียเจต์ (Piaget) พบว่ากระบวนการที่ทำให้เด็กเปลี่ยนแปลงพัฒนาย่อมขึ้นอยู่กับพัฒนาการทางสติปัญญาของบุคคลในการที่จะรับรู้กฎเกณฑ์และลักษณะต่างๆ ทางสังคมนั้นเอง เพียเจต์ (Piaget) ได้แบ่งขั้นตอนการพัฒนาทางสติปัญญาออกเป็น 4 ขั้น และได้นำมาเป็นหลักเกณฑ์ในการแบ่งขั้นพัฒนาการทางจริยธรรม (สุทธิพร บุญส่ง. 2552: 24; อ้างอิงจาก Piaget. 1962: 16-19) ไว้ดังนี้

1. ขั้นก่อนจริยธรรม พัฒนาการขั้นนี้เริ่มตั้งแต่แรกจนถึง 2 ขวบ เด็กในวัยนี้ยังมีความสามารถในการรับรู้สิ่งแวดล้อมอย่างละเอียด แต่มีความต้องการทางกาย ซึ่งต้องการที่จะได้รับรู้สิ่งแวดล้อมละเอียด แต่มีความต้องการทางกาย ซึ่งต้องการที่จะได้รับการตอบสนองโดยไม่คำนึงถึงกาลเทศะใดๆ ทั้งสิ้น เมื่อเด็กเริ่มมีความสามารถก็จะเริ่มเรียนรู้สภาพแวดล้อมและบทบาทตนเองต่อบุคคลอื่น

2. ขั้นปฏิบัติตามคำสั่ง พัฒนาการขั้นนี้จะอยู่ในช่วงอายุ 2-8 ปี เด็กจะมีความเกรงกลัวผู้ใหญ่ คือ ประสาทที่ตนต้องกระทำตาม สามารถรับสภาพแวดล้อม และบทบาทของตนต่อผู้อื่น เห็นว่าคำสั่งหรือกฎเกณฑ์เป็นสิ่งที่ต้องปฏิบัติตาม

3. ขั้นยึดหลักแห่งตน พัฒนาการขั้นนี้จะอยู่ในช่วงอายุ 8 ปีขึ้นไปเพียเจต์ (Piaget) เชื่อว่าเด็กวัยนี้จะมีพัฒนาการทางสติปัญญาขั้นคิดตามแบบแผนของตรรกวิทยา ซึ่งเด็กสามารถใช้ความอย่างมีเหตุผลประกอบการตัดสินใจประเมินความถูกผิดโดยจากเจตนาผู้กระทำและตั้งเกณฑ์ของตนเองได้

เพียเจต์ (Piaget) ได้อธิบายว่าจริยธรรมมีแฝงอยู่ในกฎเกณฑ์ทุกชนิด และเขาได้สังเกตการณ์เล่นของเด็ก พบว่า เด็กที่อยู่ในช่วงอายุก่อน 8 ปี เป็นระยะที่ผู้ใหญ่มีอิทธิพลต่อจริยธรรมของเด็กและยึดถือกฎเกณฑ์ที่ได้จากผู้ใหญ่เป็นกฎเกณฑ์ตายตัว

เพียเจต์ (Piaget) ได้วัดพัฒนาการทางจริยธรรมของเด็กโดยสร้างเรื่องเป็นการกระทำของเด็ก 2 คน ในลักษณะที่คล้ายกัน แต่มีความตั้งใจและจุดมุ่งหมายต่างกันและผลที่เกิดขึ้นมาแตกต่างกัน กฎเกณฑ์ที่เพียเจต์ (Piaget) นำมาพิจารณา 6 เกณฑ์ดังนี้

1. การตัดสินจากเจตนากระทำ (Intentionally in Judgement) เด็กเล็กจะตัดสินจากปริมาณที่เกิดขึ้นแต่เด็กโตตัดสินจากเจตนาของการกระทำ

2. การตัดสินที่เกี่ยวข้องกับบุคคลอื่นๆ (Relativism in Judgement) เด็กเล็กจะตัดสินจากการนำไปเปรียบเทียบกับผู้อื่นหากผู้ใหญ่ว่าสิ่งใดถูกผิดก็ยึดตามนั้น แต่เด็กโตจะตัดสินตามสถานการณ์

3. ความผิดไม่เกี่ยวข้องกับลงโทษ (Independence of Sanction) เด็กเล็กจะตัดสินการกระทำอย่างหนึ่งว่าไม่ดี เพราะจะถูกลงโทษส่วนเด็กโตจะตัดสินการกระทำว่าไม่ดีเพราะสิ่งนั้นได้ไปขัดกับกฎเกณฑ์และเกิดอันตรายกับบุคคลอื่น

4. ใช้ระบบตาต่อตา (Use of Reciprocal) ในเด็กเล็กมักไม่ค่อยใช้ระบบตาต่อตาในการพิจารณาตัดสินบุคคล แต่เด็กโตใช้บ่อย

5. ในการลงโทษเพื่อล้างบาปและตดนิสัย (Use of Punishment as Restitution and Reform) ในเด็กเล็กจะสนับสนุนให้มีการลงโทษอย่างหนักเพื่อตดนิสัยผู้กระทำผิดแต่เด็กจะมีนิสัยเช่นนี้น้อยลง

6. การยึดหลักกรรมของโชคร้าย (Naturalist Views of Misfortune) มีความคิดว่าจะถูกพระเจ้าลงโทษ

ธีราพร กุลนันทน์ (2544: 16) ได้กล่าวถึงขั้นจริยธรรมตามทฤษฎีของเพียเจต์ดังนี้

1. ขั้นก่อนจริยธรรม (Premoral Stage) เริ่มตั้งแต่ 0-2 ปี เด็กไม่สามารถรับรู้สิ่งแวดล้อมอย่างละเอียดได้ มีความต้องการทางร่างกาย ไม่คำนึงถึงสิ่งอื่นใด จึงไม่เกิดจริยธรรมแต่สามารถเรียนรู้ได้จากประสาทสัมผัสและมีพัฒนาการทางสติปัญญาในขั้นต้น

2. ขั้นเชื่อฟังคำสั่ง (Heteronomous Stage) อายุ 2-8 ปี พัฒนาการทางจริยธรรมที่ยอมรับกฎเกณฑ์ เชื่อฟังและปฏิบัติตามคำสั่งสอนของผู้ใหญ่มีการคิดก่อนปฏิบัติทำตามคำสั่งสอนของผู้ใหญ่ มีการคิดก่อนปฏิบัติทำตามคำสั่งซึ่งในขณะแรกเริ่มจะไม่คำนึงถึงเหตุผลของคำสั่งนั้น

3. ขั้นยึดหลักแห่งตน (Autonomous Stage) อายุ 8-10 ปีขึ้นไปเด็กจะมองเห็นความสัมพันธ์มากขึ้น โดยเห็นว่ากฎระเบียบข้อบังคับต่างๆ ก็คล้ายกับการเล่นเกม สามารถปรับปรุงเปลี่ยนแปลงหรือสร้างขึ้นใหม่ได้โดยได้รับการยอมรับจากสมาชิกทุกคน เป็นความคิดเห็นที่เป็นอิสระสามารถปกครองตนเองเริ่มมีความคิดเป็นของตนเองมากขึ้น

ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของเพียเจต์ (Piaget) เป็นทฤษฎีการเรียนรู้ที่อยู่ในกลุ่มปฏิสัมพันธ์ เช่นเดียวกับ ทฤษฎีทางสังคมของแบนดูราว่าด้วยพฤติกรรมกระบวนกรทางสมอง และสิ่งแวดล้อมมีความสัมพันธ์กับการเรียนรู้ การสร้างการเรียนรู้ในเด็กต้องเปิดโอกาสให้เด็กลงมือปฏิบัติมีปฏิสัมพันธ์กับเพื่อน ได้สัมผัสและตอบสนองกับประสบการณ์จริง กุลยา ตันติผลาชีวะ. (2547: 36) ; อ้างอิงจาก Bell-Gelder. (1986: 70-71)

เพียเจต์ได้แบ่งขั้นพัฒนาการทางจริยธรรมออกเป็น 2 ขั้น คือ

1. เฮเทอโนมัส (Heteronomous) เป็นขั้นที่ผู้กระทำรับกฎเกณฑ์หรือมาตรฐานทางจริยธรรมจากผู้มีอำนาจเหนือตนและถือว่ากฎเกณฑ์เป็นสิ่งที่จะต้องปฏิบัติตามเปลี่ยนแปลงไม่ได้ เด็กที่มีพัฒนาการทางจริยธรรมขั้นนี้อายุระหว่าง 5-8 ขวบ รับกฎเกณฑ์และมาตรฐานทางจริยธรรมจากบิดามารดา ครูและเด็กโต เด็กเล็กจะมีความเชื่อถือดังต่อไปนี้

1) กฎเกณฑ์ คือ ข้อตกลงระหว่างบุคคลและกฎเกณฑ์อาจจะเปลี่ยนแปลงได้ ถ้าหากบุคคลที่ใช้กฎเกณฑ์นั้นตกลงกันว่าจะเปลี่ยน

2) กฎเกณฑ์จะมีความหมายหรือมีประโยชน์ก็ต่อเมื่อบุคคลที่จะต้องปฏิบัติตามยอมรับกฎเกณฑ์นั้น

3) การร่วมมือและการนับถือซึ่งกันและกันเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของพัฒนาการทางจริยธรรม

4) การใช้จรรยาวิพากษ์หรือประเมินตัดสินว่าใคร “ผิด” “ถูก” คำนึงถึงความต้องการแรงจูงใจหรือเจตนาของผู้กระทำ

2. ออโทโนมัส (Autonomous) เป็นขั้นที่ผู้กระทำเชื่อว่ากฎเกณฑ์คือข้อตกลงระหว่างบุคคล กฎเกณฑ์อาจจะเปลี่ยนแปลงได้ คือ ความร่วมมือและการนับถือซึ่งกันและกันเป็นเรื่องสำคัญและคิดถึงแรงจูงใจของผู้กระทำ

พัฒนาการทางสติปัญญาของเด็กตามทฤษฎีของเพียเจต์นั้นมีความต่อเนื่องและส่งเสริมให้เด็กมีพัฒนาการทางจริยธรรมที่สูงขึ้นด้วย ดังนั้นในการส่งเสริมให้เด็กมีคุณธรรมจริยธรรมจึงมีความจำเป็นต้องส่งเสริมให้เด็กได้มีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสมซึ่งมีประสบการณ์เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจและปรับโครงสร้างทางปัญญาซึ่งเป็นพื้นฐานในการคิดหาเหตุผลและมีพัฒนาการทางจริยธรรมที่สูงขึ้น

องค์ประกอบที่สำคัญของทฤษฎีการพัฒนาทางจริยธรรม

เพียเจต์และโคลเบิร์ก เชื่อว่าการพัฒนาทางจริยธรรมมีลักษณะของการพัฒนาเช่นเดียวกันกับการพัฒนาทางสติปัญญา กล่าวคือ การพัฒนามีความต่อเนื่อง โดยเริ่มจากจริยธรรมขั้นต่ำและพัฒนาสูงขึ้นทีละขั้นเรื่อยไปจนถึงจริยธรรมขั้นสูงสุด และไม่สามารถพัฒนาข้ามขั้นใดขั้นหนึ่งได้เลยไม่ว่าบุคคลนั้นจะอยู่และเจริญเติบโตจากสังคมใดก็ตาม จริยธรรมเป็นการตัดสินใจความถูกต้องของการกระทำภายใต้ข้อมูลที่ได้จากการสังเกตและการคิดไตร่ตรองด้วยเหตุผลของแต่ละบุคคล การสังเกตและการคิดไตร่ตรองจำเป็นต้องใช้ความสามารถทางสติปัญญาเป็นพื้นฐานในการจำแนกและบูรณาการ (Discrimination and Integration) เกี่ยวกับประเด็นปัญหาและจัดระบบความเข้าใจให้สามารถอธิบายสิ่งต่างๆ ได้ดีขึ้น การจัดระบบความเข้าใจใหม่เพื่อแทนที่ระบบความเข้าใจเดิม จะทำให้เกิดจริยธรรมใหม่ขึ้นมาแทนที่จริยธรรมเดิมพร้อมกันไปด้วย และคุณธรรมและจริยธรรมใหม่เหล่านี้เป็นคุณธรรมและจริยธรรมที่อยู่ในขั้นที่สูงกว่า หรือมีคุณภาพมากกว่าคุณธรรม

และจริยธรรมเดิม เนื่องจากการพัฒนาทางจริยธรรม จะต้องใช้การสังเกตและการคิดไตร่ตรองเป็นพื้นฐาน ดังนั้นบุคคลที่ไม่ชอบสังเกต และไม่ชอบใช้ความคิดไตร่ตรองในปัญหาจริยธรรมต่างๆ ย่อมพัฒนาจริยธรรมของตนให้ช้ากว่าบุคคลที่ชอบสังเกตและใช้ความคิดไตร่ตรองปัญญาคุณธรรมและจริยธรรมอยู่เสมอ

นอกจากความสำคัญของพัฒนาการทางด้านสติปัญญาซึ่งมีอิทธิพลต่อพัฒนาการทางจริยธรรมโคลเบอร์ก (Kohlberg, 1976: 31-35) ให้ความสำคัญต่อประสบการณ์ทางสังคม (Social Experience) และการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมด้วย โดยกล่าวว่า การมีประสบการณ์ทางสังคมหรือการปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นอยู่เสมอ จะทำให้บุคคลมีความคิดเห็นกว้างขวาง ลึกซึ้ง เข้าใจบทบาทของตนเองและบทบาทของผู้อื่นได้ดียิ่งขึ้น ดังนั้นบุคคลที่ปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นมากหรือมีประสบการณ์ทางสังคมมาก สามารถพัฒนาระดับพัฒนาการทางสังคมได้ง่ายกว่าบุคคลที่ไม่ชอบปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นหรือขาดประสบการณ์ทางสังคม ทั้งนี้เพราะการคิดไตร่ตรองจะต้องใช้ข้อมูลหรือประสบการณ์เดิมที่ตนมีอยู่ไปผสมผสานกับข้อมูลหรือความรู้ใหม่ที่ได้รับจากการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมในครั้งต่อๆ มา

เนื่องจากความคิดของบุคคลในแต่ละขั้นของจริยธรรม มีความสัมพันธ์กันอย่างเป็นระบบและมีโครงสร้าง (Structure) ที่ชัดเจน ดังนั้นการเปลี่ยนแปลงจริยธรรมจากขั้นหนึ่งไปยังอีกขั้นหนึ่ง จึงเป็นการเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างทางความคิด ซึ่งเป็นผลของการใช้ความคิด และไตร่ตรองด้วยสติปัญญาของตนเอง ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของเพียเจต์และโคลเบอร์ก จึงมีชื่อว่า ทฤษฎีพัฒนาการทางโครงสร้าง (Structural Developmental Theory) หรือทฤษฎีพัฒนาการทางด้านสติปัญญา (Cognitive Developmental Theory) ซึ่งมีองค์ประกอบที่สำคัญ คือ สติปัญญาหรือความคิดและประสบการณ์ทางสังคม

ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของเพียเจต์ที่กล่าวมาข้างต้นสรุปได้ว่า เป็นทฤษฎีที่สามารถนำมาเป็นแนวทางในการใช้กับการเรียนการสอนจริยธรรมของเด็กในระดับปฐมวัยมากที่สุด พัฒนาการทางจริยธรรมของเพียเจต์มีแนวคิดที่มองพฤติกรรมของบุคคลนั้น เกิดจากการเรียนรู้ความสัมพันธ์ การสะท้อนของสิ่งต่างๆ ที่เกิดขึ้นรอบๆ ตัวทั้งภายในและภายนอก การพัฒนาทางด้านสติปัญญามีอิทธิพลต่อพัฒนาการทางด้านจริยธรรมของบุคคล

1.2.2 ทฤษฎีพัฒนาการเชิงเหตุทางจริยธรรมของโคลเบอร์ก (Kohlberg's Stages of Moral Development)

ทฤษฎีของโคลเบอร์ก (Kohlberg) ได้ทำการศึกษาวิจัยในเรื่อง Lawrence Kohlberg ซึ่งโคลเบอร์ก (Kohlberg) เป็นนักจิตวิทยาชาวอเมริกัน เขาได้รับแรงบันดาลใจมาจากการศึกษาพัฒนาการทางความคิดของมนุษย์ตามทฤษฎีที่มีรากฐานสืบเนื่องมาจากทฤษฎีของเพียเจต์ (Piaget) แต่ โคลเบอร์ก (Kohlberg) ได้ปรับปรุงวิธีการวิจัย การวิเคราะห์ผลรวมทั้งได้ทำการวิจัยอย่างกว้างขวางไม่เฉพาะในประเทศสหรัฐอเมริกาเท่านั้น แต่ได้ทำการวิจัยในประเทศอื่นที่มีวัฒนธรรมต่างๆ ได้คิดวิธีวิเคราะห์ข้อมูลโดยมีระบบการให้คะแนนอย่างระเบียบแบบแผน ผู้ที่จะใช้

วิธีการให้คะแนนระดับพัฒนาการจริยธรรมจะต้องได้รับการอบรมเป็นพิเศษ วิธีการวิจัยที่โคลเบอร์ก (Kolhberg) ใช้ก็คล้ายคลึงกับวิธีการของเพียเจต์ (Piaget) มาก คือ สร้างสถานการณ์สมมติปัญหาทางจริยธรรม ผู้ที่ตอบยากที่จะตัดสินใจได้ว่า “ถูก” “ผิด” “ควรทำ” หรือ “ไม่” “ควรทำ” อย่างเด็ดขาด เพราะขึ้นกับองค์ประกอบหลายอย่าง การตอบจะขึ้นกับวัยของผู้ตอบเกี่ยวกับความเห็นใจในบทบาทของผู้แสดงพฤติกรรมในเรื่องค่านิยม ความสำนึกในหน้าที่ในฐานะเป็นสมาชิกของสังคม ความยุติธรรมหรือหลักการที่ตนยึดถือ

หลังจากใช้เวลาศึกษาพัฒนาการด้านจริยธรรมมาเป็นระยะเวลาที่ยาวนาน ทำให้โคลเบอร์ก (Kolhberg) พบว่า บุคคลพัฒนาความคิดเกี่ยวกับจริยธรรมไปตามลำดับขั้น ซึ่งลำดับขั้นดังกล่าวมีความแน่นอนตายตัว ทฤษฎีของโคลเบอร์ก (Kolhberg) มีแนวคิดเบื้องต้นเช่นเดียวกับทฤษฎีพัฒนาการทางความคิดของเพียเจต์ (Piaget) และทฤษฎีพัฒนาการด้านจิตใจ-สังคม ของ Eeikson โดย Kohlberg เชื่อว่าพัฒนาการด้านจริยธรรมในแต่ละขั้นมีความแตกต่างกันและมีการพัฒนาที่แน่นอนไปตามลำดับ โดยขั้นที่สูงกว่าจะมีการจัดระบบแนวคิดที่ซับซ้อนขึ้น ซึ่งไม่ว่าบุคคลจะเกิด ณ ที่ใดหรือสังคมใด ลำดับขั้นของพัฒนาการทางจริยธรรมก็จะเป็นไปในลักษณะเดียวกัน และมีความสัมพันธ์กับอายุของบุคคล ซึ่งได้มีการแบ่งช่วงอายุในแต่ละขั้นไว้อย่างกว้างๆ (Huffman, 2002: 354)

โคลเบอร์ก (Kolhberg) ใช้วิธีศึกษาพัฒนาการด้านจริยธรรม โดยการตั้งสถานการณ์ที่ทำให้บุคคลในสถานการณ์นั้นๆ ต้องพบกับความยากลำบากในการตัดสินใจ เนื่องจากเกิดความขัดแย้งทางความคิดเกี่ยวกับความยุติธรรม ความถูกต้องดีงาม รวมทั้งอารมณ์และความปรารถนาของตนเอง ซึ่งสถานการณ์ เช่นนี้ เรียกว่า Moral Dilemmas ตามทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของ โคลเบอร์ก (Kolhberg) จะเน้นที่เหตุผลเบื้องต้นหลังการตัดสินใจเลือกทำพฤติกรรมมากกว่าทางเลือกที่ตัดสินใจทำพฤติกรรม (Shapiro, 1995: 245) และจากการนำผลการตอบของเด็กและผู้ใหญ่ที่มีสถานะต่างๆ กัน (Different Background) มาวิเคราะห์เปรียบเทียบความแตกต่าง ทำให้โคลเบอร์ก (Kolhberg) ได้แนวคิดและสร้างเป็นทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมตามลำดับขั้นดังกล่าวขึ้น

โคลเบอร์ก (Kolhberg) ได้แบ่งพัฒนาการของเหตุผลเชิงจริยธรรม (Moral Stage) มี 3 ระดับ (Levels) แต่ละระดับแบ่งออกเป็น 2 ขั้น (Stages) ดังนั้นพัฒนาการทางจริยธรรมของโคลเบอร์ก มีทั้งหมด 6 ขั้น คำอธิบายของระดับและขั้นต่างๆ ของพัฒนาการทางจริยธรรมของโคลเบอร์ก (Kohlberg, 1976: 34-35; Michener, H. Andrew; & Delamater, John D. 1994: 70-73; สิริมาภิญาญอนันตพงษ์. 2550: 66-68, สุรางค์ ไคว์ตระกูล. 2556: 69-75; นุชสี อุภักย์. 2556: 58-63;) ดังนี้

1. ระดับก่อนกฎเกณฑ์สังคม (Preconventional Morality) ในระดับนี้เด็กจะรับกฎเกณฑ์และข้อกำหนดของพฤติกรรมที่ “ดี” และ “ไม่ดี” จากผู้ที่มีอำนาจเหนือตน เช่น บิดา มารดา ครู หรือเด็กโต และมักคิดถึงผลที่จะนำรางวัลหรือการลงโทษให้ พฤติกรรม “ดี” คือ พฤติกรรมที่แสดงแล้วได้รางวัล พฤติกรรม “ไม่ดี” คือ พฤติกรรมที่แสดงแล้วได้รับโทษ การตัดสินใจเลือกทำใน

สิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อตนเอง โดยไม่คำนึงถึงผู้อื่น โคลเบิร์ก (Kolhberg) ได้แบ่งพัฒนาการทางจริยธรรมระดับนี้เป็น 2 ชั้น คือ

ชั้นที่ 1 หลักการหลบหลีกการถูกลงโทษ (Punishment and Obedience Orientation) อายุ 2-7 ปี เป็นระดับชั้นที่เด็กทำตามกฎเพื่อหลีกเลี่ยงการถูกลงโทษ แล้วจะเลือกกระทำในทางที่จะเกิดประโยชน์แก่ตัวเองมากกว่า เด็กเข้าใจว่า ความดี หมายถึง สิ่งที่ทำแล้วไม่ถูกลงโทษ หรือถูกตำหนิ โดยชั้นนี้เด็กจะเคารพกฎเกณฑ์เพื่อหลีกเลี่ยงการถูกลงโทษ

ชั้นที่ 2 หลักการแสวงหารางวัล (Instrumental Relativist Orientation) อายุ 7-10 ปี เด็กจะเรียนรู้ว่า การกระทำที่ถูกต้อง คือ การกระทำที่ได้รับผลตอบแทนที่น่าพอใจ เด็กจะกระทำดีต่อเมื่อมีสิ่งของตอบแทน คือ รางวัล การสัญญาว่าจะให้รางวัลจึงเป็นแรงจูงใจให้เด็กกระทำ ความดี โดยเด็กจะเลือกทำแต่สิ่งที่น่าความพอใจให้ตนเองเท่านั้น

โดยเด็กปฐมวัยอยู่ใน 2 ชั้นนี้ ตามทฤษฎีของโคลเบิร์ก (Kolhberg) เด็กจะอยู่ในชั้นหลบหลีก การลงโทษ กล่าวคือ ตามเหตุผลทางจริยธรรม การที่เด็กทำตามที่พ่อแม่สั่งสอนว่าเป็นสิ่งที่ถูกต้องเพราะเด็กไม่ต้องการถูกลงโทษให้ได้รับความเจ็บปวด จึงละเว้นในสิ่งที่ผู้ใหญ่บอกว่าไม่ควรทำ ดังนั้นในการอบรมปลูกฝังจริยธรรมแก่เด็ก พ่อแม่ควรเป็นตัวอย่างที่สำคัญเพราะเด็กเลียนแบบได้อย่างถูกต้องเหมาะสม การพัฒนาทางด้านจริยธรรมของเด็กขึ้นอยู่กับ การปฏิบัติตนของบิดาและมารดา

2. ระดับตามเกณฑ์ (Conventional Morality) หรือระดับมีจริยธรรมตามกฎหมายเกณฑ์มีลักษณะคล้ายตามประเพณีนิยมมีในวัยรุ่นและวัยผู้ใหญ่เป็นระดับที่บุคคลจะทำตามกฎหมายเกณฑ์ตามความเห็นชอบของผู้อื่นโดยไม่คำนึงถึงผลที่ตามมา แบ่งออกเป็น 2 ชั้น คือ

ชั้นที่ 3 หลักการทำตามความเห็นชอบของผู้อื่น (Interpersonal Concordance) อายุ 10-13 ปี ชั้นนี้เด็กเริ่มเข้าสู่วัยรุ่นจะให้ความสำคัญกับกลุ่มเพื่อนมาก ต้องการให้กลุ่มยอมรับจึงทำตามบุคคลที่ตนเห็นว่าดีงาม เด็กวัยนี้จะทำตามในสิ่งที่ตนตัดสินว่าคนอื่นจะเห็นด้วยเพื่อให้เป็นที่ชื่นชอบและเป็นที่ยอมรับของกลุ่มเพื่อน ทำสิ่งที่ทำให้ผู้อื่นพอใจ ช่วยเหลือผู้อื่นเพื่อให้สังคมยอมรับ

ชั้นที่ 4 หลักการทำตามหน้าที่และกฎข้อบังคับในสังคม (Law-and-order Orientation) อายุ 13-16 ปี ชั้นนี้เด็กจะทำการทำตามกฎระเบียบหรือหน้าที่ที่สังคมกำหนด โดยไม่คำนึงถึงญาติหรือพวกพ้องฝูง เกณฑ์การตัดสินความถูกต้องอยู่ที่ความเป็นระเบียบและกฎเกณฑ์ของสังคม ทำตามหน้าที่ตน รักษากฎหมายเกณฑ์

3. ระดับเหนือเกณฑ์ (Postconventional Morality) บุคคลตัดสินใจกระทำหรือไม่กระทำตามความคิดและเหตุผลของตน ซึ่งเห็นว่าเหมาะสมโดยตัดสินใจบนพื้นฐานความถูกต้อง ยุติธรรมหรือยึดประโยชน์ของส่วนรวมหรือสังคมเป็นหลัก แบ่งออกเป็น 2 ชั้น คือ

ชั้นที่ 5 หลักการทำตามคำมั่นสัญญา (Social Contract Legalistic Orientation) บุคคลยึดข้อตกลงเพื่อประโยชน์ส่วนรวมและความถูกต้องเป็นหลัก ซึ่งข้อตกลงและ

ความถูกต้องเป็นไปตามสิทธิของตนและผู้อื่น เช่น การเคารพสิทธิมนุษยชน ยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น

ขั้นที่ 6 หลักการยึดอุดมคติสากล (Universal-ethic Principle Orientation) บุคคลจะแสดงเหตุผลที่เป็นหลักสากล ไม่ยึดติดต่อกฎเกณฑ์ทางสังคมของตน มีการยืดหยุ่นทางจริยธรรม กระทำหรือไม่กระทำสิ่งใดตามหลักอุดมการณ์สากล

ขั้นตอนทั้ง 6 ของการพัฒนาทางจริยธรรมของโคลเบอร์ก (Kolhberg) สามารถสรุปเป็นตารางการแสดงเหตุผลเชิงจริยธรรมที่แสดงเหตุผลเชิงจริยธรรม 6 ขั้น 3 ระดับจริยธรรม ดังแสดงในตาราง 1

ขั้นการให้เหตุผลเชิงจริยธรรม	ระดับของจริยธรรม
ขั้นที่ 1 หลักการหลบหลีกการถูกลงโทษ (2-10 ปี)	1. ระดับก่อนกฎเกณฑ์สังคม (2-10 ปี)
ขั้นที่ 2 หลักการแสวงหารางวัล (7-10 ปี)	(Perconventional Morality) ระดับต่ำ
ขั้นที่ 3 หลักการทำตามความเห็นชอบของผู้อื่น (13-16ปี)	2. ระดับตามเกณฑ์ (10-16 ปี)
ขั้นที่ 4 หลักการทำตามหน้าที่และกฎข้อบังคับในสังคม (13-16ปี)	(Conventional Morality) ระดับกลาง
ขั้นที่ 5 หลักการทำตามคำมั่นสัญญา (16 ปี ขึ้นไป)	3. ระดับเหนือเกณฑ์ (16ปี ขึ้นไป)
ขั้นที่ 6 หลักการยึดอุดมคติสากล (ผู้ใหญ่)	(Postconventional Morality) ระดับสูง

โคลเบอร์ก (Kolhberg) เชื่อว่าการพัฒนาการใช้เหตุผลทางจริยธรรมจะดำเนินไปตามขั้นตอนจากขั้นตอนหนึ่งเรื่อยไปจนถึงขั้นที่หก จะข้ามขั้นไม่ได้ และพัฒนาการอาจจะชะงักอยู่ในขั้นใดขั้นหนึ่งก็ได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความสามารถทางสติปัญญา และเหตุการณ์ทางสังคม ซึ่งพัฒนาการทางจริยธรรมซึ่งมีความเป็นสากลเป็นกระบวนการปฏิสัมพันธ์ระหว่างพัฒนาการของมนุษย์กับการเรียนรู้ทางสังคม และมีความสัมพันธ์กับพัฒนาการทางสติปัญญา

โคลเบอร์ก (Kohlberg. 1976: 40) ได้กล่าวถึงเหตุผลเชิงจริยธรรมของบุคคลว่าการตัดสินใจของบุคคล จะอาศัยแนวทางจริยธรรม (Moral Orientation) แนวทางใดแนวทางหนึ่ง ดังนี้

1. การยึดเกณฑ์ปกติตามบรรทัดฐานทางสังคม (Normative Order) มีจุดมุ่งหมายเพื่อการรักษากฎ ระเบียบ บทบาททางสังคมหรือระเบียบทางจริยธรรมพื้นฐานการพิจารณาในการตัดสินใจได้แก่องค์ประกอบของกฎเกณฑ์

2. การยึดผลลัพธ์ที่มีประโยชน์สูงสุด (Utility Consequences) มีจุดมุ่งหมายเพื่อตัดสินใจทางจริยธรรมถึงความดีหรือเลว ขึ้นอยู่กับผลลัพธ์ที่ตามมาต่อสวัสดิภาพของผู้อื่นหรือของตนเอง

3. การยึดความยุติธรรมหรือความเป็นธรรม (Justice or Fairness) มีจุดเน้นที่ความสัมพันธ์ระหว่างเสรีภาพ ความเสมอภาค การแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ซึ่งกันและกันและสิทธิสัญญาระหว่างบุคคล

4. การยึดอุดมคติแห่งตน (Ideal-Self) มีจุดมุ่งหมายเพื่อสร้างคนดี (Good Self) หรือเป็นผู้ที่มีสติสัมปชัญญะ มีมโนธรรมและแรงจูงใจ โดยไม่คำนึงถึงความสัมพันธ์ระหว่างตนกับผู้อื่น

นอกจากนี้ โคลเบอร์ก (ดวงเดือน พันธุมนาวิน; และเพ็ญแข ประจวบปัจฉิก. 2520: 43; อ้างอิงจาก Kohlberg. 1964) ยังกล่าวถึงขบวนการในการพัฒนาจริยธรรมจากขั้นต่ำที่สุดไปยังขั้นสูงสุดซึ่งมีขบวนการดังนี้

1. พัฒนาการทางจริยธรรมของบุคคลจะเป็นไปตามลำดับขั้น (Sequential Stage)
2. การรับรู้ทางสังคม การมีบทบาทในสังคมมีความสัมพันธ์กับพัฒนาการทางจริยธรรม

3. พัฒนาการทางจริยธรรมของบุคคลจะสูงขึ้น เมื่อบุคคลมีความสามารถในการใช้เหตุผลเชิงตรรกศาสตร์ และสามารถรับรู้ทางสังคม (Social Perception) ในระดับที่สูงขึ้น

พัฒนาการของการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมเป็นไปตามขั้นจากขั้นที่หนึ่งผ่านไปตามลำดับจนถึงขั้นที่หก จะข้ามขั้นไม่ได้เพราะคนเราจะให้เหตุผลในขั้นต่ำกว่าอยู่ก่อน ต่อมาเมื่อได้ประสบการณ์ทางสังคมใหม่ๆ หรือสามารถเข้าไปประสบการณ์เก่าได้ดีขึ้น ก็จะมีการเปลี่ยนแปลงความคิดและเหตุผลในขั้นที่สูงมากขึ้น ส่วนเหตุผลในขั้นต่ำกว่าก็จะถูกละทิ้งไป แต่อาจจะชะงักติดอยู่กับขั้นใดขั้นหนึ่งก็ได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความสามารถทางสติปัญญาซึ่งเป็นตัวหนึ่งที่กำหนดการให้เหตุผลเชิงจริยธรรมและเป็นไปไม่ได้ที่จะมีพัฒนาการทางจริยธรรม ในขั้นที่สูงกว่าขั้นของพัฒนาการของสติปัญญา โคลเบอร์ก (Kohlberg) พบว่า เด็กที่มีพัฒนาการทางสติปัญญา อยู่ในขั้นปฏิบัติการด้วยรูปธรรมตามทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาของเพียเจต์ (Piaget) จะมีพัฒนาการทางจริยธรรมถึงขั้นที่สองเท่านั้น ส่วนผู้ที่มีพัฒนาการทางสติปัญญาของเพียเจต์ (Piaget) จะมีพัฒนาการทางสติปัญญาในขั้นปฏิบัติการนามธรรมขั้นต้นๆ จะมีพัฒนาการทางจริยธรรมถึงขั้นที่ 3 หรือ 4 และผู้ใหญ่ส่วนมากที่พัฒนาการทางจริยธรรมถึง ขั้นที่ 4 เท่านั้น (ทิพย์สุตา นิลสินทพ. 2523: 18, อ้างอิงจาก Kohlberg. 1975: 31-52) ดังนั้น การฝึกอบรมเด็กในชั้นอนุบาลซึ่งเป็นผู้มีจริยธรรมอยู่ในขั้นที่หนึ่งเป็นส่วนมากนั้น ควรมีจุดมุ่งหมายในการเตรียมความพร้อมของเด็กเท่านั้น เพื่อให้เด็กพร้อมที่จะรับคำอบรมสั่งสอนทางจริยธรรม เช่น ฝึกให้เด็กคุ้นเคยกับเรื่องราวทางจริยธรรมที่ง่าย ๆ มีการเล่นเกมที่แสดงถึงจริยธรรมบางประการ ซึ่งเป็นรากฐานของจริยธรรมขั้นสูงต่อไป (ดวงเดือน พันธุมนาวิน; และเพ็ญแข ประจวบปัจฉิก. 2520: 209; อ้างอิงจาก Kay. 1970)

ข้อจำกัดของทฤษฎีของโคลเบิร์ก (Kolhberg) จากการวิเคราะห์ของนักจิตวิทยา (สจวร์ต ไคว้ตระกูล. 2556: 72-73) พบว่า

1. ขั้นพัฒนาการทางจริยธรรมของโคลเบิร์ก (Kolhberg) กล่าวว่าพัฒนาการจริยธรรมต้องเป็นไปตามขั้นจากต่ำไปสูง จะข้ามขั้นไม่ได้ จากผลการทดลองของนักจิตวิทยา มีข้อพิพาทว่าขั้นพัฒนาการไม่ได้ไปตามลำดับขั้น

2. ทฤษฎีของโคลเบิร์ก (Kolhberg) เน้นเหตุผลเชิงจริยธรรมและไม่เน้นในเรื่องพฤติกรรมที่แสดงโดยบุคคลมีคำสั่งเมื่อเผชิญปัญหาทางจริยธรรม ซึ่งมักจะไม่ตรงกัน ผลการวิจัยพบว่า มีคนเป็นจำนวนน้อยที่จะใช้การตัดสินใจในทางจริยธรรมขั้นที่ 6 อาจเป็นเพียงขั้นอุดมการณ์

3. ทฤษฎีของโคลเบิร์ก (Kolhberg) เน้นเฉพาะการใช้เหตุผลทางจริยธรรมเท่านั้น ไม่ได้เน้นในเรื่องพฤติกรรมที่แสดงโดยบุคคลที่กำลังเผชิญปัญหาทางจริยธรรม

ข้อจำกัดที่สำคัญพัฒนาการจริยธรรมของโคลเบิร์ก (Kolhberg) เป็นพัฒนาการเหตุผลจริยธรรม ซึ่งต่างจากพฤติกรรมจริยธรรม เช่น บุคคลอาจจะมีข้อมูลของเหตุผลของจริยธรรมที่เหมาะสมดีอยู่แต่อาจจะไม่แสดงพฤติกรรมตามเหตุผลเชิงจริยธรรมก็เป็นได้ ดังนั้นพัฒนาการเหตุผลทางจริยธรรม มิใช่การรับรู้ จากการเก็บข้อมูลจากบุคคลอื่น แต่เป็นการผสมผสานระหว่างความรู้เกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ของตนเองต่อผู้อื่นและบทบาทของผู้อื่น

ทฤษฎีของโคลเบิร์ก (Kolhberg) กับการเรียนการสอน พบว่าขั้นก่อนมีจริยธรรมอย่างเป็นแบบแผน เป็นระดับที่ยึดตนเองเป็นศูนย์กลาง (Self-Centered) ในการตัดสินใจพฤติกรรมเชิงจริยธรรม เด็กยังไม่ยอมรับกระบวนการในการสร้างกฎเกณฑ์ของสังคม (Conventional) (Huffman, 2002: -354) พฤติกรรมที่ดี (ถูกต้อง) หรือไม่ดี (ผิด) ถูกแปลความหมายไปในลักษณะของการลงโทษ การได้รับรางวัล การแลกเปลี่ยน และการใช้พลังอำนาจของผู้ถือกฎเกณฑ์ (นุชลี อุปภัย. 2556: 63) ดังนั้นเด็กจะคำนึงผลตอบแทนที่เป็นรูปธรรมจากภายนอกที่ตนเองจะได้รับเป็นหลัก

ทฤษฎีของโคลเบิร์ก (Kolhberg) จะได้รับการวิพากษ์วิจารณ์ในแง่มุมต่าง ๆ มากมายก็ตาม แต่แนวคิดเกี่ยวกับพัฒนาการด้านจริยธรรมตามลำดับขั้น ซึ่งในแต่ละขั้นมีเอกลักษณ์ที่โดดเด่นนี้เองก็ช่วยให้เกิดแนวทางในการพัฒนาจริยธรรมของผู้เรียนควบคู่ไปกับการพัฒนาสติปัญญาอย่างเป็นรูปธรรมได้ โคลเบิร์ก (Kolhberg) (อ้างถึงใน Joyce, Weil & Calhoun, 2000: 271-272) เชื่อว่า การสอนหรือการชี้แนะจะช่วยให้ผู้เรียนสามารถยกระดับความคิดด้านคุณธรรมจริยธรรมขึ้นได้ โดยมีเงื่อนไขสำคัญ 3 ประการ คือ 1) จะต้องเป็นการยกระดับความคิดด้านคุณธรรมจริยธรรมไปสู่ขั้นที่สูงถัดไป 2) จะต้องมีการเสนอปัญหาที่ขัดแย้งกับโครงสร้างทางความคิดของผู้เรียน จนทำให้เกิดความไม่พึงพอใจกับระดับความคิดด้านคุณธรรมที่มีอยู่ในขณะนั้น 3) จะต้องเป็นบรรยากาศของการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับความขัดแย้งในมุมมองด้านจริยธรรมที่เปิดกว้าง

ดังนั้น สิ่งแรกที่คุณสอนต้องทราบ คือ ระดับขั้นพัฒนาการด้านจริยธรรมของผู้เรียนซึ่งอาจสังเกตได้จากวิธีการแก้ปัญหาของผู้เรียน เมื่อประสบกับสถานการณ์ความขัดแย้งที่เกี่ยวข้องกับคุณธรรมจริยธรรมและถ้าพบว่าผู้เรียนแก้ปัญหาโดยยึดความพอใจของตนเองเป็นหลักผู้สอนอาจ

ต้องชี้แนะให้มองถึงผลกระทบในแง่ลบอื่นๆ ดูบ้าง เพื่อกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ที่จะพัฒนาจริยธรรมของตนเองให้สูงขึ้นสู่ขั้นถัดไปได้ อย่างไรก็ตาม ผู้สอนต้องคำนึงอยู่เสมอว่า การพัฒนาจริยธรรมในลักษณะของการกระโดดข้ามขั้นนั้นเป็นไปได้ยากและไม่ใช้ธรรมชาติที่ทุกคนจะต้องพัฒนาจริยธรรมไปสู่ขั้นที่สูงขึ้นเสมอไป มีผู้เรียนหลายคนที่ไม่สามารถพัฒนาเกินกว่าระดับการมีจริยธรรมอย่างเป็นแบบแผน ในขั้นการเป็นเด็กดี (Good boy-Nice girl) ก็เป็นไปได้

ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของโคลเบิร์กที่กล่าวมาสรุปได้ว่า บุคคลทุกคนจะต้องผ่านพัฒนาการทางจริยธรรมขั้นต้นๆ ซึ่งจะเป็นรากฐานพัฒนาการทางจริยธรรมขั้นต่อไปที่ละขั้นและเมื่อผ่านแล้วก็ยากที่จะกลับไปขั้นเดิมอีก ในแต่ละช่วงวัยคนเราจะมีสิ่งที่ใช้ยึดเป็นหลักในการตัดสินใจความถูกต้องของการกระทำของบุคคลที่แตกต่างกันตามช่วงอายุ และโคลเบิร์กเชื่อว่า การให้เด็กมีปฏิสัมพันธ์กับผู้ให้เหตุผลเชิงจริยธรรมในขั้นสูงกว่าเด็กจะเป็นประโยชน์กับเด็กมาก การพัฒนาจริยธรรมของคนจะมีการเปลี่ยนแปลงตามวัยเนื่องมาจากประสบการณ์ที่ได้รับ ดังนั้นการเสริมสร้างให้เด็กมีคุณธรรมและจริยธรรม สามารถเสริมสร้างได้ตามทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของโคลเบิร์กโดยเด็กปฐมวัยอายุ 2-7 ปี เด็กเล็กโดยทั่วไปมีพัฒนาการทางจริยธรรมอยู่ในขั้นที่ 1 และขั้นที่ 2

1.2.3 ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับคุณลักษณะสังคหวัตถุสี่

วรภัทร์ ภูเจริญ. (ม.ป.ป: 7) หัตถกสูตรที่ 2 สมัยหนึ่งพระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ อคคาพเวเจตีย์ ใกล้เมืองอาฬวี ครั้งนั้นแล หัตถกอุบาสกชาวเมืองอาฬวี มีอุบาสกประมาณ 500 คนแวดล้อมเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคได้ตรัสถามมหัตถกอุบาสกชาวเมืองอาฬวีว่า ดูกรหัตถกะบริษัทของท่านนี้ใหญ่ก็ท่านสงเคราะห์บริษัทใหญ่น้อยอย่างไร ฯ

หัตถกอุบาสกชาวเมืองอาฬวีกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญพระผู้มีพระภาคได้ทรงแสดงสังคหวัตถุสี่ ประการไว้ ข้าพระองค์สงเคราะห์บริษัทใหญ่นี้ด้วยสังคหวัตถุสี่ประการ เหล่านั้น ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์รู้ว่าผู้นี้ควรสงเคราะห์ด้วยทาน ข้าพระองค์ก็สงเคราะห์ด้วยทาน ผู้นี้ควรสงเคราะห์ด้วยวาจาอ่อนหวาน ข้าพระองค์ก็สงเคราะห์ด้วยทาน ข้าพระองค์ก็สงเคราะห์ด้วยวาจาอ่อนหวาน ผู้นี้ควรสงเคราะห์ด้วยการประพาสสิ่งที่เป็นประโยชน์ ข้าพระองค์ก็สงเคราะห์ด้วยการประพาสสิ่งที่เป็นประโยชน์ ผู้นี้ควรสงเคราะห์ด้วยการวางตัวเสมอ ข้าพระองค์ก็สงเคราะห์ด้วยการวางตัวเสมอ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็โคกทรัพย์ในตระกูลของข้าพระองค์มีอยู่ชนทั้งหลาย จึงสำคัญถ้อยคำของข้าพระองค์ว่า ควรพิถีพิถันเหมือนคนจน ฯ

พระพุทธองค์จึงตรัสว่า ถูกแล้ว ฯ หัตถกะนั้นแลเป็นอุบายที่ท่านสงเคราะห์บริษัทใหญ่ ดูกรหัตถกะจริงอยู่ใครๆ ก็ตามที่สงเคราะห์บริษัทใหญ่ ในอดีตกาลก็ล้วนแต่สงเคราะห์ด้วยสังคหวัตถุสี่ประการนี้ และใครๆ ก็ตามที่สงเคราะห์บริษัทในอนาคตก็ล้วนแต่จักสงเคราะห์ด้วยสังคหวัตถุสี่ประการนี้แล ใครๆ ก็ย่อมสงเคราะห์บริษัทใหญ่ในปัจจุบัน ก็ล้วนแต่สงเคราะห์ด้วยสังคหวัตถุสี่ประการนี้แล ลำดับนั้นหัตถกอุบาสก ชาวเมืองอาฬวี อันพระผู้มีพระภาคทรงชี้แจงให้เห็นแจ้งให้

สมาทานให้อาจารย์ให้สำเร็จ ด้วยธรรมมีกถาแล้วลุกจากที่นั่ง ถวายบังคมพระผู้มีพระภาค กระทำประทักษิณแล้วหลีกไปฯ

สังคหวัตถุสี่เป็นหลักคุณธรรมในศาสนาพุทธซึ่งใช้ในการสงเคราะห์ผู้อื่นอันจะเป็นเครื่องผูกไมตรีประสานหมู่ชนเข้าด้วยกัน คำว่า สังคหวัตถุ มาจากคำว่า “สังคห” ซึ่งแปลว่า สงเคราะห์ กับคำว่า “วัตถุ” ซึ่งแปลว่าเรื่อง เมื่อรวมความแล้วสังคหวัตถุจึงแปลว่า เรื่องการสงเคราะห์ หรือธรรมอันเป็นหลักในการสงเคราะห์ ซึ่งมีหลักใหญ่ๆ อยู่สี่ข้อด้วยกัน ดังที่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงตรัสสอนแก่ภิกษุ ในกาลครั้งหนึ่งซึ่งเรียกว่า สังคหวัตถุสี่

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต)(2556:412) เป็นหลักธรรมของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจผู้อื่นในการสงเคราะห์ซึ่งกันและกันและเป็นเครื่องเกาะกุมประสานโลก คือ สังคมแห่งหมู่สัตว์ไว้ด้วยสลักยึดรั้งที่กำลังแล่นไปให้คงเป็นรถและวิ่งแล่นไปได้ (ธรรมเครื่องยึดเหนี่ยว คือยึดเหนี่ยวใจบุคคล และประสานหมู่ชนไว้ในสามัคคี, หลักการสงเคราะห์ – Sangahavatthu: bases of social solidarity; bases of sympathy; acts of doing favours; principles of service; virtues making for group integration and leadership) เรียกว่า สังคหวัตถุ คือ หลักธรรมพระสัมมาสัมพุทธเจ้าสังคหวัตถุมีสี่ประการดังนี้

ประการแรก คือ ทาน (การให้ คือ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เสียสละ แบ่งปันสิ่งใดของตนช่วยเหลือกันด้วยสิ่งของ ตลอดถึงให้ความรู้และคำแนะนำสั่งสอน- Dana: giving; generosity; charity)

ประการสอง คือ ปิยวาจา หรือ เปยยวัชชะ (วาจาเป็นที่รัก วาจาพูดดีมีน้ำใจ หรือ วาจาซาบซึ้งใจ คือ กล่าวคำสุภาพไพเราะอ่อนหวานสมานสามัคคี ให้เกิดไมตรีและความรักใคร่นับถือ ตลอดถึงคำแสดงประโยชน์ประกอบด้วยเหตุผลเป็นหลักฐานจูงใจให้นิยมยินดี - Piyavaca: kindly speech; convincing speech)

ประการสาม คือ อตถจริยา (ประพฤติประโยชน์ คือ ขวนขวายช่วยเหลือกิจการบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ตลอดถึงช่วยแก้ไขปรับปรุงส่งเสริมในทางจริยธรรม - Atthacariya: useful conduct; rendering services; life of service ; doing good)

ประการสี่ คือ สมานัตตตา (ความมีตนเสมอ คือ ทำตนเสมอดันเสมอปลาย ปฏิบัติสม่ำเสมอในชนทั้งหลาย เหตุการณ์และสิ่งแวดล้อม ถูกต้องตามะธรรมในแต่ละกรณี Samanattata: even and equal treatment; equality consisting in impartiality, participation and behaving oneself in all circumstances)

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก (2555: 40-41); พระมหาสมชาย ฐานวุฑฺโฒ (2555: 7-8); สำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง (2555: 70); สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (2550: 82) ได้ให้ความหมายของ “สังคหวัตถุธรรมสี่” ไว้ว่า สังคหวัตถุธรรม เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวใจให้ผูกพัน ห่วงใยรักใคร่มีไมตรีต่อกันที่ได้ผลจริง ธรรมอันเกื้อกูลกันประสานสังคม ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ร่วมสร้างสรรค์สังคมให้สงบสุขมั่นคงสามัคคี เอกภาพด้วยสังคหวัตถุสี่ คือ

ทาน เพื่อแบ่งปัน (ช่วยด้วยเงินด้วยของ)

ปิยวาจา พูดอย่างรักกัน (ช่วยด้วยถ้อยคำ)

อรรถจริยา ทำประโยชน์แก่เขา (ช่วยด้วยกำลังแรงงาน)

สมานัตตตา เอาตัวเข้าสมาน (ช่วยด้วยร่วมสร้างสรรค์และแก้ปัญหา เสมอกัน

โดยธรรม และร่วมสุขร่วมทุกข์กัน)

ผู้มีเมตตาเมื่อมีทุกข์หรือนึกถึงความทุกข์ที่ตนได้รับจะนึกถึงผู้อื่นนึกด้วยความเมตตาเราเป็นทุกข์ได้เขาก็เป็นทุกข์ได้ความทุกข์ที่รบกวนใจเราความทุกข์ที่รบกวนใจเขาเช่นเดียวกัน ไม่มีผู้ใดที่ไม่มีความทุกข์ทุกคนทุกข์ด้วยเรื่องเขาอยู่แล้วจึงเมตตาและอย่าเพิ่มทุกข์ให้แก่เขาอย่าเพิ่มความทุกข์ให้แก่ใครทั้งนั้นพึงหลีกเลี่ยงให้เต็มความสามารถอย่าพูดให้ใครเป็นทุกข์อย่าทำให้ใครเป็นทุกข์ โดยไม่จำเป็นสอดคล้องกับคัมภีร์หนังสือพุทธศาสนาชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 (2556:32); คณาจารย์แห่งโรงพิมพ์เลี้ยงเชิง. (2552: 100-101) ได้ให้กล่าวว่าหลักสังคหวัตถุสี่ (สัง-คะ-หะ-วัตถุ-สี่) คือ หลักธรรมในการอยู่ร่วมกับผู้อื่น สังคหวัตถุ แปลว่า สิ่งเป็นที่ตั้งแห่งการสงเคราะห์ สิ่งอันเป็นความเอื้อเพื่อเกื้อกูล การให้ปันสิ่งของที่ควรให้ การพูดเอาใจมีวาจาไพเราะน่าฟัง น่ารัก พูดในสิ่งที่เป็นคนประโยชน์ ประพฤติสิ่งที่เป็นคนประโยชน์ ไม่เหลวไหล วางตนเสมอ ไม่ถือตัว หลักสังคหวัตถุ มีสี่ข้อ คือ ข้อที่หนึ่งทาน คือการให้ เสียสละ แบ่งปัน แก่ผู้อื่น ข้อที่สองปิยวาจา คือการพูดจาไพเราะสุภาพ อ่อนหวาน ข้อที่สามอรรถจริยา คือการทำตัวให้เป็นประโยชน์ ช่วยเหลือผู้อื่น ข้อที่สี่สมานัตตตา คือการประพฤติตนเป็นคนดีเสมอต้นเสมอปลาย คุณทั้งสี่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวใจของผู้อื่นไว้ได้ ผู้ประพฤติธรรมสี่ประการนี้ ย่อมสามารถสมานสามัคคีให้แน่นแฟ้นเป็นผู้มีบริษัทบริวารมาก

ศรีเรือน แก้วกังวาน (2554: 533) เป็นส่วนหนึ่งของมงคลชีวิต 38 อยู่ในหมวดการสงเคราะห์ญาติมิตรที่ 17 เป็นการขยายขอบเขตการปฏิบัติตนต่อสังคมให้กว้างออกไปคำว่าญาติในที่นี้หมายถึงญาติสายโลหิตและญาติโดยธรรมการสงเคราะห์ญาติยึดเอาหลักสังคหวัตถุธรรมสี่ คือ การสงเคราะห์ด้วยวัตถุสิ่งของ ด้วยคำพูดที่ไพเราะน่ารัก ด้วยการบำเพ็ญประโยชน์ต่อและด้วยการวางตัวให้เหมาะสมสม่ำเสมอ

พระมหาบุญมี มัลลวชิโร (2553: 92-98) ; กมล ฉายาวัณณะ (2554: 40-41) ; ประภาศรี สีหอำไพ (2550: 102) เป็นหลักการสงเคราะห์หรือเป็นหลักการยึดเหนี่ยวน้ำใจคนและประสานหมู่ชนไว้ด้วยความสามัคคี ซึ่งเป็นหลักธรรมสำคัญแสดงน้ำใจต่อกันระหว่างคนทั่วไปเมื่อหลักทั้งสองนี้ตรงกันจึงเหมือนกับพูดว่าพระพุทธศาสนาสอนให้คนทั้งหลายเป็นมิตรต่อกันหรือปฏิบัติต่อกันอย่างมิตร ผูกไมตรี เอื้อเพื่อเกื้อกูล หรือเป็นหลักการสงเคราะห์ซึ่งกันและกัน หลักธรรมหมวดนี้เป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งที่ผู้บริหารจะต้องนำมาปฏิบัติให้เกิดผล การยึดเหนี่ยวน้ำใจของผู้อื่น ประกอบด้วยประการแรกคือทาน : การให้ปัน ประการที่สองคือปิยวาจา : พูดอย่างรักกัน ประการที่สามคืออรรถจริยา : ทำประโยชน์แก่เขา ประการที่สี่คือสมานัตตตา : เอาตัวเข้าสมาน

สังคหวัตถุสัประการนี้ พึงสังเกตด้วยว่าบรรดาข้อปฏิบัติเหล่านี้ร่วมสุขร่วมทุกข์กัน นับว่าเป็นคุณธรรมสำคัญเป็นการเข้าถึงตัวอย่างแท้จริงซึ่งมีผลทางจิตใจและชักจูงความรู้สึกนึกคิด ได้มากดังจะเห็นว่าพระพุทธองค์ทรงจัดมิตรร่วมทุกข์ร่วมสุขไว้เป็นมิตรแท้ประเภทหนึ่งโดยเฉพาะ

ยนต์ ชุ่มจิต (2553: 168) หลักคุณธรรมสังคหวัตถุทั้งสี่ประการนี้ ถ้าหากเราพิจารณาให้รอบคอบและง่ายต่อการทำความเข้าใจจะได้ดังนี้ คือ “เมื่อเราคบคนดีเราก็จะได้ยินได้ฟังแต่สิ่งที่ดี เมื่อเราได้ยินได้ฟังแต่สิ่งที่ดีใจของเราจะพลอยคิดดีไปด้วย เมื่อใจของเราคิดแต่สิ่งที่ดีงาม การลงมือกระทำสิ่งใด ๆ ก็จะเป็นสิ่งที่ดีงามเสมอ” หากบุคคลใดกระทำได้ตามหลักคุณธรรมย่อมจะนำมาซึ่งความเจริญรุ่งเรืองทั้งในด้านการดำรงชีวิตและความเจริญงอกงามทางด้านสติปัญญาด้วยซึ่งท่านได้ให้ความหมาย สังคหวัตถุสั คือ หลักธรรมที่ใช้เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจคน เป็นหลักธรรมที่ก่อให้เกิดสามัคคี เป็นหลักธรรมที่ช่วยมนุษย์สัมพันธ์ของบุคคลชั้นวรรณะ หลักธรรมนี้เรียกว่าอย่างว่าเป็น “ธรรมสำหรับการครองคน” เป็นสี่ประการ คือ ประการที่แรกทาน คือ การให้ปันสิ่งของ การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ การให้ความรู้ การให้คำแนะนำสั่งสอน หรือกล่าวอย่างง่าย ๆ ว่าเป็นการให้ทั้งสิ่งของและวิทยาทาน ประการที่สอง ปิยวาจา คือ การเจรจากันด้วยถ้อยคำที่สุภาพอ่อนหวานสมานใจเป็นคำพูดที่แสดงประโยชน์ มีเหตุมีผล ประการที่สาม อตถจริยา คือ การประพฤติแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อกัน ตลอดจนการแก้ไขปรับปรุงส่งเสริมทางจริยธรรมด้วย ประการที่สี่ สมานัตตตา คือ การทำตนเสมอต้นเสมอปลาย ปฏิบัติต่อกันอย่างสม่ำเสมอ ร่วมรับรู้ ร่วมแก้ไขในทุกข์สุข หรือเป็นการนำตนของเราเข้าไปสมานไมตรีกับบุคคลนั้นๆ เพื่อให้ง่ายต่อการจดจำคุณธรรมสี่ประการ จึงขอให้ศึกษาหลักธรรมนี้ จดจำข้อความต่อไปนี้ คือ “โอบอ้อมอารี วจีไพเราะ สงเคราะห์การงาน สมานไมตรี”

ผู้วิจัยได้ดำเนินการค้นคว้าเอกสาร ตำรา หนังสือและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับคุณลักษณะสังคหวัตถุสั ดังแสดงในตาราง 2

ตาราง 2 เอกสาร ตำรา หนังสือ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับคุณลักษณะสังคหวัตถุสั

เอกสาร / ตำรา / หนังสือ / งานวิจัย	นักการศึกษา	ปีที่
-พระพุทธเจ้า ได้ตรัสไว้ว่า...	วินัย พัดสอน	2558
-“บันทึกของพระ”	พระนพดล สิริวิโส	2558
-พระพุทธเจ้าสอน “How to” สู่อความสำเร็จ	ราช รัมมัญญ	2557
-ธรรมะ พัฒนาชีวิต พิชิตงาน	พระมหานงค์ สุ่มกุลโล	2557
-หน้าที่ของคน	เชมกะ	2557
-คิดแบบไอน์สไตน์บรรยายแบบพุทธ	นิธิ นิมิตรบุญ	2557
-หนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐานพระพุทธศาสนา	พระมหามนัสกิตติสาโร	2557
-พุทธวจน ฉบับ 3,9,13 หมวด-ธรรม เปิดธรรมที่ถูกปิด	พระคึกฤทธิ์ โสตถิผโล	2557
-วันสุดท้ายในเพศบรรพชิต	พระมิตซูโอะ คเวสโก	2556

ตาราง 2 (ต่อ)

เอกสาร /ตำรา /หนังสือ /งานวิจัย	นักการศึกษา	ปีที่
-ครูประจำวันชั้นมืออาชีพ	สุปราณี จิราณรงค์	2556
-ธรรมะ	พระพรหมคุณาภรณ์	2556
-คุณธรรมนำชีวิตพลิกวิกฤตเป็นโอกาส	ขจิตภัย บุรุษพัฒน์	2556
-ดีได้...ได้ดี (พลิกกรรมมือสู่สว่างฉบับทุกคนทำได้)	พระภาสกร ภิวาทมโน	2556
-ธรรมบุญชีวิต : พุทธจริยธรรมเพื่อชีวิตที่ดีงาม	พระพรหมคุณาภรณ์	2555
-สิ่งเกื้อกูลชีวิต	วศิน อินทสระ	2555
-ธรรมเพื่อครองใจคนและเพื่อความสำเร็จในชีวิต	วศิน อินทสระ	2555
-รวบรวมพระคติธรรม	สมเด็จพระญาณสังวร	2555
-มงคลชีวิต ฉบับ“ทางก้าวหน้า”	พระมหาสมชาย ฐานวุฑฺโฒ	2555
-ธรรมธิบายหลักธรรมในพระไตรปิฎก	ปัญญา ไร่บางยาง / คณะ	2555
-ธรรมะชนะทุกข์พิชิตความสุข สร้างความสำเร็จ	สมชาย กิจยรรยง	2555
-จิตวิทยาและพุทธศาสตร์	ประสิทธิ์ ทองอ่อน	2555
-วาสนาสร้างด้วยธรรมะ	ไพโรจน์ อยู่มณฑียร	2555
-พระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า	อุดม / กนิษฐา	2555
-สังคมวิทยาตามแนวพุทธศาสตร์	สุเทพ สุวีรางกูร	2554
-พระธรรมเทศนา	พระพุทธมนต์วรจารย์	2554
-ธรรมะ กับ การบริหาร	มนูญ วงศ์นารี	2554
-บริษัท พระพุทธเจ้า ไม่จำกัดความสุขความร่ำรวย	ภัทระ ฉลาดแพทย์	2554
-พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม	พระพรหมคุณาภรณ์	2554
-จดหมายถึงลูกรัก 2	ชาย กิตติคุณาภรณ์	2554
-การเมืองใหม่ วิถีพุทธ	พระครูภาวนาโพธิคุณ	2554
-สร้างเด็กดี มีคุณธรรม ตามคำสอน “พ่อ	ธ.ธรรมรักษ์ / จิตตวชิระ	2554
-การพัฒนาเด็กออกทิศติก	กิ่งแก้ว ปาจารย์	2554
-บริหารคนและงาน ด้วยวิธีการของพระพุทธเจ้า	กมล ฉายาวัฒน์	2554
-ความสุข ทุกแห่งทุกมุม	พระพรหมคุณาภรณ์	2554
-การศึกษาและการปฏิบัติตามหลักธรรมสังคหวัตถุ 4	ฐาปกรณ์ แก้วมาเมือง	2554
-พุทธบริหาร.สู่สุดยอดนักบริหารผู้ทรงภูมิ	พระมหาบุญมี มาลาวชิโร	2553
-สุดสุดสุดกับพระพยอม	พระราชธรรมนิเทศ	2553
-จตุคำ...นำความรักสมัครสมาน	สโรชา	2553
-หัวใจธรรมะ 5 มหาศาสดา	พ.รัตนลักษณ์	2553

ตาราง 2 (ต่อ)

เอกสาร /ตำรา /หนังสือ /งานวิจัย	นักการศึกษา	ปีที่
-ความเป็นครู	ยนต์ ชุ่มจิต	2553
-หัวใจธรรมะ 5 มหาศาสนา	พ.รัตนลักข์	2553
-ความเป็นครู	ยนต์ ชุ่มจิต	2553
-การศึกษาวิเคราะห์แนวคิดธรรมราชา	พระครูโสภณปริยัติสุธี	2553
-หลักชาวพุทธ	พระพรหมคุณาภรณ์	2553
-การศึกษาวิเคราะห์แนวคิดธรรมราชา	พระครูโสภณปริยัติสุธี	2553
-ธรรมะ HOW TO	เสถียรพงษ์ วรรณปก	2552
-การพัฒนาการทำงานร่วมโดยยึดหลักสังคหวัตถุ 4	พระมหาเสน่ห์ ไชยสุภา	2552
-สยามสามไตร	พระพรหมคุณาภรณ์	2552
-ประมวลปัญหาและเฉลยธรรมวิภาคนักธรรมชั้นตรี	พระครูวิสุทธิสุตคุณ	2552
-พระพุทธศาสนาเพื่อพัฒนาผู้เรียน	เนาวนิตย์ สงคราม (ใจมั่น)	2552
-รู้ไว้ รู้ใจ ก็ไปนิพพาน ทางแห่งความสุข สู่ความสงบ	พระธรรมวิสุทธิกวี	2551
-พุทธศาสนาสุภาพชนาชีวิตให้รุ่งเรือง	โกวิท ตั้งตรงจิตร	2551
-ธรรมะออฟฟิศ	วิเชียร วชิรปัญญา	2551
-โหลหนึ่งก็ถึงคุณธรรม 12 ประการ เพื่อความสำเร็จ	พระอาจารย์ชัยสาโร	2550
-นวโกวาท (ฉบับประชาชน)	สมเด็จพระมหาสมณเจ้า	2550
-พื้นฐานการศึกษาทางศาสนาและจริยธรรม	ประภาศรี สีหอำไพ	2550
-จิตอาสากับการบริการช่วยเหลือคนพิการ	บุษราคัม จำปา	2550
หนังสือเรียนนักธรรม ชั้นตรี ฉบับมาตรฐาน	สำนักพิมพ์เสียงเชียงใหม่	2549
-พุทธวิธีบริหาร พระธรรมโกศาจารย์	ประยูร ทุมมจิตโต	2547
-หนังสือเรียนเชิงบูรณาการ ธรรมศึกษาชั้นตรี	สำนักพิมพ์เสียงเชียงใหม่	2547
-ธรรมะเพื่อชีวิต	ส.รัตนรัตติ	2547
-หนังสือบูรณาการแผนใหม่	คณาจารย์	2546
-นักธรรมชั้นตรี	สำนักพิมพ์เสียงเชียงใหม่	2545
-ศาสนาเปรียบเทียบ	สุจิตรา อ่อนค้อม	2545
-กรณีว่าเข้าประเทศไทยขององค์ทะไลลามะ	พระศรีปริยัติโมลี	2545
-สารานุกรมไทย ฉบับเยาวชน เล่ม 4	กรมการศาสนา	2544
-รายงาน “พุทธธรรมนำการศึกษาได้อย่างไร”	สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ	2544

ตาราง 2 (ต่อ)

เอกสาร /ตำรา /หนังสือ /งานวิจัย	นักการศึกษา	ปีที่
-แนวคิดและวิธีการขัดเกลาทางสังคม	พระมหาบุญเพียร	2544
-ธรรมะสร้างเยาวชน	สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า	2544
-พัฒนาคุณภาพชีวิต ด้วยจิตวิทยาแบบยั่งยืน	พระธรรมปิฎก	2543
-คู่มือการศึกษาจริยธรรม	ไสว มาลาทอง	2542
-พจนานุกรมพุทธศาสตร์	พระธรรมปิฎก	2541
-ทฤษฎีและเทคนิคการให้คำปรึกษา พุทธธรรม	มันเกียรติ โกศลนิตติวงศ์	2541
-หลักธรรมสำหรับพัฒนาธรรมจริยา	พระราชวิสุทธิโมลี	2540
-ธรรมปริทรรศน์ พระราชธรรมนิเทศ	พระราชธรรมนิเทศ	2538
-พุทธศาสนากับชีวิตประจำวัน	คุณ โทจันทร์	2537
-การบริหารวิถีพุทธ ตอน: ทฤษฎีการบริหารสมัยใหม่	วรภัทร์ ภูเจริญ	2537
-มติแห่งปัญญา ทางเลือกใหม่สำหรับนักบริหาร	เสฐียรพงษ์ วรรณปก	2536
-ความจริงที่ต้องเข้าใจ	สมเด็จพระสังฆราช	2535
-พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์	พระเทพเวที	2533
-ธรรมเพื่อชีวิต	กนก จันทร์ขจร	2532
-คุณธรรมเพื่อแผ่นดิน	ทินพันธุ์ นาคะตะ	2529
-สารานุกรมพระพุทธศาสนา ประมวลจากพระนิพนธ์	สุขเขาวน พลายชุม	2529

1.2.4 ความหมายของคุณลักษณะสังคหัตถุสี่

ในแต่ละวันนั้นส่วนใหญ่คนเราจะใช้ชีวิตอยู่กับเพื่อนร่วมงานเป็นส่วนมากหากการอยู่ร่วมกันกับเพื่อนร่วมงานมีความสุขสถานที่ทำงานก็จะเป็นเหมือนสวรรค์บนดิน พระพุทธเจ้าได้ทรงตรัสสอนหลักธรรมในการสร้างมนุษย์กับเพื่อนร่วมงานหรือกับคนอื่น ๆ ที่เราเกี่ยวข้องทั้งหมด ท่านเรียกหมวดธรรมนี้ว่า สังคหัตถุ หมายถึงวิธีผูกใจคน ซึ่งหากใครนำไปปฏิบัติก็ย่อมจะทำให้เป็นที่รักของผู้อื่น พระพุทธองค์ทรงตรัสไว้ว่า “รถม้าแล่นไปได้เพราะมีลี้มและสลักคอยตริง ส่วนประกอบต่างๆ ของรถม้าเข้าด้วยกันฉันใด คนในสังคมนั้นก็ฉันนั้นคือรวมกันเป็นกลุ่มหรือองค์กรใด ก็เพราะลี้มสลักทำหน้าที่เป็นกาวใจเชื่อมประสานคนทั้งหลายเข้าด้วยกัน ลี้มสลักดังกล่าว นั้น คือ “สังคหัตถุ”

กรมการศาสนา (2522: 2 – 25) ได้ให้ความหมายของสังคหัตถุสี่ มี 4 ประการดังนี้

1. ทาน หมายถึง การให้วัตถุสิ่งของของตนแก่ผู้อื่น การเสียสละการเป็นคนใจกว้าง รู้จักเสียสละเพื่อแผ่เห็นใจคนอื่น ถ้ามองในแง่การปฏิบัติต่อกัน ท่านมุ่งถึงการเฉลี่ยเจือจาน

(Sharing) ต่อเพื่อนบ้านเพื่อนมนุษย์และสิ่งมีชีวิตทั่วๆ ไป เพื่อให้เขาเหล่านั้น สามารถดำเนินชีวิตได้อย่างมีความสุข

2. ปิยวาจา หมายถึง วาจาเป็นที่รัก วาจาพูดดีมีน้ำใจ หรือวาจาซาบซึ้งใจ คือ กล่าวคำสุภาพไพเราะอ่อนหวาน สมานสามัคคีให้เกิดไมตรีและความรักใคร่นับถือตลอดถึงคำแสดงประโยชน์ประกอบด้วยเหตุผลเป็นหลักฐานจูงใจให้นิยมยอมตาม

3. อัถถจริยา หมายถึง การประพฤติประโยชน์ คือ ขวนขวายช่วยเหลือกิจการบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ ตลอดถึงการช่วยเหลือแก้ไขปรับปรุงส่งเสริมในทางจริยธรรม

4. สมานัตตตา หมายถึง ความมีตนเสมอ คือการทำตนเสมอต้นเสมอปลายปฏิบัติเสมอกันไม่ถือชั้นวรรณะในชนทั้งหลายก็ดี เสมอกันในสุขและทุกข์โดยรวมรับรู้ร่วมแก้ไขก็ดี ตลอดถึงการวางตนเหมาะสมแก่ฐานะ ภาวะ บุคคล เหตุการณ์และสิ่งแวดล้อมถูกต้องตามธรรมทุกกรณี อันแสดงถึงความเป็นผู้ไม่ถือตัวทั้งสิ้น

พระราชวรานี (2523: 10-11) ได้ให้ความหมายของสังคหวัตถุสี่ หมายถึง พฤติกรรมที่เอื้อต่อสังคมว่าจัดเป็นพฤติกรรมจริยธรรมที่สอดคล้องกับหลักธรรมสังคหวัตถุสี่ ซึ่งเป็นหลักธรรมทางพุทธศาสนาที่สอนให้บุคคลเสียสละ คำนึงถึงการทำประโยชน์ในการอยู่ร่วมกันในสังคม

กนก จันทร์ขจร (2527: 142-143) ได้ให้ความหมายของสังคหวัตถุสี่ (Object of sympathy 4) หมายถึง ธรรมเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจผู้อื่นหรือธรรมเพื่อให้ตนเป็นที่รักเป็นที่ชอบใจของคนทั่วไป

บุญศิริ ขวลิตรารัง (2529: 23-31) ได้ให้ความหมายของสังคหวัตถุ หมายถึง ธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งความยึดเหนี่ยวจิตใจของกันและกัน อันเป็นไปเพื่อการสงเคราะห์กัน

พระศรีปริยัติโมลี (2545: 38-47); พระวีรวัฒน์ (2545: 21-22) ได้ให้ความหมายสังคหวัตถุสี่ มาจากคำว่า “สังคหวัตถุ” มาจากคำว่า “สังห” ซึ่งแปลว่าสงเคราะห์ กับคำว่า “วัตถุ” ซึ่งแปลว่าเรื่อง รวมความแล้วสังคหวัตถุสี่ จึงแปลว่า เรื่องการสงเคราะห์ทั้งสี่ประการ วิธีสงเคราะห์ ให้ความหมายไว้ว่าเป็นวิธีปฏิบัติเพื่อยึดเหนี่ยวน้ำใจคนอื่นที่ยังไม่เคยรักใคร่ นับถือหรือที่รักใคร่ นับถืออยู่แล้วให้สนิทแนบยิ่งขึ้น

อุดม เขยกิจวงศ์ และกนิษฐา แป้นสุวรรณ (2548: 228) ได้ให้ความหมายของสังคหวัตถุสี่ หมายถึง หลักธรรมที่เอื้อต่อสังคม แนวคิดสั่งสอนโดยทั่วไปทุกระดับของศาสนา มุ่งช่วยเหลือประชาชนทั้งสิ้น

พระธรรมวิสุทธิทักขิ (พิจิตร ฐิตวัณโณ) (2551: 135-140) ได้ให้ความหมายของสังคหวัตถุสี่ หมายถึง สังคหวัตถุธรรม คือ ธรรมที่เป็นที่ตั้งแห่งการสงเคราะห์อนุเคราะห์ซึ่งกันและกันจะเป็นเหตุให้เกิดความรักความนับถือการช่วยเหลือการสงเคราะห์ซึ่งกันและกัน

กรมการศาสนา (2544: 38) ได้ให้ความหมายของสังคหวัตถุสี่ หมายถึง ธรรมเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจให้สามัคคีต่อกัน มีไมตรีจิต มีความรักความปรารถนาดีต่อกันมีสี่ประการ คือ ทาน ปิยวาจา อตถจริยา สมานัตตตา

พระธรรมปิฎก (2542: 536-541) ได้ให้ความหมายของสังคหวัตถุสี่ หมายถึง ตามหลักจริยศาสตร์สังคมของพุทธศาสนาเรื่อง สังคหวัตถุสี่หรือหลักปฏิบัติตนตามหลักจิตวิทยาสังคม เพื่อให้เกิดความนิยมชอบและความเคารพนับถือแก่ผู้อื่น หรือสังคมของชุมชนต่างๆ หลักสังคหวัตถุสี่เป็นธรรมที่ใช้เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ ทำให้เกิดความสามัคคีกันในหมู่คณะมีความสนิทสนมช่วยเหลือซึ่งกันและกันโดยไม่หวังสิ่งตอบแทน

วีระ อำพันสุข. (2550) ได้ให้ความหมายของสังคหวัตถุ หมายถึง ทาน ให้ปันสิ่งของของตนแก่ผู้อื่นที่ควรให้ปัน ปิยวาจา เจรจาที่อ่อนหวาน อตถจริยา ประพฤติสิ่งที่ประโยชน์แก่ผู้อื่น สมานัตตตา ความเป็นคนมีตนเสมอ (เสมอต้นเสมอปลาย ไม่ถือตัว)

ไสว มาลาทอง (2542: 81-96) ได้ให้ความหมายของสังคหวัตถุ หมายถึง วิธีสงเคราะห์หมายถึง วิธีปฏิบัติเพื่อยึดเหนี่ยวน้ำใจคนอื่นที่ยังไม่เคยรักใคร่นับถือให้เกิดความรักใคร่นับถือและที่ที่มีความรักใคร่นับถืออยู่แล้วก็ทำให้เกิดความแน่นแฟ้นยิ่งขึ้นโดยความหมายรวบยอดแล้วสังคหวัตถุก็คือวิธีทำให้คนรักกันนั่นเอง ความรักใคร่นับถือกันเป็นสิ่งที่จำเป็นอย่างยิ่งสำหรับคนทุกคนและทุกสังคมตั้งแต่บิดา-มารดา กับ บุตร-ธิดา มิตรกับมิตร สามีกับภรรยา เพื่อนบ้านกับเพื่อนบ้านตลอดจนถึงระหว่างประชาชนระหว่างประเทศเพราะความรักใคร่นับถือกันเป็นรากฐานแห่งการอยู่ร่วมกันด้วยดีมีความเจริญก้าวหน้าทั้งส่วนตัวและส่วนรวม

ความหมายของคุณลักษณะสังคหวัตถุสี่ที่ได้กล่าวมาข้างต้นสรุปได้ว่า เป็นหลักคุณธรรมในศาสนาพุทธ ซึ่งใช้ในการสงเคราะห์ผู้อื่นอันจะเป็นเครื่องผูกไมตรีประสานหมู่ชนเข้าด้วยกัน คำว่า สังคหวัตถุ มาจากคำว่า “สังคห” ซึ่งแปลว่า สงเคราะห์ กับ คำว่า “วัตถุ” มาจากคำว่า “สังคห” ซึ่งแปลว่า สงเคราะห์ กับ คำว่า “วัตถุ” ซึ่งแปลว่าเรื่อง เมื่อรวมความแล้วสังคหวัตถุสี่ จึงแปลว่า เรื่องการสงเคราะห์ หรือธรรมอันเป็นหลักในการสงเคราะห์ ซึ่งมีหลักใหญ่ๆ อยู่ 4 ข้อด้วยกัน คือ 1) ทาน คือ การให้สิ่งที่ดี 2) ปิยวาจา คือ การพูดดี 3) อตถจริยา คือ การประพฤติดี 4) สมานัตตตา คือ การเป็นผู้ที่วางตนดีต่อกันมีโดยประพฤติตัวให้มีความเสมอต้นเสมอปลาย

1.2.5 ความสำคัญของคุณลักษณะสังคหวัตถุสี่

พระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก (2535: 179-180) ได้กล่าวถึงความสำคัญของหลักสังคหวัตถุสี่ไว้ว่า หลักปฏิบัติที่เป็นส่วนรวม คือ หลักสังคหวัตถุธรรมสี่ประการ คือ ทาน ปิยวาจา อตถจริยา สมานัตตตา และได้ทรงแสดงไว้ในหลักสังคหวัตถุธรรมเหล่านี้อย่างเพลาธ ซึ่งเมื่อธมีเพลาจึงแล่นไปได้ฉันใด หมู่ชนใดโลกนี้เมื่อมีสังคหวัตถุธรรมต่อกันจึงดำเนินไปได้ฉันนั้น เพราะเหตุนี้ มารดาบิดาจึงได้รับความเคารพนับถือจากบุตรธิดาและบุตรธิดาก็ได้รับความเอื้ออารี เมตตา กรุณา จากมารดาบิดา อย่างนี้เป็นต้น เพราะฉะนั้นหลักธรรมของ

พระพุทธเจ้านี้เองจึงเป็นสิ่งสำคัญยิ่งที่คนเราได้ปฏิบัติกันมาจนถึงบังเกิดเป็นระบบสังคมที่สร้างขึ้นด้วยธรรมดังกล่าว เหนือระบบสังคมโดยธรรมชาติอย่างสัตว์เดรัจฉาน

เพราะฉะนั้นก็ให้เราทั้งหลายได้มีความสำนึกในธรรมานุภาพของพระพุทธเจ้าและที่ตั้งใจปฏิบัติอย่างดีที่สุด อย่าไปเอาอย่างระบบสังคมฝรั่งที่เหลวแหลกจนเกือบจะใกล้เคียงกับระบบสังคมธรรมชาติของสัตว์เดรัจฉานดังที่กล่าวมาแล้วและก็อย่าตามใจตนเอง ตามใจตัวเองนั่นก็คือ ตามใจตัณหา ความดิ้นรนทะยานอยากในใจของตัวเองเพื่อจะได้มีความประหยัดจากกรรมชั่ว ส่งเสริมคนในกรรมดี เป็นต้นว่าใครที่มีครอบครัวเป็นหลักฐานแล้วก็ให้มีความสำนึกในความรับผิดชอบต่อหน้าที่ของสามีภรรยา ดังที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนไว้ไม่ประพฤติดัวเป็นคนเจ้าสำรวเหมือนอย่างคนที่ชอบปล่อยตัวเองเหมือนอย่างไม่รับผิดชอบอะไรดังนี้ เรียกว่าเป็นการปฏิบัติที่ไม่รับผิดชอบ ไม่เป็นผู้ใหญ่ ไม่ใช่เป็นผู้ปกครองตัวเองเพราะฉะนั้นก็อย่าปฏิบัติ แม้ในฐานะอื่นก็เช่นเดียวกัน เมื่ออยู่ในฐานะที่ควรประพฤติตัวอย่างไร มีหน้าที่ควรกระทำอย่างไร ก็กระทำอย่างนั้น ดังนี้แหละจึงจะได้ชื่อว่าได้ปฏิบัติตามธรรมของพระพุทธเจ้า

พระราชธรรมนิเทศ (ระบแบบฐิตญาโณ). (2538: 256-266) ได้กล่าวถึงความสำคัญของหลักสังคหวัตถุสี่ ไว้ว่า พระพุทธเจ้าทรงอุปมาเหมือนกับพาหนะที่จะนำคนไปสู่ความความเจริญในโลก เพราะสังคมของมนุษย์เราจำเป็นต้องอิงอาศัยธรรมทั้งสี่ประการนี้ ทรงชี้อีกมุมที่ตรงกันข้ามว่า ถ้าหากว่าสังคมปราศจากเสียซึ่งธรรมทั้งสี่ประการนี้แล้ว แม้มารดาบิดาก็ไม่ได้รับการนับถือบูชาจากบุตรธิดา โลกจะอยู่ไม่ได้เลย จึงเรียกว่าธรรมเป็นเครื่องการสงเคราะห์ที่มีอยู่สองฝ่าย คือ อามิสสังคหะ คือ สงเคราะห์โดยธรรม ถ้าเรามองในแง่ของคนที่แสวงหาที่พึ่ง สิ่งนี้ก็เป็นการสนองตอบความต้องการพื้นฐานของคน เช่น ต้องการความรักและได้รับความรัก ความอบอุ่น ความปลอดภัย ต้องการที่พึ่งพาพำนักอาศัย ต้องการพักผ่อนหย่อนใจ หรือว่าต้องการร่วมกิจกรรมต่างๆ กันเป็นต้น ก็ต้องมีธรรมะเป็นเครื่องยึดเหนี่ยว หลักที่จะให้เกิดการยึดเหนี่ยวทางใจกันขึ้น มาสรุปรวมอยู่ที่สังคหวัตถุ แม้แต่แนวความคิด การแสวงหาเครื่องรางของขลังที่ชาวบ้านเขาแสวงหากัน แนวของพระเครื่องนั้น คือ เมตตามหานิยม คงกระพันชาตรี แคล้วคลาด ธรรมะทั้งสี่ประการมีลักษณะก่อให้เกิดเป็น เมตตามหานิยม คงกระพันชาตรี แคล้วคลาดจากภัยอันตรายทั้งหลายได้ องค์ธรรมทั้งสี่ประการนี้ คือ

ประการแรก ทาน หรือ การให้เป็นลักษณะการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ให้ของตนแก่คนอื่น ที่ควรแก่การให้ การให้มืออยู่ สองแนวใหญ่ คือ การให้ด้วยจิตคิดอนุเคราะห์ หมายถึง ว่าการอนุเคราะห์ การสงเคราะห์ช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน ด้วยอหยาตย์ไมตรีโอบอ้อมอารีต่อบุคคลเหล่านั้น เขาประสบความสำเร็จดีดร้อน ความขาดแคลน ก็สงเคราะห์เขาเท่าที่จะสงเคราะห์กันได้ และบางครั้งเป็นเรื่องของอหยาตย์ไมตรี ในทำนองที่แบ่งกันกินแบ่งกันใช้ เพื่อนบ้านใกล้เคียงกันมีของอะไรก็แบ่งกันกินแบ่งกันใช้ เป็นการสร้างอหยาตย์ไมตรี อย่างที่คนไทยเราถือว่า รั้วคนดีกว่ารั้วสังกะสี รั้วเหล็กกำแพง อย่างบ้านในชนบทเห็นได้ชัดเจนมาก ถ้าไม่มีหนอนบ่อนไล่ ไม่มีใครสามารถขโมยได้ เพราะถึงขโมยก็นอนหมูป่านไม่ได้ ประเดี๋ยวก็จับได้นี่คือลักษณะโครงสร้างสังคมไทยที่เราานิยมเอาธรรมไปสั่งสอนกันมากก่อให้เกิดความปรารถนาดี ความหวังดีต่อกันว่า

“เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ โอบอ้อมอารี” การอนุเคราะห์ คือ แสดงความมีน้ำใจ และการสงเคราะห์ให้ในกรณีที่ เขาขาดแคลน เราก็สงเคราะห์เขา

ประการที่สอง ปิยวาจา หรือ เจรจาว่าจาท่อ่อนหวาน ตรงกันข้ามกับคำหยาบแต่ในเชิงปฏิบัติแล้ว ปิยวาจา คือ เจรจาด้วยคำอันเป็นที่รัก วาจาเป็นที่รักผู้กล่าวด้วยความรัก ความปรารถนาดีต่อบุคคลอื่น ซึ่งบางครั้งอาจเป็นคำดู คำตักเตือนก็ได้ แต่ถ้าหากว่าพูดด้วยความรัก ความปรารถนาดี ถือว่ายังเป็นธรรมเครื่องสงเคราะห์กัน ถ้าหากอหยาตย์เริ่มมีความรัก ความปรารถนาดี ต่อไปจะกระจายตัวไปเอง คือ จะพูดคำสัตย์ คำจริงเองจะไม่ยุยงให้คนเหล่านี้เขาแตกกัน เพราะรัก หวังดีต่อเขาจะพูดเฉพาะเรื่องที่มีประโยชน์ มักก็จะกระจายตัวเอง เป็นวิสุทธิจิตครบทั้งสี่ แต่เริ่มที่ปิยวาจา คือ วาจาอันเกิดจากใจที่มีความรักและหวังดี ปิยวาจาบางครั้งถ้อยคำอาจจะไม่ไพเราะ ไม่อ่อนหวาน หากพูดด้วยความปรารถนาดี หวังดี ยังอยู่ในขอบข่ายของปิยวาจา

ประการที่สาม อตถจริยา หรือ ประพฤติสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่บุคคลอื่น จะเห็นว่า มีทั้งกายกรรม วจีกรรม มโนกรรม ทางกายกรรม ก็ช่วยเหลือขนขวายในกิจการงาน อย่างในบ้านเมืองเรา เราก็ช่วยเหลือกันไถนาก็ช่วยเหลือกันไถนาก็มีการอะไรก็ตาม เช่น ปลุกบ้านต่างจังหวัด บ้านหลังหนึ่งขนาด 2-3 ห้อง ปลุกไม่กี่วันเสร็จเพราะเขาช่วยเหลือกันนี้เรียกว่า ประพฤติสิ่งที่เป็นประโยชน์ด้วยกันในทางกาย ช่วยเหลือขนขวายกันในงานกิจการที่ชอบ ประพฤติสิ่งที่เป็นประโยชน์กันด้วยวาจา คือ การพูดในทางที่เสริมสร้างความสามัคคีเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน แนะนำชี้แจงแสดงเหตุผล การกระทำบางอย่างต้องคิดใจเขาใจเรา เช่นอยู่ใกล้เคียง เพื่อนคนหนึ่งต้องการจะอ่านหนังสือเราเขย่าวิทยุเสียสั้นๆ ไม่เป็นอรรถจริยา เพราะทำลายประโยชน์อีกฝ่ายหนึ่งที่เขาจะฟังได้ ข้อนี้ชั้นของวินัย มีวินัยบางข้อเสริมอรรถจริยา เช่น ภิกษุรูปหนึ่งกำลังท่องปาฏิโมกข์อยู่ เราไปชวนคุย เป็นการทำลายประโยชน์ ท่านก็ปรับเป็นอาบัติปาจิตตีย์ นั่นคือสอนให้ประพฤตินสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อกัน เกื้อกูลกันในบางครั้งบางคราว เราไม่สามารถจะทำได้ แต่อย่าถึงกับไปทำลายประโยชน์เขา อย่างนี้พออยู่กันภายในสังคมได้ อย่าลืมว่า ตัวประโยชน์ที่มักจะพูดเพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูลเพื่อความสุข แต่ข้าพเจ้าทั้งหลาย การกระทำอะไรต้องมุ่งผลประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นกับการกระทำเหล่านั้น เมื่อเห็นว่าเป็นประโยชน์เกื้อกูลแต่คนอื่นก็กระทำ เช่น ช่วยสร้างสะพานบ้าง ชวนกันขุดถนนบ้าง ขุดลอก คูคลองบ้างล้วนเป็นคุณความดีที่เป็นจุดยึดเหนี่ยวทางใจให้คนอื่นเขาเกิดความนิยมนับถือ นี่เป็นอรรถจริยา คือประพฤตินสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อกัน ไม่ได้หมายความว่า กะเกณฑ์ให้คนใดคนหนึ่งประพฤตินเพียงฝ่ายเดียว แต่ทุกคนก็ต้องประพฤตินให้เป็นประโยชน์ต่อกัน

ประการที่สี่ สมานัตตตา หรือ ความมีตนสม่าเสมอ ไม่ถือตัว ได้แก่ การวางตนเหมาะสมแก่ฐานะที่ควรเป็นและที่ตนเป็น ไม่แสดงอาการขึ้นๆ ลงๆ สามวันดี สี่วันร้าย กำหนดทิศทางลมไม่ค่อยถูกว่าจะเอาอย่างไรกันแน่ อีกอย่างหนึ่ง คือ ไม่ลืมนั่น เช่น เคยเป็นเพื่อนเป็นฝูงกันมา พอได้ดีหน่อยก็ลืมนั่นเพื่อน ต้องแสดงอหยาตย์ไมตรีให้ปกติ แม้คนไม่ชอบพูด ชอบคุยอะไร ก็ต้องทักทวนปราศรัย เรื่องที่ออกจะปฏิบัติยาก ดุניתานเปรียบเทียบออกจะฟังง่าย บางเรื่องเป็นการยอมรับนับถือฐานะกัน อย่างสหายสามคนเป็นขอทาน คนหนึ่งราชรถมาเกย ได้เป็นพระราชชา อีกคนหนึ่งคิดว่าเพื่อนเราเป็นพระราชาก็เบ่ง แต่งตัวขอทานเข้าไป อันนี้เป็นการไม่ให้เกียรติ ไม่ยกย่อง

เพื่อนในฐานะที่ชอบที่ควรเพื่อนก็ให้เงินหน่อยหนึ่งแล้วไล่ออกจากเมืองไปเลย อีกคนหนึ่งแกถือว่าเพื่อนก็คือเพื่อน แต่ในที่ต่อหน้าสาธารณชน ก็ต้องวางตัวให้ความเคารพนับถือตามสมควรแก่ฐานะของเพื่อนนี่คือเป็นหลักของสมานัตตาวางตนเหมาะสมแก่ฐานะที่ตนเป็น ไม่ใช่ว่าพอมีสमानัตตาก็สมภารจะลงเล่นกับลูกวัด คือต้องวางเหมาะสมกับฐานะ อีกประการหนึ่งก็คือไม่ถือตัวจนเกินไป เวลาได้ดีไม่หลงตัว ลืมตน คางคกขึ้นวอ คือ ถ้าทำอะไรๆ มันก็เกินๆ ไป ก็เสียหลักของสมานัตตาทแทนที่คนจะเกิดความนับถือ กลับไม่พอใจชิงชังเอาได้ หลักทั้งสี่ประการนี้ เป็นการปฏิบัติตัวของคนแต่ละคน แต่ไม่ได้หมายความว่า กะเกณฑ์ให้คนใดคนหนึ่งเป็น ทุกฝ่ายต้องแสดงออกซึ่งธรรมาศัยเหล่านั้น เช่น เพื่อนกันก็ต้องเสมอดันเสมอปลาย แสดงความเป็นกัลยาณมิตร แม้ในยามวิบัติก็ไม่ทอดทิ้งกัน หลักของสมานัตตาคือมีตนเสมอ แต่ต้องไม่วางตัวต่ำเกินไปเพื่อต้องการให้คนอื่นเขาเห็นว่าเราไม่ถือเนื้อถือตัว เล่นหัวจนไม่เป็นเวลา วางตัวสูงเกินไปก็เสีย

คุณธรรมสี่ประการนี้ มีในบุคลลก็ตาม จะเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจคนไว้ได้ ก่อให้เกิดความเคารพ ความรัก ความนับถือต่อกันและกัน เป็นเหมือนพาหนะที่จะนำพาคนไปสู่ความสุขความเจริญที่ต้องการได้ เป็นจุดยึดเหนี่ยวทางใจ ภายนอกจากครอบครัวเป็นต้นไปจึงสังคมจนกลายเป็นพระเครื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ก่อให้เกิดผลทางเมตตามหานิยม คงกะพันชาติและแคล้วคลาดทั่วๆ ทั้งเป็นพุทธวิธีครองใจคนเป็นจุดที่ยึดเหนี่ยวน้ำใจคนไว้ได้

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). (2543: 3) ได้กล่าวถึงความสำคัญของหลักสังคหัตถุสี่ ไว้ว่าเป็นคุณธรรมเปรียบได้กับจากชีวิตสู่สังคม จากคุณธรรมภายในสู่พฤติกรรมภายนอกความประสานรับในระบบสัมพันธ์ที่สมบูรณ์ ขอบต่อไปอีกสักข้อหนึ่ง คือ ความประสานสอดคล้องระหว่างคุณธรรมภายในกับพฤติกรรมภายนอก อันนี้ก็สำคัญและเป็นบูรณาการอย่างหนึ่งเหมือนกัน บางทีเราไม่ทันนึก แล้วเราก็เกิดความสับสน เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา ที่ว่ามานั้นเป็นคุณธรรมภายในเวลาแสดงออกภายนอกยังมีหลักในด้านพฤติกรรมอีกชุดหนึ่งมารับช่วงหรือมาสืบทอดงานต่อออกไป อะไรที่จะสืบทองช่วยให้คุณธรรมภายในใจนี้บรรลุผลโดยแสดงออกมาเป็นพฤติกรรมในสังคมอย่างสมบูรณ์ก็ต้องมีธรรมในฝ่ายพฤติกรรมมารับ ในที่นี้ก็เอาพรหมวิหารเป็นตัวอย่างอีก

พรหมวิหารสี่นี้เป็นคุณธรรมในใจ เวลาแสดงออกไปข้างนอกจะมีหลักธรรมอีกหมวดหนึ่งมารับช่วงไปซึ่งก็เป็นชุดเหมือนกันและมีเท่ากันเป็นระบบบูรณาการเรียกว่า สังคหัตถุสี่ ธรรมชุดนี้เป็นระดับสังคม แปลว่า หลักการสังคหะ หรือสงเคราะห์ สงเคราะห์นั้นไม่ได้อย่างภาษาไทย แต่แปลว่าประมวลรวบรวม ผูก ประสาน ทำให้กลมกลืนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันหรือทำให้เกิดเอกภาพ พูดสั้นๆว่าทำให้รวมเป็นหนึ่งเราเอาสงเคราะห์นี้มาใช้ภาษาสมัยใหม่เป็น “สงเคราะห์” คือเอาองค์ประกอบต่างๆมาจัดสรรรวมกันเข้าทำให้เป็นอันหนึ่งขึ้นใหม่แต่ที่จริงภาษาเดิมเขาแปลว่า “รวมเข้าด้วยกัน”

หลักการสงเคราะห์นี้มีสี่ข้อ มาต่อทอดกับคุณธรรมภายในที่เรียกว่าพรหมวิหารสี่ ขอให้ดูว่ามารับต่อกันไปอย่างไร ตอนนี้อาจจำไว้ก่อนพรหมวิหารสี่ เป็นคุณธรรมในใจ ยังไม่ออกเป็นพฤติกรรมเวลาออกเป็นพฤติกรรมกลายเป็นสังคหัตถุสี่

ต้องดูสังคหวัตถุว่ามีอะไรบ้างก่อน แล้วจึงมาดูว่ามันรับกันอย่างไร ทาน แปลว่า การให้ การเผื่อแผ่แบ่งปัน นี่คือการเริ่มการปฏิบัติในพุทธศาสนาเพราะมนุษย์อยู่กับวัตถุอยู่ปัจจัยสี่ชีวิต วุ่นวายกับเรื่องนี้เป็นเบื้องต้นเมื่อคนมาอยู่รวมกัน การเกื้อกูลจึงต้องมีการแบ่งปันให้กันเป็นอันดับหนึ่ง ปิยวาจา การพูดจาด้วยน้ำใจรักปรารถนาดีต่อกัน หรือมีวาจาน่ารัก อตถจริยา การบำเพ็ญประโยชน์ ช่วยเหลือกันด้วยเรี่ยวแรงกำลังความสามารถ

คนเราจะช่วยกันก็มีสามอย่างเป็นหลัก คือ หนึ่ง ช่วยด้วยสิ่งของ สอง ช่วยด้วยถ้อยคำ ปลุกปลอบใจ แนะนำบอกวิธีแก้ปัญหา ให้ความรู้ความเข้าใจ และสาม ช่วยด้วยเรี่ยวแรง กำลังความสามารถ สามอย่างนี้เป็นหลักการในการช่วยเหลือระหว่างมนุษย์

เมื่อมนุษย์ช่วยเหลือกันตามหลักการอย่างนี้ ก็จะทำให้สังคมเกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน มีเอกภาพ แต่ก็ยังไม่ครบอีกนั่นแหละ มีสามข้อนี้ยังไม่ครบ ดูคล้ายๆ ว่าในการช่วยเหลือกันมันก็น่าจะพอแล้ว เพราะเราก็ช่วยเหลือกันด้วยสิ่งของบ้าง ช่วยเหลือกันด้วยถ้อยคำบ้าง ช่วยเหลือกันด้วยเรี่ยวแรงกำลังบ้าง ก็แค่นี้เป็นธรรมดา

อันเวลาเราช่วยกันตามหลัก 3 ข้อนี้ พฤติกรรมก็แสดงออกมาโดยประสานกับคุณธรรมภายในใจ จาก 3x3 เป็นเก้าสถานการณ์ คือ

1) ทาน เราให้ในสถานการณ์อะไรบ้าง

1. ให้ในยามปกติ เพื่อแสดงเมตตาไมตรี แม้ว่าเขาจะไม่ได้ทุกข์ยากเดือดร้อนเลย เราก็ให้ เช่นเป็นเพื่อนกัน เป็นญาติพี่น้องกัน เขาก็อยู่เป็นปกติบางที่เราได้ของอะไรมามากเราก็แบ่งให้แสดงน้ำใจหรือไปที่ไหนก็เอาของฝากมาให้คนที่เรารัก อย่างนี้เรียกว่า ให้อด้วยเมตตา

2. บางครั้งเราให้ด้วยกรุณา คือ เมื่อเขาเกิดความทุกข์ ความเดือดร้อน เจ็บไข้ได้ป่วย หรือมีภัยพิบัติ ประสบอัคคีภัย ประสบภัยธรรมชาติอย่างใดอย่างหนึ่ง เราก็เอาสิ่งของอาหาร เครื่องนุ่งห่มไปให้

3. ให้อด้วยมุทิตา คือ เขาทำสิ่งที่ดีงาม ทำประโยชน์สร้างสรรค์ความดีก้าวหน้าไป เงินทุนอาจจะไม่พอ เราก็เอาเงินทุนไปช่วยสนับสนุนทำความดีทำความก้าวหน้าในทางที่ดีงาม นี่คือการเอาทานไปช่วยด้วยมุทิตาแสดงว่าทานนี้ทำด้วยจิตใจสามแบบ

2) ปิยวาจา พูดดี ก็ทำในสามสถานการณ์เหมือนกัน

1. เวลาอยู่เป็นปกติสุข เราก็พูดจาดูด้วยกันดี สุภาพไพเราะอ่อนหวาน เรียกว่าพูดด้วยเมตตา

2. เวลาเขามีทุกข์ประสบปัญหา เราก็พูดดี คือ ไปปลุกปลอบใจเขา ปลอบโยน หรือแนะนำวิธีแก้ไขปัญหามาให้ความรู้ ให้ทางออก บอกทางให้เป็นการช่วยเหลือปลดปล่อยความทุกข์ของเขาเรียกว่า พูดดีด้วยกรุณา

3. เวลาเขาประสบความสำเร็จ ทำสิ่งที่ถูกต้องดีงาม เราก็เอาวาจาไปช่วยพูดสนับสนุน อย่างน้อยก็ให้กำลังใจ หรือพูดบอกช่องทางที่จะทำให้งานเดินยิ่งขึ้นก็ได้

3) อตถจริยา ก็เหมือนกันช่วยด้วยเรี่ยวแรงกำลังในสามสถานการณ์

1. เขาอยู่เป็นปกติสุข เราเป็นเพื่อนหรือเป็นเพื่อนบ้านกัน ก็เอากำลังกายเข้ามาช่วย เช่น เขาถือของมาหนัก เขาก็ถือไหว แต่เราบังเอิญมาอยู่ในที่นั้น เขารุ่น เราก็ก็นไปช่วยหยิบของ สิ่งนั้นสิ่งนี้มาให้เป็นการบริการด้วยเมตตา

2. บริการด้วยกรุณา เวลาเขาเดือนร้อนเป็นทุกข์ เช่น ตกน้ำ ตกท่า เราก็กะโจนน้ำไปช่วย หรือเขาเจ็บไข้ได้ป่วย หรืออ่อนแอ ข้ามถนนไม่ไหว เดินไม่ไหว เราก็ก็นไปประคับประคอง เช่น ช่วยท่านผู้ชราสูงอายุ เป็นต้น อย่างนี้เรียกว่า เอาแรงเข้าช่วยบริการด้วยกรุณา

3. บริการด้วยมุทิตา เวลาทำความดีอะไรกัน เราก็ก็นเอาแรงเข้าช่วย เช่น สมัยก่อน เวลาทีมงานวัดทำสิ่งที่ดีงามช่วยกันสร้างสรรค์สิ่งที่เป็นประโยชน์ ชาวบ้านก็เอาแรงเข้าไปช่วยทำ ร่วมมือสนับสนุน อย่างนี้เรียกว่า อุตตจริยาด้วยมุทิตา

รวมทั้งหมด 3 คุณ 3 เป็นแก่นนี้คือ ความสอดคล้องกันระหว่างสองด้าน คือ คุณธรรมภายในใจ กับพฤติกรรมทางกายวาจาภายนอก ถ้าคุณธรรมภายในไม่แสดงออกเป็นพฤติกรรมในทางสังคม คุณธรรมนั้นก็ขาดตอน จะไม่บรรลุผลที่หมาย

ระบบชีวิต ประสานรับกับระบบสังคม คงอยู่ในดุลยภาพด้วยความสม่ำเสมอแห่งธรรมถ้าเอาแต่คุณธรรมในใจ เราก็ก็นซุกพรหมวิหารอยู่ข้างใน แต่มันไม่ออกมาเป็นปฏิบัติการในสังคม คือไม่เกิดสังกตวัตถุ มันก็ไม่เกิดผลดีเพียงพอ เพราะฉะนั้นชาวพุทธเราอาจจะบกพร่องก็ได้ที่ไม่ปฏิบัติธรรมให้ตลอดสายด้วยความเข้าใจที่ชัดเจนในทางกลับกัน ถ้าเราปฏิบัติสังกตวัตถุ เช่น ทาน โดยไม่มีคุณธรรม คือ พรหมวิหารอยู่ในใจ จะเกิดอะไรขึ้น

1. ไม่จริงใจ ปฏิบัติการนั้นอาจมีเจตนาอื่นแอบแฝง เช่น ทานอาจจะเป็นการให้เพื่อต้องการผลประโยชน์ตอบแทน หรือ เป็นการแสดงเพื่อผลประโยชน์ของตัวเองใดอย่างหนึ่ง

2. ไม่จริงจัง เมื่อไม่ได้ช่วยด้วยจริงใจ หรือไม่ได้ตั้งใจจริง ก็ไม่ช่วยเหลืออย่างจริงจัง

3. ไม่พอดี เพราะช่วยโดยไม่ได้มุ่งเพื่อประโยชน์แก่เขา ก็อาจจะช่วยไม่เพียงพอ หรือช่วยเกิดเลยไป แทนที่จะช่วยชาวบ้านด้วยเมตตาเพื่อประโยชน์แก่เขา ให้ตรงกับความต้องการของเขาหรือให้เขาพึ่งตนเองได้ ก็ช่วยแบบเอาใจบ้าง แบบเกลี้ยกล่อมบ้างหรือช่วยในลักษณะที่จะทำให้เขาหวังพึ่งคนอื่นเรื่อยไป จนกระทั่งเสียทั้งแก่ตัวเขาและแก่สังคม

4. ไม่ยั่งยืน คือ ตัวเองนั้นแหละทำไปไม่ตลอด เพราะหยุดแค่ผลประโยชน์ของตัวเองเท่านั้น หรือทำไปตามแรงส่งแรงดันภายนอก พอแรงนั้นหมดก็หยุด

5. ไม่สุขจริง อาจทำไปอย่างฝืนใจ ไม่ทำให้เป็นสุข อย่างน้อยก็ไม่เกิดความสุข ความปีติเอิบอัมชาบซึ่งใจเท่าที่ควร

เพราะฉะนั้นปฏิบัติการข้างนอกต้องเกิดจากการมีพรหมวิหารซึ่งเป็นคุณธรรมในใจ เป็นจุดเริ่ม หรือเป็นแรงส่งออกมาถ้าเมื่อไรสองชุดนี้ประสานสอดคล้องกัน ก็เกิดผลดี คือ คุณธรรมในใจก็มี และออกมาสู่พฤติกรรมการปฏิบัติด้วยการปฏิบัติก็จะเป็นไปเองจากใจที่ต้องการจะทำอย่างนั้น การช่วยเหลือกันก็เป็นไปด้วยความจริงใจ ทำอย่างจริงใจมีความยั่งยืนแล้วก็มีผลดีพร้อมทั้งเกิดผลในใจที่มีความสุขด้วยกันทั้งสองฝ่ายนี้ก็เป็นเรื่องของระบบความสัมพันธ์

ระหว่างภายในกับภายนอก กล่าวถึงการแสดงออกด้วย เมตตา กรุณา และมุทิตา แต่ยังมีอีกข้อหนึ่ง คือ อุเบกขา กับสมานัตตตา จึงยังไม่ครบ จะให้ครบก็ต้องมีทั้ง 4 เมตตา กรุณา มุทิตา ไม่ครบ ต้องมี อุเบกขาด้วยฉันใด ทาน ปิยวาจา อตถจริยา ก็ยังไม่ครบ ต้องมีสมานัตตตาดูด้วยฉันนั้น การให้ การ พุทดี และช่วยด้วยเรี่ยวแรงกำลังนั้น ยังเป็นการปฏิบัติต่อกัน คล้ายๆ ระหว่าง 2 ฝ่าย ยังเป็นการ ให้แก่กันในลักษณะอย่างใดอย่างหนึ่ง ยังเป็นต่อกันอยู่ จึงจะต้องมีอีกอย่างหนึ่ง คือ เข้ากลมกลืน เลย กลมกลืนก็อยู่ที่ข้อ 4 คือ เข้าร่วมด้วยเลย ความสัมพันธ์ที่ดีของมนุษย์ไม่ใช่แค่ปฏิบัติการ ระหว่างกันหรือต่อกันเท่านั้นจะต้องมีการประสานเข้าด้วยกันอย่างเสมอสมาน หลักของการเข้ากันได้ ก็คือ ความเสมอหนึ่ง และสมานหนึ่งเสมอก็คือมีความเสมอภาคเท่าเทียมกัน สมาน คือ ประสาน กลมกลืนเข้าด้วยกัน อุเบกขาเป็นคุณสมบัติที่ทำให้มนุษย์เสมอและสมานกันได้ มนุษย์เสมอกันโดย ธรรม ธรรมทำให้มนุษย์เสมอกันและเมื่ออยู่กันโดยธรรมก็สมานกัน ถ้าไม่มีความเป็นธรรมมีการดู ถูกดูแคลนกันขึ้นมา การสมานก็เป็นไปไม่ได้ ถ้าไม่เป็นธรรมก็เลือกที่รักผลักที่ชังเมื่อเลือกที่รักผลัก ที่ชังก็เกิดปัญหาทันที มนุษย์ก็กลมกลืนกันไม่ได้เอกภาพก็ไม่เกิดขึ้น ทั้งๆ ที่มีทาน ปิยวาจา และอตถจริยา แต่ติดเรื่องความไม่เป็นธรรม หรือลำเอียง ก็กลมกลืนประสานกันไม่ได้ การเข้ากันได้ ต้องอาศัยการไม่ดูถูกดูหมิ่นกัน การไม่เลือกที่รักผลักที่ชัง มีความเสมอภาคเสมอหน้า และไม่เอา เปรียบกัน อุเบกขาเป็นรักษาความสม่ำเสมอ และความเป็นธรรมอันนี้ไว้ มนุษย์ถ้าเอาวัดเอาเปรียบ กันอยู่ด้วยกันไม่ได้ การเอาเปรียบกันอันเดียวนี้แหละทำให้มนุษย์แตกกันมาก เป็นปัญหาสังคม มากมาย ตั้งแต่ระหว่างบุคคลจนกระทั่งสังคมระหว่างกลุ่มระหว่างหมู่ ชนหมู่น้อยหมู่มาก ปัญหา เรื่องเอาวัดเอาเปรียบ ดูถูกดูแคลนกัน เลือกที่รักผลักที่ชัง และลำเอียงกัน ทำให้สังคมสูญเสีย เอกภาพและความมั่นคง ซึ่งจะต้องใช้อุเบกขามารักษาไว้เพราะฉะนั้นจึงต้องมีข้อที่สี่ ในชุด สังคห วัตถุ มารับช่วงจากอุเบกขา คือ

4) สมานัตตตา ความมีตนเสมอสมาน หรือทำตัวเสมอสมานเข้ากันได้ โดยมีความ เสมอภาคกัน เสมอกันโดยธรรม ไม่ดูถูกดูหมิ่นกัน ไม่ลำเอียง ไม่เลือกรักผลักที่ชัง ไม่เอาเปรียบ และร่วมสุขร่วมทุกข์กัน เป็นอันว่าการที่จะรักษาสังคมมนุษย์ไว้ได้ จะต้องใช้ธรรมครบสองชุดๆ ละ 4 ข้อนี้ คือ ภาคปฏิบัติการที่สัมพันธ์กันเป็นระบบ โดยรวมเข้ามาเป็นระบบย่อยที่เรียกว่าง่าย ๆ ว่า เป็นชุดหนึ่งๆ ซึ่งในแต่ละชุดก็มีดุลยภาพของมันอยู่ในตัวแล้วระหว่างชุดหรือระหว่างระบบย่อยก็มีความสัมพันธ์ต่อกันในระบบใหญ่ที่กว้างต่อไป

หลักเรื่องความประสานกลมกลืนระหว่างคุณธรรมภายในกับพฤติกรรมภายนอกนี้ จะขอพูดอีกสักข้อหนึ่ง อาจจะรู้สึกที่ใช้เวลามากวันนี้จะพูดให้หนักไปในด้านเนื้อหาธรรมะแต่ก็อย่างที่ ได้บอกแล้วว่าวันนี้ยังไม่ใช้การขูจิตวิทายายังยืนโดยตรง ส่วนใหญ่ยังเป็นเรื่องในขั้นการใช้ ประโยชน์ ส่วนในแง่ของตัวความรู้ที่จะต้องเข้าถึงความจริงของธรรมชาติ ซึ่งจะเป็นตัวแท้ตัวจริง ของจิตวิทยาแบบยังยืนนั้น ย่อมไม่สามารถพูดโดยตรงให้เพียงพอได้ภายในเวลาอันจำกัดเท่านี้ จึง จะกล่าวถึงเพียงในขั้นเป็นข้อสรุปกว้างๆ และพูดแทรกไปกับคำบรรยายในด้านปฏิบัติการ หรือการ ใช้ประโยชน์นั่นเอง นอกจากนั้นการพูดเรื่องจิตวิทยาแบบยังยืนนี้ ก็คงยังไม่ต้องลงลึกในรายละเอียด มากนัก เพราะว่าแม้แต่การพัฒนาแบบยังยืนก็ยังเป็นขั้นเริ่มต้น เป็นเพียงความเพียรพยายามของ

มนุษย์ยุคปัจจุบันที่เพิ่งจะเริ่มหาทางกันอยู่ ยังไม่รู้ว่าทำได้แล้ว จิตวิทยาแบบยั่งยืนนี้เพิ่งจะเริ่มหาทางกันอยู่ ยังไม่รู้ว่าทำได้แล้ว จิตวิทยาแบบยั่งยืนนี้เพิ่งจะเริ่มพูดขึ้นมาหลังการพัฒนาแบบยั่งยืนด้วยซ้ำ เราเพิ่งจะมาเริ่มลองคิดกันดู เพราะฉะนั้นจึงเพียงพูดเป็นข้อเสนอแนะในแง่มุมต่างๆ โดยมุ่งให้ใช้ประโยชน์ได้ในชีวิตและสังคมที่เป็นอยู่จริง ถ้าใช้ประโยชน์ได้สำเร็จผลดีอย่างยั่งยืนแท้จริง ก็เป็นเครื่องบ่งชี้ในตัวเองว่าความรู้ที่เป็นรากฐานของการนำมาใช้ประโยชน์นั้นตรงกับความจริงในธรรมชาติ ที่เป็นทั้งภาวะอันยั่งยืนในตัวมันเองและเป็นหลักฐานยืนยันความเป็นจิตวิทยาที่ยั่งยืน

พ.รัตนลักข์. (2551: 51-52); พระธรรมวิสุทธิกวี (พิจิตร ฐิตวณฺโณ). (2551: 135-140) ได้กล่าวถึงความสำคัญของหลักธรรมในการอยู่ร่วมกันคนเราเป็นสัตว์สังคม ต้องอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มๆ ต้องอาศัยซึ่งกันและกัน คนเรามีหลากหลายรูปแบบ นานาจิตตัง นานาทัศนะและเมื่อคนมาอยู่รวมกันย่อมเกิดปัญหาต่างๆ ขึ้น พระพุทธเจ้าทรงทราบความข้อนี้เป็นอย่าง จึงทรงแสดงธรรมสำหรับการอยู่ร่วมกันไว้มากมายหลายประเด็น ในที่นี้ขอนำมาเสนอแต่เพียงบางส่วน

สังคหวัตถุธรรมการอยู่ร่วมกันในสังคมที่จะทำให้เกิดความสงบสุขได้นั้นทุกฝ่ายต้องมีคุณธรรมที่สำคัญสี่ประการ ซึ่งเรียกว่า สังคหวัตถุธรรม หมายถึง ธรรมที่ช่วยให้การอยู่ร่วมกันเกิดความสงบสุขและธรรมสี่ประการ นั้น คือ “ทาน ปิยวาจา อตถจริยา สมานัตตตา” ซึ่งมีอรรถาธิบายโดยสังเขป ดังนี้

ประการแรก ทาน หรือการให้ ได้แก่ การช่วยเหลือเกื้อกูลกันด้วยวัตถุสิ่งของ การยอมเสียสละผลประโยชน์ส่วนตัวเพื่อส่วนรวมการสงเคราะห์กันตามกำลังและความไม่ตระหนี่ไม่เห็นแก่ตัว

ประการที่สอง ปิยวาจา หรือ คำพูดที่ชวนให้เกิดความรัก ได้แก่ การพูดกันแต่เรื่องที่เป็นประโยชน์ พูดกันในทางที่ก่อให้เกิดความรัก ความสามัคคี ไม่กล่าวเสียดสีดูถูกดูหมิ่นดูแคลนกัน ไม่กล่าวทำลายกัน

ประการที่สาม อตถจริยา หรือ การสร้างประโยชน์ ได้แก่ การช่วยเหลือเกื้อกูลด้วยกำลังกาย กำลังทรัพย์ ช่วยกันสร้างสรรค์สาธารณะประโยชน์ โดยไม่เห็นแก่ตัว ไม่เห็นแก่ผลตอบแทนจนเกินงาม “งานราษฎร์ไม่พรวง งานหลวงไม่ขาด”

ประการที่สี่ สมานัตตตา หรือ วางตัวเป็นกลาง ได้แก่ มีความยุติธรรมเที่ยงตรง ไม่เลือกที่รักฝักที่ชัง ไม่เลือกปฏิบัติ ต้องปฏิบัติกับทุกฝ่ายอย่างเท่าเทียมกันในมาตรฐานเดียวกัน วางตัวอย่างเหมาะสมแก่ฐานะของตนเอง

สังคหวัตถุธรรมสี่ประการ นี้หากคนในสังคมได้ยึดถือปฏิบัติสังคมนั้นย่อมจะได้รับความสงบสุขและเกิดความสมัคสมานสามัคคีของคนในสังคมขึ้น

โกวิท ตั้งตรงจิตร. (2551: 133) ได้กล่าวถึงความสำคัญของหลักสังคหวัตถุสี่ไว้ว่าเป็นการสงเคราะห์ซึ่งกันและกันธรรมชาติของการที่บุคคลทั้งหลาย ที่มาทำงานร่วมกันและอยู่ด้วยกัน สิ่งหนึ่งที่ต้องมีไว้เพื่อเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวและเป็นศูนย์รวมของความสามัคคีในการประกอบกิจการงานร่วมกัน ก็คือการสงเคราะห์ ซึ่งการสงเคราะห์นี้ระหว่างเพื่อนกับเพื่อน หรือนายจ้างกับลูกจ้างก็ตาม ต้องมีความสงเคราะห์ต่อกันและกัน เป็นการรวมกำลังและช่วยเหลือกันเพราะหากว่าเรา

ทั้งหลายทำงานร่วมกันแต่ไม่มีการสงเคราะห์อนุเคราะห์แก่กันและกันแล้ว ก็เหมือนกับว่าเราทำงานอยู่คนเดียว ไม่มีใครที่จะช่วยเหลือบ้างในบางกรณีที่เราต้องการความช่วยเหลือ หรือ บางคราวเรามีธุระสำคัญก็ต้องการความอนุเคราะห์จากเพื่อนและนายจ้างการทำงานจึงจะไปแบบถ้อยทีถ้อยอาศัย คือต่างคนต่างอาศัยสงเคราะห์แก่กันและกัน จึงให้เราเห็นความสำคัญแห่งการสงเคราะห์ ซึ่งหลักแห่งการสงเคราะห์นั้น พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้ด้วยธรรมสี่ประการ ด้วยกันเรียกว่า สังคหวัตถุสี่ ประการ แปลว่า วัตถุเครื่องสงเคราะห์กันและกันหรือธรรมเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวใจของผู้อื่น ประกอบไปด้วย ทาน ให้ปันสิ่งของของตนแก่ผู้อื่นที่ควรให้ปัน ปิยวาจา เจรจาที่อ่อนหวาน อุตถจริยา ประพฤติสิ่งที่ เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น สมานัตตา ความเป็นคนมีตนเสมอต้นเสมอปลายไม่ถือตัว

ในหลักธรรมทั้งสี่ข้อ เป็นสิ่งที่เราสามารถได้ทุกวันนี้ว่าเรามีปัญหาและความไม่มีใจเอื้อเฟื้อหรือความเห็นใจกัน ก็เพราะขาดหลักธรรมในข้อนี้เป็นอย่างมาก ดังที่เราเคยได้ยินได้ฟังจากเพื่อนหรือบริษัทที่ทำงานอื่นๆ ว่า บางคราวเราติดธุระสำคัญจะให้เพื่อนช่วยทำงานแทน แต่ก็ไม่มีใครช่วยเหลือสงเคราะห์กัน ก็เลยทำให้การทำงานร่วมกันเป็นไปอย่างขาดๆ เกินๆ จึงสำคัญที่เราจะต้องศึกษาและทำความเข้าใจในหลักธรรมหมวดนี้ เพื่อนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ทั้งต่อตนเองและคนอื่น ๆ ด้วย ไม่ว่ายุคใดสมัยใดย่อมเป็นที่รู้กันทั่วไปว่า การให้ นั้นเป็นสื่อหรือสะพานแห่งความรักและไมตรีจิตมิตรภาพระหว่างกัน เช่น ระหว่างหนุ่มสาว เพื่อนฝูง ญาติพี่น้อง เป็นต้น ใครที่มีนิสัยชอบให้ ย่อมเป็นที่รักใคร่สนิทสนม ยิ่งถ้าผู้ให้นั้นรู้จักใช้หลักธรรมในพระพุทธศาสนาที่ชื่อว่า สังคหวัตถุสี่ ก็ยิ่งจะทวีคะแนนนิยมยิ่งขึ้นไปอีก เพราะธรรมหมวดนี้ เป็น ธรรมเครื่องยึดเหนี่ยวใจ คนทั้งหลาย

พระอาจารย์วิเชียร วชิรปัญญา (2551: 167-173) ได้กล่าวถึงความสำคัญของหลักสังคหวัตถุสี่ไว้ว่า คือการสงเคราะห์ซึ่งกันและกันธรรมชาติของการที่บุคคลทั้งหลาย ที่มาทำงานร่วมกันและอยู่ด้วยกัน สิ่งหนึ่งที่ต้องมีไว้เพื่อเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวและเป็นศูนย์รวมของความสามัคคีในการประกอบกิจการงานร่วมกัน ก็คือ การสงเคราะห์ ซึ่งการสงเคราะห์ในระหว่างเพื่อนกับเพื่อนหรือนายจ้างกับลูกจ้างก็ตาม ต้องมีความสงเคราะห์ต่อกันและกัน เป็นการรวมกำลังและช่วยเหลือกัน เพราะหากว่าเราทั้งหลายทำงานร่วมกันแต่ไม่มีการสงเคราะห์อนุเคราะห์แก่กันและกันแล้ว ก็เหมือนกับว่าเราทำงานอยู่คนเดียว ไม่มีใครที่จะช่วยเหลือบ้างในบางกรณีที่เราต้องการความช่วยเหลือ หรือ บางคราวเรามีธุระสำคัญก็ต้องการความอนุเคราะห์จากเพื่อนและนายจ้างการทำงานจึงจะไปแบบถ้อยทีถ้อยอาศัย คือ ต่างคนต่างอาศัยสงเคราะห์แก่กันและกัน จึงให้เราเห็นความสำคัญแห่งการสงเคราะห์ ซึ่งหลักแห่งการสงเคราะห์นั้น พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้ด้วยธรรมสี่ประการ ด้วยกันเรียกว่า สังคหวัตถุสี่ ประการ แปลว่า วัตถุเครื่องสงเคราะห์กันและกันหรือธรรมเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวใจของผู้อื่น ประกอบไปด้วย 1) ทาน ให้ปันสิ่งของของตนแก่ผู้อื่นที่ควรให้ปัน 2) ปิยวาจา เจรจาที่อ่อนหวาน 3) อุตถจริยา ประพฤติสิ่งที่ เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น 4) สมานัตตา ความเป็นคนมีตนเสมอต้นเสมอปลายไม่ถือตัว ในหลักธรรมทั้งสี่ข้อ เป็นสิ่งที่เราสามารถได้ทุกวันนี้ว่าเรามีปัญหาและความไม่มีใจเอื้อเฟื้อหรือความเห็นใจกัน ก็เพราะขาดหลักธรรมในข้อนี้เป็นอย่างมาก ดังที่เราเคยได้ยินได้ฟังจากเพื่อนหรือบริษัทที่ทำงานอื่นๆ ว่าบางคราวเราติดธุระสำคัญจะให้

เพื่อนช่วยทำงานแทน แต่ก็ไม่มีใครช่วยเหลือสงเคราะห์กัน ก็เลยทำให้การทำงานร่วมกันเป็นไปอย่างขาดๆ เกินๆ จึงสำคัญที่เราจะต้องศึกษาและทำความเข้าใจในหลักธรรมหมวดนี้ เพื่อนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ทั้งต่อตนเองและคนอื่น ๆ ด้วย

เสถียรพงษ์ วรรณปก ราชบัณฑิต (2552: 16-22) ได้กล่าวถึงความสำคัญของหลักสังคหวัตถุสี่ ไว้ว่า เป็นพุทธวิธีสร้างความประทับใจ พระพุทธเจ้าตรัสว่า เสน่ห์ที่แท้จริงอยู่ที่จิตใจเราเอง วิธีสร้างเสน่ห์ดึงดูดใจคนไม่มีอะไรดีไปกว่าตั้งใจให้งามด้วยคุณธรรมเมื่อใจมีคุณธรรมแล้ว คนเขาจะมารักใคร่ชอบพองเอง ดุจดั่งแม่เหล็กมีพลังดึงดูดในตัวฉะนั้นคุณธรรมที่เป็นเสน่ห์ดึงดูดใจคนมีสี่ประการ คือ

ประการแรก ทาน (ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่) ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่นี้เป็นคุณสมบัติภายในใจที่เราจะต้องสร้างขึ้นให้ได้ก่อน คือ ต้องพยายามทำใจให้มีความรักความปรารถนาดีต่อคนอื่น คิดอยากช่วยเหลือคนอื่นทุกขณะ ทุกเวลา ทุกสถานที่ ถ้ามีโอกาส จากนั้นก็ค่อยๆ แสดงออกทางวาจาและทางการกระทำทางกาย เริ่มตั้งแต่เรื่องพินิจ ธรรมดาๆ ในชีวิตประจำวัน ความเอื้อเฟื้อหรือความมีน้ำใจในเรื่องเช่นนี้หรือเรื่องอื่นๆ ตลอดจนถึงการแบ่งปันของกินของใช้ที่ตนมีแก่ผู้อื่นตามโอกาสเป็น “เสน่ห์ในตัว” ที่ใครเห็นใครก็รัก อยากคบค้าสมาคมด้วยคน เช่นนี้ อยู่เขาก็ไวใจ จากไปเขาก็คิดถึง

ประการที่สอง เปยยวัชชะ (พูดจาเป็นที่รัก) “ถึงบางพูดพูดดีเป็นศรีศักดิ์ มีคนรักสรรถ้อยอรรยจิตแมนพูดชั่วตัวตายทำลายมิตร จะชอบผิดในมนุษย์เพราะพูดจา” รัตนกวีสุนทรภู่กล่าวเป็นสุภาษิตเตือนใจไว้ดังว่ามานี้ แสดงว่าคำพูดของคนมีความสำคัญ คนจะรัก จะชัง จะโกรธเกลียดหรือชื่นชมยกย่อง เรื่องใหญ่กลายเป็นเรื่องเล็ก เรื่องเล็กกลายเป็นเรื่องใหญ่ ก็อยู่ที่ “ปาก” จึงมีคำพูดที่ได้ยินทั่วไปว่า “พูดดีเป็นศรีแก่ปาก พูดมากปากมีสี” อันหมายถึง ถ้าใช้ปากเป็นสิริมงคลสำเร็จประโยชน์ที่ต้องการ อาจก่อการทะเลาะวิวาทถึงเจ็บตัวได้

ประการที่สาม อุตถจริยา (ทำตนให้เป็นประโยชน์) มีคำพังเพยโบราณว่า “อยู่บ้านทำอย่างหนึ่งดูตาย บั้นวันบั้นควายให้ลูกท่านเล่น” เป็นคติเตือนใจให้คนรู้จักช่วยเหลือคนอื่น ทำตนให้เป็นประโยชน์แก่คนอื่น แก่สังคมประเทศชาติที่ตนอยู่อาศัย ความมีน้ำใจชอบทำตนให้เป็นประโยชน์ ทางพระเรียกว่า “อุตถจริยา” แปลตามคำศัพท์ว่าการทำประโยชน์ ซึ่งขยายออกเป็น 2 ประการ คือ ทำตนให้เป็นประโยชน์ หมายถึง ทำตนให้มีคุณค่า มีคุณงามความดี พอที่จะทำประโยชน์แก่สังคมได้ เช่น เมื่อเป็นเด็กก็ศึกษาหาความรู้ ฝึกฝนตนให้มีความสามารถเพื่อไปประกอบอาชีพเลี้ยงตน เลี้ยงครอบครัวในภายหน้าได้ เมื่อทำงานเป็นหลักเป็นฐานแล้วก็ขยันหมั่นเพียรสร้างตน สร้างฐานะมีความมั่นคงทางเศรษฐกิจ พอที่จะเจือจุนครอบครัว และช่วยเหลือสาธารณประโยชน์ ทำสิ่งที่ตนเป็นประโยชน์ ข้อแรกนั้นเรียกว่า “ทำตนให้พร้อม” ส่วนข้อที่สองนี้เรียกว่า “ทำตนให้พร้อม” ส่วนข้อที่สองนี้เรียกว่า “เอาความพร้อมที่มีแจกจ่ายกำลังออกไปช่วยคนอื่น” สิ่งที่จะช่วยเอาความพร้อมที่มีออกไปช่วยเหลือคนอื่นได้นั้นก็คือความมีน้ำใจ หรือความไม่เห็นแก่ตัว คนที่เห็นแก่ตัว ใจไม่กว้าง ไม่มีน้ำใจ ถึงจะมีความรู้ ความสามารถมาก ถึงจะมีทรัพย์สินเงินทองทองมาก ส่วนคนที่มีความมีน้ำใจ ไม่เห็นแก่ตัวยอมพร้อมจะช่วยเหลือคนอื่นตลอดเวลา แม้ว่าตนจะ

มีไม่มาก มีความรู้ ความสามารถไม่มากก็ตาม คนเราถ้าคิดว่าจะช่วยคนอื่น ช่วยสังคมแล้วอยู่ในฐานะอะไรก็ช่วยได้ เดินไปตามถนนเห็นท่อนไม้ขวางทาง ถ้าวัวถ่วงผ่านมาจะชน มีแกใจนำท่อนไม้ ออก เห็นหนามหรือตะปูขวางก็หยิบออก ด้วยกลัวคนเดินผ่านไปมาจะเหยียบ เห็นก๊อกน้ำสาธารณะ ถูกเปิดทิ้งไว้ มีแกใจไปปิดเพื่อช่วยประหยัดรักษาสาธารณูปโภคของรัฐ เห็นคนแก่ เด็ก หรือคนพิการ จะเดินข้ามถนนกลัว จะถูกรถเฉี่ยว มีแกใจช่วยจูงข้ามถนนอย่างปลอดภัย สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นการทำตนให้เป็นประโยชน์แก่สังคมทั้งนั้น รวมถึงการไม่ขูดขีดสาธารณสมบัติให้เสียหาย ไม่ทิ้งเศษขยะและสิ่งปฏิกูลลงบนถนนหรือแม่น้ำลำคลอง ไม่ทำให้สภาพแวดล้อมตัวเราสกปรกเสียหาย ก็เรียกว่าทำตนให้เป็นประโยชน์เช่นเดียวกัน เพราะการรักษาก็คือการทำประโยชน์อย่างหนึ่ง คนที่มีน้ำใจ ไม่นิ่ง ดูดาย ช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ ช่วยเหลือสังคมเท่าที่จะช่วยได้ นับเป็นคนมีเสน่ห์น่ารักน่าคบหาอย่างยิ่ง

ประการที่สี่ “สมานัตตตา” แปลตามตัวว่า “ความมีตนเสมอตัวเสมอปลาย” มีความหมายสองประการ คือ เสมอต้นเสมอปลายต่อบุคคลต่างๆ ที่ตนเกี่ยวข้อง เช่น นายแดงกับนายดำเป็นเพื่อนเล่นกันมาตั้งแต่เด็กจบจากโรงเรียนประถมและมัธยมด้วยกันมาสนิทสนมกันมาก เรียกได้ว่าเป็นเพื่อนสนิทหรือเพื่อนร่วมตายกันทีเดียว เมื่อจบมัธยมศึกษาแล้วต่างคนต่างไป นายแดงมีโอกาสเรียนต่อมหาวิทยาลัย จบแล้วได้ไปเรียนต่อต่างประเทศจบปริญญาเอก กลับมาทำงานราชการ เจริญก้าวหน้าในหน้าที่การงานมาโดยลำดับ จนได้เป็นถึงอธิบดีกรมหนึ่งของกระทรวงใหญ่ กระทรวงหนึ่งของประเทศ เสมอต้นเสมอปลายในคุณธรรม เช่น เคยเป็นคนขยันขันแข็ง ก็พยายามรักษาความขยันไว้มิให้เสื่อมคลาย เคยกระหมัดกระหม่อมดออม ใช้จ่ายเงินทองเป็นก็คงความเป็นคนประหยัดตลอดไป มิใช่ว่าพอมีเงินทองมากขึ้นก็เริ่มสุรุ่ยสุร่ายจนหมดตัว คนที่มีความดีและพยายามรักษาความดีของตนไว้มิให้เสื่อมคลาย มีแต่จะเพิ่มพูนขึ้นเรื่อยๆ อย่างนี้เรียกว่า “ผู้เสมอต้นเสมอปลายในคุณธรรม” เป็นคนดีมีเสน่ห์คบหา ใครเห็นใครก็รักและรู้สึกประทับใจไม่ลืม โปรดระลึกว่า เสน่ห์จะไม่หาย ถ้าผูกมัดไว้ด้วยคุณความดี

พระครูโสภณปริยัติสุธี (ศรีบรรตร ภิธมฺโม) .,ผศ.ดร. (2553: 37-38) ได้กล่าวถึงความสำคัญหลักสังคหวัตถุสี่ไว้ว่าเป็นหลักแห่งการสงเคราะห์เกื้อกูลกันในสังคมชุมชน ที่มีคนต่างระดับกันไม่ว่าจะเป็นด้านฐานะ ความเป็นอยู่ รูปแบบการดำเนินชีวิต ในสังคมหนึ่งย่อมจะต้องมีความบกพร่อง และมีส่วนเกินทางด้านทรัพย์สิน และเครื่องดำเนินชีวิตอยู่ไม่มากนักน้อย ดังนี้ ทาน การแบ่งปัน ปิยวาจา การพูดด้วยคำอันเป็นที่รัก อตถจริยา การประพฤติตนให้เป็นประโยชน์ สมานัตตตา การทำตนให้เป็นคนเสมอต้นเสมอปลาย มีนัยสำคัญสามประเด็น คือ

ประเด็นแรกการแสดงออกทางกาย ประเด็นนี้ มีหลักสังคหวัตถุหนึ่งข้อได้แก่ ทาน คือ การแบ่งปันธรรมะข้อนี้เป็นพื้นฐานของมนุษย์ที่จะมีการเอื้ออาทรต่อกัน คือการหยิบยื่นให้กัน และกันนั้นอยู่ทีใจที่จะเสียสละออกไปมากกว่าการถูกบังคับด้วยระบอบทางการเมือง ดังนั้นจะเห็นว่าความละเอียดอ่อนในเรื่องนี้มีความแตกต่างกันอย่างชัดเจน คือ ระบอบธรรมาธิปไตย มองทานหรือการให้แบ่งปันเป็นเรื่อง ปัจเจกชนที่มองดูทีใจหรือการเอื้ออาทรต่อกัน เป็นหลักระบอบ

ประชาธิปไตยมองทานที่การเฉลี่ยผลประโยชน์ทางด้านภาษีที่เก็บได้ ในแต่ละปีระบอบสังคมนิยม มองทานที่การบังคับใช้ทางกฎหมาย หรือการยึดจากปัจเจกชนมาเป็นของรัฐหรือส่วนรวม เป็นต้น

ประเด็นที่สองการแสดงออกทางวาจา ประเด็นนี้ มีหลักสังคหวัตถุหนึ่งข้อได้แก่ ปิยวาจา คือ การพูดด้วยคำอันเป็นที่รักธรรมะข้อนี้มุ่งไปที่การสื่อสารกันในระดับต่างๆ เพื่อมีความเข้าใจร่วมกันเป็นหนึ่งเดียว เพราะการอยู่ร่วมกันในสังคหาก็ไม่มีปิยวาจาที่มีองค์ประกอบเหล่านี้ คือ ไม่พูดเท็จ ไม่พูดส่อเสียด ไม่พูดคำหยาบ ไม่พูดเพ้อเจ้อ ต่อกัน สังคมนั้นก็จะไม่มีความหวาดระแวงต่อกัน เป็นต้น

ประเด็นที่สามการแสดงออกทางใจ ประเด็นนี้ มีหลักสังคหวัตถุสองข้อได้แก่ อตถจริยา คือ การประพฤติตนให้เป็นประโยชน์ธรรมข้อนี้มุ่งไปที่การดำรงตนให้มีประโยชน์ต่อผู้อื่น หรือ สังคม ดังสุภาษิตไทยว่า อยู่บ้านท่านอย่านิ่งดูตาย ปั่นวัวปั่นควายให้ลูกท่านเล่น อย่างนี้เป็นต้น เป็นน้ำใจเล็กๆ น้อยๆ ที่ผู้อยู่ร่วมกันจะพึงกระทำต่อกันและหลักสมานัตตตา คือ การทำตนให้เป็นคนเสมอดันเสมอปลายธรรมข้อนี้มุ่งไปที่การประพฤติตนเองที่วางตัวตนให้เสมอดันเสมอปลาย หรือ การเป็นผู้ประสานงานที่ดีต่อสังคมชุมชนองค์กรที่ตัวเองสังกัดอยู่ ไม่เป็นคนยุยงทำให้คนในสังคมแตกแยกกัน

กฤษฎา กฤษณะเศรณี และ ธรรมจันทร์ (2553: 92-98) ได้กล่าวถึงความสำคัญของหลักสังคหวัตถุสี่ ไว้ว่า เป็นหลักบริหารพุทธวิธีครองใจคนเป็นหนึ่งวิธีการที่จะทำให้คนรอบข้างเกิดความรักในตัวของคนๆ หนึ่ง องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงสอนให้เราต้องเริ่มปรับที่ตัวของเราเองคือ ต้องทำตัวเราให้เป็นคนน่ารักเสียก่อน โดยการปฏิบัติตามหลักของสังคหวัตถุสี่ ซึ่งเป็นการปฏิบัติเพื่อยืดเหนี่ยวน้ำใจกัน ทำให้เกิดความเคารพ รักใคร่ นับถือ เกรงอกเกรงใจกัน ไม่ว่าใครก็ตาม เมื่อมีหลักสังคหวัตถุสี่นี้ ก็จะทำให้อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ประกอบด้วย

ประการแรก ทาน คือ การให้ พอให้แล้วเขาได้สิ่งที่เขาต้องการเขาก็จะมีความรักในตัวเราเพิ่มขึ้นมา การให้ทานไม่ได้หมายถึงการให้วัตถุสิ่งของของเพียงอย่างเดียว แต่ยังหมายรวมถึงการให้ความรู้เป็นทานด้วย ถ้าเป็นความรู้ทางโลกเรียกว่า วิทยาทาน ถ้าเป็นความรู้ทางธรรมก็เรียกว่า ธรรมทาน

ประการที่สอง ปิยวาจา คือ การพูดด้วยถ้อยคำที่เป็นที่รัก คำพูดนี้มีความสำคัญมาก จะทำให้คนรักเราหรือเกลียดก็ได้ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงให้หลักการพูดไว้ว่า คำพูดนั้นต้องเป็นคำจริง เป็นคำสุภาพ ไพเราะอ่อนหวาน พูดแล้วก่อให้เกิดประโยชน์ พูดด้วยจิตเมตตา พูดถูกกาลเทศะคือ ถูกเวลาและสถานที่

ประการที่สาม ทำตนให้เป็นประโยชน์ด้วยอตถจริยา หมายถึง การทำตัวของเราให้ เป็นคนที่มีประโยชน์ และการสร้างประโยชน์ให้กับคนอื่น หลักคุณธรรมข้อนี้หมายความว่า คนจะเป็นที่รักและประสบความสำเร็จต้องทำตัวของเขาเองให้มีประโยชน์ คนๆ นั้นจะเป็นที่รักของคนอื่นใครๆ ก็อยากเข้าใกล้ การหมั่นปรับปรุง พัฒนาความรู้ความสามารถของเราให้ยิ่งๆ ขึ้นไปตลอดเวลา จะทำให้มีแต่คนอยากคบหาและเป็นมิตร และเมื่อฝึกตัวตนให้เป็นคนที่มีประโยชน์แล้ว ก็ต้องสร้างประโยชน์ให้กับคนอื่นด้วย

ประการที่สี่ สมานัตตตา การวางตนให้สม่ำเสมอ สตีฟ จอบส์ เป็นคนที่วางตนได้อย่างสม่ำเสมอมากในเรื่องการทำงานที่เข้มงวด และต้องทำให้ดีที่สุด สตีฟจะวางตัวแบบเจ้านายผู้ไม่สนิทสนมกับใครมากเป็นพิเศษและคอยควบคุมการทำงานของลูกน้องแบบที่จะชอบแะเวียนไปตามแผนกต่างๆ โดยไม่บอกล่วงหน้า และคอยถามแผนกนั้นว่ากำลังทำอะไรอยู่ ในขณะที่เดียวกันก็ยังสามารถรักษาขวัญและกำลังใจให้กับพนักงาน

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต) (2553: 40-41) ได้กล่าวถึงความสำคัญของหลักสังคหัตถุสี่ ไว้ว่า หลักธรรมก็เป็นศีลทั้งหมด คือ ทาน (เผื่อแผ่ให้ปัน) ปิยวาจา (พูดด้วยใจรักกัน) อตถจริยา (ทำประโยชน์แก่กัน) สมานัตตตา (สมานตัวเข้าด้วยกัน) เราถือศีลห้า เราไม่เบียดเบียนเหนือกว่านั้น เรายังมาสังคหะ ช่วยเหลือกัน ยึดเหนี่ยวกันไว้ ด้วยทาน ด้วยปิยวาจา ด้วยอตถจริยา ด้วยสมานัตตตาทีก็นี้อยู่ในระดับศีลเหมือนกัน ฉะนั้น เจตนารมณ์ของศีลจึงได้พูดว่าสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม ในทางที่ไม่เบียดเบียนแต่เกื้อกูลกันที่นี้ถ้าเราอยู่ในระบบสังคม เช่น ในปัจจุบันที่โดยส่วนรวมเป็นระบบที่เอื้อต่อการเบียดเบียนและมันก็ไม่เอื้อต่อการเกื้อกูลกัน เริ่มแรกเราก็ต้องรู้ตระหนักความจริงนี้ แล้วอยู่ด้วยความไม่ประมาท โดยตั้งเจตนาใหญ่เป็นหลักไว้ก่อนว่าเราจะพยายามหลีกเลี่ยงการที่จะต้องทำความเบียดเบียนอย่างนั้นให้เหลือน้อยที่สุดและจะพยายามทำในทางเกื้อกูลให้มากที่สุดเท่าที่จะมีและจะทำโอกาสได้ แต่ทั้งนี้ เรากียอมรับความจริงว่าเรายังอยู่ใต้กระแส และอยู่ในความครอบงำของระบบสังคมนี้ เรายังหนีไม่พ้นโดยเฉพาะในตอนแรกนี้ เรายังไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้และอาจจะมีปัจจัยบีบบังคับต่างๆ ที่เราจะพ้นไปได้ยากหรือไม่อาจจะพ้นไปได้แต่เราก็พยายามให้เป็นโทษน้อยที่สุด แล้วก็เอาทางฝ่ายดีมาทำให้มากที่สุดและความตระหนักรู้เท่าทันจะช่วยหาโอกาสให้เราพร้อมกับช่วยไม่ให้พลีพลังในภาวะที่บีบคั้นนี้เมื่อรู้วาระแสบมันเป็นโทษ เราก็ทวนกระแสไปพลางๆ ด้วย นอกจากหลีกเลี่ยงจากเบียดเบียน ก็เอาศีลฝ่ายบวกคือสังคหัตถุเสริมเข้าไป เกื้อกูลเกาะกุมกัน ช่วยเหลือกันด้วยทาน ปิยวาจา อตถจริยา สมานัตตตา เราต้องเน้นสังคหัตถุสี่ นี้ ในการอยู่ร่วมสังคม ตั้งแต่ในครอบครัวเป็นต้นไปเลยมันจะสะสมกำลังในการสร้างสังคมที่ออกจากการเบียดเบียนในระยะยาวเอาเป็นว่าหลักการในเรื่องศีลนี้ อยู่ที่เจตนาเป็นสำคัญ คือ ตั้งใจจะไม่เบียดเบียนกัน ไม่ดัดรอนทำร้ายผู้อื่น ไม่ได้มุ่งจะทำลายผลประโยชน์ของเขา แล้วก็พยายามในทางบวก คือ ทางเกื้อหนุนแค่นี้จะตอบข้อห้วงโยมได้

สโรชา (2553: 132-135) ได้กล่าวถึงความสำคัญของหลักสังคหัตถุสี่ ไว้ว่า เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวใจคนและประสานหมู่ชนให้มีความสามัคคี ในธรรมหมวดนี้พระพุทธเจ้าท่านสอนให้คนรู้จักให้ทานกันเป็นข้อแรก คือให้เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เสียสละ แบ่งปัน ช่วยเหลือกันด้วยสิ่งดี ๆ ซึ่งจะเป็นวัตถุธรรมหรือจะเป็นสิ่งที่เป็นนามธรรมก็ได้ เช่น ให้ความรู้ความคิดหรือให้อภัยซึ่งเป็นการให้ที่ยิ่งใหญ่ เพราะการให้อภัยโดยคำพูดของเราว่า “ไม่เป็นไร” ต่อคนที่ทำไม่ดีกับเรานั้น เราต้องทำใจมากทีเดียว ถ้าทำได้ก็ถือว่าเป็นการชนะใจตนเองซึ่งเป็นเรื่องสำคัญ ข้อที่สองคือ เมื่อพบปะพูดจាក็นก็ให้พูดด้วยปิยวาจา คือสุภาพ ไพเราะ และให้เกียรติ เช่น สวัสดิ์ ขอบคุณ หรือขอโทษ และพูดด้วยความมีเหตุผล มีหลักฐานข้อมูล รู้จักพูดให้กำลังใจหรือให้ความเห็นอกเห็นใจกัน สำหรับข้อที่สามคือ ควรทำประโยชน์ให้กันซึ่งคำพระท่านเรียกว่า “อตถจริยา” เช่น ช่วยกันบำเพ็ญประโยชน์

ต่างๆ ช่วยส่งเสริมในสิ่งดีๆ ที่ผู้อื่นกำลังทำอยู่ ส่วนข้อสุดท้าย คือ สมานัตตตา แปลตรงตัวว่าการเอาตัวเข้าสมาน หรือการทำตัวให้กับผู้อื่นในสังคมได้ โดยวางตัวเสมอต้นเสมอปลายและปฏิบัติต่อกันทั้งหลายเสมอกัน ไม่เอาเปรียบกัน ร่วมรับรู้และร่วมแก้ปัญหาเพื่อประโยชน์สุขร่วมกัน เมื่อพิจารณาธรรมหมวดดังกล่าว ธรรมหมวดนี้ถูกนำไปใช้สร้างความรักความสามัคคีและสมานฉันท์ในกลุ่มคนที่อยู่ร่วมกันในสภาวะปกติ หรือกลุ่มที่มีความสามัคคีและสมานฉันท์ในกลุ่มคนที่อยู่ร่วมกันในสภาวะปกติ หรือกลุ่มที่มีความสามัคคีอยู่พอสมควรแล้วเชื่อว่าธรรมจะทำให้คนเหล่านั้นเพิ่มความสามัคคีที่อยู่แล้วให้มีมากยิ่งขึ้น แต่ถ้าหากจะนำธรรมะมาใช้ให้เป็นประโยชน์ในสภาวะสังคมและในองค์กรที่ขาดความสามัคคี ผู้ใช้จะต้องทำความเข้าใจธรรมให้ถ่องแท้และมองเห็นคุณค่าประโยชน์อย่างไร สังคมหรือองค์กรนั้นๆ จึงจะยอมให้ เช่น

1) ทาน หมายถึง การให้ พอพูดถึงทานหรือการให้คนทั่วไปมักจะนึกถึงการให้วัตถุสิ่งของเงินทอง แต่คิดให้กว้าง การให้นั้นมีความหมายครอบคลุมไปถึงการให้สิ่งที่เป็นนามธรรมด้วย เช่น การให้ความรู้ความคิด คำแนะนำ หรือศิลปะวิทยาการต่างๆ ให้ความความอยากให้เสียสละโดยไม่หวังผลสิ่งใดตอบแทน ให้ความรู้สึกที่ดี นั่นคือทานอันแท้จริง

2) ปิยวาจา หมายถึง คำพูดไพเราะหรือคำพูดที่น่าฟังแต่เพียงอย่างเดียวจะมีความหมายในนัยอื่นก็ได้ เช่น ในทางการเมืองน่าจะหมายถึง การที่นักการเมืองรู้จักพูดจากันดีๆ และรู้จักรับฟังเหตุผลซึ่งกันและกัน หากฝ่ายหนึ่งพูดด้วยเหตุผลและใช้ปิยวาจา อีกฝ่ายหนึ่งก็จะยอมที่จะรับฟังและตอบโต้ด้วยดีเช่นเดียวกัน ซึ่งเรื่องก็น่าจะดีขึ้น ไม่ใช่พูดแรงมาก็ตอบแรงไป

3) อตถจริยา หมายถึง การทำประโยชน์ให้กัน พอบอกว่ามีความหมายอย่างนี้ คนที่อยู่คนละขั้ว เช่น นักการเมืองก็อาจจะงงว่าอยู่คนละขั้วจะให้ทำประโยชน์ให้กันนั้นคงจะยาก แต่ในความเป็นจริงหรือถ้าทำจริงๆ แล้วไม่น่าจะยาก เพราะถ้าหากเรายังไม่สามารถ “ทำใจ” ที่จะทำประโยชน์ให้คนต่างขั้วโดยตรงได้ เราก็อาจจะให้ความร่วมมือช่วยเหลือเขาในการทำสาธารณประโยชน์ด้วยกันก็ได้ เช่น เขาต้องการพาหนะและกำลังคนขนของไปช่วยราษฎรเรื่องน้ำท่วม ถ้าเราไปด้วยได้ก็ไป เพราะช่วยราษฎรที่กำลังตกทุกข์ได้ยาก ซึ่งเป็นหน้าที่และวัตถุประสงค์ที่เป็น “จุดร่วมเดียวกัน” ของเรากับเขา อย่างน้อยๆ อีกขั้วหนึ่งก็รู้สึกพอใจอยู่ไม่น้อย อาจจะขอบคุณที่ไปช่วยแรงเขา ทำประโยชน์ให้เขา และคนที่ถูกน้ำท่วมทั้งหลายก็จะขอบคุณทั้งสองขั้ว

4) สมานัตตตา หรือแปลตรงๆ คือ การนำตัวเข้าสมาน ซึ่งถ้าตีความก็คือการทำตัว “สมานฉันท์” กับคนทั้งหลาย รวมทั้งกับฝ่ายตรงกันข้ามด้วย ซึ่งในทางปฏิบัติจริงค่อนข้างจะเป็นเรื่องยากที่จะทำตัวให้พอใจและเข้ากันได้ คงจะต้องใช้ “ศิลปะเสริมศาสตร์” คือต้องเข้าใจธรรมชาติของมนุษย์ปุถุชนคนธรรมดาว่าย่อมเข้าข้างตัวเองและเห็นว่าตัวเองถูกเสมอ ดังที่กล่าวไว้ข้างต้น เพราะฉะนั้นคนที่เข้ากับใครๆ ได้ จะต้องฝึกให้ตนเอง “รู้จักยอม” บ้าง คือ ยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น และที่สำคัญที่สุดคือ ยอมรับรู้ข้อเท็จจริง ยอมให้อภัยและยอมร่วมแก้ไขปัญหาคือ เป็นปัญหาของทุกคน เพื่อให้เกิดประโยชน์สุขร่วมกัน ถ้า “ปฏิบัติธรรม” ดังที่กล่าวมาได้ “ธรรม” จะเป็นเสมือนยาสมานแผลที่ถูกมีดของกิเลสกรีดให้เนื้อแยกจากกัน กลับมาติดเป็นเนื้อเดียวกันและถ้า

พิจารณาอีกสักนิดก็จะพบว่าความจริงเนื้อที่อยู่คนละฝั่งของรอยแผลก็เนื้อเดียวกันนั่นเอง น่าจะสมานกันได้ หากใจต้องการ

กมล ฉายาวัณณะ. (2554: 40-41) สังคหวัตถุสี่ เป็นหลักการสงเคราะห์ หรือ หลักการยึดเหนี่ยวน้ำใจคนและประสานหมู่ชนไว้ด้วยความสามัคคี ซึ่งเป็นหลักธรรมสำคัญ แสดงน้ำใจต่อกันระหว่างคนทั่วไปเมื่อหลักทั้งสองนี้ตรงกันจึงเหมือนกับพูดว่า พระพุทธศาสนาสอนให้คนทั้งหลายเป็นมิตรต่อกันหรือปฏิบัติต่อกันอย่างมิตร ประกอบด้วย ทาน : การให้ปัน ปิยวาจา : พูดอย่างรักกัน อตถจริยา : ทำประโยชน์แก่เขา สมานัตตตา : เอาตัวเข้าสมาน สังคหวัตถุสี่ ประการนี้พึงสังเกตด้วยว่า บรรดาข้อปฏิบัติเหล่านี้ ร่วมสุขร่วมทุกข์กัน นับว่าเป็นคุณธรรมสำคัญ เป็นการเข้าถึงตัวอย่างแท้จริง ซึ่งมีผลทางจิตใจและชักจูงความรู้สึกนึกคิดได้มาก ดังจะเห็นว่า พระพุทธองค์ทรงจัดมิตรร่วมทุกข์ร่วมสุข ไว้เป็นมิตรแท้ประเภทหนึ่งโดยเฉพาะ

มัญญ วังคันารี (2554: 131-140) ได้กล่าวถึงความสำคัญของหลักสังคหวัตถุสี่ ไว้ว่า เป็นธรรมที่จะทำให้เราครองใจหรือเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวใจคนอื่นได้ เราจะผูกใจลูกน้อง เราจะครองใจนาย เราจะผูกใจเพื่อนร่วมงาน เพื่อให้ได้งานและเกิดความสุขในการทำงานก็ด้วยธรรมที่เรียกว่า สังคหวัตถุสี่ อันมี

1) ทาน หมายถึง การให้การแบ่งปันหรือการเสียสละสิ่งของส่วนรวมความจำเป็นของตัวเราให้คนอื่นที่ควรให้ ทานขั้นต้นง่ายๆ คือ วัตถุทาน เป็นทานขั้นต่ำแต่บางที่บางคนทำได้ยากเหมือนกับคำทางธรรมะที่กล่าวไว้ว่า “สัพพะทานัง ฐัมมะทานัง ชินาติ” แปลว่า ทานใดหรือสุขใดจะเสมอด้วยธรรมทานนั้นไม่มี และพระพุทธเจ้าก็ให้ธรรมทานอันเป็นแก่แท้อันเดียวนี้แก่มนุษย์

2) ปิยวาจา อันเป็นการพูดจาด้วยถ้อยคำไพเราะอ่อนหวาน พูดจาให้คนมีกำลังใจ พูดให้คนมีเชื้อไฟในการทำงาน คือความสำคัญของปิยวาจา พูดอย่างไรที่จะช่วยให้ใจคนมีพลังอยากจะทำอย่างยากทำงานแก้ปัญหาต่อไปไม่ใช่เป็นคนปากไม่ดีคือเป็นปากหวาน ปากไฟ พูดที่ไร้ไหม้หน้าคนอื่นทุกที ส่วนสัพัญญูะนั้นเป็นเบรคห้ามล้อชีวิตคือปาก ไม่ให้พูดปากไปในทางที่ผิดทำนองคลองธรรม ไม่ให้พูดจาเพื่อเจ้าไร้ประโยชน์ ถ้ามีสติไล่ไม่ทันปากเจ้าปากก็จะพูดออกไปในทางที่เป็นภัยทั้งแต่ตัวเองและผู้อื่น

3) อตถจริยา หมายถึง การประพฤติ ปฏิบัติตนให้เป็นประโยชน์เป็นประโยชน์ต่อตัวเองและผู้อื่น ไม่ว่าจะเป็นการประพฤติทางกาย คือ กายกรรม หรือไม่ว่าจะเป็นการประพฤติทางวาจา คือ วจีกรรม และไม่ว่าจะเป็นการประพฤติทางใจคือ มโนกรรม ก็ให้มันเป็นไปเพื่อประโยชน์ต่อตนและผู้อื่นเสมอ ถึงแม้ว่าบุคคลอื่นจะทำผิดแต่เราก็พูดจาให้เป็นประโยชน์ได้

4) สมานัตตตา ซึ่งเป็นเรื่องที่สำคัญในสังคมไทยเรามาก คือ การประพฤติตนเป็นคนเสมอต้นเสมอปลายไม่ถือตัวไม่หยิ่งยะโสขี้นอวดโอ้ทับถมคนอื่น การประพฤติปฏิบัติตนเป็นคนเสมอต้นเสมอปลาย โดยยึดหลักการความเป็นคนสุภาพอ่อนน้อมถ่อมตนเป็นตัวของตัวเองอยู่เสมอ

สิริเทพ อินทรวีรรัตน์. (2554: 165-166) สังคหวัตถุสี่ ที่ประกอบไปด้วย ทาน คือ การรู้จักให้ รู้จักเสียสละต่อผู้อื่นและต่อองค์กรบ้าง มีอะไรที่เราสามารถช่วยเหลือเพื่อนร่วมงานหรือองค์กรได้ก็ควรจะช่วยเสียสละบ้าง รวมทั้งการรู้จักพูดจาไพเราะต่อกัน ใครๆ ก็ชอบให้คนอื่นพูดจาดีต่อตนเอง ดังนั้นเราต้องพูดสุภาพซึ่งเขาฟังน้ำเสียงก็จะรู้ว่าใครจริงใจ ใครพูดอ่อนหวาน ที่สำคัญต้องรู้จักพูดแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์เหมาะสมต่อกาลเทศะ ไม่ใช่พูดตามอารมณ์ การพูดเป็นจุดเริ่มต้นของการทำให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันซึ่งเราก็มีหลักของการพูดที่ดีเหมือนศีลข้อ 4 เรื่องมุสาวาทาอยู่แล้ว ต่อไปคือการสงเคราะห์ประโยชน์แก่ผู้อื่น ทั้งประโยชน์ของเพื่อนร่วมงานองค์กร บางครั้งเราต้องยอมเสียสละวันหยุดเพื่อเข้ามาทำงานให้เสร็จ เคลียร์งานให้องค์กรที่เราอยู่ หรือทำงานนอกเวลาบางอย่างได้แม้แต่คิดว่าไม่ใช่หน้าที่ เพราะถ้าองค์กรของเราอยู่ได้นั้นก็หมายความว่าเราอยู่ได้ด้วย ดังนั้นการเสียสละเพื่อประโยชน์ขององค์กรก็เป็นสิ่งสำคัญด้วยและจะต้องรู้จักวางตนให้เหมาะสมในความเสมอต้นเสมอปลายกับเพื่อนร่วมงานทุกคน คือต้องรู้จักมีสมานัตตตา

ภักระ ฉลาดแพทย์ (2554: 37-38) ได้กล่าวถึงความสำคัญของหลักสังคหวัตถุสี่ ไว้ว่าการสงเคราะห์อย่างยั่งยืน โดยให้ดูจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวหรือในหลวงของเรา ที่ทรงแสดงให้เห็นตัวอย่างแล้วที่ดีเลิศ ในหลวงสอนพวกเราว่าเวลาจะช่วยให้ใครมีกินอย่าเอาปลาไปให้อย่างเดียวนะ เพราะถ้าเราเอาปลาไปให้มือเดียวเขาก็หมดแล้ว เราต้องเอาเครื่องมือหาปลา ไปช่วยสอนเขาหาปลาแล้วไม่ใช่แค่นั้นนะ บางทีน้ำในบ่อนี้อาจจะไม่มีปลาก็ได้ต้องไปหาที่อื่น เราต้องอยู่ร่วมสุข ร่วมทุกข์กับเขา เพราะฉะนั้นหลักธรรมเรื่องสังคหวัตถุสี่ ช่วยคนอื่นได้แน่นอนแล้วยั่งยืนด้วย ซึ่งก็คือ ทาน ซึ่งไม่ใช่ให้แต่เงินให้แต่วัตถุจะต้องให้ความรู้เขาด้วย โดยเริ่มจาก ปิยวาจา คำพูดคำแนะนำที่ดีเกิดผล นอกจากที่ให้วัตถุก็คือให้เรื่องอุปกรณ์หาปลา เราอาจจะต้องใช้ประสบการณ์เอาความรู้ลงไปช่วยเขาด้วย อุตถจริยา เราเก่งเรื่องตกปลาใช่ไหม ไปช่วยเทรนนิ่งวิธีการหาปลาให้เขาแต่แค่นั้นไม่พอจะต้องมี สมานัตตตา ร่วมสุข ร่วมทุกข์ อย่างเสมอต้นเสมอปลาย เหมือนอย่างที่เป็นในหลวงทรงเสด็จไปในถิ่นทุรกันดาร พระองค์ท่านมีโครงการพระราชดำริสามพันกว่าโครงการทั่วเมืองไทย พระองค์ท่านลงไปทำเลยนะ ไม่ใช่แค่ทรงบริจาคเงินหรือวัตถุให้นะแต่พระองค์ท่านสอนวิธีจับปลาเลย เรื่องของสังคหวัตถุสี่ เป็นหลักธรรมที่ศาสนาพุทธสอนให้เราอยู่กับสังคม อยู่กับโลกอย่างมีความสุขร่วมกันและเป็นแนวทางที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงนำมาแนะนำพวกเราทุกคน ผมฟังแล้วก็รู้ว่าดีมากและก็ปฏิบัติได้อย่างไม่ยากอะไรก็เลยเอามาประยุกต์กับหลักบริหารสมัยใหม่ทางตะวันตก คือ ความรับผิดชอบต่อสังคมบริษัท หรือที่ทางธุรกิจสมัยใหม่ที่เรียกว่า “ซีเอสอาร์” (CSR: Corporate Social Responsibility)

พระมหาสมชาย ฐานวุฑฺโฒ (2555: 150) ได้กล่าวถึงความสำคัญของหลักสังคหวัตถุสี่ ไว้ว่า เป็นวิธีสงเคราะห์ญาติทางโลก ความมุ่งหมายของการสงเคราะห์ญาติ อยู่กับการผูกสามัคคีรวมน้ำใจญาติให้เป็นปึกแผ่น โดยใช้หลัก สังคหวัตถุสี่ ดังนี้ ประการแรกทาน หมายถึงการเอื้อเพื่อแบ่งกันกินแบ่งกันใช้ ให้ของฝากยามเยี่ยมเยียน ให้ของขวัญยามมงคล ให้ของกินของใช้ ยามตรุษยามสารท ตลอดจนให้ทุนรอนทำมาหากิน โดยควรจะต้องบังกลางไว้สำหรับสงเคราะห์ญาติ โดยเฉพาะและเมื่อแบ่งปันให้ญาติไปแล้ว ก็ไม่คิดจะทวงคืน แต่ถ้าเขานำมาคืนเองก็ควรเก็บสำรอง

ไว้ในงบกลางนี้อีก สำหรับสงเคราะห์ญาติคนอื่นๆ ที่เดือดร้อนต่อไป ประการที่สองปิยวาจา พุดจากต่อกันด้วยคำสุภาพอ่อนโยน เรียกสรรพนามตามศักดิ์ เช่น เรียกลุง ป้า น้า อา อันเป็นภาษาของคนรักใคร่เคารพนับถือกันถึงจะโกรธเคืองขัดใจก็ไม่แข่งขันหักกระดูกหรือนินทาว่าร้าย ประการที่สามอรรถจริยา ทำให้เป็นประโยชน์แก่ญาติ คือช่วยเหลือเมื่อมีธุระการงาน เช่น แต่งงาน บวชนาค เจ็บป่วย เป็นความ งานศพ และอื่นๆ อย่างน้อยก็ให้กำลังใจ ประการที่สี่สมานัตตตา วางตัวกับญาติให้เหมาะสมกับฐานะ ตำแหน่ง เหตุการณ์ สิ่งแวดล้อม เคารพญาติผู้ใหญ่ เอ็นดูญาติผู้น้อย เสมอต้นเสมอปลาย ร่วมทุกข์ร่วมสุขไม่ทอดทิ้งกัน แต่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสเรื่องมงคลสมรสไว้สั้นๆ เพียงคำเดียวว่า สังคหะ แปลว่า การสงเคราะห์กัน และให้ปฏิบัติตามหลักสังคัตถุสี่ เพื่อเป็นการยึดเหนี่ยวน้ำใจกัน ดังนี้

ประการแรก ทาน การให้ปันแก่กัน คนเราถ้ารักที่จะอยู่ด้วยกันต้องปันกันกินปันกันใช้ หามาได้แล้วควรรวมกันไว้เป็นกองกลางแล้วจึงแบ่งกันใช้ หากไม่เอามารวมกัน อาจเกิดการระแวงกันได้ ที่ใดที่ปราศจากการให้ที่นั้นย่อมแห้งแล้งเหมือนทะเลทราย การปันกันนี้รวมทั้งการปันทุกข์กันในครอบครัวด้วย เมื่อฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดมีความทุกข์ มีปัญหา ก็ควรนำมาปรึกษากัน อีกฝ่ายก็ต้องรู้จักรับฟังและปลุกปลอบให้กำลังใจ

ประการที่สอง ปิยวาจา พุดกันด้วยวาจาไพเราะแม้การดักเตือนกันก็ต้องระมัดระวังคำพูด ถ้าถือเป็นกันเองมากเกินไป อาจจะทำให้ญาติทำให้ครอบครัวไม่สงบสุขโดยถือหลักว่า ก่อนแต่งงานเคยพุดไพเราะอย่างไร หลังแต่งงานก็พุดให้ไพเราะอย่างนั้น

ประการที่สาม อรรถจริยา ฝึกฝนตนให้เป็นคนที่มีประโยชน์ คือมีความรู้ความสามารถ แล้วนำความรู้ความสามารถที่อยู่นั้นมาช่วยเหลือกัน ประพฤติตนเป็นประโยชน์ต่อกันในทุกด้าน เมื่อรู้ว่าอะไรดีหรือไม่ดี ควรหรือไม่ควรก็นำมาเล่าสู่กันฟัง พยายามศึกษาหาความรู้ทางธรรมเอาใจมาเกาะกับธรรมให้มากสามิภรรยานั้นเมื่อทะเลาะกันมักจะโยนความผิดให้อีกฝ่ายหนึ่งซึ่งแท้จริงย่อมมีความผิดด้วยกันทั้งคู่อย่างน้อยก็ผิดที่ไม่หาวิธีที่เหมาะสมแนะนำดักเตือนกัน ปล่อยให้อีกฝ่ายหนึ่งทำความผิด

ประการที่สี่ สมานัตตตา วางตัวให้เหมาะสมกับตัวเป็นพ่อบ้านก็ทำตัวให้สมกับเป็นพ่อบ้าน เป็นแม่บ้านก็ทำตัวให้สมกับเป็นแม่บ้าน ต่างก็วางตัวให้เหมาะสมกับหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายทั้งในบ้านและนอกบ้าน ซึ่งข้อนี้จะประพฤติดปฏิบัติให้ดี ต้องฝึกสมาธิให้ใจผ่องใสเป็นปกติ เพราะคนที่ใจผ่องใสจะรู้ว่าในภาวะเช่นนั้น ควรจะวางตนอย่างไร ไม่ระเริงโลภจนวางตนไม่เหมาะสม

โดยสรุป คือปฏิบัติตนตามหลักทาน การให้ปันสิ่งของ รักษาศีลเพื่อให้มีคำพุดที่ไพเราะและเพื่ออุดหนุนบารมีของตน จะได้เป็นคนมีประโยชน์ เจริญก้าวหน้า คือ การฟังธรรมและทำสมาธิ เพื่อให้ใจผ่องใสเกิดปัญญาจะได้วางตัวได้เหมาะสมกับตัวเป็น

ชัยวัฒน์ สุทธิรัตน์. (2555: 28-29) เป็นหลักของสังคมสงเคราะห์ สอนเรื่องการเสียสละช่วยเหลือเกื้อกูลกันในสังคม อันประกอบด้วย ทาน คือ การให้ การแบ่งปัน ปิยวาจา คือ การมีวาจาที่เรียบร้อย อรรถจริยา คือ การกระทำที่เป็นประโยชน์ สมานัตตตา คือ ความเสมอต้น

เสมอปลายซึ่งมีหัวข้อเรื่องการเสียสละ คือ เรื่องทาน และอรรถจริยาที่เป็นการกระทำที่แสดงถึงจิตสาธารณะสอดแทรกอยู่ด้วย

สมชาย กิจยรรยง (2555: 49) ได้กล่าวถึงความสำคัญของหลักสังคหวัตถุสี่ คือ คา ทา ทาน ปิยวาจา อรรถจริยา สมานัตตตา การสร้างมนุษยสัมพันธ์เพื่อนงาน และชีวิต ในสุภาษิตสอนเด็กได้กล่าวไว้ว่า ผูกสนิทชิดเชื้อนั้นเหลือยาก ถึงเหล็กฟากรัดไว้ก็ไม่มั่น จะผูกด้วยมนต์เล็กลงเลขยันต์ ไม่เหมือนพันผูกไว้ด้วยไมตรี ไมตรี คือ การมีมนุษยสัมพันธ์ในการทำงานร่วมกันกับคน เพื่อเราจะได้ครองคนมีหลักดีสี่ประการ คือ รู้จักให้ แปลจากไทยเป็นภาษาธรรม คือ ทาน การเป็นผู้ให้ ผู้เขียนได้กล่าวไว้แล้วในบทที่ว่าด้วยเรื่องรวมข้ามภพ รวยข้ามชาติ พุดจาไฟเราะ หรือ ปิยวาจา ใน การสนทนาที่ดีก็ต้องมีหางเสียงที่ดีเสมอ เช่น คะ ค่ะ ครับ นะครับ อนุเคราะห์เข่าบ้าง หรือ อรรถ จริยา ช่วยเหลือเจือจานเพื่อนบ้านหรือคนรู้จักตามกำลังอันสมควร วางตัวสม่ำเสมอ หรือ จาก ภาษาไทยเป็นภาษาธรรมก็จะเขียนว่า สมานัตตตา คือ เป็นคนที่เสมอต้นเสมอปลายในการทำงาน ในการวางตัว และอุปนิสัยในการทำงาน ซึ่งหลักสังคหวัตถุสี่มีสี่ประการ ในการครองใจคน (อาจารย์สุ เทพ สังข์เพชร ได้แต่งกลอนไว้ในเรื่องมนุษยสัมพันธ์)

มนุษยสัมพันธ์	สร้างได้	ไม่ยากนัก
ถ้ารู้จัก	รักการให้	มักได้ผล
ให้อภัย	ให้ความรัก	ให้เกียรติคน
อย่ายกตน	ชมท่าน	นั้นไม่ดี
จะพุดจา	น่าฟัง	ยังประโยชน์
ไม่กล่าวโทษ	ผู้ใด	ให้หมองศรี
รู้จักคน	แทนคุณท่าน	ในทันที
ไม่ย่ำยี	เหยียดหยาม	ประณามคน
เริ่มด้วยเรา	จริงใจ	ให้เขาก่อน
ผลสะท้อน	ก็จะมี	ทวีผล
ยิ่งตัวเรา	เอาใจเขา	ใส่ใจตน
จะเกิดผล	มากมิตร	สนิทนาน

สุปราณี จิราณรงค์ (2556: 36) ได้กล่าวถึงความสำคัญของหลักสังคหวัตถุสี่ ไว้ว่า เป็นหลักธรรมที่เกี่ยวกับวิธีการยึดเหนี่ยวจิตใจบุคคล การประสานความสามัคคีในกลุ่มคน ประกอบด้วย ประการแรกทาน หมายถึงการให้โดยปกติ ซึ่งหมายถึง การให้ความช่วยเหลือในด้าน ทุนหรือปัจจัย เครื่องยังชีพ รวมทั้งการเผื่อแผ่การให้คำแนะนำสั่งสอนความรู้ต่างๆ ประการที่สองปิย วาจา หมายถึงพุดด้วยน้ำใจหวังดี มุ่งประโยชน์และชี้แจงแนะนำความจริง ความรู้ต่างๆ เพื่อให้เกิด ความเชื่อถือและความเคารพ ประการที่สามอรรถจริยา หมายถึงการประพฤติอันเป็นประโยชน์ การ ขวนขวายช่วยเหลือกิจการสาธารณประโยชน์ รวมทั้งช่วยแก้ไข ปรับปรุง ส่งเสริมจริยธรรมแก่ผู้อื่น ประการที่สี่สมานัตตตา หมายถึงทำตนเสมอต้นเสมอปลาย ปฏิบัติตนและวางตนเหมาะสมกับฐานะ ภาวะ บุคคล เหตุการณ์ และสิ่งแวดล้อม

หลักทางพระพุทธศาสนาตามแนวสังคหวัตถุสี่ คือ ทาน ปิยวาจา อตถจริยาและสมานัตตตา มาเป็นหลักในการประยุกต์ให้บริการประชาชนตามแนวทางทางพระพุทธศาสนา จึงขอเสริมด้วยหลักธรรมอื่นๆ ที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวพันกัน คือคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นสังคหวัตถุสี่ที่ผู้ปฏิบัติตามทุกคนย่อมสามารถรู้แจ้งเห็นจริงได้ด้วยตนเองและทำให้ผู้ปฏิบัติพึงทุกข์ เข้าถึงความสุขและความบริสุทธิ์ภายในได้จริงธรรมชาติของพระพุทธองค์เป็นความรู้อันบริสุทธิ์เป็นธรรมโอสถนานานเอกที่สามารถเยี่ยวยารักษาจิตใจของมวลมนุษยชาติให้หลุดพ้นจากความโลภ ความโกรธความหลงเพราะเมื่อใจปราศจากสิ่งเหล่านี้ใจย่อมสะอาดบริสุทธิ์มีอานุภาพและเกิดเป็นความเมตตากรุณาปราณี มีแต่ความรักความปรารถนาดีต่อกัน พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงตรัสไว้ในสังคหวัตถุสูตรว่า ทานญจ เปยยชชญจ อตถจริยา จ ยา อิธ สมานัตตตา จ ฐมเมสุ ตตถ ตตถ ยถา หัม ทาน (การให้) เปยยวัชชะ (มีวาจาเป็นที่รัก) สมานัตตตา (วางตนสม่ำเสมอ) อตถจริยา (การประพฤติประโยชน์)

สังคหวัตถุธรรมเหล่านี้ช่วยอุ้มชูโลก เหมือนลืมนวลที่ยึดคบรถซึ่งเล่นไปไวได้ฉะนั้น ในการอยู่ร่วมกันในสังคมนั้น มนุษย์ทุกคนล้วนปรารถนาเป็นที่รักของคนรอบข้างเป็นที่ยอมรับนับถือของทุกๆ คน และปรารถนาที่จะได้ยินได้ ฟังคำยกย่องสรรเสริญ มากกว่าเสียงนินทาว่าร้ายพระพุทธรองค์ได้ทรงสอนวิธีที่จะทำให้เป็นที่รักของสังคมว่า ขั้นแรกให้ปรับที่ตัวของเราเองก่อน คือต้องทำตัวเราให้เป็นคนน่ารักเสียก่อนโดยการปฏิบัติตามหลักสังคหวัตถุสี่ซึ่งเป็นคุณธรรมที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวใจคนผูกใจคนและประสานหมู่มชนให้มีความสามัคคีเป็น หลักธรรมที่ทำให้คนเป็นที่รัก เป็นที่ชอบใจของคนทั่วไปเป็นการปลูกไมตรี เต็มน้ำใจต่อกัน ทำให้สังคมเป็นสุข ประกอบด้วยหลักสี่ประการ ดังนี้

ประการแรก ทาน (Giving; Generosity; Charity) การให้ การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เสียสละแบ่งปันช่วยเหลือกันด้วยการให้สิ่งของ หรือให้ความรู้และแนะนำสั่งสอนด้วยน้ำใจไมตรี มีความโอบอ้อมอารีจะช่วยผูกใจคนไว้ได้ การทำทานจะไม่สูญเปล่า ผู้ที่ให้สิ่งที่ดีย่อมได้รับสิ่งที่ดีตอบแทน ดังพุทธพจน์ที่ว่า“มณาปทายี ลภเต มณาปี” แปลว่า ผู้ให้สิ่งที่น่าพอใจย่อมได้รับสิ่งที่น่าพอใจ การให้ทานอาจให้ได้ 2 วิธีด้วยกัน คือ

- 1) อามิสทาน ให้สิ่งของแก่เพื่อนหรือผู้อื่นที่ด้อยกว่า รวมทั้งการให้รางวัลต่างๆ เป็นต้น
- 2) วิทยาทานหรือธรรมทานหมายถึง การให้ธรรม การให้ความรู้และแนะนำสั่งสอนหรือการให้ในสิ่งที่ดีเป็นประโยชน์ ทาน 2 อย่าง คือ อามิสทาน (การให้สิ่งของ) และธรรมทาน (การให้ธรรม) บรรดา ทาน 2 อย่างนี้ ธรรมทานเป็นเลิศ

ประการที่สอง ปิยวาจา หรือ เปยยวัชชะ (Kindly Speech : Convincing Speech) ความเป็นผู้มีวาจาน่ารัก พูดอย่างรักกัน วาจาเป็นที่รัก วาจาสุดดีมีน้ำใจหรือวาจาซาบซึ้งใจ คือกล่าววาจาสุภาพไพเราะ อ่อนหวาน มีหางเสียง สมานสามัคคี ซาบซึ้งใจ ทำให้เกิดไมตรีรักใคร่ นับถือ ตลอดถึงคำแสดงประโยชน์ประกอบด้วยเหตุผลเป็นหลักฐานจูงใจให้นิยมยอมตามพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ได้ทรงตรัสเตือนพระภิกษุให้พยายามหลีกเลี่ยงถ้อยคำที่ขัดแย้งกัน พูดจาอ่อนเสียง

เสียตักกันอันนำไปสู่การทะเลาะวิวาทกัน พระพุทธองค์ทรงตรัสถึงการพูดที่ประกอบด้วยประโยชน์ ดังปรากฏในอภัยราชกุมารสูตร ดังนี้

ตถาคตรู้ วาจาที่ไม่จริง ไม่แท้ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ และวาจานั้นไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่ชอบใจของคนอื่น ตถาคตไม่กล่าวคำนั้น

ตถาคตรู้ วาจาที่จริง ที่แท้ แต่ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ และวาจานั้นไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่ชอบใจของคนอื่น ตถาคตไม่กล่าวคำนั้น

ตถาคตรู้ วาจาที่จริง ที่แท้ และประกอบด้วยประโยชน์ แต่วาจานั้นไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่ชอบใจของคนอื่นในข้อนั้น ตถาคตรู้กาลที่จะกล่าววาจานั้น

ตถาคตรู้ วาจาที่ไม่จริง ไม่แท้ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ และวาจานั้นเป็นที่รัก เป็นที่ชอบใจของคนอื่น ตถาคตไม่กล่าววาจานั้น

ตถาคตรู้ วาจาที่จริง ที่แท้ ที่ประกอบด้วยประโยชน์ และวาจานั้นเป็นที่รัก เป็นที่ชอบใจของคนอื่นในข้อนั้น ตถาคตรู้ กาลที่จะกล่าววาจานั้น ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะตถาคตมีความเอ็นดูในหมู่สัตว์ทั้งหลาย

สรุปพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงให้หลักการพูดไว้ดังนี้

1) ต้องเป็นความจริง 2) เป็นคำสุภาพไพเราะอ่อนหวาน 3) พูดแล้วก่อให้เกิดประโยชน์ 4) พูดแล้วเกิดการสมานสามัคคี 5) พูดด้วยจิตเมตตา 6) พูดถูกกาลเทศะ คือ ถูกเวลา และสถานที่ จะเห็นได้ว่าการให้แต่เพียงอย่างเดียวนั้นไม่สามารถที่จะทำให้เป็นที่รัก เป็นที่ ชอบใจ ของคนทั่วไปได้ จึงต้องรู้จักพูดจาปราศรัยให้ไพเราะนุ่มนวล น่าฟัง เมื่อได้ฟังแล้วเกิดกำลังใจที่จะส่งเสริมสนับสนุนให้ทุกคนอยากทำความดีให้ยิ่งขึ้นไป ไม่พูดจาส่อเสียดอันก่อให้เกิดความแตกแยก พูดแต่คำที่จะทำให้เกิดความสามัคคี เปรียบเสมือนน้ำทิพย์ชโลมใจ ประสานใจทุกๆ ดวงให้เป็นหนึ่งเดียว เหมือนน้ำฝนประสานดินเหนียวที่แตกกระแหงให้เป็นผืนแผ่นดินเดียวกัน

ประการที่สาม อรรถจริยา (Useful Conduct; Rendering Services ; Life of Service ; Doing Good) การประพฤติประโยชน์ ทำประโยชน์แก่เขา หลักธรรมข้อนี้มุ่งสอนตน 2 ด้าน คือ การทำตนให้เป็นประโยชน์ และการทำในสิ่งที่เป็นประโยชน์ ตลอดถึงช่วยแก้ไขปรับปรุง ส่งเสริมในทางจริยธรรม 1) การทำตนให้เป็นประโยชน์ หมายถึง ทำตนให้มีคุณค่าในสังคมที่ตนอาศัยอยู่ด้วยการตั้งใจศึกษาเล่าเรียน ฝึกฝนอบรมตนให้เป็นคนเจริญด้วยความรู้ ความสามารถ มีคุณธรรมเป็นบุตรที่ดีของบิดามารดา เป็นศิษย์ที่ดีของครูอาจารย์ เป็นนักเรียนที่ดีของสถานศึกษา เป็น พลเมืองที่ดีของประชาชาติ ตลอดจนเป็นศาสนิกชนที่ดีของพระพุทธศาสนาตลอดไป 2) การทำในสิ่งที่เป็นประโยชน์ คือ เมื่อทำตนให้เป็นประโยชน์แล้ว ก็ต้องสร้างตนให้เป็นประโยชน์กับผู้อื่น ด้วยการให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ไม่นิ่งดูดาย มีน้ำใจไม่ตรีต่อกัน บำเพ็ญสาธารณประโยชน์ตามสติกำลัง ทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า“คนทำหมู่คณะให้ดังงาม”

ประการที่สี่ สมานัตตตา (Even and Equal Treatment; Equality Consisting in Impartiality, Participation and Behaving Oneself Properly in All Circumstances) เอาตัวเข้าสมาน คือ การทำตนเสมอต้นเสมอปลาย ตลอดถึงวางตนให้เหมาะสมแก่ฐานะภาวะ บุคคล

เหตุการณ์และสิ่งแวดล้อม 1) วางตนให้เหมาะสมกับฐานะที่ตนมีอยู่ในสังคม เช่น เป็นหัวหน้าครอบครัวเป็นบิดามารดา เป็นครูอาจารย์ เป็นเพื่อนบ้านกัน เป็นต้น ตนอยู่ในฐานะอะไรก็วางตนให้เหมาะสมกับฐานะที่เป็นอยู่ และทำอย่างเสมอต้นเสมอปลาย 2) ปฏิบัติตนอย่างสม่ำเสมอต่อคนทั้งหลาย ให้ความเสมอภาค ไม่เอารัดเอาเปรียบผู้อื่นเสมอในสุขและทุกข์ คือ ร่วมสุขร่วมทุกข์กัน ร่วมรับรู้ปัญหา และร่วมแก้ปัญหาเพื่อประโยชน์ของสังคม

ดังนั้นเราจึงต้องคอยศึกษาและหมั่นเตือนสติตนเองไว้ตลอดว่าในแต่ละฐานะที่เราเป็นอยู่มีหน้าที่อะไรบ้าง เมื่อรู้แล้วก็ต้องปฏิบัติตามหน้าที่นั้นให้สมบูรณ์นอกจากนี้เราก็ต้องทำตนให้เสมอต้นเสมอปลายด้วย คือ เคยวางตัวกับคนอื่นในทางที่ดีอย่างไร แม้ว่าเราจะได้ดีได้ดิบได้ดีแล้วก็ต้องไม่ลืมตัว ยังคงปฏิบัติตัวเหมือนเช่นเดิมนั้นไม่เปลี่ยนแปลง หรือว่าเมื่อเราเห็นคนอื่นเขาได้ดีก็ต้องแสดงออกให้เขารับรู้เราที่มีความยินดีกับเขาอย่างจริงใจ ไม่คิดกลั่นแกล้งใส่ร้ายป้ายสีเขาถ้าทำได้ อย่างนี้ เราก็คงจะเป็นที่รักที่พอใจของทุกคนรอบข้าง ดังเช่นเรื่องของหัตถกอุบาสกชาวเมืองอาฬวี ผู้มีสังกหัตถุธรรมประจำใจ ดังนี้

สมัยหนึ่งพระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ ณ อคคาพเวเจตีย์ เขตเมืองอาฬวี ลำดับนั้น หัตถกอุบาสกชาวเมืองอาฬวีมีอุบาสกประมาณ 500 คนแวดล้อมเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวาทแล้วนั้น ณ ที่สมควร พระผู้มีพระภาคจึงได้ตรัสกับหัตถกอุบาสกชาวเมืองอาฬวีว่าหัตถกะ บริษัทของท่านนี้มากนัก ท่านสงเคราะห์บริษัทจำนวนมากนี้อย่างไร หัตถกอุบาสกชาวเมืองอาฬวีกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์สงเคราะห์บริษัทจำนวนมากนี้ด้วยสังกหัตถุสี่ประการ ที่พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ทรงแสดงไว้แล้ว คือข้าพระองค์รู้ว่า ผู้นี้ควรสงเคราะห์ด้วยทาน ก็สงเคราะห์ ด้วยทาน รู้ว่า ผู้นี้ควรสงเคราะห์ด้วยคำพูดอันไพเราะ ก็สงเคราะห์ด้วยคำพูดอันไพเราะ รู้ว่า ผู้นี้ควรสงเคราะห์ด้วยการทำประโยชน์ให้ ก็สงเคราะห์ด้วยการทำประโยชน์ให้ รู้ว่า ผู้นี้ควรสงเคราะห์ด้วยการวางตัวสม่ำเสมอ ก็สงเคราะห์ด้วย การวางตัวสม่ำเสมอ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ โภคทรัพย์ในตระกูลของข้าพระองค์มีอยู่พร้อมคนทั้งหลายย่อมเข้าใจคำพูดของข้าพระองค์ว่าควรฟัง ไม่เหมือนคำพูดของคนจน พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดีละ ดีละ หัตถกะ วิธีนี้ของท่านเป็นอุบายที่จะสงเคราะห์บริษัทจำนวนมากได้จริงอยู่ใครก็ตามที่สงเคราะห์บริษัทจำนวนมากได้ในอดีตกาลก็ล้วนแต่สงเคราะห์ ด้วยสังกหัตถุสี่ประการนี้แลใครก็ตามที่จักสงเคราะห์บริษัทจำนวนมากในอนาคตกาล ก็ล้วนจักสงเคราะห์บริษัทจำนวนมากในอนาคตกาลก็ล้วนแต่จักสงเคราะห์ด้วยสังกหัตถุสี่ ประการนี้แล ใครก็ตามที่กำลังสงเคราะห์บริษัทจำนวนมากในปัจจุบันก็ล้วนแต่สงเคราะห์ด้วยสังกหัตถุสี่ประการนี้แล หลังจากนั้น หัตถกอุบาสกชาวเมืองอาฬวีที่พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงชี้แจงให้เห็นชัดชวนใจให้อยากรับเอาไปปฏิบัติ เราใจให้อาจหาญแกล้วกล้า ปลอดภัยโลมใจให้สดชื่น ร่าเริงด้วยธรรมมีกถาแล้ว ลุจากที่นั้น ถวายอภิวาทพระผู้มีพระภาคเจ้า ทำประทักษิณแล้วจากไปลำดับนั้นเมื่อหัตถกอุบาสกชาวเมืองอาฬวีหลีกไปไม่นาน พระผู้มีพระภาครับสั่งเรียกภิกษุทั้งหลายมาตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงทรงจำหัตถกอุบาสกชาวเมืองอาฬวีว่าเป็นผู้ประกอบด้วยธรรมที่นาคอัครรย์ ไม่เคยปรากฏ 8 ประการ ธรรมที่นาคอัครรย์ ไม่เคยปรากฏ 8 ประการ อะไรบ้าง คือ หัตถกอุบาสกชาวเมืองอาฬวี 1) เป็นผู้มีศรัทธา 2) เป็นผู้มีศีล 3) เป็นผู้มีหิริ 4) เป็นผู้มียอดดีปะ

5) เป็นพหูสูตร 6) เป็นผู้มีความจำ 7) เป็นผู้มีความรู้ 8) เป็นผู้มีความรักน้อย สรุปได้ว่าเป็นเทคนิควิธีการสร้างมนุษยสัมพันธ์ในการสร้างมิตร และสร้างมนุษยสัมพันธ์ สามารถทำได้ง่าย ๆ คือ 1. ยิ้มแย้ม หมายถึงเราจงยิ้มแย้มเข้าไว้ ยิ้มอย่างจริงใจ ยิ้มทุกที่ยิ้มให้กับทุกคน 2. แจ่มใส หมายถึงการที่เรามีอาการที่แจ่มใส สดใส ใครอยู่ใกล้ก็รู้สึกอบอุ่นมีความสุข 3. ตั้งใจสนทนา หมายถึงจงตั้งใจสนทนาเป็นผู้ฟังมากๆ ยิ่งฟังมากก็จะรู้มาก 4. เจรจาไพเราะ หมายถึงเราจงเจรจาด้วยถ้อยคำที่ไพเราะเสนาะโสต คำพูดที่รื่นหูจะมีแต่คนนิยมชมชอบ ไม่มีใครชอบคนพูดตะคอก พูดเสียดสี 5. สงเคราะห์เกื้อกูล หมายถึง เราจงให้การสงเคราะห์เกื้อกูลแก่ผู้ที่เราเกี่ยวข้อง เช่น ให้ความช่วยเหลือจัดหาสิ่งของมาฝากบ้างตามสมควร

พระภิกษุ ฐิติวฑฒโน (ภาวิไล) (2556: 78-79) ได้กล่าวถึงความสำคัญของหลักสังคหัตถุสี่ ไว้ว่า เมื่อเรารักษาใจของเราได้ด้วยพรหมวิหารธรรม คือใจที่ก่อกปรด้วย “เมตตา” ความรัก ความปรารถนาให้ตนเองและผู้อื่นมีความสุข “กรุณา” ความสงสาร ความปรารถนาให้ตนเองและผู้อื่นพ้นจากทุกข์ “มุทิตา” ความพลอยยินดีในความดีที่กระทำและผลความดีที่ได้รับ ทั้งของตนเองและผู้อื่น “อุเบกขา” ความวางใจเป็นกลางได้ ด้วยพิจารณารู้ชัดในความเป็นไปตามกฎของธรรมชาติ เราย่อมไม่ปล่อยให้อารมณ์ของเราตกไปสู่การปรุงแต่งที่เป็นพิษภัยทั้งต่อตนเองและผู้อื่น คือใจชนิดที่ก่อกปรด้วยความโกรธ เกลียด เคียดแค้น ชิงชัง อิจฉา ริษยา เป็นต้น และใจที่รักษาแล้วด้วยพรหมวิหารธรรมนี้เองจึงเป็นเหตุให้เกิดสังคหัตถุสี่ คือธรรมเครื่องยึดเหนี่ยวใจบุคคลและประสานหมู่ชนไว้ในสามัคคี หลักการสงเคราะห์ซึ่งมีสี่ประการ คือ

ประการแรก ทาน คือ การให้ ด้วยความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เสียสละ แบ่งปัน ช่วยเหลือกันด้วยสิ่งของตลอดถึงให้ความรู้และแนะนำสั่งสอน

ประการที่สอง ปิยวาจา คือ เปยยวัชชะ คือ วาจาอันเป็นที่รัก วาจาดีดดีมีน้ำใจ หรือวาจาซาบซึ้งใจ ด้วยกล่าวคำสุภาพ อ่อนหวาน สมานสามัคคีให้เกิดไมตรีและความรักใคร่กันตลอดถึงคำแสดงประโยชน์ประกอบด้วยเหตุผลเป็นหลักฐานจูงใจให้นิยมยินดี

ประการที่สาม อตถจริยา คือ การประพฤติประโยชน์ด้วยชวนช่วยช่วยเหลือกิจการบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ ตลอดถึงช่วยแก้ไขปรับปรุงส่งเสริมในทางจริยธรรม

ประการที่สี่ สมานัตตตา คือ ความมีตนเสมอ ด้วยทำตนเสมอต้นเสมอปลายปฏิบัติสม่ำเสมอในชนทั้งหลายและเสมอในสุขทุกข์ โดยร่วมรับรู้ร่วมแก้ไขตลอดจนถึงวางตนเหมาะสมแก่ฐานะ ภาวะ บุคคล เหตุการณ์ และสิ่งแวดล้อม ถูกต้องตามธรรมในแต่ละกรณี

ถ้าเราไม่มี “เมตตา” ความรัก ความปรารถนาดี อยากให้ตนเองและผู้อื่นมีความสุข ไม่มี “กรุณา” ความสงสาร ความปรารถนาดี อยากให้ตนเองและผู้อื่นมีความสุขเสีย แล้วทานการให้ ปิยวาจา วาจาอันเป็นที่รัก ตลอดจนอตถจริยา การประพฤติประโยชน์จะเกิดขึ้นได้อย่างไร นอกจากนั้นหากเราไม่มีปัญญาเห็นจริงตามกฎแห่งกรรม เราเห็นใครได้ดีเราก็ยังริษยาเขาอยู่ เห็นใครทำดี ก็ก็ยังหมั่นใส่เขาอยู่ เห็นใครทำชั่วแทนที่จะแนะนำสั่งสอน แต่กลับไปสนับสุนนเห็นใครได้รับผลวิบากแห่งกรรมชั่ว ได้รับความทุกข์ทรมานก็สมน้ำหน้าเขามากกว่าเดิมแล้วจะหาสมานัตตตา

ความมีตนเสมอมาจากที่ไหน ฉะนั้นเราต้องมีปัญญา รู้จักที่จะ “มุทิตา” พलयินดีและปลงใจเป็น “อุเบกขา” วางเฉยได้ในกาลเทศะสมัยอันเหมาะสม

นิธิ นิมิตรบุญ (2557: 160) ได้กล่าวถึงความสำคัญของหลักสังคหวัตถุสี่ ไว้ว่า หลักธรรมที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจของผู้อื่น ผูกไมตรี เอื้อเฟื้อ เกื้อกูล เป็นหลักการสงเคราะห์ซึ่งกันและกัน มีอยู่สี่ประการ ได้แก่ ทาน คือ การให้ การเสียสละ หรือการเอื้อเฟื้อแบ่งปัน ของๆ ตน เพื่อประโยชน์แก่บุคคลอื่น ปิยวาจา คือ การพูดด้วยถ้อยคำที่ไพเราะอ่อนหวาน พูดด้วยความจริง ไม่พูดหยาบคาย ก้าวร้าว พูดในสิ่งที่เป็นประโยชน์ เหมาะสำหรับกาลเทศะ เพราะการพูดเป็นบันไดขั้นแรกที่จะสร้างมนุษยสัมพันธ์อันดีให้เกิดขึ้น อัตถจริยา คือการสงเคราะห์ทุกชนิดหรือการประพฤตินในสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่นสมานัตตตา คือ การเป็นผู้มีความสม่ำเสมอ หรือมีความประพฤติเสมอต้นเสมอปลายและจิตใจหนักแน่น

ความสำคัญของหลักสังคหวัตถุสี่ ที่กล่าวมาสรุปได้ว่าประการแรกทาน เป็นผู้ให้การให้ ฝรั่งเศสเรียกว่า “Reward and Punish-ment” บางทีก็มีเรียกว่า “Carrot and Stick” บางทีก็เรียกว่า “Carrot and Stick” ประการที่สองปิยวาจา (พูดดี ๆ ต่อกัน) คนไทยหลายคนนั้น เนื่องจากมีพื้นฐานของ EQ ที่ต่ำได้รับการฝึก “จิต” มาน้อย จึงเป็นโคนันทวิศาลเสียมากมาย คือ ต้องพูดดี ๆ เพราะ ๆ ประการที่สามอัตถจริยา (ทำในสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อกัน) การบำเพ็ญประโยชน์ต่อกัน ช่วยเหลือกัน ประรณาดีต่อกัน โดยเฉพาะเจ้านายไม่ถือตัว ไม่รังเกียจลูกน้อง ไม่เอาเปรียบลูกน้อง ประการที่สี่สมานัตตตา (ความเสมอต้นเสมอปลาย)ทำดีต่อผู้อื่น ต่อลูกน้อง อย่างเสมอต้นเสมอปลาย ร่วมทุกข์ร่วมสุขทุกเวลาทุกกรณี

1.2.6 การเสริมสร้างคุณลักษณะสังคหวัตถุสี่ของเด็กปฐมวัย

คุณลักษณะสังคหวัตถุสี่ เป็นคุณสมบัติสำคัญอย่างหนึ่งของผู้มีภาวะผู้นำ ได้แก่ การรู้จักสมานสัมพันธ์ไมตรี เป็นคนที่พูดจากดี มีศิลปะในการพูดให้สามารถพูดได้ทุกเรื่องที่คู่สนทนาสนใจ มีน้ำใจไมตรีให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลผู้อื่นอยู่เสมอ เป็นคนเสมอต้นเสมอปลาย ร่าเริงแจ่มใส มีชีวิตชีวา สามารถดึงดูดใจให้ผู้คนอยากคบค้าสมาคมด้วย หลักธรรมที่จะนำมาใช้เพื่อให้เกิดคุณสมบัติดังกล่าวข้างต้นได้แก่ สังคหวัตถุสี่ ประกอบด้วย ทาน ให้ปันสิ่งของของตนเองแก่ผู้อื่น ที่ควรให้ ปิยวาจา เจรจาพาทีด้วยถ้อยคำอ่อนหวานน่ารัก อัตถจริยา ประพฤติสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น สมานัตตตา ความเป็นผู้วางตนเสมอต้นเสมอปลาย

กนก จันทร์ขจร. (2532: 142-143) ได้กล่าวถึงคุณลักษณะของสังคหวัตถุสี่ไว้ว่า สังคหวัตถุสี่ (Object of sympathy 4) เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจผู้อื่น หรือ ธรรมเพื่อให้ตนเป็นที่รักเป็นที่ชอบใจของคนทั่วไป พระไตรปิฎกกล่าวถึง สังคหวัตถุสี่ไว้ว่า เป็นเครื่องสงเคราะห์โลก สงเคราะห์ ช่วยเหลือกัน ยึดเหนี่ยวใจกันไว้ เป็นเครื่องเกาะกุมประสานโลก คือ สังคมแห่งหมู่สัตว์ไว้ ประดุจสลักเพลาคุมรถที่แล่นไปอยู่ไว้ได้ สังคหวัตถุสี่มีสี่ประการ คือ

1. ทาน ให้ปัน คือ ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เสียสละ ช่วยด้วยทุน การให้ปันสิ่งของ แก่ผู้อื่นที่ควรให้ปัน ตลอดจนให้ความรู้ ความเข้าใจและศิลปวิทยา

2. ปิยวาจา พุดจา น่ารัก นานิยมนับถือ หรือ พุดอย่างรักกัน คือ พุดจากปราศรัย ด้วยถ้อยคำสุภาพอ่อนหวาน ไพเราะ เป็นที่รัก เจริญใจ มีวาจาที่นุ่มนวล ไพเราะ อ่อนหวาน ชอบ ด้วยถ้อยคำ ชี้แจงในสิ่งที่เป็นประโยชน์ ให้กำลังใจ เป็นคุณทำให้เกิดความพอใจแก่ผู้ได้ยินได้ฟัง

3. อุตถจริยา บำเพ็ญประโยชน์ หรือ ทำประโยชน์แก่เขา คือ การประพฤติสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่กันและกัน ช่วยเหลือกันด้วยกำลังกาย กำลังงาน กำลังความคิด และ กำลังทรัพย์ เป็นต้น บำเพ็ญสาธารณประโยชน์ช่วยส่งเสริมจริยธรรม

4. สมานัตตตา ความเป็นผู้มีตนเสมอ หรือ เอาตัวเข้าสมาน คือ ความเป็นผู้วางตนเหมาะสม ทำตัวให้เข้ากันได้ วางตนเสมอดันปลายประพฤติตนตามที่จะควรจะเป็น วางกิริยา อริยาบถให้เหมาะสมกับฐานะ หรือตำแหน่งหน้าที่ ไม่เอาเปรียบ ช่วยด้วยการเผชิญและแก้ไขปัญหา เพื่อประโยชน์สุขร่วมกัน ไม่ถือตัว ร่วมสุขร่วมทุกข์กัน ในพระไตรปิฎกกล่าวถึงธรรมข้อนี้ว่า ความเป็นผู้มีตนสม่ำเสมอในธรรมนั้นๆ ตามสมควร (อยู่ใน สังคหวัตถุสี่ อังคุตตรนิกาย จตุกนิบาต พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับหลวง เล่ม 21 หน้า 32 และหน้า 234 และสังคิติกสูตร ที่มกาย ปาฏิวรรค พระไตรปิฎก ภาษาไทย ฉบับหลวงเล่ม 11 หน้า 191)

พระครูวิสุทธิสุตคุณ (สายชล สุภาจาโร). (2552: 217-218) ได้กล่าวถึงคุณลักษณะของสังคหวัตถุสี่ไว้ว่า สังคหวัตถุสี่ ทาน ให้ปันสิ่งของๆ ตนแก่ผู้อื่นที่ควรให้ปัน คือ ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่เป็นคุณสมบัติภายในใจ มีใจรักและปรารถนาดีต่อผู้อื่น คิดอยากช่วยเหลือคนอื่นทุกขณะ ทุกเวลา ทุกสถานที่ ถ้ามีโอกาส จากนั้นก็ค่อยๆ แสดงออกทางวาจาและทางการกระทำทางกาย ปิยวาจา เจรจาที่อ่อนหวาน คือ การเจรจาด้วยวาจาที่อ่อนหวานที่เป็นที่รักที่พอใจของผู้อื่น เช่น การทักทายปราศรัยกันด้วยวาจาอันไพเราะอ่อนหวาน สมควรแก่ฐานะของผู้กล่าว ผู้ฟัง เป็นการผูกสัมพันธ์ประการหนึ่งๆ อุตถจริยา ประพฤติสิ่งที่เป็นประโยชน์ หมายถึง การบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ เช่น สร้างถนน โรงเรียน เป็นต้น ๕ สมานัตตตา ความเป็นคนมีตนเสมอไม่ถือตัว มีความหมายว่า การวางตนเหมาะสมกับฐานะที่จะควรจะเป็นและมีตนเป็นคือ เมื่อเป็นผู้ใหญ่ก็ไม่วางอำนาจ เป็นน้อยก็ยำเกรงท่านผู้ใหญ่ ตามสมควรแก่ฐานะและมีประโยชน์ คือ เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวของผู้อื่นไว้ได้ ย่อมเป็นที่นับถือของผู้ได้บังคับบัญชาในปกครองของตนและเป็นที่รักใคร่ของมิตรสหาย ย่อมทำผู้ประพฤติให้เป็นกว้างขวางเป็นที่นิยมรักใคร่นับถือของคนทั่วไป ไม่มีใครเกลียดชัง มีแต่หวังคบหาด้วยคุณทั้งสี่อย่างนี้เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวใจของผู้อื่นได้ๆ

พระราชธรรมนิเทศ (พระพะยอม กัลยาโณ) (2553: 98-100) ได้กล่าวถึงคุณลักษณะของสังคหวัตถุสี่ ด้านทานหรือการให้สิ่งที่ดี คือ การสงเคราะห์การให้ความช่วยเหลือด้วยแรงกายกับคนหรือสัตว์ โดยเฉพาะช่วยเหลือกับกลุ่มบุคคลที่พบกับปัญหาสารพัดด้วยเป็นการสงเคราะห์ด้านจิตใจซึ่งเป็นอีกด้านเหมือนกัน ด้านจิตใจ คือ ความมีเมตตาและความรักเคยเห็นคนที่รักสัตว์มากๆ จะเลี้ยงดูมันผิดวิธี แทนที่จะทำให้มันเข้มแข็งตามธรรมชาติ กลับทำให้มันกลายเป็นสัตว์ที่อ่อนแอ ขาอ่อน กินยาก อยู่ยาก กลายเป็นภาระที่เจ้าของมากขึ้น แบบนี้ถือว่า เลี้ยงผิดวิธี

คนเราก็เช่นกัน ถ้ามีการช่วยในที่ไม่ควรช่วย แทนที่เราจะทำให้สังคมหมดปัญหาสังคมกลับต้องมีปัญหาเพิ่ม คือเราไปช่วยในสิ่งที่เขาควรจะทำเอง ถ้าเราไปช่วยเสียทุกเรื่อง ผู้นั้นก็ทำอะไรไม่เป็น กลายเป็นคนพิกลพิการทั้งกายและใจ

คำสอนในพุทธศาสนาสอนคนให้มีน้ำใจต่อกัน เอื้อเฟื้อต่อกันเงื่อนไขอยู่ด้วยว่า ให้การช่วยนั้นถูกต้องและเหมาะสมแก่กรณีนั้นๆ ด้วย ส่วนการช่วยก็เช่นกันอย่าเข้าใจว่า ต้องเป็นวัตถุเสมอไป การสงเคราะห์ด้วยวัตถุแบ่งปันสิ่งของเครื่องใช้แก่กัน การพูดที่ไพเราะน่าฟัง ฟังแล้วไม่สะดุดหู การประพจน์ให้ประโยชน์เกื้อกูลและการวางตนให้เป็นเพื่อนที่ดีต่อกัน ทั้งหมดที่กล่าวมาแล้วนี้ เป็นการสงเคราะห์ที่ผู้รับจะชื่นใจ ผู้ให้ก็ไม่ต้องเสียประโยชน์อะไรมากมาย ยิ่งยุคนี้การให้ทานด้วยวัตถุคงจะลำบาก เพียงวาจาไพเราะ ใบหน้ายิ้มละไมเท่านั้น น่าจะทำได้ ไม่ต้องใช้ทุรอนอะไรมาก รับรองว่าความร้อนรุ่มของอากาศก็ไม่มีผลกระทบต่อเราได้

พระมหาบุญมี มัลลวชิโร. (2553: 92-98) ได้กล่าวถึงคุณลักษณะของสังคหวัตถุสี่ไว้ว่า เป็นพุทธธรรมในการครองใจเพื่อนร่วมงานในแต่ละวันนั้นส่วนใหญ่คนเราจะใช้ชีวิตอยู่กับเพื่อนร่วมงานเป็นส่วนมาก หากการอยู่ร่วมกันกับเพื่อนร่วมงานมีความสุข สถานที่ทำงานก็จะเป็นเหมือนสวรรค์บนดินของเลยที่เดียว พระพุทธเจ้าได้ทรงตรัสสอนหลักธรรมในการสร้างมนุษย์กับเพื่อนร่วมงาน หรือกับคนอื่น ๆ ที่เราเกี่ยวข้องทั้งหมด ท่านเรียกหมวดธรรมนี้ว่า สังคหวัตถุสี่ หมายถึง วิธีผูกใจคน ซึ่งหากใครนำไปปฏิบัติก็ย่อมจะทำให้เป็นที่รักของผู้อื่น พระพุทธองค์ทรงตรัสไว้ว่า “รถม้าแล่นไปได้เพราะมีลี้มและสลักคอยตริง ส่วนประกอบต่างๆ ของรถม้าเข้าด้วยกันฉันใด คนในสังคมนั้นก็ฉันนั้น คือรวมกันเป็นกลุ่มหรือองค์กรใด ก็เพราะลี้มสลักทำหน้าที่เป็นกาวใจเชื่อมประสานคนทั้งหลายเข้าด้วยกัน ลี้มสลักดังกล่าวนี้ คือ สังคหวัตถุสี่”

หลักธรรมทั้งสี่ประการนี้ มีผู้ประพันธ์เป็นบทกลอนเพื่อให้จำได้ง่ายว่า โอบอ้อมอารี วจีไพเราะ สงเคราะห์ประชาชน วางตนเสมอ หากนักบริหารนำหลักธรรม ทั้งสี่ประการนี้ไปปฏิบัติ เชื่อแน่ว่า เขาย่อมสามารถครองใจเพื่อนร่วมงานได้และทำให้พนักงานทำงานให้กับเขาอย่างเต็มที่มากกว่าค่าจ้างที่เขามอบให้อย่างแน่นอน การนำธรรมมาประยุกต์ใช้กับบริหารจัดการนั้นทำให้เกิดผลดีหลายประการ ทั้งแก่ตัวผู้บริหารเอง และเพื่อนร่วมงาน หรือผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาทุกคน ในแง่ของผู้บริหาร หากมีธรรมประจำใจก็ย่อมจะทำให้เกิดความสุข ความสบายใจ ไม่มีความเดือดร้อนทั้งในปัจจุบัน ในอนาคตและในภพหน้าต่อไป ในแง่เพื่อนร่วมงานก็จะมีใจกว้างใจซึ่งกันและกัน รวมถึงทำให้อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข รู้จักช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน องค์กรใดที่นำธรรมมาประยุกต์ใช้ จึงนับว่าผลของงานก็มีประสิทธิภาพ คนก็มีความสุขในการทำงานและการอยู่ร่วมกัน สังคมโดยรวมก็ได้รับประโยชน์จากการที่เขาเป็นคนดีนั้นด้วย จึงนับได้ว่าการนำธรรมมาใช้ในองค์กรมีแต่ได้กับได้ไม่มีผลเสีย

กิ่งแก้ว ปาจริย์ (2554: 80-82) ได้กล่าวถึงคุณลักษณะของสังคหวัตถุสี่ไว้ว่า สังคหวัตถุสี่ ซึ่งเป็นหลักของการสงเคราะห์ผู้อื่นเป็นการแสดงน้ำใจระหว่างกัน ประกอบด้วย ทาน ปิยวาจา อุตถจริยา และสมานัตตตา สำหรับการส่งเสริมเด็ก “ทาน” คือ การแบ่งปันเวลา กำลัง และความคิดที่ต้องใช้ใน “ช่วงเวลาคุณภาพโดยแสดงออกเป็นการลงมือส่งเสริมพัฒนาการ และการแก้ไข

ข้อบกพร่องของเด็ก รวมทั้งเกื้อกูลความสัมพันธ์ที่ดีงาม จัดเป็นสัมมากรรมันตะ คือ กระทำชอบ ประกอบด้วย ปิยวาจา คือ คำพูดที่สุภาพ นุ่มนวล มีไมตรี ไม่เลือนลอย มีเหตุผล ชวนให้สร้างสรรค์ ก่อประโยชน์ เป็นสัมมาวาจา คือ วาจาชอบ” โดยมี สมานัตตตา คือ การวางตัวที่เหมาะสมกับสถานการณ์สม่ำเสมอและคงเส้นคงวา กล่าวคือ ในเวลาเล่น ผู้ใหญ่ที่ใช้ท่าทีของความเป็นมิตรเสมอกันกับเด็ก ไม่ถือตัว ทำตัวเป็นเพื่อนเล่นรื่นเริงในเวลาที่ได้ใกล้ชิดกับจิตใจเพราะถูกเข้าใจ ผู้ใหญ่ที่ใช้ท่าทีของผู้ร่วมทุกข์ร่วมสุข โดยการแสดงความเข้าใจเห็นใจ (ถึงแม้ว่าผู้ใหญ่จะเข้าใจ เห็นใจ แต่ไม่จำเป็นต้องตามใจ) ซึ่งท่าทีเช่นนี้ จะมีผลต่อสภาพจิตใจของเด็ก ผู้ซึ่งขาดความไว้วางใจโลกภายนอก โดยจะก่อให้เกิดความผูกพัน ไว้วางใจ และเชื่อใจซึ่งกันและกัน

ธ.ธรรมรักษ์ และจิตตวชิระ (2554: 86-89) ได้กล่าวถึงคุณลักษณะของสังคหัตถุสัไว้ว่า คุณธรรมข้อหนึ่งที่ยังมีอยู่ในจิตใจของคนไทยก็คือ การให้ การให้ไม่ว่าให้สิ่งใด แก่ผู้ใด โดยสถานใดก็ตาม เป็นสิ่งที่พึงประสงค์อย่างยิ่ง เพราะเป็นเครื่องประสานไมตรีอย่างสำคัญระหว่างบุคคลกับบุคคลและให้สังคมมีความมั่นคงเป็นปึกแผ่นด้วยความสามัคคีธรรม ผลการประหยัดแน่นอนก็คือ “การมีเหลือ” เมื่อมีเหลือแล้วเราก็ควรจะ“แบ่งปัน”ให้แก่ผู้อื่น เปรียบเทียบง่าย ๆ เหมือนกับการที่เรามีกินอยู่คนเดียว เราก็อึดอยู่คนเดียวสุขจากการอึดนั้นอยู่คนเดียว แต่ผู้อื่นไม่ได้มีสุขด้วย

แต่พอเราให้การแบ่งปันเท่านั้นเอง คนอื่นก็อึดไปพร้อมๆ กับเรา ยึดพร้อมๆ กับตัวเรา การให้จึงเป็นการสร้างความสุข โดยเราทุกคนก็สามารถเป็นผู้ให้ได้ มีอะไรหรือมีกำลังแค่ไหนก็ให้ตามกำลังนั้น การให้และการแบ่งปัน พ่อแม่ควรจะสอนให้ลูกรับรู้คุณค่าของมันเสมอเพราะเมื่อคนเราเป็นผู้ให้แล้วย่อมเป็นผู้ได้รับ เช่นเดียวกันและสิ่งแรกที่จะได้รับกลับมาก็คือ น้ำใจไมตรีของผู้อื่นที่เขาอยากให้เรา นอกจากนั้นยังเป็นการสร้างสมคุณงามความดีและบารมีให้บังเกิดขึ้นแก่ตัวลูกด้วย วิธีสร้างความสุขจากการให้นั้นใจของตัวเองต้องเป็นสุขเสียก่อนเหมือนกับกฎแห่งการให้ที่เราจะให้อะไรคนอื่นเราก็ต้องมีเสียก่อน แต่ก็ไม่ได้หมายความว่าต้องรอให้มีเงินล้นเหลือแล้วจึงจะให้ก็ไม่ถูก การให้ที่ถูกก็คือ ขอให้ตัวเรามีพอสำหรับตนเองก่อน แล้วจึงเหลือเจือจางแก่คนอื่นโดยหวังให้เกิดประโยชน์แก่ผู้รับสูงสุด และเป็นไปตามกำลังด้วย อย่าทำเกิดศกยภาพของตนเอง เช่น ถ้าลูกเรามีสมุดหลายเล่มเหลือใช้ก็แบ่งปันให้เพื่อนที่ขาดแคลน ขาดกำลังทรัพย์จะซื้อหามาเรียน ไม่ใช่ว่าตนเองมีสมุดอยู่เล่มเดียวแล้วฉีกแบ่งสมุดไปให้เพื่อนใช้ นั้นย่อมไม่ถูกต้อง

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก (2555: 85) ได้กล่าวถึงคุณลักษณะของสังคหัตถุสัไว้ว่า สังคหสังคหัตถุธรรม คือผู้มีเมตตาเมื่อมีทุกข์หรือนึกถึงความทุกข์ที่ตนได้รับจะนึกถึงผู้อื่น นึกด้วยความเมตตาเราเป็นทุกข์ได้ เขาก็เป็นทุกข์ได้ ความทุกข์ทรมานใจเรา ความทุกข์ก็ทรมานใจเขาเช่นเดียวกัน ไม่มีผู้ใดที่ไม่มีทุกข์ ทุกคนทุกข์ด้วยเรื่องของเขาอยู่แล้วจึงเมตตาและอย่าเพ่งทุกข์ให้แก่เขาอย่าเพิ่มความทุกข์ให้แก่ใครทั้งนั้น พึงหลีกเลี่ยงให้เต็มความสามารถ อย่าพูดให้ใครเป็นทุกข์อย่าทำให้ใครเป็นทุกข์ โดยไม่จำเป็น สังคหัตถุธรรมเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวใจให้ผูกพัน ห่วงใยรักใคร่มีไมตรีต่อกัน ที่ได้ผลจริง ทาน การเอื้อเฟื้อให้ปัน ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ปิยวาจา เจรจาเป็นที่ชื่นชอบ อตถจริยา ทำประโยชน์ สมานัตตา วางตนเสมอ

ต้นเสมอปลาย ทาน การให้ทั้งนั้น เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวผูกพันใจให้มีไมตรีต่อกัน เมื่อมีทานการให้เงินทองข้าวของกันกันได้ ก็พยายามให้สิ่งที่มีค่าสูงขึ้นไปอีก คือ น้ำใจ ปิยวาจา วาจาเป็นที่รัก ที่ชื่นชอบ ชอบให้ผู้อื่นกล่าวปิยวาจาต่อตน แต่ตนเองลืมนึกว่าควรควรต้องกล่าวปิยวาจาต่อผู้อื่นด้วยเช่นกัน ความเดือดร้อนวุ่นวายเกิดขึ้นบ่อยๆ โดยมีเหตุจากวาจาไม่เป็นที่ชื่นชอบ ปิยวาจาไม่ใช่คำหวาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่มีได้เกิดจากจากใจจริง การพูดธรรมะก็เป็นปิยวาจา จึงยอมเป็นประโยชน์อย่างดียิ่ง ปิยวาจา เกิดได้ง่ายจากทาน การมีน้ำใจให้กัน รวมทั้งอรรถจริยา และสมานัตตา สังคหวัตถุธรรม เป็นเครื่องแสดงความคิดของผู้ทำทั้งสิ้น ผู้อื่นเป็นเพียงผู้พลอยได้รับประโยชน์ด้วยเท่านั้น การทำประโยชน์ คือ การได้ประโยชน์ที่ยิ่งใหญ่

ขจัดภัย บุรุษพัฒน์ (2556: 105) ได้กล่าวถึงคุณลักษณะสังคหวัตถุสี่ไว้ว่า เป็นธรรมนี้มีภาษาง่ายต่อการจดจำว่า “เอื้อเพื่อดี วิจิไพเราะ สงเคราะห์ถูกทาง วางตัวสม่ำเสมอ”การอยู่รวมกันของบุคคลนั้นย่อมต้องเกิดความช่วยเหลือพึ่งพซึ่งกันและกัน สงเคราะห์กัน ตามลักษณะของสัตว์สังคม การเข้าใจความคิดความรู้สึกของผู้อื่นทำให้ผู้นั้นมีความคิดและการกระทำเกิดการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ซึ่งนับว่าเป็นพื้นฐานของการทำให้เกิดความเอื้อเพื่อเกื้อกูลและมีความสำคัญในการกระตุ้นให้บุคคลในสังคมเกิดความเคารพซึ่งกันและกันในการตอบสนองความต้องการของบุคคลอื่น ล้วนเป็นรากฐานสำคัญของพฤติกรรมกรรมที่มีสังคหวัตถุสี่ที่จะสามารถอยู่กับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข

คุณลักษณะด้านทานหรือการให้สิ่งที่ดี

คุณลักษณะด้านทานหรือการให้สิ่งที่ดี หมายถึง การให้สิ่งที่ดีต่อกันซึ่งรวมถึงการเป็นคนเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ให้วัตถุสิ่งของ ให้คำแนะนำให้ตีแก่คนอื่น ให้อภัย คือ ให้ชีวิตแก่คนอื่นสัตว์อื่น เช่น ไม่ยิงนกตกปลา ไม่เบียดเบียนผู้อื่นสัตว์อื่นไม่ว่ารูปแบบใดๆ ทานจึงมิใช่เพียงทำบุญตักบาตรพระ หากรวมถึงพฤติกรรมที่เกื้อกูลสังคมทั้งหลายด้วย

อำไพ สุจริตกุล (สุภาพร ตันนากย์. 2535: 16-17) คุณลักษณะด้านทานหรือการให้สิ่งที่ดี ได้กล่าวไว้ว่า คือความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เป็นความรู้สึกดีอย่างหนึ่งภายในตัวบุคคลที่ไวต่อความรู้สึกความต้องการช่วยเหลือบุคคลอื่น เมื่อได้พบสถานการณ์ดังกล่าวแล้วแสดงพฤติกรรม

1. แบ่งปัน หมายถึง การแบ่งสิ่งที่มีอยู่เป็นส่วนๆ แล้วแบ่งบางส่วนให้ผู้อื่น เช่น แบ่งของใช้และอื่นๆ ให้แก่ผู้ที่ไม่มียสิ่งนั้นหรือแบ่งเมื่อตนมีสิ่งนั้นมากพอ
2. ช่วยเหลือ หมายถึง การมีส่วนช่วยเหลือตามกำลังความสามารถหรือช่วยกิจกรรมของผู้อื่นให้สำเร็จ เช่น ช่วยครู เพื่อนหรือผู้อื่นในกิจการต่างๆ
3. เกื้อกูล หมายถึง การช่วยให้ผู้อื่นได้รับสิ่งที่เขาประสงค์ เช่น ให้ยืมของใช้ หรือหาของมาฝาก เป็นต้น

4. จุนเจือ หมายถึง การช่วยอุดหนุนให้ผู้อื่นมีในสิ่งที่เขาขาดแคลน เช่น ให้อาหาร หรือเสื้อผ้าแก่คนยากจน หรือส่งของไปให้ทหารที่ชายแดน บริจาคเงินให้คนตาบอด เด็กกำพร้า เป็นต้น

กรมวิชาการ (2546ข: 170) คุณลักษณะด้านทานหรือการให้สิ่งที่ดี ได้กล่าวไว้ว่าเป็นพฤติกรรมการแสดงออกของคุณลักษณะที่นำไปสู่จริยธรรมของความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ประกอบด้วยพฤติกรรมการแสดงออก ดังต่อไปนี้ 1) แบ่งปันสิ่งของ เครื่องใช้ อาหารให้กันและกัน หรือให้ผู้ที่ขาดแคลน 2) รู้จักแบ่งปันสิ่งของให้ผู้อื่นหรือผู้ด้อยโอกาส 3) ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน 4) บริจาคหนังสือหรือสิ่งของ เงินให้ผู้พิการหรือยากไร้ 5) ช่วยเหลือผู้เดือนร้อน 6) บริจาคอาหารให้ผู้ที่ขาดแคลน

กรนก สนิทวงศ์, อินทรา จำนงค์อาษา, ศรัญญา สงวนพรรค. (2548: 35) คุณลักษณะด้านทานหรือการให้สิ่งที่ดี ได้กล่าวไว้ว่า ทานมีความสอดคล้องกับหลักธรรมฆราวาสธรรม ในด้านของจาคะ คือ ความเสียสละกิเลส ความสุขสบายและผลประโยชน์ส่วนตน ใจกว้าง พร้อมรับฟังความทุกข์ความคิดเห็น ความต้องการของผู้อื่น พร้อมทั้งจะร่วมมือช่วยเหลือเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ไม่เห็นแก่ตัว

โอฬาร เพียรธรรม (2549: 34-36) คุณลักษณะด้านทานหรือการให้สิ่งที่ดี ได้กล่าวไว้ว่า การได้ เรื่องการให้การบริจาค หรือการทำทานนั้น คนไทยเรารู้จักค่านี้นานมาเป็นวัฒนธรรมที่มีพื้นฐานมาจากความเชื่อทางศาสนาที่ว่า การแบ่งปัน การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ การช่วยเหลือผู้ที่ด้อยกว่าเราเป็นคุณธรรมที่ดีที่มนุษย์ควรปฏิบัติต่อกัน การให้เป็นการจำกัดความตระหนี่ ความเห็นแก่ตัว ความโลภให้น้อยลง การให้เป็นกระทำที่ทำได้ทั้งทางกาย ทางวาจา และทางใจ ด้วยคือ ให้สิ่งของเงินทองทรัพย์สินต่างๆ ให้คำแนะนำคำสั่งสอนให้กำลังใจ ให้ความเมตตากรุณาหรือให้โอกาสผู้อื่นทำการบางอย่างใหม่แทนสิ่งที่ทำผิดพลาดไป ซึ่งทั้งหมดนี้หากจะรวมเป็นหัวข้อใหญ่ๆ ก็อาจจะแบ่งได้เป็น 3 หัวข้อใหญ่ๆ เท่านั้น คือ

1. อามิสทาน (การทำวัตถุ สิ่งของ เงินทอง ฯลฯ)
2. ธรรมทาน (การให้คำสอน คำแนะนำ โดยใช้หลักธรรม)
3. อภัยทาน (การให้อภัย ไม่โกรธเคือง ให้โอกาสแก่ตัว ฯลฯ)

ในการให้ทานนั้น มีประเด็นสำคัญ (เกี่ยวกับกาละ คือเวลาที่ควรระลึกอยู่ 3 ประการคือ) ก่อนให้มีจิตใจยินดีที่จะให้ ขณะที่กำลังให้มีจิตใจที่ผ่องใส ให้แล้วก็มี ความชื่นชมยินดีในการให้ นั้น นอกจากนั้นแล้วการให้ทางก็มีองค์ประกอบอีก 5 ประการที่สำคัญ เช่นกัน คือ 1) ให้ทานด้วยศรัทธา 2) ให้โดยเคารพนอบน้อม 3) ให้ในกาละอันควร 4) ให้โดยไม่หวังผลตอบแทน 5) ให้โดยไม่ยกตนข่มท่าน

สุภาคย์ อินทองคง (2550: 61) คุณลักษณะด้านทานหรือการให้สิ่งที่ดี ได้กล่าวไว้ว่า คือความเอื้อเฟื้อและความเอื้ออาทรมีความหมายไปในทิศทางเดียวกัน เป็นความสำนึกที่ดีเป็นการกระทำที่ก่อประโยชน์สุขให้ทั้งแก่ผู้ให้และผู้รับ กล่าวคือ ความเอื้อเฟื้อ หมายถึง การอุดหนุนจุนเจือ แสดงน้ำใจต่อผู้อื่น ซึ่งเป็นคุณลักษณะของคุณธรรมความดี การให้ความเอื้อเฟื้อเอื้ออาทรต่อกัน

แบ่งปันความรู้และสิ่งอำนวยความสะดวก สุขใจให้แกกัน มีฐานความคิดอยู่ที่ความรักเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน ซึ่งทางพุทธศาสนาเรียกว่า ความเมตตา จากความหมายที่กล่าวมาข้างต้น สรุปเป็นความหมายของความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ หมายถึง ความรู้สึกภายในของบุคคลที่มีเจตนาในการกระทำประโยชน์ให้ผู้อื่นด้วยความสมัครใจเพื่อให้ผู้อื่นได้รับความสุข พ้นจากความทุกข์ยากลำบากโดยไม่คาดหวังจะได้รับรางวัลตอบแทน สังเกตได้จากการแสดงพฤติกรรมการแบ่งปันหรือการเสียสละ การช่วยเหลือการอาสาทำบางสิ่งบางอย่างเพื่อเป็นประโยชน์ต่อผู้อื่น

พระอาจารย์วิเชียร วชิรปัญญา. (2551: 167-173) คุณลักษณะด้านทานหรือการให้สิ่งที่ดี ได้กล่าวไว้ว่า คือ การสงเคราะห์ซึ่งกันและกัน ในประการที่หนึ่งให้เรารู้จักให้ทาน ด้วยการปันสิ่งของที่ตนเองพอมิและพอได้ให้กับคนเราเห็นว่าเหมาะสมและสมควรที่จะได้รับการแบ่งปันสิ่งของเรา คือเราต้องมองถึงผลแห่งการปันสิ่งของของเรา เพราะอย่าลืมว่าจิตใจทุกคนนั้นแตกต่างกันไป มีอุปนิสัยแห่งจิตไม่เหมือนกันเราจึงต้องพิจารณาว่าบุคคลประเภทใดควรได้รับการแบ่งปันประเภทไหนในกรณีมุมมองของหมู่คณะที่ทำงาน การแบ่งปันคือการช่วยเหลือ เรื่องการงานบางอย่างที่เราสามารถที่จะช่วย หรือแบ่งเบาการงานของเพื่อนร่วมงาน เราก็ควรที่จะประพฤติเพราะถือว่าการมีน้ำใจเรียกว่าให้ทานด้วยน้ำใจ รู้จักเผื่อแผ่ให้กับบุคคลอื่นๆ การให้ทานด้วยน้ำใจนั้น เป็นสิ่งที่ให้ได้อย่างไม่มีที่สิ้นสุดและไม่มีวันที่จะใช้หมดไปและไม่มีเสื่อมไปด้วย จึงเป็นเหตุผลหนึ่งที่เราควรที่จะแบ่งปันน้ำใจในการทำงาน แต่ก็ต้องพึงสังเกตบุคคลที่เราควรแบ่งปันให้ดี ประเภทที่เกียจทำงาน ไม่มีความขยันในการทำงาน พอถึงวันที่จะส่งงานก็พยายามขอร้องให้คนอื่นช่วยเหลือ เมื่อเขาไม่ช่วยเหลือก็หาว่าไม่มีน้ำใจ ประเภทนี้เรียกว่าคนขี้เกียจไม่รู้จักรับผิดชอบหน้าที่ตนเองไม่สมควรที่จะแบ่งปันน้ำใจให้ เพราะยิ่งเราไปช่วยเหลือก็เท่ากับทำให้คนอย่างนี้เคยและจะไม่มีการพัฒนาที่ดีขึ้น ก็จะเป็นนิสัยที่แก้ได้ลำบาก จึงต้องพิจารณาให้เหมาะสมว่าควรที่จะแบ่งปันน้ำใจนี้ให้กับบุคคลที่สมควรเท่านั้นจึงจะเกิดประโยชน์สูงสุด และสิ่งที่เราพึงได้กลับคืนมาคือความมีน้ำใจจากเพื่อนเรา เวลาเราเดือดร้อนหรือต้องการความช่วยเหลือ สิ่งที่เราทำนั้นก็ย่อมกลับมาหาเรา ส่วนของลูกจ้างนั้นต้องแบ่งปันน้ำใจให้นายจ้างด้วย การแบ่งปันคือการทำงานด้วยความมีน้ำใจ และเห็นอกเห็นใจกัน เช่นว่า ทำงานอยู่แล้วพอถึงเวลาเลิกงาน พนักงานก็เลิกงาน แต่ว่างานนั้นเป็นงานเร่งด่วน ซึ่งหากเราทำไม่เสร็จแล้ว บริษัทเราก็จะได้ผลตอบแทนที่น้อยลงไปหากว่าเราทำให้เสร็จโดยจะเบียดบังเวลาของเราด้วย แต่เราก็ควรที่จะสละเวลานั้นแบ่งปันเวลานั้นให้กับนายจ้างของเราเรียกว่าน้ำใจให้กับบริษัทของตน โดยไม่คำนึงว่าถึงเวลาเลิกงานแล้ว เราก็กลับ ใครอยากทำต่อก็ทำไป ฉะนั้นกลับบ้านแล้วและถึงงานที่กำลังต้องการความต่อเนื่อง ทำให้บริษัทเกิดความเสียหายตามมา หรือในประเภทของนายจ้างต้องรู้จักแบ่งปัน คือให้โอกาส และแบ่งปันผลประโยชน์ที่ลูกจ้างพึงได้อย่างเป็นธรรม สิ่งใดที่ควรแบ่งปันหรือเอื้อเฟื้อต่อลูกจ้าง ในคนที่สมควรจะให้เราก็ต้องมอบให้ไม่ว่าจะเป็นการให้โอกาสในการทำงาน หรือให้การช่วยเหลือในสิ่งที่ตนเองพึงให้ได้และสมควรที่จะให้ เรียกว่าให้ด้วยความมีน้ำใจ ซึ่งถือว่าเป็นหัวใจสำคัญในการที่จะบริหารกลุ่มงานของตนเอง บางครั้งก็ต้องรู้จักการประนีประนอม ผ่อนหนักผ่อนเบา ตามโอกาสและความเหมาะสมจึงจะถูกต้องหรือบางครั้งพนักงานลูกจ้างมีความเดือนร้อนในทางครอบครัว หากเรามีกำลังที่จะช่วยเหลือ

สงเคราะห์เราก็พึงช่วยนั้นแหละเราจะได้ใจของลูกจ้างและพนักงานของเรา บุคคลประเภทนี้หากเรา
ได้ใจของลูกจ้างและพนักงานของเรา บุคคลประเภทนี้หากเราได้ใจแล้ว เขาอยู่ต่อหน้าเราเขาดี
อย่างไร ลับหลังเขาก็ดีกับเราอย่างนั้น เรียกว่าอยู่กันห่อปกครองกันด้วยน้ำใจที่สงเคราะห์ต่อกัน
และกัน ในส่วนของลูกจ้างหรือพนักงานที่ไม่สนใจหน้าที่การงาน ไม่มีความรับผิดชอบต่องานของ
ตัวเอง แต่เวลามีปัญหาเกิดขึ้น ก็จะขอให้เรามอบโอกาสให้ บางคราวการให้โอกาสกับบุคคลประเภท
นี้ก็เหมาะสมเท่าใดนัก เพราะยิ่งเราให้โอกาส หรือมอบน้ำใจที่เรามีความปรารถนาให้ กลับจะทำให้
ให้บุคคลประเภทนี้เกิดความเคยชินและยังทำอยู่อย่างต่อเนื่อง ในประเภทนี้ก็ไม่ควรที่จะอนุเคราะห์
ด้วยทานแห่งโอกาส

เนาวินิตย์ สงคราม (ใจมั่น) (2552: 41) คุณลักษณะด้านทานหรือการให้สิ่งที่ดี ได้
กล่าวไว้ว่า คือ การให้ หรือการให้ปัน การให้โดยไม่หวังผลตอบแทน เพราะการให้โดยหวัง
ผลตอบแทนนั้นถือว่าเป็นการให้ที่แท้จริง ประเภทของการให้ มี 2 ประเภท คือ 1) สิ่งของหรือที่
เรียกว่า อามิสทาน เป็นสิ่งที่หยิบยืมได้ เป็นรูปธรรม การให้โดยไม่เจาะจงผู้รับจะได้านิสงส์
มากกว่าการระบุตัวบุคคลเนื่องจากไม่ได้หวังในสิ่งตอบแทน เช่น การบริจาคเงินสร้างวัด สร้าง
โรงเรียน การใส่บาตรพระโดยไม่เจาะจงรูป 2) ความรู้ หรือที่เรียกว่า ธรรมทาน เช่น การแนะนำสั่ง
สอนให้เป็นคนดี การที่พระสอนธรรมะให้กับประชาชน หรือวิทยากรให้ความรู้แก่นักเรียนโดยไม่หวัง
สิ่งใด รวมถึงการให้กำลังใจ ให้คำปรึกษา เป็นต้น การทำทานถ้าเจตนาของผู้ให้ไม่บริสุทธิ์แล้ว การ
ทำทานนั้นย่อมได้รับผลบุญน้อย หรืออาจไม่ได้ผลก็ได้ เช่น เพื่อหาเสียง เพื่อให้คนชมว่าใจบุญ เพื่อ
ผูกมิตรกับพระ เป็นต้น

ประโยชน์ของการให้ทาน 1) เป็นการทำนุบำรุงศาสนา ให้ยั่งยืนต่อไป พระสงฆ์
ดำรงชีวิตได้ด้วยปัจจัยที่ชาวบ้านถวาย 2) ช่วยให้สังคมอยู่ได้อย่างมีความสุข เพราะบางคนอาจเกิด
มาไม่สมประกอบ หรือมีความลำบากในชีวิต ดังนั้น การที่บุคคลในสังคมได้ช่วยเหลือดูแลซึ่งกันและ
กันจึงเป็นสิ่งที่ดี 3) การให้ด้วยบริสุทธิ์ใจจะทำให้ผู้ให้ได้ขจัดกิเลสออกจากใจ ลด ละความอยากได้
อยากมี และอยากเป็นให้ลดน้อยลง นอกจากนั้นการให้ยังทำให้เราสบายใจ มีคนอยากคบหาและ
เป็นที่รักของบุคคลอื่นๆ

เสถียรพงษ์ วรรณปก ราชบัณฑิต. (2552: 68-85) คุณลักษณะด้านทานหรือการให้
สิ่งที่ดี ได้กล่าวไว้ว่า ทานเป็นส่วนหนึ่งใน “บุญกิริยาวัตถุ” พระพุทธเจ้าท่านได้ให้ไว้ คือ ทาน ศีล
ภาวนา ซึ่งทาน (การให้) ในที่นี้มี 2 อย่าง คือ ให้เพื่อทำบุญ กับให้เพื่อสงเคราะห์ การถวาย
สังฆทานใส่บาตร หรือบริจาคสิ่งอันควรใช้สอยต่างๆ แก่พระภิกษุสงฆ์เรียกว่าให้เพื่อทำบุญ การให้
ชนิดนี้จุดประสงค์เพื่อฟอกจิตของตนให้สะอาด หรือเพื่อละกิเลส ยกระดับจิตใจให้สูงขึ้น การให้ข้าว
ปลาอาหาร ทรัพย์สินทองแก่คนขอทาน หรือบริจาคเพื่อทำประโยชน์แก่สาธารณะต่างๆ เป็นการให้
เพื่อสงเคราะห์ การให้ไม่ว่าจะให้เพื่อทำบุญหรือให้เพื่อสงเคราะห์จะมีผลมากอยู่ที่เจตนาของการให้
เป็นสำคัญกว่าอย่างอื่น ถ้าให้เพื่อเอาหน้า เช่น ให้เพื่อให้คนเขาเห็นว่าเราเป็นคนใจบุญ ให้เพื่อ
แสดงว่าตนเป็นร่ำรวย ทำบุญคราวละมากๆ ให้เพื่อผลประโยชน์บางอย่าง เช่น “เพื่อหาเสียง” เพื่อ
แลกสวรรค์วิมานในชาติหน้า ถึงของที่ให้นั้นจะมากมาย ราคาแพงๆ การให้ทานชนิดนี้มีผลน้อยพูด

ง่าย ๆ ว่าทำบุญไม่ได้บุญ หรือได้ก็ได้น้อย แต่ถ้าให้เพราะจิตเลื่อมใส ต้องการให้จริง ๆ ทั้งก่อนให้ และหลังจากให้แล้ว จิตใจเลื่อมใสไม่คิดเสียดาย การให้อย่างหลังนี้ แม้ของที่ให้จะเล็กน้อยราคาถูก ๆ ก็เป็นกุศลแท้จริง คนจนทำบุญทำงานได้ และอาจได้บุญมากกว่าคนรวยเสียด้วยซ้ำ

กมล ฉายาวัณณะ. (2554: 84) คุณลักษณะด้านทานหรือการให้สิ่งที่ดี ได้กล่าวไว้ว่า ทานหรือการให้สิ่งที่ดี มีความสอดคล้องกับ จาคะ : ความเสียสละ ได้แก่ การสงเคราะห์ผู้ขาดแคลน ขัดสนด้วยของกินของใช้ด้วยความเมตตาปราณี ซึ่งเป็นการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องของมนุษยชน ประการหนึ่ง การเสียสละทุกประการ เพื่อประโยชน์แก่ส่วนรวม ซึ่งเป็นอุดมการณ์สูงสุดของ มนุษยชน การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แก่ผู้ที่สมควรรับแก่ชุมชน แก่สังคม ในกรณีที่เหมาะสม เป็นเครื่องสร้าง ไมตรีจิตมิตรภาพซึ่งมีค่าสูงกว่าทรัพย์สินใดๆ สร้างความสุขใจ ความภาคภูมิใจ และอภัยภัยที่มี สาระและมีความสอดคล้องกับทานัง เป็นส่วนหนึ่งของทศพิธราชธรรม 10 คือ การให้ หมายถึงการ ให้วัตถุภายนอก เป็นสิ่งของต่างๆ โดยต้องมีผู้รับโดยตรง จึงจะเป็นการให้ที่เรียกว่า ทานัง คือ ทาน ซึ่งให้แล้วมีผลเป็นความผูกพัน เป็นการสร้างสรรค์ความสงบสุข

พระพุทธรณัตถ์วราจารย์ (2554: 14) คุณลักษณะด้านทานหรือการให้สิ่งที่ดี ได้กล่าวไว้ว่า การให้ การเฉลี่ยเผื่อแผ่แก่กันและกัน เป็นข้อสำคัญเพราะว่าทุกๆ คนนั้นย่อมต้องการความช่วยเหลือจากกันและกันในด้านต่างๆ ในด้านวัตถุทรัพย์สินเงินทอง เครื่องอุปโภคต่างๆ ในด้านกำลัง ภาย ช่วยกระทำการกิจการของกันและกันทางกาย ในด้านวาจา พุดจา ช่วยกันและกันในเรื่องที่ต้องพูด ในด้านสติปัญญา ช่วยให้ความรู้ให้การแนะนำในข้อที่ควรจะแนะนำต่างๆ การให้การเฉลี่ย เผื่อแผ่ ทุกคนทั้งผู้ใหญ่ทั้งผู้น้อยต่างก็ควรจะมีทาน คือ ให้การช่วยเหลือกัน ผู้ใหญ่ให้การช่วยเหลือผู้น้อย ผู้น้อยก็ให้ความช่วยเหลือผู้ใหญ่ ด้วยจิตใจมุ่งที่จะช่วยให้บรรลุถึงประโยชน์ที่ต้องการ หรือ เพื่อที่จะให้พ้นจากอุปสรรคขัดข้องทั้งหลาย

มัญญ วงศ์นารี (2554: 131-141) คุณลักษณะด้านทานหรือการให้สิ่งที่ดี ได้กล่าวไว้ว่า ธรรมะข้อต่อไปที่จะทำให้เราครองใจหรือเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวใจคนอื่น ได้นั้น เรียกว่า สังคหวัตถุ คือ เราจะผูกใจลูกน้อง เราจะครองใจนาย เราจะผูกใจเพื่อนร่วมงาน เพื่อให้ได้งานและเกิดความสุข ในการทำงานก็ด้วยธรรมที่เรียกว่า สังคหวัตถุสี่ อันมี ทาน หมายถึง การให้การแบ่งปันหรือการ เสียสละสิ่งของส่วนเกินความจำเป็นตัวเราให้คนอื่นที่ควรให้ ทานมีอยู่ 4 ระดับ คือ ทาน ขั้นต้นง่ายๆ แต่บางคนก็ให้ไปด้วยความยากลำบากก็คือ วัตถุทาน ทานอันนี้เป็นทานขั้นต่ำแต่บางทีบางคนก็ทำได้ยากเพราะบางคนมีแล้วยึดถือเป็นตัวเราของเราเกินไป วัตถุทาน คือ เสื้อผ้าสิ่งของต่างๆ ไม่ใช่ เฉพาะเงินทองเท่านั้นทางอีกระดับหนึ่งเรียกว่า วิทยาทาน คือ ให้ความรู้ให้ความชำนาญให้ ประสบการณ์ในการทำงานแก่ลูกน้องโดยการสอนงาน โดยการอบรมโดยไม่หวังความรู้ มีใช้ตัวเอง เก่งคนเดียวปล่อยให้ลูกน้องโง่หมดหัวหน้าที่ดินนั้นผมเห็นว่าต้องรู้จักมีความเก่งที่จะทำให้คนอื่นเขา เก่งด้วย ทานระดับสูงต่อมาเรียกว่า อภัยทาน และทานต่อไป คือ ธรรมทาน คือทานที่ให้แสงสว่าง ทางธรรมะโดยไม่หวังตอบแทนใดๆ พระพุทธเจ้าไม่ได้แจกวัตถุทานให้ใครเพราะท่านไม่มีวัตถุเงิน ทองหรือโภคทรัพย์ที่จะแจกหรือแบ่งปัน ท่านมีแต่ให้ธรรมทานให้อริยทรัพย์ คือ ศีล ทางสมาธิ ปัญญา อันเป็นแสงสว่างในการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องและสมบูรณ์พูนสุขของมนุษย์ เพราะท่านได้ให้

อริยทรัพย์ คือ ศีลสมาธิปัญญาอันเป็นแสงสว่างแก่ชีวิตมนุษย์ใช้หรือซึ่งธรรมทานนั้นนับว่ายิ่งใหญ่กว่าทานทั้งปวง พระพุทธเจ้าจึงทรงให้ธรรมทานแก่มนุษย์โลก ถ้ามนุษย์ประพฤติปฏิบัติตามสมชีวิตธรรมคือกินอยู่อย่างเรียบง่ายตามรายได้และความจำเป็นแห่งประโยชน์ของการดำรงชีวิต หรือนัยหนึ่ง Be simple life with high morality แล้ว มนุษย์ก็มีความสุขสมบูรณ์ตลอดชีวิตเหมือนกับคำทางธรรมะที่กล่าวไว้ว่า “สัพพะทานัง ธัมมะทานัง ชินาติ” แปลได้ว่า ทานใดหรือสุขใดจะเสมอด้วยธรรมทานนั้นไม่มี และพระพุทธเจ้าก็ให้ธรรมทานอันเป็นแก่นแท้อันเดียวนี้แก่มนุษย์การให้ทานแก่ลูกน้องโดยการเสียสละความดีความชอบโดยการบอกผู้ใหญ่หรือใครก็ตามว่าความสำเร็จในงานนี้เพราะฝีมือลูกน้องอย่างนี้เรียกว่าเป็นการให้ทานเหมือนกัน เพราะฉะนั้นเรื่องทานนี้เป็นสิ่งที่ลึกซึ้งถ้าเราจะคิดให้ลึกๆ ทานที่ให้จะดีมีผลเท่าใดนั้นคนที่ได้ทานนั้นก็ต้องเป็นคนที่เหมาะสมได้รับทานด้วยสิ่งของที่ให้ทานไปนั้นผู้ให้ก็ต้องได้มาโดยสุจริต และผู้ให้ก็ให้ไปด้วยความเต็มใจ บริสุทธิ์ใจโดยมิได้หวังตอบแทนใดๆ เป็นการให้เพราะอยากให้ อยากเสียสละหรืออยากละกิเลสอยากละความเห็นแก่ตัวมากกว่าพระพุทธเจ้าเองท่านก็ไม่ปฏิเสธการเป็นทั้งผู้ขอและผู้ให้ แต่ท่านเป็นผู้ให้แก่มนุษย์มากกว่าที่มนุษย์จะให้แก่ท่าน เพราะว่าท่านเองก็ต้องอยู่กินอย่างจำกัดโดยการบริจาควัตถุทานจากประชาชนคนอินเดียสมัยพุทธกาล ธรรมในการครองใจคนอื่น

ศรีเรือน แก้วกังวาน (2554: 533) คุณลักษณะด้านทานหรือการให้สิ่งที่ดี ได้กล่าวไว้ว่า ทานเป็นส่วนหนึ่งของหลักมงคลชีวิต 38 ประการ อยู่มงคล 15 มีจุดมุ่งหมายเพื่อเป็นการทำบุญและทั้งการทำคุณ เช่น หลักทานในบุญกิริยาวัตถุและหลักทานในสังคหวัตถุ เป็นต้น การประพฤติธรรม หมายถึง การปฏิบัติตนให้ถูกต้องตามคลองธรรม ทำในสิ่งที่ถูกต้องดีงาม หรือเรียกว่ายึดหลักธรรมาธิปไตย ถือธรรมเป็นใหญ่ ตัวอย่างผู้ประพฤติธรรมจะเห็นตัวอย่างได้จากบทสรรเสริญสังฆคุณ ที่กล่าวว่า เป็นผู้ปฏิบัติดี ปฏิบัติตรง ปฏิบัติควร ปฏิบัติเหมาะสม เป็นต้น

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก (2555: 81) คุณลักษณะด้านทานหรือการให้สิ่งที่ดี ได้กล่าวไว้ว่า ทานน้ำใจ ไม่ว่าจะเป็นเงินทองข้าวของหรือวัตถุใดๆ ก็ตามไม่สำคัญเท่า การให้ ทานน้ำใจ เมื่อมีน้ำใจให้กันแล้ว การให้อื่นๆ ย่อมตามมาเอง ทานน้ำใจเป็นการให้ทั้งดงาม มีค่าที่สุดเป็นความสุขที่ประณีต ลึกซึ้งกว่าการให้วัตถุทานทั้งปวง ทานน้ำใจ ทำได้ตลอดเวลา แก่ทุกคน ในทุกสถานที่ แต่การให้เงินทองข้าวของ ทำไม่ได้ตลอดเวลา แก่ทุกคน ในทุกสถานที่ให้น้ำใจเป็นทานเกิด ให้เกิด น้ำใจเย็นยิ่งกว่าน้ำ ความเย็นของน้ำใจ ไม่มีลดน้อยไปจากใจมีน้ำใจให้เป็นทานได้เพียรไร จะสามารถมีศีลสะอาดได้เพียงนั้น ต้องปลุกฝังความให้น้ำใจเป็นทานให้มาก ให้กว้างขวาง ผู้ไม่มีน้ำใจ จิตใจระแหงผาก ปราศจากความชุ่มชื้น มีแต่ความร้อนระอุด้วยความคิดอันมีกิเลสครอบงำ เป็นผู้ไม่รู้ตัวว่า กำลังพาตัวไปสู่ความทุกข์ยากนานาประการ ไปสู่ทุกขคติทั้งในชีวิตนี้ และชีวิตต่อไปในภายหน้าที่ยาวนาน อภัยทาน ความผูกโกรธหรือผูกเวรย่อมมีขึ้น ถ้าแก้โทษได้ก็เท่ากับแก้ความผูกโกรธหรือผูกเวรได้ เป็นการสร้างอภัยทานขึ้นแทน อภัยทานเป็นคุณแก่ผู้ให้ ยิ่งกว่าแก่ผู้รับ เช่นเดียวกับทานทั้งหลายเหมือนกัน..เมื่อเกิดขึ้นในใจของผู้ใด จะยังจิตใจของผู้นั้น ให้ผ่องใส พ้นจากความกัฏฐมบดบังของโทษ ทุกคนจะต้องสนใจอบรมจิต ให้อภัยในความผิดทั้งปวง อันใจนั้นฝึกได้ ฝึกอย่างไรก็อย่างนั้น ฝึกให้ดีก็จะดี ฝึกให้ร้ายก็จะร้าย การ

ให้ธรรมเป็นทาน พระพุทธศาสนสุภาษิต บทหนึ่งกล่าวว่า สัพพทานํ ธมฺมทานํ ชินาติ การให้ธรรม ย่อมชนะการให้ทั้งปวง จักเป็นบุญกุศลยิ่งกว่าบุญกุศลที่เกิดจากการให้ทานอื่นทั้งปวง ยิ่งผู้ได้รับ นำไปปฏิบัติ ก็ยิ่งเป็นการดีที่สุด การปฏิบัติธรรม ทรงธรรม ตั้งอยู่ในธรรมเป็นการทำให้ถึงความ สวัสดิ์อย่างแท้จริง ทั้งแก่ตน และแผ่ให้กว้างไกลไปถึงผู้เกี่ยวข้องได้มากมายย่อมยังความเย็น ความสุขให้เกิดได้เป็นอันมาก การให้ธรรมที่แท้จริง ย่อมหมายถึง การให้ธรรมด้วยความประพฤติ ปฏิบัติธรรมด้วยตนเอง ให้ปรากฏ มีความสำคัญเหนือกว่าการให้อื่นๆ การช่วยตนเองที่ประพฤติไม่ ดีให้ประพฤติดี ก็เป็นการช่วยคนชั่วให้เป็นคนดีเช่นกัน และจะเป็นกุศลที่สูงที่สุดเสียด้วยซ้ำ เพราะ นอกจากตนเองจะช่วยตนเองแล้วคนอื่นยากจักช่วยได้

สมชาย กิจยรรยง (2555: 46) คุณลักษณะด้านทานหรือการให้สิ่งที่ดี ได้กล่าวไว้ว่า การให้ที่ไม่หวังผลการตอบแทนโดยหมายให้ผู้ได้รับได้พ้นจากทุกข์ แบ่งออกเป็น 3 อย่างได้แก่

1. อามิสทาน คือ การให้วัตถุสิ่งของ หรือเงินเป็นทาน
2. ธรรมทาน คือ การสอนให้ธรรมะเป็นความรู้เป็นทาน หรือวิทยาทาน คือ การ ให้ความรู้ทางโลก เรียกว่าวิทยาทาน หากเป็นความรู้ทางธรรม เช่น สอนให้ละความชั่ว ประพฤติดี มี ศีลธรรม เรียกว่า ธรรมทาน

3. อภัยทาน คือ การให้อภัยในสิ่งที่คนอื่นทำไม่ดีกับเรา ไม่จองเวรหรือพยาบาท กันสละความอาฆวนโกรธ ให้อภัย ไม่ผูกอาฆวนจองเวร การให้ธรรมทาน ถือว่าเป็นการให้ที่ได้บุญ สูงสุด มีคุณค่ากว่าการให้ทั้งปวง เพราะทำให้ผู้รับมีปัญญารู้เท่าทันโลก เท่าทันกิเลส สามารถนำพา ตนเองให้พ้นภัยได้

การให้ทานที่ถือว่าเป็นความดี และได้บุญมากนั้นจะประกอบด้วย ปัจจัย 3 ประการ ได้แก่ 1) วัตถุบริสุทธิ คือ เป็นของที่ไดมาโดยสุจริต ไม่ได้ไปยกยอกมาเบียดเบียนหรือคดโกงมา หรือได้มาด้วยวิธีแยบ 2) เจตนาบริสุทธิ คือ มีจิตยินดี ผ่องใสเบิกบาน ไม่รู้สึกเสียดายสิ่งที่ให้ตั้งแต่ ก่อนให้ ขณะให้และหลังให้ 3) บุคคลบริสุทธิ คือ ให้กับผู้รับที่มีศีลธรรม ตัวผู้ให้เองก็ต้องมีศีลที่ บริสุทธิ 4) ผู้ให้บริสุทธิ คือ ตัวเรานอกจากจะมีสิ่งของหรือวัตถุที่เป็นเลิศ เจตนาที่เป็น เลิศ ผู้รับที่เป็นเลิศแล้ว พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า พระสงฆ์เป็นเพื่อนาบุญของโลก และผู้ให้ ทาน คือ ตัวเองก็ต้องมีศีลบริสุทธิ จึงจะได้บุญมาก

วติน อินทสระ (2556: 22-24) คุณลักษณะด้านทานหรือการให้สิ่งที่ดี ได้กล่าวไว้ว่า ตามตัวอักษรแปลว่าการให้ จำแนกเป็นการให้สิ่งของเครื่องอุปโภค เรียกว่ามิสทาน การให้ธรรม คำ เนะ สั่งสอน ชักจูงในทางที่ดีเรียกว่าธรรมทาน การให้อภัยไม่ถือโทษล่วงเกินของผู้อื่นโดยเฉพาะ เมื่อเขารู้สึกสำนึกผิดแล้วมาขอโทษ เรียกอภัยทาน การงดเว้นไม่เบียดเบียนชีวิตและทรัพย์สินของ ผู้อื่นก็เป็นอภัยทานเหมือนกัน อามิสทาน การให้วัตถุสิ่งของเครื่องอุปโภค บริโภค รวมเรียกว่า ปัจจัย 4 นั้นเป็นความจำเป็นสำหรับผู้อยู่ร่วมกันตั้งแต่ 2 คน ขึ้นไป เป็นการแสดงน้ำใจต่อกัน ทำให้ มีใจผูกพันกันในด้านความจำเป็นสำหรับผู้อยู่ร่วมกันตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป เป็นการแสดงน้ำใจต่อกัน ทำให้มีใจผูกพันกันในด้านความสำนึกคุณ การให้ด้วยวัตถุประสงค์ 3 อย่าง การให้วัตถุสิ่งของ ผู้ให้

ย่อมมีวัตถุประสงค์ต่างกัน ให้เพื่อนุเคราะห์บ้าง ให้เพื่อสงเคราะห์บ้าง ให้เพื่อบูชาคุณบ้าง การให้แก่คนลำบากยากจน แร้นแค้นบากหน้าเข้ามาพึ่งพิงขอความช่วยเหลือ การให้แก่ผู้น้อยช่วยเหลือเขาให้พ้นความลำบากด้วยความกรุณา เรียกว่าให้เพื่อนุเคราะห์ การให้แก่คนเสมอกัน เพื่อรักษาไมตรีและน้ำใจกันไว้ เป็นการแบ่งปัน เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กันตามโอกาสที่มาถึงเขาเรียกว่า ให้เพื่อสงเคราะห์ 3 ประเภท คือ ทาน 3 จำพวก 1) ทานทาสะ บางที่เรียก ทาสทาน ทานหมายถึง การให้ของเลวเป็นทาน คำว่าเลวนั้นหมายถึงเลวกว่าที่ตนบริโภคใช้สอยเองที่ทานเรียกทาสทาน เพราะอธิบายว่าตกเป็นทาสของความตระหนี่ 2) ทานสหาย บางที่เรียกสหายทาน หมายถึงการให้ของที่เสมอกันอย่างเดียวกันกับที่ตนบริโภคใช้สอยอย่างไร เมื่อถึงคราวจะให้ผู้อื่นก็ให้อย่างนั้น เหมือนการให้แก่เพื่อนฝูง ผู้ให้ของเช่นนั้นท่านเรียกว่า ทานสหาย 3) ทานสามิ บางที่เรียก สามิตาน การให้ของที่ดีกว่าตนบริโภคใช้สอย ส่วนมากเมื่อจะให้แก่ผู้ควรเคารพ ทานมักให้ของดีว่าที่ตนจะพอหาได้ เช่น ของที่นำไปให้มารดา บิดา ครู อาจารย์ พระสงฆ์ หรือนักพรตผู้ประพฤติธรรม

ประเภทของอามิสทาน สังฆทาน การให้แก่สงฆ์ การให้แก่สงฆ์หรือให้แก่หมู่คณะ การทำของน้อยให้มีผลมากพูดสำหรับการทำบุญกับพระก่อน ตำราทางพระพุทธศาสนาบอกเราว่า การทำบุญจะให้ผลมากนั้นต้องประกอบด้วยสัมปทาคุณ 4 ประการ สัมปทา 4 (ความถึงพร้อม ความพร้อมแห่งองค์ประกอบ) ซึ่งจะทำให้ทานที่บริจาคลแล้วมีผลยอดเยี่ยม 1) วัตถุสัมปทาความพร้อมแห่งวัตถุในที่นี้หมายถึงผู้รับ (ปฏิคาหก) หรือ ทักขิไณยบุคคลเป็นผู้พร้อมด้วยคุณธรรมท่านมีคุณธรรมสูงมากเท่าใดย่อมทำให้ทานที่บริจาคลแล้วมีผลมากขึ้นเท่านั้น 2) ปัจจัยสัมปทา ความพร้อมแห่งปัจจัย ในที่นี้ความหมายถึงสิ่งของที่ทานนำมาทำบุญ (ไทยธรรม) นั้นได้มาโดยทางบริสุทธิ์ ชอบธรรม 3) เจตนาสัมปทาความพร้อมแห่งเจตนาในที่นี้หมายถึง มีเจตนามีเจตนาเพื่อสงเคราะห์อนุเคราะห์หรือบูชาคุณโดยบริสุทธิ์ใจ มิได้หวังลาภยศ หรือชื่อเสียง มีเจตนาดีทั้ง 3 กาล คือ ก่อนให้ กำลังให้ หลังจากให้แล้วรักษาเจตนาอันเป็นกุศลไว้ได้ นอกจากนี้ยังประกอบด้วยปัญญาในการให้ มิใช่ให้ด้วยความเขลา

4. คุณาติเรกสัมปทา ความพร้อมแห่งคุณพิเศษของปฏิคาหก คือ ผู้รับมีคุณพิเศษ ท่านระบุไว้ในตำรา ทักขิไณยบุคคลออกจากนิโรธสมาบัติใหม่ๆ ในตำราทางพุทธศาสนาได้เล่าไว้หลายเรื่องว่าพระสิบุตรบ้าง พระโมคคัลลานะบ้าง พระมหากัสสปบ้าง ออกจากนิโรธสมาบัติใหม่ๆ กำลังหิว พิจารณาคนที่ท่านควรจะไปโปรดในวันนั้น เพราะเมื่อท่านไปรับอาหารจากท่านผู้ใดในวันนั้น เขาจะต้องได้สมาบัติเป็นอันมาก ท่านจึงมักไปสงเคราะห์คนจนเพื่อให้เขาได้มีความสุขขึ้น

อานิสงส์ของอามิสทาน พระพุทธองค์ทรงแสดงอานิสงส์ของอามิสทานไว้ 5

ประการ แก่สหเสนาบดี เสนาบดีแห่งนครเวสาลี ดังนี้

1. ผู้ให้ย่อมเป็นที่รักที่พอใจของคนเป็นอันมาก
2. คนดีทั้งหลายย่อมพอใจฟังขจรไป
3. ชื่อเสียงอันดีงามย่อมฟังขจรไป
4. เป็นผู้แก่กล้ากล้า เมื่อเข้าที่ประชุมไม่เก้อเขิน
5. เมื่อสิ้นชีพย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์

ธรรมทาน แปลว่า การให้ธรรม กล่าวคือให้คำแนะนำสั่งสอนอันเป็นประโยชน์ ในการดำรงชีวิต ในการทำจิตใจให้ปลอดโปร่ง สงบสลดใส การสั่งสอนศิลปวิทยาการเป็นต้นเหล่านี้ รวมเรียกว่า ธรรมทานทั้งสิ้นยังมีทานที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือ อภัยทาน การให้อภัย การไม่ถือโทษในการกระทำของมนุษย์

ขจิตภัย บุรุษพัฒน์. (2556: 162-163) คุณลักษณะด้านทานหรือการให้สิ่งที่ได้ กล่าวไว้ว่า คือ การรู้ภัย การทำอะไรให้ถูกใจผู้คนไปเสียทุกสิ่งทุกอย่าง คงเป็นเรื่องยากที่จะทำได้ ย่อมมีบ้างเป็นธรรมดาที่คำพูดคำจาและการกระทำบางอย่างอาจไปขัดหูขัดตาความรู้สึกคนอื่นเข้าหาก ถือสาคิดว่าเป็นเรื่องใหญ่สิ่งเลวร้ายก็เกิดขึ้น อาจนำไปสู่การทะเลาะเบาะแว้ง เกิดความขัดแย้งกัน อย่างรุนแรง ฉะนั้นจงให้อภัยเสียเมื่อมีใครมาทำให้เกิดความรู้สึกโกรธ เกิดความไม่พอใจ การให้อภัย เป็นการให้ทานที่ยิ่งใหญ่ที่สุดเป็นการสร้างบรรยากาศที่เกื้อกูลต่อความรักความสามัคคีเป็นอย่างดี ดังบทกลอนที่ว่า “ถ้าไม่มีการให้อภัยผิด และไม่คิดที่จะลืมซึ่งความหลัง จะหาสามัคคียากลำบากยิ่ง ความผิดพลั้งย่อมมีทั่วทุกตัวคน”

พระอาจารย์วิเชียร วชิรปัญญา (2551: 167-173) พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้ด้วย ธรรมเพื่อนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ทั้งต่อตนเองและคนอื่น ๆ ด้วย ในประการที่หนึ่งให้เรารู้จักให้ทาน ด้วยการปันสิ่งของที่ตนเองพอมีและพอได้ให้กับคนเราเห็นว่าเหมาะสมและสมควรที่จะได้รับการ แบ่งปันสิ่งของของเรา คือเราต้องมองถึงผลแห่งการปันสิ่งของของเราเพราะอย่าลืมนึกว่าจิตใจทุกคน นั้นแตกต่างกันไป มีอุปนิสัยแห่งจิตไม่เหมือนกันเราจึงต้องพิจารณาว่าบุคคลประเภทใดควรได้รับการ แบ่งปันประเภทไหนในกรณีมุมมองของหมูกณะที่ทำงาน การแบ่งปันคือการช่วยเหลือเรื่องการทำงานบางอย่างที่เราสามารถที่จะช่วย หรือแบ่งเบาภาระงานของเพื่อนร่วมงาน เราก็ควรที่จะประพฤติดี เพราะถือว่าเป็นการมีน้ำใจเรียกว่าให้ทานด้วยน้ำใจ รู้จักเผื่อแผ่ให้กับบุคคลอื่น ๆ การให้ทานด้วย น้ำใจนั้น เป็นสิ่งที่ให้ได้อย่างไม่มีที่สิ้นสุดและไม่มีวันที่จะใช้หมดไป และไม่มีเสื่อมไปด้วย จึงเป็น เหตุผลหนึ่งที่เราควรที่จะแบ่งปันน้ำใจในการทำงาน แต่ก็ต้องพึงสังเกตบุคคลที่เราควรแบ่งปันให้ดี ประเภทที่เกี่ยทำงาน ไม่มีความขยันในการทำงาน พอถึงวันที่จะส่งงานก็พยายามขอร้องให้คนอื่น ช่วยเหลือ เมื่อเขาไม่ช่วยเหลือก็หาว่าไม่มีน้ำใจ ประเภทนี้เรียกว่าคนขี้เกียจไม่รู้จักรับผิดชอบหน้าที่ ตนเองไม่สมควรที่จะแบ่งปันน้ำใจให้ เพราะยิ่งเราไปช่วยเหลือก็เท่ากับทำให้คนอย่างนี้เคยและจะไม่ มีการพัฒนาที่ดีขึ้น ก็จะเป็นนิสัยที่แก้ได้ลำบากจึงต้องพิจารณาให้เหมาะสมว่าควรที่จะแบ่งปันน้ำใจนี้ ให้กับบุคคลที่สมควรเท่านั้น จึงจะเกิดประโยชน์สูงสุด และสิ่งที่เราพึงได้กลับคืนมาคือความมีน้ำใจ จากเพื่อนเรา เวลาเราเดือดร้อนหรือต้องการความช่วยเหลือ สิ่งที่เราทำนั้นก็ย่อมกลับมาหาเราส่วนของลูกจ้างนั้นต้องแบ่งปันน้ำใจให้นายจ้างด้วย การแบ่งปันคือการทำงานด้วยความมีน้ำใจ และเห็นอกเห็นใจกัน เช่นว่า ทำงานอยู่แล้วพอถึงเวลาเลิกงาน พนักงานก็เลิกงาน แต่ว่างานนั้นเป็นงานเร่งด่วน ซึ่งหากเราทำไม่เสร็จแล้ว บริษัทเราก็จะได้ผลตอบแทนที่น้อยลงไปหากว่าเราทำให้เสร็จ โดยจะเบียดบังเวลาของเราด้วย แต่เราก็ควรที่จะสละเวลานั้นแบ่งปันเวลานั้นให้กับนายจ้างของเรา เรียกว่าน้ำใจให้กับบริษัทของตน โดยไม่คำนึงว่าถึงเวลาเลิกงานแล้ว เราก็กลับ ใครอยากทำต่อก็ทำไป ฉะนั้นจะกลับบ้านแล้วและถึงงานที่กำลังต้องการความต่อเนื่อง ทำให้บริษัทเกิดความเสียหาย

ตามมาหรือในประเภทของนายจ้างต้องรู้จักแบ่งปัน คือให้ออกาส และแบ่งปันผลประโยชน์ที่ลูกจ้างพึงได้อย่างเป็นธรรม สิ่งใดที่ควรแบ่งปันหรือเอื้อเฟื้อต่อลูกจ้าง ในคนที่สมควรจะให้เราก็ต้องมอบให้ ไม่ว่าจะเป็นการให้ออกาสในการทำงาน หรือให้การช่วยเหลือในสิ่งที่ตนเองพึงให้ได้และสมควรที่จะให้ เรียกว่า ให้ด้วยความมีน้ำใจ ซึ่งถือว่าเป็นหัวใจสำคัญในการที่จะบริหารกลุ่มงานของตนเอง บางครั้งก็ต้องรู้จักการประนีประนอม ผ่อนหนักผ่อนเบา ตามโอกาสและความเหมาะสมจึงจะถูกต้อง หรือบางครั้งพนักงานลูกจ้างมีความเดือนร้อนในทางครอบครัว หากเรามีกำลังที่จะช่วยเหลือ สงเคราะห์เราก็ต้องช่วยนั้นแหละเราจะได้ใจของลูกจ้างและพนักงานของเรา บุคคลประเภทนี้หากเรา ได้ใจของลูกจ้างและพนักงานของเรา บุคคลประเภทนี้หากเราได้ใจแล้ว เขาอยู่ต่อหน้าเราเขาดี อยางไร ลับหลังเขาก็ดีกับเราอยางนั้น เรียกว่าอยู่กันหอรบปกครองกันด้วยน้ำใจที่สงเคราะห์ต่อกัน และกันในส่วนองลูกจ้างหรือพนักงานที่ไม่สนใจหน้าตาที่การทำงาน ไม่มีความรับผิดชอบต่องานองตัวเอง แต่เวลามีปัญหาเกิดขึ้น ก็ขอให้อาเรามอบโอกาสให้ บางคราวการให้ออกาสกับบุคคลประเภท นี้ก็ไม่เหมาะสมเท่าใดนัก เพราะยิ่งเราให้ออกาส หรือมอบน้ำใจที่เรามีความปรารถนาให้ กลับจะทำ ให้บุคคลประเภทนี้เกิดความเคยชินและยังทำอยู่อย่างต่อเนื่องในประเภทนี้ก็ไม่ควรที่จะอนุเคราะห์ ด้วยทานแห่งโอกาส

คุณลักษณะด้านทานหรือการให้สิ่งที่ได้กล่าวมาสรุปได้ว่า การให้สิ่งที่ควรให้แก่บุคคล เป็นการเผื่อแผ่ให้ปันและการสงเคราะห์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องการศึกษา การรักษาพยาบาล การคุ้มครองชีวิต ร่างกาย ทรัพย์สิน และอาชีพ ตลอดจนช่วยเหลือคนที่เลี้ยงดูตัวเองไม่ได้ ทานนี้ เป็นลักษณะของบุคคลที่มีใจสูง เห็นผู้อื่นตกทุกข์ได้ยากก็ทนอยู่ไม่ได้ อยากจะช่วยเหลือเขาด้วยการ ให้วัตถุที่ตนเองมีอยู่พอที่จะช่วยเหลือเขาได้ ในหมู่ญาติมิตร หรือในหมู่เพื่อนร่วมชาติ และแม้ในหมู่ สัตว์เดรัจฉาน คนที่มีใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ย่อมมีคุณธรรมข้อนี้ บางคนโกรธเรา แต่พอเราให้สิ่งของแก่ เขา ความโกรธก็ลดน้อยลงหรือในหมู่ญาติพี่น้องที่ไม่ค่อยถูกกัน แต่ถ้าเสียสละให้กันและกัน ก็จะ เกิดความรักขึ้น ความโกรธจะหายไป มีแต่ความรัก ความเป็นมิตรเข้ามาแทนที่

คุณลักษณะด้านปิยวาจาหรือการพูดดี

คุณลักษณะด้านปิยวาจาหรือการพูดดี หมายถึง คำพูดที่ออกจากปากเป็นเครื่องมี สำคัญที่ธรรมชาติมอบให้กับมนุษย์ทุกคนโดยเท่าเทียมกัน ถ้ารู้จักใช้ในทางที่ถูกในทางที่เป็น ประโยชน์ พูดจานุ่มนวลชวนให้เกิดความรักความเมตตา ก็จะนำพาความสำเร็จในทุกสิ่งทุกอย่างมา สู่ผู้ใช้ แต่ถ้าใช้ไปทางที่ผิดทำให้มิตรกลายเป็นศัตรูผู้คนรอบข้างไม่ยอมเข้าใกล้เพราะใช้คำพูดเชือด เจียนอารมณ์ผู้คนคงไม่พินหนายนะมาเยื่อนแน่อน มนุษย์ทุกผู้ทุกนามเกิดมาพร้อมกับปากหนึ่งปาก เพื่อใช้ในการกินอาหารและใช้พูดสื่อสาร ถ้าเกิดมาพิกลพิการพูดไม่ได้เป็นไปมาแต่กำเนิดก็หมด ปัญหาในเรื่องคำพูดคำจาแต่คนธรรมดาเกิดมาต้องพูดติดต่องานผู้คนตลอดชีวิต คำพูดจึงมี ความสำคัญอย่างยิ่งจะต้องจำจำใส่ใจไว้เสมอว่า “คนโง่เอาใจไว้ที่ปาก คนฉลาดเอาปากไว้ที่ใจ” ถ้า รู้จักพูดจาไพเราะ พูดให้เกิดความเมตตาปราณี เกิดความรู้สึกที่ดี มีความเชื่อถือศรัทธา ย่อมพอไปสู่

ความเจริญก้าวหน้าในอนาคตที่สดใส ถ้อยคำดีๆ ที่กลั่นกรองออกมาเป็นคำพูดจะก่อให้เกิดสิ่งที่ดีงาม ทั้งต่อตัวผู้พูดและผู้ฟังคำพูดที่สุภาพอ่อนโยนทำให้มีมิตรสหายขยายออกไปทั่วทุกสารทิศ และทำให้ศัตรูกลับกลายมาเป็นมิตรได้ คำพูดที่เต็มไปด้วยความรักทำให้มิตรภาพเข้มแข็ง ช่วยรักษาความสัมพันธ์ทำให้เกิดกำลังใจ แต่ถ้าเป็นคนด้อยปัญญาพูดจาไม่มีหูรูดไม่รู้จักระมัดระวังคำพูดไม่รู้จักกาลเทศะ ไม่รู้ว่าอะไรควรพูด ไม่ควรพูด เป็นคนประเภท “ผีเจาะปาก” ชอบนินทาว่าร้าย ปากคออเราะราน คนประเภทนี้แหละที่รู้จักใช้คำพูดร้ายๆ ที่มดทำลายอารมณ์ผู้คนได้เก่งนัก หากคนรักคนชอบไม่มีเลย ฉะนั้น เวลาพูดจึงต้องระมัดระวังคำพูดให้ดีอย่าเผลอสติพลั้งปากไป แล้วจะเสียใจต่อคำพูดของตน “สุภาสิตสอนหญิง” ได้ให้คติสอนใจไว้ดังนี้ “มนุษย์สุดนิยมที่ลมปาก จะได้ยากโหยหิว เพราะชีวหา แม้พูดดีมีคนเขาเมตตา จะพูดจาจงพิเคราะห์ให้เหมาะสม”

พระอาจารย์วิเชียร วชิรปัญญา (2551: 167-173) คุณลักษณะปิยวาจาหรือการพูดดี ได้กล่าวไว้ว่า เป็นการสงเคราะห์ซึ่งกันและกันในประการที่สองปิยวาจา เจริญด้วยความอ่อนหวาน การเจรจาที่อ่อนหวานที่เป็นที่รักที่ชอบของผู้อื่น เช่น การทักทายปราศรัย ต้อนรับกัน ด้วยวาจาอันไพเราะ โดยเหมาะสมแก่ฐานะของผู้กล่าว คือ ผู้กล่าวก็พึงรู้จักฐานะตนเองว่าควรจะกล่าวต้อนรับกับบุคคลที่เข้ามาอย่างไรบ้าง บางคนก็เข้ามาด้วยอหิยาตย์ดีและอ่อนน้อม เราก็กกล่าวต้อนรับให้สมฐานะที่เข้ามาหาเรา ซึ่งผู้ฟังก็มีความยินดีและพึงพอใจในการกล่าวต้อนรับ ด้วยจิตที่บริสุทธิ์ ไม่มีความแฉ่งไปด้วยมายา เรียกว่า ฐานสถานภาพแห่งความพอดี ในการอยู่และเข้ากับหมู่คณะด้วยดีและใช้วาจาให้เกิดความพอใจในเพื่อนร่วมงาน ดังนั้นเราพึงกล่าววาจาที่เราชอบใจสิ่งใดที่เราไม่ชอบใจก็ไม่ควรกล่าว จึงถือว่าเป็นการปฏิบัติที่สมบูรณ์

พระครูวิสุทธิสุตคุณ (สายชล สุภาจาโร) (2552: 209) คุณลักษณะปิยวาจาหรือการพูดดี ได้กล่าวไว้ว่า คนดีแต่พูด มีลักษณะ 4

1. เก็บเอาของล่วงแล้ว มาปราศรัย
2. อ้างเอาของที่ยังไม่มี มาปราศรัย
3. สงเคราะห์ด้วยสิ่งหาประโยชน์มิได้
4. ออกปากฟังไม่ได้

เก็บเอาของล่วงมาปราศรัย คืออย่างไร คือ พูดแต่ของที่ล่วงมาแล้ว เช่น มีลาภสักการะที่ควรแบ่งปันเพื่อน แต่ไม่แบ่ง กลับพูดว่า เมื่อวานนี้เราได้สิ่งนั้นๆ เราคิดจะแบ่งให้เพื่อน แต่รอเพื่อนไม่เห็นมาเวลานี้หมดเสียแล้วฯ อ้างเอาของที่ยังไม่มีมาปราศรัย คืออะไร คือ พูดปรารภถึงข้างหน้า เพื่อปลุกปลอบเพื่อนให้ช่วยธุระของตน เช่น พูดว่า เอาเถอะเพื่อน เมื่องานสิ่งนี้สำเร็จ เราจะให้เพื่อนเท่านั้นเท่านั้น ๕ สงเคราะห์ด้วยสิ่งหาประโยชน์มิได้ หมายถึงอย่างไร หมายถึง เช่น สงเคราะห์ด้วยน้ำเมา สิ่งเสพติดให้โทษ แก่เพื่อน ออกปากฟังไม่ได้ หมายความว่าอย่างไร หมายความว่า คอยพูด แสดงความขัดข้องต่างๆ เมื่อเพื่อนมาออกปากขอความช่วยเหลือฯ

พระพุทธมนต์วราจารย์ (2554: 14) คุณลักษณะปิยวาจาหรือการพูดดี ได้กล่าวไว้ว่า เป็นการเจรจาถ้อยคำซึ่งเป็นที่รักเป็นที่จับใจแก่กันและกันอันเป็นถ้อยคำสุภาพ เพราะวาจาที่พูดออกไปนั้น ถ้าเป็นเจรจาที่ไม่สุภาพไม่เป็นที่รักที่พอใจ ก็เป็นวาจาที่อาจเสียดแทงหัวใจของผู้อื่น ทำ

ให้ผู้อื่นเกิดความเสียใจ เจ็บใจ ไม่สบายใจ เพราะฉะนั้นจึงสมควรที่ทุกคนต้องมีสติควบคุมใจ ควบคุมการพูดของเราให้ไพเราะก็คือสตินั่นเอง ดังนั้นการพูดหรือการแสดงออกทุกครั้งต้องมีสติอยู่เสมอ ให้คนอื่นหลงแต่ขาดลักษณะแห่งวาจาสุภาสิตโดยเฉพาะอย่างยิ่งคำหลอกลวงแม้จะฟังดูรักเพียงไรตามที่ผู้พูดประดิษฐ์คิดค้นขึ้น วาจาเช่นนี้ก็ไม่เป็นปิยวาจา เพราะคำพูดนั้นไปทำลายประโยชน์ของผู้ฟัง

ศรีเรือน แก้วกังวาน (2554: 532) คุณลักษณะปิยวาจาหรือการพูดดี ได้กล่าวไว้ว่าเป็นส่วนหนึ่งของหลักมงคลชีวิต 38 ประการ อยู่มงคล 10 วาจาสุภาสิต หมายถึง วาจาที่เว้นจากวจีทุจริต ได้แก่ เว้นจากคำเท็จ คำหยาบ คำส่อเสียด และคำเพ้อเจ้อ พูดแต่ความจริง คำไพเราะ อ่อนหวาน คำประสานสามัคคีมีประโยชน์หรือได้แก่องค์กรของวาจาสุภาสิต คือพูดถูกกาลเทศะ พูดคำที่เป็นจริง คำสุภาพ คำที่เป็นประโยชน์และพูดด้วยจิตเมตตา

มนูญ วงศ์นารี. (2554: 131-141) คุณลักษณะปิยวาจาหรือการพูดดี ได้กล่าวไว้ว่าเป็นการพูดจาด้วยถ้อยคำไพเราะอ่อนหวาน เราๆ ท่านๆ ก็รู้ แปลว่าอะไร แต่ทำไมคนเรามันจึงชอบประจบประแจงกันด้วยปากก็ 모르 เราทราบดีว่าการมีปิยวาจาที่ดี พูดจาไพเราะ พูดจาให้คนมีกำลังใจ พูดให้คนมีเชื้อไฟในการทำงาน ถึงลูกน้องผู้ร่วมงานจะทำผิดก็ตามแต่เราจะตำหนิแบบให้เขาสำนึก สู้ชีวิตต่อไปได้อย่างไร ไม่ใช่ตำหนิแล้วใจของผู้ถูกตำหนิมันแฟบมันหดหู่ไม่มีพลังใจการที่จะต่อสู้งานต่อสู่ปัญหาชีวิตต่อไป นี่คือความสำคัญของปิยวาจา พูดอย่างไรจึงจะช่วยทำให้ใจคนมีพลังอยากจะทำต่อสู้อย่างงานแก้ปัญหามาต่อไป ไม่ใช่เป็นคนปากไม่ดี คือ เป็นคนปากหวาน ปากไฟ พูดที่ไร้ให้หน้าคนอื่นทุกที

ไพโรจน์ อยู่มนเฑียร (2555: 103-105) คุณลักษณะปิยวาจาหรือการพูดดี ได้กล่าวไว้ว่าเป็นคำพูดงาม 4 ประการ เรียกว่าบัณฑิตนิमित มี

พูดคำจริง คือพูดคำแน่นอน คำคงที่เป็นหนึ่งแน่ไม่มีสอง และพูดคำแท้ คำที่เป็นเนื้อล้วนๆ ไม่มีปลอมแปลง ไม่มีกลายไปเป็นอื่น ความสำคัญของการพูดจริงอยู่ที่พูดตามที่จริงและทำให้จริงตามที่พูด บัณฑิตพูดข้อตรงด้วยสงสาร ควรกราบทำตามอย่าห้ามหวง มีเมตตาพูดออกไปหลอกลวง เราทั้งปวงควรพร้อมยินยอมตาม ท่านมุ่งผลดีงามหวังตามสอน ควรอาทรฟังไปตั้งใจถามจักเป็นศรีมงคลให้ผลงาม ทุกวันยามสุขสันต์นรมย์เอย

พูดคำสมานไมตรี คือพูดคำผูกไมตรี และพูดคำสมานสามัคคี พูดแนะนำคนที่ยังไม่รู้จักให้รู้จักกัน พูดชักนำคนที่รู้จักให้ชอบพอกัน พูดขัดใจคนที่ชอบพอกันให้สนิทสนมกัน และพูดเชื่อมคนสนิทสนมกันให้แน่นแฟ้น นี่คือการพูดผูกไมตรี พูดแนะนำคนที่แตกต่างกันให้ดีขึ้น พูดส่งเสริมคนที่ดีกันให้สามัคคีปรองดองกัน และพูดสนับสนุนที่สามัคคีกันให้ดีขึ้นแน่นแฟ้นเข้าดังเดิม นี่คือการพูดประสานสามัคคี จงร่วมรักร่วมมิตรสนิทกัน ให้กลายเป็นสายสัมพันธ์ในวันหน้า ปลุกเมตตาอารีเกิดปริดา เหตุณามาซึ่งสุขสันต์ทุกชนาน ชีวิตอยู่เดียวดีไม่มีไหน ต้องอาศัยใจรักสมัครสมาน เชิญผูกมิตรไมตรีดีกว่าพาล ด้วยทำการจุนถ้ายึดน้ำใจ

พูดคำไพเราะ คือพูดคำดูดีมีและคำอ่อนหวาน ถ้อยคำออกมาจากน้ำใจใสสะอาดของผู้พูด ให้ผู้ฟังทำตามได้ไม่มีโทษและเป็นคำพูดถูกใจมีคติ เราใจผู้ฟังให้เห็นควรถือเอาเป็นอย่าง

ยิ่ง นี่คือคำพูดดุดตี๋ คำพูดหวานหุ่อกมาจากน้ำใจใสสะอาดของผู้พูด บำรุงกำลังใจผู้ฟังให้ชื่นบาน
 ดุจน้ำหวานชูกำลังใจผู้ฟังให้ชื่นบานดุจน้ำหวานชูกำลังใจของผู้ตี๋ นี่คือคำอ่อนหวาน เชิญตั้งจิต
 ยึดหยุ่นอย่าผลุนผลัน ควรแบ่งปันสิ่งของใจผ่องใส พูดไพเราะเหมาะสมผูกพันใจ ช่วยทำให้สม
 ถวิลคนยินดี

พูดคำมีประโยชน์ คือคำพูดมีเหตุผลและพูดคำสมควร ถ้อยคำที่อ้างเหตุอ้างผล พูด
 อิงธรรมอิงวินัย พูดมีหลักฐานยืนยันทัน วิญญูคัดค้านไม่ได้ นี่คำพูดมีเหตุผล ถ้อยคำปรารภ เรื่องที่มี
 จริงเป็นจริง ถูกกาลเวลาเป็นคำมีเนื้อ มีกำหนด ประกอบด้วยประโยชน์ เหมาะกับภูมิธรรมของ
 บุคคลสมควรแก่กาลเทศะและบุคคล นี่คำพูดสมควร

ฟังตระหนักในคติของบัณฑิตว่า “เสียงที่เราคุยกันด้วยเรื่องความดี อันจะให้
 คุณประโยชน์แก่เพื่อนมนุษย์ ไพเราะเพราะพริ้งยิ่งกว่าดนตรีวิเศษ เพราะเสียงดนตรีเกร็ดพิณพาทย์
 จะดังเอง กังวานแห่งดนตรีเกร็ดพิณพาทย์ แม้ไพเราะประเดี๋ยวเดียวก็หายหมด แต่เสียงแห่งถ้อยคำที่
 เราคุยกัน ชักนำกันด้วยเรื่องความดีนั้น ยังก้องอยู่ไม่รู้หาย”

สมชาย กิจยรรยง (2555: 41) คุณลักษณะด้านปียวาจาหรือการพูดดีได้กล่าวไว้ว่า
 เป็นคำที่มีความหมายใกล้เคียงกับคำว่า กล่าววาจาอันเป็นสุภาสิต คำว่าวาจาอันเป็นสุภาสิตในที่นี้
 มิได้ หมายถึง เพียงว่าต้องเป็นคำร้อยกรอง ร้อยแก้ว เป็นคำคมบาดใจมีความหมายลึกซึ้งเท่านั้น
 แต่รวมถึงคำพูดที่จริง ที่ดี มีประโยชน์น่าฟัง ซึ่งสรุปได้ว่าประกอบด้วยลักษณะดังนี้ 1) ต้องเป็นคำ
 จริง คือ ข้อมูลที่ถูกต้อง มีหลักฐานอ้างอิงได้ ไม่ได้ปั้นแต่งขึ้นมาพูด 2) ต้องเป็นคำสุภาพ คือ พูด
 ด้วยภาษาที่สุภาพ มีความไพเราะในถ้อยคำไม่มีคำหยาบโลน หรือคำด่า 3) พูดแล้วมีประโยชน์ คือ
 มีประโยชน์ต่อผู้ฟังถ้าหากนำแนวทางไปคิดหรือปฏิบัติในทางสร้างสรรค์ 4) พูดด้วยจิตที่มีเมตตา
 คือ พูดด้วยจิตใจที่มีความปรารถนาดีต่อผู้ฟัง มีความจริงใจต่อผู้ฟัง 5) พูดได้ถูกกาลเทศะ คือ พูดใน
 สถานที่เหมาะสม และในเวลาที่เหมาะสม โดยความเหมาะสมจะมีมากน้อยเช่นไร ก็ขึ้นอยู่กับเรื่องที่
 พูด

ขจิตภัย บุรุษพัฒน์ (2556: 162-163) คุณลักษณะปียวาจาหรือการพูดดี ได้กล่าวไว้
 ว่า การพูดความจริง ความจริงผู้ที่ได้รับการยอมรับนับถือจากคนทั่วไปจะมีคุณสมบัติประการหนึ่ง
 นั่นก็คือเป็นคนมีสัจจะวาจา ยึดถือความจริง เปิดเผยตรงไปตรงมา คุณสมบัตินี้ไม่ค่อยมี
 ในหมู่นักการเมืองเพราะแต่ละเรื่องแยกไม่ออกบางครั้งคนพูดเองก็ยังสับสนว่าอะไรเท็จอะไรจริง
 อย่างไรตามบางสิ่งบางอย่างก็ไม่สามารถพูดได้ หรือพูดได้แต่เพียงบางส่วนเพราะพูดแล้วไม่
 ก่อให้เกิดประโยชน์แถมยังจะสร้างผลในทางลบให้เกิดขึ้นเสียอีก ในทางหลักพุทธศาสนาสิ่งที่เห็น
 ทั้งหมดไม่ใช่จะเอามาพูดได้ทั้งหมด สิ่งที่ได้ยินได้ฟังได้รับรู้สิ่งต่าง ๆ ไม่อาจเอามาพูดได้ทั้งหมด
 ต้องดูว่าพูดแล้วเป็นผลดีหรือผลเสีย

องค์ประกอบของวาจาที่ควรพูดได้แก่ 1) เป็นความจริง 2) มีอยู่จริง 3) มีประโยชน์
 4) คนรับฟังได้ 5) ขึ้นอยู่กับเวลาที่เหมาะสม

พูดน้อย พูดดี พูดเก่ง คือ พูดน้ำไหลไฟดับไม่ได้สร้างความประทับใจให้ผู้ฟังเลย
 เพราะนอกจากจะฟังไม่ทันแล้วยังเกิดความรำคาญอีกด้วย นอกจากนี้ยิ่งพูดมากเท่าไรโอกาสจะ

พลาดพลั้งเผลอไผลจะยิ่งมีมากขึ้น ฉะนั้นทางที่ดีแล้วควรพูดให้น้อยหน่อยจะได้มีเวลาคิด ประดิษฐ์ประดอยคำพูดให้ดูเข้าท่า พูดออกมาแต่ละคำแต่ละประโยคจะได้เกิดความประทับใจ อย่างที่กล่าวกันว่า “พูดน้อย พูดดี มีแต่คนรักคนชอบ”

การพูดดี คือ การพูดให้ผู้ฟังเกิดความรู้สึกที่ดี เกิดความรู้สึกพึงพอใจ ถึงจะจากไปก็ยังรำลึกนึกถึงอยู่เสมอ คำพูดดี ๆ มีอยู่มากมายสามารถนำมาสอดแทรกในหัวข้อสนทนาหรือพูดจาทักทายยามพบปะกัน สิ่งสำคัญก็คืออย่าได้ลังเลใจที่จะพูดสิ่งที่ดีที่นักพูดคนหนึ่งกล่าวไว้ว่า “จงโกรธช้า ต่ำหนิช้า และแก้ตัวช้า แต่จงพูดให้ไว สำหรับคำพูดที่ยกย่องเพื่อนของท่าน” การพูดยกย่อง พูดชมคนรู้จักในโอกาสต่าง ๆ จะสร้างความประทับใจได้เป็นอย่างดี ถ้าเป็นสุภาพสตรีก็ควรชมในเรื่องความสวยความงาม ความน่ารัก มีเสน่ห์ การแต่งกายที่เก๋เท่ให้ในกรณีที่ทราบว่าคู่สนทนามีเรื่องที่ดีงามเกิดขึ้นก็แสดงความยินดี หรือพูดยกย่องชมเชยเขา คำพูดคำชมดี ๆ ที่พูดออกมาด้วยความจริงใจ จะทำให้ผู้ฟังเกิดความรู้สึกประทับใจ สบายอกสบายใจ จนแอบยิ้มละไมอยู่คนเดียวด้วยความสุข โปรดอย่าลืมนะว่า “ชมคนด้วยวาจา มีค่ายิ่งกว่ามอบไข่มุกให้เป็นของขวัญ”

พูดให้กำลังใจ คือ ในยามที่คนเราไม่สบายใจมีความวิตกกังวลในเรื่องสุขภาพอนามัย เพราะถูกโรคภัยไข้เจ็บเบียดเบียน หรืออาจวิตกกังวลในเรื่องของงานที่กำลังมีปัญหาอุปสรรค หรือจะเป็นความกังวลใจในเรื่องของงานที่กำลังมีปัญหาอุปสรรคหรือจะเป็นความกังวลใจในเรื่องใดก็ตาม ผู้ที่กังวลใจต้องการคำพูดดี ๆ ที่จะเป็นกำลังใจให้ เช่นเดียวกันกับคนที่ไม่สบายใจ ทุกข์ใจ หดกำลังใจ เพราะถูกโยกย้ายจากตำแหน่งหน้าที่โดยไม่เป็นธรรม คนที่กำลังทุกข์ใจเหล่านี้อาจจะเป็เพื่อนฝูง ผู้บังคับบัญชาของเราก็ได้ไม่ว่าจะเป็นใครสิ่งที่เขาต้องการก็คือ ความเห็นอกเห็นใจ การให้กำลังใจ ฉะนั้นเมื่อเพื่อนร่วมงาน หรือคนที่รู้จักมักคุ้นตกอยู่ในสภาพที่มีความวิตกกังวลด้วยเหตุใดก็ตาม มีความท้อแท้หมดกำลังใจเราจะต้องสรรหาคำพูดดี ๆ ปลุกปลอบใจให้คลายวิตกกังวล เกิดความรู้สึกที่ดี มีความหวัง มีกำลังใจขึ้นมา

พูดเป็นมงคล คือ การพูดในสิ่งที่เป็นสิริมงคลจะทำให้ผู้ที่ได้ยินได้ฟังเกิดความสบายใจ ชื่นใจ อิ่มอกอิ่มใจ อย่างเช่น การไปร่วมพิธีทำบุญขึ้นบ้านใหม่เมื่อไปถึงเจ้าของบ้านออกมาต้องรับก็ต้องรับพูดก่อนเลยว่า บ้านนี้ร่มเย็นจริง ๆ คนที่อยู่คงจะร่มเย็นเป็นสุขอย่างแน่นอน การไปร่วมพิธีมงคลสมรสบางครั้งเจ้าภาพโชคไม่ดีเจอฝนตกหนักเราก็ต้องทักทายเจ้าภาพด้วยคำพูดที่ว่า วันนี้ฝนฟ้าเป็นใจให้ความชุ่มฉ่ำ ชีวิตสมรสจะได้ราบรื่นเย็นสบายเหมือนสายฝนที่โปรยปรายลงมา หรืองานปาร์ตี้ งานสังสรรค์ หรืองานฉลองอะไรก็ตาม ต้องหาโอกาสพูดสิ่งที่ดีงานเป็นสิริมงคลต่อชีวิต อย่าไปเผลอไผลพูดจาในสิ่งที่เป็นอัปมงคลเป็นอันตราย เช่น นักการเมืองยามที่ได้เถียงกันในรัฐสภาหรือในยาที่พาผู้คนออกมาชุมนุมประท้วงตามท้องถนนมีการพูดจาหยาบคายระบายอารมณ์ดิบออกมาอย่างไม่ยั้ง มีทั้งพูดเท็จ พูดโกหกตลบตะแลง พูดยุแหย่ยุแยง ตะแคงรัว จนเกิดการแบ่งขั้วแบ่งฝ่ายวุ่นวายไม่รู้จบ อย่างนี้เขาเรียกว่าพูดจาอัปมงคล ไม่ควรเอาเยี่ยงอย่าง

พูดให้คนชื่นใจ คือ คนเราทุกคนมีความต้องการตรงกันอยู่อย่างหนึ่ง นั่นก็คืออยากฟังคำพูดที่ดีเกี่ยวกับตัวเอง ฟังแล้วเกิดความชื่นอกชื่นใจ สบายอารมณ์ไม่มีใครเลยที่อยากฟังเลย คำพูดถูกถูกดูแล คำตำหนิติเตียนและข้อบกพร่องต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับตัวเองและแม้จะเป็นความจริงก็

ตาม จงจำไว้ว่าคำพูดที่ออกจากปากเปรียบเสมือนดาบสองคม ถ้าใช้ในทางที่ดีจะมีแต่คนรักคนชอบ ถ้าใช้ในทางที่ร้ายจะกลายเป็นดาบกลับมาเชือดปากตัวเอง เพราะการพูดที่ไม่ระมัดระวังบางครั้งได้ไปทำร้ายความรู้สึกของผู้อื่นจนเป็นแผลใจที่ยากจะลืมเลือน ขอให้จำไว้เสมอว่า “จงประหยัดคำตำหนิ แต่อย่าตระหนี่คำชม” มีผู้ให้ข้อคิดในเรื่องนี้ไว้ว่า “คมดาบทำร้ายร่างกาย ไม่นานบาดแผลก็หาย ถ้อยคำทำร้ายจิตใจ ฝากรอยแผลไว้ไม่มีวันลืม” การพูดเพราะพูดดี พูดให้คนชื่นใจนั้นเป็นการสร้างความสัมพันธ์ที่พิเศษที่สุด เพราะใครๆ ก็อยากฟังคำพูดที่เพราะ น้ำเสียงสุภาพอ่อนโยน กลั่นออกมาจากใจ เป็นคำพูดที่ช่วยให้กำลังใจ สร้างแรงบันดาลใจแสดงความเมตตาปราณี ความรัก ความห่วงใย คนที่พูดเพราะ พูดให้คนชื่นใจมีแต่คนรักคนชอบ มีเพื่อนรอบทิศมีกัลยาณมิตรรอบข้าง ถือว่าโชคดียิ่งยิ่ง เกิดปัญหาติดขัดในเรื่องใด เอ่ยปากไหว้วานขอความช่วยเหลือไป ไม่มีใครปฏิเสธ มีแต่จะก้มอกช่วยด้วยน้ำใจไมตรี

พูดให้คนเชื่อ คือ ถึงแม้จะพูดดีพูดเพราะอย่างไร ถ้าไม่มีใครเชื่อถือแล้วก็ไม่มีประโยชน์ใดๆ ทั้งสิ้น การพูดให้คนเชื่อถือจะต้องพิถีพิถันในการใช้ถ้อยคำหรือภาษาพูดให้เหมาะสมกับคนฟัง ถ้าเรื่องที่พูดมีความสลับซับซ้อนยากแก่การเข้าใจ จะต้องเรียบเรียงถ้อยคำให้เป็นภาษาธรรมดาเข้าใจง่าย จะต้องพูดอย่างมีเหตุผล มีข้อเท็จจริงอ้างอิงได้ พูดให้รวบรัดชัดเจนประเด็นถูกต้องและควรพูดเน้นเสียงในประเด็นสำคัญเพื่อให้คนฟังจดจำได้ดี นอกจากนี้ต้องมีท่าทีสุขุม คัมภีรภาพเป็นที่ยึดตามต้องใจผู้ฟังด้วย จะช่วยให้คำพูดน่าเชื่อถือยิ่งขึ้น สิ่งสำคัญอีกอย่างในการสร้างความเชื่อถือในการคำพูดก็คือ การพูดน้ำเสียงที่จริงจังแฝงไว้ด้วยความจริงใจต้องจำไว้ว่าในขณะที่พูดนั้น หน้าตา ท่าทาง น้ำเสียงของผู้พูด จะต้องแสดงออกมาพร้อมกับคำพูดด้วยเพื่อแสดงถึงความจริงใจ เมื่อใดที่ผู้ฟังจับได้ว่าการพูดนั้นเป็นการเสแสร้งแสดงละคร ไม่ออกมาจากใจจริง ความเชื่อถือของผู้ฟังต่อผู้พูดจะหมดไปทันที

พูดให้คนเบื่อ คือ ทั้งหลายทั้งปวงที่ว่ามานั้น เป็นการพูดในทางที่ดี ทำให้มีคนที่รักคนชอบถ้ามีแต่คนพูดดี วจีไพเราะเต็มบ้านเต็มเมือง สังคมนี้จะมีแต่ความสงบสุข ความสมัครสมานสามัคคี มีแต่เรื่องดีๆ เกิดขึ้น แต่ในความเป็นจริงที่คนอีกประการหนึ่งที่ชอบพูดเพื่อเจ้อ พูดเหลวไหล พูดแต่ในทางร้าย เป็นการทำลายความรักความสามัคคี สร้างความรู้สึกไม่ดีมีความแตกแยกเกิดขึ้น คือ เป็นคนชอบพูดไม่ชอบฟัง พูดน้ำไหลไฟดับจนจับประเด็นไม่ได้ ทำให้คนฟังเกิดความเบื่อหน่ายรำคาญใจ ที่ร้ายไปกว่านั้นก็คือชอบพูดจาเยาะส่อโอหัง ยกตนข่มท่านพูดจาดูหมิ่นดูแคลนคนอื่น พูดตจฉนินทา พูดจาอุบายให้ร้ายคนอื่น ทำให้เกิดความเข้าใจผิดทะเลาะเบาะแว้งกัน การพูดจาไม่เข้าท่าเหล่านี้มีแต่สร้างความเบื่อหน่ายความหงุดหงิดรำคาญใจให้ผู้ฟังใคร่เกลียดใคร่เกลียดมีนิสัยพูดจาด่าเบื้อให้รีบแก้ไขเสียโดยพลัน

วติน อินทสระ (2556: 22-24) คุณลักษณะปิยวาจาหรือการพูดดี ได้กล่าวไว้ว่า ปิยวาจา ซึ่งแปลว่า วาจาที่น่ารัก ก่อให้เกิดความดูดีมีใจ ในทานธรรม หมายถึง วาจาสุภาพ มีประโยชน์ มีเหตุผลที่ทำตามแล้วให้เกิดประโยชน์ได้จริง ไม่ใช่วาจาที่พูดหลอกลวง ประจบประแจงให้คนรัก คนหลงและเจือด้วยโทษ วาจาสุภาพนั้น พระพุทธองค์ทรงแสดงไว้ มีองค์ประกอบ 5 ประการ คือ 1) พูดถูกกาลเวลา 2) พูดคำจริง 3) พูดอ่อนหวาน 4) พูดมีประโยชน์ 5) พูดด้วยเมตตา

จิตใน ขุททกนิกาย สุตตนิบาต พระไตรปิฎกเล่ม 25 หน้า 411 พระองค์ทรงแสดงวาจาสุภาษิต ว่า ประกอบด้วยองค์ 4 คือ 1) กล่าวแต่วาจาที่ดี ไม่กล่าววาจาที่ชั่ว 2) กล่าวเป็นธรรม ไม่กล่าวคำที่ไม่เป็นธรรม 3) กล่าววาจาน่ารัก ไม่กล่าววาจาอันไม่น่ารัก 4) กล่าวคำจริง ไม่กล่าวคำหละหละรวม ความว่า ผิดวาจาก็คือวาจาสุภาษิต การพูดดี พูดถูกกาลเวลา พูดคำจริง พูดมีประโยชน์ พูดอ่อนหวาน และพูดด้วยจิตเมตตา ส่วนคำพูดน่ารัก พูดเพื่อให้อีกคนรัก

พระอาจารย์วิเชียร วชิรปัญญา (2551: 167-173) ได้กล่าวถึง ในประการที่สองปิยวาจาเจรจาด้วยความอ่อนหวาน การเจรจาที่อ่อนหวานที่เป็นที่รักที่ชอบของผู้อื่น เช่น การทักทายปราศรัย ต้อนรับกัน ด้วยวาจาอันไพเราะ โดยเหมาะสมแก่ฐานะของผู้กล่าว คือ ผู้กล่าวก็พึงรู้จักฐานะตนเองว่าควรจะกล่าวต้อนรับกับบุคคลที่เข้ามาอย่างไรบ้าง บางคนก็เข้ามาด้วยอริยาคติ และอ่อนน้อม เราก็ก้าวต้อนรับให้สมฐานะที่เข้ามาหาเรา ซึ่งผู้ฟังก็มีความยินดีและพึงพอใจในการกล่าวต้อนรับ ด้วยจิตที่บริสุทธิ์ ไม่มีความแฝงไปด้วยมายาเรียกว่า ฐิตสถานภาพแห่งความพอดี ในการอยู่และเข้ากับหมู่คณะด้วยดีและใช้วาจาให้เกิดความพอใจในเพื่อนร่วมงาน เพราะธรรมชาติทุกคนก็ต้องการได้ยินได้ฟังในคำที่ไพเราะอ่อนหวานและคำเจรจาที่เย็นใจและความสุขใจ ขนาดเรายังต้องการฟังคำพูดกล่าวต้อนรับที่ดี คนอื่นๆ ก็ไม่ต่างจากเราเหมือนกัน ดังนั้นเราพึงกล่าววาจาที่เราชอบใจสิ่งใดที่เราไม่ชอบใจก็ไม่ควรกล่าว จึงถือว่าเป็นการปฏิบัติที่สมบูรณ์

คุณลักษณะปิยวาจาหรือการพูดดี ที่กล่าวมาสรุปได้ว่า ตลอดชีวิตของคนเรานั้นต้องพูดจาสนทนากับผู้คนตลอดเวลาผู้ที่พูดดี พูดเพราะ พูดถูกอกถูกใจ ย่อมมีโอกาสที่จะมีคนรักคนชอบ มีคนสนับสนุนให้เจริญก้าวหน้าในอาชีพ ตรงกันข้ามกับผู้ที่ไม่พูดจาไม่เอาไหน ไม่เข้าหูคนมีแต่คนเกลียด ไม่ชอบชี้หน้า หากคนเมตตาสนับสนุนไม่ค่อยได้ ฉะนั้นถ้าต้องการให้เป็นที่ยอมรับชมชอบ รักใคร่ชอบพอของผู้คนจำเป็นจะต้องมีเทคนิคในการพูด โดยจะต้องพูดความจริง ความจริง พูดเปิดเผยตรงไปตรงมา เป็นคนมีสัจจะวาจา จะทำให้ได้รับความเชื่อถือศรัทธาจากผู้คน จะต้องพูดในสิ่งที่ดี สิ่งที่เป็นมงคล ให้ผู้ฟังเกิดความรู้สึกที่ดี มีกำลังใจ เกิดความสบายใจ ไร้กังวล ชื่นอกชื่นใจ เมื่อได้ฟังคำพูด หลักสำคัญที่จะต้องจดจำไว้ก็คือ “จงคิดทุกครั้งที่จะพูด แต่ไม่จำเป็นต้องพูดทุกครั้งที่เราคิด”

คุณลักษณะด้านอัตถจริยาหรือการประพฤติดี

คุณลักษณะด้านอัตถจริยาหรือการประพฤติดี หมายถึง ในทางพุทธศาสนถือว่าความสามัคคีเป็นธรรมะสำคัญเมื่อเกิดขึ้นแล้วย่อมเป็นไปเพื่อประโยชน์แก่คนหมู่มาก ความรักความสามัคคีเป็นที่ยึดของการช่วยเหลือเกื้อกูลกันการร่วมมือร่วมใจในการทำกิจการงานต่างๆ การทำงานทุกอย่างให้สำเร็จ ไม่มีใครสามารถทำแต่เพียงลำพังได้ต้องอาศัยร่วมมือทุกฝ่าย องค์กรใจ หน่วยงานไหน ผู้คนมีความสามัคคีกลมเกลียว มีความรัก ความเมตตาเอื้ออาทรต่อกัน การทำงานเป็นทีมเวิร์กก็จะเป็นไปด้วยดีมีประสิทธิภาพ บรรยากาศในที่ทำงานเต็มไปด้วยไมตรีจิตมิตรภาพ ทุกคนมีความสุขความพอใจในผลงานที่ร่วมมือกันทำ หรืออีกนัยหนึ่งว่า “งานสัมฤทธิ์ จิตสำราญ”

ไอเซนเบิร์ก และคนอื่นๆ (Eisenberg; et al. 1984: 102-104) คุณลักษณะด้านอัตถจริยาหรือการประพฤติได้กล่าวไว้ว่า เป็นพฤติกรรมที่แสดงถึงจิตสาธารณะของเด็กปฐมวัยได้ 3 ประเภท ได้แก่ การแบ่งปัน (Sharing) เป็นการให้สิ่งของของตนเองมีอยู่หรือครอบครองอยู่แก่ผู้อื่น รวมถึงการแบ่งพื้นที่ในการทำงานและแบ่งเวลาให้เมื่อถูกขอร้อง การช่วยเหลือ (Helping) เป็นความพยายามในการแบ่งเบาความทุกข์และความต้องการของผู้อื่น การช่วยให้ผู้อื่นประสบความสำเร็จตามเป้าหมายที่ได้วางไว้ การให้ข้อมูลหรือการให้สิ่งของที่เด็กไม่ได้ครอบครองหรือสิ่งที่ไม่ได้เรียกร้องแก่ผู้อื่น หรือเป็นการสละเวลาของตนในการช่วยสนับสนุนผู้อื่น และการอำนวยความสะดวก (Comforting) หรือการผ่อนคลายที่พยายามบรรเทาความไม่สบายใจของผู้อื่น เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับเวลาและเจตนา แต่แทบจะไม่ได้บ่งชี้ถึงสิ่งของหรือเสียสละร่างกาย ในการแสดงพฤติกรรมจิตสาธารณะนั้นขึ้นอยู่กับพิจารณาของแต่ละบุคคลในการตีค่าของสิ่งนั้น การตั้งเป้าหมายส่วนบุคคล รวมทั้งความสัมพันธ์ของแรงกระตุ้นและสติปัญญาของแต่ละบุคคล ความพึงพอใจของแต่ละบุคคล ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับการลำดับความสำคัญเป้าหมายและการตีค่าของพฤติกรรมของแต่ละบุคคล

แวกซ์เลอร์ และเยอร์โรว์ (Bierhoff. 2002:62; citing Waxler;& Yarrow. 1982) คุณลักษณะด้านอัตถจริยาหรือการประพฤติได้กล่าวไว้ว่า เป็นลักษณะพฤติกรรมเหมือนกับพฤติกรรมจิตสาธารณะของเด็กปฐมวัยนั้น ได้แก่ การพูดแสดงความเห็นอกเห็นใจ เอื้ออาทร (Verbal Sympathy to Commative Altruism) การทดสอบสมมติฐาน (Hypothesis Testing) การช่วยเหลือเพื่อใช้ประโยชน์ (Instrumental help) การช่วยเหลือทางอ้อม (Indirect) และการแบ่งปัน (Sharing)

มิลเลอร์ (D.F. Miller 2000; 26) คุณลักษณะด้านอัตถจริยาหรือการประพฤติได้กล่าวไว้ว่า มีความหมายเหมือนกับนักการศึกษาปฐมวัยอธิบายว่าจิตสาธารณะของเด็กปฐมวัย คือ พฤติกรรมที่เห็นประโยชน์ของส่วนรวมการช่วยเหลือผู้อื่น ซึ่งจะเห็นได้จากการให้ความสำคัญกับองค์ประกอบ 3 ด้าน คือ 1) การเอื้ออาทรต่อผู้อื่น (Altruism) โดยการแบ่งปัน น้ำใจและอาสาทำงานเพื่อส่วนรวม 2) การมีความรู้สึกร่วมกับผู้อื่น (Empathy) โดยการเข้าใจความคิดและการกระทำของผู้อื่น 3) การให้ความร่วมมือ (Cooperation) การทำงานร่วมกับผู้อื่นไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน แต่มุ่งประโยชน์ต่อส่วนรวม

รัสตัน (Rushton.1980: 7) คุณลักษณะด้านอัตถจริยาหรือการประพฤติได้กล่าวไว้ว่าเป็นการแบ่งรูปแบบของพฤติกรรมความเอื้อเพื่อเป็น 4 รูปแบบ คือ 1) พฤติกรรมความเอื้อเพื่อทางวัตถุ (Objected related activity) เป็นพฤติกรรมที่แสดงออกด้วยการแบ่งปัน และเสียสละวัตถุสิ่งของ เช่น แบ่งปันของเล่นให้เพื่อน 2) พฤติกรรมความเอื้อเพื่อด้วยการช่วยเหลือ (Cooperative activity) เป็นพฤติกรรมที่แสดงออกด้วยการให้ความช่วยเหลือผู้อื่นให้มีความสุข 3) พฤติกรรมความเอื้อเพื่อด้วยการช่วยเหลือ (Helping activity) เป็นพฤติกรรมที่แสดงออกด้วยการให้ความช่วยเหลือผู้อื่นให้มีความสุข 4) พฤติกรรมความเอื้อเพื่อด้วยการเห็นอกเห็นใจผู้อื่น (Empathic activity) เป็นพฤติกรรมที่แสดงออกถึงการเห็นอกเห็นใจผู้อื่น

ธนิดา ทองมีเหลือ และคนอื่นๆ (2550:94) คุณลักษณะด้านอัตถจริยาหรือการประพฤติได้กล่าวไว้ว่าเป็นพฤติกรรมจิตสาธารณะ คือ การแสดงออกถึงความรับผิดชอบต่อส่วนรวม

พร้อมที่จะเสียสละอุทิศตนเพื่อประโยชน์ส่วนรวม มีความปรารถนาที่จะช่วยแก้ปัญหาให้ผู้อื่นหรือสังคมด้วยความเต็มใจ โดยพิจารณาจากความรู้ ความเข้าใจ ความรู้สึกและพฤติกรรมที่แสดงออก 3 ด้าน คือ ด้านความรับผิดชอบต่อสาธารณสมบัติและทรัพยากรธรรมชาติ ด้านการทํากิจกรรมเพื่อสังคม เข้าร่วมในเรื่องส่วนรวมที่เป็นประโยชน์ร่วมกันของกลุ่มและด้านการรับรู้และตระหนักถึงปัญหาที่เกิดขึ้น และมีการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมร่วมกัน

พรพรม พรคพวก (2550: 9) คุณลักษณะด้านอัตถจริยาหรือการประพฤติดีได้กล่าวไว้ว่า พฤติกรรมที่แสดงออกถึงการรู้จักเอาใจใส่เป็นธุระและเข้าร่วมในเรื่องของส่วนรวมที่ใช้ประโยชน์ร่วมกันของกลุ่มโดยพิจารณาจากความรู้ความเข้าใจหรือพฤติกรรมที่แสดงออกถึงลักษณะดังนี้

1. การหลีกเลี่ยงการใช้หรือกระทำที่จะทำให้เกิดความชำรุดเสียหายต่อส่วนรวมที่ใช้ประโยชน์ร่วมกันของกลุ่ม ซึ่งวัดได้จาก 1.1) การดูแลรักษา ได้แก่ การใช้ของส่วนรวมแล้วเก็บเข้าที่ 1.2) ลักษณะการใช้ ได้แก่ การใช้อย่างประหยัด การใช้อย่างทะนุถนอมและการใช้อย่างรู้คุณค่า
2. การถือเป็นหน้าที่ที่จะมีส่วนร่วมในการดูแลรักษาของส่วนรวมในวิสัยที่ตนสามารถทำได้วัดได้จาก 2.1) การทำตามหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย 2.2) การรับอาสาที่ที่ได้รับมอบหมาย
3. การเคารพสิทธิในการใช้ของส่วนรวมที่ใช้ประโยชน์ร่วมกันของกลุ่มซึ่งวัดได้จาก 3.1) การไม่ยึดครองของส่วนรวมที่ใช้ประโยชน์ร่วมกันของกลุ่ม 3.2) การเปิดโอกาสให้ผู้อื่นได้สามารถใช้ของส่วนรวมนั้น

พระอาจารย์วิเชียร วชิรปัญญา (2551: 167-173) คุณลักษณะด้านอัตถจริยาหรือการประพฤติดีได้กล่าวไว้ว่า เป็นการสงเคราะห์ซึ่งกันและกันในประการที่สามอัตถจริยา ประพฤติที่สิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น การปฏิบัติตนเองให้เกิดประโยชน์ในส่วนรวม เช่น ช่วยทำงานในส่วนที่ตนเองมีความรู้ความสามารถ แต่ไม่ใช่งานที่เราถูกมอบหมายให้ แต่เราก็ดึงใจทำงานนั้นอย่างพอใจและยินดี คือการกระทำของตนเอง เพื่อประโยชน์ของผู้อื่น เหมือนกับเราเข้ามาทำงานในที่ทำงานก่อนใคร เราเห็นสิ่งของวางไว้ไม่เป็นระเบียบ ซึ่งเป็นหน้าที่ของแม่บ้าน แต่ด้วยความที่เราประสงค์จะให้ห้องทำงานสะอาด ก็ทำด้วยความเต็มใจยินดีไม่ถือว่าไม่ใช่หน้าที่ของตน เมื่อเพื่อนร่วมงานมาพบก็เห็นความสะอาดเป็นระเบียบทุกคนก็มีความสุข และเราผู้ทำเองก็มีความสุขในการที่เราเสียสละตนเอง เพื่อยังประโยชน์แก่ส่วนรวม แต่บางคนไม่คิดเช่นนั้น คิดแต่ว่ามันไม่ใช่หน้าที่ของฉัน ไม่ใช่เรื่องของฉัน ใครอยากทำก็ทำเรียกว่าทำอะไรก็หวังแต่ประโยชน์ในส่วนตัวเอง ไม่ได้ใส่ใจในประโยชน์ของผู้อื่น เหล่านี้เรียกว่าขาดคุณธรรมในข้อนี้

ศุภรัตน์ รัตนมุขย์ (2551: 13) คุณลักษณะด้านอัตถจริยาหรือการประพฤติดีได้กล่าวไว้ว่า เป็นพฤติกรรมการอาสาสมัครหรือจิตอาสาว่าเป็นการเลือกกระทำการสิ่งต่างๆที่เห็นว่าเป็นสิ่งที่กระทำและเป็นความรับผิดชอบต่อสังคมโดยไม่หวังผลตอบแทนเป็นเงินทองและการกระทำนี้ไม่ใช้ภาระงานที่ต้องทำตามหน้าที่หน่วยงานอาสาสมัครแห่งสหประชาชาติได้ให้ความหมายของอาสาสมัครในปฏิญญาการส่งเสริมงานอาสาสมัครในปีอาสาสมัครสากลว่า เป็นบุคคลที่อาสาเข้ามา

ช่วยเหลือด้วยความสมัครใจ เสียสละช่วยเหลือผู้อื่น ช่วยพัฒนาสังคม ป้องกัน แก้ไข ปัญหาสังคมโดยไม่หวังสิ่งตอบแทน

พระพุทธมนต์วราจารย์ (2554: 14) คุณลักษณะด้านอัตถจริยาหรือการประพฤติดีได้กล่าวไว้ว่าคือ การประพฤติประโยชน์กันและกัน คือ การทำสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อสถาบัน เช่น โรงพยาบาล มหาวิทยาลัย สังคมที่ตนอาศัยอยู่ตลอดถึงประเทศชาติ สิ่งใดที่เป็นโทษก็ควรละเว้นไม่กระทำ การประพฤติตนให้เป็นประโยชน์สามารถปฏิบัติได้ทั้งกาย วาจาใจ ในทุกเวลาและทุกโอกาส

มณูญ วงศ์นารี (2554: 131-141) คุณลักษณะด้านอัตถจริยาหรือการประพฤติดีได้กล่าวไว้ว่าคือ การประพฤติ ปฏิบัติตนให้เป็นประโยชน์เป็นประโยชน์ต่อตัวเองและผู้อื่น ไม่ว่าจะเป็นการประพฤติทางกายคือ กายกรรม หรือไม่ว่าจะเป็นการประพฤติทางวาจาคือ วาจากรรม และไม่ว่าจะเป็นการประพฤติทางใจ คือ มโนกรรม ก็ให้มันเป็นไปเพื่อประโยชน์ต่อตนเองและผู้อื่นเสมอ ถึงแม้ว่าบุคคลอื่นจะทำผิดแต่เราก็พูดจาให้เป็นประโยชน์ได้ เช่น บิดามารดาอบรมสั่งสอนบุตรธิดาก็เพื่อประโยชน์ของบุตรธิดาในอนาคต และทำไปด้วยสติสัมปชัญญะมิได้ทำไปด้วยอารมณ์ เราเตือนลูกน้องเราตักเตือนลูกน้องเราแต่ต้องเป็นไปเพื่อประโยชน์ของลูกน้อง คนที่ถูกให้ออกจากงานแต่หวนกลับมาจึงมาทำร้ายผู้บังคับบัญชาหรือเอาลูกกระเบิดมาโยนใส่ผู้บังคับบัญชาเพราะว่าผู้บังคับบัญชาไม่ได้พูดจาตักเตือนลูกน้องแบบปิยวาจาหรือแบบอรรถจริยา พอลูกน้องถูกปลดออกจากงานผู้บังคับบัญชาบางคนก็พูดตามว่าคนอย่างคุณจบปริญญามาได้อย่างไร ทำงานแค่นี้ก็ไม่ได้ เขาปลดออกโดยไม่ไล่ออกก็ดีแล้ว การพูดจาย่างนี้ลูกน้องออกไปจริงแต่โกรธหวนกลับมาแทงยังบังคับชานาตายผู้บังคับบัญชาควรจะพูดจาย่างมีอรรถจริยา

สมชาย กิจยรรยง (2555: 47) คุณลักษณะด้านอัตถจริยาหรือการประพฤติดี ได้กล่าวไว้ว่า ไกลเคียงกับคำว่า การประพฤติธรรม ก็คือ การปฏิบัติให้เป็นเหมาะสม แบ่งออกได้เป็น 3 ประการอันได้แก่ กายสุจริต คือ 1. การไม่ฆ่าสัตว์ หมายรวมหมดตั้งแต่สัตว์เล็กสัตว์ใหญ่ และมนุษย์ 2. การไม่ลักทรัพย์ หมายรวมถึงการคอร์รัปชั่น ไปหลอกลวง ปล้นจี้ชาวบ้านด้วย 3. การไม่ประพฤติดินในกาม หมายถึง รวมถึงการคบหาชู้ นอกใจภรรยา และการข่มขืนด้วย วชิสุจริต คือ 1. การไม่พูดเท็จ คือ การพูดแต่ความจริง ไม่หลอกลวง 2. การไม่พูดคำหยาบคาย คือ คำที่ฟังแล้วไม่รื่นหู เกิดความรู้สึกไม่สบายใจรวมหมด 3. การไม่พูดจาส่อเสียด การนินทาว่าร้าย 4. การไม่พูดเพ้อเจ้อเหลวไหล คือ การพูดที่ไม่เป็นสาระ หาประโยชน์อันใดมิได้ มโนสุจริต คือ 1. การไม่โลภอยากได้ของผู้อื่น คือ การนีกอยากได้ของเขามาเป็นของเรา 2. การไม่คิดพยาบาทปองร้ายผู้อื่น คือ การนีกอยากให้คนอื่นประสบเคราะห์กรรม 3. การเห็นชอบ คือ มีความเชื่อความเข้าใจในความถูกต้องตามแนวทางพุทธศาสนา

ขจิตกัย บุรุษพัฒน์. (2556: 92-93) คุณลักษณะด้านอัตถจริยาหรือการประพฤติดีได้กล่าวไว้ว่า มีความเกี่ยวข้องกับคุณลักษณะการมีน้ำใจไมตรี คนที่มีน้ำใจไมตรีมีเรื่องเดือดเนื้อร้อนใจเข้ามาหา ก็ให้ความช่วยเหลือตามสมควรแก่อัตภาพ ย่อมได้รับความรักความศรัทธาและไมตรีจิตมิตรภาพเป็นการตอบแทน ย่อมได้รับความรักความศรัทธาและไมตรีจิตมิตรภาพเป็นการตอบแทน ไปทางไหนที่แต่คนรู้จักได้ความรักความอบอุ่นไม่รู้จบสิ้น คนมีน้ำใจจะไม่นิ่งดูตายเมื่อพบเห็น

ผู้ได้รับความเดือดร้อนต้องการความช่วยเหลือเขาจะหยิบยื่นน้ำใจให้โดยไม่มีใครร้องขอ โดยอาจเป็นการแสดงความเห็นอกเห็นใจ การให้กำลังใจ หรือการให้เงินทองสิ่งของตามสมควรแก่กรณี การแสดงน้ำใจจากใจจริงอย่างนี้จะมีแต่คนรักคนชอบ น้ำใจไมตรีที่แจกจ่ายไปยิ่งมากเท่าไร มิตรสหายก็จะยิ่งเพิ่มมากขึ้นเท่านั้น

วศิน อินทสระ (2556: 22-24) คุณลักษณะด้านอัตถจริยาหรือการประพฤติดี ได้กล่าวไว้ว่า คือ การประพฤติประโยชน์ ที่แปล อัตถจริยาว่า การประพฤติประโยชน์นั้นเป็นการแปลตามตัวอักษรถือเอาหมายความว่า การบำเพ็ญประโยชน์ การทำตนให้เป็นประโยชน์ต่อตนเองและต่อคนทั้งหลาย คนเราเกิดมามีวาระเช่นเขาเหมือนกัน ใครจะมีค่าตัวมากหรือน้อยเพียงไรจะเป็นคนสูงหรือต่ำอย่างไร ก็สุดแล้วแต่เขาทำตัวให้มีประโยชน์มากน้อยเพียงไร บุคคลผู้บรรลุประโยชน์ตนแล้วก็ควรทำประโยชน์แก่ผู้อื่นบ้างตามกำลังสามารถ พุทธอีกอย่างหนึ่งก็คือช่วยตนเองได้แล้วก็ควรช่วยเหลือด้วยการดำเนินชีวิตนั้นควรให้ประโยชน์ตนที่ประโยชน์ผู้อื่นประสานกันคือให้ได้รับประโยชน์ด้วยกันทั้งสองฝ่าย อันที่จริงไม่มีประโยชน์ตนที่ประกอบด้วยธรรม (คือความถูกต้อง) อันใดที่ไม่เป็นประโยชน์ผู้อื่น และในทำนองเดียวกัน ไม่มีประโยชน์ผู้อื่นอันใดที่ถูกต้องจะไม่เป็นประโยชน์ตนด้วย ประโยชน์ทั้งสองย่อมอาศัยซึ่งกันและกันดำเนินไป

พระอาจารย์วิเชียร วชิรปัญญา (2551: 167-173) ได้กล่าวถึง ในประการที่สามอัตถจริยา ประพฤติสิ่งที่ตนเป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น การปฏิบัติตนเองให้เกิดประโยชน์ในส่วนรวม เช่น ช่วยทำงานในส่วนที่ตนเองมีความรู้ความสามารถ แต่ไม่ใช่งานที่เราถูกมอบหมายให้ แต่เราก็ตั้งใจทำงานนั้นอย่างพอใจและยินดี คือการกระทำของตนเอง เพื่อประโยชน์ของผู้อื่น เหมือนกับเราเข้ามาทำงานในที่ทำงานก่อนใคร เราเห็นสิ่งของวางไว้ไม่เป็นระเบียบ ซึ่งเป็นหน้าที่ของแม่บ้าน แต่ด้วยความที่เราประสงค์จะให้ห้องทำงานสะอาด ก็ทำด้วยความเต็มใจยินดีไม่ถือว่าไม่ใช่หน้าที่ของตน เมื่อเพื่อนร่วมงานมาพบก็เห็นความสะอาดเป็นระเบียบทุกคนก็มีความสุขใจ และเราผู้ทำเองก็มีความสุขใจในการที่เราเสียสละตนเอง เพื่อยังประโยชน์แก่ส่วนรวม แต่บางคนไม่คิดเช่นนั้น คิดแต่ว่าฉันไม่ใช่หน้าที่ของฉัน ไม่ใช่เรื่องของฉัน ใครอยากทำก็ทำเรียกว่าทำอะไรก็หวังแต่ประโยชน์ในส่วนตัวเอง ไม่ได้ใส่ใจในประโยชน์ของผู้อื่น เหล่านี้เรียกว่าขาดคุณธรรมในข้อนี้

มณูญ วงศ์นารี (2554:131-141) คุณลักษณะด้านสมานัตตตาหรือการวางตนดี ได้กล่าวไว้ว่า เป็นเรื่องที่สำคัญในสังคมไทยเรามากคือ การประพฤติตนเป็นคนเสมอต้นเสมอปลายไม่ถือตัวไม่หยิ่งยโสขี้อวดโอ้อวดกับคนอื่น ไม่ใช่ว่าข้านี้ปริญญามาจากเมืองนอก ข้านี้เป็นข้าราชการ ชื่อนั้นชื่อนี้ ชื่อนั้นตำแหน่งนี้ คนอื่นโง่หมดคบไม่ได้เป็นคนละพวก แบ่งเป็นนักเรียนนอกนักเรียนใน อะไรทำนองนั้น ที่นี้การประพฤติปฏิบัติตนเป็นคนเสมอต้นเสมอปลาย มันเป็นศิลปะหรือเป็น Art ซึ่งปฏิบัติค่อนข้างจะยากสักหน่อย เรื่องศิลปะนี้สำคัญ อะไรๆ ที่เป็นศิลปะหรือเป็น Art มันต้องอาศัยฝีมือ เพื่อให้เกิดความสำเร็จทั้งดงามเราต้องฝึกฝนตนเองให้มีความเป็นศิลปะอยู่เสมอๆ เจ้าคนนี่พอเป็นใหญ่เป็นโตโอ้อวดเป็นวัวลิมตินเป็นคางคกขึ้นวออาจจะเป็นเพราะเจ้าคนนั้นไม่ปฏิบัติตนเป็นคนเสมอต้นเสมอปลายก็เป็นได้ ซึ่งก็อาจจะจริงบ้างไม่จริงบ้าง ที่ว่าไม่จริงเพราะคนที่มิเกลสีจางตา ร้อนก็หาเรื่องตำหาเรื่องราวตำหาเรื่องราวว่าตัวเราได้เหมือนกัน พอไปถึงตำแหน่งหนึ่งฐานะหนึ่งแล้ว

เราก็ไม่ได้หาเวลาหาโอกาสมาสังสรรค์เพื่อนคนเก่าๆบ้างเลย แลเราจะทำอะไรไม่ได้เหมือนเดิมทุกอย่างทุกประการกับคนที่คบค้าสมาคมมาแต่เก่าก่อน แต่อย่างน้อยเราก็ทำตนอย่าให้ห่างเหินนัก พบปะเจอกันก็ทักทายเขาก่อนด้วยความสนิทสนมจริงใจ เราควรทำตนเป็นคนเสมอต้นเสมอปลาย โดยยึดหลักการความเป็นสุภาพอ่อนน้อมต่อตนและเป็นตัวของตัวเองอย่างเสมอต้นเสมอปลายอยู่เสมอ

ศรีเรือน แก้วกังวาน (2554: 532) คุณลักษณะด้านสมานัตตตาหรือการวางตนดี ได้กล่าวไว้ว่า เป็นส่วนหนึ่งของหลักมงคลชีวิต 38 ประการ อยู่มงคล 9 มีวินัยที่ดีที่ได้ศึกษาสำเหนียกดีแล้ว หมายถึงมีวินัยทั้งทางโลกและทางธรรม รวมทั้งศีลธรรม จรรยา ข้อวัตรปฏิบัติ เพื่อความดีงามของหมู่คณะ ความหมายที่แท้จริง วินัย คือหลักที่นำผู้ปฏิบัติตามไปในทางที่ดี นำไปให้เห็นความแตกต่าง ให้เห็นความแจ่มแจ้ง และมงคลที่ 22 มีคารวะ ได้แก่ มีความเคารพและตระหนักในความดีของผู้อื่นและของสิ่งของคารวะมี 6 คือ คารวะในพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ ในการศึกษา ในความไม่ประมาท และในการต้อนรับแขก การถ่อมตัว ในมงคลที่ 23 หรือที่เรียกกันว่าการนอบน้อมถ่อมตัว ซึ่งเป็นคุณธรรมที่ปฏิบัติควบคู่ไปกับการละ คำว่าถ่อมตน มาจากคำว่า นิวาตะ แปลว่า มีลมออก ได้แก่ คนที่ไม่เบ่ง ไม่พองตัว ไม่ถือตัว

สมชาย กิจรธร (2555: 56) คุณลักษณะด้านสมานัตตตาหรือการวางตนดี ได้กล่าวไว้ว่า มีความหมายใกล้เคียงคำว่า เป็นผู้ว่าง่ายนั้นมีลักษณะที่สังเกตได้ดังนี้ คือ 1) ไม่พูดกลบเกลื่อนเมื่อได้รับว่ากล่าวตักเตือน คือ การรับฟังด้วยดี 2) ไม่นิ่งเฉยเมื่อได้รับการเตือน คือ การนำคำตักเตือนนั้นมาพิจารณา และแก้ไขข้อบกพร่องนั้นๆ 3) ไม่จับผิดผู้ว่ากล่าวสั่งสอน คือ การที่ผู้สอนอาจจะมีความผิดพลาด 4) เคารพต่อคำสอน และผู้สอน คือ การรู้จักสัมมาคารวะต่อผู้ทำให้คำสอนได้นำมาแนะนำ 5) มีความอ่อนน้อมถ่อมตน คือ ไม่แสดงความเยโส ถือตัวว่าอยู่เหนือผู้อื่น 6) ความยินดีต่อคำสอนนั้น คือ ยอมรับในคำสอนนั้นๆ ด้วยความยินดี 7) ไม่ดี้อัน คือ การไม่वादดีคิดว่าของตัวเองนั้นผิดแต่ก็ยังดันทุรังทำต่อไป 8) ไม่ขัดแย้ง เราควรต้องเปิดใจให้กว้างไม่ขัดแย้งต่อคำสอน คำวิจารณ์ นั้นๆ 9) ยินดีให้ตักเตือนให้ทุกเวลา คือ การยินดีให้มีการแสดงความคิดเห็นตักเตือนได้ 10) มีความอดทนต่อการเป็นผู้ถูกสั่งสอน คือ การไม่เอาความขัดแย้งในความเห็นเป็นอารมณ์ การทำให้เป็นคนว่าง่ายนั้นทำได้ดังนี้ 1) ลดมานะของตัว คือ การไม่ถือดี ไม่ถือตัว ความไม่สำคัญตัวเองว่าเป็นอย่างโน้นอย่างนี้ 2) ละอุปทาน คือ การไม่ยึดถือในสิ่งที่เรามี เราเป็น หรือถือมั่นในอำนาจกิเลสต่างๆ 3) มีสัมมาทิฐิ คือ มีปัญญาที่เห็นชอบ การเห็นถูกเห็นควรตามหลักอริยสัจ 4) เชื่อเรื่องความไม่เที่ยง เชื่อในเรื่องบุญเรื่องบาป เป็นต้น

คุณลักษณะด้านอัตถจริยาหรือการประพฤติดีที่กล่าวมาสรุปได้ว่า พฤติกรรมของการเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม แบ่งออกเป็น 4 พฤติกรรม คือ การให้ปัน โดยการช่วยเหลือหรือให้ผู้อื่นด้านทรัพย์สิน สิ่งของ ความรู้และแรงงาน ความมีน้ำใจ โดยการแสดงความปรารถนาดีต่อผู้อื่นในด้านการพูดและการกระทำโดยให้กำลังใจและแสดงความเห็นใจผู้อื่น การไม่เอาเปรียบผู้อื่นโดยการสละทรัพย์สินสิ่งของและแรงงานของตนเท่ากันหรือมากกว่าผู้อื่น การเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม โดยการอุทิศการทำงานเพื่อสังคมและส่วนรวมร่วมมือกันรักษาสมบัติของส่วนรวม ไม่ทำลายสมบัติส่วนรวม

คุณลักษณะด้านสมานัตตตาหรือการวางตนดี

คุณลักษณะด้านสมานัตตตาหรือการวางตนดี ได้กล่าวไว้ว่า มีความเกี่ยวข้องกับคุณลักษณะการอ่อนน้อมถ่อมตน คนที่มีมิตรสหายอยู่รอบทิศ มีกัลยาณมิตรอยู่รอบข้างเป็นคนที่มีความพิเศษ เพื่อให้เกียรติคนอื่นไม่ว่าคนนั้นจะเป็นใครยากดีมีจนอย่างไร มีความสุภาพอ่อนน้อมอ่อนโยน ไม่เอาดีเอาเด่นคนเดียวเห็นสำคัญของคนอื่นอยู่เสมอ เมื่อมีความสำเร็จในเรื่องใดเกิดขึ้นไม่เคยละเลยที่จะเอ่ยขอบคุณหรือชมเชยผู้ที่มีส่วนร่วมในความสำเร็จนั้น คนที่อ่อนน้อมถ่อมตนเป็นคนที่มีเสน่ห์ได้รับความรักความเมตตาจากผู้คน เพราะเป็นคนที่ยอมเสียสละ ไม่อวดดีถือดี ไม่ทะนงตน ไม่เย่อหยิ่งจองหอง ไม่ดูถูกเหยียดหยามใคร คนที่มีความอ่อนน้อมถ่อมตนไม่ได้หมายความว่าเป็นคนอ่อนแอแต่เป็นคนประเภทอ่อนนอกแข็งใน คือมีความอ่อนโยน เข้มแข็งแต่ไม่แข็งกระด้าง ผ่อนปรนในสิ่งที่ถูกต้อง สอดคล้องกับหลักการ แต่สิ่งไหนไม่ถูกต้องเป็นธรรมก็ยืนหยัดต่อสู้รักษาไว้โดยไม่หวั่นเกรงผลกระทบ ท่านผู้รู้ได้เปรียบเทียบความอ่อนน้อมถ่อมตนเหมือนดังต้นข้าวที่เกิดในเนื้อนาที่อุดมสมบูรณ์ข้าวย่อมออกรวงเมล็ดข้าวที่งอกงามเต็มรวงนั่นเอง ส่วนต้นข้าวที่เติบโตในเนื้อนาที่ไม่อุดมสมบูรณ์ รวงข้าวจึงมีเมล็ดข้าวไม่กี่เมล็ดเมื่อรวงข้าวเบาขนาดนั้นจึงขูรวงประกาศความมีข้าวไม่กี่เมล็ดบนรวงนั้น

พระอาจารย์วิเชียร วชิรปัญญา (2551: 167-173) คุณลักษณะด้านสมานัตตตาหรือการวางตนดี ได้กล่าวไว้ว่า การสงเคราะห์ซึ่งกันและกัน ในประการที่สี่สมานัตตตา ความเป็นคนมีตนเสมอต้นเสมอปลาย ไม่ถือตัวประโยชน์ก็คือสามารถเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจของผู้อื่นไว้ได้และเป็นที่น่าเชื่อถือของผู้ได้บังคับบัญชาในปกครองของตนและเพื่อนร่วมงาน ย่อมเป็นที่เคารพและเชื่อฟัง คือเมื่อตนเองได้ทำงานประสบความสำเร็จงาน ย่อมเป็นที่เคารพและเชื่อฟัง คือ เมื่อตนเองได้ทำงานประสบความสำเร็จ และมีการงานเจริญขึ้นแล้ว เป็นที่รู้จักของบุคคลทั่วไป ซึ่งก่อนที่จะมาถึงในส่วนนี้ได้เคยกระทำเช่นไรไว้ในความดี พอดตนเองประสบความสำเร็จแล้ว ก็ยังคงประกอบความดีเหมือนดังที่เคยกระทำไว้ ไม่ถือตัว เอง ไม่ยกตนข่มผู้อื่น และไม่ลืมนตนเองว่าตนเองเคยกระทำความดีอย่างไรและในวันหนึ่งตนเองสำเร็จประโยชน์แล้วยังคงรักษาความดีไว้เช่นเดิม บุคคลประเภทนี้อยู่ที่ไหนก็มีแต่คนรักเมตตา ไม่มีใครเกลียดชังและมีแต่คนประสงค์จะคบหาด้วย เรียกว่าสำเร็จประโยชน์ในการทำงานเหล่านี้เรียกว่าคุณธรรมแห่งการสำเร็จ

แนวทางการเสริมสร้างคุณลักษณะสังคมที่ดีของกับเด็ก เป็นการพัฒนาพฤติกรรมทางสังคมที่พึงประสงค์ให้เกิดขึ้นกับเด็ก ซึ่งมีผู้กล่าวถึงบทบาทครูในการส่งเสริมพัฒนาการทางสังคมให้กับเด็กเอาไว้ดังนี้

ประมวญ ดิฉินสัน (2527: 107) ได้กล่าวถึง แนวทางการเสริมสร้างหลักธรรมสังคมที่ดีในเด็กปฐมวัยไว้ว่า

1. การกำหนดตารางกิจกรรมประจำวันอย่างเหมาะสมและต่อเนื่องกันจัดกิจกรรมที่ต้องใช้พลังงานและกิจกรรมที่ผ่อนคลายสลับกัน ทำให้เด็กไม่เบื่อหน่าย มีบรรยากาศเรียนที่ดี การที่เด็กรู้ตารางกิจกรรมประจำวันและสิ่งที่ครูคาดหวังให้เด็ก จะทำให้เด็กเกิดความมีระเบียบและมี

ความรู้สึกมั่นใจ การเสริมแรงทันทีที่เด็กแสดงพฤติกรรมที่เหมาะสมจะช่วยให้เด็กมีพฤติกรรมที่สังคมยอมรับ

2. การเสริมแรงพฤติกรรมทางสังคมแก่เด็กปฐมวัยควรพูดให้ชัดเจนว่าเด็กได้แสดงพฤติกรรมที่ดีคืออย่างไร เช่น “เธอใจดีจังที่ช่วยมานะเช็ดสีที่หกบนพื้น” การชมเชยของครูมีคุณค่าสำหรับเด็กส่วนใหญ่ เพราะเป็นตัวอย่างที่ดีเด็กมักจะเอาอย่าง ในบางครั้งอาจใช้ท่าทางแทนการเสริมแรงด้วยวาจาตามความเหมาะสม

3. การให้รางวัลการส่งเสริมการร่วมมือและการช่วยเหลือกันนับว่าเป็นพฤติกรรมทางสังคมที่ควรส่งเสริมตัวอย่าง เช่น “ถ้าแต่ละกลุ่มช่วยกันดูแลห้องให้เรียบร้อยภายใน 5 นาที ครูจะเล่นนิทานสนุกๆ ให้ฟัง 1 เรื่อง” การเสริมแรงที่กล่าวมาเป็นการเสริมแรงจากภายนอกหรือจากผู้อื่นเป็นการกระตุ้นให้เด็กช่วยกันทำงานจนสำเร็จตามเป้าหมายสูงสุดการพัฒนาทางสังคม เพื่อมุ่งให้เด็กทำสิ่งต่างๆ ให้สำเร็จด้วยตัวเอง เกิดความพอใจและภูมิใจในผลงานที่เด็กทำได้ ซึ่งเป็นการเสริมแรงจากภายในตัวเด็กเอง

4. การเสริมความเป็นอิสระ พัฒนาการทางสังคมที่เห็นเด่นชัดในโรงเรียน คือ การที่เด็กสามารถทำสิ่งต่างๆ ได้ด้วยตนเองและรับผิดชอบสิ่งที่ตนทำ ครูควรให้การเสริมแรงในพฤติกรรมที่เด็กแสดงออกอย่างเหมาะสมเพื่อพบพฤติกรรมไม่เหมาะสมครูไม่ควรใช้คำพูดที่คุกคามหรือข่มขู่ แต่ควรบอกกล่าวให้ทุกคนทราบเงื่อนไข เช่น “ใครที่นั่งโต๊ะเรียบร้อยแล้ว แสดงว่าพร้อมที่จะรับประทานอาหารกลางวัน” หรือ “ใครที่ทำผนังเลอะเทอะคนนั้นต้องทำความสะอาด”

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช (2542: 31-36). ได้กล่าวถึง แนวทางการเสริมสร้างหลักธรรมสังคัตถุสสีในเด็กปฐมวัยไว้ว่า

1. การปรับพฤติกรรมของเด็กต้องให้เด็กค่อยๆ ปรับพฤติกรรมทีละน้อยด้วยการเสริมแรง เช่น ให้การเสริมแรงเวลาที่เด็กแสดงพฤติกรรมที่เหมาะสม หรือเมื่อเด็กมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ

2. การพัฒนาพฤติกรรมให้ตัวแบบที่ดี การให้เด็กเห็นตัวอย่างที่ดีจะช่วยให้เด็กเลียนแบบตาม เด็กมักจะชอบเลียนแบบผู้ที่เด็กชื่นชม เช่น พ่อแม่ ครู ญาติ พี่น้อง เพื่อน นักกีฬา นักร้อง ตัวละครในนิทานและผู้ที่มิชื่อเสียง

3. การให้สัญญาเตือนพฤติกรรม โดยการแสดงออกด้วยวาจาหรือท่าทางว่าเด็กควรทำหรือไม่ ด้วยคำพูดหรือการพยักหน้า เป็นการให้สัญญาเตือนพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมก่อนที่เด็กจะทำอะไรลงไปจะดีกว่าการติเตียนเมื่อเด็กทำอะไรผิดลงไปแล้ว

กุลยา ตันติผลาชีวะ (2542: 74-75) ได้กล่าวถึง แนวทางการเสริมสร้างหลักธรรมสังคัตถุสสีในเด็กปฐมวัยไว้ว่า คือพัฒนาการทางสังคมที่ให้กับเด็กได้ลงมือกระทำในกิจกรรมที่มีความหลากหลายวิธีที่น่าสนใจ ซึ่งส่งผลต่อการแสดงออกถึงการมีพัฒนาการทางสังคม การทำงานร่วมกันกับผู้อื่น ด้านต่างๆ อย่างน้อย 3 ด้าน คือ

1. รู้จักการพูดที่ดีกับผู้อื่น ประกอบด้วย

1.1 การกล่าวทักทายอย่างสุภาพ

- 1.2 การกล่าวขอบคุณเมื่อได้รับความช่วยเหลือจากเพื่อน
- 1.2 การชมเชยเมื่อเพื่อนประสบความสำเร็จหรือกระทำเหมาะสม
2. การแสดงท่าทางเป็นมิตร ผู้ที่มีความเป็นมิตรจะแสดงออก ดังนี้
 - 2.1 การยิ้มแย้มแจ่มใสขณะคุยกับเพื่อน
 - 2.2 การสบตาเพื่อนในขณะพูด
 - 2.3 แสดงความสนใจโดยการแสดงทางร่างกาย
 - 2.4 ไม่ใช้ท่าทางหยาบคายเมื่อไม่พอใจเพื่อน
3. รู้จักการมีส่วนร่วมกับเพื่อน ประกอบด้วย
 - 3.1 ยืมหรือทำตามคำแนะนำของเพื่อน เมื่อเพื่อนเข้ามาช่วยทำกิจกรรม
 - 3.2 พุดกับเพื่อนขณะทำกิจกรรมร่วมกัน
 - 3.3 มีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมร่วมกับเพื่อน
 - 3.4 รู้จักแบ่งปันของหรือขอแบ่งสิ่งของจากเพื่อนขณะทำกิจกรรมร่วมกัน
 - 3.5 ความมีน้ำใจ
 - 3.6 ความเอื้ออาทร

นอกจากนี้ การจัดกิจกรรมสำเร็จเด็กเพื่อส่งเสริมพัฒนาทางสังคมของเด็กปฐมวัยที่ดีไว้ดังนี้ 1) กิจกรรมทำงานกลุ่มทั้งกลุ่มเล็กกลุ่มใหญ่ ทำให้เด็กได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นคุยกัน ส่งผ่านความรู้สึกรู้สีกให้กัน 2) การเรียนแบบร่วมมือ เป็นการเรียนร่วมกัน คิดร่วมกัน ทำกลุ่มการเรียนรู้ 3) กิจกรรมการเคลื่อนไหวประกอบเพลง 4) กิจกรรมการเล่นเกม เป็นกิจกรรมสำคัญที่ช่วยให้เด็กแลกเปลี่ยนแนวคิด เรียนรู้หลักการ เหตุผล และกฎเกณฑ์การอยู่ร่วมกัน 5) กิจกรรมการวาดภาพเป็นกลุ่มการทำงานศิลปะร่วมกับเพื่อน

คุณลักษณะด้านสมานัตตตาหรือการวางตนดี ที่กล่าวมาสรุปได้ว่า ความเป็นผู้มีตนเสมอ หรือ เอาตัวเข้าสมาน คือ ความเป็นผู้วางตนเหมาะสม ทำตัวให้เข้ากันได้ วางตนเสมอตน ปลายประพุดิตตนตามที่ควรจะเป็น วางกิริยาอัธยาศัยให้เหมาะสมกับฐานะ หรือตำแหน่งหน้าที่ ไม่เอาเปรียบ ช่วยด้วยการเผชิญและแก้ไขปัญหาเพื่อประโยชน์สุขร่วมกัน ไม่ถือตัว ร่วมสุขร่วมทุกข์กัน ในพระไตรปิฎกกล่าวถึงธรรมข้อนี้ว่า ความเป็นผู้มีตนสม่าเสมอในธรรมนั้นๆ ตามสมควร

คุณค่า ประโยชน์ของคุณลักษณะสังคหัตถุสสีของเด็กปฐมวัย

สังคหัตถุสสีเป็นเสมือนยานพาหนะที่จะนำมนุษย์ไปสู่ความสุขความเจริญ สังคมของมนุษย์ประกอบด้วยบุคคลที่มีภูมิหลังแตกต่างกันมีทั้งคนดีและคนไม่ดี มีทั้งคนที่ร่ำรวยและยากจน ดังนั้นจึงจำเป็นต้องอาศัย สังคหัตถุสสีเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวบุคคลแต่ละคนให้มีความผูกพันกัน เพื่อสังคมจะได้ดำรงอยู่ในความสงบ และได้รับการพัฒนาให้เจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้นพระพุทธองค์ทรงชี้แนะไว้ว่าถ้าสังคมใดปราศจาก สังคหัตถุสสี แล้วสังคมนั้นก็จะมีแต่ความยุ่งเหยิงไร้สันติสุขด้วยเหตุดังกล่าวพุทธศาสนิกชนจึงทำความเข้าใจเรื่องสังคหัตถุสสีให้ถ่องแท้ดังต่อไปนี้

ทาน คือ การให้ การเสียสละ หรือให้ปันสิ่งของ ๑ ตนเพื่อประโยชน์แก่บุคคลอื่น ไม่ตระหนี่ถี่เหนียว ไม่เป็นคนเห็นแก่ได้แต่ฝ่ายเดียว คุณธรรมข้อนี้จะช่วยให้เราไม่เป็นคนละโมภ ไม่เห็นแก่ตัว เราควรคำนึงอยู่เสมอว่า ทรัพย์สินสิ่งของที่เรามาได้ไม่ใช่สิ่งจีรังยั่งยืน เมื่อเราสิ้นชีวิตไปแล้วก็ไม่สามารถจะนำติดตัวไปได้ การเสียสละ การบริจาคทานต่อกัน

ปิยวาจา คือ การพูดจาด้วยถ้อยคำที่ไพเราะอ่อนหวาน พูดด้วยความจริงใจไม่พูดหยาบคายก้าวร้าว พูดในสิ่งที่เป็นประโยชน์และเหมาะกับกาลเทศะ พระพุทธเจ้าทรงให้ความสำคัญกับการพูดเป็นอย่างมาก เพราะการพูดเป็นบันไดขั้นแรกที่จะสร้างมนุษยสัมพันธ์อันดีให้เกิดขึ้น กิจการงานธุระต่าง ๆ อาจประสบกับความล้มเหลว ถ้าหากไม่ใช้ปิยวาจาในการติดต่อสื่อสารกันและกันเสียก่อน บุคคลก็อาจประสบความสำเร็จในหน้าที่การงาน ถ้ารู้จักใช้ปิยวาจาตั้งคำพ้องเพยที่ว่า "พูดดีเป็นศรีแก่ตัว"

อิตถจริยา คือ ประพฤติในสิ่งที่เป็นประโยชน์กับคนอื่น ด้วยการปฏิบัติตามแนวทางดังต่อไปนี้ มีความประพฤติชอบทางกาย เรียกว่า "กายสุจริต"

สมานัตตตา คือ การเป็นผู้มีความสม่ำเสมอ หรือมีความประพฤติ เสมอต้นเสมอปลาย คุณธรรมข้อนี้จะช่วยให้เราเป็นคนที่มีจิตใจหนักแน่นไม่โลเล รวมทั้งยังเป็นการสร้างความนิยมและไว้วางใจให้แก่ผู้อื่นอีกด้วย

เราสามารถนำหลักธรรมดังกล่าวนี้มาใช้เป็นแบบแผนในการดำเนินชีวิตได้ ซึ่งก็จะทำให้เรานั้นสามารถยึดเหนี่ยวน้ำ หรือครองใจผู้อื่นได้ เป็นอย่างดี หลักอันเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวบุคคล ให้อยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างปกติสุข สามารถใช้เป็นตัวแบบแผนในการดำเนินชีวิต

ส.รัตนรัตติ. (2547: 178-186) ได้กล่าวถึง คุณค่าและประโยชน์หลักสังคหวัตถุสี่ไว้ว่าเป็นหลักการผูกใจคน คนเรานี้ มีส่วนประกอบที่สำคัญสองประการ คือ กายกับใจ จะขาดอย่างใดอย่างหนึ่งไม่ได้ การผูกเรือ ผูกแพ ใช้เชือก ลวดหรือโซ่ผูกที่หัวเรือหรือท้ายเรือเพื่อมิให้เรือลอยไปที่อื่น ผูกวัวควาย ม้า ลา ล่อ ใช้เชือกผูกที่คอบัง ที่ปากบัง จมูกบัง ส่วนช้างใช้โซ่ล่อที่เท้า เพื่อมิให้มันหนีไปทำอันตรายข้าวของหรือทำร้ายผู้อื่น ยิ่งขณะมันตกมัน ต้องระมัดระวังให้มาก เพราะมันจะดุร้าย บางทีความขี้ยังถูกมันทำร้ายถึงตายก็มี ส่วนการผูกคน จะใช้เชือก ลวด หรือโซ่ผูกไม่ได้ ที่ใช้โซ่หรือตรวนผูกล่าม ก็เห็นมีแต่นักโทษวิกลจริต เพราะเขากลัวจะหลบหนีหรือไปทำร้ายผู้อื่น การผูกคนต้องผูกที่ใจ และผูกด้วยไมตรีเท่านั้น การผูกใจคน ต้องผูกไมตรี ด้วยคุณธรรมสี่ประการ

ทาน การให้ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กัน ให้วัตถุสิ่งของ ให้ปัจจัยสี่ คือ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่พักอาศัย ยารักษาโรค (อามิสทาน) ให้โอวาท แนะนำสั่งสอน ตักเตือน ให้สติให้ข้อคิด ให้วิชาความรู้ ทั้งสามัญและวิชาชีพ (ธรรมทาน) ให้อภัย ให้ความไม่เป็นพิษเป็นภัยต่อกัน ไม่ถือโทษ ไม่อาฆาตพยาบาทเมื่อผู้อื่นทำผิดว่าร้าย คิดร้ายต่อตน อภัยในความผิดของเขา (อภัยทาน) "ผู้ให้ยอมผูกไมตรีไว้ได้" (ท้าว มิตตานี คันทติ)

ปิยวาจา พูดจาไพเราะอ่อนหวาน สมานสามัคคี มีประโยชน์ การพูดมีสองอย่าง คือ การพูดให้คนเกลียด คือ พูดเท็จ พูดส่อเสียด ยุยงให้เขาแตกกัน พูดคำหยาบ พูดไร้สาระ พูดหมิ่นดูแคลนกัน พูดขัดคอเขา พูดยกตนข่มท่าน (อัปปิยวาจา) พูดให้คนรัก พูดคำไพเราะเสนาะหู ฟังแล้ว

ชื่นใจ พุดสมานสามัคคีมีประโยชน์ พุดคำสัตย์คำจริง พุดยกย่องชมเชย ให้กำลังใจกัน (ปิยวาจา) เรื่องคำพูดนี้ สุนทรภู่กล่าวเป็นกลอนสอนใจไว้ดังนี้ “ถึงบางพุดพุดดีเป็นศรีสวัสดิ์ มีคนรักกรสถ้อย อร่อยจิต แม้พุดชั่วตัวตายทำลายมิตร จะชอบผิดในมนุษย์เพราะพุดจา” และว่า“เป็นมนุษย์สุตนิยม เพียงลมปาก จะได้ยากโหยหิวเพราะชีวหา แม้พุดดีมีคนเขาเมตตา จะพุดจาจงพิเคราะห์ให้เหมาะสม ความ ให้หนังสือสุภาสิต สอนเด็กก็กล่าวไว้ว่า “ปากเป็นเอกเหมือนเสมณตให้คนเชื่อ จะกล่าวเลื้อ วาจาปรีชาฉาน เป็นรากฐานเกิดตนพ้นลำเค็.”

อรรถจริยา ประพฤติประโยชน์ ทำตนให้เป็นประโยชน์ ทำประโยชน์แก่ตน ศึกษาวิชา ความรู้ใส่ตัว ใช้ความรู้นั้นทำงานให้เป็นประโยชน์แก่ตน ทำตนให้เป็นประโยชน์แก่สังคม ช่วยเหลือ สังคมเป็นอาสาสมัครช่วยการกุศลในสมาคมต่างๆ เมื่อเกิดภัย เช่น ไฟไหม้ น้ำท่วม พายุพัด บริจาค เงินบำรุงสาธารณกุศล เช่น โรงพยาบาล โรงเรียน วัดวาอารามต่างๆ ช่วยแนะนำสั่งสอนวิชาสามัญ และวิชาชีพแก่เด็กยากจน คนด้อยโอกาส

คนมีประโยชน์ต้องมีกำลังในตัวสามประการ คือ 1) กำลังกาย มีร่างกายแข็งแรง สุขภาพดี พร้อมทั้งจะทำงานอันเป็นประโยชน์นั้นได้ 2) กำลังความคิด มีความคิดก้าวหน้า ริเริ่ม สร้างสรรค์ 3) กำลังปัญญา มีความเฉลียวฉลาด รอบรู้ เจียบแหลม การทำสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ สังคม คือ จ่ายกำลังออกช่วยเหลือผู้อื่น คนเสียสละเท่านั้นจึงทำได้ คนเห็นแก่ตัวทำไม่ได้บำเพ็ญ ประโยชน์ ดังนี้

1. ช่วยเหลือเพื่อนบ้านในคราวมีกิจ หรือเขาต้องการความช่วยเหลือ
2. ช่วยบอกกล่าว แนะนำ สั่งสอนวิชาความรู้ ทั้งสามัญและวิชาชีพ ตลอดจน ศีลธรรม วัฒนธรรม ประเพณีอันดีงาม

3. ช่วยแนะนำการประกอบอาชีพ หางานที่เขาถนัดให้ทำ

สมานัตตตา วางตัวเหมาะสม คือให้เหมาะให้สมกับที่ตัวเป็น คนเรามีความเป็นอยู่ใน ตัวทุกคน ไม่อย่างใดก็อย่างหนึ่ง บางทีก็หลายอย่าง เป็นพ่อเป็นแม่ ก็อบรมสั่งสอน แนะนำ ดักเตือนให้ลูกละชั่ว ทำดี ให้การศึกษาเท่าที่สามารถจะให้ได้ เป็นลูก ก็เป็นลูกที่ดี อยู่ในโอวาทของ พ่อแม่ ไม่ดื้อดิ่ง มีกตัญญูรู้คุณของพ่อแม่ กตเวทีตอบแทนคุณท่านตามสมควร ข้อสำคัญคือ ประพฤติตนเป็นคนดี มีศีลธรรม ไม่ทำให้พ่อแม่เข้าใจ เพราะลูกประพฤติชั่ว เป็นครูบาอาจารย์ ก็ แนะนำพร่ำสอนวิชาการต่างๆ แก่ศิษย์ด้วยจิตเมตตา ปราศจากความเจริญก้าวหน้าแก่ศิษย์อย่าง แท้จริง เป็นศิษย์ ก็มีความกตัญญูรู้คุณของครูบาอาจารย์ กตเวที ตอบแทนคุณท่านด้วยการประกาศ คุณงามความดีของท่าน เคารพบูชาครู ไม่เป็นศิษย์นอกครู หรือเป็นศิษย์คิดล้างครู ช่วยเหลือกิจการ งานของครูเท่าที่สามารถจะช่วยให้ พระคุณพระองค์ท่าน ก็รับใช้ประชาชนซึ่งเป็นไพร่ฟ้าข้าแผ่นดิน บริการประชาชน ทำให้ประชาชนชื่นอกชื่นใจ บริการทุกระดับประทับใจ ไม่ทำให้ประชาชนชอกช้ำ ใจ เมื่อไปติดต่อราชการ เป็นตำรวจ ผู้พิทักษ์สันติราษฎร์ ก็บำบัดทุกข์บำรุงสุขแก่ปวงประชาราษฎร์ ปราบปรามอันธพาลและโจรผู้ร้าย ดังเพลงที่เขาเรียกว่า “ตำรวจไทยพิทักษ์ไทยประชา ปราบปราม พวกทุจริตมิฉา อันธพาลนานาให้สิ้นไป” ไม่ใช่ตำรวจประพฤติตนเป็นอันธพาล หรือเป็นโจรเสียเอง เป็นทหาร เป็นรั้วของชาติ รักษาผืนแผ่นดินไทย รักษาเอกราชอธิปไตยของชาติ ศาสนา และองค์

พระมหากษัตริย์ เป็นผู้หลักผู้ใหญ่ ก็มีเมตตา ความรักใคร่ ปราบปรามดีต่อผู้น้อย กรุณา ความสงสาร เห็นอกเห็นใจผู้น้อย ช่วยสนับสนุน แนะนำ ดักเตือน ช่วยเหลือเมื่อผู้น้อยเดือดร้อน พลอยยินดีเมื่อผู้น้อยได้ดี มีลาภยศ สรรเสริญ สุข วางตนเป็นกลาง รักษาความยุติธรรมไว้ ในเมื่อช่วยอะไรไม่ได้ นี่ก็ว่าเป็นกรรมของเขา เป็นผู้น้อย ก็รู้จักอ่อนน้อมถ่อมตน มีสัมมาคารวะต่อผู้ใหญ่ ดังที่เขาพูดกันว่า “เป็นผู้น้อยคอยก้มประนมกร ลำบากไปก่อนจะสบายเมื่อปลายมือ” ช่วยเหลือสนับสนุนผู้ใหญ่ เต็มที่ เต็มความสามารถ เป็นประชาชน เป็นไพร่ฟ้าข้าแผ่นดิน ก็ทำตนเป็นพลเมืองดี รักประเทศชาติ จงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ และพระบรมวงศานุวงศ์ แม้ชีวิตก็ยอมสละเป็นราชพลีได้ เสียภาษีอากรบำรุงรัฐเพื่อพัฒนาประเทศชาติ เป็นมิตรสหาย ก็เป็นมิตรสหายที่ดี มีลักษณะดังนี้ 1) มิตรมีอุปการะ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน โดยเฉพาะยามทุกข์ยาก 2) มิตรร่วมสุขร่วมทุกข์ สุขๆ ด้วย ทุกข์ๆ ด้วย ไม่ทอดทิ้งกัน ที่เรียกว่า “มีทุกข์ร่วมทุกข์ มีสุขร่วมเสพ” 3) มิตรแนะนำประโยชน์ แนะนำ ชักชวน ให้ทำสิ่งที่เป็นประโยชน์ เป็นเหตุแห่งความสุขความเจริญ 4) มิตรมีความรักใคร่ รักใคร่กันด้วยใจจริง ไม่มีเล่ห์เหลี่ยม มีความจริงใจ และจริงจังต่อมิตร ไม่ประทุษร้าย มิตร มิตรดังกล่าวมานี้ เรียกว่า “กัลยาณมิตร” มิตรดี มิตรแท้ ฉะนั้น วิธีผูกไมตรี ผูกใจคน เมื่อกล่าวโดยย่อ ก็คือ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แก่กันและกัน พุดจาไพเราะอ่อนหวานต่อกัน ทำตนให้เป็นประโยชน์ต่อกัน วางตนให้เหมาะสมกับหน้าที่ของตน เป็นคนเสมอต้นเสมอปลาย

คุณธรรมทั้งสี่ประการนี้ จะเป็นดูละเอียดใหม่ หรือโซ่ทองคล้องใจกันและกัน ให้รักใคร่ สัมผัสกลมเกลียว เป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน สามัคคีไมตรีต่อกัน เป็นการสร้างสรรค์สังคมให้มีแต่ความสุข ความเจริญ ตลอดไปชั่วกาลนาน โอบอ้อมอารี วจีไพเราะ สงเคราะห์ชุมชน วางตนเหมาะสม ทานการปันแบ่งให้ แก่กัน พจน์พูดอ่อนหวานมันกว่าแห้ว ก่อประโยชน์สร้างสรรค์ คนชื่นชมना ได้สุขได้ดีแล้ว อย่าได้ลืมตน

พระครูโสมภณปริยัติสุธี (ศรีบรรตร ภิธมฺโม. 2553: 37-38) ได้กล่าวถึง คุณค่าและประโยชน์ของคุณลักษณะสังคหวัตถุไว้ว่า คือ ธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความสงเคราะห์ยึดเหนี่ยวน้ำใจกันได้แก่ ทาน ให้ปันสิ่งของของตน ปิยวาจา เจรจาวาจาที่อ่อนหวาน อุตถจริยา ประพฤติสิ่งที่ เป็นประโยชน์สมานัตตดา วางตนเสมอ ไม่ถือตัว สีส่อนี่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวใจกันได้ไว้ได้ เปรียบเหมือน เพลาแห่งรถที่แล่นไป ด้วยเหตุนี้มนุษย์จึงมีระบบการตั้งตระกูล ระบบครอบครัวต่างจากสัตว์ เดรัจฉานมากมาย สามิภรรยาผู้ปฏิบัติตามหลักธรรมในพระพุทธศาสนาจะครองรักยั่งยืนตลอดไป จะเป็นบิดามารดาที่ดี คือเป็นบุพพการี เป็นพระพรหมของบุตรธิดา ฝ่ายบุตรธิดาก็จะเป็นผู้มีความ กตัญญูทดแทนบิดามารดา เกิดเป็นสังคมตระกูลหรือครอบครัวที่ยั่งยืน อบอุ่นด้วยอำนาจธรรม

พระพุทธศาสนาได้มีส่วนตั้งสังคมขึ้นด้วยธรรมดังนี้ในสังคมไทย ส่งผลจนถึงสร้าง อริยาศัยของคนไทยส่วนใหญ่ให้มีลักษณะคล้ายคลึงกันในทางมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เป็นต้น ในเรื่องระบบตั้งสังคมขึ้นด้วยการปฏิบัติหน้าที่เกื้อกูลต่อกันตามหลักธรรมในพระพุทธศาสนา นี้ ควรจะทำความเข้าใจว่า สังคมที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาตินั้นย่อมมีอยู่คล้ายๆ กันทั้งมนุษย์ทั้งเดรัจฉานแต่ว่า คนเรานั้นได้มีธรรมเข้าช่วยสร้างสังคมเข้าอีกชั้นหนึ่ง พระพุทธศาสนาได้มีส่วนสร้างสังคมด้วยธรรม ให้แก่สังคมไทยตั้งต้นแต่ในครอบครัวดังที่ได้กล่าวมาแล้ว และในข้อนี้ถ้าทุกคนได้พิจารณาจึงจะรู้สึก

ได้ เช่นว่า เมื่อสามิภรรยาพบกัน และมีความรู้สึกทางจิตใจที่เกื้อกูลกันตามหลักสังคหวัตถุหรือตามหน้าที่สามิภรรยา นี่ก็ด้วยอำนาจในพระพุทธศาสนาที่สอนสืบเนื่องกันมาพ้องแมกกับลูกพบกันและเกื้อกูลกันด้วยอำนาจพระพุทธศาสนาที่ปฏิบัติสืบกันมา แม้ว่าจะไม่ปรากฏวัตถุอย่างอื่น แต่ด้วยความเชื่อถือในความประพฤติปฏิบัติที่ได้สืบทอดกันมาเป็นเวลาช้านานนั้นได้มาเป็นนิสัยอัธยาศัยที่ได้เกิดผลเป็นการปฏิบัติปรากฏออกมาเช่นนั้น

ยนต์ ชุ่มจิต (2553: 256) ได้กล่าวถึง คุณค่าและประโยชน์ของคุณลักษณะสังคหวัตถุไว้ว่า เป็นพฤติกรรมที่ควรประพฤติปฏิบัติเพื่อขจัดความเหี้ยมหยามดูหมิ่นเพื่อนร่วมงานนั้นมีวิธีมากมาย เช่น โอบอ้อมริ (ทาน) คือ การแบ่งปันสิ่งของเครื่องใช้ให้แก่กันตามควรแก่เหตุ วจิไพเราะ (ปิยวาจา) คือ การเจรจาด้วยถ้อยคำอ่อนหวานสมานใจ พูดแต่คำที่เป็นวาจาสุภาพดีให้ถูกกาลเทศะ และฐานะของบุคคล หลีกเลียงคำหยาบทั้งปวง สมานไมตรี (สมานัตตตา) คือ นำตนเข้าสมานมีปฏิสัมพันธ์ต่อกันอย่างสม่ำเสมอ ไม่ถือตัวเด่นกว่า สูงกว่า หรือเก๋กว่า สิ่งสำคัญที่ควรตระหนักอีกประการหนึ่งซึ่งจะช่วยขจัดความเข้าใจผิดว่าเป็นการดูหมิ่นเหี้ยมหยามเพื่อนร่วมงานแต่จะช่วยสมานไมตรีอย่างดียิ่ง

ชาย กิตติคุณาภรณ์ (2554: 183) ได้กล่าวถึง คุณค่าและประโยชน์ของคุณลักษณะสังคหวัตถุไว้ว่าในการอยู่ร่วมกันเป็นครอบครัวหมู่บ้านสังคมประเทศชาติ เพื่อยึดเหนี่ยวน้ำใจกันและความสัมพันธ์มั่งคั่งระหว่างกัน ก็ควรทำสิ่งดีๆ ต่อกัน ช่วยเหลือเกื้อกูล ร่วมมือร่วมแรงร่วมใจกันหรือปฏิบัติต่อเพื่อนบ้านคนอื่น (สังคหวัตถุหลักการสงเคราะห์เพื่อยึดเหนี่ยวน้ำใจกัน) ดังนี้

1. ให้แบ่งปันวัตถุสิ่งของ (ทาน) รู้จักให้เสียสละแบ่งปันวัตถุสิ่งของ รู้จักให้ความรู้แนะนำช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ผู้รู้จักให้เสียสละ เป็นที่รักของคนทั้งหลายทั่วไป เป็นความเอื้ออาทรต่อกัน สร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างกัน

2. พูดจาน่ารัก (ปิยวาจา) พูดจาไพเราะน่าฟัง สุภาพไม่หยาบคาย พูดแต่สิ่งที่ดีงามมีเหตุผลถูกต้อง เป็นประโยชน์ พูดชี้แนะแนวทางอย่างจริงใจ พูดแนะนำให้กำลังใจ เกิดแต่ความรักเมตตาและสามัคคี อันแสดงถึงความจริงใจและห่วงใยกัน

3. ประพฤติเป็นประโยชน์ (อัตถจริยา) ทำตนให้เป็นประโยชน์ส่วนรวม ช่วยเหลือบริการสังคม บำเพ็ญสาธารณประโยชน์ ช่วยป้องกันแก้ไขปัญหาสังคมทั้งหลาย เป็นการสร้างและเป็นที่รวมแห่งมิตรภาพได้อย่างแท้จริง

4. ปรับตัวให้เข้ากับคนอื่น (สมานัตตตา) การรู้สังคมและปรับตัวเข้ากับสังคมก็เป็นเรื่องสำคัญ เป็นการมีส่วนร่วมในสังคมอย่างเสมอต้นเสมอปลาย ร่วมสุขร่วมทุกข์ ร่วมด้วยช่วยกัน ร่วมแรงร่วมใจร่วมมือในการป้องกันและแก้ไขปัญหาทั้งหลาย สร้างแต่ความสามัคคีและความสงบสุขในสังคม (ทีฆนิกาย ปาฏิกวรรค พระไตรปิฎก เล่มที่ 11 , ข้อที่ 140, หน้า 167)

พระครูภาวนาโพธิคุณ (สมชาย กนตสีโล,ดร.)(2554: 121-124) ได้กล่าวถึง คุณค่าและประโยชน์ของคุณลักษณะสังคหวัตถุไว้ว่า เป็นวิธีปฏิบัติเพื่อยึดเหนี่ยวน้ำใจคนอื่นที่ยังไม่เคยรักใคร่นับถือ หรือที่รักใคร่นับถืออยู่แล้วให้สนิทแนบยิ่งขึ้น พูดง่ายๆ สังคหวัตถุ ก็คือ เทคนิควิธีทำให้คนรัก หรือมนต์ผูกใจคน นั่นเอง มีทั้งหมดสี่ประการ ดังนี้

ประการแรกทาน หรือ การให้ ได้แก่ เสียสละ การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ การแบ่งปัน ช่วยเหลือกันด้วยสิ่งของ การให้ทานเพื่อขจัดกิเลส เช่น การบริจาคแก่สมณชีพราหมณ์ผู้ทรงศีล เพื่อขจัดความโลภหรือความตระหนี่ เป็นการชำระจิตใจให้สะอาด ยกกระดับจิตใจให้สูงขึ้น และการให้เพื่อสงเคราะห์หรือเพื่อยืดเหนี่ยวน้ำใจคนอื่น การทำทานโดยให้สังคหวัตถุนี้ ในแง่ปฏิบัติ หมายถึง การเฉลี่ยหรือแบ่งให้จากส่วนที่ตนมีอยู่มิใช่ให้มากมายจนไม่เหลือ หรือให้จนผู้รับร่ำรวย จุดประสงค์เน้นที่แสดงอภัยสัพยไมตรีมากกว่าความมากหรือน้อยของวัตถุที่ให้ เพราะฉะนั้น คนยากจนหรือคนที่มิมีวัตถุสิ่งของเล็กน้อยก็สามารถแบ่งปันให้ทานผู้อื่นได้ตามอัธยาศัยของตน เช่น การแบ่งปันอาหารให้เพื่อน แบ่งเครื่องเขียนให้เพื่อน เป็นต้น คุณธรรมข้อนี้จะช่วยให้ไม่เป็นคนละโมภ ไม่เห็นแก่ตัว เราควรคำนึงอยู่เสมอว่า ทรัพย์สินสิ่งของที่เรามาได้ มิใช่สิ่งจีรังยั่งยืน เมื่อเราสิ่งชีวิตไปแล้วก็ไม่สามารถจะนำติดตัวเอาไปได้

ประการที่สองปิยวาจา หรือ การพูดคำสุภาพ อ่อนหวาน เพื่อให้เกิดความสามัคคี ปิยวาจาทำได้ง่าย เพราะวาจานั้นมีในตัวเรา เพียงเรามีสติ มีเมตตาในใจก็สามารถพูดออกมาได้ คำพูดมีอยู่ 2 ประเภท ได้แก่ คำพูดที่พูดออกไปแล้วคนฟังเกลียด เช่น คำหยาบ คำด่า คำประชด คำกระทบกระเทือน คำแดกดัน คำสบถ เป็นต้น คำพูดเหล่านี้ เรียกว่า “อัปปิยวาจา” คำพูดที่พูดออกไปแล้วทำให้คนฟังรัก เช่น คำอ่อนหวาน คำชมเชยจากใจจริง คำพูดที่ชวนให้เกิดความสามัคคีสามัคคีสมานไมตรี เป็นต้น

ประการที่สามอัตถจริยา หรือ การบำเพ็ญประโยชน์ช่วยเหลือกัน และกันในวงแคบ และบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ในวงกว้าง หลักธรรมข้อนี้ มุ่งสอนให้คนพัฒนาคน 2 ด้าน คือ การทำตนให้เป็นประโยชน์ และทำในสิ่งที่เป็นประโยชน์ การทำตนให้เป็นประโยชน์ หมายถึง ทำตนให้มีคุณค่าในสังคมที่ตนอาศัยอยู่ อย่างคำพังเพยที่ว่า “อยู่บ้านท่านอย่านิ่งดูตาย บั่นวับันควายให้ลูกท่านเล่น” หรือ “อยู่ก็ให้เขาไว้ใจ จากไปก็ให้ เขาคิดถึง” คนที่ไม่นิ่งดูตายมีอะไรพอจะช่วยเหลือคนอื่นและสังคมได้ก็เอาใจช่วยช่วยเหลือตามสติกำลังทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า “คนทำหมู่คณะให้ดังงาม” อยู่ที่ไหนก็สร้างความเจริญที่นั่น วิธีทำตนให้เป็นประโยชน์และทำสิ่งที่เป็นประโยชน์ อาจทำได้หลายวิธี เช่น การตั้งใจเป็นบุตรที่ดีของบิดามารดา เป็นศิษย์ที่ดีของครูอาจารย์เป็นนักเรียนที่ดีของสถานศึกษา เป็นพลเมืองที่ดีของประชาชาติ ตลอดจนเป็นศาสนิกชนที่ดีของพระพุทธศาสนา

ประการที่สี่สมานัตตตา หรือ การวางตนเสมอต้นเสมอปลาย หมายถึง การวางตนให้เหมาะสม มีความหมาย 2 ประการ คือ วางตนให้เหมาะสมกับฐานะที่ตนมีอยู่ในสังคม เช่น เป็นหัวหน้าครอบครัวเป็นบิดามารดา เป็นครูบาอาจารย์ เป็นเพื่อนบ้าน เป็นต้น ตนอยู่ในฐานะอะไรก็วางตนให้เหมาะสมกับฐานะที่เป็นอยู่ และทำได้อย่างเสมอต้นเสมอปลาย ปฏิบัติตนอย่างสม่ำเสมอต่อคนทั้งหลาย ให้ความเสมอภาค ไม่เอารัดเอาเปรียบผู้อื่น เสมอในสุขและทุกข์ คือ ร่วมสุขร่วมทุกข์ ร่วมรับรู้ปัญหาและร่วมแก้ปัญหาก็เพื่อประโยชน์ของสังคม คุณธรรมข้อนี้จะช่วยให้เราเป็นคนมีจิตใจหนักแน่น ไม่โลเล รวมทั้งยังเป็นการสร้างความนิยม และไว้วางใจให้แก่ผู้อื่นอีกด้วย

สังคหวัตถุสี่ ประการดังกล่าวมาแล้วอำนวยการประโยชน์ที่มองเห็นได้เป็นรูปธรรมดังต่อไปนี้ 1) ช่วยให้บุคคลดำรงตนอยู่ได้ในสังคมด้วยความสุข 2) เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจ สมานไมตรีระหว่างกัน 3) เป็นเครื่องส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลให้มีความเคารพนับถือตามสมควรแก่ฐานะ 4) เป็นเครื่องประสานองค์ประกอบต่างๆ ของสังคมให้คงรูปอยู่และดำเนินไปได้ด้วยดี 5) ช่วยส่งเสริมศีลธรรมและป้องกันความประพฤติเสื่อมเสียในสังคม

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) (2555: 7-8) ได้กล่าวถึง คุณค่าและประโยชน์ของคุณลักษณะสังคหวัตถุไว้ว่า เป็นการบำเพ็ญการสงเคราะห์ คือ ปฏิบัติตามหลักการสงเคราะห์ หรือธรรมเครื่องยึดเหนี่ยวใจคน และประสานหมู่ไว้ในสามัคคี ที่เรียกว่า สังคหวัตถุสี่อย่างดังต่อไปนี้ ประการแรกทาน ให้อภัย คือเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เสียสละ แบ่งปัน ช่วยเหลือสงเคราะห์ด้วยปัจจัยสี่ ทุน หรือทรัพย์ ทุน หรือทรัพย์สิ่งของ ตลอดจนให้ความรู้ ความเข้าใจ และศิลปวิทยา ประการที่สองปิยวาจา พูดอย่างรักกัน คือกล่าวคำสุภาพ ไพเราะ น่ารัก ชี้แจง แนะนำในสิ่งที่เป็นประโยชน์ มีเหตุผล เป็นหลักฐาน ชักจูงในทางที่ดีงาม หรือคำแสดงความเห็นอกเห็นใจ ให้กำลังใจ รู้จักพูดให้เกิดความเข้าใจดี สมานสามัคคี เกิดไมตรี ทำให้รักใคร่นับถือและช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ประการที่สามอัตถจริยา ทำประโยชน์แก่เขา คือช่วยเหลือด้วยแรงกาย และชวนชวนช่วยเหลือกิจการต่างๆ บำเพ็ญสาธารณประโยชน์ รวมทั้งช่วยแก้ไข้ปัญหาและช่วยปรับปรุงส่งเสริมในด้านจริยธรรม ประการที่สี่สมานัตตตา เอาตัวเข้าสมาน คือทำให้เข้ากันได้ วางตนเสมอต้นเสมอปลาย ให้ความเสมอภาค ปฏิบัติสม่ำเสมอต่อคนทั้งหลาย ไม่เอาเปรียบ และเสมอในสุขทุกข์ คือ ร่วมสุข ร่วมทุกข์ ร่วมรับรู้ ร่วมแก้ไข ปัญหา เพื่อให้เกิดประโยชน์สุขร่วมกัน

ประสิทธิ์ ทองอ่อน. (2555: 231-232) ได้กล่าวถึง คุณค่าและประโยชน์ของคุณลักษณะสังคหวัตถุไว้ว่า เป็นหลักสังคหวัตถุธรรม คือธรรมเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวใจให้มีความสามัคคีกลมเกลียว เกื้อกูลกัน ประมวลสรุปได้ดังนี้

ประการแรก ทาน (Giving) การให้สิ่งของของตนแก่ผู้อื่นที่ควรให้ โดยไม่เห็นแก่ตัว การให้ควรอยู่ที่เจตนาของผู้ให้ บิณฑบาต จงใจอนุเคราะห์บุตรธิดา เพราะบุตรธิดา เป็นบุคคลที่มารดาบิดาสมควรให้ และบิณฑบาตเริ่มแก่เผ่า ก็เป็นบุคคลที่บุตรธิดาสมควรอนุเคราะห์ให้การเลี้ยงดู ใครก็ตามไม่ว่าผู้ใหญ่ ผู้น้อย ญาติ มิตร เศรษฐี หรือยากก็ตาม จงใจ เจตนาจะผูกมิตรไมตรี ต้องการยึดเหนี่ยวน้ำใจของผู้ใด บุคคลนั้นก็เป็นผู้ที่สมควรให้ การให้ในความหมายของสังคหวัตถุธรรมนี้ คือ การแบ่งให้ เกลี้ยให้ ปันให้ การให้เป็นการแสดงอัธยาศัยไมตรีของผู้ให้ เกิดความรักของบุคคลทั่วไป

ประการที่สอง ปิยวาจา (Kindly speech) การเจรจาไพเราะอ่อนหวาน หมายถึง คำที่สุภาพ อ่อนโยน เป็นคำที่ประโยชน์ ผู้ฟังได้ฟังแล้วสบายหูสบายใจ เห็นประโยชน์ในคำพูดมีกำลังใจในการบำเพ็ญคุณงามความดี คำพูดใดๆ ที่พูดออกมาแล้วไพเราะจับใจ พูดถูกกาลเทศะ และเป็นประโยชน์แก่ผู้ฟัง สามารถยึดเหนี่ยวใจของผู้ฟังไว้ได้ คำพูดนั้นๆ ชื่อว่า ปิยวาจา

ประการที่สาม อัตถจริยา (Useful conduct) การทำงานให้เป็นประโยชน์ต่อผู้อื่น หรือการบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ โดยการฝึกตนเองให้มีความรู้ความสามารถ ตั้งตนได้ตามสมควร

แก้วยและใช้กำลังความรู้ ความสามารถ กำลังกาย กำลังทรัพย์ของตน ช่วยผู้อื่นตามสมควรแก่เหตุตามโอกาส เพื่อแสดงอหยาตย์ไมตรีต่อกัน แสดงการอนุเคราะห์เกื้อกูลกัน เป็นต้น

ประการที่สี่ สมานัตตตา (Even and equal treatment) การวางตัวสม่ำเสมอ หมายถึง การไม่ถือตัว คือ การไม่หยิ่งผยอง ไม่จองหองเมื่อได้ดีมีฐานะ การไม่ปล่อยตัว คือ ไม่ประพฤติตัวให้ต่ำต้อยลงไป เป็นการประชดชีวิต ต้องวางตัวให้เหมาะสมกับฐานะ เป็นผู้ใหญ่ก็มีพฤติกรรมเป็นผู้ใหญ่ เช่น มีเมตตา กรุณา สงเคราะห์ผู้น้อย แม้มีความรู้ความสามารถมาก มีศักดิ์ศรีมียศสูง ก็มีพฤติกรรมวางตนให้เหมาะสมกับฐานะที่ดำรงอยู่ แยกศักดิ์ ฐานะ สถานภาพให้ชัดเจน เช่น ผู้ที่มียศสูง เป็นนายทหารนายตำรวจ เป็นคุณหญิงคุณนาย เมื่อพบคุณพ่อคุณแม่ ซึ่งเป็นคนธรรมดา อาจเป็นชาวชนบท ไม่ร่ำรวย ไม่ใช่เศรษฐี ก็แสดงความเคารพ ให้การนับถือท่านในฐานะที่เป็นคุณพ่อ คุณแม่ ไม่รังเกียจ ไม่ถือตัวว่าเป็นนายพล นายพัน เป็นคุณหญิงคุณนาย แสดงพฤติกรรมในฐานะความเป็นลูกอย่างถูกต้องและเหมาะสม เป็นต้น

พระอาจารย์มิตซูโอะ คเวสโก (2556: 47) ได้กล่าวถึง คุณค่าและประโยชน์ของคุณลักษณะสังคหัตถ์ไว้ว่า เป็นหลักธรรมที่ให้อิทธิพลที่ดีตามหลักพุทธศาสนา ให้คนเกิดความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เกิดปิยวาจา เกิดวางตนเหมาะสม และเกิดความช่วยเหลือผู้อื่น แต่พวกเรามักจะมองข้ามไปในสิ่งที่สำคัญที่สุด คือ จิตใจของเรา ดังเข้าหากันด้วย

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต) (2557: 38-39) ได้กล่าวถึง คุณค่าและประโยชน์ของคุณลักษณะสังคหัตถ์ไว้ว่า สังคหัตถ์สี่ (ธรรมเครื่องยึดเหนี่ยว คือยึดเหนี่ยวใจบุคคล และประสานหมู่ชนไว้ในสามัคคี หลักการสงเคราะห์) –Sangahavatthu: bases of social solidarity; bases of sympathy; acts of group integration and leaguership)

1. ทาน (การให้ คือ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เสียสละ แบ่งปัน ช่วยเหลือกันด้วยทรัพย์สินสิ่งของ ตลอดถึงให้ความรู้และแนะนำสั่งสอน)-Dana: giving; generosity; charity)

2. ปิยวาจา หรือ เปยยวัชชะ (วาจาเป็นที่รัก วาจาพูดเต็มใจ หรือวาจาซาบซึ้งใจ คือกล่าวคำสุภาพไพเราะอ่อนหวานสมานสามัคคี ให้เกิดไมตรีและความรักใคร่กันนับถือ ตลอดถึงคำแสดงประโยชน์ ประกอบด้วยเหตุผล เป็นหลักฐาน ทำให้มั่นใจ และนำขึ้นชมเชยถือ – Piyavaca:kindy speech; convincing speech)

3. อัตถจริยา (การประพฤติประโยชน์ คือ ขวนขวายช่วยเหลือกิจการบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ ตลอดถึงช่วยแก้ไขปรับปรุงส่งเสริมในทางจริยธรรม-Atthacariya: useful conduct; rendering services; life of service: doing good)

4. สมานัตตตา (ความมีตนเสมอ คือ ปฏิบัติสม่ำเสมอในชนทั้งหลาย ไม่เลือกรักผลักชัง ไม่ดูถูกเหยียดหยาม ไม่เอาวัดเอาเปรียบ ทำตนเสมอต้นเสมอปลาย และเสมอในสุขทุกข์ คือร่วมทุกข์ร่วมสุข โดยร่วมรับรู้แก้ไขปัญหา ตลอดถึงวางตนเหมาะสมแก่ฐานะ ภาวะบุคคล เหตุการณ์ และสิ่งแวดล้อม ถูกต้องตามธรรมในแต่ละกรณี –Samanattata: even and equal treatment; equality consisting in impartiality. Participation and behaving oneself properly in all circumstances)

1.2.7 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับคุณลักษณะสังคหวัตถุสี่

ปฐิมากร ศิริเตชะ (2549: บทคัดย่อ) ได้ศึกษาปัจจัยทางสังคมลักษณะทางจิตและลักษณะทางชีวสังคมที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมที่เื้อต่อสังคมตามหลักธรรมสังคหวัตถุสี่ของนักเรียนระดับประถมศึกษาปีที่ 5 ทั้งชายและหญิงที่นับถือศาสนาพุทธ โรงเรียนในสังกัดกรุงเทพมหานครที่อยู่ในโครงการพุทธวิถีและที่ไม่ได้อยู่ในโครงการพุทธวิถี จำนวน 400 คนผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้ 1) การเป็นต้นแบบของครูด้านสังคหวัตถุสี่ การถ่ายทอดความรู้ด้านสังคหวัตถุสี่ของครู การอบรมเลี้ยงดูตามแนวพุทธ ปรีชาเชิงอารมณ มีความสัมพันธ์ทางบวกกับพฤติกรรมที่เื้อต่อสังคมตามหลักธรรมสังคหวัตถุสี่ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และการอบรมเลี้ยงดูแบบรักสนับสนุนมีความสัมพันธ์ทางบวกกับพฤติกรรมที่เื้อต่อสังคมตามหลักธรรมสังคหวัตถุสี่ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 2) ปรีชาเชิงอารมณ เป็นตัวแปรสำคัญที่สามารถทำนายพฤติกรรมที่เื้อต่อสังคมตามหลักธรรมสังคหวัตถุสี่ในกลุ่มรวมได้สูงที่สุด และในกลุ่มเพศชายการอบรมเลี้ยงดูตามแนวพุทธสามารถทำนายพฤติกรรมที่เื้อต่อสังคมตามหลักธรรมสังคหวัตถุสี่ได้สูงที่สุด ในกลุ่มเพศหญิง ปรีชาเชิงอารมณสามารถทำนายพฤติกรรมที่เื้อต่อสังคมตามหลักธรรมสังคหวัตถุสี่ได้สูงที่สุด 3) นักเรียนที่มีปรีชาเชิงอารมณสูง ได้รับการอบรมเลี้ยงดูตามแนวพุทธสูงจะเป็นผู้ที่มีพฤติกรรมเื้อต่อสังคมตามหลักธรรมสังคหวัตถุสี่สูงกว่านักเรียนที่มีปรีชาเชิงอารมณต่ำได้รับการอบรมเลี้ยงดูตามแนวพุทธต่ำ

ชลธิชา พิมพมานะกิจ (2551: บทคัดย่อ) การพัฒนาแบบวัดคุณธรรมสังคหวัตถุสี่ของนักเรียนช่วงชั้นที่ 3 สังกัดกรุงเทพมหานคร การวิจัยครั้งนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อพัฒนาแบบวัดคุณธรรมสังคหวัตถุสี่ ของนักเรียนช่วงชั้นที่ 3 สังกัดกรุงเทพมหานคร กลุ่มพระนครเหนือและเปรียบเทียบคุณธรรมสังคหวัตถุสี่ของนักเรียนจำแนกตามเพศและระดับชั้นรวมถึงศึกษาปฏิสัมพันธ์ระหว่างเพศและระดับชั้นของนักเรียนที่ส่งผลต่อคุณธรรมสังคหวัตถุสี่ จากกลุ่มตัวอย่างที่สุ่มแบบหลายขั้นตอน จำนวน 499 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยในครั้งนี้ เป็นแบบวัดคุณธรรมสังคหวัตถุสี่วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติพื้นฐาน ได้แก่ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบสองทาง (Two-way Analysis of Variance) ผลการวิจัยพบว่า แบบวัดคุณธรรมสังคหวัตถุสี่ จำนวน 60 ข้อ ประกอบด้วย คุณธรรมด้านทาน ด้านปิยวาจา ด้านอัตถจริยา และด้านสมานัตตตา ด้านละ 15 ข้อ มีค่าอำนาจจำแนกรายด้านเท่ากับ 0.33 ถึง 0.62, 0.44 ถึง 0.61, 0.44 ถึง 0.61 และ 0.54 ถึง 0.62 ตามลำดับ มีค่าความเชื่อมั่นทั้งฉบับเท่ากับ 0.96 เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านทาน ด้านปิยวาจา ด้านอัตถจริยา และด้านสมานัตตตา มีค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.88, 0.88, 0.88 และ 0.92 ตามลำดับ และมีค่าความเที่ยงตรงเชิงโครงสร้างทั้งฉบับเท่ากับ 0.87 เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่าด้านทาน ด้านปิยวาจา ด้านอัตถจริยา และด้านสมานัตตตา มีค่าความเที่ยงตรงเชิงโครงสร้างเท่ากับ 0.93, 0.75, 0.83 และ 0.91 ตามลำดับ นักเรียนเพศชายและเพศหญิงช่วงชั้นที่ 3 มีคุณธรรมสังคหวัตถุสี่ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ.01 นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1, 2 และ 3 มีคุณธรรมสังคหวัตถุสี่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ.

01 ปฏิสัมพันธ์ระหว่างเพศและระดับชั้นเรียนมีผลต่อคุณธรรมสังคหวัตถุสึ ของนักเรียนช่วงชั้นที่ 3 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

พัชรินทร์ ศรีสุวพันธุ์ (2551: บทคัดย่อ) การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยบางประการกับการปฏิบัติตามหลักธรรมสังคหวัตถุสึ ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนสังกัดสำนักงานเขต พื้นที่การศึกษากรุงเทพมหานคร เขต 1 การวิจัยครั้งนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยบางประการกับการปฏิบัติตามหลักธรรมสังคหวัตถุสึ ด้านทาน ปิยวาจา อุตถจริยาและสมานัตตตา ศึกษาค่าน้ำหนักความสำคัญของปัจจัยแต่ละด้านที่ส่งผลต่อความสามารถในการปฏิบัติตามหลักธรรมสังคหวัตถุสึในด้านต่างๆ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้เป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา กรุงเทพมหานคร เขต 1 จำนวนทั้งสิ้น 852 คน ได้มาจากการสุ่มแบบสองขั้นตอน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือ แบบสอบถามวัดการปฏิบัติตามหลักธรรม สังคหวัตถุสึ ด้านทาน ด้านปิยวาจา ด้านอุตถจริยา และด้านสมานัตตตา สัมพันธภาพระหว่างบุคคล การอบรมเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตย การควบคุมตนเอง และบุคลิกภาพแบบแสดงตัว ซึ่งวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์ถดถอยพหุคูณกลุ่มตัวแปรหลายตัว (Multivariate Multiple Regression Analysis: MMR) ผลการวิจัยพบว่า ค่าสัมพันธพหุคูณของกลุ่มตัวแปรปัจจัยกับการปฏิบัติตามหลักธรรมสังคหวัตถุสึด้านทาน ด้านปิยวาจา ด้านอุตถจริยา และด้านสมานัตตตา มีค่าเท่ากับ .554, .591, .626 และ .443 ตามลำดับ ซึ่งมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ทุกค่า ค่าน้ำหนักความสำคัญของปัจจัยแต่ละด้านที่ส่งผลต่อการปฏิบัติตามหลักธรรมสังคหวัตถุสึ ด้านทาน ด้านปิยวาจา ด้านอุตถจริยา และด้านสมานัตตตา (One Way Repeated ANOVA) และ BONFERRONI

ลูกน้ำ แผลงภู (2551: บทคัดย่อ) การแสดงหลักฐานความเที่ยงตรงและความเชื่อมั่นของแบบวัดคุณลักษณะการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสันติ. ผลการศึกษาสรุปได้ดังนี้ การแสดงหลักฐานความเที่ยงตรงเชิงโครงสร้างด้วยวิธีการวิเคราะห์ยืนยันองค์ประกอบ พบว่า แบบวัดที่สร้างขึ้นโมเดลมีความเหมาะสมพอดีกับข้อมูลเชิงประจักษ์ โดยมี ค่าไค-สแควร์ (χ^2) มีค่า 56.50 ($p = 0.16$) ค่าดัชนีวัดความเหมาะสมพอดี (GFI) มีค่า 0.98 มีค่าเข้าใกล้ 1.00 และค่าคะแนนความคลาดเคลื่อนเฉลี่ย (RMSE) มีค่า 0.02 มีค่าเข้าใกล้ศูนย์ ส่วนหลักฐานความเที่ยงตรงเชิงโครงสร้างด้วยการเปรียบเทียบกลุ่มต่างระหว่างเพศและระดับชั้นพบว่าเพศหญิงมีคุณลักษณะการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสันติในแต่ละด้านและโดยรวมทุกด้านสูงกว่าเพศชายและนักเรียนที่มีระดับชั้นสูงกว่ามีคุณลักษณะการอยู่ร่วมกันในสังคมสูงกว่านักเรียนที่มีระดับชั้นต่ำกว่าอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติซึ่งเป็นไปตามสมมติฐาน เป็นหลักฐานอีกหลักฐานหนึ่งที่แสดงว่าแบบวัดคุณลักษณะการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสันติมีความเที่ยงตรงในการวัดส่วนการแสดงผลหลักฐานความเชื่อมั่นของแบบวัดคุณลักษณะการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสันติที่คำนวณหาความเชื่อมั่นโดยสัมประสิทธิ์ (Theta) ของอาร์มอร์ (Armor.1974) การหาค่าสัมประสิทธิ์เบต้า (Coefficient β) การหาค่าสัมประสิทธิ์ความเชื่อมั่นแบบคะแนนจริงสัมพันธ (Feldt & Raju) และการหาค่าสัมประสิทธิ์ความ

เชื่อมั่นเชิงโครงสร้าง (Construct Reliability) มีค่าเท่ากับ 0.76, 0.91, 0.95 และ 0.99 ตามลำดับ ซึ่งมีค่าสูงกว่า 0.70 ทุกสูตรแสดงว่ามีค่าความเชื่อมั่นอยู่ในเกณฑ์สูงจากหลักฐานดังกล่าว แสดงว่าแบบวัดคุณลักษณะการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสันติที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นมีความเที่ยงตรงและความเชื่อมั่นในการวัดอยู่ในเกณฑ์ที่สามารถนำไปใช้ได้

พระมหาเสน่ห์ ไชยสุภา (2552: บทคัดย่อ) การศึกษาและพัฒนาการทำงานร่วมกันของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 โดยยึดหลักสังคหวัตถุสี่ การวิจัยในครั้งนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อการศึกษาการทำงานร่วมกันของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนวัดหลวงวิทยา อำเภอเมือง จังหวัดศรีสะเกษ โดยยึดหลักสังคหวัตถุสี่ กลุ่มตัวอย่าง เป็นนักเรียน ที่มีคะแนนการทำงานร่วมกันต่ำตั้งแต่เปอร์เซ็นต์ไทล์ ที่ 25 ลงมา จำนวน 30 คน แบ่งเป็นกลุ่มทดลอง 15 คน กลุ่มควบคุม 15 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสอบถามการทำงานร่วมกัน สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล คือ t-test Dependent Sample, t-test Independent Sample ผลการวิจัยพบว่า 1) นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 มีการทำงานร่วมกันอยู่ในระดับมาก 2) นักเรียนกลุ่มทดลองก่อนและหลังเข้าร่วมโปรแกรมพัฒนาการทำงานร่วมกัน มีการทำงานร่วมกันแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ.01 3) นักเรียนกลุ่มทดลองก่อนและหลังเข้าร่วมโปรแกรมพัฒนาการทำงานร่วมกัน มีการทำงานร่วมกันแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 4) นักเรียนกลุ่มควบคุมที่ไม่ได้เข้าร่วมโปรแกรมก่อนและหลังมีการทำงานร่วมกันไม่แตกต่างกัน 5) นักเรียนกลุ่มทดลองที่เข้าร่วมโปรแกรมพัฒนาการทำงานร่วมกัน และกลุ่มควบคุมที่ไม่ได้เข้าร่วมโปรแกรม ก่อนและหลัง มีการทำงานกันแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ.01

ฐาปกรณ แก้วมาเมือง (2554: บทคัดย่อ) การศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสังคมศึกษาและการปฏิบัติตามหลักธรรมสังคหวัตถุสี่ ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 ที่ได้รับการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือและการจัดการเรียนรู้แบบซิปปา การศึกษาครั้งนี้ มีจุดมุ่งหมายเพื่อเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสังคมศึกษาและการปฏิบัติตามหลักธรรมสังคหวัตถุสี่ ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 ที่ได้รับการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือและการจัดการเรียนรู้แบบซิปปา กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ เป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนศรีวิกรม์ ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2553 จำนวน 80 คน โดยได้จากการสุ่มอย่างง่าย (Simple Random Sampling) กลุ่มทดลองที่ 1 ได้รับการจัดการเรียนแบบร่วมมือและกลุ่มทดลองที่ 2 ได้รับการจัดการเรียนรู้แบบซิปปา ในการดำเนินการทดลองครั้งนี้ ใช้แบบการวิจัยแบบ Randomized Group Pre test - Post test Design เครื่องมือในการวิจัย คือ แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสังคมศึกษา มีค่าความเชื่อมั่น .73 และแบบสอบถามวัดการปฏิบัติตามหลักธรรมสังคหวัตถุสี่ มีค่าความเชื่อมั่น .81 วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ t-test ในรูปผลต่างของคะแนน (Difference Score) ผลการวิจัยพบว่า 1) นักเรียนที่เรียนสังคมศึกษาโดยการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือและการจัดการเรียนรู้แบบซิปปา มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ 1. นักเรียนที่เรียนสังคมศึกษาโดยการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 2) นักเรียนที่เรียนสังคมศึกษาโดยการจัดการเรียนรู้แบบซิปปา มีผลสัมฤทธิ์

ทางการเรียนหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 3) นักเรียนสังคมศึกษา โดยการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือกับการจัดการเรียนรู้แบบซิปปามีการปฏิบัติตามหลักธรรม สังคห วัตถุสี่ แตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ 4) นักเรียนที่เรียนสังคมศึกษาโดยการจัดการเรียนรู้ แบบร่วมมือ มีการปฏิบัติตามหลักธรรมสังคหวัตถุสี่ หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทาง สถิติที่ระดับ.01 5) นักเรียนที่เรียนสังคมศึกษาโดยการจัดการเรียนรู้แบบซิปปามีการปฏิบัติตาม หลักธรรมสังคหวัตถุสี่หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ. 01

2. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนรู้แบบ KID-D เพื่อเสริมสร้าง คุณลักษณะสังคหวัตถุสี่ของเด็กปฐมวัย

2.1 แนวคิดและหลักการที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ KID-D

2.1.1 แนวคิดการสอนของพระพุทธเจ้า

พระพุทธได้รับการยกย่องทรงเป็น “พระบรมครู” หรือ “ศาสดาเอก” ในโลกเพราะ พระองค์ทรงมีวิธีสอนที่ดีเยี่ยม ทำให้ผู้ฟังเข้าใจแจ่มแจ้ง พระพุทธองค์ทรงมีจุดมุ่งหมายและหลักใน การสอน ดังจะเห็นได้จากพุทธาณูญาติ ที่ประทานแก่ผู้ขอวชที่ยังไม่บรรลุมรรคผลว่า “เธอเป็นภิกษุ มาเกิด ธรรมอันเรากล่าวดีแล้ว เธอจงประพฤติพรหมจรรย์ เพื่อที่หลุดทุกข์โดยชอบเถิด” (พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง เล่มที่ 4. 2514: 24) และทรงกำหนดหลักในการแสดงธรรมไว้ ดังนี้ 1) เราจักกล่าวชี้แจงไปตามลำดับ 2) เราจักกล่าวชี้แจงยกเหตุผลมาแสดงให้เข้าใจ 3) เราจัก กล่าวชี้แจงโดยอาศัยความเมตตา 4) เราจักไปแสดงด้วยเห็นแก่อาภิส (สินจ้าง รางวัล) 5) เราจัด แสดงไปโดยไม่กระทบตนและผู้อื่น (พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง เล่มที่ 22. 2514: 199) จาก พุทธดำรัสนี้กล่าวได้ว่า พระพุทธเจ้าทรงมีจุดมุ่งหมายในการสอนหรือแสดงธรรม เพื่อให้ผู้เรียนพ้น จากความทุกข์ และแสดงธรรมด้วยความเมตตา หวังให้เกิดประโยชน์แก่และกลวิธีการสอนของ พระพุทธเจ้า เช่น แนวคิดของพระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต. 2532: 32) ได้แบ่งเป็น 4 วิธี ได้แก่ 1) วิธีสอนแบบสากัจฉาหรือสนทนา 2) วิธีสอนแบบบรรยาย 3) วิธีสอนแบบตอบปัญหา 4) วิธีสอน แบบวางกฎ นอกจากนี้ หลักการสอนของพระพุทธเจ้ามีวิธีที่หลากหลาย พระองค์จะทรงพิจารณาจาก บุคคลที่กำลังรับฟัง ตัวบุคคลมีระดับสติปัญญาน้อยก็จะสามารถสอนธรรมะอีกรูปแบบหนึ่ง ถ้าผู้ ปัญญาก็จะใช้อีกรูปแบบหนึ่ง แต่ถ้าจะมีวิธีการสอนที่หลากหลายเมื่อจัดเข้าประเภทแล้วสามารถจำแนก วิธีการสอนของพระพุทธเจ้าได้ 4 ประเภท คือ 1) แบบสากัจฉา หรือ สนทนา เป็นการสอนโดย วิธีการถามคู่สนทนา เพื่อทำให้เกิดความเข้าใจธรรมและความเลื่อมใสศรัทธา วิธีการสอนแบบนี้จะใช้ กับกลุ่มบุคคลที่มีจำนวนจำกัด พูดตอบโต้กันได้ 2) แบบบรรยาย เป็นการสอนที่ใช้ในที่ประชุมใหญ่ ในการแสดงธรรมประจำวัน ซึ่งมีประชาชนและพระสาวกเป็นจำนวนมากมารับฟัง 3) แบบตอบ ปัญหา เป็นการสอนแบบตอบปัญหาของพระพุทธเจ้า จะสอนให้พิจารณาคุณลักษณะของปัญหาและใช้ วิธีตอบให้เหมาะสมกัน ซึ่งในการตอบปัญหาของพระองค์นั้น จะทรงพิจารณาจากความเหมาะสม ตามลำดับแห่งภูมิรู้ของผู้ถามเป็นสำคัญ 4) แบบวางกฎบังคับ เป็นการสอนโดยใช้วิธีการกำหนด

หลักเกณฑ์ กฎ และข้อบังคับให้พระสาวกหรือสงฆ์ปฏิบัติ หรือยึดถือปฏิบัติด้วยความเห็นชอบร่วมกัน วิธีการนี้จะเป็นลักษณะของการออกคำสั่ง ให้ผู้ตามปฏิบัติตาม ซึ่งถือว่าเป็นการสอนโดยการวางระเบียบให้ปฏิบัติร่วมกัน

นอกจากนี้ พระพุทธองค์ทรงมีอุปมาการสอนที่ดึงดูดให้ผู้สอนมีความสนใจ ที่เรียกว่า กลวิธีการสอนหรือเทคนิคในการสอน ประกอบด้วย 10 วิธี คือ

1. การยกอุทาหรณ์และการเล่านิทานประกอบ การยกตัวอย่างประกอบคำอธิบาย ช่วยให้เข้าใจเนื้อความได้ง่ายและชัดเจนซึ่งการสอนแบบนี้ จะเห็นได้ชัดเจนจากนิทานที่ปรากฏอยู่ทั่วไป เฉพาะนิทานชาดกอย่างเดียวที่ปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาก็มีมากถึง 547 เรื่อง เช่น สอนเรื่องความเสียหายอันเกิดจากความไม่สามัคคี โดยยกตัวอย่างเรื่องภิกษุชาวเมืองโกสัมพี

2. การเปรียบเทียบกับข้ออุปมาเป็นการอธิบายเพื่อทำเรื่องที่เขาเข้าใจยากให้เข้าใจง่ายขึ้น โดยเฉพาะในเรื่องที่เป็นนามธรรม พระพุทธเจ้าตรัสสอนแก่ภิกษุทั้งหลายว่า “โทษของคนอื่นเห็นได้ง่าย ส่วนโทษของตนเห็นได้ยากเพราะคนนั้นชอบโปรยโทษของผู้อื่น เหมือนคนโปรยเมล็ดแต่กลับปกปิดโทษของตนไว้ เหมือนพรานนกปกปิดรางพรางกายตนไว้

3. การใช้อุปมาอุปไมยในการสอนเป็นการใช้สิ่งต่างๆ รอบตัวเป็นสื่อการสอน ซึ่งก็จัดอยู่ในลักษณะที่คล้ายการใช้วิธีการอุปมา วิธีการสอนแบบนี้ พระพุทธเจ้าองค์จะทรงใช้อุปมาอุปไมยของพระองค์เป็นสื่อในการแสดงธรรม เช่น ในครั้งหนึ่งที่ประทับอยู่ที่สัสสปวันใกล้เมืองโกสัมพี ก็ได้สอนภิกษุทั้งหลายว่า ไบไม่ในป่ากับในพระหัตถ์ของพระองค์ที่ไหนดีกว่ากัน ภิกษุทั้งหลายก็ทูลว่า ในป่ามีมากกว่ายิ่งมามาก เหมือนไม้ประดู่ลายในป่า แต่ที่ตรัสเปรียบคำสอนที่จำเป็นเหมือนไบไม่ในกำมือเพราะมีความจำเป็นต่อการทำที่สุดแห่งทุกข์ให้สิ้น

4. การทำเป็นตัวอย่างหรือสาธิตให้ดูวิธีการสอนที่ดีที่สุดอย่างหนึ่งโดยเฉพาะในทางจริยธรรม คือ การทำเป็นตัวอย่างซึ่งเป็นการสอนแบบไม่ต้องกล่าวสอน เป็นทำนองการสาธิตให้ดูในวิธีการสอนนี้เป็นลักษณะของความเป็นผู้นำที่แท้จริงเพื่อให้ผู้ปฏิบัติตามเกิดความมั่นใจในผู้สอน วิธีการที่ดีที่สุดคือ การทำให้ดู พระพุทธเจ้าถือว่าเป็นแบบอย่างในเรื่องนี้ เช่น กรณีของภิกษุที่ป่วยจนต้องนอนจมกองมูลของตนเอง ไม่มีภิกษุรูปใดมีความปรารถนาที่จะเข้าไปดูแลพยาบาล พระพุทธเจ้าจึงสอนภิกษุทั้งหลายที่อยู่ในอาวาสนั้น ด้วยการลงมือปฏิบัติดูแล พยาบาลภิกษุรูปนั้นด้วยพระองค์เอง หลังจากที่ทรงดูแลจนภิกษุที่อาพาธให้มีอาการดีขึ้นแล้วในตอนประชุมได้ทรงตรัสไว้เพื่อเป็นข้อคิดแก่ภิกษุทั้งหลายว่า “ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอไม่มีมารดา ไม่มีบิดา ผู้ใดเล่าจะพยาบาลพวกเธอ ถ้าพวกเธอไม่พยาบาลกันเอง ใครเล่าจักพยาบาล ผู้ใดจะพึงอุปัฏฐากเรา ขอให้ผู้นั้นพยาบาลภิกษุผู้อาพาธเถิด”

5. การเล่นภาษา เล่นคำ และใช้คำในความหมายใหม่เป็นเรื่องของการใช้ความสามารถในการใช้ภาษาผสมปฏิภาณ การสอนแบบนี้ แสดงให้เห็นถึง พระปรีชาสามารถของพระพุทธเจ้าที่ทรงรอบรู้ทุกด้าน ในการที่พระองค์ทรงใช้วิธีการสอนแบบเล่นภาษา เล่นคำ และใช้คำในความหมายใหม่นี้ จะเห็นได้จากกรณีของเวรัญชพราหมณ์ ที่มากล่าวต่อว่าพระองค์ต่าง ๆ นานา

แทนที่พระองค์จะปฏิเสธการกล่าวหา นั่น กลับนำคำกล่าวหา มาอธิบายด้วยการใช้ภาษา การเล่นคำ โดยการนำเข้าสู่หลักการที่ถูกต้องของพระองค์ เช่น ในข้อกล่าวหาที่พราหมณ์ต่อว่าพระพุทธองค์ว่า “ท่านพระโคตม เป็นคนไม่มีสมบัติ” ซึ่งสมบัติในความหมายของพราหมณ์ เป็นการกล่าวถึงสมบัติภายนอก ที่เป็นเครื่องตอบสนองความต้องการพื้นฐาน แต่พระพุทธเจ้าให้ความหมายการไม่มีสมบัติ คือ การละสิ่งที่ทำให้ชีวิตติดอยู่กับวัตถุนั้น ๆ เพราะการติดรากเหง้าแห่งอกุศลทั้งหลายชื่อว่าไร้ซึ่งความเป็นคนมีสมบัติ เพราะการละอกุศลทั้งหลายได้อย่างสิ้นเชิง เป็นต้น

6. การใช้อุบายเลือกคนและการปฏิบัติเป็นรายบุคคล การเลือกคนเป็นอุบายสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ที่จะทำให้พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองได้เร็ว ซึ่งวิธีนี้เราจะเห็นได้จากหลังการตรัสรู้ใหม่ ๆ ของพระพุทธองค์การสอนแต่ละครั้งในช่วงนั้น จะเน้นหนักไปในด้านผู้นำในชุมชน เช่น ครั้นตรัสรู้แล้วก็เลือกที่จะโปรดปัญจวัคคีย์ก่อน เพราะทรงเห็นว่าพวกเขามีพื้นฐานความศรัทธาเป็นทุนเดิมอยู่แล้ว ง่ายต่อการทำความเข้าใจคำสอนของพระองค์

7. การรู้จักจังหวะและโอกาส พระพุทธเจ้าแสดงให้เห็นถึงพุทธวิธในการสอนที่พระองค์ทรงปฏิบัติต่อบุคคลระดับต่าง ๆ ได้ดีการสอนแบบนี้พระองค์จะทรงดำริถึงความเหมาะสม ความพร้อมของผู้ที่จะรับฟังตลอดจนถึงเหตุการณ์ที่เห็นว่าเหมาะสม

8. ความยืดหยุ่นในการใช้วิธีการ วิธีการสอนนี้เป็นการแสดงถึงการรู้จักผ่อนหนักผ่อนเบาของพระพุทธองค์ที่ใช้สอนบุคคลระดับต่าง ๆ ถ้าผู้สอนอย่างไม่มีอึดตาย ลดละต้นหา มานะ ทิฎฐิเสียให้น้อยที่สุดก็จะมุ่งไปยังผลสำเร็จในการเรียนรู้เป็นสำคัญ

9. การลงโทษและการให้รางวัล การลงโทษในที่นี้ คือ การลงโทษซึ่งมีทั้งในทางธรรมและวินัย มีบท บัญญัติความประพฤติดีอยู่แล้ว การให้รางวัล คือ การแสดงธรรมไม่กระทบกระทั่ง ไม่รุกรานใคร แต่เป็นการกล่าวสรรเสริญในการกระทำที่ถูกต้อง และถือว่าเป็นตัวอย่างแก่ผู้อื่นด้วย ในเรื่องของการลงโทษ

10. การแก้ปัญหาเฉพาะหน้า ปัญหาเฉพาะหน้าที่เกิดขึ้นต่างครั้งต่างคราว ย่อมมีลักษณะแตกต่างกันไปไม่มีที่สิ้นสุด การแก้ปัญหาเฉพาะหน้าย่อมต้องอาศัยปฏิภาณ คือ ความสามารถในการประยุกต์หลักวิธีการและเทคนิคต่าง ๆ มาใช้ให้เหมาะสมเป็นเรื่องเฉพาะคราวต่อไป

ยังมีนักการศึกษาไทยหลายท่าน ได้นำหลักการสอนและเทคนิคการสอนไปประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนการสอน ดังเช่น

ทิศนา ขัมมณี (2546: 59-63) ได้นำพุทธวิธีไปประยุกต์ใช้เป็นกระบวนการสอน และวิธีการสอนในสถานการณ์ปัจจุบัน โดยการเป็นไปตามความเข้าใจและความสามารถในระดับบุคคล เช่น การสอนด้วยลีลา ทั้ง 4 คือ

1. สันทัสสนา ขั้นที่จัดกิจกรรมเพื่อมุ่งให้ผู้เรียนเห็นด้วยตา ได้ยินด้วยหูตนเอง อย่างแจ่มแจ้ง ข้อมูลที่บอกเล่ากันมาต่อ ๆ อาจบิดเบือนผิดเพี้ยนไปจากต้นตอ ซึ่งความผิดเพี้ยนนี้อาจก่อให้เกิดความเข้าใจผิดกันได้ โดยการสร้างสถานการณ์ให้ผู้เรียน 3-4 คน ออกไปนอกห้องแล้วให้ผู้เรียนคนหนึ่ง เล่าเรื่องใดเรื่องหนึ่งให้เพื่อน ๆ ฟังในห้อง ต่อจากนั้นจึงเรียกผู้ที่อยู่ข้างนอกคนที่

1 เข้ามา แล้วเรียกให้ผู้ฟังคนหนึ่ง เล่าเรื่องนั้นต่อให้ผู้อยู่ข้างนอกคนที่ 1 ฟัง และผู้รับฟังคนที่ 1 ก็เล่าต่อให้ผู้รับฟังคนที่ 2 เช่นนี้เรื่อย ๆ ทำให้ผู้เรียนที่นั่งฟังในชั้นเรียน เห็นกระบวนการทั้งหมดที่เกิดขึ้น คือเรื่องจากคนที่ 1 ไปยังคนที่ 2 ก็จะเริ่มเปลี่ยนไปบ้างจากคนที่ 2 ไปยังคนที่ 3 ก็จะมีการเปลี่ยนแปลงหรือขาดหายไปจากมากขึ้น การได้เห็นทุกสิ่งทุกอย่างเกิดด้วยตา เช่น ทำให้ผู้เรียนเข้าใจแจ่มแจ้งชัดเจนถึงลักษณะของกระบวนการสื่อความหมาย ซึ่งความเข้าใจที่นำไปสู่หลักการปฏิบัติที่ว่า ต่อไปนี้รับฟังอะไร จะต้องฟังหูไว้หูไตร่ตรองและตรวจสอบให้แน่ชัดก่อนเชื่อ

2. สมาทปนา คือ การจูงใจ เมื่อผู้เรียนเห็นประจักษ์ด้วยตาและเข้าใจแล้วก็จะพูดชักจูงให้เห็นถึงความสำคัญของสิ่งนั้นในชีวิตประจำวันและชวนให้ปฏิบัติ คือ การเตือนสติตนเองในการรับฟัง

3. สมุตเตชนา การเข้าใจให้ผู้เรียนรู้สึกคึกคัก และมีกำลังใจในการที่จะลงมือปฏิบัติตามอย่างการกระทำของผู้ที่เคยทำสำเร็จแล้ว การยกตัวอย่างเหตุการณ์ที่เคยเห็นผู้อื่นทำ ซึ่งทำให้ผู้เรียนเห็นจริงจึงว่า สามารถนำไปใช้ได้จริง และเมื่อใช้แล้วได้ประโยชน์คุ้มค่าหรือเกินค่า ผู้เรียนก็จะเกิดความคึกคัก อยากทำและได้ประโยชน์ตามตัวอย่างที่ให้บ้าง

4. สัมปหังสนา การช่วยให้ผู้เรียนเกิดความร่าเริงใจ ชุ่มชื่นใจ ได้ปฏิบัติตามในสิ่งที่ถูกต้องดีงาม เช่น ให้ผู้เรียนขยันนำผลการปฏิบัติงานส่งให้ครูรับรู้ เมื่อครูอ่านแล้วและเขียนให้กำลังใจ ชมเชย และให้ข้อเสนอแนะต่าง ๆ เพิ่มเติมตามความเหมาะสม ก็จะทำให้ผู้เรียนเกิดความชุ่มชื่นใจนอกจากนั้น ครูอาจพยายามหาโอกาสให้ผู้เรียนเล่าเรื่องของตนเองให้เพื่อน ๆ ฟัง แลกเปลี่ยนกัน ซึ่งทำให้ผู้เรียนได้รับแนวคิดแนวทางที่หลากหลายขึ้น รวมทั้งเกิดความภาคภูมิใจในตนเองด้วย

หลักการสอนของพระพุทธศาสนา จากข้อความข้างต้นพอสรุปได้ว่า มีหลายประเภท คือ แบบสนทนา แบบบรรยาย แบบตอบปัญหา และแบบวางกฎบังคับ โดยมีเทคนิคการสอน 10 วิธี คือ การยกอุทาหรณ์และเล่านิทานประกอบ การเปรียบเทียบด้วยข้ออุปมา การใช้อุปกรณ์การสอน การสาธิตให้ดู การเล่นเกมเล่นคำ การใช้อุบายเลือกคน การรู้จักจังหวะและโอกาส ความยืดหยุ่นในการใช้วิธีการ การลงโทษและการให้รางวัล และการแก้ปัญหาเฉพาะหน้า และหลักการสอนของพระพุทธเจ้าจะสอนด้วยความเมตตา หวังให้เกิดประโยชน์แก่ผู้เรียนเป็นสำคัญ ซึ่งสามารถนำมาเป็นแนวทางในการพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างสังคมหวัดสุใสในเด็กปฐมวัยได้

2.1.2 แนวคิดการเรียนรู้การทำงานกลุ่มแบบกัลยาณมิตร

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง มีผู้กล่าวถึงความหมายของกัลยาณมิตรในลักษณะความเป็นกัลยาณมิตรในบุคคลต่าง ๆ อีกทั้งในความหมายของหลักธรรมที่แสดงถึงความเป็นบุคคลซึ่งมีกัลยาณมิตร ดังนี้

มนัสภรณ์ วิฑูรย์เมฆา. (2543: 15) ได้ให้ความหมายกัลยาณมิตร หมายถึง คนดี มีปัญญา มีคุณธรรม ทำหน้าที่ช่วยเหลือ แนะนำให้ผู้อื่นปฏิบัติดี ตลอดจนศึกษาแนวทางมีการยอมรับต่อกันแล้ว เรียกภาวะนี้ว่า กัลยาณมิตรตาหรือความมีกัลยาณมิตร

ยนต์ ชุ่มจิต (2544: 266) ได้ให้ความหมายกัลยาณมิตรว่า หมายถึง คุณธรรมพื้นฐานของคุณลักษณะของคนที่ดี

ผกา สัตยธรรม (2544: 400) ได้ให้ความหมาย กัลยาณมิตร หมายถึง คุณธรรมที่ส่งเสริมให้เกิดความสำเร็จ

วิไล ตั้งจิตสมคิด (2544: 144) ได้ให้ความหมาย กัลยาณมิตร หมายถึง มิตรแท้หรือมิตรดีเป็นที่พึงของทุกคนได้

พระมหาอุเทน ปัญญาปาปริทัศน์ (2546: 33) ได้ให้ความหมาย กัลยาณมิตร หมายถึง เป็นคุณสมบัติของความเป็นคนดี มีน้ำใจ ช่วยเหลือผู้อื่น เป็นมิตรที่ดี

พระมหาเกรียงไกร บัวจันอัด (2546: 29) ได้ให้ความหมาย กัลยาณมิตร หมายถึง ตามหลักธรรมในพุทธศาสนาเถรวาทและพุทธศาสนามหายาน โดยสรุปว่า กัลยาณมิตร หมายถึง บุคคลหรือสิ่งที่จะเกื้อกูลสนับสนุน ส่งเสริมเป็นแบบอย่างที่ดีในการพัฒนาชีวิต ในการบรรลุถึงจุดหมาย

สุนน อมรวิวัฒน์ (2546: 1) ได้ให้ความหมาย กัลยาณมิตร หมายถึง เป็นหลักธรรมที่มุ่งเน้นความปลอดโปร่งใจไม่บีบคั้น เน้นความมีน้ำใจ ช่วยเหลือเกื้อกูล สร้างความกระจำแจ่มแจ้งในแนวทางที่ถูกต้องด้วยการยอมรับนับถือซึ่งกันและกัน

วัลนิกา ฉลากบาง (2548: 70) ได้ให้ความหมาย กัลยาณมิตร หมายถึง เพื่อนและบุคคลแวดล้อมที่ดีให้ความช่วยเหลือ สนับสนุน ชักจูง ชี้ช่องทาง เป็นแบบอย่างในการคิดและการแสดงพฤติกรรมที่ดีงามถูกต้องด้วยความบริสุทธิ์ใจ โดยไม่หวังผลตอบแทน

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต) (2553: 623) ได้ให้ความหมาย กัลยาณมิตร หมายถึง หมายถึง บุคคลผู้เพียบพร้อมด้วยสมบัติที่จะสั่งสอน แนะนำ ชี้แจง ชักจูง ช่วยบอกช่องทาง หรือเป็นตัวอย่างให้บุคคลอื่นดำเนินไปในมรรคาแห่งการฝึกฝนอบรมที่ถูกต้อง

จากความหมายของกัลยาณมิตรที่กล่าวมาข้างต้นสรุปได้ว่า กัลยาณมิตร หมายถึง คุณลักษณะที่พึงมีและควรปฏิบัติเพื่อส่งเสริมให้เกิดความสำเร็จโดยมีลักษณะดังนี้ เป็นมิตรที่ดี มีความคิดที่ดี ปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี ให้การช่วยเหลือ สนับสนุน มอบความเมตตา ความปรารถนาดี จากคุณลักษณะกัลยาณมิตรธรรมดังกล่าวเป็นคุณสมบัติที่สำคัญอย่างยิ่งของคนดีที่มีคุณธรรม

ความสำคัญของคุณลักษณะกัลยาณมิตร

ประเวศ วะสี (2532: 20) ให้เห็นถึงความสำคัญของกัลยาณมิตรว่าเป็นคำสูงที่พระพุทธองค์ทรงสรรเสริญว่าป็นสิ่งที่น่าสนใจซึ่งความเจริญ กัลยาณมิตร หมายถึง องค์พระศาสดา พ่อ แม่ ครูบาอาจารย์ ผู้ชี้ทางอันประเสริฐ ถ้าสังคมที่ดีบุคคลพึงควรมีคุณลักษณะกัลยาณมิตร

พระพรหมคุณาภรณ์ (2553: 625) ให้เห็นถึงความสำคัญของกัลยาณมิตรว่ามีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตการให้คบหาคนที่เป็นกัลยาณมิตรจะนำชีวิตไปสู่ความเจริญรุ่งเรือง เกิดการพัฒนาปัญญา พัฒนาตนเอง และช่วยให้คนสามารถพึ่งตนเองได้ ดังนั้นการมีกัลยาณมิตรเป็นคุณสมบัติที่เอื้อต่อการพัฒนาในทุกด้าน

พระราชวรมนี (ประยูร ธมมจิตโต) (2543: 5-12) ให้เห็นถึงความสำคัญของกัลยาณมิตรว่าเป็นองค์ประกอบสำคัญในการเรียนรู้ในการอยู่ร่วมกันในสังคม สร้างความใฝ่รู้ขึ้นในจิตใจของเด็ก คือให้มีธรรมฉันทะคือความใฝ่รู้และกตัญญูตามฉันทะ คือ ความใฝ่ทำ เด็กมีความสุขในการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างให้เด็กมีคุณลักษณะตามหลักกัลยาณมิตร คือ เพื่อนที่ดี มีเมตตาให้ความรักความอบอุ่นแก่กัน

วัลนิกา ฉลากบาง (2548: 70) ให้เห็นถึงความสำคัญของกัลยาณมิตรว่าการมีกัลยาณมิตร จึงเสมือนมีมิตรที่ดีที่จะคอยแนะนำ ชักจูงให้ได้เรียนรู้และพัฒนาไปในทางที่เหมาะสม และเต็มตามศักยภาพ ให้การยกย่องชื่นชมเมื่อผู้อื่นเมื่อทำในสิ่งที่ดี

ผกา สัตยธรรม (2550: 226) ให้เห็นถึงความสำคัญของกัลยาณมิตรว่าเป็นผู้ที่มีชักจูงนำเพื่อน มิตรสหายไปในทางดีที่เหมาะสม คอยแนะนำสิ่งที่ดีและถูกต้องให้อยู่เสมอ ซึ่งทุกคนพึงยึดหลักกัลยาณมิตรธรรม

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต) (2553: 623-627) ให้เห็นถึงความสำคัญของกัลยาณมิตรว่าเป็นเสมือนผู้รู้ ทำให้สามารถชี้แนะ ชักนำบุคคลอื่นให้สามารถพัฒนาตนเองในทิศทางที่เหมาะสมในทุกด้าน เนื่องจากเคยมีประสบการณ์โดยตรงหรืออาจจะเป็นประสบการณ์ในลักษณะที่ใกล้เคียงกัน ทำให้สามารถที่จะให้คำแนะนำได้อย่างถูกต้อง และเป็นไปด้วยความรัก ความเมตตาปรารถนาดี เมื่อบุคคลมีกัลยาณมิตรที่ดีแล้ว ทำให้เริ่มมีความเข้าใจหรือเห็นทางการฝึกปฏิบัติเพื่อนำไปสู่แนวทางที่ถูกต้อง ถ้าไม่มีกัลยาณมิตรก็จะมีผู้คอยแนะแนวทางที่ถูกต้อง ทำให้มีโอกาสดำเนินชีวิตผิดพลาดไปในทางที่ไม่เหมาะสม

สรุปได้ว่า ให้เห็นถึงความสำคัญของกัลยาณมิตรว่าคุณลักษณะกัลยาณมิตรเป็นองค์ประกอบสำคัญในการเรียนรู้ คุณลักษณะกัลยาณมิตรนั้นเป็นสิ่งที่สร้างบรรยากาศในโรงเรียนให้เด็กเรียนรู้อย่างมีความสุขสนุกสนานกับการเรียน และนำมาสู่การนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวันต่อไปในการอยู่ร่วมกับผู้อื่น

ประโยชน์ของคุณลักษณะกัลยาณมิตร

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต) (2553: 37) กล่าวว่า กัลยาณมิตร ถือเป็นธรรมที่เป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตในหลายๆ ด้าน ดังนี้ 1) กัลยาณมิตร เป็นข้อธรรมข้อหนึ่งที่เป็นไปเพื่อบรรลุวิมุตติธรรมมีกัตตะ (ประโยชน์ในโลกนี้) 2) การคบมิตรและปฏิบัติที่ถูกต้องต่อมิตรเป็นหลักอย่างหนึ่งในคำสอนทศ 6 3) เป็นข้อธรรมข้อหนึ่งในวุฒิชธรรม คือ ธรรมนำชีวิตไปสู่ความรุ่งเรือง 4) เป็นข้อธรรมในวุฒิชธรรม คือ ธรรมเครื่องเจริญปัญญา 5) เป็นข้อธรรมหนึ่งนาถรรณธรรม คือ ธรรมที่ทำให้คนพึงตนเองได้ 10 ประการ

องค์ประกอบของคุณลักษณะกัลยาณมิตร

ลักษณะของผู้ที่มีคุณธรรมกัลยาณมิตรบุคคลนั้นจะเป็นบุคคลที่เป็นกัลยาณมิตรเป็นมิตรที่ดีทำให้ผู้ที่เข้าใกล้ มีความสุขความเจริญใจ โดยเฉพาะผู้ที่เป็นครูที่มีกัลยาณมิตรธรรมย่อมนำมาซึ่งเป็นความมิตรกับบุคคลผู้อื่น คอยดูแล แนะนำ ด้วยความรัก ความเมตตา ประพฤติตนเป็นแบบอย่าง ยึดมั่นในสิ่งที่ดีงาม ตั้งใจพัฒนาความรู้อยู่เสมอถ่ายทอดความรู้อย่างเต็มที่ ผู้ที่มีคุณลักษณะกัลยาณมิตรธรรม พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). 2553: 632; ชีรศักดิ์ อัครบวร. 2544: 64-65 ; พล แสงสว่าง. 2544: 28-29; พระมหาอุเทน ปัญญาปริทัศน์. 2546: 34-36; พระธรรมโกศาจารย์ (ปัญญา นันทภิกขุ). 2540: 51-66) ประกอบด้วยดังนี้

1. ปิโย แปลว่า น่ารัก เป็นลักษณะของผู้ที่มีความเป็นมิตร เป็นที่สบายใจน่าคบหาสนิทสนมชวนให้อยากเข้าไปซักถาม หรือเป็นผู้ประกอบด้วยเมตตา ทำให้เรารู้สึกว่ามีเพื่อน ทำให้เกิดความอบอุ่นใจ ต้องการช่วยเหลือให้พ้นจากความทุกข์ความเดือดร้อนนั้นและพลอยชื่นชมยินดีเมื่อผู้อื่นประสบความสำเร็จเจริญก้าวหน้าทั้งยังคอยส่งเสริม สนับสนุนและให้กำลังใจ ถ้าปฏิบัติได้อย่างนี้จะทำให้ผู้ที่อยู่ใกล้เกิดความไว้วางใจ รักใคร่ มีความสุข

2. ครู แปลว่า น่าเคารพ เป็นฐานประพฤติกรรมสมควรแก่ฐานะให้เกิดความรู้สึกอบอุ่นใจเป็นที่พึ่งและปลอดภัย เป็นที่เคารพผู้มีความหนักแน่น มีคุณธรรม เป็นผู้มีความประพฤติสมควรเหมาะสมแก่ฐานะ ปราศจากอคติ ให้ความเป็นธรรมอย่างเท่าเทียมกัน พร้อมด้วยศีล สมาธิ และปัญญา

3. ภาวนีโย-นำเจริญใจ หรือ นายกย่อง แปลว่า บุคคลที่นั้นจะต้องกระทำตนให้เป็นที่น่าเจริญใจหรือนายกย่อง มีความรู้และภูมิปัญญาอย่างแท้จริง มีคุณธรรมความดีควรแก่การยกย่องศรัทธา เป็นนักสากลนิยม ถือศาสนาเป็นหลักใจไม่เป็นคนมีมิจฉาทิวัฐิ เชื้อกฏแห่งกรรม เป็นผู้รักษากายด้วยศีลควบคุมจิตด้วยสมาธิเจริญใจเมื่อบุคคลอื่นได้พบเห็น หรือเป็นที่นายกย่องนอกจากนี้ผู้มีภาวนีโย-นำเจริญใจ จะต้องพยายามพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ในด้านอื่นๆ ให้เจริญก้าวหน้า ไม่ปล่อยชีวิตให้ซอมซ่อ นำหุดหู่แก่ผู้พบเห็นทั่วไป

4. วัตตา แปลว่า รู้จักพูดให้ได้ผล รู้จักชี้แจงให้เข้าใจ รู้ว่าเมื่อไรควรพูดอย่างไร ควรให้คำแนะนำว่ากล่าวตักเตือน เป็นที่ปรึกษาที่ดี คอยบอกเกี่ยวกับเรื่องการประพฤติปฏิบัติว่าควรจะเป็นอย่างไร และการกระทำที่ถูกต้องผิด สิ่งไหนที่ไม่ถูกต้อง บอกวิธีแก้ไขให้ชี้แจงให้ทราบถึงเหตุ

ถึงผล ทำให้หมดความเคลือบแคลงสงสัย สิ่งไหนที่หาถูกต้องกัลยาณมิตรก็ส่งเสริมให้ดียิ่งขึ้นไป ทำให้ได้หลักคุณธรรมเพิ่มมากขึ้นการชี้แจงนี้สำคัญเพราะจะทำให้เข้าใจได้มากขึ้นและปฏิบัติได้ถูกต้อง

5. วจนขโม แปลว่า อดทนต่อถ้อยคำ คือ พร้อมที่จะช่วยชี้แจง จนกระทั่งเกิดความเข้าใจชัดเจนทั้งไม่ท้อถอยและไม่ปล่อยปละ แต่จะเอาใจใส่อดทนต่อการที่จะแนะนำสั่งสอน

6. คัมภีรญจะ กถิง กัตตา แปลว่า แฉลงเรื่องลึกล้ำได้ สามารถอธิบายเรื่องยุ่งยากซับซ้อนให้เข้าใจและให้เรียนรู้ อธิบายอย่างเป็นขั้นตอน เชื่อมโยงความสัมพันธ์ให้เกิดความเข้าใจง่ายขึ้น อธิบายเรื่องราวที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้นไป อธิบายอย่างกัลยาณมิตรที่มีคุณสมบัติพิเศษที่จะช่วยลูกศิษย์ได้อย่างแท้จริง คือ ผู้ที่สามารถทำให้เข้าใจสิ่งที่ลึกซึ้งยิ่งๆ ขึ้นไป อันนี้จะเป็นปัจจัยที่ทำให้เราสามารถก้าวหน้าในการปฏิบัติ ถ้าเรื่องลึกซึ้งขึ้นไป

7. โนจัญฐานะ นิโยชเย แปลว่า ไม่ชักนำในอฐาน คือ ไม่แนะนำในทางเรื่องเหลวไหลหรือชักจูงไปในทางเสื่อมเสียหรือไม่ชักชวนหรือชี้แนะให้ทำในเรื่องที่ไม่เป็นประโยชน์ ตกเตือนเมื่อเกิดหลงผิด พร้อมทั้งแนะนำให้เห็นถึงประโยชน์หรือโทษอย่างแจ่มชัด

คุณสมบัติของคุณลักษณะกัลยาณมิตร

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) (2553: 642-645) กล่าวว่า พระพุทธองค์ทรงตรัสไว้ว่า คุณสมบัติของกัลยาณมิตร ประกอบด้วยคุณสมบัติที่ถึงพร้อม 8 ประการ คือ 1) ความเชื่อ (ศรัทธา) 2) การสำรวจกาย วาจา และใจ 3) การฟัง (สุตะ) 4) การเสียสละ (จาคะ) 5) ความเพียร (วิริยะ) 6) ความระลึกได้ (สติ) 7) ความตั้งใจมั่น (สมาธิ) 8) ความรอบรู้ (ปัญญา)

ธัมมชโย (2555: 2-3) กล่าวว่า คุณสมบัติกัลยาณมิตร ควรมีดังนี้

1) น่ารัก คนที่จะเป็นที่น่ารักได้ต้องมีคุณสมบัติ สะอาด สว่าง สงบ เป็นคนที่มีบุคลิกดี มีมารยาทงาม สุขภาพแข็งแรง ศีล และในใจมีอยู่เพียงอย่างเดียว คือ “ให้” ให้ของ ให้คำ ให้กำลังใจ ให้ความปลอดภัย ให้ความอบอุ่น

2) น่าเคารพ ต้องเป็นคนไม่หลุกหลิก มีใจไม่ลำเอียง มั่นคงเหมือนขุนเขา คนที่จะเป็นคนที่น่าเคารพได้จะต้องมั่นคง ไม่ขึ้นลงด้วยโลกธรรม 8 คุณะธรรม ข้อไหนรู้มากก็ตั้งใจทำ ไม่ใช่รู้เอาไว้อยู่

3) น่าเทิดทูน คนที่จะเป็นบุคคลที่น่าเทิดทูนได้ ต้องเป็นบุคคลประเภทอย่างไร พูดอย่างไร นั้นต้องพูดอย่างไร ทำอย่างนั้น เป็นคนจริงที่ทำจริงๆ

4) ฉลาดในการตกเตือน พร้าสอน ต้องเป็นคนที่สามารถแก้ไขตัวเองได้ รู้จุดผิดพลาดโดยที่ตัวเองต้องทำได้มาก่อน และต้องมากไปด้วยความเมตตา เป็นผู้นำ ไม่ใช่ผู้ตาม คนส่วนมากมักเบียดเบียนตัวเองที่ไม่ดี แล้วสิ่งแวดลอมที่ดีจะมาจากไหนได้ถ้าเราไม่สร้างขึ้นมาจาก

5) อดทนต่อถ้อยคำ (คำยกยอน ยังยุ ยียวน) ปกติเมื่อไปแนะนำบุคคลอื่น อาจได้รับการตอบกลับที่ไม่เหมาะสม มีการยอนคำ ให้ยัมไว้ก่อน เวลาเจอปัญหาหนักจากหนักก็จะผ่อนคลายเป็นได้

6) แกล้งเรื่องเล็กล้ำได้ ต้องสามารถอธิบายธรรมได้ แม้จะเป็นเรื่องสวรรค์ นรก บุญบาป การเวียนว่ายตายเกิด หรือแม้แต่พระนิพพานก็ตาม

7) ไม่ชักนำไปในทางที่เสื่อม แม้มีคุณสมบัติครบทั้ง 6 ข้อ ข้างต้นบริบูรณ์แต่มี โอกาสที่จะชักนำไปในทางที่เสื่อมได้ เพราะความอยากดังเป็นเหตุ ต้องระวังตัวให้ดี การชักนำที่ดี ต้องมุ่งตรงไปสู่ทางของพระนิพพาน

คุณสมบัติของกัลยาณมิตรจากที่กล่าวมาสรุปได้ว่า มีความสัมพันธ์และความ เกี่ยวเนื่องกันซึ่งเริ่มจากคุณสมบัติข้อศรัทธา เป็นการเชื่อมโยงให้มีการรักษาศีล พร้อมทั้งเข้าสูการรับ ฟังข้อชี้แนะแนวทาง มีความเสียสละประโยชน์ส่วนตนเพื่อคนในสังคม มีความเพียรในการปฏิบัติตน อย่างมีสติ ทำให้เกิดสมาธิ ซึ่งมีผลคือ ความรอบรู้ได้แก่ปัญญา ซึ่งก็คือคุณสมบัติของบุคคลที่ได้ชื่อ ว่าเป็นกัลยาณมิตรอย่างแท้จริง

กระบวนการคุณลักษณะกัลยาณมิตร

สมน อมรวิวัฒน์ (2546: 18-20) กล่าวว่า กระบวนการกัลยาณมิตรเป็นกระบวนการ สานสัมพันธ์ระหว่างบุคคลเพื่อจุดมุ่งหมาย 2 ประการ คือ (1) ชี้นำบรรเทาทุกข์ (2) ชี้นำ สุขเกษมสันต์ กระบวนการกัลยาณมิตรใช้หลักการที่พิสูจน์แล้วว่าเป็นการที่ช่วยให้คนพ้นทุกข์ได้ คือ หลักอริยสัจ 4 มาใช้คู่ควบคู่กับกัลยาณมิตรธรรม 7 ในการจัดการเรียนการสอน ซึ่งมีกระบวนการ หรือขั้นตอน 8 ขั้นตอน ดังนี้ 1) การสร้างความไว้วางใจ (กัลยาณมิตรธรรม) 2) การกำหนดและ จับประเด็นปัญหา (ขั้นทุกข์) 3) การร่วมกันคิดวิเคราะห์เหตุของปัญหา (ขั้นสมุทัย) 4) การจัดลำดับ ความเข้มของระดับปัญหา (ขั้นสมุทัย) 5) การกำหนดจุดจุดหมายหรือสภาวะพ้นปัญหา (ขั้นนิโรธ) 6) การร่วมกันคิดวิเคราะห์ความเป็นไปได้ของการแก้ปัญหา (ขั้นนิโรธ) 7) การจัดลำดับจุดหมาย ของภาวะพ้นปัญหา (ขั้นนิโรธ) 8) การปฏิบัติเพื่อแก้ปัญหามาตามแนวที่ถูกต้อง (ขั้นมรรค)

ชุติกัญจน เบญจพรวัฒนา (2547: 75) ได้นำลักษณะกัลยาณมิตรมาใช้ในการนิเทศ การจัดการเรียนการสอนของครู โดยกล่าวว่าการนิเทศแบบกัลยาณมิตรเป็นกระบวนการแนะนำ ช่วยเหลือเพื่อนครูด้วยความมีน้ำใจ นอบน้อมถ่อมตน และสร้างสรรค์สิ่งที่ดีงามต่อกัน ด้วยการ นำเอาหลักความเป็นกัลยาณมิตรของพระพุทธศาสนามาเป็นแนวทางในการปฏิบัติการณ์เทศภายใน ระหว่างผู้นิเทศกับผู้รับการนิเทศ ซึ่งมี 5 ขั้นตอน ได้แก่ 1) การสร้างความเป็นมิตร 2) คิดวางแผน ร่วมกัน 3) หมั่นติดตามเยี่ยมชม 4) นำผลกลับมาวิเคราะห์ 5) การพัฒนาคุณภาพ

พระราชวรมณี (ประยูร ธรรมจิตโต) (2543: 23) กล่าวว่า บทบาทกัลยาณมิตรของครู นั้นคือครูต้องกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดฉันทะใฝ่รู้และสามารถเข้าถึงความรู้จากแหล่งข้อมูลต่างๆ ซึ่งมีอยู่ มากมายในยุคข้อมูลข่าวสาร ปัจจัยภายนอกมีความสำคัญเท่ากับปัจจัยภายในซึ่งขยายออกเป็น 4 ขั้น คือ 1) สัมปรัสังสวะ คบคนดี คือ มีครูหรือแหล่งข้อมูลที่เป็นกัลยาณมิตร 2) สัทธัมมัสสนะ รับคำสอนของครูหรือแสวงหาความรู้จากแหล่งกัลยาณมิตรที่สอนหรือเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารได้ อย่างแจ่มแจ้ง จูงใจ แก่ล้วยกล้ารับ 3) โยนิโสมนสิการ คิดวิเคราะห์ย่อยข้อมูลที่ได้จากแหล่ง

กลายณมิตรให้จหมหายแล้วกลายเป็นเรา (Internalization) 4) ชัมมนุชัมมปฏิบัติ ควรจะฝึ่งแน่นถ้าได้ ทดลอปปฏิบัติจนเกิดทักษะความชำนาญ ในขณะที่เดียวกัน เราจะเรียนได้ดีถ้าเจริญจิตตภาวนาไป พร้อม ๆ กัน ผู้เรียนต้องสามารถนำสมาธิที่ได้ฝึกจิตตภาวนาไปช่วยให้มีสมาธิในการเรียน

ลักษณะของผู้ที่มีคุณธรรมกลายณมิตรจากที่ได้กล่าวมาสรุปได้ว่า บุคคลนั้นจะเป็น บุคคลที่เป็นกลายณมิตรเป็นมิตรที่ดีทำให้ผู้ที่เข้าใกล้ มีความสุขความเจริญใจ โดยเฉพาะผู้ที่เป็นครู ที่มีกลายณมิตรธรรมย่อมนำมาซึ่งเป็ความมิตรกับบุคคลผู้อื่น คอยดูแล แนะนำ ด้วยความรัก ความเมตตา ประพฤติตนเป็นเป็นแบบอย่าง ยึดมั่นในสิ่งที่ดีงาม

2.1.3 แนวคิดการพัฒนาทางด้านจิตพิสัยของบลูม (Affective Domain)

บลูม (ทิสนา แชมมณี. 2546: 44-46; อ้างอิงจาก Bloom. 1956) ได้จำแนก จุดมุ่งหมายทางการศึกษาออกเป็น 3 ด้านคือ ด้านพุทพิสัยหรือด้านความรู้ วามเข้าใจ (Cognitive Domain) ด้านเจตคติหรือด้านจิตใจ อารมณ์และความรู้สึก (Affective Domain) และด้านทักษะคือ ด้านการปฏิบัติหรือการกระทำ (Psychomotor Domain) ซึ่งในด้านจิตพิสัยนี้ เขาได้จำแนก จุดมุ่งหมายออกเป็น 5 ระดับซึ่ง สามารถอธิบายเป็นขั้นตอนสำคัญของการเกิดเจตคติและการ พัฒนาลักษณะนิสัย ได้ดังนี้

1. ขั้นการรับรู้ (Perceiving or Receiving) การที่บุคคลจะเกิดพัฒนาลักษณะ นิสัยใดๆ ได้บุคคลนั้นจะต้องมีโอกาสรับรู้และใส่ใจในสิ่งนั้นๆ ก่อน ดังนั้นหากเราต้องการจะพัฒนา คุณธรรมจริยธรรมหรือค่านิยมใดๆ ให้แก่บุคคล เราจึงต้องพยายามจัดสิ่งเร้าหรือสถานการณ์ที่ช่วย ให้บุคคลนั้นเกิดการรับรู้และสนใจในคุณธรรมจริยธรรมหรือค่านิยมนั้น ๆ

2. ขั้นการตอบสนอง (Responding) แม้บุคคลได้รับรู้และเกิดความสนใจในสิ่ง นั้นแล้ว แต่หากไม่มีโอกาสได้ตอบสนองต่อสิ่งนั้น ความสนใจนั้นก็จะได้ไม่ได้รับการพัฒนาไปจนถึง ระดับการพัฒนาเป็นลักษณะนิสัย ดังนั้นในการสอนจึงจำเป็นต้องพยายามให้บุคคลนั้น มีโอกาส ตอบสนองต่อสิ่งนั้นและเกิดความรู้สึกพึงพอใจ ซึ่งจะช่วยให้บุคคลนั้น พัฒนาความสนใจที่มีอยู่ให้ มากขึ้น

3. ขั้นการเห็นคุณค่า (Valuing) หากบุคคลมีโอกาสตอบสนองต่อสิ่งใดแล้วได้ รับผลที่พึงพอใจ บุคคลนั้นก็จะเริ่มเห็นคุณค่าของสิ่งนั้น ดังนั้น หากสามารถจัดประสบการณ์หรือ กิจกรรมต่างๆที่บุคคลนั้น จะได้รับประโยชน์จากการปฏิบัติตามคุณธรรม จริยธรรมหรือค่านิยมนั้น ก็จะช่วยให้บุคคลเห็นคุณค่าของการปฏิบัติและเต็มใจที่จะปฏิบัติเช่นนั้นต่อไป

4. ขั้นการจัดระบบ (Organizing) การที่บุคคลเห็นคุณค่าของคุณธรรม จริยธรรม หรือค่านิยมใดๆ แล้ว จะสามารถพัฒนาขึ้นไปเป็นลักษณะนิสัยได้นั้น บุคคลนั้นจะต้องมีการนำไป ปฏิบัติหรือนำไปใช้ในระบบชีวิตของตน การจัดระเบียบ หรือระบบในการปฏิบัติตนตามคุณธรรม จริยธรรมหรือค่านิยมนั้น ๆ ในวิถีการดำเนินชีวิตของตน จึงเป็สิ่งสำคัญที่จะช่วยให้บุคคลนั้นๆ ได้ ก้าวไปสู่ขั้นสูงสุดของการพัฒนาทางด้านจิตพิสัย คือ ขั้นพัฒนาเป็นลักษณะนิสัย

5. ขั้นการพัฒนาเป็นลักษณะนิสัย (Characterization) บุคคลที่สามารถปฏิบัติตนตามคุณธรรม จริยธรรมหรือค่านิยมที่ยึดถือในวิถีการดำเนินชีวิตของตนอย่างสม่ำเสมอ ในที่สุดก็จะพัฒนาถึงขั้น พัฒนาถึงขั้นการเป็นลักษณะนิสัยของตน ซึ่งนับเป็นขั้นสูงสุดของการพัฒนาทางด้านจิตพิสัย

จากแนวคิดข้างต้นการจะปลูกฝังและพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมและค่านิยมใดๆ ให้แก่บุคคลเพื่อให้เป็นลักษณะนิสัยของบุคคลนั้น สามารถทำได้โดยวิธีการดังต่อไปนี้

1. จัดสิ่งเร้าให้บุคคลนั้น ได้รับรู้และเกิดความสนใจในเรื่องที่ต้องการปลูกฝัง
2. จัดกิจกรรมหรือประสบการณ์ที่ช่วยให้บุคคลนั้น ได้มีการตอบสนองในเรื่องนั้น และเกิดความพึงพอใจ

3. ช่วยให้ผู้บุคคลเห็นคุณค่าของเรื่องนั้น โดยการช่วยให้เขาเห็นประโยชน์ที่ได้รับประโยชน์หรือเกิดความพึงพอใจที่มากเพียงพอ

4. ช่วยให้ผู้บุคคลนั้น มีโอกาสจัดระเบียบในการนำเรื่องนั้น ไปใช้ในระบบชีวิตของตนและให้การเสริมแรงอย่างเหมาะสมเมื่อศึกษาแนวคิดการพัฒนาจิตพิสัยของบลูมแล้ว พบว่าแนวทางในการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมหรือค่านิยม นั้น ต้องจัดสิ่งเร้าให้เด็กเกิดความสนใจรับรู้ในคุณธรรมหรือค่านิยมนั้นๆ อย่างเต็มใจแล้วจัดสถานการณ์ที่เปิดโอกาสให้เด็กได้ตอบสนองต่อคุณธรรมหรือค่านิยมนั้นเช่น การพูดแสดงความคิดเห็น ปฏิบัติตามคุณธรรมหรือค่านิยมนั้น ได้ สัมภาษณ์ พูดคุยกับบุคคลที่มีคุณธรรมหรือค่านิยมนั้น เมื่อเด็กเห็นว่าการกระทำตามโดยยึดคุณธรรมหรือค่านิยมนั้น เป็นประโยชน์จากการได้รับการตอบสนองในทางที่ดี เด็กจะเห็นคุณค่าและยอมรับในคุณธรรมหรือค่านิยมนั้นนำไปปฏิบัติใช้ในชีวิตประจำวัน จนกระทั่งเป็นลักษณะนิสัยได้ ดังนั้น แนวคิดการพัฒนาจิตพิสัย ของบลูมจึงสามารถนำมาสร้างเป็นแนวทางในการส่งเสริมให้เด็กปฐมวัยเกิดความฉลาดทางอารมณ์ได้เช่นกัน

2.2 ทฤษฎีเกี่ยวข้องกับการพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ KID-D

2.2.1 ทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาของวิกตอทสกี (Vygotsky)

วิกตอทสกีเป็นนักจิตวิทยาชาวรัสเซียได้ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับพัฒนาการทางสติปัญญาในสมัยเดียวกับเพียเจต์ ทฤษฎีของวิกตอทสกี เน้นความสำคัญของวัฒนธรรมและสังคมและการเรียนรู้ที่มีต่อการพัฒนาการทางสติปัญญา วิกตอทสกีกล่าวว่า การเข้าใจพัฒนาการของมนุษย์จะต้องเข้าใจวัฒนธรรมที่เด็กได้รับการอบรมเลี้ยงดูเพราะตั้งแต่แรกเกิดมนุษย์จะได้รับอิทธิพลจากสิ่งแวดล้อมจากมนุษย์ คือ วัฒนธรรมแต่ละวัฒนธรรมจะช่วยบ่งชี้ผลผลิตพัฒนาการของเด็ก สถาบันต่างๆ เริ่มจากครอบครัวขึ้นไปมีบทบาทสำคัญที่จะช่วยให้เด็กเรียนรู้ และมีอิทธิพลต่อพัฒนาการทางสติปัญญา พัฒนาการทางสติปัญญาจะเพิ่มถึงขั้นสูงสุดตามศักยภาพของแต่ละบุคคลได้ เมื่อได้รับการช่วยเหลือจากผู้ใหญ่หรือผู้ที่อยู่ใกล้ชิดกับเด็ก ซึ่ง วิกตอทสกีได้แบ่งระดับพัฒนาการทางสติปัญญาไว้ 2 ขั้น คือ (สุรางค์ โคว์ตระกูล. 2556: 61-62)

1. ระดับสติปัญญาขั้นเบื้องต้น (Elementary mental processes) หมายถึง สติปัญญามูลฐานตามธรรมชาติโดยไม่ต้องเรียนรู้ เช่น เด็กสามารถดูนม สามารถใช้ส่วนต่างๆ ของร่างกายในการสัมผัสจับต้อง ตรวจสอบสิ่งแวดล้อมรอบตัว สามารถช่วยตัวเองตามธรรมชาติ เช่น ใช้มือเกาะเก้าอี้ โต๊ะ เพื่อจะยืนได้ เป็นต้น

2. ระดับสติปัญญาขั้นสูง (Higher mental processes) หมายถึง สติปัญญาที่เกิดจากการมีปฏิสัมพันธ์กับผู้ใหญ่ที่ให้การอบรมเลี้ยงดูถ่ายทอดวัฒนธรรมให้โดยใช้ภาษา เด็กจะเรียนรู้ภาษาทำให้เกิดความคิดรวบยอด สัญลักษณ์ต่างๆ ช่วยให้เด็กเข้าใจสิ่งแวดล้อม ภาษาเป็นเครื่องมือสำคัญในการคิด และมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาทางสติปัญญา

ซึ่งวิกอทสกี ได้แบ่งพัฒนาการของภาษา เป็น 3 ขั้น (สุรางค์ โค้วตระกูล. 2556: 62-63; อ้างอิงจาก Palincsar; & Brown.1989: 117-175) ดังนี้

1. ภาษาสังคม (Social Speech) เป็นภาษาที่ใช้ในการมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น อายุระหว่างแรกเกิด-3 ปี เป็นขั้นแรกของพัฒนาการทางภาษา เด็กจะใช้ภาษาเพื่อการแสดงความคิดหรืออารมณ์ และในการควบคุมพฤติกรรมของผู้อื่น โดยใช้คำพูดพยางค์เดียว เช่น “ไม่” หมายความว่า “ไม่ชอบ” “ไม่ต้องการ” “ไม่ได้” หรือ “น้ำ” หมายความว่า ต้องการดื่มน้ำ

2. ภาษาที่พูดกับตนเอง (Egocentric Speech) อายุระหว่าง 3 – 7 ปี เด็กวัยนี้จะใช้ภาษาพูดกับตนเองโดยไม่จำเป็นต้องเกี่ยวข้องกับใคร เด็กจะใช้ภาษาลำพังกับเป็นสิ่งที่สั่งให้ทำงาน แม้ว่าจะพูดคนเดียวแต่มักจะออกเสียงให้คนอื่นได้ยินด้วย วิกอทสกีให้ความสำคัญกับภาษาในช่วงนี้ว่ามีบทบาทสำคัญในการประสานความคิดและพฤติกรรมหรือการแสดงออก

3. ภาษาที่พูดในใจเฉพาะตนเอง (Inner Speech) อายุ 7 ปีขึ้นไป ภาษาที่พูดในใจเป็นตัวแปรสำคัญในการพัฒนาสติปัญญาขั้นสูง การคิดทุกอย่างใช้ภาษาที่พูดในใจเงียบ จากการวิจัยเกี่ยวกับการใช้ภาษาที่พูดในใจเฉพาะตัวและการคิดแก้ปัญหาพบว่าเด็กจะใช้ภาษาที่พูดในใจบ่อยขึ้นตามอายุและเมื่อพบปัญหาที่ซับซ้อน

ทฤษฎีประวัติศาสตร์สังคมของวิกอทสกี เน้นความสำคัญของวัฒนธรรมและสังคมว่ามีอิทธิพลต่อพัฒนาการสติปัญญามาก วิกอทสกีเห็นความสำคัญของการสอนหรือการช่วยเหลือให้เด็กพัฒนาสติปัญญาอย่างเต็มที่ศักยภาพของแต่ละคน เด็กบางคนสามารถเรียนรู้สิ่งใหม่ได้ด้วยตนเองโดยไม่ต้องให้ผู้ใหญ่ช่วยบางคนไม่สามารถจะเรียนรู้สิ่งใหม่ได้ด้วยตนเองแต่ถ้าผู้ใหญ่ให้ความช่วยเหลือเล็กน้อยก็จะสามารถทำได้ เด็กบางคนจะไม่สามารถเรียนรู้ได้แม้ว่าจะได้รับความช่วยเหลือ แม้เด็กที่อยู่ในวัยเดียวกันก็อาจจะมีบริเวณความใกล้เคียงพัฒนาสติปัญญา (Zone of Proximal Development) ในระดับที่แตกต่างกัน วิกอทสกีเชื่อว่าการให้ความช่วยเหลือชี้แนะจากเพื่อน จากครู หรือจากคนในสังคมจะช่วยเด็กที่อยู่ในบริเวณความใกล้เคียงพัฒนาสติปัญญาให้สามารถทำงานใหม่ ซึ่งเด็กไม่สามารถทำได้ด้วยตนเองในตอนแรกให้สัมฤทธิ์ผลตามวัตถุประสงค์ กระบวนการทางสังคม การมีปฏิสัมพันธ์ของเด็กและบุคคลอื่นๆ การมีส่วนร่วมกันในการแลกเปลี่ยนพูดจากันอย่างมีความหมายด้วยบรรยากาศของความเป็นกัลยาณมิตร กิจกรรมทางความคิด การมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด บุคคลที่อยู่ในสิ่งแวดล้อมทางสังคมของเด็ก รวมทั้งภาษาและ

วัฒนธรรมเป็นองค์ประกอบสำคัญยิ่งในกระบวนการพัฒนาสติปัญญาของเด็ก (เพ็ญจันทร์ เจริญประเสริฐ, 2542: 25)

ทฤษฎีประวัติศาสตร์สังคมของวิกตอร์สกีจากข้อความข้างต้นพอสรุปได้ว่า เน้นความสำคัญของวัฒนธรรมและสังคมว่ามีอิทธิพลต่อพัฒนาการสติปัญญามากวิกตอร์สกีเห็นความสำคัญของการสอนหรือการช่วยเหลือให้เด็กพัฒนาสติปัญญาอย่างเต็มที่ศักยภาพของแต่ละคนเด็กบางคนสามารถเรียนรู้สิ่งใหม่ด้วยตนเองโดยไม่ต้องให้ผู้ใหญ่ช่วยบางคนไม่สามารถจะเรียนรู้สิ่งใหม่ได้ด้วยตนเองแต่ถ้าผู้ใหญ่ให้ความช่วยเหลือเล็กน้อยก็จะสามารถทำได้ เด็กบางคนจะไม่สามารถเรียนรู้ได้แม้ว่าจะได้รับความช่วยเหลือ แม้เด็กที่อยู่ในวัยเด็กเดียวกันก็อาจจะมีความใกล้เคียงพัฒนาสติปัญญา

2.2.2 ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของโคลเบอร์ก

ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของโคลเบอร์ก มีรากฐานมาจากทฤษฎีของเพียเจต์ โดยแบ่งพัฒนาการทางจริยธรรมออกเป็น 3 ระดับ และแต่ละระดับมี 2 ขั้น รวมทั้งหมด 6 ขั้น ดังนี้ (สุรางค์ ไคว์ตระกูล, 2556: 68-75; พรรณทิพย์ ศิริวรรณบุศย์, 2553: 165-167; สิริมา ภิญโญนันตพงษ์, 2556: 61-62)

- ขั้นที่ 1 หลักการเชื่อฟังและหลบหลีกการถูกลงโทษ
- ขั้นที่ 2 หลักการแสวงหารางวัล
- ขั้นที่ 3 หลักการทำตามความเห็นชอบของผู้อื่น
- ขั้นที่ 4 หลักการทำตามกฎระเบียบและข้อบังคับของสังคม
- ขั้นที่ 5 หลักการทำตามคำมั่นสัญญา
- ขั้นที่ 6 หลักการยึดอุดมคติสากล

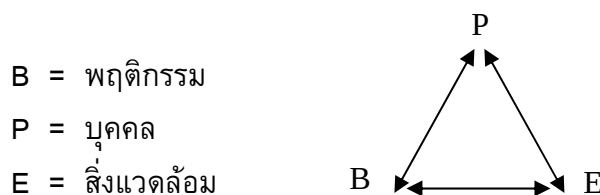
โดยโคลเบอร์ก เห็นว่าบุคคลต้องผ่านการพัฒนาทางจริยธรรมขั้นต้นๆ ซึ่งจะเป็นรากฐานสำหรับการพัฒนาจริยธรรมในขั้นต่อไป และยากที่จะกลับไปขั้นเดิม เมื่อพิจารณาขั้นพัฒนาการทางจริยธรรมของเด็กปฐมวัยตามทฤษฎีของโคลเบอร์ก พบว่า เด็กปฐมวัยมีพัฒนาการอยู่ในระดับก่อนกฎเกณฑ์ เด็กจะทำตามคำสั่งที่กำหนดว่าดีหรือไม่ มองผลการกระทำว่าจะได้รับความพึงพอใจหรือไม่พึงพอใจและจะทำตามกฎเกณฑ์ที่ผู้มีอำนาจเหนือตนคือผู้ใหญ่เป็นผู้กำหนดไว้ โดยเด็กจะทำตามที่ถูกสั่งสอนว่าเป็นสิ่งที่ถูกต้องเพราะไม่ต้องการถูกลงโทษให้ได้รับความเจ็บปวด จึงละเว้นในสิ่งที่ผู้ใหญ่บอกว่าไม่ควรทำและเลือกทำแต่สิ่งที่นำความพอใจมาให้เท่านั้น โดยที่พัฒนาการทางจริยธรรมของเด็กปฐมวัยขึ้น อยู่กับการปฏิบัติตนของผู้ใหญ่ใกล้ชิดกับพ่อแม่ และครูผู้สอน ดังนั้นหากต้องการพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์ให้กับเด็กปฐมวัยผู้ใหญ่ต้องเปิดโอกาสให้เด็กปฐมวัยได้ฝึกการควบคุมอารมณ์ตามความต้องการของตนเอง รู้จักผิดชอบชั่วดี สามารถอธิบายปัญหาแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ซึ่งจะส่งผลให้การพัฒนาการทางใช้เหตุผลของเด็กมีพัฒนาการสูงขึ้น ทฤษฎีการพัฒนาจริยธรรมของโคลเบอร์ก สามารถสรุปได้ว่า การเกิดลักษณะความ

ฉลาดทางอารมณ์ในเด็กปฐมวัยได้ โดยความฉลาดทางอารมณ์ของเด็กเป็นการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมในการเลือกที่จะปฏิบัติหรือไม่ปฏิบัติพฤติกรรมใดๆ ในการอยู่ร่วมกับบุคคลอื่น หากต้องการให้เด็กปฏิบัติกับบุคคลอื่นต้องให้เด็กปฐมวัยรู้จักควบคุมอารมณ์ของตนเอง ต้องรับรู้ความรู้สึกของผู้อื่น มีการเอาใจเขามาใส่ใจเรา มีมนุษยสัมพันธ์ให้ความร่วมมือกับผู้อื่นและรู้จักใช้เหตุผล ครูในฐานะผู้จัดการเรียนต้องสร้างข้อตกลงให้กับเด็กเพราะเด็กจะมองว่าข้อตกลงเป็นสิ่งที่ต้องปฏิบัติตามการไม่ปฏิบัติตามข้อตกลงจะไม่ได้รับการยอมรับและครูต้องยอมรับ หากเด็กสามารถปฏิบัติตาม ข้อตกลงได้เป็นอย่างดี และครูต้องเปิดโอกาสให้เด็กได้อธิบายการกระทำของตนเองและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับผู้ใหญ่ และมีความรับผิดชอบในการควบคุมพฤติกรรมของตนเองจะทำให้ลักษณะการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมของเด็กสูงขึ้น

2.2.3 ทฤษฎีการเรียนรู้ทางปัญญาเชิงสังคมของแบนดูรา

ทฤษฎีการเรียนรู้ทางปัญญาสังคม (Theory of Social Cognitive) พัฒนาโดยนักจิตวิทยาอัลเบิร์ต แบนดูรา (Albert Bandura) มีความเชื่อว่าการเรียนรู้ของมนุษย์ส่วนมากเป็นการเรียนรู้โดยการสังเกตหรือการเลียนแบบ เนื่องจากมนุษย์มีปฏิสัมพันธ์ (interact) กับสิ่งแวดล้อมรอบตัวอยู่เสมอ แบนดูราจึงอธิบายว่า การเรียนรู้เกิดจากการปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนและสิ่งแวดล้อมในสังคม ซึ่งทั้งผู้เรียนและสิ่งแวดล้อมมีอิทธิพลต่อกันและกัน (ดวงเดือน ศาสตราจารย์. 2547: 114-115; สมโภชน์ เอี่ยมสุภาษิต. 2550: 48-60; สุรางค์ ไคว์ตระกูล. 2556: 235-248) เขาเชื่อว่าการศึกษากิจกรรมในปัจจุบันนี้ควรลดการให้ความสำคัญในเรื่องการควบคุมภายใน แต่ควรให้ความสำคัญในการศึกษาตัวควบคุมภายนอก คือ ตัวเสริมแรงต่างๆ ซึ่งมีปฏิสัมพันธ์กับพฤติกรรม

เนื่องจากทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมของแบนดูราเป็นทฤษฎีที่ว่าด้วยพฤติกรรมกระทำที่บุคคลแสดงออกมา ซึ่งเหมาะที่จะใช้ในการพัฒนาในด้านความรู้ของการเป็นแบบอย่างซึ่งมีแนวคิดว่าการเรียนรู้ด้วยการสังเกตจากบุคคลหรือจากต้นแบบ ทำให้เกิดการเรียนรู้ทางด้านปัญญา ซึ่งไม่ได้เกิดจากปัจจัยภายนอกอย่างเดียว แต่เกิดจากตัวแปรภายในบุคคล การเรียนรู้ทางสังคมนั้นเกิดจากการสังเกตจากต้นแบบ โดยแนวคิดพื้นฐานว่าการเรียนรู้เกิดได้จากประสบการณ์ตรงของบุคคล การสังเกตจากผู้อื่น และการฟังคำบอกเล่าหรืออ่านบันทึกของผู้อื่นและอธิบายการเกิดจริยธรรมว่าเป็นผลสังคมประกิต เนื่องจากคนเรามีปฏิสัมพันธ์ (Interact) กับสิ่งแวดล้อมที่อยู่รอบตัวเราอยู่เสมอ และทุกคนเป็นส่วนหนึ่งของสังคมมนุษย์ โดยมีหลักพื้นฐาน 3 ประการ คือ 1) กระบวนการเรียนรู้เกิดจากกระบวนการปัญญาและทักษะการตัดสินใจของผู้เรียน 2) การเรียนรู้เป็นปฏิสัมพันธ์ระหว่างสิ่งแวดล้อม (Environment) องค์ประกอบของแต่ละบุคคล (Personal factors) และพฤติกรรม (Behavior) ที่บุคคลแสดงออกมา 3) การเรียนรู้เป็นผลการเอารหัสทางภาพและคำของพฤติกรรมที่ผู้เรียนอาจแสดงหรือไม่แสดงพฤติกรรมในระยะต่อไปได้ ซึ่งอธิบายได้ ดังแสดงในภาพประกอบ 2 ดังนี้

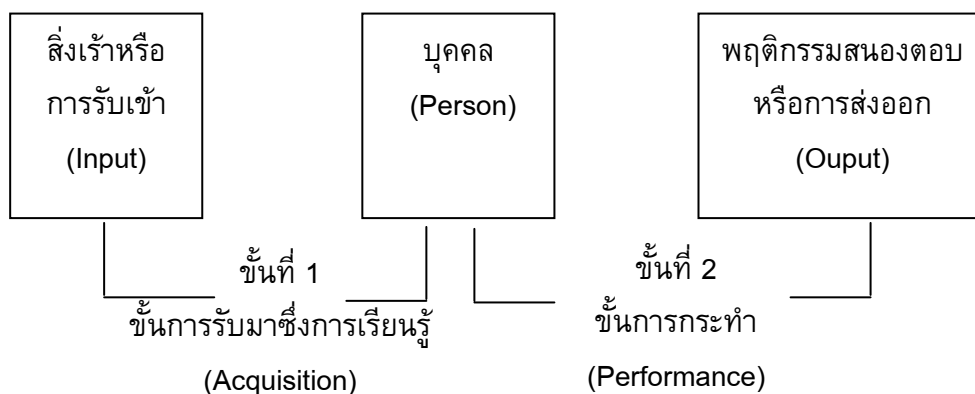
ภาพประกอบ 2 การปฏิสัมพันธ์ของอินทรีย์กับสิ่งแวดล้อม

จะเห็นว่าพฤติกรรมและสิ่งแวดล้อมไม่สามารถแยกออกจากกันได้และเขายังเชื่อว่ามนุษย์ใช้สภาพเงื่อนไขของสิ่งแวดล้อม ซึ่งมีผลต่อพฤติกรรม ประสบการณ์ตัดสินใจพฤติกรรมครั้งต่อไป

จากทฤษฎีพัฒนาการของแบนดูรา สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนรู้ได้ ดังนี้ คือ ครูผู้สอนต้องจัดสภาพแวดล้อมให้เด็กเกิดความสนใจพร้อมที่จะเรียนรู้ หากมีตัวอย่างสถานการณ์ให้เด็กเรียนรู้ ต้องยกตัวอย่างสถานการณ์ให้เด็กเรียนรู้ เช่น ให้เด็กดูภาพเด็กทะเลาะกัน เพราะแย่งของเล่นและมีตัวแบบให้เด็กดูผลของการกระทำ เพื่อให้เด็กเลือกปฏิบัติตามแบบอย่างที่ดีและวางรากฐานความคิดและความรู้สึกทางบวก โดยการสร้างแรงจูงใจให้เด็กเกิดความพยายามอยากปฏิบัติกิจกรรม และมีความอดทนไม่ล้มเลิกกลางคัน โดยครูต้องเป็นแม่แบบในการปฏิบัติกิจกรรมที่สดชื่น เบิกบาน คล่องแคล่ว ย่อมทำให้เด็กเกิดความสนุกสนานอยากเรียนรู้

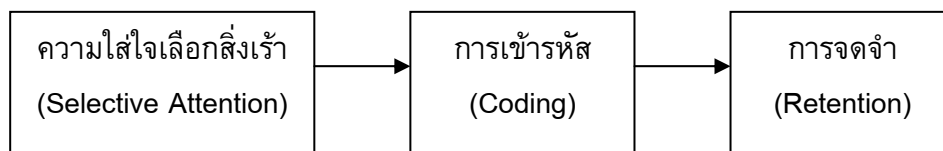
ขั้นตอนการเรียนรู้โดยการสังเกตหรือเลียนแบบ

แบนดูรา กล่าวว่า การเรียนรู้ทางสังคมด้วยการรู้คิดจากการเลียนแบบมี 2 ขั้น คือ ขั้นแรกเป็นขั้นการรับมาซึ่งการเรียนรู้ (Acquisition) ทำให้สามารถแสดงพฤติกรรมได้ ขั้นที่ 2 เรียกว่าขั้นการกระทำ (Performance) ซึ่งอาจจะกระทำหรือไม่กระทำก็ได้ การแบ่งขั้นของการเรียนรู้แบบนี้ทำให้ทฤษฎีการเรียนรู้ของบันดูราแตกต่างจากทฤษฎีพฤติกรรมนิยมชนิดอื่นๆ การเรียนรู้ ที่แบ่งออกเป็น 2 ขั้น อาจจะแสดงดังภาพประกอบ 3 ดังต่อไปนี้ (สุรางค์ โค้วตระกูล, 2556: 239-242)

ภาพประกอบ 3 ขั้นตอนการเรียนรู้โดยการเลียนแบบ

ขั้นการรับมาซึ่งการเรียนรู้ ประกอบด้วยส่วนประกอบที่สำคัญเป็นลำดับ 3 ลำดับ ดังแสดงในภาพประกอบ 4

ภาพประกอบ 4 ส่วนประกอบของการเรียนรู้ขั้นการรับมาซึ่งการเรียนรู้

จากภาพประกอบจะเห็นได้ว่าส่วนประกอบทั้ง 3 อย่างของการรับมาซึ่งการเรียนรู้ เป็นกระบวนการทางพุทธิปัญญา (Cognitive Process) ความใส่ใจที่เลือกสิ่งเร้ามีบทบาทสำคัญในการเลือกตัวแบบ และในขั้นการกระทำ (Performance) นั้นขึ้นอยู่กับผู้เรียน เช่น ความสามารถทางด้านร่างกาย ทักษะต่างๆ รวมทั้งความคาดหวังที่จะได้รับแรงเสริมซึ่งเป็นแรงจูงใจ

กระบวนการในการเรียนรู้โดยการสังเกตจากตัวแบบ

แบนดูราได้อธิบายกระบวนการเรียนรู้โดยการสังเกตหรือการเรียนรู้โดยตัวแบบมี 4 กระบวนการ ดังนี้

1. กระบวนการความใส่ใจ (Attentional Process) ความใส่ใจของผู้เรียนมีความสำคัญอย่างมากถ้าผู้เรียนไม่มีความใส่ใจหรือสนใจในการเรียนรู้โดยการสังเกตหรือการเลียนแบบก็绝不会เกิดขึ้น แบนดูรากล่าวว่า ผู้เรียนจะต้องรับรู้ส่วนประกอบที่สำคัญของพฤติกรรมของผู้ที่เป็นตัวแบบองค์ประกอบที่สำคัญแบบที่มีอิทธิพลต่อความใส่ใจของผู้เรียนมีหลายอย่าง เช่น เป็นผู้มีเกียรติสูง มีความสามารถสูง หน้าตาดี มีอำนาจให้รางวัลหรือลงโทษ เป็นต้น และคุณลักษณะของผู้เรียนก็มีความสัมพันธ์กับกระบวนการความใส่ใจ เช่น วัยของผู้เรียน ความสามารถทางด้านพุทธิปัญญา ทักษะทางการใช้มือและส่วนต่างๆ ของร่างกายความรู้สึกว่าตนนั้นมีค่า (Self-Esteem) ความต้องการและทัศนคติของผู้เรียน เป็นต้น

2. กระบวนการจดจำ (Retention Process) แบนดูรา อธิบายว่า การที่ผู้เรียนหรือผู้สังเกตสามารถที่จะเลียนแบบหรือแสดงพฤติกรรมเหมือนตัวแบบได้ก็เป็นเพราะผู้เรียนบันทึกสิ่งที่ตนสังเกตจากตัวแบบไว้ในความจำระยะยาว พบว่า ผู้สังเกตที่สามารถอธิบายพฤติกรรม หรือการกระทำของตัวแบบด้วยคำพูด หรือสามารถมีภาพพจน์สิ่งที่ตนสังเกตไว้ในใจจะเป็นผู้ที่สามารถจดจำสิ่งที่เรียนรู้ โดยการสังเกตได้ดีกว่าผู้ที่เพียง แต่ดูเฉยๆ หรือทำงานอื่นในขณะที่ดูตัวแบบไปด้วย สรุปแล้ว ผู้สังเกตที่สามารถระลึกถึงสิ่งที่สังเกตเป็นภาพพจน์ในใจ (Visual Image) และสามารถเข้ารหัสด้วยคำพูดหรือถ้อยคำ (Verbal Coding) จะเป็นผู้ที่สามารถแสดงพฤติกรรม

เลียนแบบจากตัวแบบได้แม้ว่าเวลาจะผ่านไปนานๆ และนอกจากนี้ ถ้าผู้สังเกตหรือผู้เรียนมีโอกาสที่จะได้เห็นตัวแบบแสดงสิ่งที่จะต้องเรียนรู้ซ้ำก็จะเป็นการช่วยความจำให้ดี

3. กระบวนการการแสดงผลพฤติกรรมเหมือนกับตัวแบบ (Reproduction Process)

กระบวนการการแสดงผลพฤติกรรมเหมือนตัวแบบเป็นกระบวนการที่ผู้เรียนแปรสภาพ (Transform) ภาพพจน์ (Visual Image) หรือสิ่งที่จำไว้เป็นการเข้ารหัสเป็นถ้อยคำ (Verbal Coding) ในที่สุดแสดงออกมาเป็นการกระทำหรือแสดงผลพฤติกรรมเหมือนกับตัวแบบปัจจัยที่สำคัญของกระบวนการนี้คือ ความพร้อมทางด้านร่างกายและทักษะที่จำเป็นจะต้องใช้ในการเลียนแบบของผู้เรียนถ้าหากผู้เรียนไม่มีความพร้อมก็จะไม่สามารถที่จะแสดงผลพฤติกรรมเลียนแบบได้ แบนดูรา กล่าวว่า การเรียนรู้โดยการสังเกตหรือการเลียนแบบไม่ใช่เป็นพฤติกรรมที่ลอกแบบอย่างตรงไปตรงมา การเรียนรู้โดยการสังเกต ประกอบด้วย กระบวนการทางพุทธิปัญญา (Cognitive Process) และความพร้อมทางด้านร่างกายของผู้เรียน ฉะนั้นขั้นการแสดงผลพฤติกรรมเหมือนตัวแบบ (Reproduction) ของแต่ละบุคคลจึงแตกต่างกันไปผู้เรียนบางคนก็อาจจะทำได้ดีกว่าตัวแบบที่ตนสังเกตหรือบางคนก็สามารถเลียนแบบได้เหมือนมากบางคนก็อาจจะทำได้ไม่เหมือนกับ ตัวแบบเพียงแต่คล้ายคลึงกับตัวแบบมีบางส่วนเหมือนบางส่วนไม่เหมือนกับตัวแบบและผู้เรียนบางคนจะไม่สามารถแสดงผลพฤติกรรมเหมือนตัวแบบ ฉะนั้น แบนดูราจึงให้คำแนะนำแก่ผู้ที่มีหน้าที่เป็นตัวแบบ เช่น ผู้ปกครองหรือครูควรใช้ผลย้อนกลับที่ต้องตรวจสอบแก้ไข (Correcting Feedback) เพราะจะเป็นการช่วยเหลือให้ผู้เรียนหรือผู้สังเกตมีโอกาสทบทวนในใจว่าการแสดงผลพฤติกรรมของตัวแบบมีอะไรบ้างและพยายามแก้ไขให้ถูกต้อง

4. กระบวนการจูงใจ (Motivation Process) แบนดูรา (1965: 1982) อธิบายว่า

แรงจูงใจของผู้เรียนที่จะแสดงผลพฤติกรรมเหมือนตัวแบบที่ตนสังเกต เนื่องมาจากความคาดหวังว่าการเลียนแบบจะนำประโยชน์มาให้ เช่น การได้รับแรงเสริมหรือรางวัลหรืออาจจะนำประโยชน์บางสิ่งบางอย่างมาให้ รวมทั้งการคิดว่าการแสดงผลพฤติกรรมเหมือนตัวแบบจะทำให้ตนหลีกเลี่ยงปัญหาได้หรือควบคุมสถานการณ์ได้ กล่าวคือ ผู้เรียนไม่จำเป็นต้องแสดงผลพฤติกรรมทุกอย่างที่ตนเรียนรู้เสมอไป ดังนั้นการจูงใจให้เกิดการเรียนรู้จึงมีบทบาทสำคัญในการเลียนแบบจากการสังเกตผู้เรียนจะเลียนแบบพฤติกรรมที่ให้ผลดีกับเขามากกว่าที่จะเลียนแบบพฤติกรรมที่ให้โทษ และมีแนวโน้มที่จะเลียนแบบพฤติกรรมที่เขาพอใจมากกว่าพฤติกรรมที่เขาทำแล้วไม่สบายใจ (ดวงเดือน ศาสตร์ภักทร. 2547: 114-115)

ฟิชเชอร์และคนอื่นๆ (สมโภชน์ เอี่ยมสุภาษิต. 2550: 51; อ้างอิงจาก Fischer; & Gochros.1975; Ross. 1981) ได้สรุปหน้าที่ของตัวแบบออกเป็น 3 ลักษณะ ดังนี้

1. ทำหน้าที่สร้างพฤติกรรมใหม่ ในกรณีที่ผู้เรียนหรือผู้สังเกตตัวแบบนั้นยังไม่เคยได้เรียนรู้พฤติกรรมดังกล่าวมาก่อนเลยในอดีต เช่น พฤติกรรมการพูดของเด็กพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับทักษะในการช่วยเหลือตนเอง เป็นต้น

2. ทำหน้าที่เสริมพฤติกรรมที่มีอยู่แล้วให้ดีขึ้น ในกรณีที่ผู้เรียนหรือผู้สังเกตตัวแบบเคยเรียนรู้พฤติกรรมมาบ้างแล้วในอดีตตัวแบบจะทำหน้าที่เป็นแรงจูงใจให้ผู้ที่เคยเรียนรู้พฤติกรรมดังกล่าวพยายามพัฒนาให้ดียิ่งขึ้น

3. ทำหน้าที่ยับยั้งการเกิดพฤติกรรมในกรณีที่ผู้เรียนหรือผู้สังเกตมีพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์หรือยังไม่เคยมีพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์มาก่อนตัวแบบนั้นก็จะช่วยทำให้พฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์นั้นลดลงหรือไม่เกิดขึ้น

ประเภทของตัวแบบสามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภท คือ

1. ตัวแบบที่เป็นบุคคลจริง (Live Model) คือ ตัวแบบที่บุคคลได้มีโอกาสสังเกตและปฏิสัมพันธ์โดยตรง

2. ตัวแบบที่เป็นสัญลักษณ์ (Symbolic Model) คือ ตัวแบบที่เสนอผ่านสื่อต่างๆ เช่น นิทาน การ์ตูน วิทยุ โทรทัศน์ หนังสือนิยาย เป็นต้น

สรุปทฤษฎีการเรียนรู้ทางปัญญาสังคมของแบนดูรา คือ เป็นทฤษฎีที่เน้นการเรียนรู้โดยให้ผู้เรียนเรียนผ่านตัวแบบ จากการสังเกตพฤติกรรมของตัวแบบ สังเกตการตอบสนองและปฏิกิริยาของตัวแบบ สภาพแวดล้อมของตัวแบบ ผลการกระทำที่ตัวแบบได้รับ (สิริมา ภิญโญนนตพงษ์.2547: 50) และเกิดการเลียนแบบพฤติกรรมของตัวแบบ ซึ่งเป็นการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นได้ของเด็กปฐมวัย โดยการเรียนรู้จากตัวแบบนี้มีกระบวนการความใส่ใจที่ตัวแบบนั้นดึงดูดให้เด็กเกิดความสนใจและตั้งใจสังเกตพฤติกรรมของตัวแบบที่มีความเด่นชัด มีการแสดงออกที่ไม่ซับซ้อนทำให้เด็กเกิดความพึงพอใจ เห็นพฤติกรรมของตัวแบบนั้นมีคุณค่าและมีประโยชน์ จากนั้นเด็กจะจดจำลักษณะของ ตัวแบบจัดเก็บในกระบวนการเก็บจำ เก็บข้อมูลจากตัวแบบไปใช้ในการจำในรูปแบบสัญลักษณ์ จัดระบบโครงสร้างทางปัญญา มีการชักข้อมลักษณะของตัวแบบในความคิดของตน และชักข้อมด้วยการกระทำในกระบวนการแสดงพฤติกรรมเหมือนตัวแบบนั้น เด็กจะแสดงพฤติกรรมได้ดีหรือไม่ขึ้นอยู่กับปัจจัยที่สังเกตได้ ข้อมูลย้อนกลับจากการแสดงพฤติกรรมและเทียบกับภาพที่จำได้ ประกอบ กับทักษะของเด็กในการแสดงพฤติกรรมตามตัวแบบออกมาการที่เด็กเกิดการเรียนรู้แล้วจะแสดงพฤติกรรมอีกหรือไม่นั้นก็ขึ้นอยู่กับกระบวนการจูงใจต้องมีสิ่งล่อใจจากภายนอกกระตุ้นการรับรู้ ทำให้เป็นที่ยอมรับของสังคม และการแสดงพฤติกรรมตามตัวแบบนั้น ทำให้สามารถควบคุมสถานการณ์ต่างๆได้ ซึ่งอาจเป็นสิ่งที่ผู้อื่นได้รับ ตลอดจนสิ่งล่อใจของเด็กเอง อาจเป็นวัตถุสิ่งของและการประเมินตนเองที่ทำให้เด็กเกิดความพึงพอใจที่จะแสดงพฤติกรรมตามตัวแบบ

แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาพฤติกรรมมนุษย์

สังคมวัตถุเป็นลักษณะของบุคคลที่แสดงออกทางพฤติกรรมและจิตใจที่使人ที่ถูกรอบข้างเกิดความรู้สึก รัก ใฝ่慕 ใจ เชื่อถือ อบอุ่น สบายใจ รวมทั้งรู้สึกถึงความปลอดภัย เป็นต้น ซึ่งการแสดงออกถึงลักษณะภายนอก ได้แก่ กิริยาท่าทาง หรือคำพูด และลักษณะภายใน ได้แก่

นิสัยใจคอ ความคิด ความเชื่อ ทศนคติ อารมณ์ ซึ่งเป็นลักษณะสังคหัตถุสี่โดยรวมของบุคคล เรียกว่า บุคลิกภาพ (เต็มศักดิ์ คทวณิช. 2546: 233) ดังนั้น ลักษณะของสังคหัตถุสี่ หากมองตามแนวคิดของนักจิตวิทยาก็จะเป็นบุคลิกภาพแบบหนึ่งเช่นกัน การที่บุคคลจะมีบุคลิกภาพหรือพฤติกรรมแตกต่างกัน เนื่องมาจากปัจจัยที่สำคัญ ได้แก่ พันธุกรรมและสิ่งแวดล้อม

นักจิตวิทยาถือว่าสิ่งแวดล้อมเป็นปัจจัยสำคัญในการกำหนดพฤติกรรมโดยเฉพาะสิ่งแวดล้อมทางสังคม ซึ่งประกอบด้วยครอบครัว สถานศึกษา ศาสนา สื่อมวลชน รวมถึงสังคมในทุกระดับที่บุคคลมีโอกาสเข้าไปมีปฏิสัมพันธ์ด้วย (สงวน สุทธิเลิศอรุณ. 2545: 38) โดยสิ่งแวดล้อมเหล่านี้จะทำให้บุคคลได้เรียนรู้เป็นประสบการณ์แล้วสั่งสมขึ้นจนเกิดเป็นบุคลิกภาพเฉพาะของแต่ละบุคคล ตามแนวคิดของอัลเบิร์ต แบนดูรา (Albert Bandura) อธิบายเกี่ยวกับบุคลิกภาพเฉพาะของแต่ละบุคคลว่าเป็นผลมาจากการเรียนรู้จากตัวแบบทั้งหลายในสังคมโดยใช้การสังเกต (Observational Learning) แล้วจะเก็บตัวแบบในรูปของรหัสสลับไว้ในสมองที่จะถ่ายทอดทั้งความคิด และการแสดงออกพร้อมๆ กัน และยังทำหน้าที่ในการสร้างพฤติกรรมใหม่ที่ผู้สังเกตไม่เคยเรียนรู้และเสริมพฤติกรรมที่มีอยู่แล้วให้ดีขึ้น รวมทั้งยังทำหน้าที่ในการยับยั้งการเกิดพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ (สมโภชน์ เอี่ยมสุภาษิต. 2543: 50-52)

วิธีการใช้ตัวแบบให้ได้ประสิทธิภาพจะต้องคำนึงองค์ประกอบที่สำคัญ ได้แก่ 1) การคัดเลือกแบบ ซึ่งจะต้องเป็นตัวแบบที่ได้รับการยอมรับว่าเป็นตัวอย่างที่ดีในด้านนั้น เพราะจะทำให้ผู้เลียนแบบมีความมั่นใจที่จะเลียนแบบนั้นมากยิ่งขึ้น ตัวแบบและผู้เลียนแบบจะต้องมีลักษณะคล้ายคลึงกันหรือมีคุณสมบัติร่วมกัน ซึ่งจะช่วยให้เกิดความสนใจของผู้สังเกตและจะช่วยให้ประสิทธิภาพการเลียนแบบสูงขึ้นและลักษณะของพฤติกรรมที่เลียนแบบ ไม่ควรซับซ้อนเพราะจะทำให้การเลียนแบบเกิดขึ้นได้ง่าย 2) วิธีการให้ตัวแบบ ควรเสนอตัวแบบควบคู่กับการเสริมแรงอย่างเหมาะสมและอาจจะเสนอตัวแบบควบคู่กับสิ่งเร้าที่จำแนกความแตกต่างโดยสิ่งเร้าจะเป็นสัญญาณให้ผู้สังเกตทราบว่าถ้าแสดงพฤติกรรมที่พึงประสงค์จะได้รับการเสริมแรง รวมถึงมีการให้ข้อมูลย้อนกลับที่เหมาะสมด้วย (ผ่องพรรณ เกิดพิทักษ์. 2536: 53)

หลักการใช้ตัวแบบในการเสริมสร้างพฤติกรรมให้มีประสิทธิภาพนั้น ควรคำนึงถึงพฤติกรรมที่ต้องการให้ตัวแบบแสดงเพื่อให้บุคคลสังเกตและเลียนแบบควรมีความชัดเจน กล่าวคือสามารถสังเกตเห็น เข้าใจ และวัดได้ตรงกัน และพฤติกรรมนั้นต้องอยู่ในระดับความสามารถที่จะกระทำได้และควรเลือกตัวแบบที่มีลักษณะคล้ายคลึงกับผู้สังเกตและควรใช้การเสริมแรงทันทีเมื่อผู้สังเกตลอกเลียนแบบพฤติกรรมนั้นได้ถูกต้อง (สมโภชน์ เอี่ยมสุภาษิต. 2541: 260-261 อ้างอิงจาก Striefel. 1981)

นอกจากนี้ การมีตัวแบบที่ดีจะทำให้ผู้เลียนแบบเกิดความเชื่อซึ่งเป็นการความเชื่อที่ถูกต้องอยู่บนความเป็นเหตุเป็นผล ส่งผลให้เกิดความมั่นใจว่าสิ่งที่ตนสังเกตเห็นเป็นไปได้จริง เป็นสิ่งที่ดี มีคุณค่า และสามารถให้เห็นถึงจริงได้ ซึ่งในทางพุทธศาสนาเรียกว่า การใช้อองค์ประกอบภายในการพัฒนาให้บุคคลเกิดศรัทธาเป็นศรัทธาที่นำไปสู่ปัญญา (สมน อมรวิวัฒน์ . 2530: 64-65)

ตามแนวคิดของอัลเบิร์ต แบนดูรา (Albert Bandura) จากข้อความข้างต้นสรุปได้ว่าอธิบายเกี่ยวกับบุคลิกภาพเฉพาะของแต่ละบุคคลว่าเป็นผลมาจากการเรียนรู้จากตัวแบบทั้งหลายในสังคมโดยใช้การสังเกต (Observational Learning) แล้วจะเก็บตัวแบบในรูปของรหัสลับไว้ในสมองที่จะถ่ายทอดทั้งความคิด และการแสดงออกพร้อม ๆ กัน และยังทำหน้าที่ในการสร้างพฤติกรรมใหม่ที่ผู้สังเกตไม่เคยเรียนรู้และเสริมพฤติกรรมที่มีอยู่แล้วให้ดีขึ้น รวมทั้งยังทำหน้าที่ในการยับยั้งการเกิดพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์

2.2.4 ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมของสกินเนอร์

สกินเนอร์ (Skinner, 1953) นักจิตวิทยาชาวอเมริกันได้ทำการทดลองกับทารกโดยวางเงื่อนไขให้เกิดการกระทำ (operant conditioning) และได้ตั้งทฤษฎีว่าเมื่อบุคคลหรืออินทรีย์หนึ่งแสดงพฤติกรรมใดแล้วได้รับ (reinforcement) อินทรีย์นั้นหรือบุคคลนั้นก็จะทำพฤติกรรมนั้นซ้ำอีก ถ้าพฤติกรรมนั้นไม่ได้รับการเสริมแรงการกระทำนั้น ๆ ก็จะค่อยลดลงจนในที่สุดไม่เกิดพฤติกรรมนั้น ๆ อีกสกินเนอร์เชื่อว่า พฤติกรรมของมนุษย์เกิดจากการเรียนรู้และเปลี่ยนแปลงได้ แรงจูงใจที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมมนุษย์มีรากฐานมาจากการไม่ทำชั่วเพื่อหลีกเลี่ยงการลงโทษ (punishment) และต้องการการยอมรับการชมเชยหรือรางวัลซึ่งเป็นการเสริมแรงจากสังคมการพัฒนาจริยธรรมจึงมีความเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมประเพณีและค่านิยมที่สังคมยึดถือควรเสริมแรงโดยให้ความสนใจและชมเชยเด็กที่ทำความดี เช่นการรักษาระเบียบวินัยเพื่อปลูกฝังทัศนคติที่ดีต่อการรักษาระเบียบวินัยแก่เด็ก เป็นต้น

การปรับพฤติกรรมคือการให้แรงเสริมต่อพฤติกรรมที่พึงประสงค์ พฤติกรรมใดที่เด็กทำแล้วได้รับการเสริมแรง เด็กก็จะพฤติกรรมนั้นซ้ำอีก การเสริมแรงทางบวกนั้นจะต้องมีเงื่อนไขอยู่สองประการคือ บุคคลนั้นได้รับผลตอบแทนที่เขาพอใจและความถี่ของพฤติกรรมที่ดีเกิดขึ้น เทคนิคของการใช้หลักการเสริมแรงคือ

1. ให้คำชมเชย ยกย่องและให้ความสนใจต่อพฤติกรรมดีที่เด็กทำ
2. ให้เด็กทำกิจกรรมที่เขาชอบ เช่น ดูภาพยนตร์ที่สนุก ให้เล่นเกมการศึกษาที่เขาชอบระหว่างการรอผู้ปกครองที่มารับเข้าหลังโรงเรียนเลิกทำให้เขามีความสุขในการทำ ความดี (การรอคอย)
3. ให้รางวัลเป็นวัตถุ สิ่งของ เมื่อทำดี หรือการใช้แต้มดาวเพื่อเป็นคะแนนสะสมหรือให้สะสมเบี้ย (token) เพื่อแลกกับสิ่งของที่เด็กต้องการ

ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมของสกินเนอร์ เชื่อว่าพัฒนาการทางจริยธรรมของเด็กขึ้นอยู่กับ การเรียนรู้จากสังคมและจากสิ่งแวดล้อมรอบตัวเด็กพฤติกรรม การเรียนรู้ทางสังคมนี้เปลี่ยนแปลงได้ โดยมีอิทธิพลจากแรงจูงใจ เสริมแรงให้เด็กทำความดี การที่เด็กไม่ทำความชั่วนั้นก็เพื่อหลีกเลี่ยงการลงโทษ ถ้าต้องการให้เด็กทำความดีอย่างต่อเนื่องก็ต้องใช้วิธีการเสริมแรงซ้ำ การ

ทำตัวอย่างต่อเนื่องของเด็ก จะทำให้เด็กมีค่านิยมในการทำความดี ผู้ใหญ่อาจใช้หลักการเสริมแรงของสกินเนอร์ ช่วยปรับพฤติกรรมหรือช่วยปลูกฝังคุณธรรมค่านิยมที่ดีงามให้แก่เด็กได้

ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมของสกินเนอร์ จากข้อความข้างต้นสรุปได้ว่า พฤติกรรมของมนุษย์เกิดจากการเรียนรู้และเปลี่ยนแปลงได้แรงจูงใจที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมมนุษย์มีรากฐานมาจากการไม่ทำชั่วเพื่อหลีกเลี่ยงการลงโทษ (punishment) และต้องการการยอมรับการชมเชยหรือรางวัลซึ่งเป็นการเสริมแรงจากสังคมการพัฒนาจริยธรรมจึงมีความเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมประเพณีและค่านิยมที่สังคมยึดถือควรเสริมแรงโดยให้ความสนใจและชมเชยเด็กที่กระทำความดี

2.3 การจัดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะสัณห์ตฤสุ์ของเด็กปฐมวัย

2.3.1 พัฒนาการและการเรียนรู้ของเด็กปฐมวัย

แนวคิดการจัดการเรียนรู้ของเด็กปฐมวัย ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับพัฒนาการ การเจริญเติบโตของบุคคลส่วนใหญ่เป็นการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพในด้านขนาด รูปร่างและสัดส่วน เป็นการเปลี่ยนแปลงตามธรรมชาติในเชิงปริมาณที่ถูกกำหนดโดยพันธุกรรม ไม่ได้เป็นผลมาจากสิ่งแวดล้อม นอกเสียจากบุคคลนั้นจะประสบภาวะทุพโภชนาการหรือโรคภัยแรงบางอย่างจนทำให้การเจริญเติบโตไม่เป็นไปตามที่ถูกกำหนดมาจากพันธุกรรม

การเจริญเติบโตจัดเป็นส่วนหนึ่งของพัฒนาการ กล่าวคือเมื่อบุคคลเจริญเติบโตและมีความพร้อมทางร่างกายที่จะกระทำพฤติกรรมใดๆ เพื่อการอยู่ร่วมกับสังคมหรือสิ่งแวดล้อม โดยมีการปรับตัวหรือเปลี่ยนแปลงอย่างช้าๆ และต่อเนื่อง ถือเป็นพัฒนาการของบุคคล ดังนั้นพัฒนาการจึงเป็นผลรวมของการเจริญเติบโตทางร่างกาย ความพร้อมทางวุฒิภาวะและการเรียนรู้เพื่ออยู่ร่วมกับสังคมนั้นเอง (นุชลี อุปภัก. 2556:27-29)

พัฒนาการและการเรียนรู้ของเด็กปฐมวัย

มนุษย์ทุกคนมีงานจะต้องทำตามวัย เรียกว่า งานพัฒนาการ (Developmental Tasks) เป็นงานที่มนุษย์ทุกคนจะต้องทำในแต่ละวันของชีวิต สมฤทธิ์ผลของงานพัฒนาการแต่ละวัยมีความสำคัญมากเพราะจะเป็นเป็นรากฐานของการเรียนรู้งานพัฒนาขั้นต่อไป ถ้าเด็กประสบความสำเร็จในงานพัฒนาการตั้งแต่เริ่มแรกของชีวิต จะช่วยให้มีความก้าวหน้าและความสำเร็จในงานพัฒนาการขั้นต่อไป เป็นผลให้มีความสุขแต่ถ้าเด็กประสบความล้มเหลวหรือไม่ประสบความสำเร็จในงานพัฒนาการจะทำให้มีปัญหาที่จะทำงานพัฒนาการจะทำให้มีปัญหาที่จะทำงานพัฒนาการขั้นต่อไปได้สำเร็จ พร้อมทั้งทำให้ไม่มีปัญหาที่จะทำงานพัฒนาการจะทำให้มีปัญหาที่จะทำงานพัฒนาการขั้นต่อไปได้สำเร็จ พร้อมทั้งทำให้ไม่มีความสุขและสังคมไม่ยอมรับ (สุรางค์ โค้วตระกูล. 2556: 90-92; อ้างอิงจาก Havighurst. 1953-1972) ดังนั้น สิ่งที่จะช่วยให้เด็กประสบความสำเร็จใน

การเรียนรู้และมีความสุขก็คือ ผู้เลี้ยงดูพ่อแม่หรือครูจะต้องสอนงานหรือสิ่งที่เด็กจะต้องเรียนรู้ให้เหมาะสมกับวัย ซึ่งต้องขึ้นอยู่กับวุฒิภาวะความมุ่งหวังที่สังคมตั้งไว้

ความหมายของพัฒนาการ

พัฒนาการ (Development) หมายถึงการเปลี่ยนแปลงในตัวมนุษย์ทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ และสติปัญญาด้านการทำหน้าที่ (Function) และวุฒิภาวะ (Maturation) ของอวัยวะระบบต่างๆ ในด้านโครงสร้างการจัดระเบียบส่วนต่างๆ ของร่างกาย รวมทั้งพฤติกรรมที่แสดงออกมีลักษณะและทิศทางที่แน่นอนสัมพันธ์กับเวลา ทำให้สามารถทำหน้าที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพทำสิ่งที่ยากและสลับซับซ้อนมากขึ้น ตลอดจนทักษะใหม่ๆ จึงเป็นการเปลี่ยนแปลงความสามารถในการปรับตัวต่อสภาพแวดล้อมผสมผสานก้าวหน้าเป็นลำดับขั้นต่อเนื่องกันไป โดยพัฒนาการครอบคลุมการเปลี่ยนแปลงทางสรีรวิทยา (Physiological Development) ของระบบอวัยวะ เป็นการเปลี่ยนแปลงด้านปริมาณ (Quantitative Change) ได้แก่ การเพิ่มจำนวนเซลล์ประสาทในสมองขนาดรูปร่างสูงขึ้นการขยายส่วนต่างๆ ของร่างกายและการเกิดการเปลี่ยนแปลงการพัฒนาการของมนุษย์ (Human Development) เป็นความสามารถในการทำหน้าที่ด้านต่างๆ ดูจากพฤติกรรมและผลงานสิ่งใหม่ๆ ทางด้านคุณภาพ (Qualitative Change) ได้แก่ ความสามารถในการฟัง พูด อ่าน เขียน การคิดเลข การแก้ปัญหา ทักษะการช่วยเหลือตนเอง การเคลื่อนไหว การกระโดด การรู้จักแบ่งปัน มีน้ำใจ ยิ้มแย้ม ซึ่งพัฒนาการทุกด้านของมนุษย์ถ้าได้รับการตอบสนองตรงความต้องการแล้วพัฒนาการของมนุษย์จะเป็นไปอย่างสมวัย (สิริมา ภิญญอนันตพงษ์. 2555: 27-28) พัฒนาการของเด็กปฐมวัยแบ่งออกเป็น 4 ด้าน ดังนี้

1. พัฒนาการด้านร่างกาย หมายถึง ความสามารถในการทำงานกล้ามเนื้อใหญ่ที่ใช้ในการเคลื่อนไหว ทรงตัว ยืน เดิน วิ่ง รวมทั้งความสามารถ

2. พัฒนาการด้านอารมณ์-จิตใจ หมายถึง ความสามารถในการรู้สึกและแสดงความรู้สึกของเด็ก เช่น พอใจ ไม่พอใจ รัก ชอบ สนใจ เกลียด โดยที่เด็กรู้จักควบคุมการแสดงออกอย่างเหมาะสมกับวัยและสถานการณ์ ตลอดจนการสร้างความรู้สึกที่ดีและนับถือตนเองซึ่งเกี่ยวข้องกับพัฒนาการทางสังคมจึงรวมเป็นพัฒนาการทางด้านอารมณ์ จิตใจและสังคม (Psycho-Social Development)

3. พัฒนาการด้านสังคม หมายถึง ความสามารถของเด็กในการสร้างสัมพันธภาพกับเพื่อน ปรับตัวในการเล่นหรืออยู่กับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข ทำหน้าที่ตามเวลา มีความรับผิดชอบรู้จักกาลเทศะ การช่วยเหลือตนเองในชีวิตประจำวัน

4. พัฒนาการด้านสติปัญญา หมายถึง ความสามารถในการรับรู้ การเข้าใจสิ่งต่างๆ การใช้เหตุผล การแก้ปัญหาซึ่งแสดงออกโดยการใช้ภาษาในการสื่อความหมายเป็นส่วนใหญ่ พัฒนาการและการเรียนรู้เกิดขึ้นไม่ได้ ถ้าบุคคลยังไม่มีวุฒิภาวะในเรื่องนั้นๆ ก็เซลล์และนักทฤษฎีในกลุ่มชีววิทยา อธิบายว่า คนแต่ละคนมียีน (gene) เป็นมรดกทางกรรมพันธุ์รับจากพ่อแม่ที่เป็นปัจจัย

เริ่มแรกในการสร้างลักษณะทางกายภาพและลักษณะอื่นๆ ยีนมีความสำคัญต่อกระบวนการ พัฒนา เพราะเป็นตัวตั้งหมายกำหนดโครงสร้างร่างกายให้เปลี่ยนแปลงไปตามวัย การเปลี่ยนแปลงนี้คือความ เจริญเติบโตของส่วนต่างๆ ของร่างกาย จนบรรลุถึงความพร้อมที่จะเรียนรู้พฤติกรรมใหม่ๆ เรียกว่า วุฒิภาวะ (Maturation) ซึ่งถือกันว่าภาวะนี้เป็นไปตามธรรมชาติไม่เกี่ยวกับการฝึกฝนเลย (ศรีเรือน แก้ว กังวาน. 2540:26) ดังนั้น วุฒิภาวะจึงมีความสัมพันธ์กับการเรียนรู้แต่ไม่ได้เป็นผลมาจากการเรียนรู้

หลักพื้นฐานของพัฒนาการของเด็กปฐมวัย

1. พัฒนาการของเด็กปฐมวัยทุกคนมีลำดับขั้นของการพัฒนาต่อเนื่อง มีลำดับ ขั้นตอนอย่างเป็นระบบ (sequence) ไม่มีการข้ามขั้น โดยมีพัฒนาการทางกายเป็นตัวนำพัฒนาการ ด้านอื่นๆ เช่น การเลียนแบบทางเพศในวัยเด็กตอนต้น พัฒนาการทางอารมณ์และความ สนใจในวัยกลางคน และพัฒนาด้านรูปธรรมเกิดขึ้นก่อนนามธรรม เช่น การพัฒนาความคิดรูปธรรม ก่อนนามธรรม และการพัฒนาทางกายนั้นจะพัฒนาจากส่วนใหญ่ก่อนส่วนใหญ่น้อยก่อนส่วนเล็ก เช่น พัฒนากล้ามเนื้อใหญ่ก่อนกล้ามเนื้อเล็ก พัฒนาการส่วนหยาบเกิดขึ้นก่อนส่วนละเอียด เช่น พัฒนา ด้านการขีดเขียนของเด็ก ลำดับขั้นตอนพัฒนาดำเนินไปอย่างเป็นระบบ (order) พัฒนาการขั้นต้นจะเป็นพื้นฐานของการพัฒนาขั้นอื่นต่อไปที่ซับซ้อนมากขึ้น (ศรีเรือน แก้ววังวล. 2553: 66; สิริมา ภิญโญนนตพงษ์. 2555: 31)

2. การเปลี่ยนแปลงทางด้านปริมาณเป็นการเปลี่ยนแปลงที่สังเกตได้ชัดเจน ด้านการเพิ่มขนาดของรูปร่างและอวัยวะส่วนต่างๆ ของร่างกายเมื่อเด็กอายุมากขึ้นเกิดความเจริญ เติบโตเนื่องจากได้รับสารอาหารที่เพียงพอตามความต้องการของร่างกายมีส่วนสูงและน้ำหนัก เพิ่มขึ้นรวมทั้งการแสดงออกถึงขีดความสามารถในด้านต่างๆ ก็เพิ่มขึ้นด้วย

3. การเปลี่ยนแปลงด้านคุณภาพมีธรรมชาติเกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงที่สลับ ซับซ้อนเกี่ยวข้องกับกลไกการทำงานภายในร่างกายที่ก่อให้เกิดความสามารถใหม่

4. ธรรมชาติพัฒนาการทุกด้านของเด็กปฐมวัยทั้งด้านร่างกาย อารมณ์และจิตใจ สังคมและสติปัญญา มีความสัมพันธ์และเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันหมด ดังนั้น การเปลี่ยนแปลงของ พัฒนาการด้านหนึ่งย่อมส่งผลทางบวกและทางลบกับพัฒนาการด้านอื่นเปลี่ยนแปลงไปด้วย

5. ในแต่ละช่วงของการเปลี่ยนแปลงตามขั้นตอนของพัฒนาการลักษณะบางอย่าง อาจพัฒนาเร็วกว่าลักษณะอื่นๆ และสังเกตได้อย่างเด่นชัด

6. ความคาดหวังของธรรมชาติในการพัฒนา คือ พัฒนาการของมนุษย์เกิดขึ้น อย่างต่อเนื่อง มีขั้นตอนและได้ถูกกำหนดไว้อย่างแน่นอนจึงสามารถทำนายและคาดหวังตามความ สามารถและพฤติกรรมตามขั้นพัฒนาการในแต่ละช่วงวัยของเด็กอย่างคร่าวๆ ได้ เมื่อเด็กได้รับการ ส่งเสริมพัฒนาการทุกด้านอย่างเหมาะสม

7. ความแตกต่างภายในตัวบุคคล (Intra-Individual Differences) ธรรมชาติได้กำหนดให้พัฒนาการของระบบและส่วนต่างๆ ของร่างกายภายในตัวเด็ก แต่ละคนมีอัตราการเจริญเติบโตไม่เท่ากันในช่วงอายุหนึ่งๆ ของบุคคลนั้น

8. ความแตกต่างระหว่างบุคคล (Inter-Individual Differences) แม้ว่าเด็กทุกคนจะมีแบบแผนของพัฒนาการเหมือนกันและพัฒนาไปในทิศทางเดียวกัน แต่มีธรรมชาติในความสามารถในการพัฒนาให้ไปถึงจุดเดียวกันเมื่ออายุเท่ากันอาจแตกต่างกันได้ เนื่องมาจากระดับวุฒิภาวะที่ถูกกำหนดโดยพันธุกรรมและประสบการณ์ที่ได้รับจากสภาพแวดล้อมจะเป็นตัวกระตุ้นหรือขัดขวางศักยภาพการแสดงความสามารถของเด็กแต่ละคน (สิริมา ภิญญอนันตพงษ์. 2555: 31-33)

ดังนั้น วัยเด็กตอนต้น (Early Childhood) อายุ 2 ปี 6 เดือน ถึง 6 ปี มีลักษณะเด่นของเด็กวัยนี้ คือ อยากเป็นอิสระ อยากเป็นตัวของตัวเอง อยากช่วยตัวเองชอบปฏิเสธและหัวดื้อ เพราะเด็กเพิ่มพูนจากความเป็นทารก เริ่มมีความสามารถในการใช้ภาษาและในการเข้าใจสิ่งแวดล้อม เริ่มมีความสามารถเกี่ยวกับทางกาย เช่น ใช้นิ้ว มือ แขน ขา จึงต้องการแสดงความสามารถเหล่านั้น และเด็กเริ่มมีความสัมพันธ์กับบุคคลต่างๆ ในครอบครัวมากขึ้น และยังขยายวงไปยังเพื่อนเล่นใกล้ บ้านการติดต่อสังสรรค์กับผู้อื่น เพิ่มและทำให้มีความปรารถนาจะเป็นตัวของตัวเองมากขึ้น อยากทำตามใจตัวเองและตามใจผู้อื่นในเวลาเดียวกัน เด็กในวัยนี้ต้องได้รับการเรียนรู้กฎเกณฑ์ ระเบียบต่างๆ ของสังคมเริ่มเรียนพฤติกรรมอยู่ร่วมกลุ่มกับผู้อื่นทั้งร่วมวัยและต่างวัยเรียนพฤติกรรมตามบทบาททางเพศของตนอย่างจริงจัง รู้ว่าเมื่อทำตามกฎเกณฑ์ย่อมได้รับรางวัล และต้องถูกลงโทษเมื่อต่อต้านระเบียบวินัย รู้จักแพ้ชนะ รู้จักให้และรู้จักรับ (ศรีเรือน แก้วกังวาน. 2553: 199) พัฒนาการทางด้านร่างกายของเด็กวัย 5-6 ปี เด็กวัยนี้มีการใช้กล้ามเนื้อมัดใหญ่ได้ดีสามารถที่จะบังคับการเคลื่อนไหวร่างกายได้ดี เดิน วิ่ง ปีนป่าย กระโดดได้ดี ถ้าได้รับการฝึกฝนเด็กจะสามารถใช้ทักษะเหล่านี้อย่างมีประสิทธิภาพดียิ่งขึ้น เช่น วาดน้ำ ขี้จิ้งจอก กระโดดเชือก เป็นต้น ซึ่งความสามารถเหล่านี้จะทำให้เด็กสามารถพัฒนาและเรียนรู้ได้เร็วมาก ส่วนพัฒนาการกล้ามเนื้อมัดเล็ก เด็กยังไม่สามารถพัฒนาได้เต็มที่เท่ากล้ามเนื้อมัดใหญ่ แต่ก็สามารถขีดเขียน วาดรูป ใช้กรรไกร ผูกเชือก เย็บ ปัก ร้อย ได้ ช่วยเหลือตนเองได้ดีขึ้น

พัฒนาการทางด้านอารมณ์และสังคมของเด็กวัยนี้เป็นวัยช่างซักเพราะเด็กเริ่มรู้จักใช้เหตุผล มีความต้องการเป็นตัวของตัวเอง อยากรู้ อยากเห็น ถ้าได้รับการตอบสนองทางอารมณ์นี้ของเด็กได้ดีก็จะช่วยให้เด็กมีการพัฒนาการใช้เหตุผลได้เร็วขึ้น และยังช่วยให้เด็กเรียนรู้เกี่ยวกับตัวเอง สังคม และสิ่งแวดล้อมรอบตัว และเด็กวัยนี้แสวงหาเพื่อนร่วมวัย มีปฏิสัมพันธ์กับเพื่อนมากขึ้นและมีการร่วมมือกัน เด็กวัยนี้จะใช้แรงเสริมในการมีปฏิสัมพันธ์ต่อกันและกัน โดยการตั้งใจฟัง ยอมรับเพื่อนโดยการแสดงความรักและให้คำชมเชย และเด็กเรียนพฤติกรรมทางสังคมด้วยการสังเกตตัวแบบ ทั้งพ่อแม่ ครูและเพื่อน รวมทั้งสิ่งที่เห็นจากสื่อโทรทัศน์ จะมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของเด็กวัยนี้ เด็กควรได้เรียนรู้จากการสังเกตเกี่ยวกับพฤติกรรมเสริมสร้างสังคมต่างๆ ซึ่งการมีปฏิสัมพันธ์

กับเพื่อนร่วมวัยมากขึ้น โดยมีผู้ใหญ่ให้ความช่วยเหลือจะช่วยให้การยึดตนเองเป็นศูนย์กลางของเด็กลดลง (Piaget; & Inhelder. 1967; อ้างอิงจาก Chovrles Worthl; & Hartup. 1987)

พัฒนาการทางด้านสติปัญญาของเด็กวัย 5-6 ปี เป็นวัยที่ใช้สัญลักษณ์ได้และสามารถใช้สัญลักษณ์แทนสิ่งของวัตถุและสถานที่ได้ มีทักษะในการภาษาในการอธิบายสิ่งต่างๆ ได้อธิบายประสบการณ์ของตนได้ วัยนี้มีลักษณะพิเศษ คือ เด็กใช้ความคิดคำนึงสร้างจินตนาการวาดภาพพจน์ในใจได้และยังไม่มีความสามารถที่จะพิจารณาหลายๆ อย่างผสมกัน (ศรีเรือน แก้วกังวาน. 2553:199-230; สุรางค์ โค้วตระกูล. 2556:77-86) และเมื่อพิจารณาตามแนวคิดของเพียเจต์ เด็กวัยนี้จะอยู่ในขั้น Pre-operation เด็กจะรู้จักสังเกตเห็นความแตกต่างทำให้ความคิดพัฒนาถึงขั้นรู้คิดเปรียบเทียบ คิดแยกวัตถุออกเป็นหมวดหมู่ขั้นตอนได้ รู้จักคิดเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งต่างๆ ได้ เด็กๆ มักใช้เหตุผลจากการเรียนรู้เฉพาะที่มองเห็นมากกว่าการใช้เหตุผลที่ลึกและหลายด้าน (ศรีเรือน แก้วกังวาน. 2553: 215-216)

พัฒนาการตามวัย

Havighurst (1971) ได้เสนอแนวคิดว่าคุณคนในแต่ละวัยมีพัฒนาการด้านต่างๆ ซึ่งถือเป็นภาระงาน (Task) ที่บุคคลจะต้องผ่านให้ได้ เพื่อจะก้าวสู่พัฒนาการหรือภาระงานที่จะต้องทำให้สำเร็จในขั้นต่อไป York County School of Technology (2003) ได้สรุปพัฒนาการหรือภาระงานในแต่ละขั้นตอนแนวคิดของ Havighurst ไว้ดังนี้

ช่วงเด็กปฐมวัย คือ ช่วงทารกและวัยเด็กตอนต้น : วัยแรกเกิด-6 ปี 1) การเรียนรู้ที่จะเดิน 2) การเรียนรู้ที่จะรับประทานอาหาร 3) การเรียนรู้ที่จะพูด 4) การเรียนรู้ที่จะควบคุมการขับถ่าย 5) การเรียนรู้ความแตกต่างระหว่างเพศ และการควบคุมการแสดงออกทางเพศ 6) การสร้างแนวความคิดและการเรียนรู้ภาษาเพื่ออธิบายสภาพการณ์ต่างๆ ทางสังคมกายภาพ 7) การพร้อมที่จะเรียนรู้การอ่าน (นุชลี อุปภัย. 2556: 30; อ้างอิงจาก Havighurst. 1971)

หลักการเรียนรู้ของเด็กปฐมวัย

ความหมายของการเรียนรู้ของเด็กปฐมวัย

นุชลี อุปภัย (2556: 28) การเรียนรู้ หมายถึง การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่ค่อนข้างถาวร อันเป็นผลมาจากสิ่งแวดล้อมหรือการได้รับประสบการณ์และ/หรือการฝึกหัด

สุรางค์ โค้วตระกูล (2556: 185) การเรียนรู้ หมายถึง การเปลี่ยนพฤติกรรมซึ่งเป็นผลเนื่องมาจากประสบการณ์ที่คนเรามีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมหรือจากการฝึกหัด รวมทั้งการเปลี่ยนปริมาณความรู้ของผู้เรียน

ดวงเดือน ศาสตรภักดิ์ (บุญศรี ไพรัตน์ บรรณาธิการ. 2547: 106) ให้ความหมายของการเรียนรู้ (Learning) หมายถึง การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมทางด้านพุทธิพิสัย (cognitive domain) ด้านจิตพิสัย (affective domain) หรือด้านทักษะพิสัย (psychomotor domain) ที่ค่อนข้าง

จะถาวร หรือการฝึกฝนที่ได้รับการเสริมแรงหรือการสังเกตการกระทำของตัวแบบที่ได้รับการเสริมแรง แต่ไม่ใช้การเปลี่ยนแปลงทางกายอย่างชั่วคราว เช่น การเจ็บป่วย ความอ่อนเพลียหรือผลจากการใช้ยาและไม่ใช้การตอบสนองที่เกิดขึ้นตาม เช่น สัญชาตญาณ วุฒิภาวะ หรือปฏิกิริยาสะท้อน เป็นต้น

สิริมา ภิญโญอนันตพงษ์ (2547: 29) กล่าวถึง การเรียนรู้ หมายถึง กระบวนการที่มนุษย์มีพฤติกรรมเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปจากเดิมเป็นพฤติกรรมค่อนข้างถาวร

กุลยา ตันติผลาชีวะ (2547: 29) กล่าวถึง การเรียนรู้เป็นกลไกของการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของบุคคลที่ หมายถึง การเปลี่ยนแปลงศักยภาพของพฤติกรรมอย่างถาวร โดยเป็นผลมาจากประสบการณ์ที่ได้รับและประสบการณ์นั้นเป็นเหตุให้เกิดการเปลี่ยนพฤติกรรม เช่น การได้สัมผัสกับเหตุการณ์หรือการเข้าร่วมในเหตุการณ์ การได้รับรู้เหตุการณ์ทั้งทางตรงและทางอ้อมจะมีผลทำให้พฤติกรรมเปลี่ยนแปลงอย่างสังเกตเห็นได้ชัดเจน เรียกว่า การเรียนรู้ซึ่งเกิดขึ้นได้ทุกสถานที่ ทุกเวลา ซึ่งมีการปฏิสัมพันธ์กับบุคคล สังคมและสิ่งแวดล้อมเป็นสิ่งที่สร้างเสริมการเรียนรู้ให้กับเด็กปฐมวัยที่สำคัญ

ฮิลการ์ดและโบเวอร์ (ปริยาพร วงศ์อนุตรโรจน์. 2551: 29-30; อ้างอิงจาก Hilgard; & Bower. 1975) กล่าวว่า การเรียนรู้เป็นกระบวนการที่ทำให้พฤติกรรมเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมอันเป็นผลจากการฝึกฝนและประสบการณ์ แต่มีใช้ผลจากการตอบสนองที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ เช่น สัญชาตญาณหรือวุฒิภาวะ หรือจากการเปลี่ยนแปลงชั่วคราวของร่างกาย เช่น ความเมื่อยล้า พืชของยา เป็นต้น

คิมเบิลและเจเมทธี (ปริยาพร วงศ์อนุตรโรจน์. 2551: 30; อ้างอิงจาก Kimble; & Gemathy. 1961) ให้คำจำกัดความ การเรียนรู้ว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่ค่อนข้างถาวร โดยเป็นผลจากการฝึกฝน เมื่อได้รับการเสริมแรงมีใช้เป็นผลจากการตอบสนองตามธรรมชาติที่เรียกว่าปฏิกิริยาสะท้อน เช่น การกระพริบตาเมื่อผงเข้าตา วุฒิภาวะหรือยา

นภเนตร ธรรมบวร (2549: 39-40) ได้สรุปการเรียนรู้ของเด็กปฐมวัยจากการศึกษาผลงานของนักการศึกษาจำนวนมากว่า การเรียนรู้เป็นกระบวนการที่ซับซ้อนซึ่งเป็นผลมาจากการปฏิสัมพันธ์ทางความคิดของเด็กและประสบการณ์จากภายนอก วุฒิภาวะ (maturation) ถือเป็นองค์ประกอบสำคัญประการหนึ่งในการเรียนรู้ ทั้งนี้ เนื่องจากวุฒิภาวะจะเป็นตัวกำหนดกรอบการเรียนรู้ของเด็ก เมื่อเด็กโตขึ้น เด็กจะพัฒนาทักษะและประสบการณ์ใหม่ ซึ่งจำเป็นต่อการเรียนรู้

ครอนบาค (ปริยาพร วงศ์อนุตรโรจน์. 2551: 30; อ้างอิงจาก Cronbach. 1979) ศึกษา ค้นคว้าสภาพการณ์ที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้ของบุคคล ซึ่งประกอบด้วยลำดับขั้น 8 ขั้น ดังนี้

- 1) สถานการณ์ เป็นสภาพแวดล้อมที่ผู้เรียนต้องเผชิญ
- 2) ลักษณะประจำตัวบุคคล (Personal Characteristics) เป็นคุณสมบัติประจำตัวผู้เรียนที่ช่วยให้เกิดการเรียนรู้ได้เร็วขึ้น เช่น ความสามารถทางสมอง เจตคติและความพร้อม เป็นต้น
- 3) เป้าหมาย คือ สิ่งที่ผู้เรียนคาดหวังจะได้รับจากการเรียนรู้นั้นๆ
- 4) การแปลความหมาย คือ การที่ผู้เรียนคาดหวังว่าจะได้รับการเรียนรู้นั้นๆ

5) การแปรเปลี่ยนความหมาย คือ การที่ผู้เรียนเพ่งเล็งความสนใจไปยังสถานการณ์ที่แวดล้อมอยู่ พิจารณาเกี่ยวโยงไปยังประสบการณ์ที่ผ่านมาแล้วเลือกวิธีการตอบสนองที่คาดว่าจะให้ ผลสมตามเป้าหมายที่วางไว้

6) การกระทำจะเกิดขึ้นภายหลังจากที่ผู้เรียนได้แปลความหมายของสถานการณ์ที่เผชิญอยู่แล้ว เลือกกระทำสิ่งที่คาดว่าจะนำไปสู่เป้าหมายที่สร้างความพอใจให้แก่ตน

7) ผลการปฏิบัติเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นตามาจากการกระทำถ้าผลของพฤติกรรมเป็นที่น่าพอใจและบรรลุเป้าหมายที่มุ่งหวังผู้เรียนก็จะนำพฤติกรรมนั้นไปใช้ในสถานการณ์ใหม่ที่คล้ายคลึงกัน

8) ปฏิกริยาต่อความล้มเหลว เมื่อประสบความล้มเหลวในการแสวงหาความพอใจก็จะมุ่งทิศทางไปสู่เป้าหมายจะเริ่มแปลความหมายสถานการณ์ใหม่อีกครั้ง เพื่อทดลองแสวงหาพฤติกรรมที่นำไปสู่การบรรลุเป้าหมายและเกิดความพึงพอใจในที่สุด

บลูม (ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์. 2551: 32; อ้างอิงจาก Bloom. 1974) กล่าวว่า เมื่อเกิดการเรียนรู้ในแต่ละครั้งจะต้องมีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้น 3 ประการ จึงจะเรียกว่าเป็นการเรียนรู้ที่สมบูรณ์ คือ

1. การเปลี่ยนแปลงทางด้านความรู้ ความคิด ความเข้าใจ (Cognitive Domain) หมายถึง การเปลี่ยนแปลงทางด้านจิตใจ

2. การเปลี่ยนแปลงทางด้านอารมณ์หรือความรู้สึก (Affective Domain) หมายถึง การเปลี่ยนแปลงทางด้านจิตใจ

3. การเปลี่ยนแปลงทางด้านการเคลื่อนไหวของร่างกาย เพื่อให้เกิดความชำนาญหรือทักษะ (Psychomotor Domain)

แบนดูรา (สุรางค์ ไคว์ตระกูล. 2556: 236; อ้างอิงจาก Bandura. 1971) การเรียนรู้เกิดจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนและสิ่งแวดล้อมซึ่งมีอิทธิพลต่อกันและกัน พฤติกรรมของคนเราส่วนมากเรียนรู้โดยการสังเกต (Observational Learning) หรือการเลียนแบบจากตัวแบบซึ่งอาจเป็นสิ่งมีชีวิตหรือไม่ก็ได้และผู้เรียนจะต้องสามารถที่จะรับรู้สิ่งเร้าและสามารถสร้างรหัสหรือกำหนดสัญลักษณ์ของสิ่งที่กำหนดไว้ในความจำระยะยาวและสามารถเรียกใช้ในขณะที่ยังสังเกตการแสดงพฤติกรรมเหมือนตัวแบบ

สรุปการเรียนรู้เป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่เกิดขึ้นจากประสบการณ์ที่เด็กได้มีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม หรือผลจากการฝึกฝนซึ่งมีผลต่อความรู้ ความคิด ความเข้าใจ ความรู้สึกและการฝึกทักษะ ทำให้พฤติกรรมมีการเปลี่ยนแปลงอย่างถาวร โดยการเรียนรู้สามารถเกิดขึ้นได้ทุกที่ทุกเวลา ดังนั้น การเรียนรู้ของเด็กปฐมวัยจึงเป็นผลมาจากประสบการณ์ที่เด็กได้มีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมตั้งแต่แรกเกิดและมีโอกาสได้ฝึกฝนหรือปฏิบัติ สิ่งที่มีอิทธิพลต่อการเรียนรู้ของเด็กปฐมวัย ได้แก่ สภาพแวดล้อม การมีปฏิสัมพันธ์ ความต้องการและความสนใจของเด็ก (สิริมา ภิญญอนันตพงษ์. 2545: 29) ซึ่งเด็กปฐมวัยนั้นจะเรียนรู้ผ่านประสาทสัมผัสทั้งห้า การลง

มือปฏิบัติ การกระทำทดสอบสิ่งที่สนใจโดยเข้าไปสำรวจ ค้นหาและเรียนรู้ผ่านการเล่น (สุจินดา ขจรรุ่งศิลป์. 2550: 49)

องค์ประกอบของการเรียนรู้

กระบวนการเรียนรู้เป็นกระบวนการที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของพฤติกรรมที่เป็นผลมาจากประสบการณ์ที่เด็กได้มีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมรอบตัว โดยเกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านความรู้ความเข้าใจ ความคิด ความรู้สึกและด้านการปฏิบัติเป็นทักษะหรือพฤติกรรม กระบวนการเรียนรู้ประกอบด้วยองค์ประกอบ 3 ประการ ดังนี้ (ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์. 2551: 33-37)

1. ผู้เรียน ความแตกต่างกันของผู้เรียนแต่ละคนซึ่งมีผลต่อการเรียนรู้ เช่น วุฒิภาวะและความพร้อมของผู้เรียนทางด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม สติปัญญาและความสนใจของผู้เรียนที่แตกต่างกัน ความสามารถและประสบการณ์ของผู้เรียนที่แตกต่างกันย่อมมีผลต่อการเป็นพื้นฐานในการเรียนรู้

2. บทเรียน เรื่องที่เรียนมีความแตกต่างกันไปตามกิจกรรมที่จัดขึ้น ชนิดของบทเรียนที่บางชนิดต้องการฝึกหัดอย่างมาก บางชนิดต้องใช้ความรู้ความเข้าใจ ความยาวและความยากง่ายของบทเรียนนั้นมีผลต่อเวลาในการเรียนรู้และการดึงดูดความสนใจในการเกิดการเรียนรู้ของผู้เรียนและที่สำคัญบทเรียนต้องมีความหมายต่อผู้เรียนทำให้ผู้เรียนเห็นประโยชน์และนำไปใช้ประโยชน์ได้จริง

3. วิธีเรียน วิธีเรียนจะได้ผลอย่างไรขึ้นอยู่กับวิธีการถ่ายทอดของครูและวิธีเรียนของผู้เรียน ขึ้นอยู่กับปัจจัยดังต่อไปนี้

3.1 ทฤษฎีการเรียนรู้ต่างๆ เป็นหลักนำไปใช้ปฏิบัติเกี่ยวกับการเรียนการสอน

3.2 กระบวนการเรียนรู้อื่นๆ เช่น ความคิด ความจำ การสนใจ มีผลต่อการเรียนรู้

3.3 การเสริมแรง เป็นวิธีการตอบสนองที่ต้องการ มี 2 ลักษณะ คือ การเสริมแรงทางบวก (Positive Reinforcement) คือ สิ่งเร้าที่ให้แล้วผู้เรียนเกิดความไม่พอใจ เช่น การลงโทษ การตำหนิ เป็นต้น

3.4 การถ่ายโยงการเรียนรู้ (Transfer of Learning) เป็นการเอาประสบการณ์เดิมหรือความรู้เดิมมาใช้ให้เกิดประโยชน์ การถ่ายโยงการเรียนรู้มี 3 ประเภท คือ การถ่ายโยงชนิดบวก (Positive Transfer) หมายถึง การเรียนรู้มี 3 ประเภท คือ การถ่ายโยงชนิดบวก (Positive Transfer) หมายถึง การเรียนรู้ครั้งก่อนๆ ส่งเสริมการเรียนรู้ใหม่ให้สะดวกและรวดเร็ว การถ่ายโยงชนิดลบ (Negative Transfer) หมายถึง การเรียนรู้ครั้งก่อนไม่ส่งเสริมการเรียนรู้ และการถ่ายโยงชนิดศูนย์ (Zero Transfer) หมายถึง การกระทำครั้งก่อนไม่มีผลกระทบกระเทือนต่อการกระทำกิจกรรมใหม่เลย

3.5 การฝึกหัด (Training) เป็นวิธีการเรียนที่จัดกิจกรรมที่เรียนรู้แล้วซ้ำแล้วซ้ำอีกเพื่อให้เกิดความชำนาญ หลักของการฝึกหัดควรทำอย่างมีจุดมุ่งหมายโดยคำนึงถึงสิ่งต่อไปนี้ 1) ควรฝึกเมื่อเรียนมีความพร้อม 2) ระยะเวลาของการฝึกไม่ควรนานเกินไป อาจแบ่งเป็นช่วง 3) การฝึกควรคำนึงถึงความยากง่าย โดยฝึกจากง่ายไปหายาก 4) การฝึกควรคำนึงถึงขั้นตอนของการเรียนรู้ว่าควรฝึกกิจกรรมใดก่อนหลัง 5) ผู้เรียนควรมีเวลาฝึกอย่างอิสระเสรี ถ้าฝึกความคิดสร้างสรรค์ 6) ควรให้ผู้เรียนทราบผลการฝึกเพื่อให้เขาได้รู้ถึงความก้าวหน้าของสิ่งที่ฝึก

บลูม (Bloom. 1974; อ้างอิงจาก ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์. 2551: 37-38) อธิบายถึง การเรียนรู้ของผู้เรียนประกอบด้วยองค์ประกอบ 4 ด้าน ดังนี้

1. อุปกรณ์การสอน (Instructional Material) ครูใช้อุปกรณ์การสอนเพื่อให้ผู้เรียนเข้าใจ ง่ายและสะดวกขึ้น

2. กระบวนการสอนของครู (Teaching Process) วิธีการถ่ายทอดความรู้ของครู การทำให้ผู้เรียนเข้าใจ

3. กระบวนการของผู้เรียนในการเรียนการสอน (Student Processing of Instruction) เป็นกระบวนการเรียนรู้ของผู้เรียน โดยอาศัยความตั้งใจ เอาใจใส่ และความสามารถในการรับรู้และเรียนรู้

4. สภาพแวดล้อมทางบ้านและการยอมรับของสังคม (Home Environment and Social Support System) สภาพแวดล้อมทางบ้านและสังคมทั่วไป มีผลต่อการเรียนรู้ ผู้เรียนเรียนรู้สิ่งต่างๆ โดยการฟัง การพบเห็น การติดต่อ บางครั้งเกิดการเรียนรู้โดยไม่รู้ตัว และบางครั้งก็เป็นการเลียนแบบ เช่น การเลียนแบบจากเพื่อน สื่อวิทยุ โทรทัศน์ หรือหนังสือพิมพ์ เป็นต้น

ฟิชเชอร์ (Fisher. 2002: 12-18; อ้างอิงจาก กุลยา ตันติผลาชีวะ. 2547: 35-36) ได้กล่าวถึง แต่ต้องเป็นประสบการณ์ที่เด็กได้สัมผัส เกิดความรู้ความเข้าใจเป็นองค์ความรู้แต่ทั้งนี้ สิ่งแวดล้อมต้องสัมพันธ์และสนับสนุนการกระทำของเด็กด้วย

1. เด็กเรียนรู้โดยใช้กระบวนการปฏิบัติการคิดจากการกระทำไม่ใช่ให้เพียงแต่กิจกรรมแต่ต้องเป็นประสบการณ์และข้อมูลที่ได้รับการให้กำลังใจ การสังเกต ชมและบันทึกความรู้ที่เพิ่มขึ้นจะเป็นกระบวนการส่งเสริมการเรียนรู้ของเด็กให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น

2. เด็กเรียนรู้โดยจัดระบบประสบการณ์การเรียนรู้ได้ด้วยตัวเอง จากประสบการณ์และข้อมูลที่ได้รับการให้กำลังใจ การสังเกต ชมและบันทึกความรู้ที่เพิ่มขึ้นจะเป็นกระบวนการส่งเสริมการเรียนรู้ของเด็กให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น

3. เด็กเรียนรู้โดยใช้ภาษาเด็กอาจรู้คำศัพท์มากมายต่างกันแต่พัฒนาภาษาของเด็กจะก้าวโดยลำดับ การสนทนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ให้โอกาสเด็กพูดเป็นการเสริมสร้างการเรียนรู้ด้วยภาษา

4. เด็กเรียนรู้ได้จากการมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่น เช่น การเรียนแก้ปัญหา การชี้แนะ ความร่วมมือทำให้เกิดการเรียนรู้ การให้เด็กทำงานเป็นกลุ่มสัมพันธ์กับเพื่อน ทำงานร่วมกันและอภิปรายทำให้เด็กเรียนรู้ในประเด็นที่เกิดจากตนเองและที่เกิดจากผู้อื่น

นอกจากนั้น สมาคมการอนุบาลศึกษาแห่งสหรัฐอเมริกา (NAECY) (นภเนตร ธรรมบวร. 2549: 17-21) ได้กล่าวถึง กฎเกณฑ์ที่เป็นพื้นฐานของการพัฒนาเด็กซึ่งรวบรวมจากงานวิจัย การเรียนการสอนและทฤษฎีทางการศึกษาต่างๆ ที่ครูปฐมวัยจำเป็นต้องคำนึงในการจัดการเรียนการสอน ดังนี้

1. พัฒนาการด้านต่างๆ ของเด็กไม่ว่าจะเป็นพัฒนาการด้านร่างกาย อารมณ์ สังคมและสติปัญญาล้วนมีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกันอย่างแยกกันไม่ได้ พัฒนาการในด้านใดด้านหนึ่งจะส่งผลกระทบและมีอิทธิพลต่อพัฒนาการในด้านอื่นๆ

2. พัฒนาการของเด็กจะเกิดขึ้นตามลำดับขั้นความรู้ ความสามารถและทักษะต่างๆ จะถูกสร้างขึ้นโดยมีพื้นฐานมาจากประสบการณ์เดิมของเด็ก เพียงระลึกเสมอว่าเด็กต้องการเวลาที่จะพัฒนาตามลำดับขั้น

3. อัตราการพัฒนาการของเด็กแต่ละคนจะมีความแตกต่างกันและพัฒนาการแต่ละด้านก็จะไม่เท่ากัน ขึ้นอยู่กับอัตราการพัฒนาและรูปแบบที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของแต่ละคน และปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อพัฒนาการของเด็ก เช่น กรรมพันธุ์ สุขภาพ วิธีการเรียนรู้ประสบการณ์ และพื้นฐานครอบครัว เป็นต้น

4. ประสบการณ์เบื้องต้นของเด็กจะส่งผลกระทบต่อพัฒนาการของเด็กแต่ละคน เช่น เด็กที่พัฒนาทักษะทางสังคมผ่านการเล่นกับเพื่อนวัยเดียวกัน จะพัฒนาความเชื่อมั่นในตนเองในการมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมกับผู้อื่น

5. พัฒนาการของเด็กจะก้าวหน้าไปในทิศทางที่คาดเดาได้ การเรียนรู้ของเด็กจะพัฒนาจากพฤติกรรมที่ไม่ซับซ้อนไปสู่พฤติกรรมที่ซับซ้อนมากขึ้น

6. พัฒนาการและการเรียนรู้ของเด็กเกิดขึ้นในบริบทของสังคม และวัฒนธรรมที่หลากหลายขณะเดียวกันก็ได้รับผลจากบริบทและวัฒนธรรมดังกล่าวด้วย

7. เด็กเป็นผู้เรียนที่มีความกระตือรือร้นโดยเรียนรู้จากประสบการณ์ตรงและสร้างองค์ความรู้จากโลกรอบตัวเพียเจต์ (Piaget. 1962,1972) วีกอทสกี (Vygotsky. 1962, 1976) กล่าวว่าพัฒนาการทางสติปัญญาของเด็กเป็นกระบวนการสร้างองค์ความรู้โดยผ่านการปฏิสัมพันธ์กับบุคคลรอบข้าง ด้วยเหตุนี้ การจัดสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสมและวิธีสอนให้เด็กได้ลงมือปฏิบัติจริงถือเป็นเรื่องสำคัญในการสร้างองค์ความรู้

8. พัฒนาการและการเรียนรู้เป็นผลสืบเนื่องมาจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างวุฒิภาวะและสิ่งแวดล้อมรอบตัว วุฒิภาวะเป็นสิ่งที่จำเป็นต่อการเรียนรู้ของเด็ก ขณะเดียวกันปฏิสัมพันธ์ระหว่างเด็กกับสิ่งแวดล้อมก็มีส่วนสำคัญในการตัดสินใจว่าการเรียนรู้ชนิดใดจะเกิดขึ้น ดังนั้น พัฒนาการจึงเป็นผลมาจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างพันธุกรรมและสิ่งแวดล้อม

9. การเล่น ถือเป็นองค์ประกอบสำคัญสำหรับพัฒนาการทั้ง 4 ด้านของเด็กขณะเดียวกันก็เป็นตัวที่ช่วยสะท้อนถึงพัฒนาการของเด็กด้วย การเล่นช่วยให้เด็กเข้าใจโลก มีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นแสดงออกและควบคุมซึ่งความรู้สึกของตนเองรวมถึงพัฒนาความสามารถด้านต่างๆ ของเด็ก

10. เด็กจะมีพัฒนาการที่ก้าวหน้าถ้าได้รับโอกาสในการฝึกทักษะต่างๆ รวมตลอดถึงได้รับการท้าทายในระดับที่เหมาะสมเกสทวิกกี (Gestwicki. 1999) พบว่า เด็กจะเรียนรู้ได้ดีถ้าได้รับการท้าทายในระดับที่เหมาะสมและมีผู้ใหญ่คอยแนะนำให้ความช่วยเหลือ

11. เด็กจะเรียนรู้ได้ดีที่สุดในสิ่งแวดล้อมหรือบริบทที่ตนรู้สึกปลอดภัยทั้งทางร่างกายและจิตใจได้รับการยอมรับและเห็นคุณค่าเด็กควรได้รับการเลี้ยงดูในสิ่งแวดล้อมที่มีความรัก ความอบอุ่น ความมั่นคง ปลอดภัยทั้งทางร่างกายและจิตใจ

12. เด็กมีวิธีการรับรู้และการเรียนรู้ รวมตลอดถึงการนำเสนอสิ่งที่ตนรู้แตกต่างกัน การ์ดเนอร์ (Gardner. 1983) กล่าวว่า เด็กแต่ละคนมีความสามารถหรือความฉลาดที่แตกต่างกัน นอกจากนั้น วิธีการเรียนรู้หรือเข้าใจสิ่งต่างๆ รอบตัวยังแตกต่างกันอีกด้วย การจัดประสบการณ์ให้เด็กต้องมีความหลากหลายเพื่อตอบสนองความต้องการและการเรียนรู้ที่แตกต่างกันของเด็ก

จากที่กล่าวมาข้างต้น การจัดประสบการณ์ให้กับเด็กปฐมวัยที่ครูผู้สอนต้องมีความเข้าใจและคำนึงถึงพัฒนาในด้านต่างๆ ของเด็ก คือเน้นพัฒนาการทางกล้ามเนื้อเนื่องจากเด็กอยู่ในช่วงของเรียนรู้กิจกรรมทางกายหลายอย่าง เช่น การเดิน การรับประทานอาหาร การขับถ่าย ฯ และเนื่องจากเด็กอยู่ในช่วงของการควบคุมกล้ามเนื้อเกี่ยวกับการพูดการปูพื้นฐานด้านภาษาที่ถูกต้องจึงเป็นเรื่องสำคัญ ซึ่งถือว่าวัยเด็กเล็กนี้มีความพร้อมอย่างเต็มที่ที่กว่าวัยอื่นๆ ในการเรียนรู้ภาษา และสามารถเรียนรู้ที่จะสื่อสารได้มากกว่าหนึ่งภาษาถ้าได้รับการสอนที่ถูกต้อง

การปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรม สามารถทำได้ตั้งแต่ผู้เรียนอยู่ในวัยเด็ก โดยเฉพาะวัยเด็ก เนื่องจากเป็นช่วงที่เริ่มมีการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมและค่านิยมรวมทั้งพัฒนาเจตคติต่อกลุ่มสังคมและสถาบันต่างๆ ดังนั้น ในการจัดการเรียนการสอนวิชาใดวิชาหนึ่งให้กับผู้เรียนวัยเด็กควรสอดแทรกหรือฝึกผู้เรียนให้เรียนรู้การใช้ชีวิตร่วมกับผู้อื่น และฝึกการรับผิดชอบต่อสังคม

ในการจัดการเรียนการสอนที่เด็กเป็นผู้ริเริ่มหรือครูเป็นผู้ริเริ่มเพื่อสร้างความสมดุลระหว่างสิ่งต่างๆ รวมทั้งประสบการณ์ของครูหรือสิ่งที่ครูให้คุณค่าเพื่อพัฒนาเด็กได้เต็มศักยภาพอย่างเป็นองค์รวม

2.3.2 หลักการจัดประสบการณ์ของเด็กปฐมวัย

จากการศึกษาดำรงและเอกสารต่างๆ เกี่ยวกับหลักการจัดประสบการณ์ของเด็กปฐมวัย ได้มีนักวิชาการและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับเด็กปฐมวัยได้เสนอหลักการจัดประสบการณ์ดังนี้

เพียเจต์ (Piaget) กล่าวว่า การจัดประสบการณ์ให้เด็กนั้น เด็กได้มีโอกาสปฏิสัมพันธ์กับโลกภายนอกหรือสิ่งแวดล้อมให้อยู่ในภาวะสมดุล ฝึกทำกิจกรรมตามลำพังและการรวมกลุ่ม เด็กจึงได้เรียนรู้จากกันและกัน ซึ่งการเรียนรู้ในลักษณะนี้น่าจะทำให้เกิดความเข้าใจกันได้ดีกว่าการ

เรียนรู้จากครู เด็กได้มีประสบการณ์ตรง มีอิสระทางความคิด การแสดงออกและการสนทนาระหว่างเด็กด้วยกันจะทำให้เด็กสามารถเข้าใจกันได้เร็วกว่าครูเป็นผู้อธิบายหรือเล่าให้ฟัง

อีริกสัน (Erikson) เชื่อว่าวัยเด็กเป็นวัยรุ่นแห่งการเรียนรู้และการได้รับประสบการณ์ การจัดสิ่งแวดล้อมที่ดีช่วยให้เด็กเกิดความมั่นใจในตนเอง มองโลกในแง่ดีและรู้จักไว้วางใจผู้อื่น ในช่วงวัยก่อนเรียน หรือวัยเล่น (อายุ 4-7 ปี) ซึ่งเป็นขั้นของความคิดริเริ่มและการตัดสินใจ หรือความรู้สึกผิด (Initiative and Guilt) เชื่อว่าเด็กวัยนี้สามารถช่วยเหลือตนเองได้ดีและมีความสามารถในการทำสิ่งต่างๆ โดยผู้ใหญ่มีหน้าที่สนับสนุนให้เด็กได้พยายามแสดงความสามารถใหม่ ๆ ในด้านสังคมเด็กเรียนรู้ในการเข้าสังคมจากการเล่นกับเพื่อน มีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น และเลียนแบบผู้อื่น เช่น พ่อแม่ หรือบุคคลใกล้ชิด ซึ่งพ่อแม่และผู้ใหญ่ต้องเป็นต้นแบบที่ดีกับเด็ก เพื่อให้เด็กเรียนรู้ทักษะทางสังคม มีลักษณะนิสัยที่ดี รวมทั้งรักที่ถูกและผิด การปลูกฝังจริยธรรมโดยมีพ่อแม่ผู้ใหญ่เป็นต้นแบบที่ดี จะทำให้เด็กมีอุปนิสัยที่ดี ในด้านสติปัญญาเด็กวัยนี้อยากเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ รอบตัว มีความริเริ่มทำสิ่งใหม่ๆ และชอบถามในสิ่งที่ตนเองสงสัยใคร่รู้ ผู้ใหญ่ต้องให้โอกาสในการพูดกระทำสิ่งต่างๆ จะทำให้เด็กมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์และจินตนาการ เด็กจะสนุกในการเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ กล้าแสดงออก

สิริมา ภิญญอนันตพงษ์ (2550: 10-12) ได้เสนอแนะในการจัดประสบการณ์ควรมีหลักการจัดดังต่อไปนี้

1. ส่งเสริมให้เด็กเจริญงอกงามในทุกๆ ด้าน คือ ร่างกาย อารมณ์ สังคมและสติปัญญาและใช้วิธีการแบบบูรณาการ ซึ่งมีจุดมุ่งหมายอันแท้จริงของการจัดประสบการณ์ โดยเน้นที่การเรียนรู้ของเด็กให้เกิดจากการผสมผสานมิใช่เกิดจากการเรียนเฉพาะ เนื้อหาที่เฉพาะเจาะจง การเรียนรู้ของเด็กควรส่งเสริมและส่งผลกระทบต่อตัวเด็กทุกด้าน มิใช่เฉพาะเพียงด้านใดเท่านั้น

2. การวางแผนแนวการจัดประสบการณ์ ควรตั้งอยู่บนพื้นฐานของการสังเกตของครู การจดบันทึกข้อมูลความสนใจเฉพาะของเด็กแต่ละคน รวมทั้งความก้าวหน้าทางพัฒนาการของเด็กโดยใช้เกณฑ์คำนึงถึงความเหมาะสมของอายุ ข้อมูลของเด็กแต่ละคนที่เกี่ยวกับความต้องการจุดเด่นและความสนใจ

3. การวางแผนจัดประสบการณ์ วิธีการเรียนรู้นั้น เน้นหลักการมีปฏิสัมพันธ์โดยที่ครูจัดเตรียมสภาพแวดล้อมให้เด็กใช้การสำรวจอย่างกระตือรือร้น การมีปฏิสัมพันธ์กับผู้ใหญ่ กลุ่มเพื่อนและวัสดุ อุปกรณ์ สำหรับการประเมินนั้นใช้เกณฑ์ตัดสินจากการที่เด็กทำกิจกรรมด้วยตนเอง มิใช่เกิดจากการตัดสินความถูกต้องจากผู้ใหญ่

4. การจัดกิจกรรมและสื่อการเรียนรู้เน้นในรูปของจริง เป็นรูปธรรมและสัมพันธ์กับชีวิตจริงของเด็ก โดยเด็กเรียนรู้จากของจริง ความรู้จะเกิดขึ้นในขณะที่เด็กจำเป็นต้องสัมผัสทดลองกับสิ่งของต่างๆ ได้เล่นกับเพื่อนๆ ในที่สุดจากประสบการณ์เด็กจะเกิดความคิดรวบยอด เกิดการพัฒนาเรียนรู้สัญลักษณ์ภาษาทีละน้อยๆ ความเข้าใจในเรื่องรูปธรรมทางด้านสัญลักษณ์จะมีเพิ่มขึ้น ควรควรเล่านิทาน นำรูปภาพมาใช้ในการสอนบ่อยๆ สำหรับสมุดแบบฝึกกระดาษให้เด็กเขียนคำตอบ รวมทั้งรูปแบบจำลองต่างๆ เป็นสิ่งที่ไม่เหมาะสมสำหรับเด็ก เพราะการให้เด็กเรียน

โดยลอกแบบ ไม่เหมาะสมสำหรับเด็กช่วงวัยนี้เด็กในวัยที่มีอายุระหว่าง 5-6 ขวบ จะมีพัฒนาการ แสดงการเพิ่มพูนความสามารถในการเรียน เขียน และการแสดงออกทางการพูด สื่อที่เหมาะสม สำหรับการจัดประสบการณ์ คือ ทราย น้ำ ดินเหนียว ภาพตัดต่อ บล็อกไม้ อุปกรณ์ทาง วิทยาศาสตร์ หนังสือ การศึกษานอกสถานที่ การแก้ปัญหาและการมีปฏิสัมพันธ์กับวัสดุทางศิลปะ ผู้ใหญ่และเพื่อนๆ

5. การจัดประสบการณ์เรียนรู้ให้กับเด็กนั้น ให้คำนึงความแตกต่างทางด้านความ สนใจและความสามารถ มากกว่าความแตกต่างของช่วงอายุปฏิทิน ครูเตรียมแผนการช่วยเด็กที่มี พัฒนาการต่างจากเพื่อนในกลุ่ม โดยคำนึงถึงช่วงความแตกต่างของเด็กห่างกัน 12 เดือน ถึงสูงสุด 2 ขวบ ความสลับซับซ้อนของวัสดุ อุปกรณ์และการใช้งาน ควรสอดคล้องกับช่วงอายุของเด็ก เช่น ถ้า เด็กอายุ 3 ถึง 5 ขวบ อยู่รวมกัน ครูควรจัดวัสดุอุปกรณ์ต่างๆ ที่มีความยากง่ายและสลับซับซ้อน ต่างๆ กัน

6. การจัดเตรียมกิจกรรมและวัสดุอุปกรณ์ต่างๆ หลากๆ แบบ ครูควรเตรียมและ รู้จักเพิ่มความยากสลับซับซ้อนและการท้าทายในการจัดกิจกรรม ทั้งนี้ โดยให้เด็กเป็นผู้ลงมือกระทำ ด้วยตนเอง ซึ่งวิธีการนี้ช่วยให้เด็กพัฒนาความเข้าใจและทักษะต่างๆ ในขณะที่เด็กทำกิจกรรมต่างๆ ครูควรฟัง สังเกตคำถามเด็กและให้ข้อเสนอแนะต่างๆ

7. ผู้ใหญ่ควรเตรียมโอกาสสำหรับเด็ก ในการให้เด็กทำกิจกรรมต่างๆ วัสดุ อุปกรณ์และเครื่องมือต่างๆ โดยให้โอกาสเด็กเลือกตามความสนใจ และทำงานโดยอิสระหรือำ ำทำงานเป็นกลุ่มย่อย

8. ผู้ใหญ่ควรจัดเตรียมประสบการณ์ต่างๆ วัสดุอุปกรณ์ รวมทั้งเครื่องมือต่างๆ ให้กับเด็กทุกกลุ่มอายุ ทุกวัฒนธรรมโดยไม่แบ่งแยกเพศ ให้รู้จักยอมรับความแตกต่างและความ เหมือนกับบุคคลอื่น ทั้งนี้มีจุดประสงค์เพื่อให้เด็กๆ พัฒนาความรู้สึกที่ดีต่อตนเอง นอกจากนี้ให้ เรียนรู้จักตนเอง ครอบครัว รู้จักเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างบ้านและโรงเรียน อีกทั้งขยาย ประสบการณ์ของเด็กจากครอบครัวไปสู่ชุมชน

สิริมา ภิญโญนนตพงษ์ (2550: 110) ยังได้กล่าวเพิ่มเติมว่า การจัดประสบการณ์ ให้กับเด็กแต่ละวัย ต้องจัดให้สอดคล้องกับอายุ ธรรมชาติ และความต้องการของเด็ก ซึ่งมีความ แตกต่างกัน การจัดประสบการณ์ที่เหมาะสมกับเด็กอายุ 1-3 ปี เน้นจัดสภาพแวดล้อม พื้นที่ สื่อ วัสดุ ครุภัณฑ์ ให้มีความสะอาดปลอดภัย จัดของเล่นของเด็กได้เรียนรู้ด้วยการลงมือปฏิบัติ จัดการ ดูแลสุขภาพ ความปลอดภัย และโภชนาการ สร้างสายสัมพันธ์ที่อบอุ่น การจัดประสบการณ์ที่ เหมาะสมกับเด็กอายุ 3-4 ปี เน้นให้ความรัก และความปลอดภัย ส่งเสริมพัฒนาการด้านความเป็น อิสระให้โอกาสเด็กลงมือกระทำด้วยตนเอง การจัดประสบการณ์ที่เหมาะสมกับเด็กอายุ 4-5 ปี ควร คำนึงถึงจุดมุ่งหมายการจัด วิธีการสอนพัฒนาการทางอารมณ์ สังคม จิตใจ สติปัญญา และร่างกาย ความสัมพันธ์ระหว่างเด็กและครู การประเมินผลเด็ก การรับเด็กและคุณภาพของครู การจัด ประสบการณ์ที่เหมาะสมกับเด็กอายุ 5-8 ปี เน้นเป็นแบบบูรณาการ

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ (2546: 51) ได้กำหนดหลักการจัดประสบการณ์และกิจกรรมสำหรับเด็กไว้ดังนี้

กิจกรรมที่จัดควรคำนึงถึงตัวเด็กเป็นสำคัญ เด็กแต่ละคนมีความสนใจแตกต่างกัน จึงควรจัดให้มีกิจกรรมหลายประเภทที่เหมาะสมกับวัยตรงกับความสนใจและความต้องการของเด็ก เพื่อให้เด็กมีโอกาสและความสามารถ กิจกรรมที่จัดควรมีทั้งกิจกรรมในห้องเรียนและนอกห้องเรียน กิจกรรมที่ต้องเคลื่อนไหวและสงบ กิจกรรมที่เด็กริเริ่มและครูริเริ่ม เวลาในการจัดกิจกรรมที่ต้องเคลื่อนไหวและสงบ กิจกรรมที่เด็กริเริ่มและครูริเริ่ม

เวลาในการจัดกิจกรรมควรเหมาะสมกับวัย มีการยืดหยุ่นได้ตามความต้องการและความสนใจของเด็ก เช่น

วัย 3 ขวบ มีช่วงความสนใจสั้นประมาณ 8 นาที

วัย 4 ขวบ มีช่วงความสนใจสั้นประมาณ 12 นาที

วัย 5 ขวบ มีช่วงความสนใจสั้นประมาณ 15 นาที

กิจกรรมที่จัดควรเน้นให้มีสื่อของจริงให้เด็กได้มีโอกาสสังเกต สำรวจ ค้นคว้า ทดลองแก้ปัญหาด้วยตนเอง มีโอกาสปฏิสัมพันธ์กับเด็กคนอื่นๆ และผู้ใหญ่

ศิริประภา พินิตตานนท์ (2546: 7) กล่าวว่า ประสบการณ์เป็นสื่อของการเรียนรู้ระดับก่อนประถมศึกษาให้ทั้งพัฒนาการความรู้ ความคิด การแก้ปัญหา แต่ทุกประสบการณ์ไม่ใช่เด็กจะสนใจ ครูต้องใช้หลักการจัดที่จะกระตุ้นให้เด็กเกิดความสนใจ เกิดการเรียนรู้และพัฒนาไปพร้อมๆ กัน ซึ่งหลักการที่สำคัญของการจัดประสบการณ์ที่เด็กที่ได้ลงมือปฏิบัติจริง และประสบการณ์ต้องเปิดโอกาสเด็กได้ทั้งด้านร่างกาย อารมณ์จิตใจ สังคม และสติปัญญา มีความหลากหลาย ยืดหยุ่นจากเหตุการณ์และสภาพท้องถิ่น แทรกคุณธรรม จริยธรรม วัฒนธรรมและประเพณีให้เด็กได้เรียนรู้อย่างสม่ำเสมอ มีทั้งประสบการณ์ในชั้นเรียนและนอกชั้นเรียน

กุลยา ตันติผลาชีวะ (2547: 38) กล่าวว่า ประสบการณ์มีความสำคัญกับเด็กปฐมวัยมาก เพราะเด็กปฐมวัยยังใช้ภาษาไม่คล่อง การเรียนรู้ของเด็กปฐมวัยจึงมาจากการรับรู้ทางสัมผัส การได้จับกระทำเพื่อให้รู้ว่าสิ่งนั้นเป็นอย่างไร การเล่นโดยไม่มีใครต้องบอก ต้องสอน เป็นกระบวนการสร้างความรู้หรือทักษะโดยการได้กระทำได้เห็นสิ่งต่างๆ ซึ่งการสร้างความรู้หรือทักษะนี้ต้องกำหนดในรูปของกิจกรรมการเรียนรู้

หลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช 2546 ได้กล่าวไว้ว่า การจัดประสบการณ์สำหรับเด็กปฐมวัย 3-5 ปี นี้จะไม่จัดเป็นรายวิชา แต่จะจัดในรูปของการบูรณาการผ่านการเล่น เพื่อให้เด็กได้รับประสบการณ์ตรง เกิดการเรียนรู้และพัฒนาทั้งด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา กิจกรรมที่จัดให้เด็กในแต่ละวันอาจใช้ชื่อเรียกต่างกันไป แต่ทั้งนี้ประสบการณ์สำคัญที่จัดจะต้องครอบคลุมประสบการณ์สำคัญที่กำหนดในหลักสูตรการศึกษาปฐมวัย (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน 2547: 50) โดยได้กำหนดเป็นหลักการไว้ 5 ข้อ คือ

1. จัดประสบการณ์การเล่นและการเรียนรู้เพื่อพัฒนาเด็กเป็นองค์รวมอย่างต่อเนื่อง
2. เน้นเด็กเป็นสำคัญ สนองความต้องการ ความสนใจ ความแตกต่าง ระหว่างบุคคลและบริบททางสังคมที่เด็กอาศัยอยู่
3. จัดให้เด็กได้รับการพัฒนาโดยให้ความสำคัญทั้งกระบวนการและผลผลิต
4. จัดการประเมินพัฒนาให้เป็นกระบวนการต่อเนื่อง และเป็นส่วนหนึ่งของการจัดประสบการณ์
5. ให้ผู้ปกครองและชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาเด็ก

สรุปได้ว่า การจัดประสบการณ์ให้กับเด็กปฐมวัยนั้นเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งเพราะการที่เด็กเรียนรู้จากประสบการณ์จะทำให้เด็กได้ความรู้และความเข้าใจขึ้นภายในตัวของเด็ก ด้วยการให้โอกาสลงมือกระทำเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ด้วยตัวเอง ด้วยวิธีการปฏิสัมพันธ์กับเพื่อนได้คิดแก้ปัญหา เกิดประสบการณ์ตรง การจัดประสบการณ์มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้เด็กได้รับประสบการณ์ตรง มีรูปแบบที่หลากหลาย สนองความแตกต่างระหว่างบุคคล ยืดหยุ่นตามเหตุการณ์ กิจกรรมมีความหมายต่อผู้เรียน ทำให้เด็กได้เข้าใจในสิ่งที่เรียนรู้และวิธีการทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ดียิ่งขึ้น และสามารถนำความรู้ที่เกิดจากประสบการณ์การปฏิบัติหรือปัญหาที่เกิดขึ้นภายในนี้ไปใช้เพื่อประโยชน์ของตนเองและผู้อื่นได้

2.3.3 กิจกรรมเสริมประสบการณ์ของเด็กปฐมวัย

กิจกรรมเสริมประสบการณ์หรือกิจกรรมในวงกลม เป็นกิจกรรมที่มุ่งเน้นให้เด็กได้พัฒนาทักษะการเรียนรู้ ฝึกการทำงานและอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มทั้งกลุ่มย่อยและกลุ่มใหญ่ กิจกรรมที่จัดมุ่งฝึกให้เด็กได้มีโอกาสฟัง พูด สังเกต คิดแก้ปัญหาใช้เหตุผลและฝึกปฏิบัติ เพื่อให้เกิดความคิดรวบยอดเกี่ยวกับเรื่องที่เรียน โดยจัดกิจกรรมด้วยวิธีต่างๆ เช่น สนทนา อภิปราย สาธิตทดลอง เล่านิทาน เล่นบทบาทสมมติ ร้องเพลง ท่องคำ คล้องจอง ศึกษานอกสถานที่เชิญวิทยากรมาให้ความรู้ ฯลฯ การจัดกิจกรรมเสริมประสบการณ์ สามารถจัดได้หลายหลายวิธี (สำนักคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. 2546: 54-55) เช่น

1. การสนทนา อภิปราย เป็นการส่งเสริมพัฒนาการทางภาษาในการพูดการฟัง รู้จักแสดงความคิดเห็นและยอมรับความคิดเห็นของผู้อื่น ซึ่งสื่อที่ใช้อาจเป็นของจริงของจำลอง รูปภาพสถานการณ์จำลอง ฯลฯ
2. การเล่านิทาน เป็นการเล่าเรื่องต่างๆ ส่วนมากจะเป็นเรื่องที่เน้นการปลูกฝังให้เกิดคุณธรรม จริยธรรม วิธีการนี้จะช่วยให้เด็กเข้าใจได้ดีขึ้น ในการเล่านิทานสื่อที่ใช้อาจเป็นรูปภาพ หนังสือนิทาน หุ่น การแสดงท่าทางประกอบเล่าเรื่อง

3. การสาธิต เป็นการจัดกิจกรรมที่ต้องการให้เด็กได้สังเกตและเรียนรู้ตามขั้นตอนของกิจกรรมนั้นๆ ในบางครั้งผู้สอนอาจให้เด็กอาสาสมัครเป็นผู้สาธิตร่วมกับผู้สอน เพื่อนำไปสู่การปฏิบัติจริง เช่น การเพราะเมล็ด การปลูกโป่ง การเล่นเกมการศึกษา ฯลฯ

4. การทดลองหรือการปฏิบัติการ เป็นกิจกรรมที่จัดให้เด็กได้รับประสบการณ์ตรง เพราะได้ทดลองปฏิบัติด้วยตนเอง ได้สังเกตการแลกเปลี่ยนฝึกการสังเกต การคิดแก้ปัญหาและส่งเสริมให้เด็กมีความอยากรู้อยากเห็นและค้นพบด้วยตนเอง เช่น การประกอบอาหาร การทดลองวิทยาศาสตร์ ง่ายๆ การเลี้ยงหนอนผีเสื้อ การปลูกพืช ฯลฯ

5. การศึกษานอกสถานที่ เป็นการจัดกิจกรรมที่ทำให้เด็กได้รับประสบการณ์ตรงอีกรูปแบบหนึ่ง ด้วยการพาเด็กไปทัศนศึกษาสื่อต่างๆ รอบสถานศึกษาหรือสถานที่นอกสถานศึกษาเพื่อเป็นการเพิ่มพูนประสบการณ์แก่เด็ก

6. การเล่นบทบาทสมมติ เป็นการให้เด็กเล่นสมมติตนเองเป็นตัวละครต่างๆ ตามเนื้อเรื่องในนิทานหรือเรื่องราวต่างๆ อาจใช้สื่อประกอบการเล่นสมมติเพื่อสร้างความสนใจและก่อให้เกิดความสนุกสนาน เช่น หุ่นสมศรีระ ที่คาดศีรษะรูปคนและสัตว์รูปแบบต่างๆ เครื่องแต่งกายและอุปกรณ์ของจริงชนิดต่างๆ

7. การร้องเพลง เล่นเกม ท่องคำ คล้องจอง เป็นการจัดให้เด็กได้แสดงออกเพื่อความสนุกสนานเพลิดเพลิน และเรียนรู้เกี่ยวกับภาษาและจังหวะ เกมที่นำมาเล่นไม่ควรเน้นการแข่งขัน

ข้อเสนอแนะ

1. ควรยึดหลักการจัดกิจกรรมที่เน้นให้เด็กได้รับประสบการณ์ตรงและมีโอกาสดำเนินการด้วยตนเองให้มากที่สุด

2. ผู้สอนควรยอมรับความคิดเห็นที่หลากหลายของเด็กและให้โอกาสเด็กได้ฝึกคิด

3. อาจเชิญวิทยากรมาให้ความรู้แทนผู้สอน เช่น พ่อแม่ ตำรวจ หมอ ฯลฯ จะช่วยให้เด็กสนใจและสนุกสนานยิ่งขึ้น

4. ในขณะที่เด็กทำ กิจกรรม หรือหลังจากทำกิจกรรมเสร็จแล้ว ผู้สอนควรใช้คำถามปลายเปิดที่ชวนให้เด็กคิด ไม่ควรใช้คำถามที่มีคำตอบ “ใช่” “ไม่ใช่” หรือมีคำตอบให้เด็กเลือกและผู้สอนควรใจเย็นให้เวลาเด็กคิดคำตอบ

5. ช่วงระยะเวลาที่จัดกิจกรรมสามารถยืดหยุ่นได้ตามความเหมาะสม ทั้งนี้ให้คำนึงถึงความสนใจของเด็กและความเหมาะสมของกิจกรรมนั้นๆ เช่น กิจกรรมการศึกษานอกสถานที่ การประกอบอาหาร การปลูกพืช อาจใช้เวลานานกว่าที่กำหนดไว้

สรุปได้ว่ากิจกรรมเสริมประสบการณ์ของเด็กปฐมวัย เป็นกิจกรรมที่มุ่งเน้นให้เด็กได้พัฒนาทักษะการเรียนรู้ ฝึกการทำงานและการอยู่ร่วมกันและเปิดโอกาสให้เด็กได้ฝึก พูด ฟัง สังเกต เพื่อให้ได้ความคิดรวบยอด โดยการจัดกิจกรรมเสริมประสบการณ์มีหลายวิธี คือ สันทนา อภิปราย

สาธิตทดลอง เล่นนิทาน เล่นบทบาทสมมติ ร้องเพลง ท่องคำคล้องจอง ศึกษาออกสถานที่และเชิญวิทยากรมาให้ความรู้ ฯลฯ

2.3.4 ประเภทของกิจกรรมเสริมประสบการณ์ของเด็กปฐมวัย

2.3.4.1 กิจกรรมการเล่นนิทาน

นิทานคือสื่อที่มีประสิทธิภาพสำหรับการสร้างการเรียนรู้ให้กับเด็กปฐมวัย นิทานสามารถสร้างจินตนาการ ความฝัน ความคิด ความเข้าใจ และการรับรู้ให้กับเด็ก ตัวแสดงแต่ละตัวในนิทานจะสร้างจินตนาการให้สมองเด็กแต่สิ่งหนึ่งที่สะกิดความกระจ่างในจินตนาการเด็ก คือ วัยเด็กวัย 3-6 ปี ขวบ เป็นวัยที่เรียนรู้ภาษาไปอย่างช้าๆ ทีละขั้น การสนทนา การฟัง การคิดและความเข้าใจยังอยู่ในขั้นที่ต้องใช้สัญลักษณ์ ยังคิดกลับไปมาไม่ได้ ถ้าย้อนไม่ได้ ซึ่งเป็นลักษณะการพัฒนาความคิดความรู้ที่เป็นพื้นฐานของการพัฒนาความคิดของขั้นรูปธรรมซึ่งเป็นพัฒนาการในขั้นต่อไปตามทฤษฎีของเพียเจต์ ดังนั้นการพูดสนทนากับเด็กปฐมวัยจึงต้องเป็นเรื่องง่าย หากใช้สื่อประกอบจะช่วยให้เด็กมีความเข้าใจเร็วขึ้น เด็กต้องการวัตถุสิ่งของเพื่อการค้นหาให้ตนเองสามารถประมวลเรื่องที่ฟังเป็นความคิดที่เป็นรูปสัญลักษณ์ (Symbolic thinking) ให้ได้ เด็กคิดไม่เหมือนผู้ใหญ่ เด็กคิดได้เฉพาะสิ่งปรากฏชัด สิ่งที่เขาเห็นและคำถามที่ท้าทาย

จุดประสงค์การเล่นนิทานให้เด็กฟังนั้นมีเป้าหมายอยู่ 3 ประการ คือ ประการแรกเป็นการพัฒนาภาษาและความคิดของเด็ก การเล่นนิทานจึงไม่ควรมาจากครูคนเดียวควรให้เด็กเป็นผู้เล่านิทานเองด้วยจะช่วยให้เด็กได้แสดงออกถึงความรู้สึกหรือมีการโต้ตอบให้เด็กคิดระหว่างเล่านิทานด้วย และประการที่สอง คือ การสร้างการเรียนรู้ที่มีความหมายให้กับเด็ก ทั้งทางด้านสังคม อารมณ์ คุณธรรมหรือแม้แต่การพัฒนาการทางสติปัญญา จุดสำคัญที่จะนำไปสู่ประสงค์ของการเรียนรู้นั้นต้องมีเนื้อหาที่ตรงประเด็น บรรยากาศในการเล่นนิทานที่สนุกสนานสามารถสื่อสารเรื่องราวให้เด็กเกิดการกระตือรือร้นที่จะฟัง และหยุดถามเป็นระยะๆ หรือให้เด็กมีส่วนร่วมในการเล่นนิทาน โดยเฉพาะในประเด็นที่ต้องการให้เกิดผลตามจุดประสงค์ อาจมีการเล่าเรื่องซ้ำเพื่อให้เด็กได้ถ้อยถ้อยข้อมูลใหม่เพื่อเปรียบเทียบหาข้อสรุปที่ถูกต้องตามทฤษฎีเพียเจต์ (กุลยา ดันดิผลาชีวะ. 2541: 10-19)

รูปแบบการเล่นนิทานมีความจำเพาะของประสิทธิภาพในการเล่น ผู้เล่าสามารถเลือกใช้ตามความเหมาะสม ดังนี้

1. การเล่นนิทานปากเปล่า เป็นการเล่านิทานที่อาศัยคำพูดและน้ำเสียงของผู้เล่ามีจังหวะสูงต่ำเร้าใจผู้ฟังให้ติดตามเนื้อเรื่องที่นำเสนอ ส่วนใหญ่ใช้เป็นการเล่านิทานก่อนนอนหรือใช้เป็นการเล่าเพื่อจูงใจให้เด็กทำกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งที่ต้องใช้สมาธิ เวลาในการเล่นไม่ควรเกิน 15 นาที

2. การเล่นนิทานประกอบท่าทาง เป็นการเล่าที่มีชีวิตชีวา เด็กสามารถติดตามเรื่องที่เล่าได้และจินตนาการเป็นรูปธรรมมากขึ้นตามท่าทางของผู้เล่าและเห็นภาพพจน์ของเรื่องที่

เล่าทำทางที่ใช้ประกอบ การเล่านิทานอาจเป็นทำทางของผู้เล่า ทำทางแสดงร่วมของเด็ก ได้แก่ การทำหน้าตา การแสดงทำทาง หรือเล่นนิ้วมือประกอบการเล่า

3. การเล่านิทานประกอบภาพ ภาพที่ใช้ประกอบการเล่านิทานมีหลายชนิด เช่น ภาพจากหนังสือ ภาพวาด ภาพเคลื่อนไหว การมีภาพสวยๆ มาประกอบการเล่านิทานจะดึงดูดใจเด็ก และสร้างสรรค์จินตนาการให้กับเด็กมาก ทำให้เด็กติดตามเรื่องราวด้วยความอยากรู้ และจะสนุกมากขึ้นในขณะที่ฟังเรื่องและดูภาพนั้นผู้เล่ากระตุ้นให้เด็กแสดงความคิดเห็นและร่วมสร้างจินตนาการให้กับนิทานที่เล่า

4. การเล่านิทานประกอบเสียง ได้แก่ เสียงเพลง เสียงดนตรี แถบบันทึกเสียง เพื่อสร้างบรรยากาศที่กระตุ้นเร้าให้เกิดความตื่นเต้น อยากรู้อยากติดตาม ทำให้เกิดจินตนาการและอารมณ์ นอกจากนั้นเราอาจใช้เสียงเด็กมาประกอบการเล่าได้ เช่น เมื่อเล่าถึง รถไฟวิ่งผู้เล่าอาจชวนให้เด็กร่วมทำเสียงรถไฟวิ่ง ประกอบการเล่าจะทำให้บรรยากาศการฟังนิทานมาความสนุกสนานมากขึ้น

5. การเล่านิทานประกอบอุปกรณ์หรือสิ่งประดิษฐ์ที่ผู้เล่าทำขึ้น เช่น หุ่นมือ หุ่นนิ้ว ตุ๊กตา เป็นต้น ล้วนเป็นอุปกรณ์ที่สามารถทำให้เด็กสนุกและตื่นตาไปกับนิทานที่เล่าได้เป็นอย่างดี และสร้างความสนใจในการฟังนิทานให้แก่เด็กมากกว่ารูปแบบอื่นๆ

6. การเล่าไปวาดไป เล่าไปพับไป เล่าไปตัดไป เป็นนิทานที่ชวนให้ติดตามโดยมีเนื้อหาเชื่อมโยงกับการสอน การเล่าแบบนี้ผู้เล่าต้องฝึกฝนและมีการเตรียมตัวมาอย่างดีก่อนการเล่า วิธีการที่กล่าวมาข้างต้นผู้เล่าควรพิจารณาเลือกวิธีที่ถนัดและเหมาะสมกับบุคลิกและความสามารถของตนเอง

การส่งเสริมการเรียนรู้จากนิทาน

สิริมา ภิญโญนนตพงษ์ (2549: 40-41) กล่าวถึง หลักการเล่านิทานสำหรับเด็กปฐมวัยไว้ว่า การเลือกนิทานสำหรับเด็กปฐมวัยต้องคำนึงถึงองค์ประกอบทางจิตวิทยาที่เกี่ยวข้องที่อาจส่งผลกระทบต่อจิตใจและพฤติกรรมของเด็ก นิทานต้องมีเนื้อหาที่เหมาะสมกับวัย ความพร้อมและวุฒิภาวะของเด็ก เด็กเล็กเนื้อเรื่องของนิทานจะต้องเป็นเรื่องที่แสดงข้อเท็จจริงเพื่อให้เด็กเกิดความคิดรวบยอดที่ถูกต้องการพื้นฐานและความต้องการตามธรรมชาติของเด็กได้ อย่างน้อยที่สุดก็ต้องสร้างความสนุกสนานเพลิดเพลิน เนื้อหาต้องมีสุนทรียภาพความงดงามมีส่วนกระตุ้นปลุกเร้าจินตนาการของเด็ก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงอายุ 4-6 ปี นิทานต้องเป็นวรรณกรรมที่ดีทั้งโครงเรื่อง พฤติกรรมที่เด่นชัดของตัวละคร แนวความคิดสร้างสรรค์และภาษาที่เหมาะสม ชัดเจน ง่ายและเป็นภาษาที่สุภาพ เสนอแนะวิธีแก้ปัญหาแก่เด็กในการเผชิญอุปสรรคและความยากลำบากด้วยวิธีการที่สร้างสรรค์ ใช้ความพากเพียร มานะอดทนและสติปัญญาในการแก้ไขปัญหา เลือกนิทานที่มีเนื้อหาหลากหลาย ตัวละคร อยู่ในวัยเดียวกันกับเด็ก แม้ว่าตัวละครเป็นสัตว์ก็ควรมีลักษณะเป็นเด็ก เช่นเดียวกับผู้ฟัง นิทานที่ดีต้องมีการแทรกบทลงโทษแต่ต้องไม่หยาบคาย สิ่งที่ดีควรระมัดระวังคือ อย่าเลือกนิทานที่มีบทลงโทษในลักษณะที่เป็นการกลั่นแกล้ง ทำให้ผู้อื่นเจ็บปวด อับอาย ซึ่งจะทำให้

ให้เอาเป็นแบบอย่างได้ เลือกนิทานที่มีเนื้อหาที่มุ่งให้เด็กได้ขยายประสบการณ์ เป็นนิทานที่ช่วยปลูกฝังลักษณะนิสัยที่ดีงามให้เด็กตัวละครในนิทานต้องตัวแบบที่ดีสำหรับเด็กๆ หรืออาจเป็นตัวแบบที่มีพฤติกรรมไม่ดีในเบื้องต้นแล้วกลับแปรเปลี่ยนนิสัยไปในทางที่ถูกต้องดีงาม มีจรรยา มารยาทน่าชื่นชมและมีพฤติกรรมที่สังคมยอมรับในที่สุด ซึ่งสอดคล้องกับผลวิจัยของ Sirima Pinyoanuntapong. (2013: 64) ที่ใช้นิทานในส่งเสริมอุปนิสัยธรรม 8 ด้าน สำหรับเด็กปฐมวัย ซึ่งการเล่นนิทานให้เด็กฟังจะทำให้เด็กเกิดการเรียนรู้ด้านคุณธรรม โดยนิทานจะช่วยแนะนำให้ทำตามในสิ่งที่ดีเพราะเด็กๆ จะได้เรียนรู้จากตัวแบบในนิทานทั้งยังมีความรู้สึกดีใจที่ได้ฟังนิทาน

นอกจากนั้น เกริก ยุกพันธ์ (2543: 68) กล่าวถึงวิธีการเล่นนิทานว่า ผู้เล่นนิทานจำเป็นอย่างยิ่งจะต้องคำนึงถึง การเลือกเรื่องที่จะใช้เล่าดัดแปลงเนื้อเรื่องให้เหมาะสมกับกลุ่มผู้ฟังมีการเตรียมตัวและจัดเตรียมสื่อในการเล่นนิทานของผู้เล่าลงมือเล่นนิทานผู้เล่าจะต้องเล่าให้ราบรื่น โดยตลอดด้วยรูปแบบเทคนิคเฉพาะของผู้เล่าเอง ผู้เล่าจะต้องพิจารณาความเหมาะสมของสถานที่และเวลาที่ใช้เล่นนิทาน ผู้เล่าต้องสังเกตความพึงพอใจของผู้ฟังด้วยว่าผู้ฟังให้ความสนใจมากน้อยเพียงใด

หลังจากการเล่นนิทานจบผู้เล่าควรใช้คำถามต่างๆ เพื่อทดสอบว่าเด็กได้เกิดการเรียนรู้และเข้าใจเนื้อหาของนิทานหรือไม่ การใช้คำถามเป็นสิ่งที่สำคัญ ควรปฏิบัติทุกครั้งหลังการสอนและควรเป็นคำถามที่หลากหลายทั้งคำถามปลายเปิด ถามความจำ ถามความคิดเห็น และถามเชิงคิดวิเคราะห์ การใช้คำถามให้เด็กเกิดกระบวนการคิด เช่น อะไร ที่ไหน เมื่อไหร่ ทำไม อย่างไร เกิดอะไรขึ้นโดยครูสามารถประเมินความสำเร็จของการเล่นนิทานได้จากความสนใจในการเข้าร่วมกิจกรรม การสนทนาซักถาม แสดงข้อคิดเห็น การตอบคำถาม มารยาทในการฟัง การพูดการกล้าพูด กล้าแสดงออกของเด็ก

การใช้นิทานที่มีเนื้อหาในการปลูกฝังคุณธรรมให้เด็กปฐมวัยจึงเป็นสื่อที่มีประสิทธิภาพเนื่องจากเด็กปฐมวัยนั้นอยู่ในวัยที่ต้องอาศัยการรับรู้จากสิ่งที่เป็นรูปธรรมในการเรียนรู้ ดังนั้นนิทานจึงเป็นวิธีการนำเสนอตัวแบบที่มีพฤติกรรมที่พึงประสงค์ให้กับเด็กได้อย่างดี โดยเฉพาะสื่อต่างๆ เช่น รูปภาพ หุ่นนิ้ว หุ่นมือ รูปภาพ ที่ใช้ประกอบการเล่นนิทานยิ่งเพิ่มความน่าสนใจและการติดตามเรื่องราวตลอดเรื่องอีกทั้งยังสามารถให้เด็กเข้ามามีส่วนร่วมในการเล่นนิทาน ประกอบกับการซักถามเด็กๆ ในระหว่างเล่าเป็นการชักจูงความเข้าใจในเนื้อเรื่องนิทานของเด็กผู้ฟัง

กุลยา ตันติผลาชีวะ (2541: 16-17) กล่าวถึงการเล่นนิทานมีขั้นตอนการดำเนินการเป็นลำดับแต่ละขั้นตอนของการเล่า ต้องมีการจัดเตรียมให้เหมาะสมจึงจะทำให้การเล่นนิทานมีความหมายประทับใจผู้ฟังแม้ว่านิทานจะเป็นสิ่งที่เด็กชอบและพร้อมที่จะฟังอยู่เสมอก็ตามนิทานทุกเรื่องกับการเล่าทุกครั้งไม่สามารถตั้งใจให้เด็กอยู่กับที่ได้ตั้งแต่ต้นจนจบ เว้นแต่กระบวนการเล่นนั้นจะมีขั้นตอนเตรียมการที่นอกจากจะทำให้นิทานดำเนินไปสู่จุดประสงค์ของผู้เล่าที่ต้องการแล้วต้องทำให้เด็กเพลิดเพลินกับการเล่นนิทานด้วยในการเตรียมการเพื่อการเล่นนิทานที่ครูเป็นผู้เล่าควรจัดเตรียมเนื้อหา นิทานก่อน ถ้าเป็นนิทานที่มาจากหนังสือนิทาน ครูควรต้องอ่านให้เข้าใจจำเนื้อเรื่อง

ให้ได้เมื่อนำไปเล่าประกอบภาพในหนังสือจะได้พูดความต่อเนื่องเป็นเรื่องราที่มีหยุดพักถามตอบจะทำให้เข้าใจง่ายขึ้น

การเตรียมเด็กสำหรับฟังนิทานที่หนึ่งของเด็กควรต้องใกล้ชิดกัน ครูอาจนั่งสูงกว่าเด็กเล็กน้อยเพื่อให้สามารถแสดงภาพในหนังสือหรือภาพอื่นๆ บนตักในระดับสายตาเด็กขณะเล่าควรจัดเด็กเป็นกลุ่มเล็กๆ ถ้าเป็นกลุ่มใหญ่ให้นั่งล้อมวงครูแล้วควรเริ่มกิจกรรมเตรียมตัวเด็กด้วยการให้เด็กร้องเพลง ดูภาพ หรือกล่าวคำจูงใจ เพื่อให้เด็กมีอารมณ์พร้อมที่จะฟังเมื่อพร้อมแล้วจึงเริ่มต้นด้วยการเล่านิทานหากมีจุดประสงค์ของการฟังต้องบอกเด็กด้วย

การดำเนินเรื่องอาจเป็นการนำเสนอด้วยภาษาพูดอย่างเดียวหรือใช้ภาษาท่าทางหรือใช้สื่อประกอบต่างๆ ทั้งแถบบันทึกเสียงและภาพประกอบ ผู้เล่าต้องใช้ภาษาที่เด็กเข้าใจง่ายถูกหลักไวยากรณ์บทสนทนาอาจใช้ภาษาถิ่นหรือใช้คำคุ้นเคยที่เด็กเคยชินจะช่วยให้การเล่านิทานมีประสิทธิภาพและมีความหมายตรงกับจุดประสงค์กับผู้เล่ามากขึ้น

การสรุปเรื่องขั้นตอนสุดท้ายของการเล่านิทานทุกครั้ง ควรมีการสรุปเรื่องด้วยคำถามเกี่ยวกับประเด็นสาระสำคัญของเรื่องลักษณะของตัวแสดงในเรื่อง ความรู้และคำสอนที่ได้จากเรื่องเพื่อให้เด็กได้คิดทบทวนและเก็บข้อมูลความรู้จากนิทานเป็นการย้ำเตือนทำให้เด็กจดจำเรื่องราวได้ดี

จากเอกสารงานวิจัยทั้งในประเทศและต่างประเทศ สรุปได้ว่า นิทานเป็นสื่อประกอบการเรียนการสอนที่มีคุณค่า และมีความสำคัญต่อเด็กอย่างยิ่งโดยเฉพาะเด็กในระดับปฐมวัยเพราะนิทานช่วยให้เด็กมีความสุขสนุกสนานเพลิดเพลินเพิ่มทักษะในการฟัง เสริมสร้างจินตนาการ จึงเป็นวิธีการที่เหมาะสมในการเสริมสร้างพัฒนาในด้านต่างๆ ทั้งด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา นอกจากนี้นิทานยังมีส่วนสำคัญในการช่วยส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมในเด็กปฐมวัยได้เป็นอย่างดี

วิธีการเล่านิทานว่าที่กล่าวมาพอสรุปได้ว่า ผู้เล่านิทานจำเป็นอย่างยิ่งจะต้องคำนึงถึงการเลือกเรื่องที่จะใช้เล่า ดัดแปลงเนื้อเรื่องให้เหมาะสมกับกลุ่มผู้ฟัง มีการเตรียมตัวและจัดเตรียมสื่อในการเล่านิทานของผู้เล่าลงมือเล่านิทานผู้เล่าจะต้องเล่าให้ราบรื่นโดยตลอดด้วยรูปแบบเทคนิคเฉพาะของผู้เล่านิทาน ผู้เล่าต้องสังเกตความพึงพอใจของผู้ฟังให้ความสนใจมากน้อยเพียงใด

2.3.4.2 กิจกรรมการแสดงบทบาทสมมติ

การแสดงบทบาทสมมติเป็นวิธีการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่ยึดผู้เรียนเป็นสำคัญอย่างหนึ่งที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้มีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้

ทิสนา แคมมณี (2553: 358) ให้ความหมายวิธีการสอนโดยใช้การแสดงบทบาทสมมติว่าเป็นกระบวนการที่ผู้สอนใช้ในการช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตามวัตถุประสงค์ที่กำหนด โดยการให้ผู้เรียนสวมบทบาทในสถานการณ์ซึ่งมีความใกล้เคียงกับความเป็นจริงและแสดงออกตาม

ความรู้สึกนึกคิดของตนและนำเอาการแสดงออกของผู้แสดงทั้งด้านความรู้ ความคิด ความรู้สึกและพฤติกรรมที่สังเกตพบมาเป็นข้อมูลในการอภิปรายเพื่อให้เด็กเกิดการเรียนรู้ตามวัตถุประสงค์

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (2548: 16) บทบาทสมมติ (Role Playing) เป็นเทคนิคการเรียนการสอนที่ผู้เรียนจะได้ใช้จินตนาการและการคิดวิเคราะห์แล้วสมมติบทบาทของตนเองในสถานการณ์ที่กำหนดให้มีความใกล้เคียงกับความเป็นจริง ผู้ชมคือผู้เรียนที่อยู่ในห้องเรียน มักเน้นสาระที่ต้องการสื่อและการพัฒนาทักษะต่างๆ ของผู้เรียนที่แสดงบทบาทสมมติเป็นสำคัญโดยผู้เรียนจะได้แสดงออกซึ่งความนึกคิดของตนผ่านบทบาทนั้นๆ โดยอาจจะมีหรือไม่มีการซ้อมและเตรียมตัวมาก่อนล่วงหน้าก็ได้และจัดเป็นเครื่องมือหนึ่งที่ช่วยให้ผู้เรียนได้เข้าใจบุคคลสถานการณ์ เจตคติหรืออคติซึ่งซ่อนอยู่ในส่วนลึกของผู้แสดงออกมาเป็นข้อมูลในการเรียนรู้หรืออาจเป็นบทบาทที่ผู้เรียนได้จินตนาการคิดวิเคราะห์ถึงอนาคตเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมและอาจเป็นบทบาทที่แสดงรายบุคคลหรือแสดงเป็นกลุ่มมีการเตรียมบทพูดหรือใช้บทพูดแบบต้นสดก็ได้และเมื่อจบการแสดงก็จะร่วมกันอภิปรายข้อมูลที่เกิดขึ้นจุดมุ่งหมายของการใช้บทบาทสมมติ วิธีสอนโดยใช้การแสดงบทบาทสมมติ เป็นวิธีการที่มุ่งช่วยให้ผู้เรียนได้เรียนรู้การเอาใจเขามาใส่ใจเรา เกิดความเข้าใจในความรู้สึกและพฤติกรรมทั้งของตนเองและผู้อื่นหรือเกิดความเข้าใจในเรื่องต่างๆ เกี่ยวกับบทบาทสมมติที่ตนแสดง (ทิสนา แคมมณี. 2553: 358)

องค์ประกอบสำคัญในการเล่นบทบาทสมมติ (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (2548: 18-19) 1) ฉาก เป็นวัสดุอุปกรณ์ที่นำมาใช้ประกอบการเล่นสมมติ เช่น จาน ถ้วย ตะกร้า ซึ่งบางครั้ง อาจแสดงท่าทางการหยิบจับโดยไม่มีจริง เป็นต้น 2) คำโครงเรื่องเป็นคำโครงเรื่องอย่างง่ายที่มักจะเป็นการเลียนแบบชีวิตประจำวันของเด็กๆ พบเห็นอยู่หรือจากหนังสือที่อ่านละครที่ดู เป็นต้น 3) บทบาทเป็นตัวละครในเรื่องที่มีลักษณะหรือบุคลิกเลียนแบบของจริง เช่น บุคคลในอาชีพต่างๆ การจินตนาการเป็นตัวการ์ตูนหรือสัตว์ในนิทาน เป็นต้น

หลักสำคัญในการจัดการเรียนการสอนโดยใช้บทบาทสมมติ

การจัดการเรียนการสอนโดยใช้บทบาทสมมติเพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และพัฒนาตนเองนั้นจำเป็นอย่างยิ่งที่ผู้สอนต้องมีความละเอียดในการวางแผนและเตรียมการอย่างรอบคอบ โดยการเตรียมการนั้นผู้สอนจะต้องคำนึงถึงสิ่งสำคัญ ได้แก่ ให้ผู้เรียนทุกคนมีส่วนร่วมตามความเหมาะสมกับความสามารถเพื่อพัฒนาความเชื่อมั่นและความเสมอภาคภูมิใจในตนเอง ผู้เรียนทุกคนได้ทราบชื่อตัวละครอย่างชัดเจนโดยครูอาจเป็นผู้เล่าเรื่องหรือให้ผู้เรียนอ่านเรื่องก่อน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความเหมาะสมของวัยให้ผู้เรียนอาสาสมัครเล่นและแสดงความคิดเห็นในการเลือกตัวแสดงด้วยตนเอง ซึ่งครูยึดหลักประชาธิปไตยในการเลือกตัวแสดงผู้สอนร่วมกับผู้เรียนในการวางแผน เช่น การแบ่งฉาก องค์ประกอบของฉาก เป็นต้น การจัดฉากแบบง่ายๆ เพื่อเสริมการเรียนรู้เท่านั้น อาจใช้ของที่มีอยู่สมมติเป็นฉากได้ จัดบรรยากาศและสถานที่ให้ผู้เรียนเกิดความรู้สึกปลอดภัยไม่เครียด ไม่กังวลและสามารถแสดงออกได้อย่างเสรี ภายใต้เงื่อนไขที่ตกลงร่วมกัน ผู้สอนต้องไม่สอดแทรก

ขณะแสดงฝีมือการยาทในการแสดงที่เน้นความเป็นหมู่คณะให้แก่ผู้เรียน ผู้เรียนควรมีโอกาสสลับเปลี่ยนบทบาทและได้แสดงทุกคน เน้นการวิจารณ์อย่างสร้างสรรค์เพื่อการพัฒนาและสาระความรู้ที่ได้จากการแสดงมิใช่ข้อบกพร่องหรือวิจารณ์เพื่อจับผิดหรือติเพิงอย่างเดียวในช่วงอภิปรายหลังการแสดง การแสดงบทบาทสมมติเป็นกิจกรรมอย่างหนึ่งที่สามารถช่วยให้เด็กปฐมวัยได้เรียนรู้การเอาใจเขามาใส่ใจเรา เข้าใจความรู้สึกและการกระทำของผู้อื่นได้ ซึ่งเป็นคุณลักษณะสำคัญในการกระตุ้นให้เกิดความเอื้อเฟื้อและช่วยเหลือผู้อื่น

2.3.4.3. กิจกรรมสถานการณ์จำลอง

ความหมายของสถานการณ์จำลอง

กิจกรรมการเรียนรู้การสอนโดยใช้สถานการณ์จำลองเป็นการสอนที่ใช้สถานการณ์จำลองขึ้นให้เหมือนจริงหรือใกล้เคียงกับความจริงมาเป็นเครื่องมือในการสอนโดยการให้ผู้เรียนเข้าไปอยู่ในสถานการณ์นั้นมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งต่างๆ ที่อยู่ในสถานการณ์นั้นจะใช้ข้อมูลที่มีสภาพคล้ายกับข้อมูลในความเป็นจริงในสภาพการณ์นั้นในการตัดสินใจและแก้ปัญหาต่างๆ โดยการที่ตัดสินใจนั้นจะส่งผลถึงผู้เล่นในลักษณะเดียวกับที่เกิดขึ้นในสถานการณ์จริงในการเล่นสถานการณ์จำลอง ผู้เรียนจะมีโอกาสทดลองแสดงพฤติกรรมต่างๆ ซึ่งในสภาพจริงอาจไม่กล้าแสดงเพราะเป็นการเสี่ยงต่อผลที่จะได้รับจนเกินไปประสบการณ์ในการเล่นสถานการณ์จำลองจะช่วยให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจลึกซึ้งในองค์ประกอบที่ซับซ้อนของสภาพความเป็นจริง (สุรางค์ ไคว์ตระกูล, 2556: 398) การเรียนการสอนโดยใช้สถานการณ์จำลอง มีจุดประสงค์เพื่อมุ่งช่วยให้ผู้เรียนได้เรียนรู้สภาพความเป็นจริงและเกิดความเข้าใจในสถานการณ์หรือเรื่องที่มีตัวแปรจำนวนมากที่มีความสัมพันธ์กันอย่างซับซ้อน (ทิสนา แคมมณี, 2553: 370) โดยมีขั้นตอนในการใช้สถานการณ์จำลอง ดังนี้

1. การเตรียมการผู้สอนต้องเตรียมสถานการณ์จำลองที่จะใช้สอน โดยอาจสร้างขึ้นเองเพื่อให้สอดคล้องกับจุดประสงค์โดยตรงซึ่งผู้สร้างสถานการณ์ต้องมีความเข้าใจในสถานการณ์นั้นในความเป็นจริงและจัดเตรียมอุปกรณ์ สถานที่ให้พร้อม

2. การนำเสนอสถานการณ์จำลองกำหนดบทบาทและกติกาบอกเหตุผลและวัตถุประสงค์กว้างๆ แก่ผู้เรียนว่าการเล่นสถานการณ์จำลองนี้จะให้อะไรและเหตุใดจึงมาเล่นให้ภาพรวมของสถานการณ์จำลองทั้งหมดพร้อมทั้งรายละเอียด เมื่อทุกคนเข้าใจพอสมควรจึงให้เล่นได้

3. การเลือกบทบาท เมื่อผู้เรียนเข้าใจแล้วจึงให้ผู้เรียนแสดงในการเล่น

4. การเล่นสถานการณ์จำลอง ในขณะที่ผู้เรียนกำลังเล่นสถานการณ์จำลอง ผู้สอนควรติดตามอย่างใกล้ชิดเพื่อสังเกตพฤติกรรมการเล่นของผู้เรียนและจดบันทึกไว้ รวมทั้งช่วยแก้ปัญหาต่างๆ ที่อาจเกิดขึ้น

5. การอภิปรายเป็นการสอนที่มุ่งช่วยให้ผู้เรียนมีความเข้าใจเกี่ยวกับความเป็นจริงที่สถานการณ์จำลองขึ้นดังนั้นการอภิปรายจึงควรมุ่งประเด็นไปที่การเรียนรู้ความเป็นจริงว่าในความเป็นจริงสถานการณ์เป็นอย่างไรและอะไรเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อสถานการณ์นั้นซึ่งผู้เรียนมัก

ได้เรียนรู้จากการเล่นของตนเองในสถานการณ์นั้นจึงทำให้เกิดความเข้าใจอย่างลึกซึ้งซึ่งเมื่อได้เรียนรู้ความเป็นจริงและควรอธิบายขยายต่อไปว่าเราควรจะให้สถานการณ์นั้นคงอยู่หรือเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร และจะอย่างไรจึงจะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงได้ การใช้สถานการณ์จำลองอาจใช้ในการรวบรวมพฤติกรรมของเด็กที่แสดงออกภายใต้ สถานการณ์ใดสถานการณ์หนึ่งได้และเป็นวิธีการที่ให้ประสบการณ์แก่ผู้เรียนในขณะที่สถานการณ์นั้นไม่ได้เกิดขึ้นโดยตรงในขณะนั้นการสร้างสถานการณ์จำลองจึงทำให้ผู้เรียนมีประสบการณ์ในการแก้ปัญหาต่างๆ

2.3.4.4 กิจกรรมการใช้กรณีตัวอย่าง

การสอนโดยใช้กรณีตัวอย่างเป็นการสอนที่ใช้กรณีหรือเรื่องราวต่างๆ ที่เกิดขึ้นจริงมาดัดแปลงใช้เป็นสื่อตัวอย่างหรือเครื่องมือ ในการทำให้ผู้เรียนศึกษาวิเคราะห์และอภิปรายร่วมกัน เป็นการช่วยให้ผู้เรียนได้ฝึกฝนการใช้ความคิดในการแก้ปัญหาหลายๆ แบบวิธีการนี้ช่วยให้ผู้เรียนคิดและพิจารณาข้อมูลที่ตนเองได้รับอย่างถี่ถ้วน นอกจากนี้ยังช่วยให้การเรียนรู้มีลักษณะที่ใกล้เคียงกับความจริง ซึ่งมีส่วนทำให้การเรียนรู้มีความหมายต่อผู้เรียนมากขึ้น (สุรางค์ โค้วตระกูล. 2550: 398)

กิจกรรมการสอนโดยใช้กรณีตัวอย่างนั้น เป็นวิธีที่มุ่งช่วยผู้เรียนฝึกฝนการเผชิญและแก้ปัญหาโดยไม่ต้องรอให้เกิดปัญหาจริงเป็นวิธีการที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนคิดวิเคราะห์และเรียนรู้ความคิดของผู้อื่นช่วยให้ผู้เรียนมีมุมมองที่กว้างขึ้น (ทิศนา แคมมณี 2553: 362) โดยมีขั้นตอนการสอน ดังนี้

1. การเตรียมการ ก่อนสอนผู้สอนต้องเตรียมกรณีตัวอย่างให้พร้อม ซึ่งกรณีตัวอย่างต้องมีสาระที่จะช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตรงกับจุดประสงค์ มีลักษณะที่ใกล้เคียงกับความจริงอาจเป็นข่าวเหตุการณ์ต่างๆ ภาพยนตร์ เป็นต้น
2. การนำเสนอกรณีตัวอย่างผู้สอนหรือผู้เรียนนำเสนอกรณีตัวอย่าง ซึ่งอาจใช้เรื่องจริงเป็นกรณีตัวอย่างก็ได้นำเสนอโดยใช้สื่อเล่าให้ฟังอาจให้ผู้เรียนแสดงเป็นละครหรือบทบาทสมมติก็ได้
3. การศึกษากรณีตัวอย่างและอภิปรายประเด็นคำถามเพื่อหาคำตอบ ผู้สอนควรให้เวลาผู้เรียนในการเตรียมคำตอบแล้วร่วมกันอภิปรายเป็นการแลกเปลี่ยนกัน โดยไม่มุ่งถึงความถูกต้องของคำตอบ แต่ต้องการให้ผู้เรียนเห็นคำตอบและเหตุผลที่หลากหลายซึ่งจะช่วยให้การตัดสินใจได้รอบคอบขึ้น ดังนั้นการอภิปรายเกี่ยวกับปัญหาจึงมุ่งวิธีแก้ปัญหาของผู้เรียนและสรุปการเรียนรู้ ที่ได้รับกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนการสอนแบบ SMILE ที่กล่าวมาข้างต้นเป็นวิธีการที่มีความเหมาะสมกับการนำเสนอตัวแบบเพื่อให้เด็กปฐมวัยได้เรียนรู้คุณลักษณะของจิตสาธารณะและเกิดการเลียนแบบจากการสังเกตตัวแบบที่นำเสนอผ่านกิจกรรมเหล่านี้ สลับสับเปลี่ยนกันจะทำให้เด็กเกิดความสนุกเพลิดเพลินในการเรียน พร้อมทั้งส่งเสริมความกล้าแสดงออกความเชื่อมั่นในตนเองและความภาคภูมิใจในตนเองด้วย

2.3.4.5 กิจกรรมสร้างสรรค์

ความหมายของกิจกรรมสร้างสรรค์

กิจกรรมสร้างสรรค์ เป็นกิจกรรมที่เด็กจะได้พัฒนาไปทุกๆ ด้าน ทั้งทักษะมือ พัฒนากล้ามเนื้อ ความคิดสร้างสรรค์ และจินตนาการ เช่น วาดภาพด้วยสีเทียน การปั้นดินน้ำมัน การเล่นสี การพับฉีกปะกระดาษ การประดิษฐ์เศษวัสดุ ฯลฯ (ละอ อชิตกร. 2529: 105)

กิจกรรมสร้างสรรค์ หมายถึง กิจกรรมเกี่ยวกับงานศิลปะศึกษาต่างๆ ได้แก่ การวาดภาพระบายสี การปั้น การพิมพ์ภาพ การพับ ตัด ฉีก ปะ และประดิษฐ์ เศษวัสดุ ฯลฯ ที่มุ่งพัฒนากระบวนการคิดสร้างสรรค์ การรับรู้เกี่ยวกับความงามและส่งเสริมกระตุ้นให้เด็กแต่ละคนได้แสดงออกตามความรู้สึกและความสามารถของตนเอง (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. 2536: 13)

กิจกรรมสร้างสรรค์ เป็นกิจกรรมที่ช่วยเด็กได้แสดงออกทางอารมณ์ ความรู้สึก ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์และจินตนาการ โดยใช้ศิลปะ เช่น การเขียนภาพ การปั้น การฉีก-ปะ การตัดปะ การพิมพ์ภาพ การร้อย การประดิษฐ์ หรือวิธีการอื่นที่เด็กได้คิดสร้างสรรค์และเหมาะสมกับพัฒนาการ เช่น การเล่นพลาสติกสร้างสรรค์ การสร้างรูปจากกระดานปักหมุด ฯลฯ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. 2546: 52)

กิจกรรมสร้างสรรค์ที่กล่าวมาข้างต้นพอสรุปได้ว่า เป็นกิจกรรมที่ช่วยให้เด็กแสดงออกถึงความคิดริเริ่มสร้างสรรค์และจินตนาการโดยใช้ศิลปะ ทำให้เด็กได้พัฒนาครบทุกๆ ด้าน ทั้งด้านร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคม และสติปัญญา กิจกรรมสร้างสรรค์ เช่น การปั้น การฉีก-ปะ การตัดปะ การพิมพ์ภาพ การเล่นพลาสติกสร้างสรรค์ การสร้างรูปของกระดานปักหมุด เป็นต้น

ความสำคัญและคุณค่าของกิจกรรมสร้างสรรค์

คนเราทุกคนเกิดมาเพื่อสร้างสรรค์งานศิลปะ ศิลปะช่วยให้เรานำเสนอประสบการณ์ชีวิตผ่านออกมาความเข้าใจ ความคิด และการแบ่งปันประสบการณ์ของตนที่จะนำเสนอความรู้สึก ประสบการณ์ของตนเองออกมาในรูปแบบศิลปะ (Schirmmacher. 1993: 1; citing Langer. n.d.) ดังนั้นกิจกรรมสร้างสรรค์จึงมีความสำคัญและคุณค่าต่อพัฒนาการและการเรียนรู้ของเด็กปฐมวัย ดังนี้

วิรุณ ตั้งเจริญ (2539: 31-34) กล่าวว่าความมุ่งหวังที่ใช้กิจกรรมศิลปะเป็นสื่อกลางในอันที่จะสะท้อนคุณค่าไปสู่บุคลิกภาพของเด็ก และการสร้างสรรค์ศิลปะจะสร้างเสริมลักษณะนิสัยให้แก่เด็กปฐมวัยต่างๆ ดังนี้

1. สร้างเสริมลักษณะนิสัยทางการแสดงออก เมื่อการแสดงออกทางศิลปะเป็นกระบวนการที่ต้องตัดสินใจ เสนอความคิด ตัดสินใจที่จะกระทำและแสดงออกมาตามคิดคำนึงหรือเหตุผลของแต่ละคน ซึ่งเป็นพื้นฐานที่จะกระตุ้นให้เด็กกล้าแสดงออกในทุกๆ ด้าน

2. สร้างเสริมลักษณะนิสัยด้านความคิดสร้างสรรค์ผู้ที่มีความคิดสร้างสรรค์เป็นคนพร้อมที่จะแสวงหาสิ่งใหม่ที่คิดว่าเหมาะสมกว่าและเป็นการปลูกฝังในพฤติกรรมของคนเราได้เมื่อได้รับการสนับสนุนอย่างกว้างขวางและต่อเนื่อง กิจกรรมศิลปะเป็นวิธีการหนึ่งที่พร้อมมูลในทางที่จะส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ให้กับเด็กปฐมวัย

3. สร้างเสริมลักษณะนิสัยทางด้านการจินตนาการสิ่งต่างๆ ที่คนเราสร้างสรรค์ขึ้นมาย่อมเริ่มต้นด้วยจินตนาการก่อนและย่อมที่เหตุผลหรือความจริงเป็นพื้นฐานเป็นเรื่องของการคาดคิดความหวังหรือปรารถนาจะให้เกิดสิ่งที่ต้องการซึ่งกิจกรรมศิลปะย่อมผลักดันเด็กไปสู่ความคิดคำนึงที่กว้างไกล มีผลต่อเด็กและสืบต่อไปในอนาคต

4. สร้างเสริมลักษณะนิสัยทางด้านสุนทรียภาพ สุนทรียภาพเป็นเรื่องของความรู้สึกส่วนบุคคลเป็นความรู้สึกอันละเอียดอ่อนและฉับไวเมื่อสัมผัสกับสภาพแวดล้อมและจะรู้สึกสัมผัสในความงาม ความเป็นระเบียบ ประณีต และคุณค่าของสิ่งนั้นๆ ไม่ว่าจะเป็นธรรมชาติศิลปะวัตถุ หรือรูปแบบของความคิดต่างๆ ซึ่งต่างก็มีความงามและคุณค่าอยู่มากน้อยแตกต่างกันออกไป ผู้ที่มีสุนทรียภาพอยู่ในตัว จึงพร้อมที่จะรับรู้และซาบซึ้งคุณค่าทางด้านต่างๆ ของสรรพสิ่งที่อยู่รอบตัว ศิลปะเป็นสิ่งสำคัญสิ่งแรกที่ยอมรับกันว่าเป็นการตัวกระตุ้นความรู้สึกสัมผัสทางด้านนี้ การสร้างสรรค์ศิลปะของเด็กจึงเป็นการสะสมคุณภาพของสุนทรียภาพในตัวบุคคลโดยตรง เพื่อชีวิตและจิตใจที่ประณีตงดงาม

5. สร้างเสริมลักษณะนิสัยทางด้านความประณีต การทำงานศิลปะต้องอาศัยความตั้งใจการใช้ความพยายาม การสังเกต และความประณีตเรียบร้อยอยู่ตลอดเวลา

6. สร้างเสริมลักษณะนิสัยด้านการทำงาน กิจกรรมศิลปะต้องอาศัยความรักความพยายามที่จะทำกิจกรรมที่ต้องปฏิบัติด้วยมือเมื่องานเสร็จเด็กจะเกิดความภาคภูมิใจซึ่งจะเป็นแรงผลักดันให้กระตือรือร้นที่จะทำงานชิ้นต่อไป

7. สร้างเสริมลักษณะนิสัยทางด้านการทำงาน การทำกิจกรรมศิลปะไม่ใช้การเรียนรู้เพียงคนเดียวต้องมีการพูดคุย ปรึกษาหารือ หยิบยื่นสิ่งต่างๆ ต่อกันเป็นการส่งเสริมให้เด็กสามารถทำงานร่วมกันได้อย่างมีประสิทธิภาพตั้งแต่ระดับพื้นฐาน

อุบล ตูจินดา (2432: 19-22) ได้กล่าวถึงคุณค่าของศิลปะที่ช่วยส่งเสริมความพึงพอใจความเจริญงอกงามและพัฒนาการด้านต่างๆ ของเด็กปฐมวัย ไว้ดังนี้

1. พัฒนาการทางด้านร่างกาย กิจกรรมทางศิลปะช่วยพัฒนาการทางด้านการเคลื่อนไหวการเติบโต การออกกำลังกาย การฝึกหัดใช้มือ แขน ขา กล้ามเนื้อ ความสัมพันธ์ของมือกับประสาทตา ความคิดด การรับรู้และระบบการสั่งงานของสมอง

2. พัฒนาการด้านอารมณ์ ขณะเด็กเจริญเติบโต สิ่งแวดล้อมต่างๆ และประสบการณ์ที่ผ่านมามีคือ พื้นฐานของประสบการณ์ใหม่ การรับรู้เป็นไปอย่างต่อเนื่อง การเรียนรู้ที่เด็กมีความพอใจความสนใจอยากรู้อยากเห็นการทำงานศิลปะเด็กได้แสดงออกอย่างเสรีเพละเพลิน สนุกสนาน และภาคภูมิใจ ซึ่งจะช่วยพัฒนาอารมณ์เกิดความเชื่อมั่นในตนเอง มีความพึงพอใจ มีอารมณ์แจ่มใสเบิกบานซาบซึ้งในความงามของสิ่งต่างๆ เช่น สีของดวงอาทิตย์ ท้องฟ้า ดอกไม้ หิน

ไปไม่ ต้นไม้ รูปร่างของสิ่งต่างๆ รอบตัวที่มีอยู่ทุกเวลาทุกสถานที่ การใช้กิจกรรมศิลปะส่งเสริมให้เด็กได้สังเกตมีความสามารถในการมองเห็นความงามเหล่านี้ได้ เด็กจะเกิดอารมณ์ชื่นชม รู้คุณค่า รู้สึกเป็นสุข

3. พัฒนาการทางสังคม ศิลปะเป็นกิจกรรมอย่างหนึ่ง ที่จะช่วยเสริมสร้างความรู้สึกร่วมกันเพราะศิลปะเป็นการสื่อสารอย่างหนึ่ง ระหว่างผู้สร้างผลงานศิลปะด้วยกันและระหว่างผลงานทางศิลปะกับผู้ชมผลงานศิลปะ ยังช่วยสร้างความเข้าใจอันดีต่อระหว่างเพื่อนในห้องเรียน ระหว่างครูกับนักเรียน กิจกรรมการแสดงออกทางศิลปะส่วนใหญ่ จึงเน้นสาระที่เกี่ยวข้องกับสังคมและสิ่งแวดล้อมรอบๆ ตัว

4. พัฒนาการทางด้านสติปัญญา สติปัญญา คือ เครื่องสะท้อนที่แสดงให้เห็นความสามารถของบุคคลที่ใช้ความคิดอย่างมีเหตุผล ทำให้เกิดความคิดสร้างสรรค์ ที่สามารถแก้ไขปัญหาได้ การที่เด็กแสดงออกทางศิลปะในแต่ละวัย แต่ละบุคคลและแต่ละช่วงเวลาแตกต่างกันย่อมแสดงถึงความแตกต่างทางสติปัญญาด้วย ข้อแตกต่างนั้นอาจจะปรากฏในแง่รายละเอียดรูปทรง การออกแบบ สี ความคิด หรือจินตนาการ กิจกรรมทางศิลปะมีขอบเขตกว้างขวาง เด็กจึงมีโอกาสดำทดลองทำและค้นความสามารถของตนเองว่ามีความถนัด มีความสามารถในการทำอะไรบ้าง ควรเปิดโอกาสให้เด็กได้มีการสำรวจทดลองสร้างสรรค์กับวัสดุนานาชนิดจะเป็นการเพิ่มประสบการณ์ใหม่ทำให้มีความคิดริเริ่ม มีเหตุผลมีรสนิยมอันดี มีความเป็นตัวของตัวเองมีสติปัญญากว้างขวางยิ่งขึ้น

5. พัฒนาการด้านความรู้ การรับรู้ หมายถึง กระบวนการที่คนได้รับรู้ความรู้โดยอาศัยประสาทสัมผัส มีความตั้งใจ ความต้องการการรับรู้ของมนุษย์ มักจะมีลักษณะการจัดสิ่งที่จะรับรู้เป็นส่วนรวมเป็นหมวดหมู่ เพราะในการรับรู้แต่ละครั้ง อวัยวะรับรู้สัมผัสหลายอย่างจะทำงานร่วมกัน คือ แทนที่จะรับรู้รายละเอียด เรามักจะรับรู้ส่วนรวมได้มากกว่า นอกจากนั้นมนุษย์ยังรับรู้ทางด้าน คุณค่า และการวิเคราะห์ควบคู่กันไปด้วย

กิจกรรมสร้างสรรค์ที่กล่าวมาข้างต้นพอสรุปได้ว่า เป็นกิจกรรมที่มีความสำคัญและคุณค่าต่อพัฒนาการและการเรียนรู้ของเด็กปฐมวัย ช่วยพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ มีความเชื่อมั่นในตนเอง กล้าคิด กล้าทำ กล้าแสดงออก มีจิตใจที่อ่อนโยน รู้จักทำงานร่วมกับผู้อื่น มีความรับผิดชอบ กิจกรรมสร้างสรรค์จึงสามารถพัฒนาเด็กครบทุกด้านทั้งทางด้านร่างกาย อารมณ์-จิตใจ สังคม และสติปัญญา และสิ่งสำคัญคือ กิจกรรมสร้างสรรค์ส่งเสริมให้เด็กมีพัฒนาการการเรียนรู้ด้วยประสาทสัมผัสอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งการแสดงออกของพื้นฐานทางศิลปะเป็นวิถีทางที่ดีที่สุดทางหนึ่งในการที่เด็กจะเรียนรู้โลก เพราะความรู้ทั้งหลายมาจากสิ่งแวดล้อมรอบตัวเด็กนั่นเอง ดังนั้นการส่งเสริมให้ได้ผลดีนั้นเด็กจะต้องได้รับความอิสระริเริ่มด้วยตนเอง ได้รับการกระตุ้นส่งเสริมสนับสนุน มีกำลังใจในการคิดสร้างสรรค์ต่อไป

แนวทางในการจัดกิจกรรมสร้างสรรค์สำหรับเด็กปฐมวัย

เซอร์มาเชอร์ (Schirrmacher.1993: 1-2) ให้เสนอแนวทางในการจัดกิจกรรมสร้างสรรค์สำหรับเด็กปฐมวัย ได้ดังนี้

1. ส่งเสริมให้เด็กได้แสดงความรู้สึกรู้สึกของตนเองออกมาอย่างอิสระเสรี เด็กต้องการแสดงความรู้สึกของตนเองผ่านงานศิลปะและเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว
2. ส่งเสริมให้เกิดความสมดุลระหว่างกระบวนการและผลผลิตทางศิลปะ โปรแกรมศิลปะที่ดีจะต้องให้เด็กได้เข้าใจและเกิดความคิดรวบยอดให้ข้อเท็จจริงที่เด็กแต่ละคนสามารถเกิดได้ทั้งกระบวนการและผลผลิต รวมทั้งทักษะที่ต้องการให้เกิดแก่เด็ก เช่น การหยด การตัด การฉีก การระบาย การติด และการถัก ผลผลิตของการลงมือกระทำคือ ผลงาน
3. ส่งเสริมให้เด็กมีความคิดสร้างสรรค์ การกระตุ้นให้เด็กเกิดความคิดสร้างสรรค์ จำเป็นที่จะต้องคำนึงถึงสิ่งต่อไปนี้
 - เด็กต้องการทำอะไร (เนื้อหา)
 - เด็กต้องการทำอะไร (กระบวนการ)
 - เด็กต้องการได้อะไรเป็นผลผลิตขั้นสุดท้าย (ผลผลิต)
4. ส่งเสริมให้เด็กได้ลงมือกระทำและค้นพบด้วยตนเอง เด็กสามารถสร้างผลงานศิลปะโดยผ่านการค้นพบและการทดลอง การวางแผนในกิจกรรมศิลปะแต่ละครั้งจึงต้องสอนวิธีการแต่ละขั้นเพื่อให้เด็กมีโอกาสแสดงความเป็นตัวตนของตนเองไม่ว่าจะเป็นการค้นพบการสืบค้นการประดิษฐ์ และการทดลองที่สร้างสรรค์
5. ส่งเสริมกิจกรรมอย่างต่อเนื่องและการมีส่วนร่วมตลอดเวลา เด็กมีการเคลื่อนไหวและแสดงออกถึงศิลปะ การยกมือ การระบายสี การขึ้นน้ำมัน การฉีก การทาบ ดึง ม้วน กด จิก หยิบ ซึ่งการเคลื่อนไหวเหล่านี้เป็นการกระตุ้นพัฒนาการทางด้านร่างกายและการเคลื่อนไหว การส่งเสริมการแสดงออกอย่างต่อเนื่องจะช่วยให้เด็กได้แสดงออกอย่างเต็มที่
6. สร้างแรงจูงใจให้เกิดขึ้นภายในตัวเด็ก ศิลปะเป็นกิจกรรมที่ต้องเกิดจากแรงจูงใจภายในตนเองซึ่งการศึกษาปฐมวัยพบว่า การสร้างสรรค์งานศิลปะเกิดจากแรงจูงใจภายในที่เด็กต้องการเรียนรู้และรับสิ่งรอบตัว
7. สร้างความสำเร็จและความภาคภูมิใจในผลงานของตนเอง การเลือกกิจกรรมทางศิลปะที่เหมาะสมกับพัฒนาการของวัยและการส่งเสริมความสำเร็จของเด็ก ความรู้สึกรู้สึกที่เด็กได้ทำสำเร็จช่วยให้เกิดความคิดเชิงบวกต่อตนเอง กิจกรรมที่ยากเกินไปจะเป็นตัวสกัดกั้นเด็กและนำไปสู่ความล้มเหลวในที่สุดนับว่าเป็นอันตรายอย่างยิ่งในการพัฒนาเด็ก
8. ส่งเสริมตามความเหมาะสมของพัฒนาการแต่ละวัย กิจกรรมศิลปะที่ดีต้องคำนึงพัฒนาการของเด็กแต่ละวัย ซึ่งเด็กแต่ละวัยมีขีดจำกัดในด้านการควบคุมอวัยวะและมิติสัมพันธ์

9. ใช้สื่อและอุปกรณ์ทางศิลปะอย่างเหมาะสม เด็กสามารถใช้อุปกรณ์งานศิลปะได้อย่างหลากหลาย ครูจึงต้องนำสื่อที่เหมาะสมมาใช้ในงานศิลปะในทางที่สร้างสรรค์ วัสดุอุปกรณ์ และเครื่องมือต่างต้องเหมาะสมกับพื้นฐานของเด็กตลอดจนคำนึงถึงราคาอุปกรณ์ การคุ้มค่าในการลงทุน การดูแลและรักษาเป็นอย่างดี

10. เปิดโอกาสให้เด็กทุกคนได้มีส่วนร่วมและเป็นไปอย่างเสรี

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2546: 51) ได้เสนอแนวทางในการจัดกิจกรรมสร้างสรรค์สำหรับเด็กปฐมวัยไว้ว่า ควรจัดให้เด็กทำทุกวัน โดยอาจจัดวันละ 3-5 กิจกรรม ให้เด็กเลือกทำ อย่างน้อย 1-2 กิจกรรมตามความสนใจ โดยมีข้อเสนอแนะดังนี้

1. การจัดเตรียมวัสดุอุปกรณ์ ควรพยายามหาวัสดุท้องถิ่นมาใช้ก่อนเป็นอันดับแรก

2. ก่อให้เด็กทำกิจกรรม ต้องอธิบายวิธีใช้วัสดุที่ถูกต้องให้เด็กทราบพร้อมทั้งสาธิตให้ดูจนเข้าใจ เช่น การใช้ฟู่กันหรือกาว จะต้องปาดฟู่กันหรือกาวนั้นก็ขอบภาชนะที่ใส่เพื่อไม่ให้กาวหรือสีไหลเลอะเทอะ

3. ให้เด็กทำกิจกรรมสร้างสรรค์ประเภทใดประเภทหนึ่งร่วมกันในกลุ่มย่อยเพื่อฝึกให้เด็กรู้จักการวางแผน และการทำงานร่วมกันกับผู้อื่น

4. แสดงความสนใจในงานของเด็กทุกคน ไม่ควรมองผลงานเด็กด้วยความขบขันและ

ควรนำ ผลงานของเด็กทุกคนหมุนเวียนจัดแสดงที่ป้ายนิเทศ

5. หากพบว่าเด็กคนใดสนใจทำ กิจกรรมอย่างใดยวตลอดเวลา ควรกระตุ้นเราและจูงใจให้เด็กเปลี่ยนทำ กิจกรรมอื่นบ้าง เพราะกิจกรรมสร้างสรรค์แต่ละประเภทพัฒนาเด็กแต่ละด้านแตกต่างกันและเมื่อเด็กทำตามที่เราแนะนำได้ควรให้แรงเสริมทุกครั้ง

6. เก็บผลงานชิ้นที่แสดงความก้าวหน้าของเด็กเป็นรายบุคคลเพื่อเป็นกำหนดเนื้อหาและขอบข่ายของกิจกรรมสร้างสรรค์สำหรับเด็กปฐมวัยไว้ดังนี้

นอกจากนี้สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2542: 54-55) ได้กำหนดเนื้อหาและขอบข่ายของกิจกรรมสร้างสรรค์สำหรับเด็กปฐมวัยไว้ดังนี้

1. การวาดภาพและระบายสี

1.1 การวาดภาพด้วยสีเทียน หรือสีไม้

1.2 การวาดภาพด้วยสีน้ำ เช่น ฟู่กัน ฟองน้ำ

1.3 การละเลงสีด้วยนิ้วมือ

2. การเล่นกับสีน้ำ

2.1 การเป่าสี

2.2 การหยดสี

2.3 การเทสี ฯลฯ

3. การพิมพ์ภาพ

3.1 การพิมพ์ภาพด้วยส่วนต่างๆ ของร่างกาย

3.2 การพิมพ์ภาพด้วยวัสดุ พืช ผักต่างๆ

3.3 การปั้น เช่น ดินน้ำมัน ดินเหนียว แป้งโด ฯลฯ

4. การพับ ฉีก ตัด ปะ

4.1 การพับอย่างง่าย ๆ

4.2 การฉีกปะ

4.3 การตัดปะ

5. การประดิษฐ์

5.1 ประดิษฐ์เศษวัสดุต่างๆ

5.2 การร้อย เช่น ลูกปัด หลอดภาพ หลอดด้าย ฯลฯ

5.3 การสาน เช่น กระดาษใบตอง ใบมะพร้าว

กิจกรรมสร้างสรรค์เป็นกิจกรรมที่ช่วยส่งเสริมประสบการณ์ ข้างต้นสรุปได้ว่า การเรียนรู้ที่สำคัญกิจกรรมหนึ่ง ช่วยส่งเสริมให้เด็กมีพัฒนาการด้านร่างกาย อารมณ์-จิตใจ สังคม และสติปัญญา ได้เป็นอย่างดี อีกทั้งยังช่วยส่งเสริมให้เด็กเรียนรู้จากประสบการณ์ตรงโดยใช้ประสาทสัมผัสทั้ง 5 เปิดโอกาสให้เด็กได้สังเกตสัมผัส และจัดกระทำกับวัตถุต่างๆ เสริมสร้างความสามารถสติปัญญาได้ดี กระตุ้นส่งเสริมการค้นคว้า สำรวจ ตรวจสอบธรรมชาติต่างๆ สร้างเสริมประสบการณ์คิดวิเคราะห์ และสอบสวนทางวัสดุอุปกรณ์มีประสบการณ์ด้านรู้สึกสัมผัสที่เน้นถึงการใช้ประสาทสัมผัสที่เด็กพึงมีต่อสิ่งแวดล้อมรอบตัว กิจกรรมสร้างสรรค์จึงเป็นการแสดงออกของพื้นฐานทางศิลปะที่ถ่ายทอดเชื่อมโยงเกิดความรู้ความเข้าใจ เอื้อต่อการพัฒนาเด็กปฐมวัยได้เต็มตามศักยภาพของแต่ละบุคคลอย่างเต็มที่ นอกจากนี้ กิจกรรมสร้างสรรค์ยังสามารถนำมาใช้เพื่อปลูกฝังและส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมที่พึงงามในการเรียนรู้และอยู่ร่วมกันผู้อื่นให้กับเด็กปฐมวัยได้อย่างมีประสิทธิภาพด้วย

2.3.4.6 กิจกรรมการสนทนาและการใช้คำถาม

กิจกรรมสนทนาเป็นกิจกรรมหนึ่งเปิดโอกาสให้เด็กได้แสดงออกถึงความคิดเห็น การความเชื่อมั่น และการใช้ภาษาอย่างอิสระจากประสบการณ์และความต้องการของตนที่สามารถส่งเสริมให้พัฒนางอกงามได้ กิจกรรมสนทนาเป็นกิจกรรมที่ทางโรงเรียนจะต้องจัดขึ้นในช่วงเช้าของตารางกิจกรรมประจำวัน กิจกรรมสนทนาเป็นการพิจารณา สำรวจในเรื่องที่จะเรียนหรือปัญหาที่ต้องการหาคำตอบ (กรณีการ พวงเกษม. 2522: 20)

จุดมุ่งหมายของการจัดกิจกรรมสนทนา

การจัดกิจกรรมของสนทนาเป็นกิจกรรมที่ช่วยส่งเสริมการพูดสำหรับเด็กปฐมวัยโดยมีจุดมุ่งหมายดังนี้ (เยาวพา เดชะคุปต์. 2525: 20)

1. ให้เด็กได้พัฒนาการแสดงความคิดเห็นของตน
2. ให้เด็กได้พัฒนาความสามารถในการพูดโดยคำพูดและน้ำเสียงที่เหมาะสม
3. ให้เด็กเกิดนิสัยที่ดีในการพูดและสามารถใช้คำพูดได้อย่างเหมาะสม
4. ให้เด็กได้พัฒนาการใช้ภาษาเพื่อเป็นเครื่องมือในการสมาคมกับผู้อื่น เช่น การพูดอย่างอิสระ การรับฟังคำพูดของผู้อื่น
5. พัฒนาความสามารถในการบอกชื่อ อธิบาย จำแนกสิ่งต่างๆ รอบตัว
6. พัฒนาความสามารถในการสื่อความหมายให้ผู้อื่นเข้าใจ
7. สามารถรวบรวมความคิดของตนเพื่อให้ผู้อื่นเข้าใจได้
8. สามารถเรียนรู้ภาษาและเข้าใจความคิดรวบยอดของภาษา

ประเภทของกิจกรรมการสนทนา

สุภรัฐ ผ่องพันธุ์งาม (2539: 35-41) จำแนกประเภทของกิจกรรมการสนทนาไว้ดังนี้

1. การประชุมใหญ่ (Convention) การประชุมใหญ่เป็นการประชุมสมาชิกจำนวนมากที่เกี่ยวข้องกับผลประโยชน์ในกาดำเนินงานของหน่วยงานหรือองค์กร การประชุมมักประกอบด้วย การอภิปรายเป็นคณะ การอภิปรายกลุ่ม และการตอบปัญหาต่างๆ เป็นต้น
2. การประชุมปรึกษาหารือ หรือการประชุมแลกเปลี่ยน (conference) การประชุมปรึกษาหารือเป็นการประชุมที่ใช้ได้หลายวัตถุประสงค์ที่มีประสิทธิผลมากวิธีหนึ่ง ซึ่งมุ่งให้สมาชิกทุกฝ่ายได้มีส่วนร่วมในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน การประชุมแบบนี้เป็นการพบปะกลุ่มคนที่มีความสนใจและมีความสามารถพิเศษในเรื่องใดเรื่องหนึ่งเข้าด้วยกันเพื่อตัดสินใจแก้ปัญหาแลกเปลี่ยนความคิดเห็น หาข้อมูล วางแผน หรือแนะนำ เรื่องต่างๆ อันจะก่อให้เกิดการประสานงานที่จะดำเนินต่อไป
3. การอภิปราย (Discussion) การอภิปราย หมายถึง กระบวนการแลกเปลี่ยนความรู้ ความคิดระหว่างสมาชิก เพื่อนำไปสู่ข้อสรุปหรือแนวทางการดำเนินงานต่อไป ทั้งนี้เพราะการอภิปรายมิใช่เป็นการพิสูจน์และไม่ใช่การหาคำตอบที่ตายตัว แต่เป็นการเสนอข้อมูลโดยใช้เหตุผลอภิปรายผลที่ได้จึงเป็นแนวคิดที่ได้รับจากสมาชิกและมติของกลุ่ม ด้วยเหตุนี้ความหมายที่จะกระชับที่สุดของการอภิปรายกลุ่มก็คือ “การร่วมกันคิด”

การอภิปรายนั้นมีหลายรูปแบบขึ้นอยู่กับความเหมาะสมและวัตถุประสงค์ในการจัดตามรูปแบบต่างๆ ให้เลือก ดังนี้

1. การอภิปรายกลุ่มย่อย (Group Discussion) การอภิปรายกลุ่มย่อย เป็นการอภิปรายระหว่างสมาชิก 6-20 คน ในปัญหาใดปัญหาหนึ่งที่สนใจร่วมกันซึ่งมีลักษณะแบบกันเองเพื่อหาสู่ทางตกลงกัน รวมทั้งการประมวลทรรศนะของสมาชิกที่มีต่อประเด็นปัญหาอันจะนำไปสู่มติของกลุ่ม

2. การระดมความคิด (Brain Storming) การระดมความคิดหรือการระดมสติปัญญา เป็นเทคนิคที่ให้สมาชิกในกลุ่มช่วยกันแก้ปัญหาโดยมีประธานกล่าวถึงปัญหาแบบปัจจุบันทันด่วน แล้วให้ออกาสสมาชิกแสดงความคิดอย่างเสรี ทั้งนี้อาศัยเทคนิคการกระตุ้นให้สมาชิกได้แสดงความคิดเห็นอย่างทั่วถึง ความคิดเห็นเหล่านั้นจะถูกผิตัวอย่างไรยังไม่มีมีการพิจารณาจนกระทั่งได้ความคิดมาจำนวนมากพอจากทุกคนแล้วจึงช่วยเลือกแพ้นความเป็นไปได้และเหมาะสมที่สุดในขั้นสุดท้าย

3. ฟิลลิป 66 (Phillip 66) เทคนิคการสนทนาแบบกลุ่มที่ ฟิลลิป (J.D.Phillip) เป็นผู้ริเริ่มขึ้นนั้น เพื่อแก้ปัญหาการอภิปรายของสมาชิกจำนวนมากในเวลาอันจำกัด จึงได้จัดกลุ่มย่อยขึ้นกลุ่มละ 6 คน โดยใช้เวลาสนทนากลุ่มละ 6 นาที เพียงปัญหาเดียวหรือหัวข้อเดียว เมื่อแสดงความคิดเห็นครบทุกคนแล้วก็นำมาประมวลเป็นข้อมูลที่จะเสนอที่ประชุมใหญ่อีกครั้งหนึ่ง ซึ่งใช้เวลาเพียงนาทีเดียวในการเสนอที่ประชุมและที่ประชุมใหญ่จะดำเนินการประสานเรื่องราวที่เป็นประโยชน์สำหรับการดำเนินงานต่อไปอีกต่อหนึ่ง อย่างไรก็ตาม บางครั้งนิยมใช้ฟิลลิป 66 แทนกลุ่มสนทนาหรือทั้งสองอย่างใช้แทนกัน ทั้งนี้เพราะมีวิธีการและจุดมุ่งหมายลักษณะเดียวกัน วิธีนี้จะใช้ได้ผลดีต่อเมื่อต้องการให้สมาชิกมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาต่างๆ ที่ต้องการข้อมูลเพิ่มเติมและแก้ปัญหาการสร้างบรรยากาศในที่ประชุมขาดความสัมพันธ์กันหรือไม่กล้าแสดงออก

4. การประชุมกลุ่มย่อย (Huddle Group) เทคนิคนี้จะมีการแบ่งสมาชิกจากกลุ่มใหญ่ออกเป็นกลุ่มย่อยๆ โดยประธานเป็นผู้แบ่งกลุ่มตามจำนวนที่ต้องการ ขนาดของกลุ่มอาจใหญ่หรือเล็กหรือเท่ากับกลุ่มอื่นก็ได้ มักนิยมจัดกลุ่มละ 6-8 คน นั่งใกล้ชิดกัน เพื่อให้สมาชิกได้แสดงความคิดเห็นได้ทั่วถึงและสุดท้ายก็มีตัวแทนเป็นผู้รายงานข้อสรุปต่อที่ประชุมใหญ่

5. การประชุมกลุ่มขนาดเล็ก (Knee Group) เทคนิคนี้จะมีการแบ่งกลุ่มขนาดเล็ก จำนวน 3-5 คน นั่งชิดกันทั้งนี้ เพื่อให้เกิดความสนิทสนมโดยทั่วไปการประชุมกลุ่มขนาดเล็กมีจุดมุ่งหมายและวิธีการเหมือนกับการประชุมกลุ่มย่อยแต่การประชุมแบบนี้สามารถแก้ปัญหาได้เร็วขึ้น

6. การสนทนาโต๊ะกลม (Round table) เทคนิคการสนทนาโต๊ะกลม เป็นการสนทนาระหว่างกลุ่มย่อย จำนวน 6-20 คน ในเรื่องที่สนใจร่วมกันหรือประโยชน์ร่วมกันแลกเปลี่ยนเป็นการแสดงความคิดเห็นอย่างเต็มที่ ก่อให้เกิดความเข้าใจภายในกลุ่ม ทำให้ได้ความคิดในการแก้ปัญหาต่างๆ เป็นการปรับปรุงตนเองเข้ากับกลุ่มสมาชิกจะต้องใจกว้าง ยอมรับฟังความคิดเห็นของสมาชิกอื่นในกลุ่มเข้าใจเป้าหมายของการสนทนาและพูดได้ตรงประเด็น

7. การประชุมแบบวงกลมพิเศษ (Magic Circle) เทคนิคนี้เป็นการสร้างเสริมการสื่อสาร ซึ่งเริ่มต้นใช้ในโรงเรียนอนุบาลก่อนในลักษณะของการแสดงบทบาทพร้อมกับการเล่าเรื่องแต่ปัจจุบันนี้วงกลมพิเศษได้แพร่หลายออกไปยังการศึกษาระดับสูงขึ้นและออกไปสู่แวดวงอื่น

ลักษณะของการประชุมแบบวงกลมพิเศษเป็นการอภิปรายร่วมกันเป็นกลุ่มเด็กจะได้แสดงความคิด ความรู้สึกระหว่างกันซึ่งการอภิปรายร่วมกันระหว่างเด็กโดยรอบเป็นวงกลม ซึ่งการอภิปรายจะช่วยพัฒนาโดยเฉพาะทางด้านสังคมความสามารถทางภาษาในขณะเดียวกันก็จะเกิด

ความสุขในกิจกรรมด้วย ได้ร่วมแลกเปลี่ยนความคิดกับเพื่อนๆ สิ่งที่เขาได้พูดได้แบ่งปันและโต้ตอบความคิด กิจกรรมนี้ส่งเสริมทักษะการคิดและพัฒนาความสามารถที่จะจัดระบบการคิดและกล้าแสดงออก ได้ใช้ภาษาในการแสดงความต้องการทางสังคมและค้นหาความรู้และความเข้าใจกับบุคคลอื่นๆ การสื่อสารความคิด การรู้สึก สนทนอย่างมีความหมาย เพื่อให้สถานการณ์มีความชัดเจนหรือมีความสามารถในการแก้ปัญหาต่างๆ ได้โดยผ่านการอภิปรายกลุ่มแบบไม่เป็นทางการ การอภิปรายกลุ่มทำให้ส่งเสริมทักษะการคิดและการสื่อความหมายและความเชื่อมั่นในตนเอง

ส่วนกิจกรรมที่จัดให้กับเด็กในการส่งเสริมให้ได้ใช้เทคนิควงกลมพิเศษ มีหลากหลายกิจกรรมแต่กิจกรรมเหล่านี้ต้องเปิดโอกาสได้กระทำร่วมกัน ได้ปฏิบัติการทางความคิด โดยในกิจกรรมประจำวันตามตารางก็สามารถใช้เทคนิควงกลมพิเศษเข้ามาสอดแทรกได้ เช่น กิจกรรมที่เปิดโอกาสให้เด็กได้ปฏิบัติได้ใช้ประสาทสัมผัสทั้งห้า ได้ทดลอง ค้นคว้า ได้แสดงความคิดเห็นและสะท้อนการคิด ส่งเสริมและพัฒนาเด็กในทุกด้าน ทำให้เกิดพฤติกรรมที่พึงประสงค์ เช่น การตระหนักรู้ ทักษะทางสังคม กระบวนการเรียนรู้ การเข้าใจตนเองและผู้อื่น ซึ่งเหมาะสมที่จะนำมาใช้ในการจัดกิจกรรมให้แก่เด็กปฐมวัย

ประโยชน์ของกิจกรรมสนทนา

สุวัฒน์ มุทฺธเมธา (2523: 178-180) ได้กล่าวถึงประโยชน์ที่ได้จากการจัดกิจกรรมการสนทนาไว้ดังนี้

1. เป็นการฝึกให้เด็กรู้จักรับผิดชอบ รู้จักหาเหตุผลประกอบหลายแง่หลายมุม เป็นการขยายทักษะให้กว้างขึ้น
2. ฝึกให้เป็นผู้พูดที่ดี ผู้ฟังที่ดี มีมารยาทที่ถูกต้องเหมาะสม
3. ฝึกให้เป็นผู้มีน้ำใจกว้างขวาง รับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น
4. ฝึกให้เด็กแสดงความรู้สึกนึกคิดของตนเองออกมาอย่างชัดเจนตรงตามความต้องการเป็นผู้ที่กล้าแสดงความคิดเห็นของตนเองออกมา
5. ฝึกให้เด็กทำงานร่วมกันอย่างประชาธิปไตย
6. รู้จักหาความรู้เพิ่มเติมด้วยการฟังหรือการร่วมสนทนา
7. ทำให้เกิดความเชื่อมั่นในตนเอง
8. เพิ่มพูนทักษะทางภาษาในการอ่าน การพูด การฟัง การสรุป มีทักษะความสามารถในการจับประเด็นมาสนทนาโต้แย้ง ชักถาม
9. ให้รู้จักแก้ปัญหาด้วยการสนทนา รับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น ไม่สรุปเอาง่ายๆ ตามความรู้สึกนึกคิดของตนเองอย่างเดียว
10. ให้เด็กมีความลึกซึ้งกว้างขวางในสิ่งที่เรียน สามารถนำความรู้ไปใช้ในประโยชน์ได้

11. เปลี่ยนแปลงทัศนคติและพฤติกรรมของเด็กได้ดีคำถามมีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งต่อการเรียนการสอนเพราะการเรียนการสอนมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนการสอน เพื่อพัฒนาความคิดของผู้เรียนคำถามเป็นสิ่งที่มีความประสิทธิภาพช่วยกระตุ้นและสร้างแรงจูงใจให้ผู้เรียนเกิดพฤติกรรมการเรียนรู้ (Williams. 1983: 11-12)

ความหมายของการใช้คำถาม

คันนิงแฮม (วยุภา จิตรสิงห์. 2534: 31; อ้างอิงจาก Cunningham. 1971) ให้ความหมายของคำถามไว้ว่า คำถามคือ คำพูดที่ต้องการคำตอบหรือการตอบสนองจากบุคคลที่ถูกถาม คำถามเป็นเครื่องมือสำคัญที่ใช้ในการแสวงหาข้อมูล หรือแปลความหมายของข้อมูลเป็นสิ่งที่ทำให้เกิดความอยากรู้อยากเห็นและช่วยให้เกิดความคิด

ไวแกนด (วิลาวัลย์ ผือกผ่วง. 2536: 42; อ้างอิงจาก Weigand. 1971) ให้ความหมายของคำถามไว้ว่า คำถามคือ คำพูดที่ต้องการการตอบสนองจากบุคคลที่มุ่งหวัง อันหมายถึงการค้นพบและการตีความข้อมูลด้วย

สมศักดิ์ สินธุระเวชญ์ (2542: 17) กล่าวว่า การถามคือการบูรณาการเพื่อพัฒนาไปสู่การคิดไตร่ตรอง (Reflective Thinking) และโครงสร้างกระบวนการคิด ช่วยให้ผู้เรียนไตร่ตรองความเข้าใจของตนเอง และสามารถนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงและการปรับปรุงการเรียนรู้การคิดและการสอน

คารินและซัน (ฟรีเพเซอร์ แสงเทียน. 2534: 48; อ้างอิงจาก Carin; & Sund. 1974) ได้กล่าวถึงความมุ่งหมายของการใช้คำถามไว้ดังนี้ 1) เพื่อสร้างความสนใจและสนใจเด็กมีส่วนร่วมในกิจกรรมของบทเรียน 2) เพื่อประเมินและตรวจสอบความเข้าใจของเด็ก 3) เพื่อวินิจฉัยจุดเด่นและจุดบกพร่องของเด็ก 4) เพื่อทบทวนหรือสรุปสิ่งที่เรียนมาแล้ว 5) เพื่อส่งเสริมกระบวนการคิด การตัดสินใจ 6) เพื่อนำเด็กไปสู่ปัญหาใหม่ที่น่าสนใจ 7) เพื่อช่วยให้เด็กได้ค้นหาข้อมูลเพิ่มเติมด้วยตนเอง 8) เพื่อพัฒนาความคิดรวบยอดของเด็ก 10) เพื่อช่วยให้เด็กได้นำความรู้ไปใช้ 11) เพื่อการประเมินบทเรียนว่าบรรลุวัตถุประสงค์หรือไม่

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช. (2537: 1-3) ได้จุดมุ่งหมายของการใช้คำถามไว้ดังนี้

1. การใช้คำถามเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ มีลักษณะดังนี้
 - 1.1 เป็นคำถามที่กระตุ้นให้นักเรียนเกิดความสนใจในการเรียน
 - 1.2 เป็นคำถามที่ทำให้ส่งเสริมให้นักเรียนที่มีส่วนร่วมในการเรียนการสอน
 - 1.3 เป็นคำถามที่ทำให้ครูรู้พื้นฐานและประสบการณ์เดิมของเด็กจนสามารถจัดประสบการณ์การเรียนการสอนให้นักเรียนอย่างเหมาะสม

อย่างทั่วถึง

1.4 เป็นคำถามที่ทำให้ครูรู้ความรู้พื้นฐานและประสบการณ์เดิมของเด็กจนสามารถจัดประสบการณ์การเรียนการสอนให้นักเรียนอย่างเหมาะสม

1.5 เป็นคำถามที่ช่วยให้นักเรียนสามารถประเมินความเข้าใจของนักเรียนเกี่ยวกับบทเรียนและประเมินผลการเรียนการสอนได้

2. การใช้คำถามช่วยให้ครูเข้าใจพัฒนาการเด็ก คำถามที่เหมาะสมจะช่วยให้ครูเข้าใจพัฒนาการด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา

3. การใช้คำถามช่วยให้ครูเข้าใจปัญหาของเด็กในการใช้คำถาม ถ้าครูใช้คำถามที่เหมาะสม ครูจะเข้าใจปัญหาของเด็ก เพราะคำถามจะช่วยให้ครูรู้จักนิสัยส่วนตัว ความรู้สึกนึกคิดเกี่ยวกับตนเองความสัมพันธ์ภายในครอบครัว ประวัติส่วนตัวและภูมิหลังรวมถึงปัญหาที่เคยเกิดขึ้น

การใช้คำถามที่กล่าวมาข้างต้นพอสรุปได้ว่า มีความมุ่งหมายเพื่อเป็นการกระตุ้นให้ผู้เรียนการความต้องการเรียนรู้ ให้ผู้เรียนได้คิดไตร่ตรองและหาเหตุผลที่สมเหตุสมผลมาประกอบตอบคำถามนอกจากนี้การใช้คำถามยังสามารถทราบถึงประสบการณ์และความรู้เดิมของเด็กเพื่อให้สามารถวางแผนและเชื่อมไปสู่การจัดประสบการณ์และองค์ความรู้ใหม่ให้แก่เด็กได้อย่างเหมาะสม ทั้งนี้การใช้คำถามยังเป็นการประเมินผลว่าเด็กมีความรู้และเข้าใจเกี่ยวกับสิ่งที่เด็กได้เรียนรู้หรือไม่

ประเภทของคำถาม

คันทิงแฮม (พัชรินทร์ จ้อยจุมพจน. 2533 : 23, อ้างอิงจาก Cunningham.1971) ได้แบ่งประเภทของคำถามออกเป็นสองประเภทดังนี้ 1) คำถามแบบแคบ เป็นคำถามที่ต้องการให้ใช้ความคิดในระดับต่ำ ได้แก่ คำถามความรู้ ความจำ และคำตอบเอहनัย 2) คำถามแบบกว้าง เป็นคำถามที่มีคำตอบได้หลายอย่าง ซึ่งจะกระตุ้นให้เด็กคิด เกิดความสามารถในการตั้งสมมุติฐาน การพยากรณ์ การสรุปอ้างอิง

ไฮแมน (Hyman. 1979: 9-15) ได้แบ่งคำถามที่ใช้ในการเรียนการสอนออกเป็นคำตอบเกี่ยวกับนิยามศัพท์ ความรู้ ความจำ

1. คำถามเพื่อให้คำจำกัดความ (Definition) เป็นคำถามที่ถามเพื่อต้องการคำตอบเกี่ยวกับนิยามคำศัพท์ ความรู้ ความจำ

2. คำถามเพื่อคาดการณ์ (Empirical) เป็นคำถามที่ต้องการการตอบสนองโดยอาศัยประสาทสัมผัสในการรับรู้ คำตอบอาจขึ้นอยู่กับความจริง หรือการคาดคะเนสิ่งที่เกิดซึ่งอาจเป็นจริงหรือไม่จริงก็ได้

3. คำถามเพื่อการตัดสิน (Evaluation) เป็นคำถามที่ผู้ตอบต้องการใช้การตัดสินใจเพื่อให้ได้คำตอบที่ดีที่สุด

นอกจากนี้สมศักดิ์ สินธุเวชญ์ (2542: 17-18) ได้จำแนกประเภทของคำถามไว้ดังนี้

1. คำถามแบบปิด เปิดคำถามที่มีคำตอบเดียว คำถามเช่นนี้มักใช้กับข้อมูลที่เป็นความจำ และเข้าใจถึงกิจกรรมความรู้ของนักเรียนที่มีมาก่อนและที่ได้รับภายหลัง ผู้สอนอาจใช้คำถามเช่นนี้เพื่อให้มั่นใจว่าผู้เรียนจดจำในสิ่งที่ผู้สอนคิดว่าเป็นเรื่องสำคัญ เช่น ประชากรของประเทศไทยมีจำนวนเท่าใด

2. คำถามแบบเปิด เป็นคำถามที่ให้คำตอบให้หลายอย่าง ใช้เพื่อการสร้างข้อมูลเพื่อให้เกิดความการตอบสนองเฉพาะตัว และนำไปสู่การอภิปรายหรือการถามในขั้นต่อไป มักใช้คำตอบที่ไม่ได้คาดหวังหรือสามารถนำไปสู่การการอภิปรายหรือการสำรวจพิเศษ ที่นอกเหนือออกไปโดยมิได้คาดหวัง เช่น ถ้าต้องอธิบายว่า นักอ่านที่ดีควรเป็นเช่นไร ต้องพูดอย่างไร

3. การย้อนถาม เป็นคำถามที่ไม่ต้องการคำตอบที่เฉพาะเจาะจง มักใช้เป็นคำถามแบบเกริ่นนำในการเริ่มต้น เพื่อสร้างสถานการณ์ที่จะตามมาภายหลังไม่ต้องการคำตอบที่เป็นจริงในขณะนั้น คำถามเช่นนี้ใช้ในการทำความรู้จักคุ้นเคยกับผู้เรียน เพื่อที่จะโยงเข้าสู่เรื่องที่เป็นเป้าหมายเช่นผู้เรียนคิดอย่างไร

คำถามแบ่งได้หลายประเภทที่กล่าวมาข้างต้นพอสรุปได้ว่า ซึ่งขึ้นอยู่กับความมุ่งหมายของการถาม เช่น คำถามแบบเปิดหรือคำถามแบบแคบ คำถามแบบเปิดหรือคำถามแบบกว้าง คำถามที่ไม่ต้องการคำตอบ คำถามเพื่อการตัดสินใจ เป็นต้น ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยเห็นความสำคัญของการใช้คำถามเพื่อส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ให้แก่เด็ก ผู้วิจัยจึงเลือกใช้คำถามปลายเปิด

คำถามปลายเปิดแบบเร้า (Provocative Question) คำถามปลายเปิดแบบเร้าเป็นการใช้คำถามยั่วและการกระตุ้นให้ตอบ หมายถึง การตั้งคำถามปลายเปิดและเป็นคำถามที่ยั่วและเร้าความรู้สึกนึกคิดชวนให้คิดค้นคว้าและจินตนาการ หรือให้ได้ความหมายที่ลึกซึ้ง สมบูรณ์ที่สุด เท่าที่จะเป็นไปได้และเพื่อให้ผู้เรียนคิดหาความรู้ในทิศทางใหม่ๆ ซึ่งรูปแบบการสอนนี้เร้าให้เด็กรู้จักคิดแสดงความรู้สึกและแสดงออกในวิธีการความคิดสร้างสรรค์ คำถามลักษณะเช่นนี้สามารถตอบได้ถูกมากกว่า 1 ข้อ ไม่มีคำตอบที่ถูกหรือผิด หรือไม่มีคำตอบที่ถูกต้องเพียงคำตอบเดียวแต่มีหลากหลายคำตอบ ตอบได้หลายแนวทางคิดหาคำตอบได้โดยไม่จำกัดจำนวน ซึ่งจะเป็นการส่งเสริมให้นักเรียนกล้าตอบ กล้าคิด กล้าแสดงออก และเชื่อว่า ตนเองจะไม่ถูกหัวเราะเยาะแน่นอน คำถามจึงมักจะลงท้ายว่ามีวิธีการใดบ้าง..มีประโยชน์อย่างไรบ้าง...มีอะไรมากกว่านี้อีก...ท่านรู้สึกอย่างไรบ้าง (Williams. 1983: 11-12) การจัดประสบการณ์ด้วยการใช้คำถามปลายเปิดแบบเร้าประกอบด้วยคำถาม 3 รูปแบบ (อารี พันธุ์ณี. 2540: 141-144; อ้างอิงจาก Torrance. 1979) คือ

1. คำถามปลายเปิดแบบเร้าคุณลักษณะ (Attribute Provocative) เป็นคำถามที่กระตุ้นให้ผู้เรียนคิดพิจารณาถึงลักษณะต่างๆ ที่ปรากฏอยู่ทั้งของมนุษย์และสัตว์สิ่งของ รวมถึงสิ่งอื่นๆ ในลักษณะที่เป็นจริง ลักษณะที่แปลกแตกต่างออกไป กว่าที่เคยคิดรวมทั้งในลักษณะที่คาดไม่ถึงและการคิดโยงสัมพันธ์ไปสู่สิ่งอื่นๆ ตัวอย่าง เช่น ถ้านักเรียนเห็นดวงอาทิตย์ นักเรียนจะนึกถึงอะไรบ้าง

2. คำถามปลายเปิดแบบเร้าการเปลี่ยนแปลง (Example of Change Provocative Questions) เป็นคำถามที่กระตุ้นให้ผู้เรียนฝึกคิดถึงการเปลี่ยนแปลง จัดแปลง หรือคิดในสิ่งต่างๆ ที่เปลี่ยนแปลงด้วยวิธีการอื่นๆ อย่างอิสระ ตัวอย่าง เช่น อะไรจะเกิดถ้าโลกนี้ไม่มีดวงอาทิตย์

3. คำถามปลายเปิดแบบเร้าการประเมินสถานการณ์ (Evaluate Situation Provocative Questions) เป็นคำถามที่กระตุ้นให้ผู้เรียนคิดหาคำตอบโดยคำนึงถึงผลที่จะเกิดขึ้นและความหมายที่เกี่ยวเนื่องกันหรือเกี่ยวข้องกันและให้หาแนวโน้มใหม่ จากผลซึ่งเกิดจากการคิดและการกระทำ ตัวอย่างเช่น ถ้านักเรียนต้องไปอยู่บนดวงจันทร์ นักเรียนจะรู้สึกอย่างไร คำถามแบบปลายเปิดแบบเร้าเป็นคำถามที่มีการถามเป็นขั้นตอนเพื่อจะเร้าให้เด็กใช้ความคิดแล้วเรียงคำตอบถูกหรือผิดแต่เน้นคำตอบได้หลายแนวเน้นทางการกระตุ้นให้นักเรียนคิดหาคำตอบให้ได้มากที่สุดหลากหลายทิศทาง คิดได้คล่อง คิดได้ละเอียด โดยมีเป้าหมายหลักคือ ให้ผู้เรียนเกิดแนวคิด ทิศทางหรือวิธีทางใหม่ๆ และเพื่อเป็นการฝึกฝน ให้ผู้เรียนเกิดแนวคิดจินตนาการและสร้างสรรค์ซึ่งคำถามเป็นวิธีการหนึ่งที่ส่งเสริมทักษะความคิดสร้างสรรค์ให้แก่เด็ก ลักษณะของคำถามที่ดี คำถามที่จะช่วยส่งเสริมการเรียนรู้จุดประกายคำถามอื่นๆ และสร้างความสนใจใคร่หาคำตอบ ประกอบด้วยความคิดสร้างสรรค์ และการคิดอย่างมีวิจารณญาณ อยู่เหนือความจำเกี่ยวกับข้อมูลพื้นฐานทั่วไป ก่อให้เกิดการทำนายแต่ไม่คุกคามมากเกินไปมีความเหมาะสมต่อสถานการณ์การเรียนรู้ และผู้เรียนเกิดความรู้และสิ่งเชื่อมโยงและตั้งให้ผู้เรียนได้คิดไตร่ตรองและวางแผน (สมศักดิ์ สินธุเวชชัย. 2542: 17) ลักษณะของคำถามที่ดี ควรเป็นคำถามปลายเปิด เพื่อให้ผู้เรียนต้องใช้ความคิดก่อนแล้วจึงเรียบเรียงคำตอบออกมา คำถามของครูจะต้องไม่เป็นคำถามที่มีคำตอบให้เลือกเพียง 2 ทาง คือ “ใช่” หรือ “ไม่ใช่” เพราะผู้เรียนไม่มีโอกาสได้ฝึกเรียบเรียงคำพูดออกมาเป็นประโยค ฉะนั้นครูจึงควรหลีกเลี่ยงการใช้คำถามนำแต่เน้นคำถามที่ให้ผู้เรียนคิดหาคำตอบแล้วบรรยายออกมาเป็นข้อความซึ่งช่วยพัฒนาภาษาแก่ผู้เรียนได้ (ราศรี ทองสวัสดิ์. 2537: 223) การเลือกใช้คำถามที่ดีครูควรคำนึงถึงหลักการดังนี้ 1) คำถามนั้นต้องมีจุดมุ่งหมายที่แน่ชัดว่าครูใช้คำถามนั้นเพื่ออะไร แล้วต้องตั้งคำถามให้สอดคล้องกับจุดมุ่งหมาย 2) ใช้ภาษาที่เรียบง่ายและผู้เรียนมีความคุ้นเคยเข้าใจง่าย 3) คำถามและแต่ละคำถามต้องเน้นที่สิ่งเดียว พยายามหลีกเลี่ยงการรวม 2 คำถาม เป็นคำถามเดียว 4) คำถามแต่ละคำถามต้องส่งเสริมให้เด็กอยากใช้ความคิดและลงมือปฏิบัติหรือไม่จริงใจหรือไม่ใช่ (ชาญชัย อิทนทรประวัติ. 2532: 80-81)

2.3.5 คุณค่าและเทคนิคของกิจกรรมเสริมประสบการณ์ของเด็กปฐมวัย

การจัดกิจกรรมเสริมประสบการณ์ของเด็กปฐมวัย มีความสำคัญต่อเด็กปฐมวัยมากเพราะเป็นกิจกรรมที่ช่วยให้เด็กได้เข้าใจเนื้อหา กิจกรรมนี้เปิดโอกาสให้เด็กได้ทำความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องที่เรียน กิจกรรมจัดการเรียนรู้ช่วยให้เด็กมีความคิดรวบยอดที่ชัดเจน ซึ่งเป็นพัฒนาทักษะทางสติปัญญาให้เด็กเกิดความคิดรวบยอดเกี่ยวกับเนื้อหาหน่วยการสอน ตลอดจนส่งเสริม

พัฒนาการด้านสังคมฝึกการกล้าแสดงออก นอกจากนี้ยังช่วยให้เด็กเกิดความรู้สึกอบอุ่นมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับครู (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน. 2535: 47)

ธีรภรณ์ ภักดี (2550: 17) กล่าวว่า ความสำคัญของกิจกรรมเสริมประสบการณ์ของเด็กปฐมวัย เป็นกิจกรรมที่ช่วยให้เด็กเข้าใจเนื้อหา โดยคำนึงสิ่งที่อยู่ใกล้และไกลตัวเด็ก เป็นกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้เด็กมีความคิดรอบยอด ตลอดจนส่งเสริมการกล้าแสดงออกและพัฒนาการทุกด้านของเด็ก

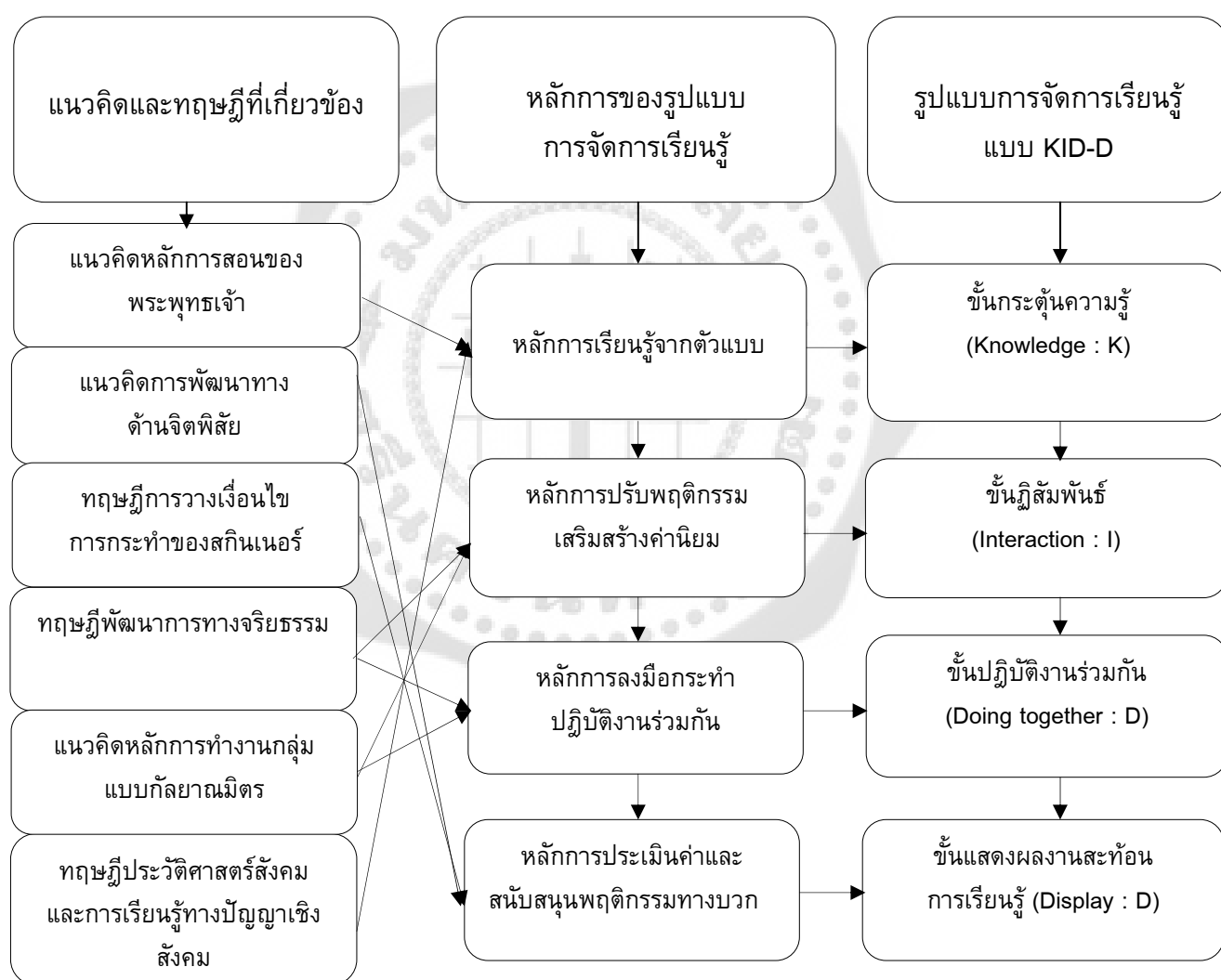
กิจกรรมการจัดการเรียนรู้มีคุณค่าและความสำคัญอย่างยิ่ง จากข้อความข้างต้นสรุปสรุปได้ว่า ในการพัฒนาเด็กปฐมวัย เนื่องจากเป็นกิจกรรมที่ใช้เพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะสังคมที่ดีของเด็ก โดยองค์กรรวมเปิดโอกาสให้เด็กทำความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องที่เรียนช่วยให้เด็กมีความคิดรอบยอดที่ชัดเจน พร้อมทั้งช่วยเสริมสร้างพัฒนาการด้านสังคม คุณธรรมและจริยธรรม นอกจากนี้กิจกรรมการจัดการเรียนรู้เป็นกิจกรรมที่ช่วยฝึกทักษะการใช้แหล่งเรียนรู้และประสบการณ์ชีวิตที่จำเป็นสำหรับเด็กปฐมวัยได้อย่างมีประสิทธิภาพอีกด้วย

2.4 รูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ KID-D เพื่อเสริมสร้างสังคมที่ดีของเด็กปฐมวัย

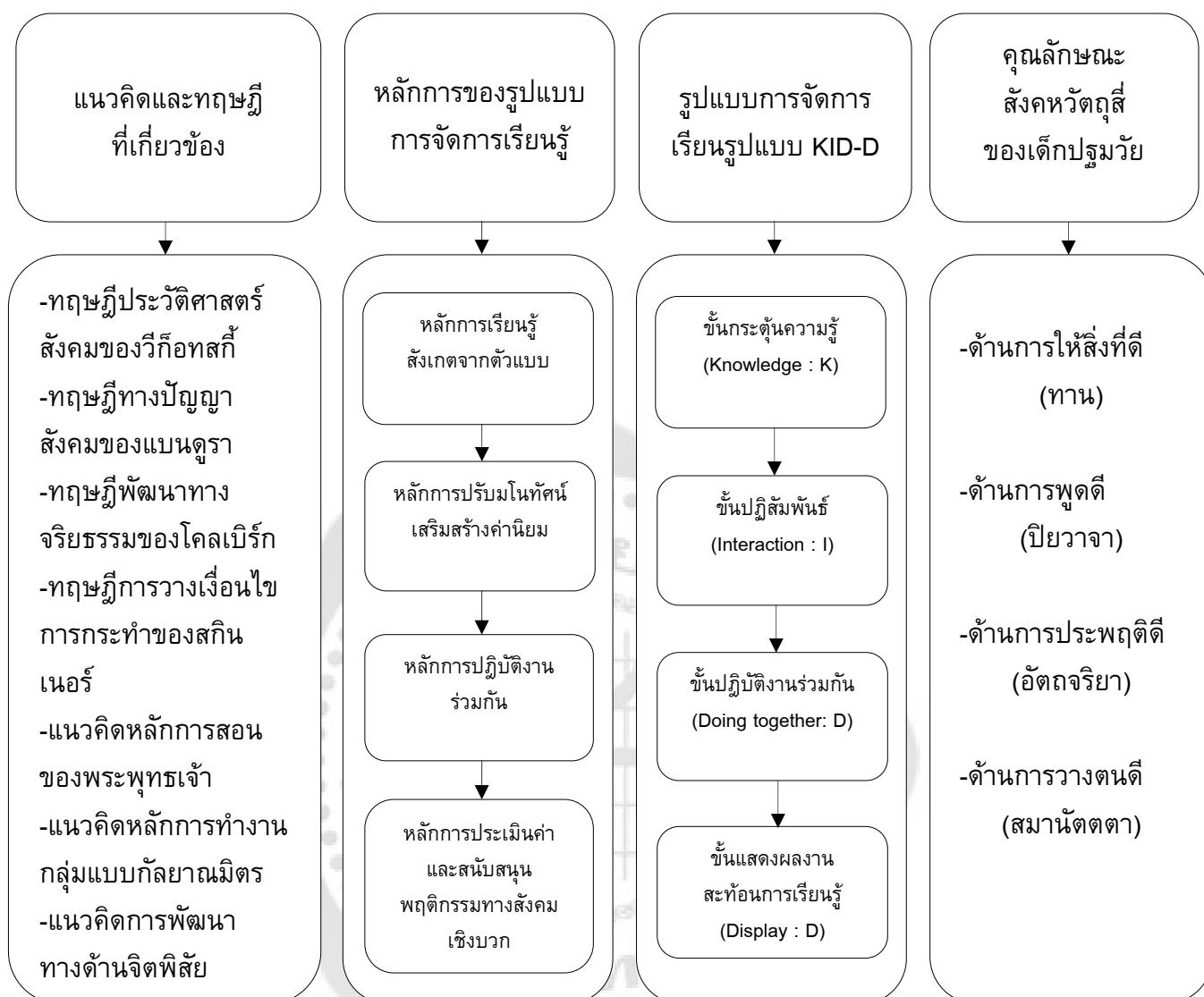
การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ KID-D สำหรับเสริมสร้างสังคมที่ดีของเด็กปฐมวัย ผู้วิจัยพัฒนารูปแบบจากการวิเคราะห์ และสังเคราะห์ แนวคิด หลักการ และทฤษฎีพื้นฐาน ดังนี้ คือ แนวคิดการสอนของพระพุทธเจ้า แนวคิดการเรียนรู้การทำงานกลุ่มกัลยาณมิตร แนวคิดการพัฒนาทางด้านจิตพิสัยของบลูม ทฤษฎีการเรียนรู้ทางเชิงปัญญาสังคมของแบนดูรา ทฤษฎีประวัติศาสตร์สังคมของวิกทอร์สกี ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของโคลเบอร์ก และทฤษฎีการวางแผนไขของการกระทำของสกินเนอร์ทำให้ได้รูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ KID-D ประกอบด้วย 4 ขั้น รูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ KID-D สำหรับส่งเสริมคุณลักษณะสังคมที่ดีของเด็กปฐมวัย ประกอบด้วยขั้นตอนดังต่อไปนี้ ขั้นที่ 1 กระตุ้นความรู้ (Knowledge : K) เป็นขั้นตอนเริ่มต้นเข้าสู่เนื้อหาที่เรียนรู้ กระตุ้นการเรียนรู้ผ่านตัวแบบที่กำหนด ซึ่งตัวแบบนั้นต้องเป็นตัวอย่างที่แสดงออกถึงพฤติกรรมสังคมที่ดีที่เหมาะสมกับวัยของเด็ก มีความน่าสนใจ จูงใจให้เด็กชื่นชอบได้ เสนอตัวอย่างผ่านกิจกรรมหลากหลาย เช่น กิจกรรมเล่านิทานคุณธรรม ฯ เสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้จากการสังเกตตัวแบบที่ดี จดจำ จูงใจให้เด็กแสดงพฤติกรรมเหมือนกับตัวแบบ ขั้นที่ 2 ปฏิสัมพันธ์ (Interaction : I) เป็นขั้นตอนที่เด็กได้ระดมความคิด แลกเปลี่ยนเรียนรู้กันเกี่ยวกับประสบการณ์ที่ได้รับจากตัวแบบ เปรียบเทียบวิเคราะห์พฤติกรรมของตัวแบบที่ดีและไม่ดี ทำให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันนำไปสู่การปรับทัศนคติเพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติตนตามสถานการณ์ที่เหมาะสมอยู่ กระตุ้นให้เด็กถว้ความคิดวิธีการต่าง ๆ เน้นปฏิสัมพันธ์กับเนื้อหาเป็นสำคัญ ขั้นที่ 3 ปฏิบัติงานร่วมกัน (Doing together : D) ขั้นตอนที่เด็กนำประสบการณ์ที่ได้รับจากขั้นการกระตุ้นความรู้และขั้นการปฏิสัมพันธ์ มาใช้ในขั้นการปฏิบัติงานร่วมกัน เป็นการลงมือทำกิจกรรมปฏิบัติจริงร่วมกัน

และมีการปฏิสัมพันธ์กันภายในกลุ่มเล็กๆ 4-5 คน เพื่อการวางแผนและลงมือปฏิบัติงานให้บรรลุ ประสบความสำเร็จตามเป้าหมายที่กำหนดร่วมกัน ขั้นที่ 4 ขั้นแสดงผลงานสะท้อนการเรียนรู้ (Display : D) เป็นขั้นตอนที่เด็กแต่ละกลุ่มได้สรุปผลงานการปฏิบัติงานร่วมกันพร้อมสะท้อนผลงาน การเรียนรู้เพื่อนำไปสู่การประเมินค่าของประสบการณ์ที่ได้รับจากการปฏิบัติงานร่วมกันและปรับ มโนทัศน์ในการปฏิบัติตน สนับสนุนพฤติกรรมทางบวกเพื่อเป็นการเสริมแรงให้เด็กแสดงพฤติกรรม ปฏิบัติตนตามหลักสัจจกตสุได้และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันในการทำงานและ การอยู่ร่วมกันกับผู้อื่นในสังคม

3. กรอบแนวคิดรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ KID-D เพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะสังคม วัตถุประสงค์ของเด็กปฐมวัย ดังแสดงในภาพประกอบ 5 และ 6

ภาพประกอบ 5 ความเชื่อมโยงของแนวคิด ทฤษฎี ที่เกี่ยวข้อง หลักการของรูปแบบ การจัดการเรียนรู้ และรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ KID-D

ภาพประกอบ 6 การสร้างรูปแบบการจัดการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะสัณห์วัตถุส์ของเด็กปฐมวัย

บทที่ 3

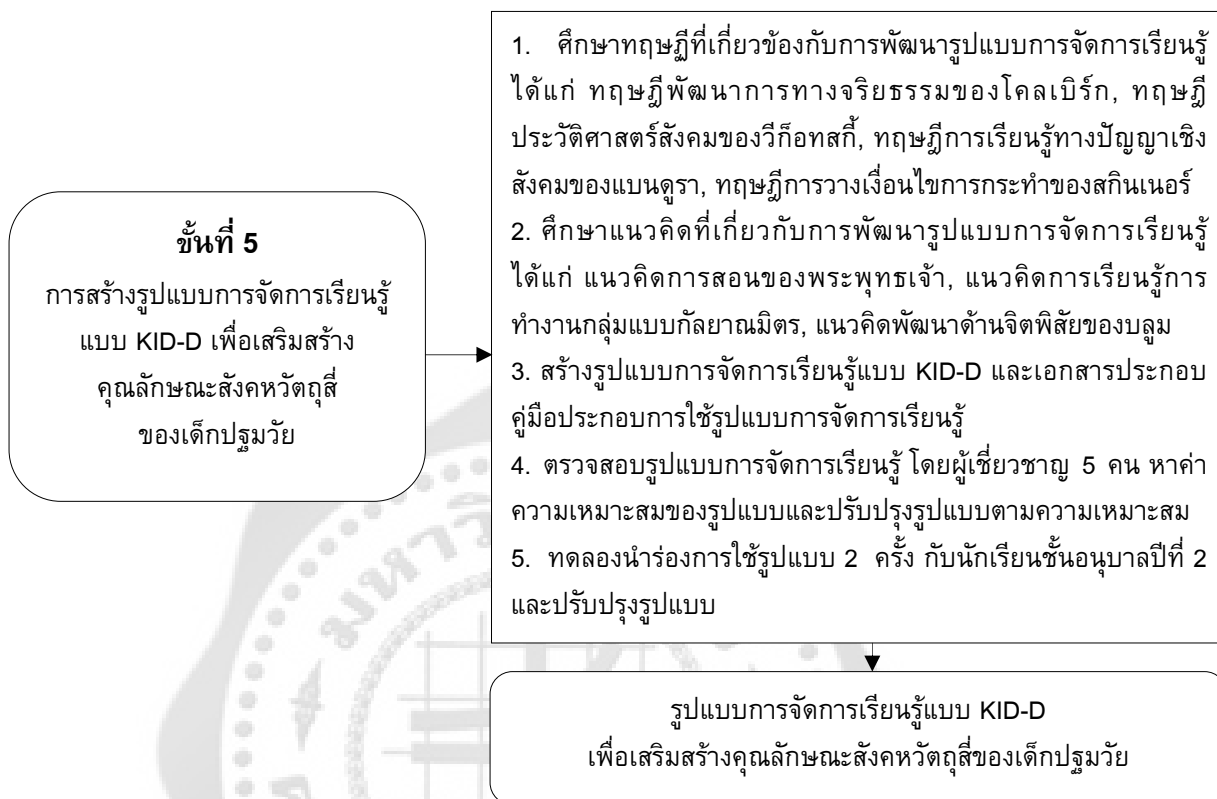
วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่องการพัฒนาแบบการจัดการเรียนรู้แบบ KID-D เพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะ
สัณหัตถุสึของเด็กปฐมวัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยและพัฒนา (Research and Development) ซึ่งมึ
ความมุ่งหมายเพื่อศึกษาคุณลักษณะสัณหัตถุสึของเด็กปฐมวัย โดยการวิจัย แบ่งออกเป็น 3 ระยะ
ตามลำดับ ดังแสดงในภาพประกอบ 7 ดังนี้

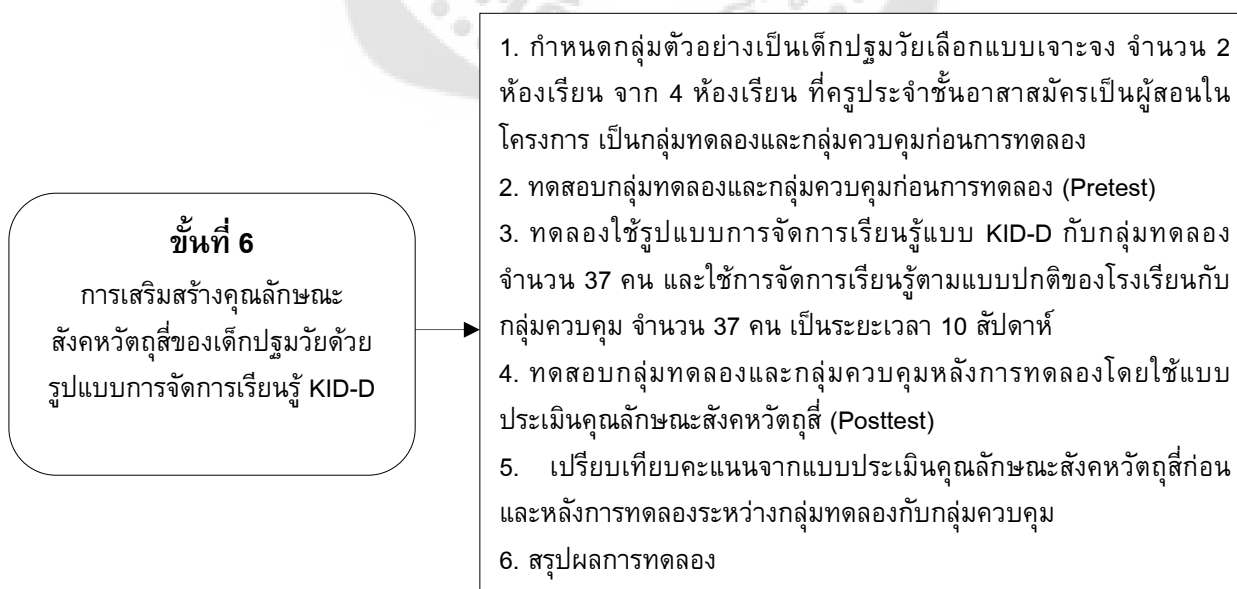
ระยะที่ 1 การศึกษาองค์ประกอบคุณลักษณะสัณหัตถุสึของเด็กปฐมวัย

ระยะที่ 2 การสร้างรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ KID-D เพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะสังคม
 วัตถุประสงค์ของเด็กปฐมวัย

ระยะที่ 3 การเสริมสร้างคุณลักษณะสังคมของเด็กปฐมวัยด้วยรูปแบบการจัดการ
 เรียนรู้แบบ KID-D

ผู้วิจัยได้นำเสนอวิธีการดำเนินการวิจัยดังนี้

1. การกำหนดประชากรและกลุ่มตัวอย่าง
2. การดำเนินการวิจัยและการสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาวิจัย

ระยะที่ 1 การศึกษาวิเคราะห์องค์ประกอบของคุณลักษณะสังคหวัดตุลีของเด็กปฐมวัย

ระยะที่ 2 การสร้างรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ KID-D เพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะสังคหวัดตุลีของเด็กปฐมวัย

ระยะที่ 3 การเสริมสร้างคุณลักษณะสังคหวัดตุลีของเด็กปฐมวัยด้วยรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ KID-D

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล
4. การจัดกระทำและการวิเคราะห์ข้อมูล

การกำหนดประชากรและการเลือกกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ใช้ในการวิจัย

ประชากรที่ใช้ในการศึกษาคุณลักษณะสังคหวัดตุลีและการเสริมสร้างคุณลักษณะสังคหวัดตุลีของเด็กปฐมวัยด้วยรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ KID-D ในการวิจัยครั้งนี้ คือ นักเรียนชั้นอนุบาลปีที่ 2 อายุ 5-6 ปี ปีการศึกษา 2557 โรงเรียนสังกัดสำนักงานการศึกษากรุงเทพมหานคร ได้แก่ กลุ่มกรุงเทพเหนือ กลุ่มกรุงเทพใต้ กลุ่มกรุงเทพกลาง กลุ่มกรุงเทพตะวันออก กรุงเทพมหานคร และกลุ่มกรุงเทพมหานครเหนือ จำนวน 26,082 คน

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาคุณลักษณะสังคหวัดตุลีของเด็กปฐมวัย เป็นนักเรียนชั้นอนุบาลปีที่ 2 อายุ 5-6 ปี โรงเรียนสังกัดสำนักงานการศึกษากรุงเทพมหานครที่กำลังศึกษาอยู่ในภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2557 กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาการหาคุณภาพของแบบประเมินคุณลักษณะสังคหวัดตุลีของเด็กปฐมวัย เป็นนักเรียนชั้นอนุบาลปีที่ 2 อายุ 5-6 ปีที่กำลังศึกษาอยู่ในภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2557 โรงเรียนสังกัดสำนักงานการศึกษากรุงเทพมหานคร กลุ่มกรุงเทพเหนือ จำนวน 111 คน

1. กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในระยะการศึกษาคุณลักษณะสังคหวัดตุลีของเด็กปฐมวัยเป็นนักเรียนชั้นอนุบาลปีที่ 2 อายุ 5-6 ปี โรงเรียนสังกัดสำนักงานการศึกษากรุงเทพมหานครที่กำลังศึกษาอยู่ในภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2557 ที่ได้มาจากการสุ่มตัวอย่างแบบกลุ่ม (Cluster Sampling) ผู้วิจัยกำหนดกลุ่มตัวอย่างจริงในการเก็บข้อมูล จำนวน 525 คน โดยใช้เกณฑ์การพิจารณาขนาดกลุ่มตัวอย่างตามที่คอมเมรี่ และลี (Tabachnick; & Fidell. 2001: 588; citing comrey; & Lee. 1992.) ได้ให้ข้อเสนอแนะว่าขนาดของกลุ่มตัวอย่างสำหรับการวิเคราะห์องค์ประกอบที่ดีมาก (Very Good) คือ 500 คน

2. กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในระยะสร้างรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ KID-D เพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะสังคหวัตถุสืของเด็กปฐมวัย เป็นนักเรียนอนุบาลชั้นปีที่ 2 อายุ 5-6 ปี โรงเรียนสังกัดสำนักงานการศึกษากรุงเทพมหานคร ที่กำลังศึกษาอยู่ในภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2557

3. กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในระยะการเสริมสร้างคุณลักษณะสังคหวัตถุสืของเด็กปฐมวัยด้วยรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ KID-D เป็นนักเรียนชั้นอนุบาลปีที่ 2 อายุ 5-6 ปี ที่ศึกษาในโรงเรียนสังกัดสำนักงานการศึกษากรุงเทพมหานคร ที่กำลังศึกษาอยู่ในภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2557 ที่ได้จากการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จำนวน 2 ห้องเรียน จาก 4 ห้องเรียน ที่ครูประจำชั้น อาสาสมัครเป็นผู้สอนในโครงการ ประกอบด้วย

3.1 กลุ่มตัวอย่างที่ใช้เป็นกลุ่มทดลองที่ได้รับการจัดการเรียนรู้แบบ KID-D เพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะสังคหวัตถุสื จำนวน 1 ห้องเรียน จำนวน 37 คน

3.2 กลุ่มตัวอย่างที่ใช้เป็นกลุ่มควบคุมที่ได้รับการจัดการเรียนรู้ตามแบบปกติของโรงเรียน จำนวน 1 ห้องเรียน จำนวน 37 คน

การสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยจึงนำเสนอการสร้างและการหาคุณภาพเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยดังนี้
ระยะที่ 1 การศึกษาองค์ประกอบคุณลักษณะสังคหวัตถุสืของเด็กปฐมวัย

ขั้นตอนในการสร้างแบบประเมินคุณลักษณะสังคหวัตถุสืของเด็กปฐมวัย

1. การสร้างกรอบแนวคิดเบื้องต้นในการศึกษาองค์ประกอบคุณลักษณะสังคหวัตถุสื ของเด็กปฐมวัย โดยผู้วิจัยได้ดำเนินการตามขั้นตอนต่อไปนี้

1.1 ศึกษาทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับคุณลักษณะสังคหวัตถุสื ได้แก่ พัฒนาการและการเรียนรู้ของเด็กปฐมวัย ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมและทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับคุณลักษณะสังคหวัตถุสื เพื่อให้ทราบถึงแนวคิด หลักการ การนำไปประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนรู้สำหรับเด็กปฐมวัย โดยผู้วิจัยวิเคราะห์ความหมาย ความสำคัญ ประโยชน์ของคุณลักษณะสังคหวัตถุสื จากเอกสารตำราและงานวิจัยตามที่ปรากฏ ในบทที่ 2 สรุปได้ว่า คุณลักษณะสังคหวัตถุสืนั้นเป็นหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาซึ่งมีการนำมาปฏิบัติในการดำเนินชีวิตเพื่อเกิดความสุข มีความเชื่อและนับถือสืบต่อกันมาแต่ช้านานในสมัยพุทธกาล และมีหลักฐานการนำไปใช้ในการอ้างอิงมากมาย และมีการระบุการใช้คำหลายคำแทนคำว่า “สังคหวัตถุสื” ไว้หลายคำ เช่น คำว่า “หลักแห่งการสงเคราะห์กัน”, “หลักการครองใจคน”, “หลักการอยู่ร่วมกัน” และ “เทคนิคการทำให้คนรัก”, “หลักแห่งการให้” แต่โดยส่วนใหญ่ก็ยังคงใช้คำว่า “สังคหวัตถุสื” เพราะเป็นคำศัพท์ดั้งเดิมที่ระบุไว้ในพระไตรปิฎกของทางพระพุทธศาสนา เมื่อระบุคำนี้ทำให้คนส่วนใหญ่ เข้าใจง่าย และเข้าใจความหมายของคำตรงกัน คือ สังคหวัตถุสื ประกอบด้วย ทาน ปิยวาจา

อัตถจริยาและสมานัตตตา ผู้วิจัยจึงใช้คำว่า “สังคหวัตถุสี” ตามคำศัพท์ดั้งเดิมจากพระไตรปิฎก หลักสังคหวัตถุสีเป็นคุณลักษณะที่แสดงออกในด้านพฤติกรรมทางสังคม เช่น การทำงาน การอยู่ร่วมกัน การปรับตัว ระเบียบวินัย การช่วยเหลือกัน เมื่อนำปฏิบัติจะทำให้อยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างมีความสุขจึงเหมาะสมอย่างยิ่งในการนำมาปรับใช้ในการจัดการเรียนรู้ในวัยเด็ก เพราะวัยเด็กเป็นช่วงอายุที่สามารถปูพื้นฐานบ่มเพาะคุณลักษณะที่ดีด้านคุณธรรมและจริยธรรมได้ดีและเมื่อเด็กปฏิบัติบ่อยๆก็จะกลายเป็นนิสัยติดตัวไปจนเป็นถึงวัย จากการที่ผู้วิจัยได้ศึกษาเด็กปฐมวัยเป็นวัยที่ยึดตนเองเป็นศูนย์กลางและการทำให้เด็กมีคุณลักษณะสังคหวัตถุสีนั้นจะต้องเน้นให้เด็กมีการปฏิสัมพันธ์กับบุคคลรอบข้างเพื่อนร่วมวัยให้มาก โดยมีผู้ใหญ่คอยให้ความช่วยเหลือ สนับสนุน ศูนย์กลางได้ตามทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาของเพียเจต์ (สรวงศ์ โค้วตระกูล. 2556: 81; อ้างอิงจาก Piaget and Inholder. 1967) ซึ่งการที่เด็กมีพัฒนาการทางสติปัญญาที่สูงขึ้นจะส่งผลให้เด็กมีความสามารถในการวิเคราะห์และใช้เหตุผลจึงทำให้มีพัฒนาการทางจริยธรรมที่สูงขึ้นตามด้วย

1.2 การสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญและผู้ทรงคุณวุฒิเกี่ยวกับคุณลักษณะสังคหวัตถุสีของเด็กปฐมวัย โดยผู้วิจัยทำการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญทางด้านศาสนา ด้านการจัดการศึกษาปฐมวัย ด้านจิตวิทยาทางการศึกษาและผู้ปฏิบัติการสอนระดับปฐมวัย เพื่อสร้างกรอบแนวคิดคุณลักษณะสังคหวัตถุสีของเด็กปฐมวัย ดังนี้

1. พระราชญาณกวี (สวัญ ปิยวิฑูโช) ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพระราม ๙ แขวง บางกะปิ เขตห้วยขวาง กรุงเทพมหานคร
2. พระครูธรรมธรรชิต คุณวโร ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดญาณเวศกวัน ตำบล บางกระทีก อำเภอสามพราณ จังหวัดนครปฐม
3. ศาสตราจารย์ ดร. อารี สันทนต์ ผู้อำนวยการโรงเรียนสาธิตบางนา ตำบล บางปลา อำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ
4. หม่อมหลวงผกามาลย์ เกษมศรี ผู้อำนวยการโรงเรียนสยามสามไตร (โรงเรียนวิถีพุทธ) เขตพระโขนง กรุงเทพมหานคร
5. ดร.วันชัย สุขตาม คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ตำบลนอกเมือง อำเภอมือง มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์

ผู้วิจัยดำเนินการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญในประเด็นดังต่อไปนี้ 1) หลักธรรมที่ควรนำมาจัดการเรียนรู้สำหรับเด็กปฐมวัย 2) คุณลักษณะตามหลักธรรมสังคหวัตถุสี 3) วิธีการพัฒนาและเสริมสร้างเด็กปฐมวัยให้มีคุณลักษณะสังคหวัตถุสี 4) เนื้อหาและกิจกรรมที่มีความเหมาะสมในการสอนให้เด็กเกิดคุณลักษณะสังคหวัตถุสี 5) วิธีการประเมินคุณลักษณะสังคหวัตถุสีที่เหมาะสมกับเด็กปฐมวัย

ประเด็นข้อที่ 1 หลักธรรมที่ควรนำมาจัดการเรียนรู้สำหรับเด็กปฐมวัยในหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนามีมากมายในที่นี้ระบุหลักธรรมที่ควรนำในการจัดการเรียนการสอนในระดับเด็กปฐมวัย คือ หลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนานั้นมีมากมายแต่หลักธรรมที่สามารถนำมาปรับใช้ในการจัดการเรียนการสอนให้กับเด็กปฐมวัยในยุคนี้นี้ คือ หลักสังค

วัดดูสี่เป็นหลักธรรมที่เน้นการแสดงออกทางพฤติกรรมทางสังคมของเด็ก สามารถสังเกตพฤติกรรมได้ชัดเจนเพราะคุณลักษณะตามหลักสังคหวัตถุสี่เน้นพฤติกรรมที่แสดงออกเป็นรูปธรรมประกอบด้วย พฤติกรรมที่เน้นแสดงออกตามคุณลักษณะด้านทาน พฤติกรรมที่เน้นแสดงออกตามคุณลักษณะด้านปิยวาจา พฤติกรรมที่เน้นแสดงออกตามคุณลักษณะด้านอิตถจริยาและพฤติกรรมที่เน้นแสดงออกตามคุณลักษณะด้านสมานัตตตา จึงมีความเหมาะสมที่สุด ถ้าคุณครูหรือผู้ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาจะนำมาประยุกต์ใช้ในการสอนด้านคุณธรรมจริยธรรมที่เหมาะสมกับวัยเด็กเล็ก หลักสังคหวัตถุสี่จะเหมาะสมมาก เหมือนสุภาสิตที่ว่า “ไม้อ่อนดัดง่าย ไม้แก่ดัดยาก” และตัวอย่างหลักธรรมอื่นที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนการสอนได้อีก คือ พรหมวิหารสี่ อิทธิบาทสี่ พละ5 กัลยาณมิตรและสัปปริสธรรม อริยสัจสี่ ฯ ล้วนมีความสำคัญในการที่จะเสริมสร้างคุณลักษณะที่ดีด้านคุณธรรมจริยธรรมให้กับเด็กปฐมวัยได้ทั้งสิ้น แต่หลักสังคหวัตถุสี่จะคุณธรรมที่สามารถสังเกตง่ายสุดเมื่อเด็กแสดงพฤติกรรมนั้นออกมาในด้าน ทาน เช่น การให้ ,ปิยวาจา เช่น การพูดดีต่อกัน ,อิตถจริยา เช่น การช่วยเหลือ แบ่งปัน การทำประโยชน์ต่อตนเองและผู้อื่น, สมานัตตตา เช่น การวางตนดี การไม่เอารัดเอาเปรียบ ปฏิบัติตนให้มีความเสมอภาค เป็นกัลยาณมิตรต่อกัน

ประเด็นข้อที่ 2 คุณลักษณะสังคหวัตถุสี่ของเด็กปฐมวัยเป็นพฤติกรรมที่แสดงออกถึงการอยู่ร่วมกันและทำงานร่วมกันให้มีความสุข เน้นเสริมสร้างคุณลักษณะด้านต่างๆ แสดงออกได้ตามพฤติกรรม เช่น คุณลักษณะด้านแรก คือ ทาน เป็นคุณลักษณะการให้สิ่งที่ดี หรือการให้ปัน เป็นการสอนให้คนเรานั้นรู้จักการแบ่งปันสิ่งของที่เป็นวัตถุหรืออื่นๆ รู้จักเสียสละ คุณลักษณะด้านที่สอง “เปยยวัชชะ” คือ ปิยวาจา หรือการพูดด้วยถ้อยคำอันเป็นที่รัก พูดในสิ่งที่ดีที่เป็นประโยชน์ คุณลักษณะด้านที่สาม “อิตถจริยา” คือ การประพฤติดุประโยชน์ หรือทำในสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อผู้อื่นและส่วนรวม คุณลักษณะด้านที่สี่ “สมานัตตตา” คือ ความมีตนเสมอภาค หรือปฏิบัติอย่างตนเสมอเสมอจนกลายเป็นนิสัย สามารถกระทำการสิ่งต่างๆ ให้ถูกต้องตามกาลเทศะเหมาะสม แก่บุคคล สถานที่และสถานการณ์ต่างๆ การปฏิบัติตนตามหลักสังคหวัตถุสี่สามารถช่วยเสริมสร้างคุณลักษณะที่ดีด้านคุณธรรมจริยธรรมในการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุขและสามารถตอบรับกับกระแสสังคมโลกในยุคแห่งโลกาภิวัตน์ได้เป็นอย่างดี

ประเด็นข้อที่ 3 วิธีการพัฒนาและเสริมสร้างเด็กปฐมวัยให้มีคุณลักษณะสังคหวัตถุสี่เด็กจะเป็นผู้ที่ความอ่อนน้อมถ่อมตน สามารถปรับตัวเข้ากับผู้อื่นได้ดี มีน้ำใจ เอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่ชอบการช่วยเหลือผู้อื่น มีจิตอาสาจิตสาธารณะทำสิ่งใดไม่หวังผลตอบแทน เห็นประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตน ปฏิบัติตนอย่างเหมาะสมและสม่ำเสมอทุกสถานการณ์เป็นพฤติกรรมที่สามารถปลูกฝังให้กับเด็กได้อย่างเหมาะสม เป็นคุณลักษณะอันพึงประสงค์ที่มีความสอดคล้องกับหลักสูตรการศึกษาปฐมวัยที่ระบุไว้ วิธีการพัฒนาและเสริมสร้างควรเน้นให้เด็กปฏิบัติซ้ำๆ บ่อยๆ จนเป็นนิสัยและติดตัวไปจนเป็นผู้ใหญ่ ด้วยกิจกรรมที่เหมาะสม เช่น การทำงานกลุ่มร่วมกัน การประดิษฐ์ร่วมกัน การแสดงบทบาทสมมุติ การแสดงละคร การเล่นเกม และการฟังนิทาน ฟังเพลง

การเล่นสร้างสรรค์ การเล่นเสรี การพูดคุยสนทนาเป็นกิจกรรมที่เหมาะสมกับเด็กในช่วงปฐมวัยนั้น เด็กปฐมวัยจะเรียนรู้ได้ดีในกิจกรรมเหล่านี้

ประเด็นข้อที่ 4 เนื้อหาและกิจกรรมที่มีความเหมาะสมในการสอนให้เด็กเกิด คุณลักษณะสังคหวัตถุสืปฏิบัติตามหลักสังคหวัตถุสืควรเน้นให้เกิดกิจกรรมที่เด็กได้ลงมือปฏิบัติจริง เน้นกระบวนการกลุ่มเพื่อให้เด็กได้เรียนรู้สิ่งต่างๆ ในขณะที่ทำงานร่วมกันกับผู้อื่นจากสภาพจริง เน้น กิจกรรมที่เด็กสนใจ และสร้างสถานการณ์เหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวันที่เด็กได้พบเจอมี ตัวแบบที่ดีและไม่ดี ให้เด็กได้เห็นและปฏิบัติตามตัวแบบเด็กสามารถแยกแยะได้ว่าควรปฏิบัติตาม ตัวแบบใดด้วยการตัดสินใจของตนเอง ผ่านการเรียนรู้จากกิจกรรมที่หลากหลายในการนำเข้าสู่ เนื้อหาสาระตามครูจัดให้และพัฒนาการที่เหมาะสมกับเด็กปฐมวัย เช่น เรียนรู้หน่วยเรื่องการรู้จักให้ สำหรับเด็ก เช่น การแบ่งปัน การเสียสละ การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เด็กสามารถแสดงออกถึงพฤติกรรม เหล่านี้ได้ หน่วยเรื่องการพูดดี เช่น มารยาทในการพูด การพูดให้ถูกกาลเทศะ การใช้คำที่เหมาะสม สำหรับเด็ก หน่วยเรื่อง การประพฤติดี เช่น การปฏิบัติตนเมื่ออยู่กับผู้อื่น การรู้จักการช่วยเหลือ เพื่อน ครู เมื่ออยู่ในห้องเรียน มีน้ำใจต่อกัน หน่วยเรื่องการวางตัวดี เช่น การปรับตัวเมื่ออยู่ร่วมกัน ผู้อื่นวางตัวให้เหมาะสมกับสถานภาพและบทบาทหน้าที่ที่ตนเองได้รับผิดชอบ การร่วมกันทำงาน กับเพื่อนด้วยการไม่เอาเปรียบกัน ไม่ทอดทิ้งกัน ช่วยเหลือซึ่งกันและกันจนงานบรรลุตามเป้าหมาย

ประเด็นข้อที่ 5 วิธีการประเมินคุณลักษณะสังคหวัตถุสืที่เหมาะสมกับเด็ก ปฐมวัยวิธีการประเมินพฤติกรรมต่างๆ ที่เหมาะสมกับเด็กปฐมวัย นั้นมีหลากหลายวิธีการ เช่น การ สังเกต การประเมินพฤติกรรมจากสภาพจริง การสัมภาษณ์ การสอบถาม พูดคุยและบันทึก พฤติกรรมในช่วงเวลาหรือสถานการณ์ต่างๆ ตามแต่ต้องการประเมินพฤติกรรมด้านใดของเด็ก ถ้า เป็นคุณลักษณะสังคหวัตถุสืของเด็กปฐมวัย ควรเป็นแบบประเมินพฤติกรรมหรือคุณลักษณะที่มี รูปแบบ คำถาม สถานการณ์จริงมีข้อความหรือข้อรายการที่สามารถสังเกตพฤติกรรมตามแต่ละ ด้านครอบคลุมทั้งสี่ด้านและมีตัวพฤติกรรมย่อยๆ ของแต่ละด้าน แยกพฤติกรรมอย่างชัดเจน ครอบคลุมถึงคุณลักษณะสังคหวัตถุสืทั้งสี่คุณลักษณะ ทั้งในคุณลักษณะด้านทาน หรือ การให้สิ่งที่ดี คุณลักษณะด้านปิยวาจา หรือ การพูดดี คุณลักษณะด้านอรรถจริยา หรือ การประพฤติดีและ คุณลักษณะด้านสมานัตตตา หรือ การวางตนดี ด้วยแบบสังเกตหรือประเมินที่สามารถวัดและ ประเมินได้อย่างครอบคลุมทุกคุณลักษณะทั้งสี่ประการและที่สำคัญคุณครูสามารถนำไปใช้ได้จริง

จากการสรุปประเด็นการสัมภาษณ์ จะเห็นได้ว่า คุณลักษณะตามหลักธรรม สังคหวัตถุสืมีสี่ประการ ประการแรก เรียกกันว่า “ทาน” คือ การให้สิ่งที่ดี ประการที่สอง เรียกกันว่า “ปิยวาจา” คือ การพูดดี ประการที่สาม เรียกกันว่า “อรรถจริยา” คือ การประพฤติดีและประการที่สี่ เรียกกันว่า “สมานัตตตา” คือ การวางตนดี ปฏิบัติตนให้เป็นกลาง ไม่เอารัดเอาเปรียบผู้อื่น ไม่ ลำเอียง ไม่เห็นแก่ตัวและสามารถปรับตัวเข้ากับผู้อื่นได้ดี ล้วนเป็นคุณลักษณะอันดีงามเอื้อต่อการ เรียนรู้ร่วมกันการอยู่ร่วมกันในสังคมไทยในยุคปัจจุบันและควรนำมาประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนรู้ เริ่มต้นตั้งแต่ระดับปฐมวัยเพราะเด็กปฐมวัยเป็นช่วงวัยทองที่มีความสำคัญมากเด็กจะสามารถจดจำ

ประสบการณ์ต่างๆ และสามารถนำไปปฏิบัติติดตัวไปจนเป็นนิสัยจนเติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่มีคุณภาพต่อไป สังคมไทยเมื่อประชากรมีคุณภาพทุกอย่างก็จะมีพัฒนาการที่ดี มีประสิทธิภาพมากขึ้น

1.3 จัดการสนทนากลุ่ม (Focus Group) คุณครูปฐมวัยที่มีประสบการณ์สอนเด็กระดับปฐมวัย ในสังกัดโรงเรียนสำนักงานการศึกษากรุงเทพมหานคร จำนวน 12 คน และทำการสนทนากลุ่มย่อยครูปฐมวัยในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับคุณลักษณะสังคหวัตถุสในเด็กปฐมวัยเพื่อให้ได้ข้อมูลพฤติกรรมเด็กปฐมวัยเกี่ยวกับคุณลักษณะสังคหวัตถุส ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ศึกษามาประมวลเป็นองค์ประกอบคุณลักษณะสังคหวัตถุสที่มีความเหมาะสมกับเด็กปฐมวัย 4 ด้าน ได้แก่ องค์ประกอบคุณลักษณะด้านที่ 1 การให้สิ่งที่ดี (ทาน) องค์ประกอบคุณลักษณะด้านที่ 2 การพูดดี (ปิยวาจา) องค์ประกอบคุณลักษณะด้านที่ 3 การประพฤติดี (อรรถจริยา) และองค์ประกอบคุณลักษณะด้านที่ 4 การวางตนดี (สมานัตตตา) ได้สาระสำคัญจากการสนทนากลุ่ม ดังนี้

องค์ประกอบคุณลักษณะด้านที่ 1 การให้สิ่งที่ดี มี 3 ตัวบ่งชี้ ได้แก่ ให้สิ่งของที่ควรแบ่งปันกัน ให้ความรักโอบอ้อมอารีต่อกัน และให้ความรู้คอยแนะนำตักเตือนกัน เป็นการสอนให้เด็กรู้จักการปันสิ่งของที่เป็นวัตถุหรืออื่นๆ รู้จักเสียสละ การให้ หรือคอยช่วยเหลือแบ่งปันความรู้ที่มีคอยแนะนำเพื่อนในทางที่ตรงมาวิธีนี้ต้องใช้ปัญญา พุทธศาสนา เรียกว่า ธรรมทาน มีอานิสงส์มากที่สุด

องค์ประกอบคุณลักษณะด้านที่ 2 การพูดดี มี 3 ตัวบ่งชี้ ได้แก่ พูดจาเหมาะสม ถูกตามกาลเทศะ พูดด้วยถ้อยคำสุภาพอ่อนหวาน และพูดในสิ่งดีที่เป็นประโยชน์ เป็นการสอนให้เด็กพูดดีต่อกัน พูดสิ่งแต่สิ่งที่ดีต่อกันในทางบวก เมื่อเด็กได้ลงมือทำกิจกรรมร่วมกันต้องมีการพูดคุยปรึกษาหารือกัน วิธีการนี้จะปลูกฝังเน้นให้พูดคุยหรือสนทนากันในสิ่งที่ดีมีประโยชน์ ถูกกาลเทศะ ใช้น้ำเสียงไพเราะน่าฟังก็จะทำให้ผู้อื่นรักและเอ็นดู ในขณะที่ได้เข้ามาร่วมสนทนาทำกิจกรรมร่วมกัน

องค์ประกอบคุณลักษณะด้านที่ 3 การประพฤติดี มี 3 ตัวบ่งชี้ ได้แก่ ทำตนให้เป็นประโยชน์ต่อเพื่อน ทำตนให้เป็นประโยชน์ต่อครู และทำตนให้เป็นประโยชน์ต่อสังคม เป็นการสอนการประพฤติให้เป็นประโยชน์ รู้จักช่วยเหลือเพื่อนผู้ที่อ่อนแอกว่าตน มีจิตอาสาช่วยงานต่างๆ ของเพื่อนและส่วนรวม มีจิตสาธารณะต่อทุกอย่างที่เป็นส่วนร่วม เมื่อเด็กปฏิบัติเช่นนี้บ่อยๆ อย่างสม่ำเสมอก็จะกลายเป็นนิสัยและเด็กก็จะทำได้โดยอัตโนมัติโดยไม่ต้องมีผู้อื่นคอยบอกหรือสั่งให้ทำ

องค์ประกอบคุณลักษณะด้านที่ 4 การวางตนดี มี 3 ตัวบ่งชี้ ได้แก่ ร่วมกิจกรรมโดยไม่เอาเปรียบกัน ร่วมกิจกรรมโดยไม่ถือตัว และร่วมกิจกรรมโดยไม่ทอดทิ้งกัน สามารถกระทำสิ่งต่างๆ ให้ถูกกาลเทศะเหมาะสมแก่บุคคล สถานที่ และโอกาส การปฏิบัติตามหลักสังคหวัตถุสจึงเหมาะสมสำหรับเด็กในปัจจุบันกับยุคแห่งโลกาภิวัตน์ ซึ่งจะช่วยเสริมสร้าง สนับสนุน พฤติกรรมคุณลักษณะที่ดีตามวิถีพุทธมีความดี ความงามและความจริงที่เหมาะสมตั้งแต่เด็กโดยเฉพาะในเด็กระดับปฐมวัย

สรุปได้ว่า คุณลักษณะสังคหวัตถุสของเด็กปฐมวัย มีองค์ประกอบคุณลักษณะ 4 ประการ คือ องค์ประกอบคุณลักษณะด้านที่ 1 การให้สิ่งที่ดี หรือ ทาน (Good Offers) คือ การที่เด็ก

แสดงออกถึงพฤติกรรมการให้สิ่งของที่ควรแบ่งปันกัน ให้ความรักโอบอ้อมอารีต่อกันและให้ความรู้คอยแนะนำตักเตือนกัน องค์ประกอบคุณลักษณะด้านที่ 2 การพูดดี หรือ ปิยวาจา (Good Words) คือ การที่เด็กแสดงออกถึงพฤติกรรมพูดจาเหมาะสมถูกต้องตามกาลเทศะ พูดด้วยถ้อยคำสุภาพอ่อนหวานและพูดในสิ่งดีที่เป็นประโยชน์ องค์ประกอบคุณลักษณะด้านที่ 3 การประพฤติดี หรือ อัตถจริยา (Good Behaviors) คือ การที่เด็กแสดงออกถึงพฤติกรรมด้านทำตนให้เป็นประโยชน์ต่อเพื่อน ทำตนให้เป็นประโยชน์ต่อครูและทำตนให้เป็นประโยชน์ต่อสังคมและองค์ประกอบคุณลักษณะด้านที่ 4 การวางตนดี สมานัตตตา หรือ (Good Behaviors) คือ ร่วมกิจกรรมโดยไม่เอาเปรียบกัน ร่วมกิจกรรมโดยไม่ถือตัวและร่วมกิจกรรมโดยไม่ทอดทิ้งกัน องค์ประกอบทั้ง 4 ประการนี้ เด็กสามารถแสดงออกพฤติกรรมตามหลักสังคหวัตถุสี่ในทุกสถานการณ์และทุกขณะที่พบกับผู้อื่น ดังนั้นผู้วิจัยจึงนำข้อมูลจากการศึกษาทฤษฎี เอกสาร งานวิจัยและการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญและผู้ทรงคุณวุฒิ ที่เกี่ยวกับคุณลักษณะสังคหวัตถุสี่มากำหนดกรอบของคุณลักษณะเพื่อศึกษาองค์ประกอบคุณลักษณะสังคหวัตถุสี่ของเด็กปฐมวัยและผู้วิจัยดำเนินการศึกษาสังเกตพฤติกรรมเด็กปฐมวัยตามสภาพจริง 2 สัปดาห์

2. กำหนดคุณลักษณะสังคหวัตถุสี่ของเด็กปฐมวัย โดยการประมวลข้อมูลจากการศึกษาทฤษฎีพื้นฐานที่เกี่ยวข้องกับกับคุณลักษณะสังคหวัตถุสี่ เอกสาร ตำรา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง การสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญและผู้ทรงคุณวุฒิ ด้านพระพุทธศาสนา ด้านจิตวิทยาการศึกษา ด้านการจัดการศึกษาปฐมวัย เกี่ยวกับองค์ประกอบคุณลักษณะสังคหวัตถุสี่ของเด็กปฐมวัยและการสนทนากลุ่ม (Focus Group) กับคุณครูผู้สอนระดับปฐมวัย จำนวน 12 คน เพื่อให้ทราบถึงความคิดเห็น ความหมาย ความสำคัญ หลักการ ประโยชน์ และองค์ประกอบคุณลักษณะสังคหวัตถุสี่ สอดคล้องกับพัฒนาการและการเรียนรู้ คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของเด็กปฐมวัยตามหลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช 2546 เพื่อนำมากำหนดเป็นคุณลักษณะที่เหมาะสม ซึ่งประกอบด้วยคุณลักษณะดังนี้ คุณลักษณะด้านการให้สิ่งที่ดี คุณลักษณะด้านการพูดดี คุณลักษณะด้านการประพฤติดีและคุณลักษณะด้านการวางตนดี

3. สร้างเครื่องมือในการศึกษาคุณลักษณะสังคหวัตถุสี่ของเด็กปฐมวัย เป็นแบบประเมินคุณลักษณะสังคหวัตถุสี่ของเด็กปฐมวัย ที่ผู้วิจัยดำเนินการศึกษาสังเกตพฤติกรรมเด็กปฐมวัยตามสภาพจริง 2 สัปดาห์ จากนั้นนำข้อมูลไปสร้างแบบประเมินข้อรายการที่เกี่ยวกับคุณลักษณะสังคหวัตถุสี่ของเด็กปฐมวัย ให้สอดคล้องกับนิยามศัพท์เชิงปฏิบัติการที่กำหนดเพื่อประเมินคุณลักษณะสังคหวัตถุสี่ของเด็กปฐมวัยตามองค์ประกอบ 4 ด้าน คือ ด้านการให้สิ่งที่ดี ด้านการพูดดี ด้านการประพฤติดีและด้านการวางตนดี แต่ละด้าน ประกอบด้วย 3 ตัวบ่งชี้ รวมทั้งหมด 12 ตัวบ่งชี้ แต่ละตัวบ่งชี้ ประกอบด้วย ข้อความบ่งชี้คุณลักษณะ 6 ข้อรายการ รวมจำนวนข้อความบ่งชี้คุณลักษณะ 72 ข้อรายการ โดยข้อรายการประเมินเป็นแบบมาตราประเมินค่า (Rating Scale) มี 5 ระดับ โดยมีคะแนนแตกต่างกันตั้งแต่ 1-5 ตามแบบของลิเคิร์ต (Likert) โดยมีกฎเกณฑ์การให้คะแนน ดังนี้ คะแนน 1 หมายถึง เมื่อเด็กปฐมวัยไม่แสดงออกเลย คะแนน 2 หมายถึง เมื่อเด็กปฐมวัยแสดงออกได้โดยให้ผู้อื่นบอกเป็นส่วนใหญ่ คะแนน 3 หมายถึง เมื่อเด็กปฐมวัยแสดงออกได้

ด้วยตนเองเป็นบางครั้งและบางครั้งต้องให้ผู้อื่นบอก คะแนน 4 หมายถึง เมื่อเด็กปฐมวัยแสดงออกได้ด้วยตนเองเป็นส่วนใหญ่ คะแนน 5 หมายถึง เมื่อเด็กปฐมวัยแสดงออกได้ด้วยตนเองทุกครั้ง
นำมาสร้างคู่มือและแบบประเมินคุณลักษณะสังคมของเด็กปฐมวัยครั้งนี้ ดังแสดงในตาราง 3

ตัวอย่างแบบประเมินคุณลักษณะสังคมของเด็กปฐมวัย

ส่วนที่หนึ่ง เป็นข้อมูลส่วนบุคคลของเด็กปฐมวัยที่ถูกประเมินดังนี้

ชื่อ (ด.ญ./ ด.ช.).....นามสกุล.....

อายุ.....ปี.....เดือน.....ชั้นอนุบาลปีที่.....วันที่.....

ส่วนที่สอง เป็นรายการข้อความที่ประเมินคุณลักษณะสังคมของเด็กปฐมวัยเป็นแบบมาตราประเมินค่า 5 ระดับ ดังนี้

ข้อ	ข้อความบ่งชี้คุณลักษณะสังคมของเด็กปฐมวัย	ระดับการแสดงออกของเด็กปฐมวัย				
ด้านที่ 1 การให้สิ่งที่ดี (ทาน)						
1.	ให้สิ่งของที่ควรแบ่งปันกัน	๑	๒	๓	๔	๕
	1.1.	๑	๒	๓	๔	๕
	1.2.	๑	๒	๓	๔	๕
	1.3.	๑	๒	๓	๔	๕
2.	ให้ความรักโอบอ้อมอารีต่อกัน	๑	๒	๓	๔	๕
	2.1.	๑	๒	๓	๔	๕
	2.2.	๑	๒	๓	๔	๕
	2.3.	๑	๒	๓	๔	๕
3.	ให้ความรู้คอยแนะนำตักเตือนกัน	๑	๒	๓	๔	๕
	3.4.	๑	๒	๓	๔	๕
	3.5.	๑	๒	๓	๔	๕
	3.6.	๑	๒	๓	๔	๕
ด้านที่ 2 การพูดดี (ปิยวาจา)						
	00.	๑	๒	๓	๔	๕
ด้านที่ 3 การประพฤติดี (อัตถจริยา)						
	00.	๑	๒	๓	๔	๕
ด้านที่ 4 การวางตนดี (สมานัตตตา)						
	12.3.	๑	๒	๓	๔	๕
รวม						

ชื่อผู้ประเมิน.....วันที่.....สถานที่/เวลา.....

วิธีการหาคุณภาพของแบบประเมินคุณลักษณะสัณห์ตฤสุ์ของเด็กปฐมวัย

1. หาคุณภาพของแบบประเมินคุณลักษณะสัณห์ตฤสุ์ของเด็กปฐมวัย โดยมีวิธีดำเนินการดังนี้

1.1 นำแบบประเมินเสนอต่อผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 5 คน เพื่อพิจารณาตรวจสอบเกี่ยวกับการใช้ภาษาและความสอดคล้องของข้อความบ่งชี้ในแบบประเมินคุณลักษณะสัณห์ตฤสุ์ของเด็กรปฐมวัยกับนิยามเชิงปฏิบัติการในแต่ละด้านเป็นรายข้อและตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity Evidence) ดังนี้

1. พระมหาศุภชัย แซ่เถียร (อชิต) นิสิตหลักสูตรปริญญาวิทยาศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ประยุกต์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

2. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.รัชชกัญจน์ ทองถาวร คณะศึกษาศาสตร์ สาขาวิชาการศึกษารปฐมวัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

3. อาจารย์ ดร.ศศิธร อมรินทร์แสงเพ็ญ อาจารย์ประจำสาขาการศึกษารปฐมวัย คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี

4. อาจารย์ ดร.ครรชิต แสนอุปล อาจารย์ภาควิชาการแนะแนวจิตวิทยาการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

5. อาจารย์ ดร.มิ่ง เทพครเมือง หัวหน้าฝ่ายวิจัยและบริการวิชาการ โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ (ฝ่ายประถม)

กำหนดระดับความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ ดังนี้

- +1 เมื่อแน่ใจว่าข้อความนั้นเป็นตัวบ่งชี้ถึงการมีคุณลักษณะสัณห์ตฤสุ์
- 0 เมื่อไม่แน่ใจว่าข้อความนั้นเป็นตัวบ่งชี้ถึงการมีคุณลักษณะสัณห์ตฤสุ์
- 1 เมื่อแน่ใจว่าข้อความนั้นไม่มเป็นตัวบ่งชี้ถึงการมีคุณลักษณะสัณห์ตฤสุ์

ตรวจสอบความเที่ยงตรงตามเนื้อหาจากผู้เชี่ยวชาญและหาค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อความบ่งชี้ในแบบประเมินกับนิยามเชิงปฏิบัติการมีค่าดัชนีความสอดคล้อง (Index of Item-Objective Congruence : IOC) ซึ่งมีค่ามากกว่าหรือเท่ากับ 0.5 ขึ้นไป (บุญเชิด ภิญญอนันตพงษ์, 2557: 90) และปรับปรุงแก้ไขตามข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญที่ได้ให้ข้อเสนอแนะเพิ่มเติมสรุปได้ว่า การสร้างแบบประเมินควรมีการเขียนนิยามเชิงปฏิบัติการให้เขียนพฤติกรรมของเด็กที่แสดงออกมาให้ชัดเจนและควรใช้คำที่เข้าใจง่ายเพื่อให้สอดคล้องและง่ายต่อการสร้างสถานการณ์ของข้อคำถาม ปรับวิธีการเขียนข้อคำถามโดยเน้นหรือเขียนประโยคความเดียวและความหมายเดียว สั้นกระชับ เข้าใจง่าย ไม่ซับซ้อนมากเกินไป เพราะจะทำให้เกิดความเข้าใจที่คาดเคลื่อนได้ ควรเขียนให้ข้อคำถามพฤติกรรมเชิงบวก เน้นคำศัพท์พื้นฐานที่เหมาะสมสำหรับเด็กปฐมวัยและครูปฐมวัยสอดคล้องกับหลักสูตรการศึกษารปฐมวัย พุทธศักราช 2546 และเรียงประเด็นข้อคำถามตามความหมาย ความสำคัญของนิยามศัพท์ที่กำหนดไว้ ตามลำดับ

1.2 นำแบบประเมินคุณลักษณะสัณห์ตฤสขของเด็กปฐมวัยที่ปรับปรุงแก้ไขแล้ว จำนวน 72 ข้อรายการ ซึ่งได้ค่า IOC ตั้งแต่ .60-1.00 และปรับปรุงแก้ไขตามข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญ นำไปทดลองใช้ (Try out) กับกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ นักเรียนชั้นอนุบาลปีที่ 2 อายุ 5-6 ปี ในโรงเรียนสังกัดสำนักงานการศึกษากรุงเทพมหานคร (กลุ่มกรุงเทพเหนือ) จำนวน 111 คน

1.3 นำข้อมูลมาวิเคราะห์เพื่อแสดงหลักฐานความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหาโดยใช้ดัชนีความสอดคล้อง IOC ความเที่ยงตรงเชิงโครงสร้างโดยใช้ดัชนี CITC และใช้การยืนยันองค์ประกอบวิเคราะห์แสดงหลักฐานความเชื่อมั่นของแบบประเมินด้วยสูตรแอลฟาของครอนบัค (Cronbach's Alpha) (บุญเชิด ภิญญอนันตพงษ์. 2557: 90) ได้ค่าความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหาของแบบประเมินการวิเคราะห์ค่าดัชนีความสอดคล้อง ซึ่งได้ค่า IOC ตั้งแต่ .60-1.00 และหาค่าอำนาจจำแนกรายข้อ นำข้อมูลมาวิเคราะห์ความเที่ยงตรงเชิงโครงสร้างโดยใช้ค่าสัมประสิทธิ์ความสัมพันธ์ระหว่างคะแนนรวมทุกข้อคำถาม CITC (Corrected Item-total Correlation) มีค่าอำนาจจำแนกตั้งแต่ .20 จำนวนทั้งสิ้น 72 ข้อรายการ ได้ค่าอำนาจจำแนกรายข้ออยู่ระหว่าง .65 ถึง .85 ของคะแนนแบบประเมินคุณลักษณะสัณห์ตฤสขของเด็กปฐมวัย ได้แก่ องค์ประกอบด้านที่ 1 การให้สิ่งที่ดี (ทาน) ประกอบด้วย การให้สิ่งของที่ควรแบ่งปัน ให้ความรักโอบอ้อมอารีต่อกัน และให้ความรู้คอยแนะนำ ตักเตือนกัน องค์ประกอบด้านที่ 2 การพูดดี (ปิยวาจา) ประกอบด้วย การพูดจาเหมาะสมตามกาลเทศะ พูดด้วยถ้อยคำสุภาพอ่อนหวาน และพูดในสิ่งดีที่เป็นประโยชน์ องค์ประกอบด้านที่ 3 การประพฤติดี (อรรถจริยา) ประกอบด้วย ทำตนให้เป็นประโยชน์ต่อเพื่อน ทำตนให้เป็นประโยชน์ต่อครู และทำตนให้เป็นประโยชน์ต่อสังคม และองค์ประกอบด้านที่ 4 (สมานัตตตา) การวางตนดี ประกอบด้วย ร่วมกิจกรรมโดยการไม่เอาเปรียบกัน ร่วมกิจกรรมโดยการไม่ถือตัว และร่วมกิจกรรมโดยการไม่ทอดทิ้งกัน ค่าความเที่ยงตรงเชิงโครงสร้างด้วยการวิเคราะห์ยืนยันองค์ประกอบ (Confirmatory Factor Analysis) พบว่า โมเดลของแบบประเมินคุณลักษณะสัณห์ตฤสขของเด็กปฐมวัยเหมาะสมพอดีกับข้อมูลเชิงประจักษ์ ตามข้อมูลเชิงประจักษ์จำแนกตามองค์ประกอบของคุณลักษณะสัณห์ตฤสขของเด็กปฐมวัย ได้ค่า ไค-สแควร์ (Chi-square) เท่ากับ 87.05 ($P=.13$ ซึ่งไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ) เมื่อพิจารณาค่าสถิติ GFI พบว่า มีค่า .91 และค่า RMSEA เท่ากับ .04 ซึ่งแสดงว่าโมเดลของการวัดกับข้อมูลเชิงประจักษ์มีความเหมาะสมดี ค่าความเชื่อมั่นของแบบประเมินคุณลักษณะสัณห์ตฤสขของเด็กปฐมวัย ด้วยสูตรแอลฟาของครอนบัค โดยรวมทั้งฉบับ เท่ากับ .95 และเมื่อพิจารณาเป็นรายองค์ประกอบ พบว่า ในรายองค์ประกอบของผู้ประเมินคนที่ 1 เท่ากับ .97, .97, .97 และ.97 ของผู้ประเมินคนที่ 2 เท่ากับ .97, .97, .97 และ .94 และของผู้ประเมินคนที่ 3 เท่ากับ .97, .94, .97 และ .97 ซึ่งมีค่าสูงกว่า .70 ทุกค่า แสดงว่า แบบประเมินที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นมีความเชื่อมั่นตามเกณฑ์สามารถนำไปใช้ได้

1.4 ค่าดัชนีความเชื่อถือได้ของผู้ประเมิน (RAI: Agreement Indexes for Performance Assessment) โดยใช้วิธีการของ Burry-Stock, Judith A. and other มีค่าความเชื่อมั่นของผู้ประเมิน RAI เท่ากับ .71 แสดงให้เห็นว่าแบบประเมินคุณลักษณะสัณห์ตฤสขของเด็ก

ปฐมวัยที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นมีคุณภาพตามเกณฑ์มีค่าความเชื่อถือของผู้ประเมินใช้ได้ สามารถนำไปประเมินคุณลักษณะสังคหวัตถุ์ของเด็กปฐมวัยได้

4. ตรวจสอบคุณลักษณะสังคหวัตถุ์ของเด็กปฐมวัย

1. กำหนดประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ใช้ในการศึกษาคุณลักษณะสังคหวัตถุ์ในเด็กปฐมวัยและการเสริมสร้างคุณลักษณะสังคหวัตถุ์ของเด็กปฐมวัยด้วยรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ KID-D ในการวิจัยครั้งนี้ คือ นักเรียนชั้นอนุบาลปีที่ 2 อายุ 5-6 ปี โรงเรียนในสังกัดสำนักงานการศึกษา กรุงเทพมหานคร คือ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาคุณลักษณะสังคหวัตถุ์ในเด็กปฐมวัยเป็นนักเรียนชั้นอนุบาลปีที่ 2 อายุ 5-6 ปี โรงเรียนสังกัดสำนักงานการศึกษากรุงเทพมหานครที่ได้มาจากการสุ่มตัวอย่างแบบกลุ่ม ผู้วิจัยกำหนดกลุ่มตัวอย่างจริงในการเก็บข้อมูล จำนวน 525 คน

2. นำแบบประเมินคุณลักษณะสังคหวัตถุ์ของเด็กปฐมวัยที่ปรับปรุงและแก้ไขตามความเหมาะสมกับกลุ่มตัวอย่าง ปรับแก้ไขข้อความตัวบ่งชี้เหลือ จำนวน 36 ข้อรายการ ไปเก็บข้อมูลกับกลุ่มตัวอย่าง โดยขอความร่วมมือคุณครูผู้สอนเข้ารับการประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจที่ตรงกันในวิธีการใช้แบบประเมินคุณลักษณะสังคหวัตถุ์ของเด็กปฐมวัย ซึ่งครูประจำชั้นจะเป็นผู้สังเกตและประเมินการแสดงออกของเด็กปฐมวัยที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง

3. วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้โดยการวิเคราะห์ยืนยันองค์ประกอบคุณลักษณะสังคหวัตถุ์ของเด็กปฐมวัย

4. สรุปคุณลักษณะสังคหวัตถุ์ของเด็กปฐมวัย

ระยะที่ 2 การสร้างรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ KID-D เพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะสังคหวัตถุ์ของเด็กปฐมวัย

ขั้นตอนในการสร้างรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ KID-D เพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะสังคหวัตถุ์ของเด็กปฐมวัย เมื่อทราบคุณลักษณะสังคหวัตถุ์ของเด็กปฐมวัยที่ชัดเจนแล้ว ผู้วิจัยจึงดำเนินการสร้างรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ KID-D เพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะสังคหวัตถุ์ของเด็กปฐมวัย โดยมีกระบวนการ ดังต่อไปนี้

1. ศึกษาทฤษฎีประวัติศาสตร์สังคมของวิกทอร์สกี, ทฤษฎีการเรียนรู้ทางปัญญาสังคมของแบนดูรา, ทฤษฎีพัฒนาทางจริยธรรมของโคลเบอร์ก, ทฤษฎีการวางเงื่อนไขการกระทำของสกินเนอร์, แนวคิดหลักการสอนของพระพุทธเจ้า, แนวคิดการเรียนรู้การทำงานกลุ่มแบบกัลยาณมิตรและแนวคิดการพัฒนาทางด้านจิตพิสัยของบลูม

1.1 ทฤษฎีประวัติศาสตร์สังคมของวิกทอร์สกีที่เน้นความสำคัญของวัฒนธรรมและสังคมและการเรียนรู้ที่มีต่อพัฒนาการสติปัญญาตั้งแต่แรกเกิดมนุษย์จะได้รับอิทธิพลจากสิ่งแวดล้อมที่เป็น “วัฒนธรรม” วัฒนธรรมแต่ละวัฒนธรรมจะช่วยบ่งชี้ผลผลิตของพัฒนาการของเด็กว่าเด็กควรจะเรียนรู้อะไรบ้าง ควรจะมีความสามารถทางใดบ้าง สถาบันสังคมต่างๆ มีบทบาทต่อการ

เรียนรู้และพัฒนาการทางสติปัญญาของเด็ก พัฒนาการทางสติปัญญาของเด็กจะเพิ่มถึงขั้นสูงสุดได้ก็ต่อเมื่อรับการช่วยเหลือจากผู้ใหญ่หรือผู้ที่อยู่ใกล้ชิดกับเด็ก

1.2 ทฤษฎีการเรียนรู้ทางปัญญาสังคมของแบนดูราเด็กปฐมวัยเรียนรู้โดยการสังเกตเลียนแบบจากตัวแบบที่เป็นตัวบุคคลและสื่อตัวแบบสามารถทำให้เด็กเรียนรู้พฤติกรรมเชิงจริยธรรมและการให้เหตุผลเชิงจริยธรรม เนื่องจากคนเรามีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมที่อยู่รอบตัวเราอยู่เสมอ นอกจากนี้แบนดูรา (Bandura, 1977: 27) ได้เสนอแนวคิดว่าการเรียนรู้ของบุคคลส่วนใหญ่เกิดขึ้นจากการสังเกตจากตัวแบบ ซึ่งสามารถที่จะถ่ายทอดทั้งความคิดและการแสดงออกได้พร้อมๆ กัน และหน้าที่ของตัวแบบนั้นมี 3 ลักษณะ ด้วยกัน คือ อาจเป็นที่ส่งเสริมหรือยับยั้งการเกิดพฤติกรรมหรือช่วยให้พฤติกรรมนั้นคงอยู่ โดยตัวแบบนั้นอาจเป็นบุคคลจริงๆ หรือตัวแบบที่เป็นสัญลักษณ์ ได้แก่ ตัวแบบที่เสนอผ่านสื่อต่างๆ นิทาน การ์ตูน การเล่าเรื่องจากภาพ เป็นต้น ที่เกิดกับสื่อและบุคคลรอบข้างทำให้บุคคลมีการเรียนรู้ได้อย่าง

1.3 ทฤษฎีพัฒนาทางจริยธรรมของโคลเบอร์กให้ความสำคัญกับพัฒนาการทางจริยธรรมที่มีพื้นฐานมาจากพัฒนาการทางสติปัญญาการที่เปิดโอกาสให้เด็กได้อภิปรายร่วมกับผู้อื่นจะส่งผลให้เด็กมีพัฒนาการทางจริยธรรมที่สูงขึ้นได้

1.4 ทฤษฎีการวางเงื่อนไขการกระทำของสกินเนอร์ให้ความสำคัญกับการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมโดยการให้เสริมแรงสนับสนุนพฤติกรรมเชิงบวกทางสังคม เพื่อให้เกิดพฤติกรรมเป้าหมายมากขึ้น หากผู้เรียนแสดงพฤติกรรมที่เหมาะสมครูจะให้การเสริมแรงทางบวก เช่น การชมเชย การปรบมือ เป็นต้น เพื่อให้พฤติกรรมที่เหมาะสมนั้นมีอัตราที่เพิ่มขึ้น

1.5 แนวคิดหลักการสอนของพระพุทธเจ้าที่ว่าพระองค์จะทรงพิจารณาถึงสติปัญญาของผู้ที่จะรับฟังว่ามีสติปัญญามากน้อยเพียงใด และพระองค์จะสอนธรรมะให้ตรงกับสติปัญญาของผู้ที่จะรับฟัง

1.6 แนวคิดการทำงานกลุ่มแบบกัลยาณมิตรเป็นคุณสมบัติที่เอื้อต่อการพัฒนาทุกด้าน ประกอบด้วย บรรยากาศแห่งความเป็นกัลยาณมิตร การเรียนที่มีลักษณะการการแสดงออกในการช่วยเหลือพึ่งพามากกว่าการแข่งขัน ซึ่งดีชิงเด่น มีครู มีเพื่อนที่เข้าใจ รู้ใจ ไว้วางใจ ใกล้ชิดสนิทสนม คู่กันเคย ย่อมรับรู้ถึงความอบอุ่น ปลอดภัย จิตใจเบิกบาน เรียนรู้ที่มีความสุข ประพฤติปฏิบัติต่อเพื่อนด้วยการให้การช่วยเหลืออย่างเต็มที่ไม่ว่าจะงานหนักงานเบา ทั้งร่างกายแรงใจ ถ้าเพื่อนสุขก็พลอยยินดีมีความสุข แต่ถ้าเพื่อนมีความทุกข์ก็พลอยไม่สบายไปด้วย

1.7 แนวคิดการพัฒนาทางด้านจิตพิสัยของบลูมเด็กปฐมวัยในการสร้างลักษณะนิสัยควรให้เด็กนำความรู้ ความเข้าใจไปปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอให้ความสำคัญกับการสร้างเจตคติที่ดีต่อคุณธรรมจริยธรรมหรือค่านิยมนั้นๆ เห็นคุณค่าและยอมรับคุณธรรมนั้นไปปฏิบัติในชีวิตประจำวันจนกระทั่งเป็นลักษณะนิสัยและเกิดการพัฒนาคูณลักษณะที่พึงประสงค์ได้ต่อไปในอนาคตได้

จากทฤษฎีและแนวคิดข้างต้น จะเห็นได้ว่าการที่เด็กปฐมวัยจะแสดงพฤติกรรมตามหลักสังคหวัตถุสี่เด็กจะแสดงออกมาต้องเกิดจากความรู้สึกรักใคร่ที่ดี โดยมีอิทธิพลจากตัวแบบ

ที่ดีมีความชัดเจน ด้านพฤติกรรมตามหลักคุณลักษณะสังคหวัตถุสของเด็กปฐมวัย ประกอบด้วย คุณลักษณะด้านการให้สิ่งที่ดี คุณลักษณะด้านการพูดดี คุณลักษณะด้านการประพฤติดี และ คุณลักษณะด้านการวางตนดี เพื่อนำไปสู่คุณลักษณะที่เหมาะสมในการอยู่ร่วมและทำงานกับผู้อื่น เรียนรู้การมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลรอบข้างและสิ่งแวดล้อมเชิงบวกที่กระตุ้นให้เด็กเกิดคุณลักษณะตามหลักสังคหวัตถุสครบทุกด้าน เรียนรู้จากสถานการณ์ต่างๆ เรียนรู้จากการกระทำ เรียนรู้จากความคิดจนเป็นนิสัยที่ติดตัวเด็กไปจนโตเป็นวัยผู้ใหญ่ที่มีคุณภาพต่อไป

2. สัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญในการเสริมสร้างคุณลักษณะสังคหวัตถุสของเด็กปฐมวัย โดยการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญทางด้านศาสนาที่มีบทบาทด้านคุณลักษณะสังคหวัตถุส ได้แก่ พระราชญาณกวี (สุวิทย์ ปิยวิฑู) และพระครูธรรมธรครรชิต คุณวโร ผู้เชี่ยวชาญทางด้านการศึกษาศาสนา ได้แก่ ศาสตราจารย์ ดร.อารี สันตผลวิ และผู้เชี่ยวชาญในการปฏิบัติการกับเด็กปฐมวัย และหม่อมหลวงผกามาลย์ เกษมศรี และผู้เชี่ยวชาญในการนำหลักทำไปใช้ในการสอนและการใช้ในการดำเนินชีวิต ได้แก่ ดร.วันชัย สุขตาม ผู้วิจัยดำเนินการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญในประเด็นดังต่อไปนี้ 1) หลักธรรมที่ควรนำมาจัดการเรียนรู้สำหรับเด็กปฐมวัย 2) คุณลักษณะตามหลักธรรมสังคหวัตถุส 3) วิธีการพัฒนาและเสริมสร้างเด็กปฐมวัยให้มีคุณลักษณะสังคหวัตถุส 4) เนื้อหาและ กิจกรรมที่มีความเหมาะสมในการสอนให้เด็กเกิดคุณลักษณะสังคหวัตถุส 5) วิธีการประเมินคุณลักษณะสังคหวัตถุสที่เหมาะสมกับเด็กปฐมวัย เมื่อได้ผลการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญตามประเด็นที่กล่าวข้างต้นแล้ว ผู้วิจัยได้นำข้อมูลที่ได้มาประมวลเพื่อสร้างรูปแบบการจัดการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะสังคหวัตถุสของเด็กปฐมวัย สามารถสรุปสาระสำคัญได้ดังนี้

หลักคำสอนของศาสนาทุกศาสนาต่างสอนคนให้เป็นคนดี โดยในคำสอนของศาสนาจะมีแนวคิดที่สัมพันธ์กับคุณลักษณะสังคหวัตถุสของเด็กปฐมวัยที่สอดคล้องอยู่เสมอหลักของการให้หรือการเสียสละและการอยู่ร่วมกันให้มีความสุข 1) การให้ต้องไม่หวังผลตอบแทน ผู้ให้ต้องให้อิสระแก่ผู้รับ การให้โดยคาดหวังว่าจะมีอะไรตอบแทน (แม้แต่คำขอบคุณ) ไม่เรียกว่าการให้เนื่องจากไม่บริสุทธิ์หรือทำให้การให้เป็นการแลกเปลี่ยน ดังที่คนโดยทั่วไปมักจะใช้การให้เป็นเครื่องมือไปบังคับจิตใจคนอื่น 2) สิ่งที่ต้องเหมาะสมเป็นการให้แล้วที่ก่อให้เกิดประโยชน์อย่างแท้จริงกับผู้รับไม่ใช่ให้แล้วทำให้ผู้รับเป็นอันตรายเสียนิสัยหรือนำสิ่งที่ได้รับไปใช้ประโยชน์อะไรไม่ได้ 3) การให้กับผู้ที่สมควรได้รับ นั่นคือ ผู้รับเป็นผู้ที่มีความเหมาะสมที่จะได้รับสิ่งนั้นจริงๆ รับไปแล้วก่อให้เกิดประโยชน์อย่างมีประสิทธิภาพ 4) การให้ด้วยอาการที่เหมาะสมถูกต้อง เป็นการให้ด้วยความเคารพในความเป็นมนุษย์ของเขาไม่ใช่ให้แบบผู้เหนือกว่า

การให้อย่างมีธรรมะจึงเป็นการให้ที่เป็นไปด้วยความเคารพนำไปสู่การลดความเห็นแก่ตัวของผู้ให้ โดยไม่หวังผลใดๆ ตอบแทน นอกจากนี้ศาสนาพุทธยังได้กล่าวถึงคุณธรรมด้าน “การเสียสละ” ซึ่งการเสียสละ หมายถึงการให้ การแบ่งปันในสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อผู้อื่น มีเงื่อนไขว่าการให้หรือการเสียสละนั้น จะต้องไม่มีข้อแม้ให้โดยไม่ต้องหวังผลตอบแทนให้โดยบริสุทธิ์ใจ ซึ่งการให้ที่สูงสุดของพุทธในโลกก็คือ การเสียสละได้แม้ชีวิตเลือดเนื้อเพื่อประโยชน์สุขของผู้อื่น เช่น การบริจาคโลหิต การบริจาคช่วยเหลือผู้เกิดอุทกภัย เป็นต้น

หลักธรรมพรหมวิหาร 4 หลักธรรมเพื่อให้ตนดำรงชีวิตได้อย่างประเสริฐ พรหมวิหารเป็นหลักธรรมสำหรับทุกคน เป็นธรรมประจำใจที่จะช่วยให้เราดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างประเสริฐและบริสุทธิ์ หลักธรรมนี้ ได้แก่ 1) เมตตา : ความปรารถนาให้ผู้อื่นมีความสุข ความสุขเป็นสิ่งที่ทุกคนปรารถนา ความสุขเกิดขึ้นได้ทั้งกายและใจ เช่น ความสุขเกิดจากการมีทรัพย์ ความสุขเกิดจากการใช้จ่ายทรัพย์เพื่อการบริโภค ความสุขเกิดจากการไม่เป็นหนี้ และความสุขเกิดจากการทำงานที่ปราศจากโทษ เป็นต้น 2) กรุณา : ความปรารถนาให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ ความทุกข์ คือ สิ่งที่เข้ามาเบียดเบียนให้เกิดความไม่สบายกาย ไม่สบายใจ 3) มุทิตา : ความยินดีที่ผู้อื่นได้ดี คำว่า “ดี” ในที่นี้หมายถึง การมีความสุขหรือมีความเจริญก้าวหน้า ความยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดีจึงหมายถึง ความปรารถนาให้ผู้อื่นมีความสุขความเจริญก้าวหน้ายิ่ง ๆ ขึ้นไปไม่มีจิตใริชยา ความริษยาเราควรฝึกหัดตนให้เป็นคนที่มีมุทิตา เพราะจะสร้างไมตรีและผูกมิตรกับผู้อื่น 4) อุเบกขา : การรู้จักวางเฉย หมายถึง การวางใจเป็นกลาง เมื่อเราเห็นใครได้รับผลกรรมในทางที่เป็นโทษเราก็ไม่ควรดีใจหรือคิดซ้ำเติมเขาในเรื่องที่เกิดขึ้น เราควรมีความปรารถนาดี คือ พยายามช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากความทุกข์ในลักษณะที่ถูกต้องตามทำนองคลองธรรม พรหมวิหาร ทั้ง 4 ข้อ นับว่าเป็นหลักธรรมที่ยิ่งใหญ่อีกประการหนึ่งของศาสนาพุทธ ที่ควรปลูกฝังให้เด็กปฐมวัยอย่างยิ่งเพราะเด็กที่จะแสดงออกถึงการมีคุณลักษณะสังคหวัตถุสี่ได้นั้นจะต้องมีความปรารถนาให้ผู้อื่นเป็นสุข (เมตตา) มีความปรารถนาให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ (กรุณา) มีความยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดี (มุทิตา) และการรู้จักวางเฉยไม่คิดซ้ำเติมใครเมื่อมีทุกข์ (อุเบกขา)

หลักธรรมมิตรแท้ มิตรที่ดี มิตรอุปการะ บุคคลที่ประพฤติปฏิบัติต่อเพื่อนด้วยการช่วยเหลือ ดูแลไม่ให้ใคร มาทำร้ายร่างกายและทรัพย์สินของเพื่อนตลอดจนเสียสละทรัพย์สินเพื่อช่วยเหลือเพื่อนอย่างเต็มที่ เช่น ถ้ารู้ว่าเพื่อนวางทรัพย์สินโดยประมาทก็ช่วยดูแลหรือเก็บไว้ให้หรือถ้าเพื่อนมีเรื่องเดือดร้อนก็ให้คำแนะนำปรึกษา เป็นต้น มิตรร่วมทุกข์ร่วมสุข คือ บุคคลที่ประพฤติปฏิบัติต่อเพื่อนด้วยการไม่ปิดบังอำพราง สิ่งต่าง ๆ ไม่มีลัษณคมในรักษาความลับของเพื่อน แม้ถึงคราววิบัติก็พยายามหาทางแก้ไขให้ลุล่วงด้วยดี เช่น ไม่แพร่พรายความลับของเพื่อนให้ผู้อื่นฟังหรือถ้าเพื่อนตกทุกข์ได้ยากก็ไม่ละทิ้ง เป็นต้น มิตรแนะนำประโยชน์ คือ บุคคลที่ประพฤติต่อเพื่อนโดยแนะนำให้ประพฤติในสิ่งที่ดีงาม ชี้แจงโทษของการทำชั่ว ตลอดจนแนะนำความรู้ใหม่ๆ เช่น แนะนำเพื่อให้ทำในสิ่งที่ดีหรือรู้ว่าเพื่อนจะทำในสิ่งที่ผิดก็คอยห้ามปรามไว้ เป็นต้น มิตรมีใจรัก คือ บุคคลที่ประพฤติปฏิบัติต่อเพื่อนด้วยความจริงใจ มีความห่วงใยอยู่เสมอไม่ว่าเพื่อนหรือญาติพี่น้องเพื่อนจะสุขหรือทุกข์ และช่วยพูดส่งเสริมเพื่อนทางที่ดี เช่น ถ้าเพื่อนมีความสุขก็พลอยยินดี มีความสุขกับเพื่อนไปด้วยหรือถ้าเพื่อนมีความทุกข์ก็พลอยไม่สบายไปด้วย

หลักธรรมกัลยาณมิตร หลักธรรมความเป็นกัลยาณมิตรของพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมไทย ได้แก่ ความมีน้ำใจ ร่วมทุกข์ร่วมสุข ช่วยเหลือเกื้อกูล แนะนำทางที่ถูกต้องด้วยการยอมรับนับถือซึ่งกันและกัน เช่น ครูแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์โดยมุ่งหวังความสำเร็จ คือ การพัฒนาการเรียนรู้นักเรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากที่กล่าวมาแล้วความเป็นกัลยาณมิตรหรือองค์คุณของกัลยาณมิตร ยังประกอบด้วย ความน่ารัก (ในฐานะเป็นทิวาในและสนิท

สนม) ความน่าเคารพ (ในฐานะให้ความอบอุ่น เป็นที่พึ่งได้และปลอดภัย) ความน่ายกย่อง (ในฐานะที่ทรงคุณ คือ ความรู้ ภูมิปัญญา แท้จริง) ความรู้จักพูด (คอยให้คำแนะนำว่ากล่าวตักเตือน เป็นที่ปรึกษาที่ดี) อดทนต่อถ้อยคำ (พร้อมที่จะรับฟัง คำซักถามต่างๆ อยู่เสมอ ด้วยความอดทนไม่เบื่อกล่าวชี้แจงแถลงเรื่องต่างๆ ที่ลึกซึ้งได้ และไม่ชักจูงไปในทางที่เสื่อมเสียผู้ที่เป็นกัลยาณมิตร คือ มิตรที่ดีหรือเพื่อนที่ดีนั้นจะแสดงพฤติกรรมใน 3 ลักษณะ ได้แก่ การทำตนให้น่าคบ เป็นการปฏิบัติตนที่ชวนให้เพื่อนอยากเข้าใกล้ อยากเข้าไปติดต่อขอคำปรึกษาหรือคบหาสมาคมด้วย มีลักษณะที่น่าไว้วางใจ น่าเชื่อถือและเป็นที่พึ่งของเพื่อนได้ รวมทั้งการแสดงออกที่เพื่อนเห็นว่ายกย่อง น่าเอาอย่าง ชวนให้อยากปฏิบัติตาม เช่น ยิ้มแย้มแจ่มใส พูดจาไพเราะ ซื่อตรงต่อเพื่อนฝูง เป็นต้น การเสริมสร้างเพื่อน เป็นการกระทำหรือการปฏิบัติที่เป็นการส่งเสริมหรือสนับสนุนให้เพื่อนทำพฤติกรรมในทางที่ถูกต้องเหมาะสมใน 2 ด้าน สำคัญ ได้แก่ การสนับสนุนด้านอารมณ์ เช่น การพูดให้กำลังใจ เมื่อเพื่อทำความดี ชมเชย แสดงความชื่นชมกับความสำเร็จของเพื่อน อารมณ์ดี ไม่เบียดเบียนเมื่อเพื่อนมาขอคำปรึกษาและสนับสนุนทางด้านข้อมูลข่าวสาร เช่น ซักชวน การตักเตือน แนะนำให้เพื่อนทำกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ อธิบายบทเรียนให้ยากให้เพื่อนเข้าใจและการป้องกันเพื่อนจากสิ่งที่ไม่ดี คือ การไม่ชักจูงเพื่อนไปในทางเสื่อมเสีย ผิด หรือนอกเรื่อง คือ จะต้องมียุติทางที่ชัดเจนในการให้คำปรึกษาโดยมีเป้าหมายและนำไปสู่จุดหมายซึ่งจะแก้ปัญหาได้ด้วยวิธีที่ถูกต้อง เช่น ตักเตือนเพื่อนเมื่อเพื่อนจะเสเพลเสพติด ปกป้องเพื่อนจากการถูกนินทา

คุณลักษณะกัลยาณมิตรจากหลักคำสอนทางพุทธศาสนาและจากการนำหลักคำสอนมาประยุกต์ใช้ พบว่า ลักษณะกัลยาณมิตรที่สำคัญล้วนสอดคล้องกับหลักสังคหวัตถุสี่ทั้งสิ้น ในด้านการให้สิ่งที่ดี ด้านการพูดดี ด้านการประพฤติดีและด้านการวางตนดี ดังนั้นในการวิจัยนี้เป็นการพัฒนาลักษณะความเป็นสังคหวัตถุที่สอดคล้องกับหลักธรรมกัลยาณมิตรอย่างยิ่ง ความเป็นกัลยาณมิตรของเพื่อน หมายถึง ผู้มีวัยใกล้เคียงกัน ชอบพอกันหรือในสภาพหรือลักษณะเดียวกัน สัมพันธ์ภาพระหว่างนักเรียนกับเพื่อนจึงมีความสำคัญในเชิงจิตวิทยา กล่าวคือกลุ่มเพื่อนเป็นกลุ่มบุคคลซึ่งคนแต่ละคนให้ความสำคัญและมีความรู้สึกผูกพันกันหรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ เป็นกลุ่มบุคคลที่แต่ละคนปรารถนาที่จะได้รับการยอมรับและการยอมรับนั้นนับเป็นเงื่อนไขจำเป็นอย่างยิ่งต่อการเข้าเป็นสมาชิกในกลุ่ม ในการปฏิบัติตนกับเพื่อนนับได้ว่าเป็นสิ่งสำคัญเป็นอย่างมากเพราะการปฏิบัติตนกับเพื่อนได้อย่างถูกต้องเหมาะสมจะทำให้เกิดสัมพันธภาพที่ดี กล่าวคือ เมื่อมีพฤติกรรมที่ดีที่พึงปรารถนาต่อกันและกันก็จะเกิดความเห็นอกเห็นใจซึ่งกันและกันและแสดงพฤติกรรมที่พึงประสงค์ตามที่กลุ่มให้การยอมรับ ทำให้กันได้ดีดำเนินชีวิตได้อย่างมีความสุข หน้าที่สำคัญของเพื่อนที่ดีต่อกัน ที่ทำให้เรียกได้ว่าเป็นกัลยาณมิตร ตามหลักพุทธศาสนาในเรื่องทศ 6 นั้น คือ การเผื่อแผ่แบ่งปัน, การพูดจาไพเราะ, การช่วยเหลือเกื้อกูลกัน, การมีตนเสมอร่วมสุขร่วมทุกข์ด้วยและการซื่อสัตย์จริงใจต่อกัน

หลักธรรมกุศลกรรมบท คือ การกระทำแห่งทางที่เป็นกุศล มี 3 ทาง ได้แก่ 1) การปฏิบัติทางกาย คือ ไม่เบียดเบียนสัตว์ ไม่ลักทรัพย์ และไม่ประพฤติดนินทา 2) การปฏิบัติทางวาจา คือ ไม่พูดเท็จ ไม่พูดส่อเสียด ไม่พูดคำหยาบ และไม่พูดเพ้อเจ้อ 3) การปฏิบัติทางใจ คือ ไม่

โลกอยากได้ ไม่คิดพยายาบท และไม่ทำผิดจากทำนองคลองธรรม หรือ พฤติกรรมจิตสาธารณะ การเผื่อแผ่แบ่งปัน เอื้อเฟื้อเกื้อกูล มีความหมายเดียวกับทำบุญทาน ทั้งเพื่อคนอื่นเป็นคนตัวเป็นตนกับเพื่อสาธารณะรวมหมดทั้งคนทั้งชุมชนจนถึงบ้านเมืองประเทศชาติและโลก ผลการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญในการเสริมสร้างให้เด็กปฐมวัยมีคุณลักษณะสังคหวัตถุสึในเด็กปฐมวัย สรุปว่า เด็กปฐมวัยที่เรียนรู้จากการเลียนแบบพฤติกรรมคนที่อยู่รอบข้างผู้เลี้ยงดูคนในครอบครัวใกล้ชิดกับเด็กต้องเป็นอย่างที่ดี การใช้กระบวนการทางปัญญาที่เด็กเกิดการเรียนรู้ การจัดกิจกรรมเพื่อให้เด็กเห็นแบบที่มีลักษณะสังคหวัตถุสึ การเล่านิทานสามารถใช้ส่งเสริมคุณลักษณะสังคหวัตถุสึได้เป็นอย่างดี เพราะเป็นวัยที่ชอบนิทาน อาจใช้ประกอบการแสดงบทบาทสมมุติ การเชิดหุ่นมือ หรือรูปภาพประกอบต้องเป็นกิจกรรมที่เด็กให้ความสนใจและมีส่วนร่วมในการลงมือปฏิบัติกิจกรรมเป็นกลุ่มเพื่อเสริมสร้างความใส่ใจและความรับผิดชอบต่อส่วนร่วมร่วมกัน เปิดโอกาสให้เด็กรับรู้ปัญหาในห้องเรียนและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นและหาแนวทางแก้ไขเสริมสร้างให้เด็กทำกิจกรรมที่ทำให้ประโยชน์ต่อตนเองและส่วนรวม

3. ศึกษาผลการจัดกิจกรรมการจัดการเรียนรู้สำหรับเด็กปฐมวัย เทคนิคการเสริมสร้างคุณลักษณะสังคหวัตถุสึของเด็กปฐมวัย ผู้วิจัยศึกษาเอกสาร ตำรา งานวิจัยเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมการเรียนรู้สำหรับเด็กปฐมวัยและเทคนิคการเสริมสร้างคุณลักษณะสังคหวัตถุสึของเด็กปฐมวัย สรุปได้ว่า กิจกรรมการเล่านิทานเป็นสื่อที่มีประสิทธิภาพในการปลูกฝังคุณธรรมให้เด็กปฐมวัยโดยเฉพาะในการนำเสนอตัวแบบที่ดีให้กับเด็กได้เรียนรู้จากการสังเกตและเลียนแบบในการเล่านิทานนั้นผู้เล่าสามารถใช้สื่อหลากหลายประเภทมาประกอบการเล่าเรื่องเพื่อดึงความสนใจของเด็กให้ติดตามเรื่องราวตลอดเรื่อง เช่น การเล่านิทาน ประกอบภาพ หุ่นนิ้วและการแสดงบทบาทสมมติเป็นกระบวนการที่ให้เรียนสวมบทบาทในสถานการณ์ที่ใกล้เคียงความจริงแล้วแสดงออกตามความรู้สึกนึกคิดของตนเป็นวิธีการที่ช่วยให้เด็กเรียนการ จากนั้นจึงให้เด็กอภิปรายถึงสภาพความเป็นจริงของเหตุการณ์นั้นๆ เพื่อให้เกิดความเข้าใจอย่างลึกซึ้งในองค์ประกอบของสภาพความจริงเป็นวิธีการที่ให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์โดยที่ยังไม่ประสบเหตุการณ์นั้นจริงและกิจกรรมการใช้กรณีตัวอย่างเป็นกิจกรรมการสอนที่ใช้เรื่องราวต่างๆ ที่เกิดขึ้นจริงมายกตัวอย่างให้เด็กวิเคราะห์อภิปรายแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน ทำให้เด็กได้พิจารณาข้อมูลจากกรณีตัวอย่างโดยละเอียดทำให้เกิดการเรียนรู้ คิดหาเหตุผลและช่วยตัดสินใจได้รอบคอบ กิจกรรมที่กล่าวมานั้นเป็นกิจกรรมที่มีความเหมาะสมกับการให้ตัวแบบหรือแบบอย่างที่ดีมีพฤติกรรมตามลักษณะสังคหวัตถุสึของเด็กปฐมวัย

4. การสร้างรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ KID-D และคู่มือการจัดการเรียนรู้ด้วยรูปแบบ KID-D โดยการวิเคราะห์ทฤษฎี แนวคิด กิจกรรมการจัดการเรียนรู้มาสังเคราะห์เพื่อให้ได้รูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ KID-D มาจากขั้นตอน 4 ขั้น ประกอบด้วย ขั้นกระตุนความรู้ (Knowledge: K) ขั้นปฏิสัมพันธ์ (Interaction: I) ขั้นปฏิบัติงานร่วมกัน (Doing together: D) และขั้นแสดงผลงานสะท้อนการเรียนรู้ (Display :D) โดยมีรายละเอียดในแต่ละขั้นอธิบายไว้ดังนี้ ขั้นกระตุนความรู้ (Knowledge: K) เป็นขั้นตอนเริ่มต้นเข้าสู่เนื้อหาที่เรียนรู้ กระตุนการเรียนรู้ผ่านตัวแบบที่

กำหนด ซึ่งตัวแบบนั้นต้องเป็นตัวแบบที่แสดงออกถึงพฤติกรรมสังกตวัตถุที่ที่เหมาะสมกับวัยของเด็ก มีความน่าสนใจ จูงใจให้เด็กชื่นชอบได้ เสนอตัวแบบผ่านกิจกรรมหลากหลาย เช่น การเล่า นิทานคุณธรรม การแสดงบทบาทสมมุติ กรณีตัวอย่างและสถานการณ์จำลอง ฯ กระบวนการเรียนรู้จากการสังเกตตัวแบบ จดจำ จูงใจให้เด็กอยากเรียนรู้ตามตัวแบบและแสดงพฤติกรรมเหมือนกับตัวแบบ

ขั้นปฏิสัมพันธ์ (Interaction: I) เป็นขั้นตอนที่เด็กได้ระดมความคิด แลกเปลี่ยนเรียนรู้กันเกี่ยวกับประสบการณ์ที่ได้รับจากตัวแบบ เปรียบเทียบวิเคราะห์พฤติกรรมของตัวแบบที่ดีและไม่ดี ทำให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันนำไปสู่การปรับโนทัศน์เพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติตนตามสถานการณ์ที่เผชิญอยู่กระตุ้นให้เด็กร่วมคิดค้นวิธีการต่างๆ และมีปฏิสัมพันธ์กับเนื้อหาเป็นสำคัญ ขั้นปฏิบัติงานร่วมกัน (Doing together: D) ขั้นตอนที่เด็กนำประสบการณ์ที่ได้รับจากขั้นการกระตุ้นความรู้และขั้นการปฏิสัมพันธ์ มาใช้ในขั้นการปฏิบัติงานร่วมกัน เป็นการลงมือทำกิจกรรมปฏิบัติจริงร่วมกันและมีการปฏิสัมพันธ์กันภายในกลุ่มเล็กๆ 4-5 คน เพื่อการวางแผนและลงมือปฏิบัติงานให้บรรลุประสบความสำเร็จตามเป้าหมายที่กำหนดร่วมกัน เน้นให้เด็กได้มีโอกาสปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น ขั้นแสดงผลงานสะท้อนการเรียนรู้ (Display: D) เป็นขั้นตอนที่เด็กแต่ละกลุ่มได้สรุปผลงานการปฏิบัติงานร่วมกันพร้อมสะท้อนผลงานการเรียนรู้เพื่อนำไปสู่การประเมินค่าของประสบการณ์ที่ได้รับจากการปฏิบัติงานร่วมกันและปรับโนทัศน์ในการปฏิบัติตน สนับสนุนพฤติกรรมทางบวกเพื่อเป็นการเสริมแรงให้เด็กแสดงพฤติกรรมปฏิบัติตนในการอยู่ร่วมกันตามหลักสังกตวัตถุได้ขั้นตอนนี้เด็กสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันในการทำงานและการอยู่ร่วมกันกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างมีความสุข กระบวนการจัดการเรียนรู้แบบ KID-D ทั้ง 4 ขั้นตอน ผู้วิจัยพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้ขึ้นมาเพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะสังกตวัตถุของเด็กปฐมวัย ให้เกิดคุณลักษณะการให้สิ่งที่ดีต่อกัน คุณลักษณะการพูดดีต่อกัน คุณลักษณะการประพฤติดีต่อกัน และคุณลักษณะการวางตนดีต่อกัน

วิธีการหาคุณภาพของรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ KID-D เพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะสังกตวัตถุของเด็กปฐมวัย

1. ตรวจสอบความเหมาะสมของรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ KID-D กลุ่มผู้ประกอบการใช้รูปแบบและแผนการจัดการเรียนรู้ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นเสนอผู้เชี่ยวชาญ 5 คน พิจารณาตรวจสอบความถูกต้องและความสอดคล้องทั้งในด้านเนื้อหา แนวคิด ทฤษฎีที่ใช้ในการจัดการเรียนรู้ โดยใช้แบบประเมินความเหมาะสมของรูปแบบโดยผู้เชี่ยวชาญ ดังรายชื่อดังต่อไปนี้

1. อาจารย์ ดร.ดรรรัตน์ อุทัยพยัคฆ์ ศึกษานิเทศก์เชี่ยวชาญและหัวหน้ากลุ่มงานพัฒนาหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาราชบุรี เขต 1

2. อาจารย์ ดร.บุญประครอง ไม้เขียว อาจารย์ประจำคณะเทคโนโลยีคหกรรมศาสตร์ (การศึกษาปฐมวัย) มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี

3. อาจารย์ ดร. ปิยลักษณ์ พุกกะวัน อาจารย์ประจำสาขาการศึกษาปฐมวัย คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม

4. อาจารย์ ดร.ศิริมงคล ทนทอง โรงเรียนบ้านตอกตรา หัวหน้าสายชั้นอนุบาล จังหวัดสุรินทร์

5. อาจารย์ ดร.อรัญญา ภูจอมศรี โรงเรียนสนามบิน หัวหน้าสายชั้นอนุบาล จังหวัดขอนแก่น

โดยกำหนดเกณฑ์ในการประเมินค่าเพื่อการพิจารณาความเหมาะสมระดับความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ กำหนดเกณฑ์ในการประเมินค่า ดังต่อไปนี้ ช่วงคะแนนเฉลี่ย 4.50-5.00 เหมาะสมมากที่สุด ช่วงคะแนนเฉลี่ย 3.50-4.49 เหมาะสมมาก ช่วงคะแนน 2.50-3.49 เหมาะสมปานกลาง ช่วงคะแนนเฉลี่ย 1.50-2.49 เหมาะสมน้อย ช่วงคะแนนเฉลี่ย 1.00-1.49 เหมาะสมน้อยที่สุด ผลการพิจารณาความเหมาะสมของรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ KID-D และคู่มือการใช้รูปแบบค่าเฉลี่ยของความเหมาะสมที่ใช้งานวิจัยครั้งนี้ คือ ค่าเฉลี่ยของความคิดเห็นผู้เชี่ยวชาญที่มีต่อรูปแบบการจัดการเรียนรู้อยู่ในระดับ 4.66 ถือว่ามีความเหมาะสมมากและค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานไม่เกิน 1.00 ถือว่ารูปแบบมีความเหมาะสม จากนั้นผู้วิจัยได้ปรับปรุงตามข้อเสนอแนะจากผู้เชี่ยวชาญเพื่อให้รูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ KID-D มีความเหมาะสมมากยิ่งขึ้น โดยมีข้อเสนอแนะเพิ่มเติม คือ การใช้ภาษาที่ถูกต้องและเหมาะสมกับวัยของเด็ก ปรับชื่อแผนการจัดการเรียนรู้ให้ สั้น กระชับและเข้าใจง่าย ปรับกิจกรรมให้มีความเหมาะสมกับวัตถุประสงค์ ปรับตารางกิจกรรมให้เหมาะสมในเนื้อหาในแต่ละวัน ปรับช่วงเวลา que เด็กสามารถให้ความสนใจสอดคล้องกับช่วงอายุของเด็กให้เหมาะสม ปรับวัตถุประสงค์ให้ครอบคลุมกับเนื้อหากิจกรรมและหน่วยการจัดการเรียนรู้ มีการแสดงการประเมินผลตามคุณลักษณะสังคหวัตถุสี่ของเด็กปฐมวัยได้ครอบคลุมทั้ง 4 ด้าน อธิบายด้วยคู่มือการให้ระดับคะแนนในการประเมินให้ละเอียดชัดเจนเข้าใจง่าย

2. ผู้วิจัยนำรูปแบบการจัดการเรียนรู้และแผนการจัดการเรียนรู้ที่ได้สร้างไว้ไปทดลองกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 37 คน ได้มาจากการเลือกอย่างเจาะจง เป็นระยะเวลา 2 สัปดาห์ จำนวน 4 หน่วย ซึ่งเป็นตัวแทนของเนื้อหาทั้งหมด 8 หน่วย ได้แก่ หลักธรรมของเด็กดี, ห้องเรียนเด็กดี, เพื่อนแสนดี, สายฝนเย็นชุ่มฉ่ำดี, คณิตคิดสนุกดี, โลกสวยด้วยมือเด็กดี, อาหารดี, สุขภาพดี

ระยะที่ 3 การเสริมสร้างคุณลักษณะสังคหวัตถุสี่ของเด็กปฐมวัยด้วยรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ KID-D

ผู้วิจัยได้ดำเนินการเสริมสร้างคุณลักษณะสังคหวัตถุสี่ของเด็กปฐมวัยด้วยรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ KID-D ดังขั้นตอนต่อไปนี้

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลผู้วิจัยดำเนินการดังนี้

1. การศึกษาองค์ประกอบของคุณลักษณะสัณห์วัตถุของเด็กปฐมวัย

1.1 นำหนังสือขออนุญาตและขอความอนุเคราะห์จากบัณฑิตวิทยาลัยไปยังโรงเรียนสังกัดสำนักงานการศึกษากรุงเทพมหานคร เพื่อเก็บข้อมูลการวิจัย

1.2 ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างดังนี้

1.2.1 หากคุณภาพของแบบประเมินคุณลักษณะสัณห์วัตถุของเด็กปฐมวัย ด้วยกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการหาคุณภาพของแบบประเมินเป็นเด็กนักเรียนไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างในการวิเคราะห์องค์ประกอบและดำเนินการทดลอง จำนวน 111 คน

1.2.2 เก็บข้อมูลการศึกษาค้นคว้าองค์ประกอบของคุณลักษณะสัณห์วัตถุกับกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในระยะเวลาการศึกษาค้นคว้าองค์ประกอบของคุณลักษณะสัณห์วัตถุ เป็นนักเรียนที่ได้มาจากการสุ่มตัวอย่างแบบกลุ่ม กำหนดกลุ่มตัวอย่างจริงในการเก็บข้อมูล จำนวน 525 คน

2. การเสริมสร้างคุณลักษณะสัณห์วัตถุของเด็กปฐมวัยโดยการจัดการเรียนรู้แบบ KID-D

2.1 นำหนังสือขออนุญาตและขอความอนุเคราะห์ทดลองและเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยจากบัณฑิตวิทยาลัยไปยังโรงเรียนสังกัดสำนักงานการศึกษากรุงเทพมหานคร

2.2 ดำเนินการทดลองกับกลุ่มตัวอย่างที่ใช้เป็นกลุ่มทดลองที่ได้รับการจัดการเรียนรู้ตามรูปแบบ KID-D เพื่อเสริมสร้างสัณห์วัตถุของเด็กปฐมวัย จำนวน 2 ห้องเรียน ที่ได้จากการเลือกอย่างเจาะจง แบ่งเป็นกลุ่มทดลองได้รับการจัดการเรียนรู้แบบ KID-D จำนวน 37 คน และกลุ่มควบคุม ได้รับการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามปกติของโรงเรียน จำนวน 37 คน ซึ่งในการทดลองครั้งนี้ใช้แบบแผนการวิจัยเชิงทดลองแบบ Pretest-Posttest Control Group Design (Creswell, 2003: 170) มีแบบแผนการทดลอง ดังแสดงในตาราง 4

ตาราง 4 แสดงแบบแผนการทดลอง Pretest-Posttest Control Group Design

กลุ่ม	สอบก่อน	ทดลอง	สอบหลัง
E	T1	X1	T2
C	T1	-	T2

E หมายถึง กลุ่มทดลอง (Experimental Group)

C หมายถึง กลุ่มควบคุม (Control Group)

T1 หมายถึง การทดสอบก่อนที่จะจัดกระทำทดลอง (Pretest)

T2 หมายถึง การทดสอบหลังจากที่จัดกระทำทดลอง (Posttest)

X1 หมายถึง การจัดกระทำ (Treatment) ด้วยการจัดการเรียนรู้แบบ KID-D

แบบแผนการทดลองดังกล่าวข้างต้น เป็นแบบแผนที่มีการประเมินหรือการทดสอบเพียง 2 ครั้ง ได้แก่ การประเมินก่อนการทดลอง (Pretest) และการประเมินหลังการทดลอง (Posttest)

2.3 นำข้อมูลแบบประเมินคุณลักษณะสังคหวัตถุสึของเด็กปฐมวัย ทั้ง 2 กลุ่มไปวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติเพื่อเปรียบเทียบระดับคะแนนคุณลักษณะสังคหวัตถุสึก่อนและหลังระหว่างกลุ่มทดลองกับกลุ่มควบคุมเพื่อสรุปการวิเคราะห์ข้อมูลและอภิปรายผลการวิจัย

3. ในการเสริมสร้างคุณลักษณะสังคหวัตถุสึด้วยรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ KID-D นั้นเป็นกลุ่มตัวอย่างที่กำลังศึกษาอยู่ระดับชั้นอนุบาลปีที่ 2 โรงเรียนวัดดอนเมือง (ทหารอากาศอุทิศ) 2 ห้องเรียน จาก 4 ห้องเรียน เป็นห้องเรียนที่มีคุณครูประจำชั้น อาสาสมัครเป็นครูผู้สอนในโครงการ เป็นกลุ่มทดลอง จำนวน 37 คน และกลุ่มควบคุม 37 คน โดยในการทดลองครั้งนี้ผู้วิจัยเป็นผู้ทดลองสอนและร่วมประเมินคุณลักษณะสังคหวัตถุสึของเด็กปฐมวัยกับครูประจำชั้น ผู้วิจัยได้รับความร่วมมือจากครูผู้สอนชั้นอนุบาลปีที่ 2 ทั้ง 2 คน ในห้องกลุ่มทดลองและห้องกลุ่มควบคุมในการดำเนินการวิจัยโดยมีขั้นตอนดำเนินการ ดังนี้

3.1 ผู้วิจัยสร้างความรู้ ความเข้าใจและความตระหนักในความสำคัญของการปลูกฝังคุณลักษณะสังคหวัตถุสึให้กับเด็กปฐมวัย

3.2 ผู้วิจัยจัดเตรียมสื่อที่ใช้ในการจัดการเรียนการสอนในกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม

3.3 ครูประจำชั้นกลุ่มทดลองร่วมกับผู้วิจัยในการประเมินคุณลักษณะสังคหวัตถุสึที่เป็นกลุ่มตัวอย่างทั้ง 2 กลุ่ม ก่อนการทดลอง

3.4 ดำเนินการทดลอง โดยกลุ่มทดลองใช้แผนการจัดการเรียนรู้ที่ดำเนินการตามวิธีการและขั้นตอนของรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ KID-D ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น ส่วนกลุ่มควบคุมใช้แผนการจัดการเรียนรู้ที่ครูผู้สอนดำเนินการสอนตามแบบปกติของโรงเรียน เป็นระยะเวลา 8 สัปดาห์

3.5 เมื่อสิ้นสุดการทดลองครูประจำชั้นของกลุ่มทดลองร่วมกับผู้วิจัยประเมินคุณลักษณะสังคหวัตถุสึหลังการทดลอง

3.6 นำข้อมูลแบบประเมินคุณลักษณะสังคหวัตถุสึ ทั้ง 2 กลุ่ม ไปวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติเพื่อเปรียบเทียบคะแนนระหว่างทดลองและกลุ่มควบคุม

3.7 เปรียบเทียบความแตกต่างของคะแนนเฉลี่ยก่อนและหลังการทดลอง

3.8 ผู้วิจัยนำผลที่ได้จากการปฏิบัติการสอนปัญหาที่เกิดขึ้นระหว่างการทดลองข้อสังเกตเสนอแนะ สรุปผลการดำเนินการทดลอง

การจัดกระทำและการวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการจัดกระทำและวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปวิเคราะห์ยืนยันองค์ประกอบและวิเคราะห์สถิติพื้นฐานหาความเชื่อมั่นของแบบประเมินและเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยการประเมินคุณลักษณะสังคหวัตถุสื่ของเด็กปฐมวัยก่อนและหลังการทดลอง ดังนี้

1. วิเคราะห์ค่าสถิติพื้นฐาน ในการหาค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานของแบบประเมินคุณลักษณะสังคหวัตถุสื่และแบบสอบถามความคิดเห็นของครูในการใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ KID-D เพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะสังคหวัตถุสื่ของเด็กปฐมวัย

2. การวิเคราะห์องค์ประกอบเพื่อดูองค์ประกอบแต่ละองค์ประกอบของแบบประเมินคุณลักษณะสังคหวัตถุสื่และแสดงหลักฐานความเที่ยงตรงเชิงโครงสร้างด้วยการวิเคราะห์ยืนยันองค์ประกอบของแบบประเมินคุณลักษณะสังคหวัตถุสื่ด้วยโปรแกรมการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน (CFA: Confirmatory Factor Analyses)

3. วิเคราะห์เปรียบเทียบค่าเฉลี่ยการประเมินคุณลักษณะสังคหวัตถุสื่ก่อนและหลังทดลองระหว่างกลุ่มทดลองกับกลุ่มควบคุม รายละเอียดดังนี้

3.1 คะแนนเฉลี่ยคุณลักษณะสังคหวัตถุสื่ ระหว่างกลุ่มทดลองก่อนและหลังทดลอง

3.2 คะแนนผลต่างก่อนและหลังทดลองเฉลี่ยของคุณลักษณะสังคหวัตถุสื่ระหว่างกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม

4. สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

4.1 สถิติพื้นฐาน ได้แก่

4.1.1 ค่าเฉลี่ย (Mean)

4.1.2 ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)

4.2 สถิติที่ใช้ในการหาคุณภาพของเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

4.2.1 การวิเคราะห์ค่าความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (Content validity Evidence) โดยการคำนวณค่าดัชนีความสอดคล้องของแบบประเมินคุณลักษณะสังคหวัตถุสื่ของเด็กปฐมวัย โดยวิธีหาค่าดัชนีความสอดคล้อง (Index of Item-Objective Congruence) ของความเห็นของผู้เชี่ยวชาญ ซึ่งสามารถคำนวณได้จากสูตร ดังนี้ (บุญเชิด ภิญญอนันตพงษ์. 2554: 13-16)

$$IOC = \frac{\sum R}{N}$$

เมื่อ IOC แทน ดัชนีความสอดคล้องระหว่างแบบประเมินกับนิยามเชิงปฏิบัติการ

$\sum R$ แทน ผลรวมคะแนนความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญทั้งหมด

R แทน ผลคูณของคะแนนกับจำนวนผู้เชี่ยวชาญแต่ละระดับ

N แทน จำนวนผู้เชี่ยวชาญทั้งหมด

4.2.2. การวิเคราะห์ค่าอำนาจจำแนกตามแบบประเมินคุณลักษณะสังคม
 วัตถุสี่ของเด็กปฐมวัย โดยใช้สูตร $r_{\text{Item Total}}$ (บุญเชิด ภิญโญนนต์พงษ์. 2554: 16-19)

$$r_{\text{Item Total}} = \frac{n \sum IT - \sum I \sum T}{\sqrt{[n \sum I^2 - (\sum I)^2][n \sum T^2 - (\sum T)^2]}}$$

เมื่อ $r_{\text{Item Total}}$ แทน ค่าอำนาจจำแนกรายข้อ
 I แทน คะแนนของข้อคำถาม
 T แทน คะแนนผลรวมของข้ออื่นที่เหลือทุกข้อ
 n แทน จำนวนคนทั้งหมดที่นำมาวิเคราะห์

4.2.3 การวิเคราะห์ค่าความเที่ยงตรงเชิงโครงสร้าง (Construct Validity)
 ใช้วิธีการยืนยันองค์ประกอบ

4.2.4 หาค่าความเชื่อถือได้ของแบบประเมินคุณลักษณะสังคมวัตถุสี่ของเด็ก
 ปฐมวัย โดยใช้วิธีการวิเคราะห์โดยใช้สูตรสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบัค (Cronbach's Alpha)
 (บุญเชิด ภิญโญนนต์พงษ์. 2557: 37) ดังนี้

$$r_{tt} = \frac{k}{k-1} \left[1 - \frac{\sum s_i^2}{s_t^2} \right]$$

เมื่อ r_{tt} แทน ความเชื่อมั่นของแบบประเมิน
 K แทน จำนวนข้อของแบบประเมิน
 s_i แทน ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานของแบบประเมินรายข้อ
 s_t^2 แทน คะแนนความแปรปรวนของแบบประเมิน

4.2.5 หาค่าความเชื่อมั่นของผู้สังเกต 3 คน โดยการนำแบบประเมินคุณลักษณะ
 สังคมวัตถุสี่ของเด็กปฐมวัยไปทดลองใช้ (Try out) กับนักเรียนอนุบาลชั้นปีที่ 2 โรงเรียนสังกัดสำนัก
 การศึกษากรุงเทพมหานคร ซึ่งไม่ใช่กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 111 คน โดยใช้ดัชนีความสอดคล้องของ
 ผู้สังเกต (RAI: Agreement Indexes for Performance Assessment) (Burry-Stoke, Judith A. and
 other. 1996 อ้างอิงจาก บุญเชิด ภิญโญนนต์พงษ์. 2557: 103)

$$RAI = 1 - \frac{\sum_{k=1}^K \sum_{n=1}^N \sum_{m=1}^M |R_{mnk} - \bar{R}_{nk}|}{KN(M-1)(I-1)}$$

เมื่อ

$$\bar{R}_{rk} = \frac{\sum_{m=1}^m R_{mnk}}{M}$$

K แทน จำนวนพฤติกรรมทั้งหมด

N แทน จำนวนนักเรียนทั้งหมด

M แทน จำนวนผู้ประเมินทั้งหมด

I แทน จำนวนคะแนนช่วงคะแนนที่เป็นไปได้ทั้งหมด

4.3 สถิติวิเคราะห์ข้อมูล มีได้ดังนี้

4.3.1 วิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน (Confirmatory Factor Analyses : CFA) อันดับแรกและอันดับสอง

4.3.2 วิเคราะห์เปรียบเทียบคะแนนระหว่างกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม โดยคำนวณจากสูตร Independent Samples t-test และหาค่าขนาดส่งผล (Effect Size) โดยใช้สูตร Cohend's d (บุญเชิด ภิญโญนนตพงษ์. 2557: 110-138) และใช้เกณฑ์การแปลผลค่าขนาดของการส่งผลของ Cohen's d ดังแสดงในตาราง 5

ตาราง 5 การแปลผลค่าขนาดของการส่งผลตามตารางมาตรฐานของ Cohen's d

d	การแปลความหมาย
.20 - .49	ระดับน้อย
.50 - .79	ระดับปานกลาง
.80 ขึ้นไป	ระดับมาก

4.3.3 วิเคราะห์เปรียบเทียบคะแนนทดสอบก่อนและหลังการทดลองภายในกลุ่ม โดยคำนวณจากสูตร Paired-Samples t-test และหาค่าขนาดส่งผล โดยใช้สูตร Cohend's d (บุญเชิด ภิญโญนนตพงษ์. 2557: 110-138) และใช้เกณฑ์การแปลผลค่าขนาดของการส่งผลของ Cohen's d ดังแสดงในตาราง 6

ตาราง 6 การแปลผลค่าขนาดของการส่งผลตามตารางมาตรฐานของ Cohen's d

d	การแปลความหมาย
.20 - .49	ระดับน้อย
.50 - .79	ระดับปานกลาง
.80 ขึ้นไป	ระดับมาก

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยเรื่องการพัฒนาแบบการจัดการเรียนรู้แบบ KID-D เพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะ
สัณหวัตุสุของเด็กรูมว้ยคร้งนี้ ีความม่งหมายสำคัญเพื่อศึกรของค้ประกอบและการพัฒนา
รูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ KID-D เพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะสัณหวัตุสุของเด็กรูมว้ย
ใช้กระบวนการวิจัยและพัฒนา (Research and Development) และเพื่อให้มีความเข้าใจตรงกัน
ผู้วิจัยกำหนดสัญลักษณ์และอักษรย่อที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

สัญลักษณ์ที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

N	แทน	จำนวนคนในกลุ่มตัวอย่าง
K	แทน	จำนวนข้อ
M	แทน	ค่าเฉลี่ย
SD	แทน	ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน
χ^2	แทน	ค่าสถิติไค-สแควร์
p	แทน	ค่าความน่าจะเป็นในการทดสอบสมมติฐาน
GFI	แทน	ดัชนีวัดระดับความเหมาะสมพอดี
AGFI	แทน	ดัชนีวัดระดับความเหมาะสมพอดีที่ปรับแก้แล้ว
RMR	แทน	ดัชนีรากของกำลังสองเฉลี่ยของเศษ
RMSEA	แทน	ดัชนีรากที่สองของความคลาดเคลื่อนการประมาณค่า
SE _M	แทน	ค่าความคลาดเคลื่อนมาตรฐาน
A	แทน	ด้านการให้สิ่งที่ดี
A 1	แทน	ให้สิ่งที่ควรแบ่งปันกัน
A 2	แทน	ให้ความรักโอบอ้อมอารีกัน
A 3	แทน	ให้ความรู้คอยแนะนำตักเตือนกัน
B	แทน	ด้านการพูดดี
B 1	แทน	พูดจาเหมาะสมตามกาลเทศะ
B 2	แทน	พูดด้วยถ้อยคำสุภาพอ่อนหวาน
B 3	แทน	พูดในสิ่งดีที่เป็นประโยชน์
C	แทน	ด้านการประพฤติดี
C 1	แทน	การทำตนให้เป็นประโยชน์ต่อเพื่อน
C 2	แทน	การทำตนให้เป็นประโยชน์ต่อครู

C 3	แทน	การทำตนให้เป็นประโยชน์ต่อสังคม
D	แทน	ด้านการวางตนดี
D 1	แทน	ร่วมกิจกรรมด้วยการไม่เอาเปรียบ
D 2	แทน	ร่วมกิจกรรมด้วยการไม่ถือตัว
D 3	แทน	ร่วมกิจกรรมด้วยการไม่ทอดทิ้งกัน
E	แทน	กลุ่มทดลอง
C	แทน	กลุ่มควบคุม
Error	แทน	ความคลาดเคลื่อน
SRW	แทน	ค่าน้ำหนักการถดถอยมาตรฐาน
SMC	แทน	ค่าสหสัมพันธ์เชิงพหุกำลังสอง
t	แทน	ค่าสถิติที่ใช้ในการพิจารณาจากการแจกแจงของ t
p	แทน	ค่าระดับนัยสำคัญของสถิติ
M_{E-C}	แทน	ค่าเฉลี่ยของคะแนนผลต่างระหว่างกลุ่มทดลองและ กลุ่มควบคุม
SE_{E-C}	แทน	ค่าความคลาดเคลื่อนมาตรฐานของคะแนนผลต่าง ระหว่างกลุ่ม
M_D	แทน	ค่าเฉลี่ยของคะแนนผลต่างภายในกลุ่มที่ทดสอบก่อน และหลัง
		ค่าความคลาดเคลื่อนมาตรฐานของคะแนนผลต่าง ภายในกลุ่มที่ทดสอบก่อนและหลัง
$S_{\bar{D}}$	แทน	ค่าความคลาดเคลื่อนมาตรฐานของคะแนนผลต่าง ภายในกลุ่มที่ทดสอบก่อนและหลัง

การนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้เสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลตามลำดับ ดังนี้

การวิจัยเรื่องการพัฒนาแบบแผนการจัดการเรียนรู้แบบ KID-D เพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะ สังคหวัตถุสของเด็กปฐมวัยครั้งนี้ มีความมุ่งหมายสำคัญเพื่อศึกษาและเสริมสร้างคุณลักษณะ สังคหวัตถุสของเด็กปฐมวัย โดยใช้กระบวนการวิจัยและพัฒนา (Research and Development) ผลการศึกษาได้นำเสนอเป็น 3 ระยะ ดังนี้

ระยะที่ 1 ผลการศึกษาองค์ประกอบของคุณลักษณะสังคหวัตถุสของเด็กปฐมวัย

ผู้วิจัยได้แบ่งการนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล ดังต่อไปนี้

1.1 การศึกษาองค์ประกอบของคุณลักษณะสังคหวัตถุสของเด็กปฐมวัย

การวิเคราะห์ในขั้นตอนนี้ผู้วิจัยมุ่งศึกษาระดับคะแนนคุณลักษณะสังคหวัตถุสของเด็กปฐมวัย จำนวน 4 ด้าน คือ ด้านที่ 1 การให้สิ่งที่ดี มี 3 ตัวบ่งชี้ ด้านที่ 2 การพูดดี มี 3 ตัวบ่งชี้ ด้านที่ 3 การประพฤติดี มี 3 ตัวบ่งชี้ และด้านที่ 4 การวางตนดี มี 3 ตัวบ่งชี้ รวมทั้งหมด 12 ตัวบ่งชี้ และในแต่ละตัวบ่งชี้ ประกอบด้วย 3 ข้อรายการ พฤติกรรมหรือการแสดงออกของเด็กปฐมวัย รวมทั้งหมด จำนวน 36 ข้อรายการ ผู้วิจัยได้นำคะแนนแต่ละข้อรายการ ทั้งหมด 36 ข้อ แบบประเมิน คุณลักษณะสังคหวัตถุส ที่ได้จากการประเมินเด็กปฐมวัยที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 525 คน มาตรวจสอบความสมบูรณ์ พบว่า ทุกฉบับ มีความสมบูรณ์ทั้ง 525 ฉบับ และนำมาวิเคราะห์หาค่าสถิติพื้นฐาน ได้แก่ ค่าเฉลี่ย (M) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานของเฉลี่ย (SE_M) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (SD) และใช้สูตรสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach' Alpha) วิเคราะห์หาค่าความ เชื่อถือได้ของคะแนนเป็นรายตัวบ่งชี้ คำนวณมาจากค่าเฉลี่ยได้ คะแนน 3 ข้อรายการ ทั้ง 12 ตัวบ่งชี้ ดังนั้น จำแนกตามองค์ประกอบ 4 ด้าน ดังนี้ ตัวบ่งชี้ด้านที่ 1) A. การให้สิ่งที่ดี 3 ข้อรายการ ได้แก่ A.1 ให้สิ่งของที่ควรแบ่งปันกัน A.2 ให้ความรักโอบอ้อมอารีต่อกัน และ A.3 ให้ความรู้คอยแนะนำ ตักเตือนกัน ตัวบ่งชี้ด้านที่ 2) B. การพูดดี 3 ข้อรายการ ได้แก่ B.1 พูดจาเหมาะสมตามกาลเทศะ B.2 พูดด้วยถ้อยคำสุภาพอ่อนหวาน และ B.3 พูดในสิ่งดีที่เป็นประโยชน์ตัวบ่งชี้ ด้านที่ 3) C การประพฤติดี 3 ข้อรายการ ได้แก่ C.1 ทำตนให้เป็นประโยชน์ต่อเพื่อน C.2 ทำตนให้เป็น ประโยชน์ต่อครู และ C.3 ทำตนให้เป็นประโยชน์ต่อสังคม และตัวบ่งชี้ด้านที่ 4) D การวางตนดี 3 ข้อรายการ ได้แก่ D.1 ร่วมกิจกรรมโดยไม่เอาเปรียบกัน D.2 ร่วมกิจกรรมโดยไม่ถือตัว และ D.3 ร่วมกิจกรรมโดยไม่ทอดทิ้งกัน โดยใช้เกณฑ์การแปลความหมายคะแนนเฉลี่ยระดับตัวบ่งชี้ (คะแนนระดับองค์ประกอบและคะแนนรวมองค์ประกอบ) เป็น 5 ระดับ ดังนี้ ค่าเฉลี่ย 3.00-5.40 (9.0-16.20,36.00-64.80) หมายความว่า เด็กปฐมวัยแสดงออกระดับน้อยมาก ค่าเฉลี่ย 5.41-7.80 (16.21-23.40, 64.81-93.60) หมายความว่า เด็กปฐมวัยแสดงออกระดับค่อนข้างน้อย ค่าเฉลี่ย 7.81-10.20 (23.41-30.60,93.61-122.40) หมายความว่า เด็กปฐมวัยแสดงออกระดับปานกลาง ค่าเฉลี่ย 10.21-12.60(30.61-37.80,122.41-151.20) หมายความว่า เด็กปฐมวัยแสดงออก ระดับค่อนข้างมาก ค่าเฉลี่ย 12.61-15.0 (37.81-45.00,151.21-180.0) หมายความว่า เด็กปฐมวัย

แสดงออกระดับมากและใช้เกณฑ์แปลความหมายค่าความเชื่อถือได้ ตามเกณฑ์ของนันทนอลลี (Nunnally, 1978) ที่ว่าแอลฟาที่มีค่าตั้งแต่ 0.7 ขึ้นไปแปลว่าคะแนนของแบบประเมินมีความเชื่อถือสูงเพียงพอที่สามารถนำมาใช้ในการศึกษาได้ ผลการวิเคราะห์ปรากฏดังแสดงในตาราง 7

ตาราง 7 ค่าสถิติพื้นฐานของคะแนนแบบประเมินคุณลักษณะสังคหวัตถุสึของเด็กปฐมวัยซึ่งครูประจำชั้นเป็นผู้สังเกตและประเมินการแสดงออกของเด็กปฐมวัยที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง (n=525 คน)

สังคหวัตถุสึ	ตัวบ่งชี้	K	M	SE _M	SD	แปลผล
ด้านที่ 1 การให้สิ่งที่ดี	1.1 ให้สิ่งของที่ควรแบ่งปันกัน	3	8.32	0.11	2.58	ระดับปานกลาง
	1.2 ให้ความรักโอบอ้อมอารีต่อกัน	3	8.46	0.12	2.64	ระดับปานกลาง
	1.3 ให้ความรู้คอยแนะนำตักเตือนกัน	3	8.64	0.12	2.65	ระดับปานกลาง
คะแนนรวมด้านการให้สิ่งที่ดี		9	25.43	0.33	7.64	ระดับปานกลาง
ด้านที่ 2 การพูดดี	2.1 พูดจาเหมาะสมตามกาลเทศะ	3	8.56	0.11	2.62	ระดับปานกลาง
	2.2 พูดด้วยถ้อยคำสุภาพอ่อนหวาน	3	8.58	0.12	2.67	ระดับปานกลาง
	2.3 พูดในสิ่งดีที่เป็นประโยชน์	3	8.58	0.12	2.67	ระดับปานกลาง
คะแนนรวมด้านการพูดดี		9	25.72	0.34	7.85	ระดับปานกลาง
ด้านที่ 3 การ ประพฤติดี	3.1 ทำตนให้เป็นประโยชน์ต่อเพื่อน	3	8.71	0.12	2.67	ระดับปานกลาง
	3.2 ทำตนให้เป็นประโยชน์ต่อครู	3	8.70	0.12	2.72	ระดับปานกลาง
	3.3 ทำตนให้เป็นประโยชน์ต่อสังคม	3	8.75	0.12	2.66	ระดับปานกลาง
คะแนนรวมด้านการประพฤติดี		9	26.15	0.34	7.86	ระดับปานกลาง
ด้านที่ 4 การวางตนดี	4.1 ร่วมกิจกรรมโดยไม่เอาเปรียบกัน	3	8.52	0.12	2.66	ระดับปานกลาง
	4.2 ร่วมกิจกรรมโดยไม่ถือตัว	3	8.48	0.11	2.61	ระดับปานกลาง
	4.3 ร่วมกิจกรรมโดยไม่ทอดทิ้งกัน	3	8.43	0.11	2.63	ระดับปานกลาง
คะแนนรวมด้านการวางตนดี		9	25.43	0.34	7.74	ระดับปานกลาง
คะแนนรวมคุณลักษณะสังคหวัตถุสึ		12	102.73	1.33	30.49	ระดับปานกลาง

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลตาราง 7 พบว่า คะแนนรวมคุณลักษณะสังคหวัตถุสึของเด็กปฐมวัย มีอยู่ในระดับปานกลาง (M=102 , SD=30.49) และมีความเชื่อถือได้ คะแนน ด้านที่ 1 การให้สิ่งที่ดี ของเด็กปฐมวัยโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง มีค่าเฉลี่ย (M) เท่ากับ 25.43 คะแนน มีค่าความคลาดเคลื่อนมาตรฐานเฉลี่ย (SE_M) เท่ากับ 0.33 และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (SD) เท่ากับ 7.64 โดยตัวบ่งชี้ ทั้ง 3 มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลาง เรียงตามลำดับ คือ ตัวบ่งชี้ที่ 1)ให้สิ่งของที่ควร

แบ่งปันกัน ($M=8.32$, $SD=2.58$) ตัวบ่งชี้ที่ 2)ให้ความรักโอบอ้อมอารีต่อกัน ($M=8.46$, $SD=2.64$) และตัวบ่งชี้ที่ 3)ให้ความรู้คอยแนะนำตักเตือนกัน ($M=8.64$, $SD=2.65$)

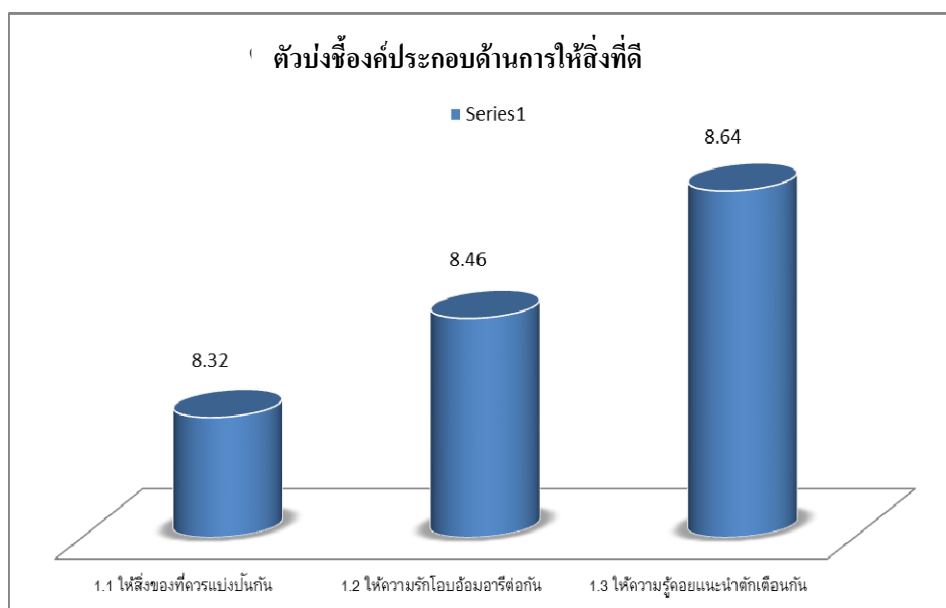
ด้านที่ 2 การพูดดีของเด็กปฐมวัยโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง มีค่าเฉลี่ย (M) เท่ากับ 25.72 คะแนน มีค่าความคลาดเคลื่อนมาตรฐานเฉลี่ย (SE_M) เท่ากับ 0.34 และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (SD) เท่ากับ 7.85 โดยตัวบ่งชี้ ทั้ง 3 มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลาง เรียงตามลำดับ คือ ตัวบ่งชี้ที่ 1)พูดจาเหมาะสมตามกาลเทศะ ($M=8.56$, $SD=2.62$) ตัวบ่งชี้ที่ 2)พูดด้วยถ้อยคำสุภาพอ่อนหวาน ($M=8.58$, $SD=2.67$) และตัวบ่งชี้ที่ 3)พูดในสิ่งดีที่เป็นประโยชน์ ($M=8.58$, $SD=2.67$)

ด้านที่ 3 การประพฤติดีของเด็กปฐมวัยโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง มีค่าเฉลี่ย (M) เท่ากับ 26.15 คะแนน มีค่าความคลาดเคลื่อนมาตรฐานเฉลี่ย (SE_M) เท่ากับ 0.34 และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (SD) เท่ากับ 7.86 โดยตัวบ่งชี้ ทั้ง 3 มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลาง เรียงตามลำดับ คือ ตัวบ่งชี้ที่ 1)ทำตนให้เป็นประโยชน์ต่อเพื่อน ($M=8.71$, $SD=2.67$) ตัวบ่งชี้ที่ 2)ทำตนให้เป็นประโยชน์ต่อครู ($M=8.70$, $SD=2.72$) และตัวบ่งชี้ที่ 3)ทำตนให้เป็นประโยชน์ต่อสังคม ($M=8.75$, $SD=2.66$)

ด้านที่ 4 การวางตนดีของเด็กปฐมวัยโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง มีค่าเฉลี่ย (M) เท่ากับ 25.43 คะแนน มีค่าความคลาดเคลื่อนมาตรฐานเฉลี่ย (SE_M) เท่ากับ 0.34 และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (SD) เท่ากับ 7.74 โดยตัวบ่งชี้ ทั้ง 3 มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลาง เรียงตามลำดับ คือ ตัวบ่งชี้ที่ 1)ร่วมกิจกรรมโดยไม่เอาเปรียบกัน ($M=8.52$, $SD=2.66$) ตัวบ่งชี้ที่ 2)ร่วมกิจกรรมโดยไม่ถือตัว ($M=8.48$, $SD=2.61$) และตัวบ่งชี้ที่ 3)ร่วมกิจกรรมโดยไม่ทอดทิ้งกัน ($M=8.43$, $SD=2.63$)

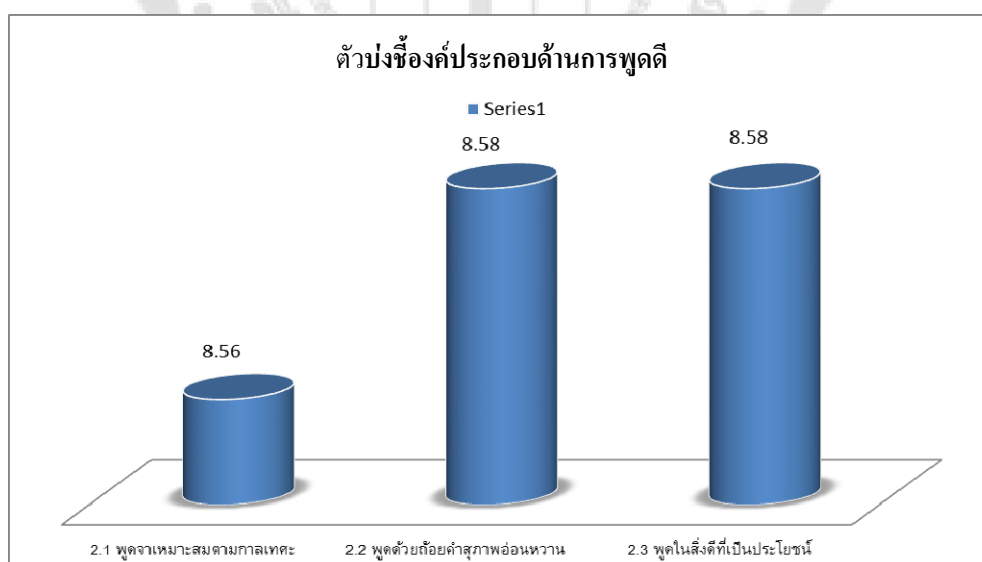
เมื่อพิจารณาคะแนนรวมคุณลักษณะสังคหวัตถุสี่ พบว่าอยู่ในระดับปานกลาง มีค่าเฉลี่ย (M) เท่ากับ 102.73 คะแนน มีค่าความคลาดเคลื่อนมาตรฐานเฉลี่ย (SE_M) เท่ากับ 1.33 และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (SD) เท่ากับ 30.49 และเพื่อให้เห็นในเชิงเปรียบเทียบ ผู้วิจัยได้นำค่าเฉลี่ยคะแนนตัวบ่งชี้ 3 ข้อรายการ ในแต่ละองค์ประกอบและค่าเฉลี่ยคะแนนคุณลักษณะสังคหวัตถุสี่ ในแต่ละด้าน มานำเสนอเป็นแผนภูมิแท่ง พบว่า

ในด้านที่ 1) A การให้สิ่งที่ดี ระดับคะแนนตัวบ่งชี้ เรียงตามลำดับ ดังนี้ A.1 ให้สิ่งของที่ควรแบ่งปันกัน A.2ให้ความรักโอบอ้อมอารีต่อกัน และA.3 ให้ความรู้คอยแนะนำตักเตือนกัน ดังแสดงในภาพประกอบ 8

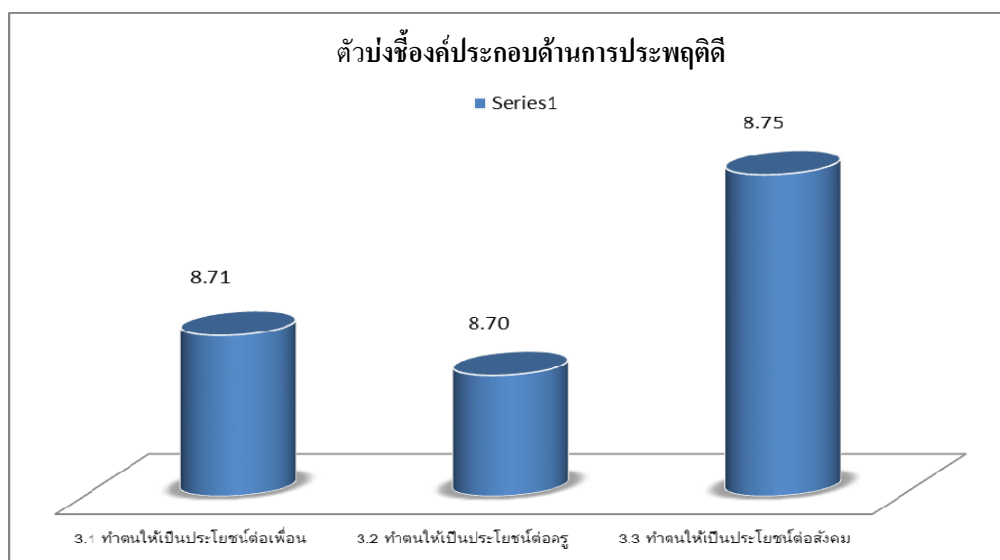
ภาพประกอบ 8 ระดับคะแนนตัวบ่งชี้คุณลักษณะสัณห์วัตถุสี่ของเด็กปฐมวัย (ด้านการให้สิ่งที่ดี)

ในด้านที่ 2) B การพูดดี ระดับคะแนนตัวบ่งชี้ 3 ข้อรายการ เรียงตามลำดับ ดังนี้
 B.1 พูดจาเหมาะสมตามกาลเทศะ B.3 พูดในสิ่งดีที่เป็นประโยชน์ และ B.2 พูดด้วยถ้อยคำสุภาพ
 อ่อนหวาน ดังแสดงในภาพประกอบ 9

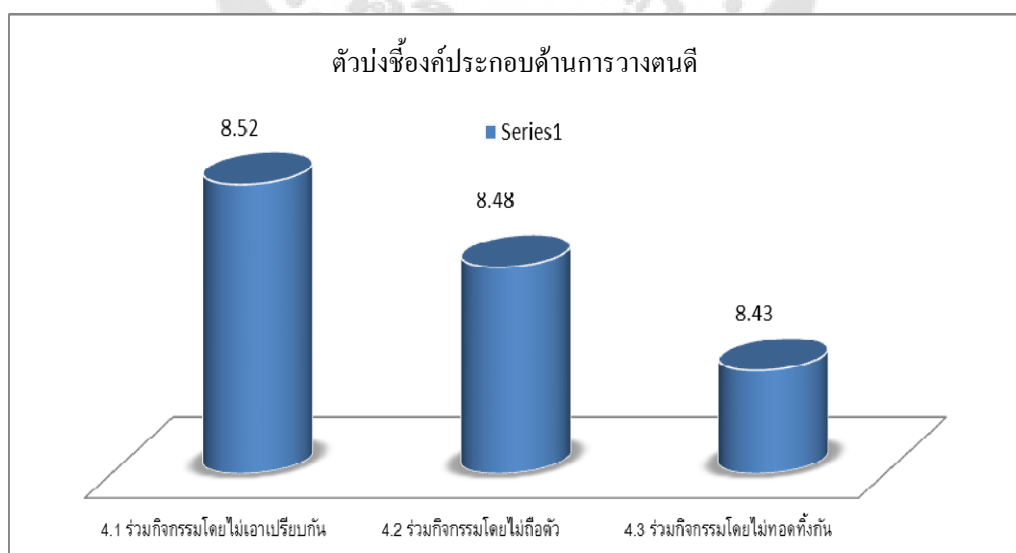
ภาพประกอบ 9 ตัวบ่งชี้คุณลักษณะสัณห์วัตถุสี่ของเด็กปฐมวัย (ด้านการพูดดี)

ในด้านที่ 3) C การประพฤติดี ระดับคะแนนตัวบ่งชี้ 3 ข้อย่อยการ เรียงตามลำดับ ดังนี้ C.2 ทำตนให้เป็นประโยชน์ต่อครู C.1 ทำตนให้เป็นประโยชน์ต่อเพื่อน และ C.3 ทำตนให้เป็นประโยชน์ต่อสังคม ดังแสดงในภาพประกอบ 10

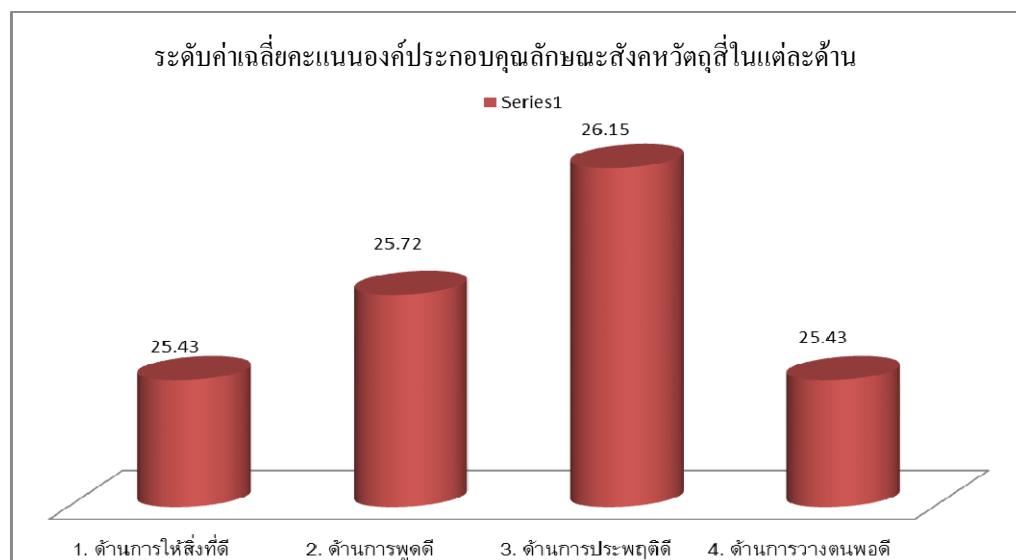
ภาพประกอบ 10 ตัวบ่งชี้คุณลักษณะสังคมของเด็กปฐมวัย (ด้านการประพฤติดี)

ในด้านที่ 4) D การวางตนดี ระดับคะแนนตัวบ่งชี้ 3 ข้อย่อยการ เรียงตามลำดับดังนี้ D.3 ร่วมกิจกรรมโดยไม่ทอดทิ้งกัน D.2 ร่วมกิจกรรมโดยไม่ถือตัว และ D.1 ร่วมกิจกรรมโดยไม่เอาเปรียบกัน ดังแสดงในภาพประกอบ 11

ภาพประกอบ 11 ตัวบ่งชี้คุณลักษณะสังคมของเด็กปฐมวัย (ด้านการวางตนดี)

ระดับค่าเฉลี่ยคะแนนองค์ประกอบคุณลักษณะสังคหวัตถุสี่ จำนวน 4 ด้าน เรียงตามลำดับ ดังนี้ ด้านที่ 1) A การให้สิ่งที่ดี ด้านที่ 4) D การวางตนดี ด้านที่ 2) B การพูดดี และด้านที่ 3) C การประพฤติดี ดังแสดงในภาพประกอบ 12

ภาพประกอบ 12 ระดับค่าเฉลี่ยคะแนนองค์ประกอบคุณลักษณะสังคหวัตถุสี่ในแต่ละด้าน

1.2 ผลการวิเคราะห์ยืนยันองค์ประกอบของแบบประเมินคุณลักษณะสังคหวัตถุสี่ของเด็กปฐมวัย

การวิเคราะห์ในส่วนนี้ผู้วิจัยต้องการศึกษาว่าแบบประเมินคุณลักษณะสังคหวัตถุสี่ประกอบด้วย 4 ด้าน คือ ด้านที่ 1 การให้สิ่งที่ดี ด้านที่ 2 การพูดดี ด้านที่ 3 การประพฤติดีและด้านที่ 4 การวางตนดี และแต่ละด้านสามารถประเมินได้จากตัวบ่งชี้ 3 ตัวบ่งชี้ รวมทั้งหมด 12 ตัวบ่งชี้หรือไม่ โดยแยกการวิเคราะห์เป็น 2 โมเดล คือ ในโมเดลที่ 1 เป็นการวิเคราะห์องค์ประกอบอันดับแรก (First Order Factor Analysis) และโมเดลที่ 2 เป็นการวิเคราะห์องค์ประกอบอันดับที่สอง (Second Order Factor Analysis) ซึ่งเป็นโมเดลการวัดคุณลักษณะสังคหวัตถุสี่ เพื่อเป็นหลักฐานแสดงความเที่ยงตรงเชิงโครงสร้างว่าแบบประเมินคุณลักษณะสังคหวัตถุสี่สามารถประเมินคุณลักษณะ 4 ด้าน คือ ด้านที่ 1 การให้สิ่งที่ดี ด้านที่ 2 การพูดดี ด้านที่ 3 การประพฤติดี และด้านที่ 4 การวางตนดี และประเมินได้จากตัวบ่งชี้ ทั้งหมด 12 ตัวบ่งชี้ โดยใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์วิเคราะห์ โดยพิจารณาจากค่าสถิติความเหมาะสมพอดี (Goodness of Fit Statistics) และเกณฑ์ต่อไปนี้ โมเดลการวัดมีความเหมาะสมพอดีกับข้อมูลเชิงประจักษ์ เมื่อไค-กำลังสอง ($\chi^2_{(df,n)}$) หรือ CMIN ต้องไม่มีนัยสำคัญ ($p > 0.05$) แต่เนื่องจากค่า ไค-กำลังสองมีความไวต่อขนาดของกลุ่มตัวอย่าง ควรพิจารณาค่าสถิติตัวอื่นประกอบ ได้แก่ ค่า ไค-กำลังสองสัมพัทธ์ (CMIN/df : Relative chi-square) ไม่ควรเกิน 3/1 ค่ารากที่สองของความคลาดเคลื่อนกำลังสองเฉลี่ย (RMR: Root Mean

Square Residual) ไม่ควรเกิน 0.05 ค่าดัชนีความเหมาะสมพอดี (GFI : Goodness of Fit Index) ควรมีค่าสูงตั้งแต่ 0.90 ขึ้นไปและค่าดัชนีความเหมาะสมพอดีที่ปรับแก้ (AGFI: Adjusted Goodness of Fit Index) ควรมีค่าสูงตั้งแต่ 0.90 ขึ้นไป ผลการวิเคราะห์มีดังต่อไปนี้

1.2.1 ผลการวิเคราะห์โมเดลที่ 1: การวิเคราะห์หองค์ประกอบอันดับแรก (First Order) การวิเคราะห์โมเดลการวัดคุณลักษณะสังคหวัตถุสี่ อันดับแรกเป็นการทดสอบเพื่อยืนยันว่า

ด้านที่ 1 การให้สิ่งที่ดี สามารถประเมินได้ด้วย 3 ตัวบ่งชี้ คือ ตัวบ่งชี้ที่ 1)ให้สิ่งของที่ควรแบ่งปันกัน ตัวบ่งชี้ที่ 2)ให้ความรักโอบอ้อมอารีต่อกัน และตัวบ่งชี้ที่ 3)ให้ความรู้คอยแนะนำ ตักเตือนกัน

ด้านที่ 2 การพูดดี สามารถประเมินได้ด้วย 3 ตัวบ่งชี้ คือ ตัวบ่งชี้ที่ 1)พูดจาเหมาะสมตามกาลเทศะ ตัวบ่งชี้ที่ 2)พูดด้วยถ้อยคำสุภาพอ่อนหวาน และตัวบ่งชี้ที่ 3)พูดในสิ่งดีที่เป็นประโยชน์

ด้านที่ 3 การประพฤติดี สามารถประเมินได้ด้วย 3 ตัวบ่งชี้ คือ ตัวบ่งชี้ที่ 1)ทำตนให้เป็นประโยชน์ต่อเพื่อน ตัวบ่งชี้ที่ 2)ทำตนให้เป็นประโยชน์ต่อครู และตัวบ่งชี้ที่ 3)ทำตนให้เป็นประโยชน์ต่อสังคม

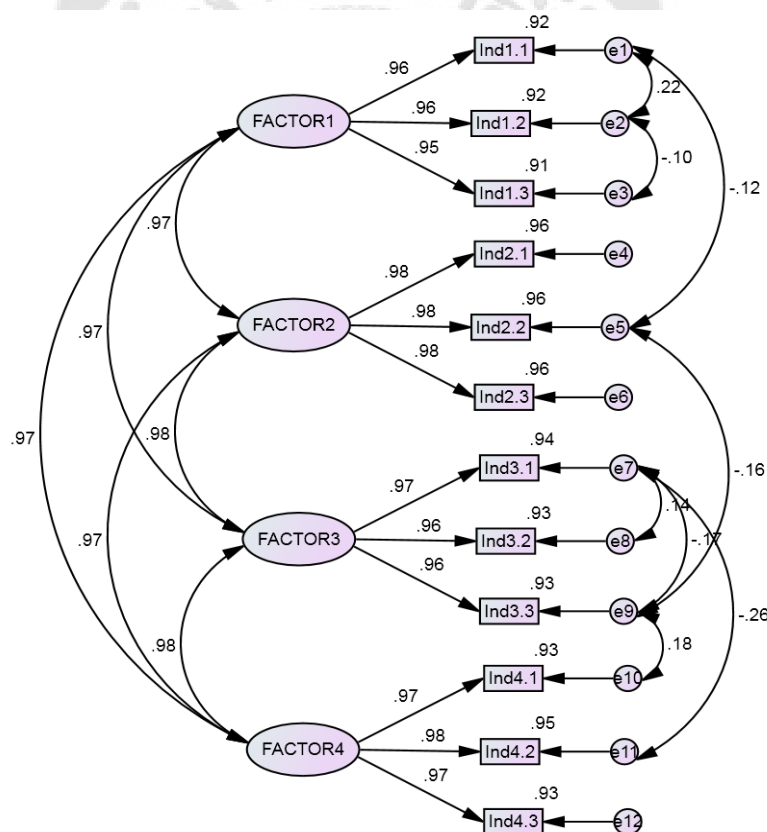
ด้านที่ 4 การวางตนดี สามารถประเมินได้ด้วย 3 ตัวบ่งชี้ คือ ตัวบ่งชี้ที่ 1)ร่วมกิจกรรมโดยไม่เอาเปรียบกัน ตัวบ่งชี้ 2)ร่วมกิจกรรมโดยไม่ถือตัว และตัวบ่งชี้ 3)ร่วมกิจกรรมโดยไม่ทอดทิ้งกัน

โดยพิจารณาจากการทดสอบค่าสถิติความเหมาะสมพอดีได้ค่าไค-กำลังสอง ($\chi^2_{df=48, n=525}$) หรือ CMIN เท่ากับ 131.91 ที่ $p=0.00$ ซึ่งมีค่านัยสำคัญน้อยกว่า 0.05 แสดงว่าโมเดลการวัดคุณลักษณะสังคหวัตถุสี่ ครั้งนี้ไม่เหมาะสมพอดีกับข้อมูลเชิงประจักษ์ อย่างไรก็ตามเมื่อพิจารณาค่า ไค-กำลังสองสัมพัทธ์ CMIN/DF เท่ากับ 2.75 เป็นไปตามเกณฑ์คือไม่เกิน 3/1 ค่ารากที่สองของความคลาดเคลื่อนกำลังสองเฉลี่ย RMR เท่ากับ 0.04 เป็นไปตามเกณฑ์คือไม่เกิน 0.05 ค่าดัชนีความเหมาะสมพอดี GFI เท่ากับ .96 เป็นไปตามเกณฑ์คือ มีค่าสูงตั้งแต่ 0.90 ขึ้นไป และค่าดัชนีความเหมาะสมพอดีที่ปรับแก้ AGFI เท่ากับ .93 เป็นไปตามเกณฑ์คือ มีค่าสูงตั้งแต่ 0.90 ขึ้นไป การที่เป็นเช่นนี้ อาจเนื่องมาจากตัวบ่งชี้บางตัวในแต่ละด้านหรือระหว่างด้านอาจมีความเกี่ยวโยงสัมพันธ์กัน ผู้วิจัยจึงได้ปรับโมเดล โดยพิจารณาจากค่าดัชนีปรับแก้ (Modification Indices) ผลการวิเคราะห์หลังการปรับแก้โมเดล ได้ค่าสถิติวิเคราะห์ดังแสดงในตาราง 8

ตาราง 8 ผลการทดสอบค่าสถิติความเหมาะสมพอดี CMIN CMIN/DF RMR GFI AGFI

Model	NPAR	CMIN	DF	P	CMIN/DF	RMR	GFI	AGFI
Default model	38	54.07	40	.07	1.35	0.02	0.98	0.97
เกณฑ์		P>0.05			3/1	<0.05	>0.90	>0.90

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลตาราง 8 พบว่า หลังการปรับแก้โมเดลแล้วได้ค่าสถิติวิเคราะห์ดังนี้ ค่าไค-กำลังสอง ($\chi^2_{df=40, n=525}$) หรือ CMIN เท่ากับ 54.07 ที่ $p=0.07$ เป็นไปตามเกณฑ์ คือมีค่านัยสำคัญมากกว่า 0.05 และเมื่อพิจารณา ค่าไค-กำลังสองสัมพัทธ์ CMIN/DF เท่ากับ 1.35 เป็นไปตามเกณฑ์คือไม่เกิน 3/1 ค่ารากที่สองของความคลาดเคลื่อนกำลังสองเฉลี่ย RMR เท่ากับ 0.02 เป็นไปตามเกณฑ์คือไม่เกิน 0.05 ค่าดัชนีความเหมาะสมพอดี GFI เท่ากับ 0.98 เป็นไปตามเกณฑ์คือมีค่าสูงตั้งแต่ 0.90 ขึ้นไป และค่าดัชนีความเหมาะสมพอดีที่ปรับแก้ AGFI เท่ากับ 0.97 เป็นไปตามเกณฑ์คือมีค่าสูงตั้งแต่ 0.90 ขึ้นไป แสดงว่าโมเดลการวัดคุณลักษณะสังคหวัตถุส์หลังปรับแก้แล้วมีความเหมาะสมพอดีกับข้อมูลเชิงประจักษ์และหาค่าน้ำหนักองค์ประกอบหรือน้ำหนักการถดถอยมาตรฐาน (SRW :Standardized Regression Weights) เพื่อแสดงค่าความเที่ยงตรงเชิงโครงสร้างในการวัดองค์ประกอบเหล่านั้นและหาค่าสหสัมพันธ์เชิงพหุกำลังสอง (SMC :Squared Multiple Correlations) เพื่อแสดงค่าความเชื่อถือได้ของการประเมินของแต่ละตัวบ่งชี้ ดังแสดงในภาพประกอบ 13 และตาราง 9

ภาพประกอบ 13 การวิเคราะห์องค์ประกอบอันดับแรกเพื่อยืนยันโมเดลการประเมินคุณลักษณะสังคหวัตถุส์ของเด็กปฐมวัย

ตาราง 9 ค่าน้ำหนักการถดถอยมาตรฐาน (SRW) และค่าสหสัมพันธ์เชิงพหุกำลังสอง (SMC)
ของคะแนนตัวบ่งชี้คุณลักษณะสังคมของเด็กรุ่นวัย

สังคมวัตถุ	ตัวบ่งชี้	SRW	SMC	แปลผล
ด้านที่ 1 การให้สิ่งที่ดี	1.1 ให้สิ่งของที่ควรแบ่งปันกัน	0.96	0.92	เพียงตรงสูงและเชื่อถือได้สูง
	1.2 ให้ความรักโอบอ้อมอารีต่อกัน	0.96	0.92	เพียงตรงสูงและเชื่อถือได้สูง
	1.3 ให้ความรู้คอยแนะนำตักเตือนกัน	0.95	0.91	เพียงตรงสูงและเชื่อถือได้สูง
ด้านที่ 2 การพูดดี	2.1 พูดจาเหมาะสมตามกาลเทศะ	0.98	0.96	เพียงตรงสูงและเชื่อถือได้สูง
	2.2 พูดด้วยถ้อยคำสุภาพอ่อนหวาน	0.98	0.96	เพียงตรงสูงและเชื่อถือได้สูง
	2.3 พูดในสิ่งดีที่เป็นประโยชน์	0.98	0.96	เพียงตรงสูงและเชื่อถือได้สูง
ด้านที่ 3 การประพฤติดี	3.1 ทำตนให้เป็นประโยชน์ต่อเพื่อน	0.97	0.94	เพียงตรงสูงและเชื่อถือได้สูง
	3.2 ทำตนให้เป็นประโยชน์ต่อครู	0.96	0.93	เพียงตรงสูงและเชื่อถือได้สูง
	3.3 ทำตนให้เป็นประโยชน์ต่อสังคม	0.96	0.93	เพียงตรงสูงและเชื่อถือได้สูง
ด้านที่ 4 การวางตนดี	4.1 ร่วมกิจกรรมโดยไม่เอาเปรียบกัน	0.97	0.93	เพียงตรงสูงและเชื่อถือได้สูง
	4.2 ร่วมกิจกรรมโดยไม่ถือตัว	0.98	0.95	เพียงตรงสูงและเชื่อถือได้สูง
	4.3 ร่วมกิจกรรมโดยไม่ทอดทิ้งกัน	0.97	0.93	เพียงตรงสูงและเชื่อถือได้สูง

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลตาราง 9 พบว่า หลังการปรับแก้โมเดลแล้วมีหลักฐานแสดงว่า ด้านที่ 1 การให้สิ่งที่ดี สามารถประเมินได้ด้วย 3 ตัวบ่งชี้ คือ ตัวบ่งชี้ที่ 1)ให้สิ่งของที่ควรแบ่งปันกัน ตัวบ่งชี้ที่ 2)ให้ความรักโอบอ้อมอารีต่อกัน และตัวบ่งชี้ 3)ให้ความรู้คอยแนะนำตักเตือนกัน ได้อย่างเพียงตรงสูง เท่ากับ 0.96,0.96 และ 0.95 และเชื่อถือได้สูงเท่ากับ 0.92,0.92 และ 0.91 ตามลำดับ ด้านที่ 2 การพูดดี สามารถประเมินได้ ด้วย 3 ตัวบ่งชี้ คือ ตัวบ่งชี้ที่ 1)พูดจาเหมาะสมตามกาลเทศะ ตัวบ่งชี้ที่ 2)พูดด้วยถ้อยคำสุภาพอ่อนหวาน และตัวบ่งชี้ที่ 3)พูดในสิ่งดีที่เป็นประโยชน์ ได้อย่างเพียงตรงสูง เท่ากับ 0.98,0.98 และ 0.98 และเชื่อถือได้สูงเท่ากับ 0.96,0.96 และ 0.96 ตามลำดับ ด้านที่ 3 การประพฤติดี สามารถประเมินได้ด้วย 3 ตัวบ่งชี้ คือ ตัวบ่งชี้ที่ 1)ทำตนให้เป็นประโยชน์ต่อเพื่อน ตัวบ่งชี้ที่ 2)ทำตนให้เป็นประโยชน์ต่อครู และตัวบ่งชี้ที่ 3)ทำตนให้เป็นประโยชน์ต่อสังคม ได้อย่างเพียงตรงสูง เท่ากับ 0.97,0.96 และ 0.96 เชื่อถือได้สูงเท่ากับ 0.94,0.93 และ 0.93 เรียงตามลำดับและด้านที่ 4 การวางตนดี สามารถประเมินได้ด้วย 3 ตัวบ่งชี้ คือ ตัวบ่งชี้ที่ 1)ร่วมกิจกรรมโดยไม่เอาเปรียบกัน ตัวบ่งชี้ที่ 2)ร่วมกิจกรรมโดยไม่ถือตัว และตัวบ่งชี้ที่ 3)ร่วมกิจกรรมโดยไม่ทอดทิ้งกัน ได้อย่างเพียงตรงสูง เท่ากับ 0.97,0.98 และ 0.97 และเชื่อถือได้สูง เท่ากับ 0.93,0.95 และ 0.93 ตามลำดับ

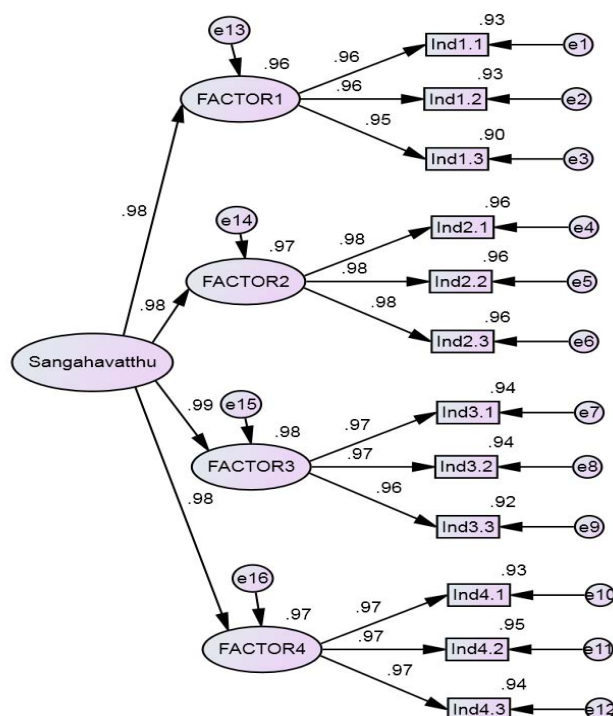
1.2.2 ผลการวิเคราะห์ โมเดลที่ 2: การวิเคราะห์องค์ประกอบอันดับที่สอง (Second Order) การวิเคราะห์โมเดลการวัดคุณลักษณะสังคหวัตถุส์อันดับที่สอง เป็นการทดสอบเพื่อแสดงหลักฐานความเที่ยงตรงเชิงโครงสร้างว่าแบบประเมินคุณลักษณะสังคหวัตถุส์สามารถประเมินคุณลักษณะ 4 ด้านคือ ด้านที่ 1 การให้สิ่งที่ดี ด้านที่ 2 การพูดดี ด้านที่ 3 การประพฤติดี และด้านที่ 4 การวางตนดี และในแต่ละคุณลักษณะด้วยตัวบ่งชี้ 3 ตัวบ่งชี้ รวมทั้งหมด 12 ตัวบ่งชี้

ผลการทดสอบโมเดลการวัดคุณลักษณะสังคหวัตถุส์เพื่อยืนยันว่า ด้านที่ 1 การให้สิ่งที่ดี สามารถประเมินได้ด้วย 3 ตัวบ่งชี้ คือ ตัวบ่งชี้ที่ 1)ให้สิ่งของที่ควรแบ่งปันกัน ตัวบ่งชี้ที่ 2)ให้ความรักโอบอ้อมอารีต่อกัน และตัวบ่งชี้ที่ 3)ให้ความรู้คอยแนะนำตักเตือนกัน ด้านที่ 2 การพูดดี สามารถประเมินได้ด้วย 3 ตัวบ่งชี้ คือ ตัวบ่งชี้ที่ 1)พูดจาเหมาะสมตามกาลเทศะ ตัวบ่งชี้ที่ 2)พูดด้วยถ้อยคำสุภาพอ่อนหวาน และตัวบ่งชี้ที่ 3)พูดในสิ่งดีที่เป็นประโยชน์ ด้านที่ 3 การประพฤติดี สามารถประเมินได้ด้วย 3 ตัวบ่งชี้ คือ ตัวบ่งชี้ที่ 1)ทำตนให้เป็นประโยชน์ต่อเพื่อน ตัวบ่งชี้ที่ 2)ทำตนให้เป็นประโยชน์ต่อครู และตัวบ่งชี้ที่ 3)ทำตนให้เป็นประโยชน์ต่อสังคม และด้านที่ 4 การวางตนดี สามารถประเมินได้ด้วย 3 ตัวบ่งชี้ คือ ตัวบ่งชี้ที่ 1)ร่วมกิจกรรมโดยไม่เอาเปรียบกัน ตัวบ่งชี้ที่ 2) ร่วมกิจกรรมโดยไม่ถือตัว และตัวบ่งชี้ที่ 3)ร่วมกิจกรรมโดยไม่ทอดทิ้งกัน โดยพิจารณาจากการทดสอบค่าสถิติความเหมาะสมพอดีได้ค่าไค-กำลังสอง ($\chi^2_{df=50, n=525}$) หรือ CMIN เท่ากับ 133.40 ที่ $p=0.00$ ซึ่งมีค่านัยสำคัญน้อยกว่า 0.05 แสดงว่าโมเดลการวัดคุณลักษณะสังคหวัตถุส์ ครั้งนี้ไม่เหมาะสมพอดีกับข้อมูลเชิงประจักษ์ อย่างไรก็ตามเมื่อพิจารณา ค่า ไค-กำลังสองสัมพัทธ์ CMIN/DF เท่ากับ 2.67 เป็นไปตามเกณฑ์ คือไม่เกิน 3/1 ค่ารากที่สองของความคลาดเคลื่อนกำลังสองเฉลี่ย RMR เท่ากับ 0.04 เป็นไปตามเกณฑ์ คือไม่เกิน 0.05 ค่าดัชนีความเหมาะสมพอดี GFI เท่ากับ .96 เป็นไปตามเกณฑ์คือมีค่าสูง ตั้งแต่ 0.90 ขึ้นไป และค่าดัชนีความเหมาะสมพอดีที่ปรับแก้ AGFI เท่ากับ .94 เป็นไปตามเกณฑ์ คือ มีค่าสูงตั้งแต่ 0.90 ขึ้นไป การที่เป็นเช่นนี้ อาจเนื่องมาจากตัวบ่งชี้บางตัวในแต่ละด้านหรือระหว่างด้านอาจมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน ผู้วิจัยจึงได้ปรับโมเดล โดยพิจารณาจากค่าดัชนีปรับแก้ (Modification Indices) ผลการวิเคราะห์หลังการปรับแก้โมเดลได้ค่าสถิติวิเคราะห์ดังแสดงในตาราง 10

ตาราง 10 ผลการทดสอบค่าสถิติความเหมาะสมพอดี CMIN CMIN/DF RMR GFI AGFI

Model	NPAR	CMIN	DF	P	CMIN/DF	RMR	GFI	AGFI
Default model	39	51.07	39	0.09	1.31	0.02	0.98	0.97
เกณฑ์		P>0.05			3/1	<0.05	>0.90	>0.90

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลตาราง 10 พบว่า หลังการปรับแก้โมเดลแล้วได้ค่าสถิติวิเคราะห์ ดังนี้ ค่าไค-กำลังสอง ($\chi^2_{df=39, n=525}$) หรือ CMIN เท่ากับ 51.07 ที่ $p=0.09$ เป็นไปตามเกณฑ์ คือ มีค่านัยสำคัญมากกว่า 0.05 และเมื่อพิจารณา ค่า ไค-กำลังสองสัมพัทธ์ CMIN/DF เท่ากับ 1.31 เป็นไปตามเกณฑ์ คือไม่เกิน 3/1 ค่ารากที่สองของความคลาดเคลื่อนกำลังสองเฉลี่ย RMR เท่ากับ 0.02 เป็นไปตามเกณฑ์คือไม่เกิน 0.05 ค่าดัชนีความเหมาะสมพอดี GFI เท่ากับ 0.98 เป็นไปตามเกณฑ์ คือมีค่าสูงตั้งแต่ 0.90 ขึ้นไป และค่าดัชนีความเหมาะสมพอดีที่ปรับแก้ AGFI เท่ากับ 0.97 เป็นไปตามเกณฑ์คือมีค่าสูงตั้งแต่ 0.90 ขึ้นไป แสดงว่าโมเดลการวัดคุณลักษณะสังคหวัตถุสี่หลังปรับแก้แล้วมีความเหมาะสมพอดีกับข้อมูลเชิงประจักษ์และหาค่าน้ำหนักองค์ประกอบหรือน้ำหนักการถดถอยมาตรฐาน (SRW :Standardized Regression Weights) เพื่อแสดงค่าความเที่ยงตรงเชิงโครงสร้างในการวัดองค์ประกอบเหล่านั้นและหาค่าสหสัมพันธ์เชิงพหุกำลังสอง(SMC :Squared Multiple Correlations) เพื่อแสดงค่าความเชื่อถือได้ของการวัดของแต่ละตัวบ่งชี้ ดังแสดงในภาพประกอบ 14 และ ตาราง 11

ภาพประกอบ 14 การวิเคราะห์องค์ประกอบอันดับที่สองเพื่อยืนยันโมเดลการวัดคุณลักษณะสังคหวัตถุสี่ของเด็กปฐมวัย

ตาราง 11 ค่าน้ำหนักการถดถอยมาตรฐาน (SRW) และค่าสหสัมพันธ์เชิงพหุกำลังสอง (SMC) ของคะแนนตัวบ่งชี้คุณลักษณะสังคมของเด็กปฐมวัย

สังคม	องค์ประกอบ/ตัวบ่งชี้	SRW	SMC	แปลผล
คุณลักษณะ	ด้านที่ 1 การให้สิ่งที่ดี	0.98	0.97	เพียงตรงสูงและเชื่อถือได้สูง
ตัวบ่งชี้	1.1 ให้สิ่งของที่ควรแบ่งปันกัน	0.96	0.92	เพียงตรงสูงและเชื่อถือได้สูง
ตัวบ่งชี้	1.2 ให้ความรักโอบอ้อมอารีต่อกัน	0.96	0.92	เพียงตรงสูงและเชื่อถือได้สูง
ตัวบ่งชี้	1.3 ให้ความรู้คอยแนะนำตักเตือนกัน	0.95	0.91	เพียงตรงสูงและเชื่อถือได้สูง
คุณลักษณะ	ด้านที่ 2 การพูดดี	0.98	0.97	เพียงตรงสูงและเชื่อถือได้สูง
ตัวบ่งชี้	2.1 พูดจาเหมาะสมตามกาลเทศะ	0.98	0.96	เพียงตรงสูงและเชื่อถือได้สูง
ตัวบ่งชี้	2.2 พูดด้วยถ้อยคำสุภาพอ่อนหวาน	0.98	0.96	เพียงตรงสูงและเชื่อถือได้สูง
ตัวบ่งชี้	2.3 พูดในสิ่งที่ดีที่เป็นประโยชน์	0.98	0.96	เพียงตรงสูงและเชื่อถือได้สูง
คุณลักษณะ	ด้านที่ 3 การประพฤติดี	0.99	0.99	เพียงตรงสูงและเชื่อถือได้สูง
ตัวบ่งชี้	3.1 ทำตนให้เป็นประโยชน์ต่อเพื่อน	0.97	0.94	เพียงตรงสูงและเชื่อถือได้สูง
ตัวบ่งชี้	3.2 ทำตนให้เป็นประโยชน์ต่อครู	0.96	0.93	เพียงตรงสูงและเชื่อถือได้สูง
ตัวบ่งชี้	3.3 ทำตนให้เป็นประโยชน์ต่อสังคม	0.96	0.93	เพียงตรงสูงและเชื่อถือได้สูง
คุณลักษณะ	ด้านที่ 4 การวางตนพอดี	0.99	0.97	เพียงตรงสูงและเชื่อถือได้สูง
ตัวบ่งชี้	4.1 ร่วมกิจกรรมโดยไม่เอาเปรียบกัน	0.97	0.93	เพียงตรงสูงและเชื่อถือได้สูง
ตัวบ่งชี้	4.2 ร่วมกิจกรรมโดยไม่ถือตัว	0.98	0.95	เพียงตรงสูงและเชื่อถือได้สูง
ตัวบ่งชี้	4.3 ร่วมกิจกรรมโดยไม่ทอดทิ้งกัน	0.97	0.93	เพียงตรงสูงและเชื่อถือได้สูง

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลตาราง 11 พบว่า หลังการปรับแก้โมเดลแล้ว มีหลักฐานแสดงว่าคุณลักษณะสังคมของเด็กปฐมวัย ประกอบด้วย 4 ด้าน ได้แก่ ด้านที่ 1 การให้สิ่งที่ดี ด้านที่ 2 การพูดดี ด้านที่ 3 การประพฤติดี และด้านที่ 4 การวางตนดี ได้อย่างเพียงตรงสูงเท่ากับ 0.98, 0.98, 0.99 และ 0.99 และเชื่อถือได้สูงเท่ากับ 0.97, 0.99, 0.97 และ 0.97 ตามลำดับ โดยด้านที่ 1 การให้สิ่งที่ดี สามารถประเมินได้ด้วย 3 ตัวบ่งชี้ คือ ตัวบ่งชี้ที่ 1) ให้สิ่งของที่ควรแบ่งปันกัน ตัวบ่งชี้ที่ 2) ให้ความรักโอบอ้อมอารีต่อกัน และตัวบ่งชี้ที่ 3) ให้ความรู้คอยแนะนำตักเตือนกัน ได้อย่างเพียงตรงสูง เท่ากับ 0.96, 0.96 และ 0.95 และเชื่อถือได้สูงเท่ากับ 0.92, 0.92 และ 0.91 ตามลำดับ ด้านที่ 2 การพูดดี สามารถประเมินได้ด้วย 3 ตัวบ่งชี้ คือ ตัวบ่งชี้ที่ 1) พูดจาเหมาะสมตามกาลเทศะ ตัวบ่งชี้ที่ 2) พูดด้วยถ้อยคำสุภาพอ่อนหวาน และตัวบ่งชี้ที่ 3) พูดในสิ่งที่ดีที่เป็นประโยชน์ ได้อย่างเพียงตรงสูง เท่ากับ 0.98, 0.98 และ 0.98 และเชื่อถือได้สูงเท่ากับ 0.96, 0.96 และ 0.96 ตามลำดับ ด้านที่ 3 การประพฤติดี สามารถประเมินได้ด้วย 3 ตัวบ่งชี้ คือ ตัวบ่งชี้ที่ 1) ทำตนให้เป็นประโยชน์ต่อเพื่อน ตัวบ่งชี้ที่ 2) ทำตนให้เป็นประโยชน์ต่อครู และตัวบ่งชี้ที่ 3) ทำตน

ให้เป็นประโยชน์ต่อสังคมได้อย่างเที่ยงตรงสูง เท่ากับ 0.97, 0.96 และ 0.96 และเชื่อถือได้สูงเท่ากับ 0.94, 0.93 และ 0.93 ตามลำดับ และด้านที่ 4 การวางตนพอดี สามารถประเมินได้ด้วย 3 ตัวบ่งชี้ คือ ตัวบ่งชี้ที่ 1) รวมกิจกรรมโดยไม่เอาเปรียบกัน ตัวบ่งชี้ที่ 2) รวมกิจกรรมโดยไม่ถือตัว และตัวบ่งชี้ที่ 3) รวมกิจกรรมโดยไม่ทอดทิ้งกัน ได้อย่างเที่ยงตรงสูง เท่ากับ 0.97, 0.98 และ 0.97 และเชื่อถือได้สูง เท่ากับ 0.93, 0.95 และ 0.93 ตามลำดับ

ระยะที่ 2 ผลการสร้างรูปแบบการจัดการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะสังคมที่ดีของเด็กปฐมวัย

2. ผู้วิจัยได้ผลการศึกษาคูณลักษณะสังคมที่ดีชัดเจนแล้วจึงดำเนินการสร้างรูปแบบการจัดการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะสังคมที่ดีของเด็กปฐมวัย โดยมีขั้นตอนดังต่อไปนี้

2.1 เมื่อได้คุณลักษณะสังคมที่ดีของเด็กปฐมวัย จากการศึกษาคุณลักษณะสังคมที่ดี ที่ผู้วิจัยไปเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างที่เป็นเด็กปฐมวัยระดับชั้นอนุบาลปีที่ 2 และนำมาวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน พบว่าคุณลักษณะสังคมที่ดี องค์ประกอบด้านที่ 1 การให้สิ่งที่ดี องค์ประกอบด้านที่ 2 การพูดดี องค์ประกอบด้านที่ 3 การประพฤติดีและองค์ประกอบด้านที่ 4 การวางตนดี จากนั้นผู้วิจัยจึงศึกษาแนวคิด ทฤษฎี เอกสาร ตำรา งานวิจัยการประมวลผลการสัมภาษณ์ที่ผู้ทรงคุณและผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับคุณลักษณะสังคมที่ดี เพื่อเป็นแนวทางในการสร้างรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ KID-D

2.2 ผู้วิจัยสร้างรูปแบบการจัดการเรียนรู้จากการศึกษาแนวคิดและทฤษฎีพื้นฐานที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของโคลเบอร์ก ทฤษฎีการเรียนรู้ทางปัญญาเชิงสังคมของแบนดูรา และทฤษฎีการเรียนรู้เชิงสังคมของวิกทอทสกี และทฤษฎีการวางเงื่อนไขการกระทำของสกินเนอร์พร้อมศึกษาวิเคราะห์แนวคิดที่เกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้ ได้แก่ แนวคิดหลักการสอนของพระพุทธเจ้า แนวคิดการเรียนรู้การทำงานกลุ่มแบบกัลยาณมิตร และแนวคิดการพัฒนาทางด้านจิตพิสัย เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.3 ผู้วิจัยศึกษาวิธีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อกำหนดเป็นแนวทางในการจัดกิจกรรม ในแผนการจัดการเรียนรู้และเทคนิควิธีการอื่นๆ ในการเสริมสร้างคุณลักษณะสังคมที่ดี เพื่อให้ได้รูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ KID-D ซึ่งคำว่า “KID-D” มาจากขั้นตอน 4 ขั้นตอน ของรูปแบบการจัดการเรียนรู้ ประกอบด้วย ขั้นตอนการเรียนรู้ (Knowledge: K) ขั้นปฏิสัมพันธ์ (Interaction: I) ขั้นปฏิบัติงานร่วมกัน (Doing together: D) ขั้นแสดงผลงานสะท้อนการเรียนรู้ (Display: D) ใช้ระยะเวลา รวมทั้งสิ้น 8 สัปดาห์ 32 ครั้ง โดยมีรายละเอียดของขั้นตอนการจัดการเรียนรู้ดังนี้ การวิเคราะห์ตอนนี้ผู้วิจัยได้นำเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเสริมสร้างคุณลักษณะสังคมที่ดี การใช้รูปแบบ วิธีการ ที่นำมาใช้ในการจัดการเรียนรู้ มาวิเคราะห์ประเด็นสำคัญในการเสริมสร้างคุณลักษณะสังคมที่ดีที่นำมาใช้ในงานวิจัย

2.4 ตรวจรูปแบบการจัดการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะสังคหวัตถุสึ โดยเสนอผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 5 คน พิจารณาตรวจสอบความถูกต้องและความสอดคล้องด้านเนื้อหา แนวคิด ทฤษฎี ความเหมาะสม ของกิจกรรมและการประเมินผล การวิเคราะห์จากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญผู้วิจัยได้ทำการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ ด้านการศึกษาปฐมวัย คัดเลือกผู้เชี่ยวชาญ โดยแบ่งเป็น ผู้เชี่ยวชาญด้านพุทธศาสนา 3 รูป และด้านจิตวิทยาทางการศึกษา 1 คน และด้านการศึกษาปฐมวัย 2 คน เพื่อสร้างเป็นกรอบแนวคิดเพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะสังคหวัตถุสึ การสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญในการเสริมสร้างคุณลักษณะสังคหวัตถุสึของเด็กปฐมวัย ครั้งนี้ผู้วิจัยได้ใช้แบบสัมภาษณ์เป็นเครื่องมือที่ใช้ประกอบเก็บรวบรวมข้อมูล โดยการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ เป็นแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structured interview) (ชาย โพธิ์สิตา. 2548: 257-303) ผู้วิจัยดำเนินการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญในประเด็น ดังต่อไปนี้ 1) หลักธรรมที่ควรนำมาจัดการเรียนรู้สำหรับเด็กปฐมวัย 2) คุณลักษณะตามหลักธรรมสังคหวัตถุสึ 3) วิธีการพัฒนาและเสริมสร้างเด็กปฐมวัยให้มีคุณลักษณะสังคหวัตถุสึ 4) เนื้อหาและกิจกรรมที่มีความเหมาะสมในการสอนให้เด็กเกิดคุณลักษณะสังคหวัตถุสึ 5) วิธีการประเมินคุณลักษณะสังคหวัตถุสึที่เหมาะสมกับเด็กปฐมวัย ผลการสัมภาษณ์เกี่ยวกับคุณลักษณะสังคหวัตถุสึ ดังกล่าวสรุปได้ว่า คุณลักษณะสังคหวัตถุสึ ประกอบด้วย ด้านการให้สิ่งที่ดี ด้านการพูดดี ด้านการประพฤติดีและด้านการวางตนดี และนำข้อมูลที่ได้มาจัดการสนทนากลุ่ม (Focus Group) ครูปฐมวัยในโรงเรียนสังกัดสำนักงานการศึกษากรุงเทพมหานคร จำนวน 12 คน เพื่อให้ได้ข้อมูลพฤติกรรมของเด็กปฐมวัยเกี่ยวกับคุณลักษณะสังคหวัตถุสึ ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ศึกษามาประมวลเป็นคุณลักษณะที่เหมาะสมในระดับเด็กปฐมวัยมากที่สุด ได้แก่ ด้านการให้สิ่งที่ดี ด้านการพูดดี ด้านการประพฤติดี และด้านการวางตนดี และทำการสนทนากลุ่มย่อยครูปฐมวัยในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับคุณลักษณะสังคหวัตถุสึในเด็กปฐมวัย ดังนี้ ด้านการให้สิ่งที่ดี มี 3 ตัวบ่งชี้ ได้แก่ ให้สิ่งของที่ควรแบ่งปันกัน ให้ความรักโอบอ้อมอารีต่อกัน และให้ความรู้คอยแนะนำตักเตือนกัน ด้านการพูดดี มี 3 ตัวบ่งชี้ ได้แก่ พูดจาเหมาะสมถูกต้องตามกาลเทศะ พูดด้วยถ้อยคำสุภาพอ่อนหวาน และพูดในสิ่งดีที่เป็นประโยชน์ ด้านการประพฤติดี มี 3 ตัวบ่งชี้ ได้แก่ ทำตนให้เป็นประโยชน์ต่อเพื่อน ทำตนให้เป็นประโยชน์ต่อครู และทำตนให้เป็นประโยชน์ต่อสังคม ด้านการวางตนดี มี 3 ตัวบ่งชี้ ได้แก่ ร่วมกิจกรรมโดยไม่เอาเปรียบกัน ร่วมกิจกรรมโดยไม่ถือตัว และร่วมกิจกรรมโดยไม่ทอดทิ้งกัน ผู้วิจัยดำเนินศึกษาสังเกตพฤติกรรมเด็กปฐมวัยในสภาพจริง 2 สัปดาห์ เพื่อสร้างข้อรายการที่เกี่ยวกับคุณลักษณะสังคหวัตถุสึ ตามนิยามเชิงปฏิบัติการเพื่อประเมินคุณลักษณะสังคหวัตถุสึ ตามคุณลักษณะที่ดี 4 ด้าน คือ ด้านการให้สิ่งที่ดี ด้านการพูดดี ด้านการประพฤติดี และด้านการวางตนดี จากนั้นนำข้อมูลจากการสนทนากลุ่มครูปฐมวัย ซึ่งเป็นข้อมูลพฤติกรรมที่เด็กแสดงว่ามีคุณลักษณะสังคหวัตถุสึ เพื่อนำไปสร้างแบบประเมินคุณลักษณะสังคหวัตถุสึของเด็กปฐมวัย ทั้ง 4 ด้าน ซึ่งแต่ละด้าน ประกอบด้วย 3 ตัวบ่งชี้ รวมทั้งหมด 12 ตัวบ่งชี้ แต่ละตัวบ่งชี้ ประกอบด้วย ข้อความบ่งชี้ คุณลักษณะ 6 ข้อรายการ รวมจำนวนข้อความบ่งชี้คุณลักษณะ 72 ข้อรายการ โดยข้อรายการประเมินเป็นแบบมาตราประเมินค่า (Rating Scale) มี 5 ระดับ โดยมีคะแนนแตกต่างกันตั้งแต่ 1-5 ตามลำดับตามแบบของลิเคิร์ท (Likert) ดังนี้ คะแนน

1 หมายถึง เมื่อเด็กปฐมวัยไม่แสดงออกเลย คะแนน 2 หมายถึง เมื่อเด็กปฐมวัยแสดงออกได้โดยให้ผู้อื่นบอกเป็นส่วนใหญ่ คะแนน 3 หมายถึง เมื่อเด็กปฐมวัยแสดงออกได้ด้วยตนเองเป็นบางครั้งและบางครั้งต้องให้ผู้อื่นบอก คะแนน 4 หมายถึง เมื่อเด็กปฐมวัยแสดงออกได้ด้วยตนเองเป็นส่วนใหญ่ คะแนน 5 หมายถึง เมื่อเด็กปฐมวัยแสดงออกได้ด้วยตนเองทุกครั้งนำมาสร้างคู่มือและแบบประเมินคุณลักษณะสังคมของเด็กปฐมวัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยศึกษาการจัดกิจกรรมการจัดการเรียนรู้สำหรับเด็กปฐมวัย ได้แก่ กิจกรรมการเล่นิทาน กิจกรรมเล่นบทบาทสมมติ กิจกรรมสถานการณ์จำลอง กิจกรรมการใช้กรณีตัวอย่าง กิจกรรมสร้างสรรค์ และกิจกรรมการใช้คำถาม เป็นเทคนิคการเสริมสร้างคุณลักษณะสังคมของเด็กปฐมวัยเพื่อนำมาสร้างรูปแบบการจัดการเรียนรู้ในการเสริมสร้างคุณลักษณะสังคมของเด็กปฐมวัยและผู้วิจัยสร้างรูปแบบการจัดการเรียนรู้สำหรับเสริมสร้างคุณลักษณะสังคมของเด็กปฐมวัยจากการศึกษาทฤษฎีประวัติศาสตร์สังคมของวิกทอร์สกี ทฤษฎีการเรียนรู้ทางปัญญาเชิงสังคมของแบนดูรา ทฤษฎีพัฒนาทางจริยธรรมของโคลเบอร์ก ทฤษฎีการวางแผนโครงการของสกินเนอร์ แนวคิดหลักการสอนของพระพุทธเจ้า แนวคิดการทำงานกลุ่มแบบกัลยาณมิตร แนวคิดการพัฒนาทางด้านจิตพิสัยของบลูมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับองค์ประกอบของคุณลักษณะสังคมของเด็กปฐมวัย สรุปเป็นหลักการในการพัฒนาคุณลักษณะสังคมของเด็กปฐมวัย 5 หลักการ ได้แก่ หลักการเรียนรู้จากตัวแบบ หลักการปรับมโนทัศน์ เสริมสร้างค่านิยม หลักการลงมือกระทำปฏิบัติร่วมกัน หลักการประเมินค่า และหลักการสนับสนุนพฤติกรรมทางสังคมเชิงบวก แล้วจึงนำหลักการดังกล่าว มาสร้างเป็นรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ KID-D เพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะสังคมของเด็กปฐมวัย มี 4 ขั้นตอน ดังนี้ ขั้นที่ 1 กระตุ้นความรู้ (Knowledge : K) เป็นขั้นตอนเริ่มต้นเข้าสู่เนื้อหาที่เรียนรู้ กระตุ้นการเรียนรู้ผ่านตัวแบบที่กำหนด ซึ่งตัวแบบนั้นต้องเป็นตัวแบบที่แสดงออกถึงพฤติกรรมสังคมที่เหมาะสมกับวัยของเด็ก มีความน่าสนใจ จูงใจให้เด็กชื่นชอบได้ เสนอตัวแบบผ่านกิจกรรมหลากหลาย เช่น กิจกรรมเล่านิทานคุณธรรม ฯ เสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้จากการสังเกตตัวแบบที่ดี จดจำ จูงใจให้เด็กแสดงพฤติกรรมเหมือนกับตัวแบบ ขั้นที่ 2 ปฏิสัมพันธ์ (Interaction : I) เป็นขั้นตอนที่เด็กได้ระดมความคิด แลกเปลี่ยนเรียนรู้กันเกี่ยวกับประสบการณ์ที่ได้รับจากตัวแบบ เปรียบเทียบวิเคราะห์พฤติกรรมของตัวแบบที่ดีและไม่ดี ทำให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันนำไปสู่การปรับมโนทัศน์เพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติตนตามสถานการณ์ที่เผชิญอยู่ กระตุ้นให้เด็กร่วมคิดวิธีการต่าง ๆ เน้นปฏิสัมพันธ์กับเนื้อหาเป็นสำคัญ ขั้นที่ 3 ปฏิบัติงานร่วมกัน (Doing together : D) ขั้นตอนที่เด็กนำประสบการณ์ที่ได้รับจากขั้นการกระตุ้นความรู้และขั้นการปฏิสัมพันธ์ มาใช้ในขั้นการปฏิบัติงานร่วมกัน เป็นการลงมือทำกิจกรรมปฏิบัติจริงร่วมกันและมีการปฏิสัมพันธ์กันภายในกลุ่มเล็ก ๆ 4-5 คน เพื่อการวางแผนและลงมือปฏิบัติงานให้บรรลุประสบความสำเร็จตามเป้าหมายที่กำหนดร่วมกัน ขั้นที่ 4 ขึ้นแสดงผลงานสะท้อนการเรียนรู้ (Display : D) เป็นขั้นตอนที่เด็กแต่ละกลุ่มได้สรุปผลงานการปฏิบัติงานร่วมกันพร้อมสะท้อนผลงานการเรียนรู้เพื่อนำไปสู่การประเมินค่าของประสบการณ์ที่ได้รับจากการปฏิบัติงานร่วมกันและปรับมโนทัศน์ในการปฏิบัติตน สนับสนุนพฤติกรรมทางบวกเพื่อเป็นการ

เสริมแรงให้เด็กแสดงพฤติกรรมปฏิบัติตามหลักสังคหวัตถุสได้และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ใน ชีวิตประจำวันในการทำงานและการอยู่ร่วมกันกับผู้อื่นในสังคมได้

ดังนั้นรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ KID-D เป็นกระบวนการที่เสริมสร้างคุณลักษณะ สังคหวัตถุสให้เกิดขึ้นภายในตัวผู้เรียน โดยผ่านทางประสบการณ์ทั้งทางตรงและทางอ้อมด้วยการ กระทำ การสังเกต การเลียนแบบ การร่วมมือและการเรียนรู้เป็นกลุ่มย่อย ซึ่งจะช่วยให้เด็กมี ปฏิสัมพันธ์กันและสามารถทำงานร่วมกันกับผู้อื่น ยอมรับความคิดเห็นของผู้อื่นอันจะนำไปสู่การ เสริมสร้างคุณลักษณะสังคหวัตถุสของเด็กปฐมวัย แนวคิดการทำงานแบบกัลยาณมิตร เป็นการ เรียนรู้การทำงานแบบร่วมมือแบบกลุ่มย่อย โดยมีสมาชิกกลุ่มที่มีความสามารถแตกต่างกัน ประมาณ 3-5 คน ช่วยกันเรียนรู้เพื่อให้สู่เป้าหมายของกลุ่มด้วยการทำกิจกรรมร่วมกันพึงพาอาศัย ปรีกษาหารือ ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน การมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและกระบวนกลุ่มซึ่งส่งผล โดยตรงต่อการเรียนรู้และปรับพฤติกรรมเพื่อให้เกิดการยอมรับจากกลุ่ม กล่าวคือ ช่วยให้ผู้เรียน มีปฏิสัมพันธ์ทางร่างกาย จิตใจ-อารมณ์ สังคม และสติปัญญา ทำให้สมาชิกสามารถปฏิบัติตามให้ เป็นไปตามความต้องการของกลุ่ม มีพฤติกรรมอันพึงประสงค์ ทำงานร่วมกับผู้อื่นอย่างสนุกสนาน และมีชีวิตชีวาจะก่อให้เกิดความสัมพันธ์และความรู้สึกที่ดีต่อกัน อีกทั้งยังช่วยปลูกฝังความรู้ความ เข้าใจซึ่งเกิดจากการได้ปฏิบัติจริง ทำให้ได้ผลงานที่มีประสิทธิภาพ อันเกิดจากการเรียนรู้ร่วมกัน

5. ตรวจสอบความเหมาะสมของรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ KID-D เพื่อเสริมสร้าง คุณลักษณะสังคหวัตถุสของเด็กปฐมวัย คู่มือประกอบการใช้รูปแบบและแผนการจัดการเรียนรู้แบบ KID-D ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นเสนอผู้เชี่ยวชาญ 5 คน พิจารณาตรวจสอบความถูกต้องและความเหมาะสม ทั้งในด้านเนื้อหา แนวคิด ทฤษฎี การจัดการเรียนรู้ ซึ่งได้ผลการพิจารณา ดังปรากฏในตาราง 10

ตาราง 12 แสดงค่าเฉลี่ยและเบี่ยงเบนมาตรฐานของคะแนนการประเมินรูปแบบการจัดการเรียนรู้ แบบ KID-D และเอกสารการใช้รูปแบบโดยผู้เชี่ยวชาญ

ประเด็นการพิจารณา	M	SD	ระดับความเหมาะสม
1. การอธิบายความเป็นมาของรูปแบบการจัดการเรียนรู้	5.00	0.00	มากที่สุด
2. แนวคิด ทฤษฎีพื้นฐานที่นำไปสู่การกำหนดกรอบ ความคิดเกี่ยวกับคุณลักษณะสังคหวัตถุส	5.00	0.00	มากที่สุด
3. หลักการของรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ KID-D เพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะสังคหวัตถุส	5.00	0.00	มากที่สุด
4. จุดมุ่งหมายของการจัดการเรียนรู้แบบ KID-D	5.00	0.00	มากที่สุด
5. ขั้นตอนของการจัดการเรียนรู้แบบ KID-D	4.20	0.45	มาก
6. บทบาทครู	4.60	0.55	มากที่สุด
7. บทบาทเด็ก	5.00	0.00	มากที่สุด

ตาราง 12 (ต่อ)

ประเด็นการพิจารณา	M	SD	ระดับความเหมาะสม
8. ความเหมาะสมในการนำรูปแบบไปใช้	4.00	0.00	มากที่สุด
9. ขั้นตอนในการจัดการเรียนรู้แบบ KID-D	5.00	0.00	มากที่สุด
1. ขั้นกระตุ้นความรู้ (knowledge: K)	5.00	0.00	มากที่สุด
1.1. กระตุ้นความรู้	4.80	0.45	มากที่สุด
1.2. นำเสนอตัวแบบเชิงบวก	5.00	0.00	มากที่สุด
2. ขั้นปฏิสัมพันธ์ (Interaction: I)	5.00	0.00	มากที่สุด
2.1 พฤติกรรมตัวแบบ	4.80	0.45	มากที่สุด
2.2 เนื้อหา/สถานการณ์	5.00	0.00	มากที่สุด
2.3 สรุปการเรียนรู้/ข้อคิด	4.80	0.45	มากที่สุด
3. ขั้นปฏิบัติงานร่วมกัน (Doing together: D)	5.00	0.00	มากที่สุด
3.1 ทบทวนสิ่งที่ได้เรียนรู้จากตัวแบบ	4.80	0.45	มากที่สุด
3.2 แบ่งกลุ่ม/กำหนดเวลา	4.60	0.55	มากที่สุด
3.3 สร้างกฎกติกาการร่วมกัน	5.00	0.00	มากที่สุด
3.4 การปฏิบัติงานร่วมกัน	4.60	0.55	มากที่สุด
4. ขั้นแสดงผลงานสะท้อนการเรียนรู้ (Display: D)	4.60	0.55	มากที่สุด
4.1 แสดงผลงานสะท้อนการเรียนรู้	4.40	0.55	มาก
4.2 สรุปการปฏิบัติตน/การนำไปใช้	5.00	0.00	มากที่สุด
10. แผนการจัดการเรียนรู้ตามรูปแบบ KID-D มีความสอดคล้องกับจุดประสงค์การเรียนรู้ของเด็กปฐมวัย	4.40	0.55	มากที่สุด
11. กิจกรรมการจัดการเรียนรู้สอดคล้องกับพัฒนาการเรียนรู้ของเด็กปฐมวัย	4.80	0.45	มากที่สุด
12. สื่อการเรียนการสอนเหมาะสมกับการเรียนรู้	4.40	0.55	มาก
13. การวัดและประเมินผลมีความสอดคล้องกับจุดประสงค์และขั้นตอนการจัดการเรียนรู้	4.40	0.55	มาก
14. รูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ KID-D สอดคล้องกับความต้องการของครูในการนำไปใช้	5.00	0.00	มากที่สุด
รวม	4.79	0.24	มากที่สุด

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลตามตาราง 12 พบว่า การประเมินความเหมาะสมของรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ KID-D และเอกสารคู่มือประกอบการใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ KID-D โดยผู้เชี่ยวชาญทั้ง 5 คน มีค่าเฉลี่ยโดยรวม 4.79 และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.24 สรุปว่ามีความเหมาะสมมากที่สุด โดยมีประเด็นการพิจารณาในเรื่องบทบาทครูในการใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้ แผนการจัดการเรียนรู้แบบ KID-D มีความสอดคล้องกับจุดประสงค์การเรียนรู้ กิจกรรมการเรียนรู้ สอดคล้องกับพัฒนาการการเรียนรู้ของเด็กปฐมวัยและการวัดผลและประเมินผลมีความสอดคล้องกับจุดประสงค์และกระบวนการจัดการเรียนรู้ รูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ KID-D สอดคล้องกับความต้องการของครูในการนำไปใช้มีความเหมาะสมมาก

ระยะที่ 3 ผลการเสริมสร้างคุณลักษณะสังคหวัตถุ์ของเด็กปฐมวัยด้วยรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ KID-D

3. เมื่อผู้วิจัยดำเนินการทดลองจัดการเรียนการสอนตามรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ KID-D เพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะสังคหวัตถุ์ แล้วนำข้อมูลการประเมินคุณลักษณะสังคหวัตถุ์ที่กลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมไปวิเคราะห์ ดังนี้

3.1 ระดับคะแนนคุณลักษณะสังคหวัตถุ์ของเด็กปฐมวัยก่อนและหลังการทดลอง การวิเคราะห์ในขั้นตอนนี้ผู้วิจัยมุ่งศึกษาระดับคะแนนคุณลักษณะสังคหวัตถุ์ ก่อนและหลังการได้รับการจัดการเรียนรู้แบบ KID-D โดยนำคะแนนแบบประเมินคุณลักษณะสังคหวัตถุ์ที่ประเมินก่อนและหลังจากกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม กลุ่มละ 37 คน มาวิเคราะห์หาค่าสถิติพื้นฐาน ได้แก่ ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน จำแนกตามองค์ประกอบของคุณลักษณะสังคหวัตถุ์ 4 ด้าน และตัวบ่งชี้ทั้งหมด 12 ตัวบ่งชี้ ผลการวิเคราะห์ปรากฏดัง ตาราง 13

ตาราง 13 ค่าเฉลี่ยและค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานของคะแนนการประเมินคุณลักษณะสังคหวัตถุ์ของเด็กปฐมวัย

คุณลักษณะสังคหวัตถุ์ ของเด็กปฐมวัย	กลุ่มทดลอง (n=37)				กลุ่มควบคุม (n=37)			
	ก่อนการทดลอง		หลังการทดลอง		ก่อนการทดลอง		หลังการทดลอง	
	M	SD	M	SD	M	SD	M	SD
1.1 ให้สิ่งของที่ควรแบ่งปันกัน	7.86	2.47	11.22	2.48	8.43	2.75	8.92	2.20
1.2 ให้ความรักโอบอ้อมอารีต่อกัน	8.05	2.31	11.38	2.00	8.19	2.22	8.95	2.15
1.3 ให้ความรู้คอยแนะนำตักเตือนกัน	7.54	2.22	11.57	2.21	8.16	2.53	8.81	2.36
ด้านที่ 1 การให้สิ่งที่ดี คະแนรวม	23.46	6.64	34.16	6.03	24.78	7.17	26.68	6.43
2.1 พุดจาเหมาะสมตามกาลเทศะ	8.05	2.49	11.32	2.56	8.16	2.43	8.97	2.32
2.2 พุดด้วยถ้อยคำสุภาพอ่อนหวาน	7.86	2.47	11.78	2.32	7.84	2.42	8.73	2.32
2.3 พุดในสิ่งที่ดีที่เป็นประโยชน์	7.76	2.34	11.57	2.01	8.00	2.85	8.92	2.48

ตาราง 13 (ต่อ)

คุณลักษณะสังคหวัดถุสี่ ของเด็กปฐมวัย	กลุ่มทดลอง (n=37)				กลุ่มควบคุม (n=37)			
	ก่อนการทดลอง		หลังการทดลอง		ก่อนการทดลอง		หลังการทดลอง	
	M	SD	M	SD	M	SD	M	SD
ด้านที่ 2 การพูดดี คะแนนรวม	23.68	6.82	34.68	6.25	24.00	7.31	26.62	6.71
3.1 ทำตนให้เป็นประโยชน์ต่อเพื่อน	8.22	2.27	11.89	2.12	8.30	2.55	8.92	2.27
3.2 ทำตนให้เป็นประโยชน์ต่อครู	8.05	2.36	11.54	2.10	8.11	2.49	8.97	2.25
3.3 ทำตนให้เป็นประโยชน์ต่อสังคม	7.95	2.40	11.92	2.17	8.46	2.55	9.14	2.39
ด้านที่ 3 การประพฤติดี คะแนนรวม	24.22	6.66	35.35	5.75	24.86	7.10	27.03	6.47
4.1 ร่วมกิจกรรมโดยไม่เอาเปรียบกัน	8.27	2.22	11.41	1.95	7.92	2.49	8.86	2.14
4.2 ร่วมกิจกรรมโดยไม่ถือตัว	8.00	2.30	12.08	1.96	8.11	2.77	9.00	2.32
4.3 ร่วมกิจกรรมโดยไม่ทอดทิ้งกัน	7.95	2.42	11.78	1.78	8.16	2.32	9.08	2.29
ด้านที่ 4 การวางตนดี คะแนนรวม	24.22	6.54	35.27	5.19	24.19	7.21	26.95	6.35
คะแนนรวมสังคหวัดถุสี่	95.57	26.37	139.46	22.46	97.84	28.51	107.27	25.58

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลตาราง 13 พบว่า คะแนนคุณลักษณะสังคหวัดถุสี่ของเด็กปฐมวัยมีดังนี้ในกลุ่มทดลองที่ได้รับการจัดการเรียนรู้แบบ KID-D ก่อนการทดลองคะแนนรวมคุณลักษณะสังคหวัดถุสี่ในกลุ่มทดลองอยู่ในระดับปานกลางมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 95.57 คะแนน มีค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน เท่ากับ 26.37 คะแนน รายด้านทุกด้านอยู่ในระดับปานกลาง เรียงตามลำดับดังนี้ ด้านที่ 1 การให้สิ่งที่ดี (M=23.46,SD=6.64) ด้านที่ 2 การพูดดี (M=23.68,SD=6.82) ด้านที่ 3 การประพฤติดี (M=24.22,SD=6.66) และด้านที่ 4 การวางตนดี (M=24.22,SD=6.54) และคะแนนตัวบ่งชี้ ทั้ง 12 ตัวบ่งชี้ อยู่ในระดับปานกลางมีค่าเฉลี่ย M=7.54-8.27,SD=2.22-2.49

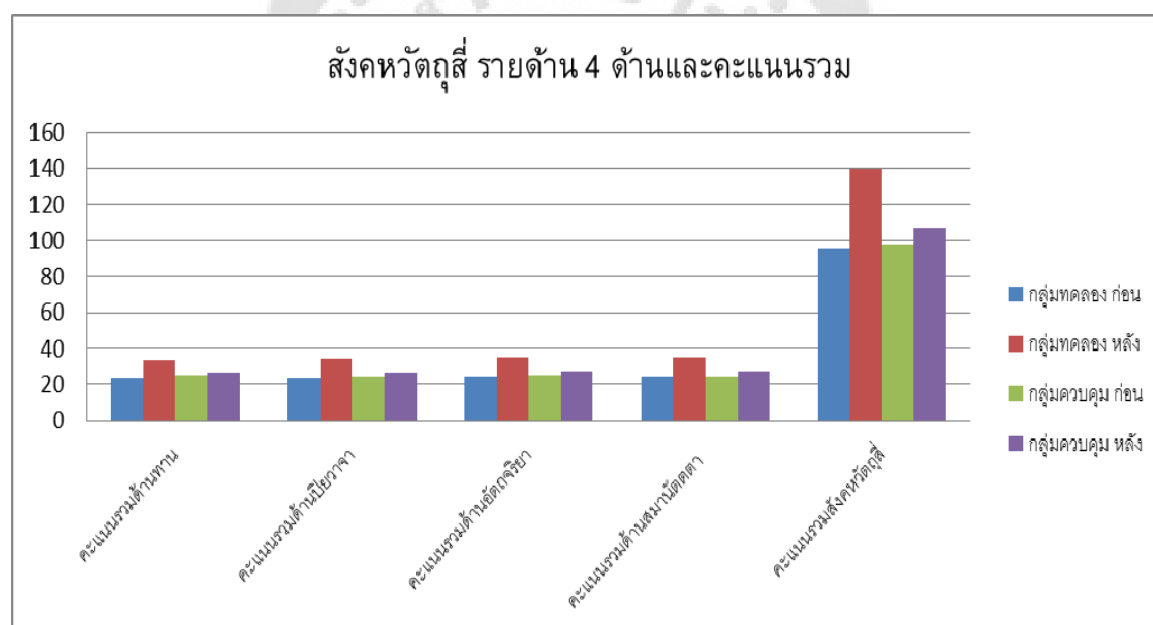
หลังการทดลองคะแนนรวมคุณลักษณะสังคหวัดถุสี่ของเด็กปฐมวัยในกลุ่มทดลองอยู่ในระดับค่อนข้างมากมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 139.46 คะแนน มีค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 22.46 มีคะแนนรายด้านทุกด้านอยู่ในระดับค่อนข้างมาก เรียงตามลำดับ ดังนี้ ด้านที่ 1 การให้สิ่งที่ดี (M=34.16,SD=6.03) ด้านที่ 2 การพูดดี (M=34.68,SD=6.25) ด้านที่ 4 การวางตนดี (M=35.27,SD=5.19) และ ด้านที่ 3 การประพฤติดี (M=35.35,SD=5.75) และคะแนนตัวบ่งชี้ ทั้ง 12 ตัวบ่งชี้ อยู่ในระดับค่อนข้างมาก มีค่าเฉลี่ย M=11.22-12.08,SD=1.78-2.56

ในกลุ่มควบคุมที่ได้รับการจัดการเรียนรู้ตามแบบปกติของโรงเรียน ก่อนการทดลองคะแนนรวมคุณลักษณะสังคหวัดถุสี่ของเด็กปฐมวัยในกลุ่มควบคุมอยู่ในระดับปานกลาง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 97.84 คะแนน มีค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน เท่ากับ 28.51 คะแนน รายด้านทุกด้านอยู่ในระดับปานกลาง เรียงตามลำดับดังนี้ ด้านที่ 2 การพูดดี (M=24.00,SD=7.31) ด้านที่ 4 การวางตนดี (M=24.19,SD=7.21) ด้านที่ 1 การให้สิ่งที่ดี (M=24.78,SD=7.17) และด้านที่ 3 การประพฤติดี

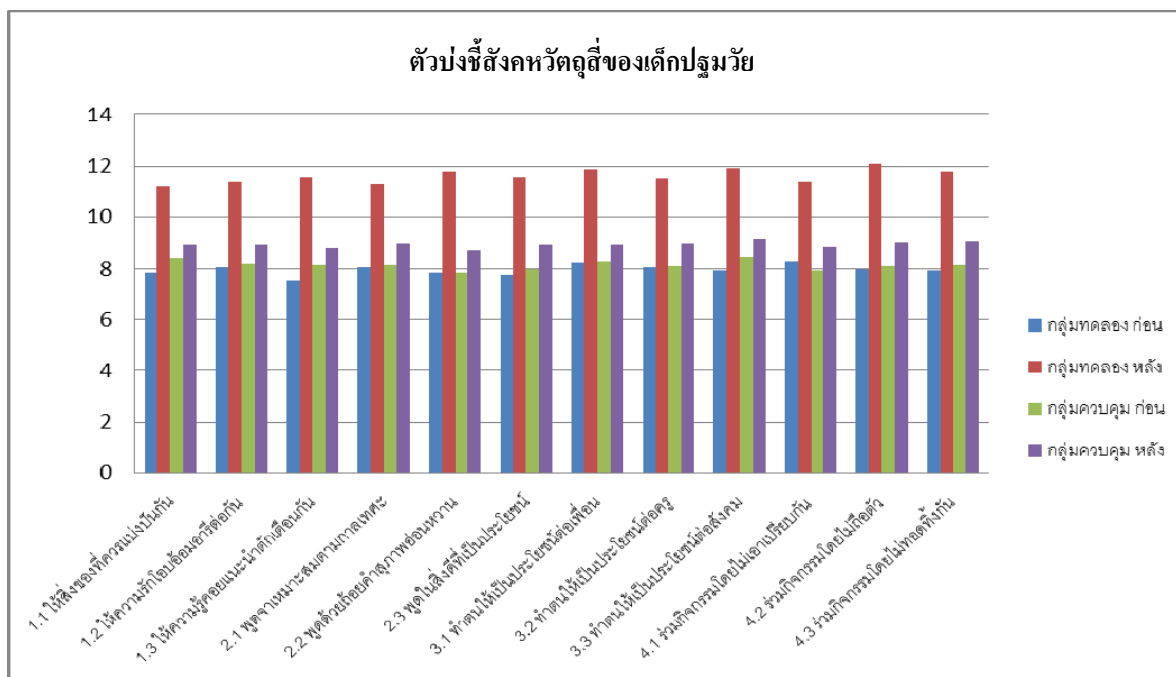
($M=24.86, SD=7.10$) และคะแนนตัวบ่งชี้ ทั้ง 12 ตัวบ่งชี้ อยู่ในระดับปานกลางมีค่าเฉลี่ย $M=7.84-8.46, SD=2.22-2.85$

หลังการทดลองคะแนนรวมคุณลักษณะสังคหวัตถุสี่ของเด็กปฐมวัยในกลุ่มควบคุมอยู่ในระดับปานกลางมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 107.27 คะแนน มีค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน เท่ากับ 25.58 มีคะแนนรายด้านทุกด้านอยู่ในระดับปานกลางเรียงตามลำดับดังนี้ ด้านที่ 2 การพูดดี ($M=26.62, SD=6.71$) ด้านที่ 1 การให้สิ่งที่ดี ($M=26.68, SD=6.43$) ด้านที่ 4 การวางตนดี ($M=26.95, SD=6.35$) และด้านที่ 3 การประพฤติดี ($M=27.03, SD=6.47$) และคะแนนตัวบ่งชี้ ทั้ง 12 ตัวบ่งชี้ อยู่ในระดับปานกลางมีค่าเฉลี่ย $M=8.73-9.08, SD=2.14-2.48$

เพื่อให้เห็นเด่นชัดผู้วิจัยได้นำค่าเฉลี่ย คะแนนรวมคุณลักษณะสังคหวัตถุสี่ คะแนนรายด้าน 4 ด้าน และคะแนนตัวบ่งชี้ ทั้ง 12 ตัวบ่งชี้ ที่ประเมินก่อนและหลังการทดลองของกลุ่มตัวอย่างในกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม นำเสนอเป็นแผนภูมิแท่งในเชิงเปรียบเทียบ ดังแสดงในภาพประกอบ 15 และภาพประกอบ 16

ภาพประกอบ 15 ค่าเฉลี่ยคะแนนคุณลักษณะสังคหวัตถุสี่ รายด้าน 4 ด้าน และคะแนนรวม

ภาพประกอบ 16 ค่าเฉลี่ยคะแนนตัวบ่งชี้ คุณลักษณะสังคหวัตถุสี่ ทั้ง 12 ตัวบ่งชี้

3.2 ผลการเปรียบเทียบคะแนนคุณลักษณะสังคหวัตถุสี่ของเด็กปฐมวัยก่อนและหลังการทดลอง การวิเคราะห์ในขั้นตอนนี้ผู้วิจัยมุ่งศึกษาผลการพัฒนาคะแนนคุณลักษณะสังคหวัตถุสี่ที่ได้รับการจัดการเรียนรู้แบบ KID-D โดยใช้ Independent Samples t-test และวิเคราะห์เปรียบเทียบคะแนนคุณลักษณะสังคหวัตถุสี่ที่ประเมินก่อนและหลังภายในกลุ่มและระหว่างกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมตามลำดับดังนี้

3.2.1 ผลการวิเคราะห์เปรียบเทียบคะแนนคุณลักษณะสังคหวัตถุสี่ของเด็กปฐมวัยที่ประเมินก่อนและหลังทดลองภายในแต่ละกลุ่ม

การวิเคราะห์ตอนนี้นำคะแนนคุณลักษณะสังคหวัตถุสี่ รายตัวบ่งชี้ รายด้าน และรวมทั้งหมดที่ได้จากการประเมินก่อนและหลังการทดลอง ทั้งในกลุ่มทดลองและในกลุ่มควบคุม กลุ่มละ 37 คน มาหาความแตกต่างของคะแนนประเมินก่อนและหลังทดลองและทดสอบนัยสำคัญของความแตกต่างเฉลี่ย โดยใช้ Paired- Sample t – test และในกรณีที่ พบว่า ค่า t มีนัยสำคัญทางสถิติ จะคำนวณค่าขนาดส่งผล (Effect Size) โดยใช้สูตรขนาดส่งผลของโคเฮน (Cohen's d) ปรากฏผลดังแสดงในตาราง 14

ตาราง 14 การเปรียบเทียบคะแนนการประเมินคุณลักษณะสังคมของเด็กปฐมวัยที่ประเมิน
ก่อนและหลังทดลองภายในแต่ละกลุ่ม

คุณลักษณะสังคม ตัวบ่งชี้ / องค์ประกอบ	กลุ่มทดลอง (df=36)					กลุ่มควบคุม (df=36)				
	M _D	S _D	t	p	Cohen _d	M _D	S _D	t	p	Cohen _d
1.1 ให้สิ่งของที่ควรแบ่งปันกัน	3.35	0.40	8.43**	0.00	1.39	0.49	0.19	2.53**	0.02	0.42
1.2 ให้ความรักโอบอ้อมอารีต่อกัน	3.32	0.35	9.47**	0.00	1.56	0.76	0.14	5.54**	0.00	0.91
1.3 ให้ความรู้คอยแนะนำตักเตือนกัน	4.03	0.41	9.76**	0.00	1.60	0.65	0.17	3.82**	0.00	0.63
คะแนนรวมด้านที่1 การให้สิ่งที่ดี	10.70	1.00	10.69**	0.00	1.76	1.89	0.40	4.68**	0.00	0.77
2.1 พูดจาเหมาะสมตามกาลเทศะ	3.27	0.42	7.78**	0.00	1.28	0.81	0.17	4.82**	0.00	0.79
2.2 พูดด้วยถ้อยคำสุภาพอ่อนหวาน	3.92	0.41	9.63**	0.00	1.58	0.89	0.16	5.46**	0.00	0.90
2.3 พูดในสิ่งดีที่เป็นประโยชน์	3.81	0.33	11.68**	0.00	1.92	0.92	0.21	4.38**	0.00	0.72
คะแนนรวมด้านที่2 การพูดดี	11.00	0.93	11.78**	0.00	1.94	2.62	0.38	6.82**	0.00	1.12
3.1 ทำตนให้เป็นประโยชน์ต่อเพื่อน	3.68	0.34	10.95**	0.00	1.80	0.62	0.15	4.09**	0.00	0.67
3.2 ทำตนให้เป็นประโยชน์ต่อครู	3.49	0.36	9.78**	0.00	1.61	0.86	0.20	4.28**	0.00	0.70
3.3 ทำตนให้เป็นประโยชน์ต่อสังคม	3.97	0.42	9.38**	0.00	1.54	0.68	0.16	4.22**	0.00	0.69
คะแนนรวมด้านที่3 ประพฤติดี	11.14	0.93	12.00**	0.00	1.97	2.16	0.37	5.87**	0.00	0.97
4.1 ร่วมกิจกรรมโดยไม่เอาเปรียบกัน	3.14	0.29	10.70**	0.00	1.76	0.95	0.21	4.54**	0.00	0.75
4.2 ร่วมกิจกรรมโดยไม่ถือตัว	4.08	0.40	10.26**	0.00	1.69	0.89	0.19	4.72**	0.00	0.78
4.3 ร่วมกิจกรรมโดยไม่ทอดทิ้งกัน	3.84	0.29	13.06**	0.00	2.15	0.92	0.12	7.74**	0.00	1.27
คะแนนรวมด้านที่4 การวางตนดี	11.05	0.81	13.63**	0.00	2.24	2.76	0.21	7.57**	0.00	1.24
คะแนนรวมสังคมทุกตัวบ่งชี้	43.89	3.48	12.62**	0.00	2.07	9.43	1.36	6.93**	0.00	1.14

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลตาราง 14 พบว่า คะแนนคุณลักษณะสังคมของเด็กปฐมวัยมี
ดังนี้ ในกลุ่มทดลองที่ได้รับการจัดการเรียนรู้แบบ KID-D หลังการทดลองคะแนนรวมคุณลักษณะ
สังคมของเด็กปฐมวัยในกลุ่มทดลองอยู่ในระดับค่อนข้างมาก มีค่าเฉลี่ยสูงขึ้นเท่ากับ 43.89
คะแนน สูงขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.01 ($t=12.62$) และมีขนาดส่งผลต่อคะแนนรวมระดับมาก
(Cohend's $d=2.07$) มีคะแนนรายด้านทุกด้านอยู่ในระดับค่อนข้างมาก มีค่าเฉลี่ยสูงขึ้นอย่างมี
นัยสำคัญทางสถิติที่ 0.01 เรียงตามลำดับดังนี้ ด้านที่ 1 การให้สิ่งที่ดี ($M_D=10.70, t=10.69$) ด้านที่ 2
การพูดดี ($M_D=11.00, t=11.78$) ด้านที่ 4 การวางตนดี ($M_D=11.05, t=13.63$) และด้านที่ 3 การ
ประพฤติดี ($M_D=11.14, t=12.00$) และมีขนาดส่งผลต่อคะแนนรายด้านในระดับมาก (Cohend's
 $d=1.76-2.24$) และคะแนนตัวบ่งชี้ทั้ง 12 ตัวบ่งชี้ อยู่ในระดับค่อนข้างมากมีค่าเฉลี่ยสูงขึ้นอย่างมี
นัยสำคัญทางสถิติที่ 0.01 ($M_D=3.14, t=10.70-M_D=4.08, t=10.26$) และมีขนาดส่งผลต่อคะแนนตัว
บ่งชี้ทุกตัวบ่งชี้อยู่ในระดับระดับมาก (Cohend's $d=1.28-2.15$)

ในกลุ่มควบคุมที่ได้รับการจัดการเรียนรู้ตามแบบปกติของโรงเรียน หลังการทดลอง คะแนนรวมคุณลักษณะสังคมของตัวผู้ในกลุ่มควบคุมอยู่ในระดับปานกลางมีค่าเฉลี่ยสูงขึ้นเท่ากับ 9.43 คะแนน สูงขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.01 ($t=6.93$) และมีขนาดส่งผลต่อคะแนนรวมระดับมาก (Cohend's $d=1.14$) มีคะแนนรายด้านทุกด้านอยู่ในระดับปานกลาง มีค่าเฉลี่ยสูงขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.01 ตามลำดับ ดังนี้ ด้านที่ 1 การให้สิ่งที่ดี ($M_D=1.89, t=4.68$) ด้านที่ 3 การประพฤติดี ($M_D=2.16, t=5.87$) ด้านที่ 2 การพูดดี ($M_D=2.62, t=6.82$) และด้านที่ 4 การวางตนดี ($M_D=2.76, t=7.57$) และมีขนาดส่งผลต่อคะแนนรายด้านในระดับปานกลาง (Cohend's $d=0.77$) และระดับมาก (Cohend's $d=0.97-1.24$) และคะแนน ตัวบ่งชี้ทั้ง 12 ตัวบ่งชี้ อยู่ในระดับปานกลางมีค่าเฉลี่ยสูงขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.01 ($M_D=.49, t=2.53-M_D=0.95, t=4.54$) และมีขนาดส่งผลต่อคะแนนตัวบ่งชี้ในระดับน้อย (Cohend's $d=0.42$) ระดับปานกลาง (Cohend's $d=0.63-0.78$) และระดับมาก (Cohend's $d=1.27$)

3.2.2 ผลการวิเคราะห์เปรียบเทียบคะแนนคุณลักษณะสังคมของตัวผู้ระหว่างกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม การวิเคราะห์ตอนนี้ผู้วิจัยได้นำคะแนนคุณลักษณะสังคมของตัวผู้ รายตัวบ่งชี้ รายด้านและรวมทั้งหมดที่ได้จากการประเมินก่อนการทดลองของกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม กลุ่มละ 37 คน มาหาความแตกต่างและทดสอบนัยสำคัญของความแตกต่างเฉลี่ย โดยใช้ Independent-Sample t-test ในกรณีที่พบความแตกต่างระหว่างกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม ผู้วิจัยนำคะแนนคุณลักษณะสังคมของตัวผู้ รายตัวบ่งชี้ รายด้าน และรวมทั้งหมดที่ได้จากการประเมินหลังการทดลองของกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม มาหาความแตกต่างและทดสอบนัยสำคัญของความแตกต่างเฉลี่ย โดยใช้ Independent-Sample t-test และในกรณีที่พบว่าค่า t มีนัยสำคัญทางสถิติจะคำนวณค่าขนาดส่งผล (Effect Size) โดยใช้สูตรขนาดส่งผลของโคเฮน (Cohen's d) และใช้เกณฑ์การแปลค่าขนาดของการส่งผลตามตารางมาตรฐานของ Cohen's d ดังนี้ เมื่อ $d=0.2-0.49$ ส่งผลระดับน้อย $d = 0.5 - 0.79$ ส่งผลระดับปานกลาง $d = 0.8$ ขึ้นไป ส่งผลระดับมาก ปรากฏผลดังแสดงในตาราง 15

ตาราง 15 การเปรียบเทียบคะแนนการประเมินคุณลักษณะสังคมของตัวผู้ที่ประเมินจากกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม

คุณลักษณะสังคม ตัวบ่งชี้ / องค์ประกอบ	ก่อนการทดลอง					หลังการทดลอง				
	M_{E-C}	SE_{E-C}	t	p	Cohen _d	M_{E-C}	SE_{E-C}	t	p	Cohen _d
1.1 ให้สิ่งที่ควรแบ่งปันกัน	-0.57	0.61	-0.93	0.35	-	2.30	0.55	4.21	0.00	0.99
1.2 ให้ความรักโอบอ้อมอารีต่อกัน	-0.14	0.53	-0.26	0.80	-	2.43	0.48	5.04	0.00	1.19
1.3 ให้ความรู้คอยแนะนำตักเตือนกัน	-0.62	0.55	-1.12	0.27	-	2.76	0.53	5.20	0.00	1.23
คะแนนรวมด้านที่ 1 การให้สิ่งที่ดี	-1.32	1.61	-0.82	0.41	-	7.49	1.45	5.17	0.00	1.22
2.1 พูดจาเหมาะสมตามกาลเทศะ	-0.11	0.57	-0.19	0.85	-	2.35	0.57	4.14	0.00	0.98
2.2 พูดด้วยถ้อยคำสุภาพอ่อนหวาน	0.03	0.57	0.05	0.96	-	3.05	0.54	5.66	0.00	1.33

ตาราง 15 (ต่อ)

คุณลักษณะสังคหวัตถุสี่ ตัวบ่งชี้ / องค์ประกอบ	ก่อนการทดลอง					หลังการทดลอง				
	M _{E-C}	SE _{E-C}	t	p	Cohen _d	M _{E-C}	SE _{E-C}	t	p	Cohen _d
2.3 พุดในสิ่งดีที่เป็นประโยชน์	-0.40	-0.24	0.61	0.69	-	2.65	0.52	5.05	0.00	1.19
คะแนนรวมด้านที่ 2 การพุดดี	-0.20	-0.32	1.64	0.69	-	8.05	1.51	5.35	0.00	1.26
3.1 ทำตนให้เป็นประโยชน์ต่อเพื่อน	-0.08	0.56	-0.14	0.89	-	2.97	0.51	5.83	0.00	1.37
3.2 ทำตนให้เป็นประโยชน์ต่อครู	-0.05	0.56	-0.10	0.92	-	2.57	0.51	5.07	0.00	1.20
3.3 ทำตนให้เป็นประโยชน์ต่อสังคม	-0.51	0.58	-0.89	0.38	-	2.78	0.53	5.25	0.00	1.24
คะแนนรวมด้านที่ 3 การประพฤติดี	-0.65	1.60	-0.41	0.69	-	8.32	1.42	5.85	0.00	1.38
4.1 ร่วมกิจกรรมโดยไม่เอาเปรียบกัน	0.35	0.55	0.64	0.52	-	2.54	0.48	5.34	0.00	1.26
4.2 ร่วมกิจกรรมโดยไม่ถือตัว	-0.11	0.59	-0.18	0.86	-	3.08	0.50	6.16	0.00	1.45
4.3 ร่วมกิจกรรมโดยไม่ทอดทิ้งกัน	-0.22	0.55	-0.39	0.70	-	2.70	0.48	5.67	0.00	1.34
คะแนนรวมด้านที่ 4 การวางตนดี	0.03	1.60	0.02	0.99	-	8.32	1.35	6.17	0.00	1.45
คะแนนรวมคุณลักษณะสังคหวัตถุสี่	-2.27	6.38	-0.36	0.72	-	32.19	5.60	5.75	0.00	1.36

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลตาราง 15 พบว่า คะแนนคุณลักษณะสังคหวัตถุสี่ของเด็กปฐมวัย ก่อนการทดลองของกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม มีดังนี้ คะแนนคุณลักษณะสังคหวัตถุสี่ มีความแตกต่างกัน ($M_{E-C}=-2.27$) อย่างไม่มีนัยสำคัญ ($t=-0.36, p=0.72$) คะแนนรายด้านทุกด้านมีความแตกต่างกัน ($M_{E-C}=-1.32, -0.20, -0.6, 0.03$) อย่างไม่มีนัยสำคัญ ($t=-0.82, 1.64, -0.41, 0.02, p=0.41, 0.69, 0.69, 0.99$) คะแนนตัวบ่งชี้ ทุกตัวบ่งชี้ มีความแตกต่างกัน ($M_{E-C}=0.03-M_{E-C}=0.03$) อย่างไม่มีนัยสำคัญ ($t=0.02, p=0.99$ - $t=-0.93, p=0.35$)

คะแนนคุณลักษณะสังคหวัตถุสี่หลังการทดลองของกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม มีดังนี้ คะแนนรวมคุณลักษณะสังคหวัตถุสี่มีความแตกต่างกัน ($M_{E-C}=32.19$) อย่างมีนัยสำคัญที่ 0.01 ($t=5.75, p=0.00$) และมีขนาดส่งผลต่อคะแนนรวมระดับมาก (Cohend's $d=1.36$) คะแนนรายด้านทุกด้านมีความแตกต่างกัน ($M_{E-C}=7.49, 8.05, 8.32$ และ 8.32) อย่างมีนัยสำคัญที่ 0.01 ($t= 5.17, 5.35, 5.85, 6.17, p=0.00$) และมีขนาดส่งผลต่อคะแนนรายด้านระดับมาก (Cohend's $d =1.22, 1.26, 1.38, 1.45$) คะแนนตัวบ่งชี้ทุกตัวบ่งชี้ มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ 0.01 ($M_{E-C}=2.30$ $t=4.21, p=0.00$ - $M_{E-C}=3.08$ $t=6.16, p=0.00$) และมีขนาดส่งผลต่อคะแนนตัวบ่งชี้ระดับมาก (Cohend's $d =0.98-1.45$)

บทที่ 5

สรุปผล อภิปราย และข้อเสนอแนะ

การวิจัยครั้งนี้ มุ่งศึกษาคูณลักษณะสังคหวัดฤสึของเด็กปฐมวัยและเสริมสร้งคูนลักษณะสังคหวัดฤสึของเด็กปฐมวัยด้วยรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ KID-D โดยด้าเนินการวิจัยเป็น 3 ระยะ ดังนี้

ระยะที่ 1 การศึกษาองค์ประกอบคูนลักษณะสังคหวัดฤสึของเด็กปฐมวัย โดยผู้วิจัยได้ด้าเนินการศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวกับคูนลักษณะสังคหวัดฤสึสัมภาษณัผู้เชียวชาญและจัดสนทนากลุ่มย่อย สังเกตพฤติกรรมเด็กปฐมวัยแล้วนำข้อมูลมาวิเคราะห์สังเคราะห์และประมวลออกมาเป็นคูนลักษณะสังคหวัดฤสึของเด็กปฐมวัย ได้ 4 ด้าน ประกอบด้วยด้านการให้สิ่งที่ดี ด้านการพูดดี ด้านการประพฤติดี และด้านการวางตนดี แล้วนำข้อมูลมาสร้งแบบประเมินคูนลักษณะสังคหวัดฤสึของเด็กปฐมวัยตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือโดยผู้เชียวชาญปรับปรุงแก้ไขตามข้อเสนอแนะ ได้ข้อคำถามของแบบประเมินทั้งหมด 72 ข้อรายการและทดลองใช้ (Try out) จำนวน 111 คน นำข้อมูลที่ได้จากการทดลองใช้มาวิเคราะห์หึซึ่งมีค่าสูงสามารถนำไปใช้ในการวิจัยได้ โดยเลือกข้อรายการที่มีความเหมาะสมที่สุด ปรับข้อรายการเหลือทั้งหมด 36 ข้อรายการ เพื่อนำไปเก็บข้อมูลกับกลุ่มตัวอย่างโรงเรียนในสังกัดสำนักการศึกษากรุงเทพมหานคร ัชนอนุบาลปีที่ 2 ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2557 จำนวน 525 คน โดยขอความร่วมมือจากคุณครูเป็นผู้สังเกตและบันทึกพฤติกรรมเด็กที่เป็นกลุ่มตัวอย่างลงในแบบประเมินคูนลักษณะสังคหวัดฤสึของเด็กปฐมวัยและนำข้อมูลที่ได้จากแบบประเมินเพื่อยืนยันองค์ประกอบของคูนลักษณะสังคหวัดฤสึของเด็กปฐมวัยว่ามี 4 องค์ประกอบ

ระยะที่ 2 การสร้งรูปแบบการจัดการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้งคูนลักษณะสังคหวัดฤสึของเด็กปฐมวัย โดยศึกษาวิเคราะห์ สังเคราะห์ แนวคิด ทฤษฎีจิตวิทยาพัฒนาการ ทฤษฎีจิตวิทยาการเรียนรู้ ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรม รูปแบบและหลักการจัดการเรียนรู้ จากตำราเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ประกอบกับข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณัผู้เชียวชาญ ประมวลเป็นหลักการของรูปแบบแล้วนำสร้งเป็นรูปแบบการจัดการเรียนรู้ KID-D เพื่อเสริมสร้งคูนลักษณะสังคหวัดฤสึของเด็กปฐมวัย โดยศึกษาเอกสารตำราที่เกี่ยวข้องกับหลักสูตรและแผนการจัดการเรียนรู้สำหรับเด็กปฐมวัย โดยกำหนดเนื้อหาสาระการเรียนรู้และด้าเนินการจัดทำแผนการจัดการเรียนรู้แบบ KID-D ทั้งหมด 8 หน่วยการเรียนรู้ แต่ละหน่วยการเรียนรู้ใช้เวลาในการจัดการเรียนรู้ 8 สัปดาห์ สัปดาห์ละ 4 วัน คือ วันจันทร์ถึงวันพฤหัส แล้วสร้งคู่มือประกอบการใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ KID-D และเขียนแผนการจัดการเรียนรู้แบบ KID-D ตรวจสอบความสอดคล้องของรูปแบบการจัดการเรียนรู้โดยเสนอผู้เชียวชาญแก้ไขปรับปรุงตามข้อเสนอแนะ พิจารณาความเหมาะสมสอดคล้องขององค์ประกอบต่างๆ ของรูปแบบการจัดการเรียนรู้และแผนการจัดการเรียนรู้ ซึ่งได้ค่าเฉลี่ยโดยรวม 4.79 และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.24 สรุปได้ว่ามีความเหมาะสมที่สุด ผู้วิจัยนำการจัดการเรียนรู้

แบบ KID-D เพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะสังคหวัตถุสึของเด็กปฐมวัยที่ปรับปรุงแล้วไปทดลองสอนกับเด็กปฐมวัยที่ไม่ใช่กลุ่มในการทดลองจริง เป็นการศึกษาสำรองเพื่อตรวจสอบความเหมาะสมเกี่ยวกับลำดับขั้นตอน ระยะเวลา เนื้อหาและกิจกรรมของรูปแบบการจัดการเรียนรู้ตามแผนการจัดการเรียนรู้ จำนวน 2 ครั้ง ครั้งละ 2 สัปดาห์ เพื่อนำข้อมูลที่ได้จากการศึกษานำร่องมาปรับปรุงแบบการจัดการเรียนรู้แบบ KID-D ให้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ระยะที่ 3 การศึกษาผลการเสริมสร้างคุณลักษณะสังคหวัตถุสึของเด็กปฐมวัย ดำเนินการทดลองการใช้แบบแผนกระบวนการวิจัยเชิงทดลองแบบ Pretest - Posttest Control Group Design โดยคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างจากกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการเก็บข้อมูลระยะการศึกษาคุณลักษณะสังคหวัตถุสึของเด็กปฐมวัย จำนวน 2 ห้องเรียน เพื่อเป็นกลุ่มควบคุม 1 ห้องเรียนและกลุ่มควบคุม 1 ห้องเรียน ที่มีบริบทใกล้เคียงกัน ทดลองใช้แผนการจัดการเรียนรู้แบบ KID-D ในกลุ่มทดลองและใช้แผนการจัดการเรียนรู้ตามแบบปกติของโรงเรียนในกลุ่มควบคุม ที่ครูประจำชั้นอาสาสมัครเป็นครูผู้สอนในโครงการ ใช้ระยะเวลา 8 สัปดาห์ สัปดาห์ละ 4 วัน วันละ 45 นาที รวมทั้งสิ้น 32 ครั้ง แล้วทำการทดสอบก่อนการทดลองและทดสอบหลังการทดลอง เมื่อจัดกิจกรรมครบทั้ง 8 สัปดาห์ หลังจากนั้นนำข้อมูลผลการทดลองที่ได้มาวิเคราะห์ สรุปผลและอภิปรายผลการวิจัย

สรุปผลการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้สรุปผลการวิจัยได้ดังต่อไปนี้

1. การศึกษาองค์ประกอบคุณลักษณะสังคหวัตถุสึของเด็กปฐมวัย ค่าสถิติพื้นฐานของแบบประเมินคุณลักษณะสังคหวัตถุสึของเด็กปฐมวัย พบว่า คะแนนรวมคุณลักษณะสังคหวัตถุสึมีอยู่ในระดับปานกลางและมีความเชื่อถือได้ คะแนนองค์ประกอบด้านที่ 1 การให้สิ่งที่ดี โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง คะแนนองค์ประกอบด้านที่ 2 การพูดดี โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง คะแนนองค์ประกอบด้านที่ 3 การประพฤติดี โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง คะแนนองค์ประกอบด้านที่ 4 การวางตนดี โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาคะแนนรวมคุณลักษณะสังคหวัตถุสึของเด็กปฐมวัย พบว่าอยู่ในระดับปานกลางและค่าความเที่ยงตรงเชิงโครงสร้างด้วยการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันของแบบประเมินคุณลักษณะสังคหวัตถุสึของเด็กปฐมวัย การวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันอันดับที่ 1 คุณลักษณะสังคหวัตถุสึของเด็กปฐมวัย มี 4 องค์ประกอบ ได้แก่ องค์ประกอบด้านที่ 1 การให้สิ่งที่ดี ประกอบด้วย การให้สิ่งของที่ควรแบ่งปัน ให้ความรักโอบอ้อมอารีต่อกันและให้ความรู้คอยแนะนำตักเตือนกัน องค์ประกอบด้านที่ 2 การพูดดี ประกอบด้วย การพูดจาเหมาะสมตามกาลเทศะ พูดด้วยถ้อยคำสุภาพอ่อนหวาน และพูดในสิ่งดีที่เป็นประโยชน์ องค์ประกอบด้านที่ 3 การประพฤติดี ประกอบด้วย การทำตนให้เป็นประโยชน์ต่อเพื่อน ทำตนให้เป็นประโยชน์ต่อครูและทำตนให้เป็นประโยชน์ต่อสังคม และองค์ประกอบด้านที่ 4 การวางตนดี ประกอบด้วย ร่วมกิจกรรมโดยไม่เอาเปรียบกัน ร่วมกิจกรรมโดยไม่ถือตัวและร่วมกิจกรรมโดยไม่ทอดทิ้งกัน หรือไม่ โดยทำการวิเคราะห์ยืนยันองค์ประกอบ ในโมเดลที่ 1 เป็นการวิเคราะห์

องค์ประกอบอันดับแรก และโมเดลที่ 2 เป็นการวิเคราะห์องค์ประกอบอันดับที่สอง ซึ่งเป็นโมเดลการประเมินคุณลักษณะสังคหวัตถุสืของเด็กปฐมวัยเป็นหลักฐานแสดงความเที่ยงตรงเชิงโครงสร้างว่าแบบประเมินสามารถประเมินคุณลักษณะสังคหวัตถุสืครอบคลุมทั้ง 4 ด้าน คือ ด้านที่ 1 การให้สิ่งที่ดี ด้านที่ 2 การพูดดี ด้านที่ 3 การประพฤติดี และด้านที่ 4 การวางตนดี และประเมินได้จากตัวบ่งชี้ทั้งหมด 12 ตัวบ่งชี้ ผลการวิเคราะห์โมเดลที่ 1 : การวิเคราะห์องค์ประกอบอันดับแรก การวิเคราะห์โมเดลการประเมินคุณลักษณะสังคหวัตถุสืของเด็กปฐมวัย อันดับแรกเป็นการทดสอบเพื่อยืนยันว่าด้านที่ 1 การให้สิ่งที่ดี สามารถประเมินได้ด้วย 3 ตัวบ่งชี้ คือ ตัวบ่งชี้ที่ 1 ให้สิ่งของที่ควรแบ่งปันกัน ตัวบ่งชี้ที่ 2 ให้ความรักโอบอ้อมอารีต่อกันและตัวบ่งชี้ที่ 3 ให้ความรู้คอยแนะนำตักเตือนกัน ด้านที่ 2 การพูดดี สามารถประเมินได้ด้วย 3 ตัวบ่งชี้ คือ ตัวบ่งชี้ที่ 1 พูดจาเหมาะสมตามกาลเทศะ ตัวบ่งชี้ที่ 2 พูดด้วยถ้อยคำสุภาพอ่อนหวานและตัวบ่งชี้ที่ 3 พูดในสิ่งดีที่เป็นประโยชน์ ด้านที่ 3 ด้านการประพฤติดี สามารถประเมินได้ด้วย 3 ตัวบ่งชี้ คือ ตัวบ่งชี้ที่ 1 ทำตนให้เป็นประโยชน์ต่อเพื่อน ตัวบ่งชี้ที่ 2 ทำตนให้เป็นประโยชน์ต่อครูและตัวบ่งชี้ที่ 3 ทำตนให้เป็นประโยชน์ต่อสังคม ด้านที่ 4 ด้านการวางตนดี สามารถประเมินได้ด้วย 3 ตัวบ่งชี้ คือ ตัวบ่งชี้ที่ 1 ร่วมกิจกรรมโดยไม่เอาเปรียบกัน ตัวบ่งชี้ 2 ร่วมกิจกรรมโดยไม่ถือตัวและตัวบ่งชี้ 3 ร่วมกิจกรรมโดยไม่ทอดทิ้งกัน ผลการวิเคราะห์โมเดลที่ 2 : การวิเคราะห์องค์ประกอบอันดับที่สอง การวิเคราะห์โมเดลการประเมินคุณลักษณะสังคหวัตถุสืของเด็กปฐมวัยอันดับที่สองเป็นการทดสอบเพื่อแสดงหลักฐานความเที่ยงตรงเชิงโครงสร้างว่าแบบประเมินคุณลักษณะสังคหวัตถุสื ประเมินคุณลักษณะ 4 ด้าน คือ ด้านที่ 1 การให้สิ่งที่ดี ด้านที่ 2 การพูดดี ด้านที่ 3 การประพฤติดี และด้านที่ 4 การวางตนดี และในแต่ละคุณลักษณะด้วยตัวบ่งชี้ 3 ตัวบ่งชี้ รวมทั้งหมด 12 ตัวบ่งชี้

ระยะที่ 2 การสร้างรูปแบบการจัดการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะสังคหวัตถุสืของเด็กปฐมวัย เป็นรูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่สร้างขึ้นเพื่อพัฒนาเด็กปฐมวัยให้มีคุณลักษณะสังคหวัตถุสืซึ่งประกอบด้วย 4 ด้าน ได้แก่ ด้านที่ 1 การให้สิ่งที่ดี ด้านที่ 2 การพูดดี ด้านที่ 3 การประพฤติดี และด้านที่ 4 การวางตนดี โดยผ่านกระบวนการจัดกิจกรรมตามรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ KID-D ซึ่งประกอบด้วยหลักการเสริมสร้างคุณลักษณะสังคหวัตถุสืให้กับเด็กปฐมวัย 5 หลักการ ได้แก่ หลักการเรียนรู้จากตัวแบบ มีพื้นฐานมาจากการทฤษฎีการเรียนรู้ทางปัญญาสังคมของแบนดูรา ที่ให้ความสำคัญกับการเรียนรู้จากการสังเกตตัวแบบ แนวคิดหลักการสอนของพระพุทธเจ้า ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรม หลักการปรับมโนทัศน์เสริมสร้างค่านิยม ทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาของเพียเจต์และทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของโคลเบอร์กที่ให้ความสำคัญกับการเรียนรู้จากการปฏิสัมพันธ์กับสิ่งต่างๆ รอบตัว ทำให้เด็กซึมซาบประสบการณ์ปรับโครงสร้างทางเชาว์ปัญญาและการปรับสมดุลทางโครงสร้างทางเชาว์ปัญญาซึ่งเป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้เกิดพัฒนาการเหตุผลเชิงจริยธรรม ทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาให้ความสำคัญกับความรู้เดิมที่เป็นพื้นฐานที่ส่งเสริมให้เกิดความเข้าใจในประสบการณ์ใหม่ที่เด็กจะเรียนรู้ได้จากการลงมือกระทำด้วยตนเอง มีโอกาสสัมผัส สำรวจ ทดลองด้วยตนเองโดยตรง หลักการทำงานกลุ่มแบบกัลยาณมิตรเป็นพฤติกรรมการเอื้อสังคมที่ให้ความสำคัญเน้นการเรียนรู้ถึงความแตกต่างของสมาชิก

แต่ละบุคคล เห็นความสำคัญของกันและกัน วางเป้าหมายและแผนงานร่วมกัน รับผิดชอบร่วมกัน โดยความสำเร็จของกลุ่ม คือ ความสำเร็จของสมาชิกแต่ละบุคคลด้วย เกิดการสนทนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน การเปิดโอกาสให้เด็กมีปฏิสัมพันธ์กับเพื่อนหรือบุคคลอื่นๆ ช่วยให้เด็กสามารถไปถึงระดับพัฒนาการที่เด็กมีศักยภาพที่จะไปถึงได้เกิดการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของสิ่งต่างๆ เข้าด้วยกัน เกิดการขยายประสบการณ์ โดยเด็กเป็นผู้สร้างความรู้ด้วยตนเองแล้วเป็นการเรียนรู้ที่มีความหมาย แนวคิดการพัฒนาทางด้านจิตพิสัยของบลูมให้ความสำคัญกับการรับรู้ใส่ใจในคุณธรรมแล้วเกิดความสนใจตอบสนองต่อการทำสิ่งนั้นและเกิดความพอใจเห็นคุณค่าและประโยชน์จากการกระทำนั้นๆ ก็จะช่วยเกิดความเต็มใจในการปฏิบัตินำไปใช้ในการดำเนินชีวิตและหลักการสนับสนุนพฤติกรรมทางสังคมเชิงบวก แนวคิดการพัฒนาทางด้านจิตพิสัย ทฤษฎีการวางเงื่อนไข การกระทำของสกินเนอร์ ให้ความสำคัญกับการสนับสนุนพฤติกรรมทางสังคมเชิงบวกในการกระทำใดที่ได้รับการเสริมแรงทำให้เด็กเกิดความพึงพอใจจะทำให้การกระทำซ้ำมากขึ้น ถ้าการกระทำใดที่ได้รับการเสริมแรงทำให้เด็กเกิดความพึงพอใจจะทำให้การกระทำซ้ำมากขึ้นและพัฒนาเป็นลักษณะนิสัยได้มาสรุปเป็นขั้นตอนของรูปแบบการจัดการเรียนรู้ 4 ขั้นตอน ดังนี้ ขั้นที่ 1 กระตุ้นความรู้ (Knowledge : K) เป็นขั้นตอนเริ่มต้นเข้าสู่เนื้อหาที่เรียนรู้ กระตุ้นการเรียนรู้ผ่านตัวแบบที่กำหนดซึ่งตัวแบบนั้นต้องเป็นตัวอย่างที่แสดงออกถึงพฤติกรรมสังคมพฤติกรรมที่เหมาะสมกับวัยของเด็ก มีความน่าสนใจ จูงใจให้เด็กชื่นชอบได้ เสนอตัวแบบผ่านกิจกรรมหลากหลาย เช่น กิจกรรมเล่านิทาน คุณธรรม นิทานชาดก ฯ เสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้จากการสังเกตตัวแบบที่ดี จดจำ จูงใจให้เด็กแสดงพฤติกรรมเหมือนกับตัวแบบ ขั้นที่ 2 ปฏิสัมพันธ์ (Interaction : I) เป็นขั้นตอนที่เด็กได้ระดมความคิด แลกเปลี่ยนเรียนรู้กันเกี่ยวกับประสบการณ์ที่ได้รับจากตัวแบบ เปรียบเทียบวิเคราะห์พฤติกรรมของตัวแบบที่ดีและไม่ดี ทำให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันนำไปสู่การปรับมโนทัศน์เพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติตนตามสถานการณ์ที่เผชิญอยู่กระตุ้นให้เด็กร่วมคิดวิธีการต่างๆ เน้นปฏิสัมพันธ์กับเนื้อหาเป็นสำคัญ ขั้นที่ 3 ปฏิบัติงานร่วมกัน (Doing together : D) ขั้นตอนที่เด็กนำประสบการณ์ที่ได้รับจากขั้นการกระตุ้นความรู้และขั้นการปฏิสัมพันธ์ มาใช้ในขั้นการปฏิบัติงานร่วมกัน เป็นการลงมือทำกิจกรรมปฏิบัติจริงร่วมกันและมีการปฏิสัมพันธ์กันภายในกลุ่มเล็กๆ 4-5 คน เพื่อการวางแผนและลงมือปฏิบัติงานให้บรรลุประสบความสำเร็จตามเป้าหมายที่กำหนดร่วมกัน ขั้นที่ 4 ขึ้นแสดงผลงานสะท้อนการเรียนรู้ (Display : D) เป็นขั้นตอนที่เด็กแต่ละกลุ่มได้สรุปผลงานการปฏิบัติงานร่วมกันพร้อมสะท้อนผลงานการเรียนรู้เพื่อนำไปสู่การประเมินค่าของประสบการณ์ที่ได้รับจากการปฏิบัติงานร่วมกันและปรับมโนทัศน์ในการปฏิบัติตน สนับสนุนพฤติกรรมทางบวกเพื่อเป็นการเสริมแรงให้เด็กแสดงพฤติกรรมปฏิบัติตนตามหลักสังคมพฤติกรรมที่ดีและสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันในการทำงานและการอยู่ร่วมกันกับผู้อื่นในสังคมได้

ระยะที่ 3 การศึกษาผลการเสริมสร้างคุณลักษณะสังคมของเด็กปฐมวัย การเสริมสร้างคุณลักษณะสังคมของเด็กปฐมวัย ด้วยรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ KID-D ผู้วิจัยดำเนินการโดยนำรูปแบบไปทดลองกับเด็กปฐมวัยกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมได้รับการจัดการเรียนรู้ตามแบบปกติของโรงเรียน แล้วนำค่าเฉลี่ยคุณลักษณะสังคมพฤติกรรมที่ดีก่อนและหลังการทดลอง

ของเด็กทั้งกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมเปรียบเทียบกัน ปรากฏผลดังนี้ ผลการวิเคราะห์เปรียบเทียบคะแนนคุณลักษณะสังคหวัตถุ์ของเด็กปฐมวัยที่ประเมินก่อนและหลังทดลองภายในแต่ละกลุ่ม ในกลุ่มทดลองหลังการทดลองคะแนนรวมคุณลักษณะสังคหวัตถุ์ของเด็กปฐมวัยในกลุ่มทดลองอยู่ในระดับค่อนข้างมากมีค่าเฉลี่ยสูงขึ้น ในกลุ่มควบคุมหลังการทดลองคะแนนรวมคุณลักษณะสังคหวัตถุ์ของเด็กปฐมวัย ในกลุ่มควบคุมอยู่ในระดับปานกลาง มีค่าเฉลี่ยสูงขึ้น ผลการวิเคราะห์เปรียบเทียบคะแนนคุณลักษณะสังคหวัตถุ์ของเด็กปฐมวัยระหว่างกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม รวมดังนี้ คะแนนคุณลักษณะสังคหวัตถุ์ มีความแตกต่างกัน อย่างไม่มีนัยสำคัญ คะแนนรายด้านทุกด้านมีความแตกต่างกัน อย่างไม่มีนัยสำคัญ คะแนนตัวบ่งชี้ ทุกตัวบ่งชี้ มีความแตกต่างกัน อย่างไม่มีนัยสำคัญ คะแนนคุณลักษณะสังคหวัตถุ์ของเด็กปฐมวัยหลังการทดลองของกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม มีดังนี้ คะแนนรวมคุณลักษณะสังคหวัตถุ์มีความแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญที่ 0.01 และมีขนาดส่งผลต่อคะแนนรวมระดับมาก รายด้านทุกด้านมีความแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญที่ 0.01 และมีขนาดส่งผลต่อคะแนนรายด้านระดับมาก คะแนนตัวบ่งชี้ ทุกตัวบ่งชี้ มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ 0.01 และมีขนาดส่งผลต่อคะแนนตัวบ่งชี้ ทุกตัวบ่งชี้ ระดับมาก

การอภิปรายผล

ผลการศึกษาและสร้างรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ KID-D เพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะสังคหวัตถุ์ของเด็กปฐมวัย อภิปรายผลการวิจัยได้ดังนี้

1. ผลการศึกษารองประกอบเชิงยืนยันของคุณลักษณะสังคหวัตถุ์ของเด็กปฐมวัย พบว่าคุณลักษณะสังคหวัตถุ์ของเด็กปฐมวัย มี 4 องค์ประกอบ ได้แก่ การให้สิ่งที่ดี สามารถประเมินได้ด้วย 3 ตัวบ่งชี้ คือ ตัวบ่งชี้ที่ 1) ให้สิ่งที่ควรแบ่งปันกัน ตัวบ่งชี้ที่ 2) ให้ความรักโอบอ้อมอารีต่อกัน และตัวบ่งชี้ที่ 3) ให้ความรู้คอยแนะนำตักเตือนกัน การพูดดี สามารถประเมินได้ด้วย 3 ตัวบ่งชี้ คือ ตัวบ่งชี้ที่ 1) พูดจาเหมาะสมตามกาลเทศะ ตัวบ่งชี้ที่ 2) พูดด้วยถ้อยคำสุภาพอ่อนหวาน และตัวบ่งชี้ที่ 3) พูดในสิ่งดีที่เป็นประโยชน์ การประพฤติดี สามารถประเมินได้ด้วย 3 ตัวบ่งชี้ คือ ตัวบ่งชี้ที่ 1) ทำตนให้เป็นประโยชน์ต่อเพื่อน ตัวบ่งชี้ที่ 2) ทำตนให้เป็นประโยชน์ต่อครู และตัวบ่งชี้ที่ 3) ทำตนให้เป็นประโยชน์ต่อสังคม และการวางตนดี สามารถประเมินได้ด้วย 3 ตัวบ่งชี้ คือ ตัวบ่งชี้ที่ 1) ร่วมกิจกรรมโดยไม่เอาเปรียบกัน ตัวบ่งชี้ 2) ร่วมกิจกรรมโดยไม่ถือตัว และตัวบ่งชี้ 3) ร่วมกิจกรรมโดยไม่ทอดทิ้งกัน ผลการวิจัยองค์ประกอบของคุณลักษณะสังคหวัตถุ์ของเด็กปฐมวัยในครั้งนี้สามารถยืนยันได้ว่าแบบประเมินคุณลักษณะสังคหวัตถุ์ ประกอบด้วย 4 องค์ประกอบ ซึ่งสามารถวัดคุณลักษณะสังคหวัตถุ์ของเด็กปฐมวัยได้ โดยทั้งโมเดลการวิเคราะห์องค์ประกอบอันดับแรก (first order) และอันดับที่สอง (Second order) มีความเหมาะสมพอดีกับข้อมูลเชิงประจักษ์และมีค่าน้ำหนักการถดถอยมาตรฐาน (SRW=0.95-0.98) ที่แสดงค่าความเที่ยงตรงเชิงโครงสร้างสูง และมีค่าสหสัมพันธ์เชิงพหุกำลังสอง (SMC=0.91-0.96) ที่แสดงค่าความเชื่อถือได้สูงในแต่ละตัวบ่งชี้ ซึ่งเป็นไปตามสมมุติฐานของการวิจัย โดยสอดคล้องกับ (พระอาจารย์คึกฤทธิ์ โสตถิผโล. 2558: 18) หลักการปฏิบัติตนตามรูปแบบพุทธวจน ฉบับ“ทาน”หลักสังคหวัตถุ์มีอยู่ 4 ประการ คือ“ทาน”คือ

การให้หรือการปัน เป็นการสอนให้เด็กรู้จักการแบ่งปันสิ่งของที่เป็นวัตถุหรืออื่นๆ รู้จักเสียสละ“เป่ยย วัชชะ”คือ ปิยวาจาหรือการพูดด้วยถ้อยคำอันเป็นที่รัก พูดในสิ่งที่ดีที่เป็นประโยชน์“อัตถจริยา”คือ การประพฤติประโยชน์หรือทำในสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อผู้อื่นและส่วนรวม“สมานัตตตา”คือ ความมีตน เสมอกันหรือวางตนดีเสมอกัน ปฏิบัติอย่างตนสม่าเสมอจนกลายเป็นนิสัย ตามที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงตรัสสอนไว้ว่า การมีคุณธรรมประจำใจจะเป็นภูมิคุ้มกันเสริมสร้างคุณลักษณะที่ดีให้เด็กเมื่อเติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่ดีได้ ผลการวิจัยคุณลักษณะสังคหวัตถุสึของเด็กปฐมวัย ในครั้งนี้สามารถยืนยันได้ว่าแบบประเมินคุณลักษณะสังคหวัตถุสึของเด็กปฐมวัย ประกอบด้วย 4 องค์ประกอบ ซึ่งสามารถประเมินคุณลักษณะสังคหวัตถุสึของเด็กปฐมวัยได้ ได้แก่ ด้านการให้สิ่งที่ดี ด้านการพูดดี ด้านการประพฤติดีและด้านการวางตนดี จะเห็นได้ว่าคุณลักษณะสังคหวัตถุสึที่นำมาใช้ในการวิจัยครั้งนี้มีคุณลักษณะย่อยที่แต่ละตัวบ่งชี้ที่ครอบคลุมคุณลักษณะแนวคิดเกี่ยวกับคุณลักษณะของสังคหวัตถุสึของเด็กปฐมวัยที่สอดคล้องคล้ายคลึงกัน การนำคะแนนของแบบประเมินคุณลักษณะสังคหวัตถุสึของเด็กปฐมวัยไปวิเคราะห์ยืนยันองค์ประกอบ โมเดลวัดคุณลักษณะสังคหวัตถุสึของเด็กปฐมวัย หลังปรับแก้แล้วมีความเหมาะสมพอดีกับข้อมูลเชิงประจักษ์ สามารถวัดคุณลักษณะสังคหวัตถุสึของเด็กปฐมวัยได้ ผลการวิเคราะห์ดังกล่าวเป็นการยืนยันความเที่ยงตรงเชิงโครงสร้างของแบบประเมินคุณลักษณะสังคหวัตถุสึ เนื่องจากการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันเป็นเทคนิคและวิธีการตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงโครงสร้างที่ดีวิธีหนึ่ง จากผลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันที่แสดงดังกล่าวข้างต้น จึงอาจกล่าวได้ว่า โมเดลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันของแบบประเมินคุณลักษณะสังคหวัตถุสึที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นมีความเหมาะสมพอดีกับข้อมูลเชิงประจักษ์สามารถนำไปใช้ในการประเมินคุณลักษณะสังคหวัตถุสึ ได้อย่างมีความเที่ยงตรง ผลการวิเคราะห์ยืนยันองค์ประกอบคุณลักษณะสังคหวัตถุสึมีโมเดลการวัดประกอบด้วย องค์ประกอบ 4 ด้าน มีความเหมาะสมพอดีกับข้อมูลเชิงประจักษ์ทั้งอันดับ 1 และอันดับ 2 แสดงว่าแบบประเมินคุณลักษณะสังคหวัตถุสึ สามารถประเมินองค์ประกอบคุณลักษณะสังคหวัตถุสึของเด็กปฐมวัย ด้านการให้สิ่งที่ดี ด้านการพูดดี ด้านการประพฤติดี และด้านการวางตนดีได้ จากผลการศึกษาและวิเคราะห์องค์ประกอบคุณลักษณะสังคหวัตถุสึ ประกอบด้วย ด้านการให้สิ่งที่ดี ด้านการพูดดี ด้านการประพฤติดี และด้านการวางตนดีได้ ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของโคลเบิร์กที่กล่าวว่า เด็กอายุ 2-7 ปี นั้นมีพัฒนาการจริยธรรมและสามารถปลูกฝังได้แต่เป็นขั้นของการหลบหลีกการถูกลงโทษเป็นระดับขั้นที่เด็กทำตามกฎเพื่อหลีกเลี่ยงการถูกลงโทษ แล้วจะเลือกกระทำในทางที่จะเกิดประโยชน์แก่ตัวเองมากกว่า เด็กเข้าใจว่า ความดี หมายถึง สิ่งที่ทำแล้วไม่ถูกลงโทษหรือถูกตำหนิ โดยขั้นนี้เด็กจะเคารพกฎเกณฑ์เพื่อหลีกเลี่ยงการถูกลงโทษ ดังนั้นการส่งเสริมให้เด็กมีคุณธรรมและจริยธรรม สามารถส่งเสริมได้ตามทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของโคลเบิร์กเพราะเด็กอายุ 2-7 ปี จะเริ่มมีระดับคุณธรรมจริยธรรม ถ้าพ่อแม่และครูสั่งสอนว่าสิ่งใดถูกต้อง ควรทำสิ่งใดไม่ควรทำ เด็กจะเลียนแบบสิ่งที่ดีที่พ่อแม่ปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างถูกต้องเหมาะสม (สิริมา ภิญโญ อนันตพงษ์. 2550: 52-54 ; Kohlberg. 1976: 34-35; Michener, H. Angrew; Delamater, John D. 1994: 70-73) และยังสอดคล้องกับทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของเพียเจต์เป็นทฤษฎีการเรียนรู้

ที่อยู่ในกลุ่มปฏิสัมพันธ์เช่นเดียวกับทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของเพียเจต์เป็นทฤษฎีการเรียนรู้ที่อยู่ในกลุ่มปฏิสัมพันธ์เช่นเดียวกับทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมของแบนดูราว่าด้วยพฤติกรรม กระบวนการทางสมองและสิ่งแวดล้อม มีความสัมพันธ์กับการเรียนรู้ การสร้างการเรียนรู้ให้เด็กต้องเปิดโอกาสให้เด็กลงมือปฏิบัติมีปฏิสัมพันธ์กับเพื่อนได้สัมผัสและตอบสนองกับประสบการณ์จริง (กุลยา ตันติผลาชีวะ. 2547: 36; อ้างอิงจาก Bell-Gelder. 1987: 70-71) โดยเพียเจต์แบ่งลำดับขั้นพัฒนาการทางจริยธรรมเป็น 3 ขั้น ได้แก่ ขั้นก่อนจริยธรรม ขั้นเชื่อฟังคำสั่งและขั้นยึดหลักแห่งตน สำหรับเด็กปฐมวัยมีพัฒนาการอยู่ในขั้นเชื่อฟังคำสั่ง โดยเด็กเชื่อฟังและปฏิบัติตามคำสั่งนั้นสามารถรับสภาพแวดล้อมและบทบาทของตนต่อผู้อื่น รู้จักเกรงกลัวผู้ใหญ่เห็นว่าคำสั่งหรือกฎเกณฑ์เป็นสิ่งที่ต้องปฏิบัติตาม ดังนั้นการเสริมสร้างให้เด็กมีคุณธรรมจริยธรรมสามารถเสริมสร้างได้ โดยการเปิดโอกาสให้เด็กลงมือปฏิบัติมีปฏิสัมพันธ์กับเพื่อนได้สัมผัสและตอบสนองกับประสบการณ์จริงซึ่งเป็นไปตามแนวทางการพัฒนาการจริยธรรมของเพียเจต์ แบบประเมินคุณลักษณะสังคมของเด็กปฐมวัยที่ผู้วิจัยได้สร้างขึ้น แบ่งเป็น 4 ตอน แต่ละตอนใช้ประเมินคุณลักษณะสังคมแต่ละด้านตามลำดับ คือ ด้านการให้สิ่งที่ดี ด้านการพูดดี ด้านการประพฤติดี ด้านการวางตนดี แต่ในแต่ละด้านประกอบด้วยตัวบ่งชี้ องค์ประกอบแต่ละ 4 องค์ประกอบ ทั้งหมดมี 12 ตัวบ่งชี้ รวม 36 ข้อรายการ ดังนี้ ด้านการให้สิ่งที่ดี ประกอบด้วย การให้สิ่งของที่ควรแบ่งปันกัน ให้ความรักโอบอ้อมอารีต่อกัน และให้ความรู้คอยแนะนำตักเตือนกัน ด้านการพูดดี ประกอบด้วย การพูดจาเหมาะสมตามกาลเทศะ พูดด้วยถ้อยคำสุภาพอ่อนหวาน และพูดในสิ่งดีที่เป็นประโยชน์ ด้านการประพฤติดี ประกอบด้วย การทำตนให้เป็นประโยชน์ต่อเพื่อน ทำตนให้เป็นประโยชน์ต่อครู และทำตนให้เป็นประโยชน์ต่อสังคม ด้านวางตนดี ประกอบด้วย ร่วมกิจกรรมโดยการไม่เอาเปรียบกัน ร่วมกิจกรรมโดยการไม่ถือตัวและร่วมกิจกรรมโดยไม่ทอดทิ้งกัน ซึ่งสามารถทำการประเมินคุณลักษณะสังคมของเด็กปฐมวัยได้ ผลการศึกษาและวิเคราะห์คุณลักษณะสังคมเด็กปฐมวัยโดยรวมมีการแสดงออกได้ด้วยตนเองเป็นบางครั้งและต้องให้ผู้อื่นบอกเป็นบางครั้ง เมื่อพิจารณาแยกตามคุณลักษณะสังคมเด็กปฐมวัย มีการแสดงออกด้านการให้สิ่งที่ดี ด้านการพูดดี ด้านการประพฤติดี ด้านการวางตนดี ได้ด้วยตนเองเป็นบางครั้งและต้องให้ผู้อื่นบอกเป็นบางครั้งทุกด้าน เมื่อพิจารณาแยกตามตัวบ่งชี้ ในแต่ละองค์ประกอบ พบว่า ตัวบ่งชี้ องค์ประกอบส่วนใหญ่ ของคุณลักษณะด้านการให้สิ่งที่ดี ด้านการพูดดี ด้านการประพฤติดี และด้านการวางตนดี เด็กปฐมวัยมีการแสดงได้ด้วยตนเองเป็นบางครั้งและต้องให้ผู้อื่นบอกเป็นบางครั้ง สอดคล้องกับเพียเจต์ที่กล่าวว่า กระบวนการที่ทำให้เด็กเปลี่ยนแปลงพัฒนาย่อยขึ้นอยู่กับพัฒนาการทางสติปัญญาของบุคคลในการที่จะรับรู้กฎเกณฑ์และลักษณะต่างๆ ทางสังคมและทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของเพียเจต์เป็นทฤษฎีการเรียนรู้ที่อยู่ในกลุ่มปฏิสัมพันธ์ เช่นเดียวกับทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมของแบนดูราว่าด้วยพฤติกรรม กระบวนการทางสมองและสิ่งแวดล้อม มีความสัมพันธ์กับการเรียนรู้ การสร้างการเรียนรู้ให้เด็กต้องเปิดโอกาสให้เด็กลงมือปฏิบัติมีปฏิสัมพันธ์กับเพื่อนได้สัมผัสและตอบสนองกับประสบการณ์จริง (กุลยา ตันติผลา. 2547: 36; อ้างอิงจาก Bell-Gelder. 1986: 70-71)

2. ผลการสร้างรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ KID-D เพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะสังคมของเด็กปฐมวัย ผลการวิจัยตามความมุ่งหมายของการวิจัยข้อที่ 2 การสร้างรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ KID-D เพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะสังคมของเด็กปฐมวัยนั้นเป็นคุณลักษณะที่มีความชัดเจน เนื่องจากได้มาจากการวิเคราะห์เอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง การสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ และการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันกับเด็กปฐมวัย การสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญและการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันกับเด็กปฐมวัย และจากการศึกษาจากเอกสารทฤษฎีประวัติศาสตร์สังคมของวิกอทสกี ทฤษฎีการเรียนรู้ทางปัญญาเชิงสังคมของแบนดูรา ทฤษฎีพัฒนาทางจริยธรรมของโคลเบอร์ก ทฤษฎีการวางเงื่อนไขการกระทำของสกินเนอร์ แนวคิดหลักการสอนของพระพุทธเจ้า แนวคิดการทำงานกลุ่มแบบกัลยาณมิตร แนวคิดการพัฒนาทางด้านจิตพิสัยของบลูมจึงนำคุณลักษณะนั้นมาสร้างเป็นรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ KID-D เพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะสังคมของเด็กปฐมวัยที่ส่งเสริมให้เด็กเรียนรู้จากการสังเกตตัวแบบ วิเคราะห์ตัวแบบแยกแยะตัวแบบที่ดีและไม่ดี ซึ่งต้องใช้กระบวนการคิดเชื่อมโยงความสัมพันธ์กับตนเอง นำสิ่งที่ได้เรียนรู้จากตัวแบบไปปฏิบัติ โดยผ่านการทำกิจกรรมร่วมกันกับเพื่อนเป็นกลุ่ม มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันและกัน เสริมแรงและกันไปในทางบวก ทำให้เด็กเกิดความพึงพอใจและมีการแสดงออกถึงการมีคุณลักษณะสังคมที่เพิ่มมากขึ้น จนกระทั่งพัฒนาเป็นลักษณะนิสัยได้ จากผลการวิจัยทำให้ได้รูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ KID-D เพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะสังคมของเด็กปฐมวัย ประกอบด้วย 5 หลักการ ดังนี้ หลักการเรียนรู้จากตัวแบบ หลักการปรับมโนทัศน์เสริมสร้างค่านิยม หลักการลงมือกระทำ ปฏิบัติงานร่วมกัน หลักการประเมินค่าสะท้อนการเรียนรู้ หลักการสนับสนุนพฤติกรรมทางสังคมเชิงบวก การสร้างรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ KID-D เพื่อพัฒนาคุณลักษณะสังคมของเด็กปฐมวัย เป็นการวิจัยที่มีความชัดเจน ซึ่งได้มาจากการวิเคราะห์เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ ซึ่งพบว่า รูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ KID-D ที่สร้างขึ้นจากการนำแนวคิดทฤษฎีพัฒนาการเรียนรู้ทางสังคมของแบนดูรา เป็นทฤษฎีพื้นฐานในการพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้และศึกษาแนวคิดจิตพิสัยของบลูมแนวคิดการเรียนรู้แบบร่วมมือ และแนวคิดการเรียนรู้แบบกัลยาณมิตร มาสร้างเป็นรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ KID-D ที่เสริมสร้างคุณลักษณะสังคมของเด็กส่งเสริมให้เด็กเรียนรู้จากการสังเกตจากตัวแบบ โดยเน้นพฤติกรรมเรียนรู้อย่างมีความสุขกับเพื่อน สามารถวิเคราะห์พฤติกรรมตัวแบบเพื่อปรับความคิดเกิดการเรียนรู้ความรู้สึกของตนเองและผู้อื่น สามารถแยกแยะพฤติกรรมที่ดีและไม่ดีของตนเองเชื่อมโยงสู่การดำเนินชีวิตประจำวันอย่างมีเหตุผล ซึ่งรูปแบบประกอบด้วย 4 ขั้นตอน ดังนี้ ขั้นที่ 1 กระตุ้นความรู้ (Knowledge : K) เป็นขั้นตอนเริ่มต้นเข้าสู่เนื้อหาที่เรียนรู้ กระตุ้นการเรียนรู้ผ่านตัวแบบที่กำหนด ซึ่งตัวแบบนั้นต้องเป็นตัวแบบที่แสดงออกถึงพฤติกรรมสังคมที่ดีที่เหมาะสมกับวัยของเด็ก มีความน่าสนใจ จูงใจให้เด็กชื่นชอบได้ เสนอตัวแบบผ่านกิจกรรมหลากหลาย เช่น กิจกรรมเล่านิทานคุณธรรม นิทานชาดก ฯ เสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้จากการสังเกตตัวแบบที่ดี จดจำ จูงใจให้เด็กแสดงพฤติกรรมเหมือนกับตัวแบบเป็นขั้นเริ่มต้นของการจัดกิจกรรมให้เด็กกับเด็กโดยครูสร้างบรรยากาศของการเรียนรู้ให้เด็กมีความรู้สึกอบอุ่น ปลอดภัย ด้วยการจัดกิจกรรมให้เด็กได้ร้องเพลง ท่องคำคล้องจอง ทายปริศนา ฟัง

นิทาน ทำท่าประกอบเพลงจากประสาธน์ผิที่เด็กได้รับรู้ การได้ยินเสียงเพลงทำให้เด็กเกิดความรู้สึกสนุกสนานพร้อมที่จะเรียนรู้ และนำไปสู่การจัดประสบการณ์ให้กับเด็กเรียนรู้ผ่านตัวแบบที่ครูกำหนด เพื่อจำแนกลักษณะพฤติกรรมของตัวแบบ สถานการณ์ที่ตัวแบบเผชิญอยู่ ผลที่ตัวแบบได้รับการแสดงพฤติกรรมโดยการอธิบายแลกเปลี่ยนความคิดซึ่งกันและกัน ทฤษฎีที่สนับสนุนหลักการนี้ คือ ทฤษฎีการเรียนรู้ทางปัญญาสังคมของแบนดูรา (Bandura. 1986) ที่อธิบายว่า การเรียนรู้จากตัวแบบให้ความสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมจากการสังเกตและการเลียนแบบ โดยบุคคลได้รับการกระตุ้นเร้าความสนใจ เกิดความรู้คิดด้วยการสังเกตตัวแบบ กระบวนการจดจำ กระบวนการแสดงพฤติกรรมเหมือนตัวแบบ และกระบวนการตั้งใจที่แสดงพฤติกรรมตามตัวแบบ ซึ่งกระบวนการเรียนรู้จากตัวแบบนี้เป็นตัวแบบการเรียนรู้ที่สามารถเกิดขึ้นได้ในเด็กปฐมวัย (สิริมาภิญา โณนันทพงษ์. 2556: 50) นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับงานวิจัยโดยใช้สื่อกระตุ้นให้เด็กมีพฤติกรรมตามคุณลักษณะสังวหัตถุที่เด็กมีอารมณ์สนุกสนานผลิตเพลินสามารถกระตุ้นความสนใจของเด็กปฐมวัยได้เป็นอย่างดี เพราะการใช้สื่อเพื่อเป็นตัวแบบช่วยให้เด็กมีจินตนาการคิดถึงเรื่องทำความดีในลักษณะต่าง ๆ ส่งผลให้เด็กเกิดความรู้สึกกระตือรือร้นในการร่วมกิจกรรม ฯ ชั้นที่ 2 ปฏิสัมพันธ์ (Interaction : I) เป็นขั้นตอนที่เด็กได้ระดมความคิดแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันเกี่ยวกับการประสบการณ์ที่ได้รับจากตัวแบบเปรียบเทียบวิเคราะห์พฤติกรรมของตัวแบบที่ดีและไม่ดี ทำให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันนำไปสู่การปรับโนทัศน์เพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติตนตามสถานการณ์ที่เผชิญอยู่ กระตุ้นให้เด็กร่วมคิดวิธีการต่าง ๆ เน้นปฏิสัมพันธ์กับเนื้อหาเป็นสำคัญ เป็นชั้นที่ให้ความสำคัญกับการปฏิสัมพันธ์ของเด็กในการลงมือปฏิบัติกิจกรรมร่วมกัน การที่เด็กมีโอกาสมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนความคิดซึ่งกันและกัน มองเห็นการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของสิ่งต่าง ๆ เข้าด้วยกัน ส่งผลให้เด็กขยายประสบการณ์ของตนเองได้มากขึ้นจากการโต้ตอบและทำกิจกรรมร่วมกันกับเพื่อน โดยครูจัดประสบการณ์ให้กับเด็กปฐมวัยกระตุ้นให้เด็กร่วมกันวิเคราะห์การกระทำพฤติกรรมของตัวแบบระหว่างตัวแบบกับสถานการณ์และตัวแบบกับบุคคลอื่นเพื่อปรับโนทัศน์กับการเรียนรู้ร่วมกันนำไปสู่การสร้างทางเลือกและแนวทางในการปฏิบัติตน ในขั้นนี้พบว่าการเปิดโอกาสให้เด็กได้สนทนาแสดงความคิดเห็นและทำกิจกรรมกลุ่มร่วมกันเป็นกลุ่มย่อย 3-5 คน จะช่วยให้เด็กได้เรียนรู้ความคิดเห็นของผู้อื่น การแสดงความคิดเห็นของผู้อื่นซึ่งเด็กจะทำด้วยความมั่นใจเพื่อเป็นการแบ่งปันประสบการณ์ที่ตนเองมีอยู่แลกเปลี่ยนประสบการณ์กับเพื่อน สอดคล้องกับแนวคิดการเรียนรู้แบบกลุ่มของกัลยาณมิตรที่เปิดโอกาสให้เด็กรู้จักรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น การรับผิดชอบงานกลุ่มและการอดทน รอคอย ประนีประนอมจะทำให้เกิดการเรียนรู้ได้ดีที่สุด เมื่อผ่านการเรียนรู้การสร้างปฏิสัมพันธ์ทางสังคม (นภเนตร ธรรมบวร.2549: 41) และทฤษฎีพัฒนาการจริยธรรมของโคลเบอร์กที่อธิบายว่า พัฒนาการจริยธรรมของเด็กนั้นพัฒนาไปตามลำดับขั้น การส่งเสริมให้เด็กได้อธิบายแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน ทำให้เข้าใจความรู้สึก มุมมองของผู้อื่นและเหตุผลทางจริยธรรมสูงขึ้นสามารถควบคุมพฤติกรรมของตนเองได้ (สุรางค์ โค้วตระกูล. 2556: 65-67) ชั้นที่ 3 ปฏิบัติงานร่วมกัน (Doing together : D) ขั้นตอนที่เด็กนำประสบการณ์ที่ได้รับจากขั้นการกระตุ้นความรู้และขั้นการปฏิสัมพันธ์ มาใช้ในขั้นการปฏิบัติงานร่วมกัน เป็นการลง

มือทำกิจกรรมปฏิบัติจริงร่วมกันและมีการปฏิสัมพันธ์กันภายในกลุ่มเล็กๆ 4-5 คน เพื่อการวางแผนและลงมือปฏิบัติงานให้บรรลุประสบความสำเร็จตามเป้าหมายที่กำหนดร่วมกัน แนวคิดที่สนับสนุนหลักการนี้คือ แนวคิดแบบเรียนรู้แบบร่วมมือซึ่งกันและกันการจัดกิจกรรมแบบกลุ่ม โดยเปิดโอกาสให้เด็กทำงานเป็นกลุ่มย่อยทำให้เด็กยอมรับซึ่งกันและกัน เห็นความสำคัญของผู้อื่น ผู้รับผิดชอบร่วมกัน แก้ปัญหาจากความขัดแย้งโดยการประนีประนอมและเคารพสิทธิซึ่งกันและกัน (Slavin. 1983) โดยในการจัดกิจกรรมนี้ทำให้เด็กเกิดการเรียนรู้เข้าใจความสัมพันธ์ของการกระทำตนเองที่มีต่อเพื่อน เด็กจึงแสดงความเคารพต่อสิทธิหน้าที่ของตนเองและเพื่อน ส่งผลให้เกิดการเคารพข้อตกลงของกลุ่มด้วย (คมเพชร จัตรศุภกุล. 2547) และแนวคิดการเรียนรู้แบบการร่วมมือนี้ เด็กจะเป็นผู้สร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง ผ่านการมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมซึ่งมีรากฐานจากทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาของเพียเจต์ที่เชื่อว่า การเกิดความรู้ขึ้นในตัวเองต้องใช้ปฏิสัมพันธ์ระหว่างกระบวนการทางความคิดกับประสบการณ์ส่วนตัวร่วมกัน การสร้างความรู้จึงมุ่งเน้นเป้าหมายการเรียนรู้ต้องมาจากการปฏิบัติจริงโดยเปิดโอกาสให้ผู้เรียนรู้ได้มีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมในบริบทจริง มีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมในการแลกเปลี่ยนความรู้ ความคิด ประสบการณ์ระหว่างเด็กกับเพื่อน และบุคคลอื่นๆ เพื่อให้เด็กมีประสบการณ์ที่กว้างขวางและหลากหลาย (สิริมา ภิญโญอนันตพงษ์. 2556: 112) ดังนั้นการจัดการเรียนรู้ผ่านการลงมือปฏิบัติเป็นกลุ่มโดยมีการเรียนรู้และแสดงความคิดเห็นร่วมกัน มีปฏิสัมพันธ์กันในทางบวก มีการช่วยเหลือและยอมรับกันและกัน เพื่อความสำเร็จของกลุ่มในการแก้ปัญหาจากความขัดแย้ง โดยมีพื้นฐานการเรียนรู้จากหลักการทำงานกลุ่มแบบกัลยาณมิตร เป็นกระบวนการที่เน้นให้ผู้เรียนเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง รวมถึงการได้วางแผนก่อนลงมือกระทำ ทำให้เกิดการเรียนรู้อย่างเป็นกระบวนการและนำมาบูรณาการกับการเรียนรู้แบบกระบวนการกลุ่ม ซึ่งทำให้เกิดการทำงานร่วมกัน ช่วยเหลือและแบ่งปัน การแลกเปลี่ยน ความคิดเห็นยอมรับผู้อื่น โดยสมาชิกแต่ละคนประกอบไปด้วย ผู้มีความแตกต่างกันทำให้เกิดการช่วยเหลือพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน มีความพยายามเพื่อให้กลุ่มประสบความสำเร็จตามเป้าหมายที่กำหนดไว้การทำงานร่วมกันจะทำให้เพิ่มความมั่นใจ กล้าแสดงออกในความสามารถของตนเอง มีความสัมพันธ์ทางบวกกับเพื่อนเกิดการเรียนรู้ในระดับสูงขึ้น โดยผู้สอนต้องช่วยสะท้อนให้เด็กแสดงความรู้สึกรู้สึกคิด มีเจตคติที่ดีต่อการเรียนรู้ร่วมกันในกลุ่ม ขั้นที่ 4 ขั้นแสดงผลงานสะท้อนการเรียนรู้ (Display : D) เป็นขั้นตอนที่เด็กแต่ละกลุ่มได้สรุปผลงานการปฏิบัติงานร่วมกันพร้อมสะท้อนผลงานการเรียนรู้เพื่อนำไปสู่การประเมินค่าของประสบการณ์ที่ได้รับจากการปฏิบัติงานร่วมกันและปรับมโนทัศน์สร้างค่านิยมในการปฏิบัติตน สนับสนุนพฤติกรรมทางบวกเพื่อเป็นการเสริมแรงให้เด็กแสดงพฤติกรรมปฏิบัติตนตามหลักสังคหวัตถุสี่ได้และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันในการทำงานและการอยู่ร่วมกันกับผู้อื่นในสังคมได้ โดยเปิดโอกาสให้เด็กปฐมวัยได้ทบทวนความรู้ความเข้าใจจากการนำเสนอผลงานและอภิปรายแลกเปลี่ยนความคิดเห็นถึงประสบการณ์ที่ได้จากการปฏิบัติงานร่วมสรุปเป็นข้อคิดพร้อมทั้งให้การเสริมแรงเด็กที่มีคุณลักษณะสังคหวัตถุสี่ของเด็กปฐมวัยร่วมกัน ในขั้นตอนประเมินผลนั้นใช้หลักการประเมินค่าและการเสริมแรงทางบวกเป็นองค์ประกอบสำคัญ โดยหลักการประเมินค่าเป็นหลักการที่เน้นความสำคัญของการสะท้อนความคิด

จากการปฏิบัติงานร่วมกันของเด็กปฐมวัย เปรียบเทียบและเชื่อมโยงความสัมพันธ์กับมโนทัศน์ที่ได้จากการวิเคราะห์ตัวแบบสู่การประเมินค่าลักษณะพฤติกรรมที่ควรยึดในการปฏิบัติเพื่ออยู่ร่วมกัน ทฤษฎีหรือแนวคิดที่สนับสนุนหลักการนี้ คือ แนวคิดการพัฒนาด้านจิตพิสัยของบลูม ที่อธิบายว่า หากบุคคลมีโอกาสรับรู้และตอบสนองต่อสิ่งเร้าแล้วได้รับผลที่ความรู้สึกพึงพอใจ เห็นคุณค่าของการกระทำและนำไปใช้ในชีวิตประจำวันจนกระทั่งพัฒนาเป็นลักษณะนิสัย (ทิตนา แชมมณี. 2553: 44-46; สุรางค์ โค้วตระกูล. 2556: 274-275) Sirima Pinyoanuntapong. (2013: 45-67) กล่าวว่า กระบวนการพัฒนาคุณลักษณะที่ดีให้กับเด็กเริ่มต้นจากที่เด็กจะเรียนรู้วัฒนธรรมที่ตนมีส่วนร่วม การปฏิสัมพันธ์กับบุคคลต่างๆ จากสิ่งแวดล้อมนั้น เพื่อการปรับตัวทางสังคมเกิดการพัฒนาจิตใจ และปรับเปลี่ยนพฤติกรรมในการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุข

3. ผลการเสริมสร้างคุณลักษณะสังคมหวัดตุสี่ของเด็กปฐมวัย พบว่า เด็กในกลุ่มทดลองมีคะแนนหลังการทดลองสูงกว่าก่อนทดลองและสูงกว่าเด็กในกลุ่มควบคุม ทั้งโดยรวมและรายด้าน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 โดยมีขนาดส่งผลในระดับมากต่อคะแนนรวมและคะแนนรายด้านทุกด้าน แสดงว่า รูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ KID-D สามารถเสริมสร้างคุณลักษณะสังคมหวัดตุสี่ของเด็กปฐมวัยได้ที่เป็นเช่นนี้อาจเป็นเพราะว่ากระบวนการที่ใช้ในการจัดการเรียนรู้ให้กับเด็กปฐมวัยกลุ่มทดลองนั้น เด็กได้รับการจัดการเรียนรู้ตามขั้นการเรียนรู้จากตัวแบบ ซึ่งตัวแบบที่นำมาใช้ในการจัดการเรียนรู้แต่ละครั้ง ได้จัดทำแผนการจัดการเรียนรู้เพื่อเน้นให้เด็กเรียนรู้พฤติกรรมบ่งชี้ตามองค์ประกอบ 4 องค์ประกอบ เพื่อเสริมสร้างให้เด็กปฐมวัยเกิดคุณลักษณะสังคมหวัดตุสี่ คือ วันจันทร์เน้นกิจกรรมเสริมสร้างคุณลักษณะการให้สิ่งที่ดี วันอังคารเน้นกิจกรรมเสริมสร้างคุณลักษณะการพูดดี วันพุธเน้นกิจกรรมเสริมสร้างคุณลักษณะการประพฤติดีและวันพฤหัสบดีเน้นกิจกรรมเสริมสร้างคุณลักษณะการวางตนดี โดยในแต่ละวันจัดกระบวนการเรียนรู้ตามขั้นตอน 4 ขั้นตอน เช่น หน่วยเพื่อนแสนดี ขั้นกระตุ้นความรู้ (Knowledge : K) เด็กได้เรียนรู้จากตัวแบบพฤติกรรมจากตัวละครในนิทานเรื่องเล่นร่วมกันสร้างสรรค์สามัคคี ทำให้เด็กได้เรียนรู้พฤติกรรมที่ดีและไม่ดีของตัวละครในเรื่องนั้น ขั้นปฏิสัมพันธ์ (Interaction : I) เด็กได้ร่วมกันระดมความคิดในการวิเคราะห์พฤติกรรมของตัวละคร ผลของการกระทำของตัวละครที่ได้รับในการแสดงพฤติกรรมทั้งสองแบบ ขั้นปฏิบัติงานร่วมกัน (Doing together : D) เด็กแบ่งกลุ่มและร่วมกันปฏิบัติกิจกรรมโดยการช่วยกันประดิษฐ์ของเล่นจากวัสดุ-อุปกรณ์ สามารถนำแบบอย่างของเล่นในตัวละครมาเป็นตัวอย่างในการประดิษฐ์ได้ เป็นการสะท้อนการเรียนรู้จากตัวแบบมาสู่การปฏิบัติ รับผิดชอบตามที่ได้รับมอบหมายจนงานสำเร็จและขั้นสุดท้ายเด็กแสดงผลงานสะท้อนการเรียนรู้ (Display : D) โดยเด็กนำเสนอผลงานของกลุ่มตนเองในการประดิษฐ์ของเล่นพร้อมสะท้อนการเรียนรู้สิ่งที่ได้รับการปฏิบัติตนเป็นสมาชิกที่ดีและสามารถนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ ฉะนั้นตลอดระยะเวลาการทดลอง 8 สัปดาห์ ทำให้เด็กได้รับการเห็นพฤติกรรมของตัวแบบซ้ำๆ ทำให้เกิดกระบวนการจดจำ ที่เด็กได้บันทึกสิ่งที่สังเกตจากตัวแบบและเมื่อเด็กเห็นว่าตัวแบบได้รับผลจากกระทำที่ดี เป็นการเสริมแรงจึงทำให้เด็กอยากแสดงพฤติกรรมตามตัวแบบ ฉะนั้นทุกขั้นตอนของการจัดการเรียนรู้แบบ KID-D สามารถเสริมสร้างให้เด็กเกิดคุณลักษณะสังคมหวัดตุสี่ได้ เพราะ

คุณลักษณะที่ดีเป็นสิ่งสำคัญจำเป็นในการดำรงชีวิตประจำวันของเด็กในโรงเรียน สามารถทำงานและอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข ดังนั้นการที่เด็กปฐมวัยได้รับการจัดการเรียนรู้ด้วยรูปแบบที่เหมาะสมจะส่งผลให้เด็กปฐมวัยมีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ได้ ฉะนั้นการจัดการเรียนรู้แบบ KID-D จึงมีความเหมาะสมสามารถเสริมสร้างคุณลักษณะสังคหวัตถุสี่ของเด็กปฐมวัยได้ ผลการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยการประเมินคุณลักษณะสังคหวัตถุสี่ของเด็กปฐมวัย ก่อนและหลังทดลองของกลุ่มทดลอง พบว่า คุณลักษณะสังคหวัตถุสี่ของเด็กปฐมวัย โดยรวมของเด็กปฐมวัยกลุ่มทดลองมีค่าเฉลี่ยก่อนทดลองเท่ากับ ($M=95.57, SD=26.37$) และค่าเฉลี่ยหลังการทดลองเท่ากับ ($M=139.46, SD=22.46$) แสดงว่าเด็กปฐมวัยกลุ่มทดลองหลังจากได้รับการจัดกิจกรรมการจัดการเรียนรู้ตามรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ KID-D มีระดับคุณลักษณะสังคหวัตถุสี่ของเด็กปฐมวัย สูงกว่าก่อนได้รับการจัดกิจกรรมการจัดการเรียนรู้แบบ KID-D อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 สามารถอธิบายได้ว่าพบว่า คุณลักษณะสังคหวัตถุสี่ของเด็กปฐมวัยกลุ่มทดลองมีค่าเฉลี่ยก่อนทดลองเท่ากับ 95.57 และค่าเฉลี่ยหลังทดลองเท่ากับ 139.46 แสดงว่าเด็กปฐมวัยกลุ่มทดลองหลังจากได้รับการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ KID-D อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 สามารถอธิบายได้ว่า เด็กปฐมวัยกลุ่มทดลองที่ได้รับการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ KID-D สามารถเสริมสร้างคุณลักษณะสังคหวัตถุสี่ของเด็กปฐมวัยได้เรียนรู้จากการสังเกตตัวเอง วิเคราะห์ตัวเอง เรียนรู้จากการลงมือกระทำและปฏิบัติกับผู้อื่น พร้อมทั้งฝึกประเมินผลการกระทำและปรับปรุงตนเอง สอดคล้องกับแนวคิดเพียเจต์และโคลเบิร์ตที่อธิบายว่า พัฒนาการทางจริยธรรมของมนุษย์พื้นฐานมาจากพัฒนาการทางสติปัญญา ความรู้ความเข้าใจมีระดับขั้นตอนที่เป็นสากลเมื่อพัฒนาถึงขั้นใดแล้วก็ยากจะลดต่ำลง ดังนั้นการเสริมสร้างคุณลักษณะสังคหวัตถุสี่ จึงต้องใช้กระบวนการเรียนรู้ การเรียนรู้จากการสังเกตตัวเองที่มีคุณลักษณะสังคหวัตถุสี่ที่มีอิทธิพลต่อเด็ก ถึงความสนใจของเด็กได้ เพราะเด็กปฐมวัยนั้นอยู่ในวัยจินตนาการเพื่อฝัน การนำเสนอตัวเองผ่านนิทานที่มีสัตว์พูดได้หรือเรื่องราวที่ตัวเองอยู่ในวัยเดียวกับเด็กจึงตรงกับความต้องการของเด็ก (บันลือ พฤษะวัน. 2549: 44) จึงกลายเป็นตัวแบบที่มีอิทธิพลต่อความคิดและการกระทำของเด็ก โดยเฉพาะเมื่อตัวแบบกระทำดีแล้วได้รับผลดีผลตอบแทน เป็นการสร้างภาพในใจเด็กเพื่อให้เด็กจดจำและเกิดกระบวนการแสดงพฤติกรรมตามตัวแบบ ครูเล่าเรื่องราวนำเสนอที่สอดคล้องกับประสบการณ์ในชีวิตประจำวัน การให้เด็กคิดเชื่อมโยงสถานการณ์ที่ตัวเองเผชิญอยู่ถ้าเป็นเด็กจะอย่างไร เป็นกระบวนการในการปรับโน้ตทัศน์ของเด็กๆ จากประสบการณ์ตัวเองที่เชื่อมโยงกับสถานการณ์จริงเด็กๆ ได้ประสบแล้วสรุปเป็นข้อคิดที่ได้ สอดคล้องกับทฤษฎีของเพียเจต์ ที่อธิบายการปรับตัวที่ต้องอาศัยกระบวนการซับซ้อน ประสบการณ์ใหม่ให้เข้าไปรวมอยู่ในโครงสร้างของสติปัญญาและการปรับโครงสร้างทางปัญญาให้สอดคล้องกับสถานการณ์ เด็กจึงเกิดการเรียนรู้และสรุปเป็นความคิดรอบยอดใหม่เป็น การให้เด็กได้แสดงความคิดเห็นแลกเปลี่ยนกันในช่วงการวิเคราะห์เป็นการส่งเสริมให้เด็กเกิดกระบวนการจดจำแล้วบันทึกสิ่งที่ตนสังเกตไว้ในความจำระยะยาว ตามที่แบนดูราได้อธิบายว่า ผู้สังเกตที่สามารถอธิบายพฤติกรรมของตัวเองด้วยคำพูดหรือมีภาพพจน์สิ่งที่ตนเองสังเกตไว้ในใจจะสามารถจดจำสิ่ง

ที่เรียนรู้จากการสังเกตได้ดีและจะสามารถแสดงพฤติกรรมเลียนแบบตัวแบบได้แม้เวลาจะผ่านนาน (สุรางค์ โค้วตระกูล, 2556: 239) และชั้นปฏิบัติร่วมกันเป็นขั้นตอนที่让孩子ได้มีโอกาสปฏิสัมพันธ์กับเพื่อนในการทำงานกลุ่มร่วมกัน ซึ่งในขั้นตอนนี้เด็กจะแบ่งกลุ่มเป็นกลุ่มเล็กๆ 4-5 คน ให้ทำกิจกรรมร่วมกันโดยที่เด็ก ๆ จะต้องตกลงกติกาในการทำงานร่วมกันเพื่อให้งานของกลุ่มบรรลุเป้าหมาย และเป็นการเรียนรู้จากการลงมือกระทำด้วยตนเอง นับว่าเป็นการเรียนรู้จากประสบการณ์ตรง การที่เด็กปฐมวัยได้ทำงานกลุ่มทำให้เด็กได้เรียนรู้ในการปฏิสัมพันธ์กับเพื่อน ฝึกทักษะการทำงานกลุ่ม การประนีประนอมกัน การสนทนา แลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน และมีประสบการณ์ในความสำเร็จร่วมกัน สอดคล้องกับเพียเจต์และวิกอทส์กีที่ว่าพัฒนาทางสติปัญญาของเด็กเป็นกระบวนการสร้างองค์ความรู้โดยผ่านการปฏิสัมพันธ์กับการลงมือปฏิบัติจริงในระหว่างการทำกิจกรรมกลุ่มเป็นช่วงเวลาที่เด็กมีโอกาสได้แสดงพฤติกรรมเลียนแบบ หลังจากที่เด็ก ๆ ได้บันทึกไว้ในกระบวนการจดจำซึ่งในสถานการณ์ปฏิบัติงานร่วมกันเด็กปฐมวัยอาจได้รับประสบการณ์ในตอนนั้นไม่เหมือนกับสถานการณ์ที่ตัวแบบเผชิญแต่เด็กสามารถมาปรับใช้ได้ในสถานการณ์ที่เด็กพบจากการเชื่อมโยงความสัมพันธ์กับข้อคิดที่เด็กได้เรียนรู้จากตัวแบบที่แสดงพฤติกรรมการมีคุณลักษณะสังคหวัตถุส์ ดังที่เพียเจต์ได้อธิบายถึงพัฒนาการของเด็กปฐมวัย อายุ 5-6 ปี ว่า เด็กรู้จักสังเกตเห็นความแตกต่างทำให้ความคิดพัฒนาถึงขั้นรู้จัก เปรียบเทียบ แยกวัตถุออกเป็นหมวดหมู่ได้ คิดเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งต่าง ๆ ได้ (ศรีเรือน แก้วกังวาล, 2553: 215-216) และชั้นประเมินผลเป็นขั้นตอนที่让孩子ปฐมวัยได้วิเคราะห์กระบวนการทำงานของกลุ่ม พฤติกรรมของสมาชิกกลุ่มและผลงานของกลุ่ม โดยเด็กวิเคราะห์ร่วมกับครู เป็นการให้ข้อมูลป้อนกลับและช่วยฝึกทักษะการรู้จักคิดเพื่อให้เด็กได้ฝึกการประเมินการคิดและพฤติกรรมของตนเองที่ได้กระทำไป ตรวจสอบความรับผิดชอบของสมาชิกโดยการสนทนาและนำเสนอผลงาน บอกความภาคภูมิใจที่ตนได้รับเมื่อทำงานกลุ่ม และเป็นความสำเร็จของคนในกลุ่ม จากการทำงานร่วมกันทำให้เด็กเริ่มคลายการยึดตนเองเป็นศูนย์กลางลง เด็กเรียนรู้ถึงการฟังและเกื้อกูล เห็นอกเห็นใจกัน ช่วยเหลือกัน และกัน เคารพสิทธิและหน้าที่ของกันและกัน ประสบความสำเร็จร่วมกัน (สมโภชน์ เอี่ยมสุภาษิต, 2549: 192) การที่เด็กปฐมวัยได้เรียนรู้ที่จะเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของมโนทัศน์ที่ได้เรียนรู้จากตัวแบบกับตนเองได้ ส่งผลให้เด็กตระหนักต่อการมีคุณลักษณะสังคหวัตถุส์สอดคล้องกับคำสอนของพระพุทธศาสนาที่ให้ลดอัตตาให้รู้จักในการเป็นผู้ให้ เมื่อทุกคนรู้จักให้ทุกคนก็จะเป็นผู้รับ เช่นกันหรือในวัยเด็กเล็กนั้นก็อาจเรียกได้ว่า เป็นการขยายอัตตาโดยการคิดเชื่อมโยงถึงผลที่ตนจะได้รับทำให้เด็กมองแบบแบ่งแยกตนเองจากผู้อื่นลดลง รู้จักให้ผู้อื่นมากขึ้น และขยายวงกว้างออกไป และส่งผลให้เด็กรู้จักการคิดเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของสิ่งต่าง ๆ รอบตัวกับตนเองหรือเรียกได้ว่ารู้จักการมองแบบองค์รวม จากการทดลองจัดการเรียนรู้ตามรูปแบบการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบ KID-D ผู้วิจัยสามารถสังเกตพฤติกรรมของเด็กปฐมวัยที่เปลี่ยนไปในทิศทางที่ดีขึ้นอย่างชัดเจน จากการสนทนากับเด็กปฐมวัยในกลุ่มทดลองในเด็กบางคนที่มีปัญหาจึงทำให้ผู้วิจัยพบว่า การใช้รูปแบบการจัดการเรียนการสอนแบบ KID-D นั้นช่วยเสริมสร้างคุณลักษณะสังคหวัตถุส์แล้วยังส่งเสริมให้เด็กมีทักษะทางสังคมที่ดีขึ้นด้วย เมื่อพิจารณาเป็นรายองค์ประกอบแล้ว พบว่า คุณลักษณะสังคหวัตถุส์

ทั้ง 4 องค์ประกอบ ได้แก่ ด้านการให้สิ่งที่ดี ด้านการพูดดี ด้านการประพฤติดี และด้านการวางตนดี ของเด็กปฐมวัยหลังได้รับการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบ KID-D มีระดับคุณลักษณะสัณห์วัตถุส์ของ เด็กปฐมวัยก่อนได้รับการจัดกิจกรรมการจัดการเรียนรู้แบบ KID-D อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อย่อยแล้ว พบว่า ทุกองค์ประกอบย่อยหลังได้รับการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบ KID-D มีระดับคุณลักษณะสัณห์วัตถุส์สูงกว่าก่อนได้รับการจัดกิจกรรมการจัดการเรียนรู้แบบ KID-D อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 เช่นกัน สามารถอธิบายได้ว่า รูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ KID-D ในขั้นตอนการเรียนรู้จากตัวแบบนั้น ตัวแบบที่นำมาใช้ในการจัดการเรียนรู้แบบแต่ละครั้งนั้นจะมีลักษณะตามองค์ประกอบซึ่งเป็นจุดประสงค์ของการจัดการเรียนรู้แต่ละครั้ง ในระยะเวลาที่ทำการทดลองผู้วิจัยได้จัดแผนการจัดการเรียนรู้เพื่อเน้นให้เด็กเรียนรู้พฤติกรรมบ่งชี้ตามองค์ประกอบ 4 องค์ประกอบ โดยวันจันทร์ถึงวันพฤหัสบดีเด็กจะเรียนรู้ครบทั้ง 4 องค์ประกอบของคุณลักษณะสัณห์วัตถุส์ของเด็กปฐมวัย ตลอดระยะเวลาการทดลอง 8 สัปดาห์ ทำให้เด็กได้รับการเห็นลักษณะของตัวแบบซ้ำทำให้เกิดกระบวนการจดจำที่เด็กได้บันทึกสิ่งที่สังเกตจากตัวแบบไว้ในความจำระยะยาว เมื่อเห็นตัวแบบซ้ำก็ทำให้จดจำได้ดียิ่งขึ้น และเมื่อเด็กปฐมวัยเห็นว่าตัวแบบได้รับผลจากกระบวนการจูงใจจากคาดหวังว่าการเลียนแบบจะนำประโยชน์มาให้ตนเอง ซึ่งในขั้นการวิเคราะห์ตัวแบบนี้ในการจัดการเรียนรู้แต่ละวันมีวิธีการนำเสนอตัวแบบที่ต่างกันออกไปเพื่อให้เด็กรู้สึกเบื่อ โดยใช้การนำเสนอตัวแบบผ่านนิทานคุณธรรม ประเภทมีประกอบภาพ นิทานประกอบหุ่นมือ นิทานพับกระดาษ ซึ่งการนำเสนอตัวแบบในบางครั้งก็จะให้เด็กเข้ามามีส่วนร่วมโดยเฉพาะการใช้สถานการณ์จำลองจะเห็นได้ชัดเจนว่าเด็กจะเกิดความรู้สึกเข้าใจผู้อื่นหรือตัวละครที่เด็กแสดงอยู่ จากนั้นผู้วิจัยจึงกระตุ้นให้เด็กคิดเปรียบเทียบข้อดี ข้อเสียที่ตัวแบบได้รับจากการกระทำและเชื่อมโยงความสัมพันธ์การกระทำของตัวแบบได้ประโยชน์ คือ มีสนามเด็กเล่นที่สวยงามน่าดู และได้รับความชื่นชมจากคนอื่น ๆ ที่พบเห็น นอกจากนั้นคนอื่นที่ใช้สนามเด็กเล่นก็ได้ประโยชน์จากการกระทำที่ดีเช่นกันและเด็กผู้สังเกตตัวแบบสามารถทำตามตัวแบบได้ เมื่อเด็กฝึกคิดเชื่อมโยงได้จะไม่คิดแบ่งแยกสิ่งต่าง ๆ รอบตัวแต่เด็ก แต่จะมองถึงผลประโยชน์สุขที่ทุกคนจะได้รับในขั้นร่วมมือปฏิบัติการ ซึ่งการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้เด็กปฐมวัยนั้นในแต่ละครั้งจะมีจุดประสงค์การเรียนรู้ที่เน้นองค์ประกอบทีละด้าน แต่ในขั้นร่วมมือปฏิบัติการเด็กอาจแสดงพฤติกรรมที่แสดงถึงการมีคุณลักษณะสัณห์วัตถุส์ ทั้ง 4 องค์ประกอบ เนื่องจากเด็กคำนึงถึงการกระทำของตนเองที่จะส่งผลกระทบต่อผู้อื่น การมีความรู้สึกที่เข้าใจจิตใจของผู้อื่นเป็นสิ่งที่กระตุ้นให้เกิดการให้สิ่งที่ดี การพูดดี การประพฤติดี และการวางตนดี นั้นส่งผลให้เกิดการปฏิสัมพันธ์ในเชิงบวก ช่วยเหลือสนับสนุนกันและกัน โดยการร่วมมือกันนั้นมีพื้นฐานมาจากการอยู่ร่วมกันโดยมีคุณลักษณะสัณห์วัตถุส์ต่อหน้าหรือการรับผิดชอบและการเห็นคุณค่าของสมาชิกในกลุ่มก่อให้เกิดการเคารพต่อสิทธิของผู้อื่น ผลการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยการประเมินคุณลักษณะสัณห์วัตถุส์ของเด็กปฐมวัย ก่อนและหลังทดลองของกลุ่มควบคุม พบว่า คะแนนคุณลักษณะสัณห์วัตถุส์ ด้านการให้สิ่งที่ดี ด้านการพูดดี ด้านการประพฤติดี และด้านการวางตนดี โดยรวม ก่อนและหลังได้รับการจัดการเรียนรู้แบบ KID-D มีค่าเฉลี่ยแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 ($M_D=3.14, t=10.70-$

$M_D=4.08, t=10.26$) และมีขนาดส่งผลต่อคะแนนตัวบ่งชี้ทุกตัวบ่งชี้ที่อยู่ในระดับระดับมาก (Cohend's $d=1.28-2.15$) ผลการศึกษาพบว่าค่าเฉลี่ยคะแนนคุณลักษณะสังคหวัตถุส์ ด้านการให้สิ่งที่ดี ด้านการพูดดี ด้านการประพฤติดี และด้านการวางตนดีและคุณลักษณะสังคหวัตถุส์โดยรวมก่อนและหลังได้รับการจัดการเรียนรู้แบบ KID-D มีการเปลี่ยนแปลงเพิ่มมากขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ $p<.01$ ($M_{E-C}=2.30$ $t=4.21, p=0.00$ - $M_{E-C}=3.08$ $t=6.16, p=0.00$) และมีขนาดส่งผลต่อคะแนนตัวบ่งชี้ทุกตัวบ่งชี้ ระดับมาก (Cohend's $d=0.98-1.45$) ก่อนและหลังได้รับการจัดการเรียนรู้แบบ KID-D มีการเปลี่ยนแปลงเพิ่มมากขึ้น อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ $p<.01$ ผลการเปรียบเทียบคุณลักษณะสังคหวัตถุส์ หลังทดลองระหว่างกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม เด็กปฐมวัยทั้งกลุ่มทดลองมีระดับคุณลักษณะสังคหวัตถุส์ของเด็กปฐมวัยสูงกว่ากลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 เมื่อพิจารณาเป็นรายองค์ประกอบแล้ว พบว่า คุณลักษณะสังคหวัตถุส์ ทั้ง 4 องค์ประกอบ ได้แก่ ด้านการให้สิ่งที่ดี ด้านการพูดดี ด้านประพฤติดี และด้านการวางตนดี ของเด็กปฐมวัยกลุ่มทดลองสูงกว่ากลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 สามารถอธิบายได้ว่า รูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ KID-D เพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะสังคหวัตถุส์ของเด็กปฐมวัยที่ใช้ในการจัดการเรียนรู้ให้กับเด็กปฐมวัยกลุ่มทดลองสามารถพัฒนาให้เด็กปฐมวัยกลุ่มทดลองมีคุณลักษณะสังคหวัตถุส์สูงขึ้นกว่าเด็กกลุ่มควบคุมได้จริง เนื่องจากในกระบวนการจัดการเรียนรู้ตามรูปแบบนั้นเด็กได้รับการจัดการเรียนรู้ตามขั้นการเรียนรู้จากตัวแบบที่มีพื้นฐานมาจากทฤษฎีการเรียนรู้จากการสังเกตตัวแบบ ซึ่งตัวแบบนั้นต้องเป็นตัวแบบที่มีคุณลักษณะสังคหวัตถุส์ของเด็กปฐมวัยและมีอิทธิพลกับเด็ก เพื่อให้เด็กเกิดรับรู้ ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของโคลเบอร์กที่อธิบายว่าพัฒนาการทางจริยธรรมของบุคคลนั้นจะมีการพัฒนาไปทีละขั้นตามลำดับขั้นพัฒนาการส่งเสริมให้เด็กมีส่วนร่วมในการอภิปรายปัญหาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันและกันมองเห็นมุมมองของผู้อื่นและมีพัฒนาการทางการให้เหตุผลเชิงจริยธรรมสูงขึ้น (สรวงศ์ โค้วตระกูล. 2556: 68-75) เมื่อเด็กได้แนวคิดในการปฏิบัติตนแล้ว นำมาสู่ขั้นปฏิบัติงานร่วมกันเป็นการลงมือทำกิจกรรมร่วมกันและมีการปฏิสัมพันธ์ภายในกลุ่มที่สะท้อนถึงการมีคุณลักษณะสังคหวัตถุส์ โดยแบ่งกลุ่มเด็กเป็นกลุ่มเล็กๆ ซึ่งมีพื้นฐานมาจากทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาของเพียเจต์ สรุปได้ว่า การเรียนรู้จะเกิดขึ้นได้เมื่อเด็กได้มีโอกาสปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมรอบตัวเด็ก ได้มีโอกาสสัมผัส สำรวจ ทดลอง ด้วยตนเอง โดยตรงแนวคิดการเรียนรู้แบบร่วมมือ ที่เน้นการเรียนรู้ซึ่งกันและกันในการอยู่ร่วมกัน เห็นความสำคัญของกันและกันรับผิดชอบร่วมกัน ประนีประนอมและเคารพสิทธิซึ่งกันและกัน (ทิศนา ขัมมณี. 2547: 98-103) และทฤษฎีการสร้างความรู้ด้วยตนเอง ที่อธิบายว่า เด็กจะเรียนรู้ได้ดีที่สุดเมื่อเรียนรู้ผ่านการลงมือปฏิบัติและเรียนรู้ผ่านการปฏิบัติสัมพันธ์ทางสังคม โดยเด็กเป็นผู้สร้างองค์ความรู้ด้วยตนเองแล้วเป็นการเรียนรู้ที่มีความหมาย (นภเนตร ธรรมบวร. 2549: 40; อ้างอิงจาก Ds.C.Phillips. 1995) เมื่อเด็กได้ปฏิบัติงานร่วมกัน เพื่อนำไปสู่การประเมินค่าของประสบการณ์ที่ได้รับจากการปฏิบัติการร่วมกัน สรุปสิ่งที่ได้เรียนรู้และข้อคิด พร้อมทั้งให้การเสริมแรงนักเรียนที่มีพฤติกรรมที่แสดงถึงการมีคุณลักษณะสังคหวัตถุส์ร่วมกัน ในขั้นการประเมินผลซึ่งมีพื้นฐานมาจากแนวคิดการพัฒนาจิตพิสัยของบลูมที่อธิบายว่า หากบุคคลมีโอกาสรู้ และตอบสนองต่อสิ่งเร้า

นั้นแล้วได้รับผลที่ความรู้สึกพึงพอใจ เห็นคุณค่าของการกระทำและนำไปใช้ชีวิตประจำวันจนกระทั่งพัฒนาเป็นลักษณะนิสัย (ทีศนา แหมมณี. 2546: 44-46; สุรางค์ โค้วตระกูล. 2556: 274-275) และทฤษฎีของสกินเนอร์ที่อธิบายว่า ถ้าต้องการให้พฤติกรรมที่พึงประสงค์คงอยู่ตลอดไปต้องใช้การเสริมแรงทางบวก ในการจัดการเรียนรู้ครูได้สร้างให้เกิดความต่อเนื่องของรูปแบบ KID-D ด้วยการปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างและเพื่อนให้ห้องเรียนก็สามารถเป็นตัวแทนได้ถ้ามีการแสดงออกถึงการมีคุณลักษณะสังคหวัตถุสและทำให้เป็นความคาดหวังถึงประโยชน์ที่จะได้รับของเด็กที่สังเกตตัวแบบครูให้เกิดการเสริมแรงเด็กที่มีพฤติกรรมที่แสดงถึงการมีคุณลักษณะสังคหวัตถุสที่นั้นก็สมารถทำให้เด็กเกิดการเลียนแบบพฤติกรรมตามตัวแบบได้ โดยเฉพาะการฝึกให้เด็กคิดเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของการกระทำที่ส่งผลต่อสิ่งต่างๆ รอบตัวแบบได้ โดยเฉพาะการฝึกให้เด็กคิดเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของการกระทำที่ส่งผลต่อสิ่งต่างๆ รอบตัวและขยายกว้างออกไปก็จะช่วยให้เด็กมีคุณลักษณะสังคหวัตถุสได้โดยพึงพาการเสริมแรงภายนอกน้อยลง

ข้อสังเกตที่ได้จากงานวิจัย

1. แบบประเมินคุณลักษณะสังคหวัตถุสของเด็กปฐมวัย มีจุดมุ่งหมายเพื่อใช้ในการประเมินคุณลักษณะสังคหวัตถุสของเด็กปฐมวัย ประกอบด้วย 4 องค์ประกอบ และตัวบ่งชี้ องค์ประกอบแต่ละ 3 รายการ รวมทั้งหมด มี 12 ตัวบ่งชี้ ดังนี้ ด้านที่ 1 การให้สิ่งที่ดี มี 3 ข้อรายการ ประกอบด้วย การให้สิ่งของที่ควรแบ่งปันกัน ให้ความรักโอบอ้อมอารีต่อกัน และให้ความรู้คอยแนะนำตักเตือนกัน ด้านที่ 2 การพูดดี มี 3 ข้อรายการ ประกอบด้วย การพูดจาเหมาะสมตามกาลเทศะ พูดด้วยถ้อยคำสุภาพอ่อนหวาน และพูดในสิ่งดีที่เป็นประโยชน์ ด้านที่ 3 การประพฤติดี มี 3 ข้อรายการ ประกอบด้วย การทำตนให้เป็นประโยชน์ต่อเพื่อน ทำตนให้เป็นประโยชน์ต่อครู และทำตนให้เป็นประโยชน์ต่อสังคม ด้านที่ 4 การวางตนดี มี 3 ข้อรายการ ประกอบด้วย ร่วมกิจกรรมโดยไม่เอาเปรียบกัน ร่วมกิจกรรมโดยไม่ถือตัว และร่วมกิจกรรมโดยไม่ทอดทิ้งกัน โดยครูเป็นผู้ประเมินการปฏิบัติหรือการแสดงออกคุณลักษณะสังคหวัตถุสของเด็กปฐมวัยสามารถทำการประเมินคุณลักษณะสังคหวัตถุสและข้อความบ่งชี้ 36 ข้อรายการ มีความเชื่อถือได้สูง

2. รูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ KID-D เพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะสังคหวัตถุสของเด็กปฐมวัย ประกอบด้วย ขั้นตอนการเรียนรู้ 4 ขั้นตอน คือ ขั้นกระตุ้นการเรียนรู้ (Knowledge: K) ขั้นปฏิสัมพันธ์ (Interaction: I) ขั้นปฏิบัติงานร่วมกัน (Doing together: D) ขั้นแสดงผลงานสะท้อนการเรียนรู้ (Display: D) เป็นรูปแบบกิจกรรมที่มีความเหมาะสมเนื่องจากกิจกรรมที่ใช้ในแต่ละขั้นจะเป็นกิจกรรมที่เสริมสร้างให้เด็กได้มีการเรียนรู้ผ่านการลงมือปฏิบัติเป็นกลุ่ม โดยมีการเรียนรู้แสดงความคิดเห็นร่วมกัน มีปฏิสัมพันธ์ในทางบวก มีการช่วยเหลือ การยอมรับกันและกัน เพื่อความสำเร็จของกลุ่มจากการร่วมกันทำกิจกรรม ซึ่งทำให้เด็กได้เรียนรู้ผลการมีปฏิสัมพันธ์ และสามารถปรับเปลี่ยนพฤติกรรมให้เป็นไปในทางที่พัฒนาขึ้นได้จากการยอมรับของเพื่อนในกลุ่ม

3. กิจกรรมที่ใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้รูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ KID-D เพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะสังคมของเด็กปฐมวัย มีดังนี้คือ กิจกรรมเล่านิทานประกอบการถามคำถามปลายเปิด กิจกรรมสถานการณ์จำลองสภาพปัจจุบัน กิจกรรมการแสดงบทบาทสมมติและ กิจกรรมการสร้างสรรค์ เป็นกิจกรรมที่เหมาะสมกับพัฒนาการการเรียนรู้ของเด็กในการเสริมสร้างคุณลักษณะสังคมของเด็กปฐมวัย เพราะเด็กนักเรียนสามารถแสดงคุณลักษณะสังคมที่พึงประสงค์ประกอบด้วยองค์ประกอบ 4 องค์ประกอบและตัวบ่งชี้ องค์ประกอบแต่ละ 3 ตัวบ่งชี้ รวมทั้งหมด มี 9 ข้อรายการ ดังนี้ ด้านการให้สิ่งที่ดี มี 3 ข้อรายการ ประกอบด้วย การให้สิ่งที่ควรแบ่งปันกัน ให้ความรักโอบอ้อมอารีต่อกัน และให้ความรู้คอยแนะนำตักเตือนกัน ด้านการพูดดี มี 3 ข้อรายการ ประกอบด้วย การพูดจาเหมาะสมตามกาลเทศะ พูดด้วยถ้อยคำสุภาพอ่อนหวาน และพูดในสิ่งดีที่เป็นประโยชน์ ด้านการประพฤติดี มี 3 ข้อรายการ ประกอบด้วย การทำตนให้เป็นประโยชน์ต่อเพื่อน ทำตนให้เป็นประโยชน์ต่อครู และทำตนให้เป็นประโยชน์ต่อสังคม ด้านการวางตนดี มี 3 ข้อรายการ ประกอบด้วย ร่วมกิจกรรมโดยไม่เอาเปรียบกัน ร่วมกิจกรรมโดยไม่ถือตัว และร่วมกิจกรรมโดยไม่ทอดทิ้งกัน ได้อย่างชัดเจน

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1.1 รูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ KID-D เพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะสังคมของเด็กปฐมวัย ผู้นำไปใช้ควรศึกษาและทำความเข้าใจในทฤษฎีพื้นฐานและหลักการของรูปแบบการจัดการเรียนรู้เป็นอย่างดี เพื่อให้สามารถใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

1.2 การนำรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ KID-D ไปใช้โดยที่ผู้ใช้มีความเข้าใจในทฤษฎีพื้นฐานและหลักการของรูปแบบเป็นอย่างดีจะทำให้สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนรู้ได้อย่างต่อเนื่องและเหมาะสมกับบริบทของเด็ก

1.3 ครูเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการจัดการเรียนรู้และเป็นตัวแบบปลูกฝังคุณลักษณะการเป็นผู้ที่มีคุณลักษณะสังคมที่ดีให้กับเด็ก ดังนั้นการปฏิบัติตนเป็นตัวอย่างที่ดีให้กับเด็กอย่างต่อเนื่องก็เป็นการส่งเสริมให้เด็กเกิดการเรียนรู้จากตัวแบบตลอดเวลาที่อยู่กับครู

1.4 การเสริมแรงทางบวกทันทีที่เด็กแสดงถึงการมีคุณลักษณะสังคมของเด็กปฐมวัย ทำให้เกิดการกระทำที่พึงประสงค์มีความถี่มากขึ้นจนกระทั่งพัฒนาเป็นนิสัย

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 การศึกษาครั้งต่อไป ควรทำการวิจัยในการเสริมสร้างคุณลักษณะสังคหวัตถุสี่ ให้กับครูและผู้ปกครองของเด็กปฐมวัย เพื่อให้เกิดการปลูกฝังคุณลักษณะสังคหวัตถุสี่ที่มีความสมบูรณ์ในบริบทที่เป็นผู้ที่ใกล้ชิดตัวเด็กและเกิดความยั่งยืนมากยิ่งขึ้น

2.2 ควรทำการศึกษาคุณลักษณะสังคหวัตถุสี่ ทั้ง 4 องค์ประกอบ ในเด็กปฐมวัยที่อยู่ในภูมิภาคอื่นๆ ต่อไป

2.3 การพัฒนาคุณลักษณะสังคหวัตถุสี่ ด้วยรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ KID-D ให้กับเด็กในระดับชั้นอื่นๆ ต่อไป

2.4 การศึกษาผลการใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ KID-D ในการเสริมสร้างคุณลักษณะคุณธรรมทางด้านอื่นๆ ต่อไป

บรรณานุกรม

- กนก จันทร์ขจร. (2532). *ธรรมเพื่อชีวิต*. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ: พี.เอ็น.การพิมพ์.
- กมล ฉายาวัฒน์. (2554). *บริหารคนและงาน ด้วยวิธีการของพระพุทธเจ้า (ฉบับปรับปรุง)*.
พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ: เกท ไอ เดีย.
- กรมการศาสนา. (2522). *คู่มือจริยศึกษา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์กรมศาสนา.
- . (2544). *สารานุกรมไทย ฉบับเยาวชน เล่ม 4*. กรุงเทพฯ: พระบรมมหาราชวัง.
- กระทรวงศึกษาธิการ. (2546). *หลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช 2546*. กรุงเทพฯ:
โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- . (2548). *คู่มือหลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช 2546*. (สำหรับอายุ 3-5 ปี).
พิมพ์ครั้งที่ 2 . กรุงเทพฯ: คุรุสภาลาดพร้าว.
- . (2553). *แผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ฉบับปรับปรุง (พ.ศ. 2552 – 2559)*. กรุงเทพฯ:
สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา.
- กฤษฎา กฤษณะเศรษฐี และธรรมจันทร์. (2553). *พระพุทธเจ้าสอน สติฯ จอบส์ ทำ*. นนทบุรี:
ริงค์ ปียอนด์ บุ๊คส์ จำกัด.
- กิ่งแก้ว ปาจริย์. (2554). *การพัฒนาเด็กออทิสติก*. กรุงเทพฯ: พิมพ์ที่ห้างหุ้นส่วนจำกัด พี.เอ็น.
เอส ครีเอชั่น.
- กীরติ บุญเจือ. (2534). *จริยศาสตร์*. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช.
- กุลยา ตันติผลาชีวะ. (2542). *การเลี้ยงดูเด็กก่อนวัยเรียน 3-5 ปี*. กรุงเทพฯ: โชติสุขการพิมพ์.
- . (2543). *การสอนแบบจิตปัญญา*. กรุงเทพฯ: เอ็ดสัน เพรสโปรดักส์ .
- . (2545). *รูปแบบการเรียนการสอนปฐมวัยศึกษา*. สาขาการศึกษาปฐมวัย
คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- . (2547). *การเลี้ยงดูเด็กก่อนวัยเรียน 3-5 ปี*. กรุงเทพฯ: โชติสุขการพิมพ์.
- . (2551). *รูปแบบการเรียนการสอนปฐมวัยศึกษา*. กรุงเทพฯ: มิตรสัมพันธ์กราฟฟิค.
- เกียรตินธรณ อมาตยกุล. (2551). *ฉลาด เก่ง ดี และมีความสุข*. พิมพ์ครั้งที่ 2 . กรุงเทพฯ:
ภาพพิมพ์.
- โกวิท ตั้งตรงจิตร. (2551). *พุทธศาสนาสุภาษิต นำชีวิตให้รุ่งเรือง*. พิมพ์ครั้งแรก ธันวาคม
พ.ศ.2551 กรุงเทพฯ: พิมพ์ที่บริษัทพิมพ์ดี จำกัด.
- ขจิตภัย บุรุษพัฒน์. (2556). *คุณธรรมนำชีวิต พลิกวิกฤตเป็นโอกาส*. กรุงเทพฯ: ฐานบัณฑิต.
- ขวัญนุช บุญอยู่. (2545). *การส่งเสริมทักษะพื้นฐานทางคณิตศาสตร์ของเด็กปฐมวัยโดยการ
เล่นิทานคณิตศาสตร์*. ปรินญานิพนธ์ กศ.ม. (การศึกษาปฐมวัย). กรุงเทพฯ:
บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

คณาจารย์สำนักพิมพ์เลียงเชียง. (2546). หนังสือบูรณาการแผนใหม่ นักธรรมชั้นตรี. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์เลียงเชียง.

----- (2547). หนังสือเรียนเชิงบูรณาการ ธรรมศึกษาชั้นตรี ตรงตามหลักสูตรธรรมศึกษา ของแม่กองธรรมสนามหลวง พ.ศ. 2546. กรุงเทพฯ: เลียงเชียง เพียรเพื่อพุทธศาสตร์.

----- (2555). หนังสือเรียนนักธรรม ชั้นตรี ฉบับมาตรฐานบูรณาการ ชีวิต วิชาธรรมวิภาค. พิมพ์ครั้งที่ 119 กรุงเทพฯ: เลียงเชียง เพียรเพื่อพุทธศาสตร์.

คมเพชร จัตตุรุกกุล (2547). การศึกษาและพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรมของเด็กและเยาวชน (ระดับประถมศึกษา). กรุงเทพฯ. ภาควิชาแนะแนวและจิตวิทยาการศึกษา. คณะศึกษาศาสตร์. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

คุณ โทษณ์. (2537). พุทธศาสนากับชีวิตประจำวัน. กรุงเทพฯ: โอ.เอส.พรินต์ติ้ง เฮาส์. คณะกรรมการจัดสร้างอนุสาวรีย์ ศาสตราจารย์ ดร.สาโรช บัวศรี และพุทธศาสตร์เพื่อการพัฒนา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

----- (2549). การศึกษาและจริยธรรม ศาสตราจารย์ดร.สาโรช บัวศรี. กรุงเทพฯ: กริตส์ ดีไซน์ แอนด์ คอมมูนิเคชั่น จำกัด.

จุฑาทิพย์ แก้วมณี. (2546). การสร้างชุดการสอนหลักธรรมเรื่องสังคหวัตถุ 4 โดยใช้กิจกรรม กลุ่มสำหรับสามเณรชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 แผนสามัญศึกษา โรงเรียนพระปริยัติธรรมวัดสุวรรณรังสรรค์ สังกัดกรมศาสนา. ปริญญาโท กศ.ม. (การวัดผลการศึกษา). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.

ชาย กิตติคุณาภรณ์. (2554). จดหมายถึงลูกรัก 2. นนทบุรี: ส.เอเซียเพรส (1989) จำกัด .

ชัยพร วิชชาวุธ. (2526). “ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรม: ไคลเบิร์ก VS แบนดูรา,” รายงานการสัมมนาเรื่องทิศทางการวิจัยทางจริยธรรมและค่านิยม”. กรุงเทพฯ.

ชัยวัฒน์ สุทธิรัตน์. (2555). “สอนเด็กให้มีจิตสาธารณะ”. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ: วี พรินท์ (1991), 2552.

ดวงเดือน พันธุมนาวิน; และเพ็ญแข ประจักษ์ปัจฉิม. (2520). รายงานวิจัย เรื่อง จริยธรรมของเยาวชนไทย. กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

ดาร์รัตน์ อุทัยพยัคฆ์. (2548). การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนแบบพุทธวิถี เพื่อเสริมสร้างพฤติกรรมการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของเด็กปฐมวัย. ปริญญาโท กศ.ด. (การศึกษาปฐมวัย). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.

----- (2557). สัมภาษณ์โดย ธิดารัตน์ จันทะหิน ที่จังหวัดนครปฐม.

ดุจดเดือน พันธุมนาวิน. (2524). พฤติกรรมศาสตร์ เล่ม 2: จิตวิทยาจริยธรรมและจิตวิทยาภาษา. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.

- (2551). การสังเคราะห์งานวิจัยเกี่ยวกับคุณธรรมจริยธรรมในประเทศ
และต่างประเทศ. กรุงเทพฯ: พริกหวานกราฟฟิค.
- ต้องจิตต์ ทะสุวรรณ. (2538). การเปรียบเทียบผลของการใช้เทคนิคแม่แบบหุ่นมือกับการใช้
บทบาทสมมติ ที่มีต่อความเมตตาคุณงามของนักเรียน ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5
โรงเรียนการัญศึกษาจังหวัดนนทบุรี. ปรินญาณพนธ์ กศ.ม. (จิตวิทยาการศึกษา).
กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- ทินพันธุ์ นาคะตะ. (-). คุณธรรมเพื่อแผ่นดิน. กรุงเทพฯ: สหายบล็อกและการพิมพ์.
- ทิตนา แชมมณี. (2546). การพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมและค่านิยม: จากทฤษฎีสู่การปฏิบัติ.
กรุงเทพฯ: เมธีทิปส์.
- (2549). การพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยม: จากทฤษฎีสู่การปฏิบัติ.
พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: เมธีทิปส์ จำกัด.
- (2550). ศาสตร์การสอน: องค์ความรู้เพื่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มี
ประสิทธิภาพ. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพฯ: ด้านสุทธาการพิมพ์.
- (2553). ศาสตร์การสอน องค์ความรู้เพื่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มี
ประสิทธิภาพ. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ธ.ธรรมรักษ์ และจิตตวชิระ. (2554). สร้างเด็กดี มีคุณธรรม ตามคำสอน “พ่อ” หนึ่งใน
โครงการหนังสือร่วมเทิดพระเกียรติ 84 พระชนมพรรษาของสำนักพิมพ์.
กรุงเทพฯ: แอปป์บุ๊ก พับลิชชิง จำกัด.
- ธานินทร์ กรัยวิเชียร. (2551). คุณธรรมและจริยธรรมสำหรับผู้บริหาร. กรุงเทพฯ: สำนักงาน กพ.
- ธีราพร กุลนันทน์. (2544). การพัฒนาลักษณะนิสัยทางจริยธรรมสำหรับเด็กปฐมวัย :
ทฤษฎี” แนวคิดและแนวปฏิบัติ. พิมพ์ครั้งที่ 2. นครสวรรค์: คอมพิวเตอร์แอนด์กราฟฟิค.
- นงลักษณ์ วิรัชชัย. (2537). ความสัมพันธ์เชิงโครงสร้างเส้น (LISREL) สถิติวิเคราะห์สำหรับ
การวิจัยทางสังคมศาสตร์ และพฤติกรรมศาสตร์. กรุงเทพฯ:
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- (2538, กรกฎาคม-ธันวาคม). วิธีวิทยาขั้นสูงด้านการวิจัยและสถิติวิทยาการวิจัย.
- (2542). โมเดลลิสเรล สถิติวิเคราะห์สำหรับการวิจัย. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ:
โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- นภเนตร ธรรมบวร. (2545). การประเมินผลพัฒนาการเด็กปฐมวัย. พิมพ์ครั้งที่ 2 . กรุงเทพฯ:
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- นวลนง มังตรีสรรค์. (2530). ผลของการใช้ชุดการสอนกิจกรรมแนะแนวเรื่อง สังคหวัตถุ 4 ที่มี
ต่อคุณธรรมด้านสังคหวัตถุ 4 ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนเทพ
ศิรินทร์กรุงเทพมหานคร. ปรินญาณพนธ์ กศ.ม. (การวัดผลการศึกษา) กรุงเทพฯ:
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.

- นฤมล จิวแพ. (2549). ผลการเล่านิทานประกอบภาพที่มีต่อพฤติกรรมความเอื้อเฟื้อของเด็กปฐมวัย. ปรินญาณิพนธ์ กศ.ม. (การศึกษาปฐมวัย). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- นิธิ นิมิตรบุญ. (2557). คิดแบบไอน์สไตน์ บรรยายแบบพุทธ. กรุงเทพฯ: แอดบุ๊ก.
- นุชลี อุปภัย. (2555). จิตวิทยาการศึกษา. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เนาวนิตย์ สงคราม (ใจมั่น). (2552). พระพุทธศาสนาเพื่อพัฒนาผู้เรียน แผนการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาความสามารถจริยธรรมให้แก่ผู้เรียนระดับมัธยมศึกษา ชุดเสริมประสิทธิภาพครู เล่มที่ 19. พิมพ์ครั้งที่ 3 กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- บุญเชิด ภิญโญนนตพงษ์. (2545). ประมวลสาระวิชาการพัฒนาเครื่องมือสำหรับการประเมินผลการศึกษา. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- (2545). รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ การวัดประเมินการเรียนรู้ ศูนย์ศึกษาตามแนวพระราชดำริ. คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- (2547). การวัดประเมินผลการเรียนรู้ (การวัดประเมินแนวใหม่). กรุงเทพฯ: ภาควิชาพื้นฐานทางการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
- (2548). เอกสารประกอบการสอนวิธีการวิจัยทางการศึกษา. ภาควิชาการวัดและประเมินผลทางการศึกษา. ศึกษาศาสตร. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- (2554). เอกสารคำบรรยาย เรื่อง การออกแบบการวิเคราะห์ คุณภาพเครื่องมือวัด. ปทุมธานี: มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ในพระบรมราชูปถัมภ์.
- (2554). เอกสารคำบรรยาย เรื่อง สถิติวิเคราะห์และโปรแกรมคอมพิวเตอร์. ปทุมธานี: มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ในพระบรมราชูปถัมภ์.
- (2557). เอกสารประกอบการสอนรายวิชาการระเบียบวิธีวิจัยและสถิติเพื่อการวิจัยทางการศึกษา. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ : มปป.
- บุญสม โพธิ์เงิน (2537: บทคัดย่อ) บุญสม โพธิ์เงิน. (2537). คุณธรรมในการอยู่ร่วมกันของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดพิษณุโลก. วิทยานิพนธ์ กศ.ม.(จิตวิทยาการแนะแนว). พิษณุโลก: มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- บุญศิริ ขวาลิตธารง. (2529). ธรรมโอสธ. กรุงเทพฯ: อมรินทร์การพิมพ์.
- บุษราคัม จำปา. (2550).จิตอาสากับการบริการช่วยเหลือคนพิการ (กรณีศึกษา โครงการช่วยเหลือนักศึกษาพิการ วิทยาลัยราชสุดา มหาวิทยาลัยมหิดล).ศิลปศาสตรบัณฑิต ศาสนศึกษา: วิทยาลัยศาสนศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล.
- บันลือ พุกชะวัน. (2549). จุดประกายสมองของเด็กปฐมวัย. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์.

- ประกาศรี สี่ห้าไฟ. (2540). *พื้นฐานการศึกษาทางศาสนาและจริยธรรม*. กรุงเทพฯ:
สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- (2550). *พื้นฐานการศึกษาทางศาสนาและจริยธรรม*. พิมพ์ครั้งที่ 4 กรุงเทพฯ:
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ประสิทธิ์ ทองอ่อน. (2555). *จิตวิทยาและพุทธศาสตร์*. ภาควิชาจิตวิทยาและการแนะแนว
คณะครุศาสตร์ สถาบันราชภัฏสุรินทร์ .พิมพ์ที่ฝ่ายเอกสารการพิมพ์สำนักส่งเสริมวิชา
การสถาบันราชภัฏสุรินทร์ เมษายน 2540.
- ปิยลักษณ์ พุกกะวัน (2554). *การศึกษาองค์ประกอบและพัฒนาจิตสาธารณะของเด็กปฐมวัย
ด้วยรูปแบบการจัดการเรียนการสอน MADE*. ปรินิพนธ์การศึกษาดุสิตบัณฑิต.
(สาขาการศึกษาปฐมวัย). มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร
- ปิ่น มุกทุกันต์. (2534). *ประมวลศัพท์ 6 ศาสนา*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ:
สำนักพิมพ์บริษัทสารมวลชน.
- ปฐมากร ศิริเตชะ (2549: บทคัดย่อ) . *ปัจจัยทางสังคม ลักษณะทางจิตและลักษณะทางชีว
สังคมที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมที่เอื้อต่อสังคม ตามหลักสังคหวัตถุ 4 ของนักเรียน
ระดับประถมศึกษาโรงเรียนในสังกัดกรุงเทพมหานคร*. ปรินิพนธ์ วท.ม.
(การวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ประยุกต์). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ปัญญา ไช้บางยางและคณะในนามธรรมสภา และ สถาบันบันลือธรรม. (2555). *ธรรมาธิบาย
หลักธรรมในพระไตรปิฎก* .พิมพ์ครั้งที่ 1 กรุงเทพฯ: ธรรมสภาและสถาบันบันลือธรรม.
- ผกา สัตยธรรม. (2524). *เทคนิคการสอนอย่างมีประสิทธิภาพ*. กรุงเทพฯ:
โรงเรียนสาธิตจุฬาลงกรณ์
- (2550). *คุณธรรมครู*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ผ่องพรรณ เกิดพิทักษ์. (2536) *การแนะแนวและการให้คำปรึกษาในโรงเรียนประถมศึกษา*.
กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์บัณฑิตการพิมพ์.
- พ.รัตนลักษณ์. (2551). *หัวใจธรรมะ 5 มหาศาสนา*. พิมพ์ครั้งที่. กรุงเทพฯ: นวสาส์น การพิมพ์ .
- พรพจน์ กบิลสิงห์ (2537). *พุทธศาสนาในประเทศไทย* . กรุงเทพฯ : องค์การค้าของคุรุสภา.
- พรรณทิพย์ ศิริวรรณบุศย์. (2553). *ทฤษฎีจิตวิทยาพัฒนาการ*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย.
- พรรณิ ชุทัย เจนจิต. (2545). *จิตวิทยาการเรียนการสอน*. กรุงเทพฯ: เกรท เอ็ดดูเคชั่น.
- พระครูธรรมธรรณชิต คุณวโร. (2557) *สัมภาษณ์โดย ธีรรัตน์ จันทะหิน ณ วัดญาณเวศกวัน
จังหวัดนครปฐม*.
- พระครูภาวนาโพธิคุณ (2554). *การเมืองใหม่ วิถีพุทธ*. น้อมเกล้าน้อมกระหม่อมถวายเป็นพระราช
กุศล เนื่องในวโรกาสที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราชทรงเจริญ
พระชนมายุครบ 84 พรรษา 5 ธันวาคม 2554 . พิมพ์ครั้งที่ 3 กรุงเทพฯ: คลังนาวิทยา.

- พระครูวิสุทธิสุตคุณ (สายชล สุภาจาโร). (2552). *ประมวลปัญหาและเฉลยธรรมวิภาคนักธรรมชั้นตรี*. กรุงเทพฯ: วัดไตรมิตรวิทยารามวรวิหาร.
- พระครูสุภัทธีธรรม โกศล .(2557). *สัมภาษณ์โดย ธิดารัตน์ จันทะหิน ณ วัดหนองกุ้ง จังหวัดอุบลราชธานี*.
- พระครูโสภณปริยัติสุธี (2553). *การศึกษาวิเคราะห์แนวคิดธรรมราชาตามหลักกรรมทางพระพุทธศาสนา*. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยวิทยาเขตพะเยา.
- พระครูโสภณ วิริยะกุล .(2557). *สัมภาษณ์โดย ธิดารัตน์ จันทะหิน ที่วัดใหม่ทองเสน จังหวัดกรุงเทพมหานคร*.
- พระเทพสุทธิเมธี (ปัญญานันทภิกขุ). (ม.ป.ป). *หน้าที่ของคน ฉบับสมบูรณ์*. กรุงเทพฯ: ธรรมสภา สถาบันบันลือธรรม.(188)
- พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). (2549). *พุทธวิธีบริหาร*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต).(2541). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*. กรุงเทพฯ: สหธรรมิก.
- .(2542). *ศวรรษธรรมทัศน์พระธรรมปิฎก*. กรุงเทพฯ: ธรรมสภา.
- .(2543). *พัฒนาคุณภาพชีวิต ด้วยจิตวิทยาแบบยั่งยืน*. กรุงเทพฯ: สหธรรมิก จำกัด.
- .(2546). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์*. พิมพ์ครั้งที่ 11. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย.
- พระธรรมวิสุทธิกวี (พิจิตร ฐิตวณฺโณ). (2551). *รู้ไว้รู้ใจ ก็ไปนิพพาน ทางแห่งความสุข สู่ความสงบสูงสุดในชีวิต*. พิมพ์ครั้งแรก. กรุงเทพฯ: กรีน – ปัญญาญาณ.
- พระธรรมวิสุทธิทศจารย์ (มงคล วิโรจโน). (2538). *ชีวิต การงาน หลักธรรม*. พิมพ์ครั้งที่ 2 กรุงเทพฯ: ธรรมสภา.
- พระนันทรัตน์ ลีพันพาล.(2555). *ธรรมะในใจใคร่สอนลูก*. กรุงเทพฯ: อักษรธรรมะ.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต)(2552). *สยามสามไตร*. กรุงเทพฯ: พิมพ์สวย จำกัด.
- .(2552). *หลักชาวพุทธ (สามไตร ณฐานของปฏิบัติการ) จุดเริ่มต้นที่มารวมกันรุ่งโรจน์*. กรุงเทพฯ: สหมิตรพรินติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด.
- .(2554). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*. ครั้งที่ 20. กรุงเทพฯ: สหธรรมิก
- .(2554). *ความสุข ทุกแห่งทุกมุม*. ครั้งที่ 18. กรุงเทพฯ: ธรรมสภาพรจำกัด.
- .(2555). *ธรรมนุญชีวิต: พุทธจริยธรรมเพื่อชีวิตที่ดีงามแนวทางปฏิบัติตนในชีวิตประจำวัน เพื่อความก้าวหน้า ประสบความสำเร็จและมีชีวิตที่เป็นสุข*. ฉบับปรับปรุงใหม่ (มาตรฐานชีวิตของชาวพุทธ ปรับปรุงเปลี่ยนแปลงชื่อเป็นวินัยชาวพุทธ) . พิมพ์ครั้งที่ 190 . นนทบุรี: Awakebooks.

- .(2556). *ธรรมะ*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สมุทรปราการ: ชมรมกัลยาณธรรม หนังสือดีอันดับที่ 206.
- .(2557). *ภูมิธรรมชาวพุทธ หมวดธรรมเลือกสรรจากพจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม*. กรุงเทพฯ: ธรรมสภา.
- .(2558). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม*. ครั้งที่ 27
- พระพุทธรมณต์วรจารย์ .(2554).*พระธรรมเทศนา.วัดสุทัศนเทพวราราม แขวงราชบพิธ เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร ในงานทรงบำเพ็ญพระราชกุศลปัจโจปการกิจธรรมโมกิตทักษิณานุประทาน พระราชทานพระศพ สมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา สิริโสภาพัณณวดี ณ พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ในพระบรมมหาราชวัง พุทธทาสภิกขุ, บริหารธุรกิจแบบพุทธ.*
- พระภาสกร ภูริวฑฒโน (ภาวิไล)(2556).*ดีได้...ได้ดี พลิกกรรมมือสู่สว่าง ฉบับทุกคนทำได้.*
กรุงเทพฯ : บารมีธรรม.
- พระมหาการม อุตตมปญโญ. (2546). *การเปรียบเทียบผลการเรียนรู้แบบสตอรี่ไลน์และกรณีตัวอย่างที่มีต่อการให้เหตุผลจริยธรรมด้านความสามัคคีของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนวัดสุทธวราราม กรุงเทพฯ. ปรินญานิพนธ์ กศ.ด. (จิตวิทยาการศึกษา). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.*
- พระมหาบุญเพียร ปุญญวิริโย (แก้ววงศ์น้อย)(2544). *“แนวคิดและวิธีการขัดเกลาทางสังคมในสถาบันครอบครัวตามแนวพระพุทธศาสนา”,วิทยานิพนธ์หลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย).*
- พระมหามนัส กิตติสารโร. หนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐาน. (2557). *พระพุทธศาสนา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 .กรุงเทพฯ: พัฒนาคุณภาพวิชาการ (พว.) จำกัด.*
- พระมหาบุญมี มาลาวิชโร. (2553).*พุทธบริหาร.สู่สุดยอดนักบริหารผู้ทรงภูมิ ที่ลูกน้องรักและเทิดทูนอย่างจริงใจ. กรุงเทพฯ: ริงค์ ปียอนด์ บุ๊คส์ จำกัด.*
- พระมหาศุภชัย แซ่เถียร .(2557). *สัมภาษณ์โดย ธีรรัตน์ จันทะหิน ณ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.*
- พระมหาสมชาย ฐานวุฑโฒ. (2555). *มงคลชีวิต ฉบับ “ทางก้าวหน้า”. กรุงเทพฯ: ชมรมพุทธศาสตร์สากล ในอุปถัมภ์สมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์ .ศิลปการพิมพ์ (1977) จำกัด .*
- พระมหาเสน่ห์ ไชยสุภา. (2552). *การศึกษาและพัฒนาการทำงานร่วมกันของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 โดยยึดหลักสังคหวัตถุ 4 .ปรินญานิพนธ์ กศ.ม.(สาขาจิตวิทยาการแนะแนว).กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.*

- พระเมธีธรรมาภรณ์. (2538). คุณธรรมสำหรับนักบริหาร พุทธธรรมศาสตร์ ปีที่ 2 ฉบับที่ 1 (พฤษภาคม. 2538). มปป.
- พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบฐิตญาโณ). (2538). *ธรรมปริทรรศน์ พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ ฐิตญาโณ) วัดบวรนิเวศวิหาร รวบรวม เรียบเรียง*. กรุงเทพฯ: สภาการศึกษา มหามกุฏราชวิทยาลัย มหาวิทยาลัยพระพุทธศาสนา วัดบวรนิเวศวิหาร.
- พระราชธรรมนิเทศ (พระพะยอม กัลยาโณ)(2553). *สุดสัสดกับพระพยอม .พิมพ์ครั้งที่ 1* กรุงเทพฯ: มายเบสท์บุ๊คส์ จำกัด.
- พระราชวรมนี (ประยูร ธมมจิตโต) (2523). *ธรรมนุญชีวิตสำหรับประชาชน*. กรุงเทพฯ: กรมการศาสนา.
- (2543). *กระบวนการเรียนรู้ในพระพุทธศาสนา*. กรุงเทพฯ: กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ.
- พระราชวิสุทธิโมลี. (2540). *หลักธรรมสำหรับพัฒนาธรรมจริยา*. กรุงเทพฯ: กรมการ
- พระวรศักดิ์ วรธมโม. (2522). *ครูสอนศีลธรรม*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนาธรรมบูชา.
- พระวิวัฒน์ รอดสุโข. (2545). *เปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน และความคงทนในการ เรียนรู้ วิชาพระพุทธศาสนาเรื่อง สังคหวัตถุ 4 พรหมวิหาร 4 ไตรลักษณ์ 3 กลุ่ม สร้างเสริมลักษณะนิสัยขั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ระหว่างการสอนด้วยหนังสือการ์ตูน และการสอนตามปกติ.ปริญญาานิพนธ์ กศ.ม. (หลักสูตรและการสอน) มหาสารคาม: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.ถ่ายเอกสาร.*
- พระศรีปริยัติโมลี (2545). *กรณีว่าเข้าประเทศไทยขององค์ทะไลลามะ-ธรรมปฏิสันถารของ องค์ทะไลลามะ-พระสงฆ์กับสื่อมวลชน*. กรุงเทพฯ: วัดจันทารามวรวิหาร.
- พระอาจารย์ชยสาโร. (2550). *โหลหนึ่งก็ถึงคุณธรรม 12 ประการ เพื่อความสำเร็จใน การศึกษาวิถีพุทธ*. กรุงเทพฯ: พรินท์ แมเนจเม้นท์ จำกัด.
- พระอาจารย์มิตขุโอะ คเวสโก .(2556).*วันสุดท้ายในเพศบรรพชิต*. พิมพ์ครั้งที่ 1 .กรุงเทพฯ: โอ.เอส.พรินติ้ง เฮาส์ จำกัด.
- พระอาจารย์วิเชียร วชิรปัญญา.(2551). *ธรรมะออฟฟิศ*. กรุงเทพฯ: ปราชญ์สำนักพิมพ์.
- พิศิษฐ์ โจทย์กิ่ง. (2555). *คำสอนพ่อเศรษฐกิจพอเพียง*. หนังสือเฉลิมพระเกียรติเฉลิมฉลอง พระชนมายุ 82 พรรษา วันที่ 5 ธันวาคม 2552.กรุงเทพฯ: ธรรมสภา สถาบันบันลือธรรม.
- พุทธทาสภิกขุ. (2527). *คุณธรรมของครู*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์นิพนพาน.
- . (2529). *การทำกิจกรรมหมู่คณะต้องมีความสามัคคีธรรม*. พุทธจักร. 29(4): 15-6
- . (2530). *ครูคือผู้สร้างโลก*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์นิพนพาน.
- . (2555). *พระพุทธศาสนากับคนรุ่นใหม่และสังคมไทยในอนาคต*. กรุงเทพฯ: โครงการหนังสือพุทธศาสนาสำหรับคนหนุ่มสาว.

- พัชรินทร์ ศรีสุพันธุ์. (2551). การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยบางประการกับการปฏิบัติตามหลักธรรมสังคหวัตถุ 4 ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษากทม.เขต 1.ปริญญานิพนธ์ กศ.ม. (การวิจัยและสถิติทางการศึกษา). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- เพ็ญจันทร์ เจียบประเสริฐ. (2542). คณิตศาสตร์สำหรับเด็กปฐมวัย. คณะครุศาสตร์. สถาบันราชภัฏภูเก็ต.
- ไพฑูรย์ สินลารัตน์. (2542). ความรู้คุณธรรม รวมบทความเกี่ยวกับคุณธรรมจริยธรรมและการศึกษา. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ไพโรจน์ อยู่มนเฑียร (2555:). วาสนาสร้างด้วยกรรมะ. พิมพ์ครั้งแรก กรุงเทพฯ: แสงดาว.
- ภัทร ฉลาดแพทย์. (2554). บริษัท พระพุทธเจ้า ไม่จำกัดความสุขความร่ำรวย. กรุงเทพฯ: แสบปั๊ด พับลิชชิ่ง จำกัด.
- มณูญ วงศ์นาอี. (2554). กรรมะ กับ การบริหาร. กรุงเทพฯ .
- มาลีรัตน์ บุญอนันตบุตร. (2548). การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้จริยธรรมแบบ MCCP สำหรับเด็กปฐมวัย. ปริญญานิพนธ์ กศ.ด. (การศึกษาปฐมวัย). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- มันเกียรติ โกศลนิตติวงศ์. (2541). ทฤษฎีและเทคนิคการให้คำปรึกษา พุทธธรรม. พิมพ์ครั้งที่ 1 2541.กรุงเทพฯ: สุวีริยาสาส์น จัดพิมพ์.
- ยนต์ ชุ่มจิต (2553). ความเป็นครู. พิมพ์ครั้งที่ 5 .กรุงเทพมหานคร .โอ.เอส.พรินติ้ง เฮาส์.
- เยาวพา เดชะคุปต์. (2542). การจัดการศึกษาสำหรับเด็กปฐมวัย. กรุงเทพฯ: แม็ค.
- ราช งามัญญ. (2558). พระพุทธเจ้าสอน “How to” สู่อะไร. สติอศุทุมอร์โรว์.
- รัฐดาว พิศาพวงศ์. (2549). การพัฒนาจริยธรรมและความฉลาดทางอารมณ์เริ่มที่เด็กปฐมวัย. นครปฐมวัย : คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม.
- ลูกน้ำ แผลงภู. (2551). การแสดงหลักฐานความเที่ยงตรงและความเชื่อมั่นของแบบวัดคุณลักษณะการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสันติ. ปริญญานิพนธ์ กศ.ม.(สาขาการวัดผลทางการศึกษา).กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ลักกะณา เสนอฤทธิ์. (2551). ผลการจัดกิจกรรมเกมการศึกษาที่มีต่อพฤติกรรมทางสังคมของเด็กปฐมวัย. ปริญญานิพนธ์ กศ.ม. (การศึกษาปฐมวัย). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ลัดดาวัลย์ ยรรยงสง่า. (2549, มกราคม). จริยธรรมของเด็กปฐมวัย. วารสารการศึกษาปฐมวัย. 10(1): 33.
- ล้วน สายยศและอังคณา สายยศ. (2539). หลักการวิจัยทางการศึกษา.กรุงเทพฯ: ทวีกิจการพิมพ์.
- ล้วน สายยศ; และอังคณา สายยศ.(2543).การวัดด้านจิตพิสัย. กรุงเทพฯ: สุวีริยาสาส์น.

- วรภัทร์ ภูเจริญ. (ม.ป.ป.). การบริหารวิถีพุทธ ตอน: ทฤษฎีการบริหารสมัยใหม่จากพระไตรปิฎก. กรุงเทพฯ: อริยชน จำกัด.
- วศิน อินทสระ. (2549). พุทธศาสตร์. กรุงเทพฯ: ธรรมดา.
- . (2555). ธรรมเพื่อครองใจคนและเพื่อความสำเร็จในชีวิต. ฉบับธรรมทาน. สมุทรปราการ: ชมรมกัลยาณธรรม หนังสือดีอันดับที่ 206.
- . (2555). สิ่งเกื้อกูลชีวิต. กรุงเทพฯ: พิมพ์ครั้งที่ 2 . ธรรมดา
- วิทยา นาควัชระ. (2557). เลี้ยงลูกให้เก่งดีมีสุข (ปรับปรุงใหม่). พิมพ์ครั้งที่ 6 . พิมพ์ที่บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน).
- วิทย์ วิศทเวทย์; และเสถียรพงษ์ วรรณปก. (2544) .หนังสือสังคมศึกษา รายวิชา ส 0111 พระพุทธศาสนา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ตามหลักสูตรมัธยมศึกษาพุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ.2533). พิมพ์ครั้งที่ 14 . กรุงเทพฯ : อักษรเจริญทัศน์.
- วีระ อำพันสุข. (2550). ความรู้พื้นฐาน พุทธธรรมประยุกต์ระบบธรรมนำชีวิตนักบริหารชีวิต ฉบับเยาวชน การสอน การเรียน การสอบ การอ่าน การคิด. กรุงเทพฯ: เคล็ดไทย.
- วันชัย สุขตาม. (2557). สัมภาษณ์โดย ธิดารัตน์ จันทะหิน ณ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์.
- ศรินธร วิทยะสิรินันท์; ทิศนา แหมมณี; บุญบง ตันติวงศ์. (2556). หลักการและแนวคิดทางการปฐมวัยศึกษา (หน่วยที่ 13 รูปแบบการจัดการศึกษาปฐมวัยตามวิถีชีวิตไทย). พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- ศรีเรือน แก้วกังวาน (2554). ทฤษฎีจิตวิทยาบุคลิกภาพ. พิมพ์ครั้งที่ 16. กรุงเทพฯ: หมอชาวบ้าน.
- ส.รัตนรัตติ. (2547). ธรรมะเพื่อชีวิต. กรุงเทพฯ: 2547.
- สงวน สุทธิเลิศอรุณ. (2545). พฤติกรรมมนุษย์กับการพัฒนาตน. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: อักษราพิพัฒน์.
- สมชาย กิจยรรยง. (2555). ธรรมะชนะทุกข์ พิชิตความสุข สร้างความสำเร็จและก้าวหน้า. กรุงเทพฯ: สมาร์ท ไลฟ์
- สมหมาย จิตวรินทร์. (2539). ศึกษาการปรับตัวและการรู้คุณค่าทางศาสนาของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น. ปรินญาณิพนธ์ กศ.ม. (จิตวิทยาพัฒนาการ). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ถ่ายเอกสาร.
- สมเด็จพระญาณสังวร. (2516). พระพุทธศาสนากับสังคมไทย. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- . (2520). พรหมวิหารสี่. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ห้องภาพสุวรรณ.
- สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก. (2522). หลักพระพุทธศาสนา. กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย.

- (2535). *ความจริงที่ต้องเข้าใจ*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: จัดพิมพ์น้อมเกล้าถวายเนื่องในวโรกาสคล้ายวันประสูติ. กรุงเทพฯ.
- (2547). *รวบรวมพระคติธรรม* จากบทพระนิพนธ์ สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก. กรุงเทพฯ.
- (2555). *รวบรวมพระคติธรรม*. กรุงเทพฯ: 3 ตุลาคม 2555. จากพระราชนิพนธ์ สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก พระชนมายุ 100 พรรษา สมเด็จพระมหาธีรวงศ์. (2529). *ธรรมะสร้างเยาวชน*. กรุงเทพฯ: ธรรมสภา.
- (2544). *ธรรมะสร้างเยาวชน*. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (2550). *นวโกวาท (ฉบับประชาชน)*. พิมพ์ครั้งที่ 14. กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- สมโภชน์ เอี่ยมสุภาษิต. (2543). *ทฤษฎีและเทคนิคการปรับพฤติกรรม*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สาโรช บัวศรี. (2526). *จริยธรรมศึกษา*. กรุงเทพฯ: กรมการศาสนา.
- สิริมา ภิญโญอนันตพงษ์. (2549). *รายงานการวิจัย เรื่อง การพัฒนาคุณธรรมของเด็กปฐมวัย ด้วยวิธีสอนโดยใช้ชุดนิทานชาดก*. กรุงเทพฯ: คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- (2550). *วิชา ECED 201 การศึกษาปฐมวัย*. กรุงเทพฯ: หลักสูตรครุศาสตร์บัณฑิต สาขาการศึกษาปฐมวัย โครงการความร่วมมือระหว่างมหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิตกับส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต.
- (2550). *วิชา ECED 901 การวิจัยการศึกษาด้านปฐมวัย*. กรุงเทพฯ: หลักสูตรครุศาสตร์บัณฑิต สาขาการศึกษาปฐมวัย มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต.
- (2554). *รายงานการวิจัย เรื่อง รูปแบบการส่งเสริมพัฒนาการอุปนิสัยธรรมพื้นฐานของเด็กปฐมวัย*. กรุงเทพฯ: คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- (2555). *ประชุมวิชาการ: การวิจัยระดับชาติ ครั้งที่ 2 พลังการเรียนรู้ก้าวสู่สากล*. กรุงเทพฯ :เนื่องในวโรกาสคล้ายวันสถาปนาคณะศึกษาศาสตร์ .มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.และวันศาสตราจารย์ ดร.สาโรช บัวศรี วันพฤหัสบดี ที่ 12 กันยายน พ.ศ.2555.
- (2556). *การวัดและการประเมินผล . เด็กปฐมวัย*. กรุงเทพฯ : คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- (2556). *ประชุมวิชาการ: การวิจัยระดับชาติ ครั้งที่ 2 พลังการเรียนรู้ก้าวสู่สากล*. กรุงเทพฯ :เนื่องในวโรกาสคล้ายวันสถาปนาคณะศึกษาศาสตร์ .มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.และวันศาสตราจารย์ ดร.สาโรช บัวศรี วันพฤหัสบดี ที่ 12 กันยายน พ.ศ.2556.
- (2557). *ประชุมวิชาการ: การวิจัยระดับชาติ ครั้งที่ 3 พลังการเรียนรู้ก้าวสู่สากล*. กรุงเทพฯ: เนื่องในวโรกาสคล้ายวันสถาปนาคณะศึกษาศาสตร์ .มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.และวันศาสตราจารย์ ดร.สาโรช บัวศรี วันศุกร์ ที่ 12 กันยายน พ.ศ.2557.

- . (2557). *ดูแลลูกอย่างไรในวัยอนุบาล*. กรุงเทพฯ: บัณฑิต.
- สิริเทพ อินทรวีรัตน์. (2554). *ขจัดปัญหาในออฟฟิศด้วยธรรมะ*. กรุงเทพฯ: กันยาวิริ.
- สุขุมล เกษมสุข. (2548). *การปลูกฝังจริยธรรมแก่เด็ก*. กรุงเทพฯ: โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร (ฝ่ายประถม). คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- สุจิตรา อ่อนค้อม. (2545). *ศาสนาเปรียบเทียบ*. พิมพ์ครั้งที่ 7 .กรุงเทพฯ: สหธรรมมิก จำกัด.
- สุจินดา ขจรรุ่งศิลป์. (2550). *เอกสารประกอบการประชุมปฏิบัติการ เรื่อง “การศึกษาปฐมวัย ร้อยดวงใจถวายในหลวง: โครงการประชุมสัมมนาปฏิบัติการพัฒนาสภาพแวดล้อมการเรียนรู้สำหรับเด็กปฐมวัย ระหว่างวันที่ 17 – 19 ตุลาคม 2550 ณ ห้องศาสตราจารย์ ดร.สาโรช บัวศรี คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- สุนน อมรวิวัฒน์ . (2530). *การสอนโดยสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการ*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: โอ.เอส.พรินติ้ง.แฮ้าส์.
- . (2542). *การพัฒนาการเรียนรู้ตามแนวพุทธศาสตร์*. นนทบุรี: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- . (2546). *วิธีการเรียนรู้: คุณลักษณะที่คาดหวังในช่วงวัย*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ.
- สุเชาว์ พลอยชุม. (2529). *สารานุกรมพระพุทธศาสนา ประมวลจากพระนิพนธ์ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส*. มหามกุฏราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์
- สุเทพ สุวีรางกูร .(2554). *สังคมวิทยาตามแนวพุทธศาสตร์*. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- สุปราณี จิราณรงค์ .(2556). *ครูประจำวันชั้นมืออาชีพ*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุราง ไคว้ตระกูล. (2556). *จิตวิทยาการศึกษา*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เสถียรพงษ์ วรรณปก ราชบัณฑิต. (2552). *ธรรมะ HOW TO*. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: มติชน
- ไสว ข้อมงคลอุดม. (2528). *การสร้างแบบทดสอบวัดคุณธรรมด้านสังคหวัตถุ 4 สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1*. ปรินิพนธ์ กศ.ม. (การวัดผลการศึกษา). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ถ่ายเอกสาร
- ไสว มาลาทอง (2542). *คู่มือการศึกษาจริยธรรมสำหรับนักเรียน นิสิต นักศึกษา นักบริหาร นักปกครองและประชาชนผู้สนใจทั่วไป*. กลุ่มวิชาการพระพุทธศาสนาและจริยศึกษา กองศาสนา. กรุงเทพฯ : กรมศาสนา.
- สโรชา. (2553). *จุดคำ...นำความรักสมัคสมาน*. กรุงเทพฯ: วัฒนาพานิช จำกัด.

- สำนักงานศึกษากรุงเทพมหานคร. (2557). แนวทางการจัดกิจกรรมเตรียมความพร้อมระดับปฐมวัยโรงเรียนในสังกัดกรุงเทพมหานคร. กรุงเทพฯ: ชุมชนสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2544). รายงานการอภิปรายเรื่องพุทธธรรมนำการศึกษาได้อย่างไร. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2544). การพัฒนาและประเมินผลผู้เรียนด้านคุณจริยธรรม กรณีศึกษาจากการปฏิบัติจริง . กรุงเทพฯ: พิมพ์ดี.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2544). แผนการศึกษาแห่งชาติ (2545-2559). กรุงเทพฯ: สำนักนายกรัฐมนตรี.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2548). คู่มือประเมินพัฒนาการเด็กระดับก่อนประถมศึกษา. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- สำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง พ.ศ.2550. (2555). คู่มือหลักสูตร ธรรมศึกษา ชั้นตรี รวม 4 วิชาพิมพ์ครั้งที่ 1 . กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2547). กระบวนการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมเด็กปฐมวัย. กรุงเทพฯ: พรักหวานกราฟฟิค.
- . (2550). มาตรฐานการศึกษาของชาติ. กรุงเทพฯ: สหยาบลิ้งและการพิมพ์.
- สำนักงานวิชาการและมาตรฐานการศึกษา. (2548). คู่มือหลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช 2546 (สำหรับเด็กอายุ 3-6 ปี) .กรุงเทพฯ: คุรุสภาลาดพร้าว.
- อดิศร จันทร์สุข. (2549). รายงานการวิจัยเรื่อง การปลูกฝังคุณธรรมในเด็กปฐมวัยผ่านกระบวนการสร้างสรรค์ของแกนนำโรงเรียนวิถีพุทธ. กรุงเทพฯ: ศูนย์ส่งเสริมและพลังแผ่นดินเชิงคุณธรรม.
- อนันทิตา โปชะกฤษณะ. (2557). สัมภาษณ์โดย ธิดารัตน์ จันทะหิน ณ สยามสามไตร.
- อาจอง ชุมสาย ณ อยุธยา. (2550). การพัฒนาสู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มรดก.
- อาจอง ชุมสาย ณ อยุธยา. (2553). คุณธรรมนำความรู้ ฉบับปรับปรุงใหม่. กรุงเทพฯ: ปริมาตร.
- อาภาภรณ์ ไชยประสิทธิ์. (2551). การศึกษาพัฒนาการเด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดประสบการณ์ตามแนววิถีพุทธ: กรณีศึกษาโรงเรียนทอสี. ปรินญาณพนธ์ กศ.ม. (การศึกษาปฐมวัย). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- อารี สันตหจวี. (2550). เอกสารประกอบการประชุมปฏิบัติการ เรื่อง การศึกษาปฐมวัยร้อยดวงใจถวายในหลวง: โครงการประชุมสัมมนาปฏิบัติการพัฒนาสภาพแวดล้อมการเรียนรู้สำหรับเด็กปฐมวัย ระหว่างวันที่ 17 – 19 ตุลาคม 2550 ณ ห้องศาสตราจารย์ ดร.สาโรช บัวศรี คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

- . (2557). สัมภาษณ์โดย ชิตารัตน์ จันทะหิน. ณ โรงเรียนสาธิตบางนา จังหวัดสมุทรปราการ.
- อุดม เชยกิจวงศ์ และกนิษฐา แป้นสุวรรณ. (2554). *พระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า*. หนังสืออ่านเพิ่มเติมเรื่องพระพุทธศาสนา ตามหลักสูตรกระทรวงศึกษาธิการ พุทธศักราช 2544 ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน กรุงเทพฯ: อัลฟ่า มิเลเนียม จำกัด.
- อำไพ สุจริตกุล และคนอื่นๆ (2531). รายงานวิจัยเรื่อง การพัฒนาหลักการและวิธีอบรมตามวิถีตามชีวิตไทย. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- Armor,D.R. (1974). *Thete reliability and factor scaling*. Sociological methodology.17-50. เอกสาร.
- Banduru. (1977). *Self-Efficacy : Toward a unifying theory of behavior change*. *Psychological Review*, 84(2), 191-215
- . (1986). *Social foundations of thought and action : A social cognitive theory*. Englewood Cliffs.NJ:Prentice - Hall.
- . (1989). *Regulation of cognitive process through perceived selfefficiency*. *Development Psychology*, 25 (5), 725-735
- . (1989). *Socia Cognitive theory Annals of Child Development*. 6, 1-60.
- Bollen. (1989).
- Bloom,B.S. (1956). *Taxonmy of education objective. Handbook II : Affective domain*. New.
- Brown, Roger. (1968). *Social Psyhology*. New York: Free Press.18, 2009.York: Mckay.
- Burry - Stock, J.; & others. (1996, April) "Rater Agreement Indexes for Performance Assessment," *Education and Psychological Measurement*. 56(2) : 256.
- Comrey, A.L.,& Lee, H.B. (1992). *A First course in factor analysis*. Retrieved July 18, 2009.York: Mckay.
- Gable, Robert K. (1986). *Instrument in the Affective Domain*. Boston: Klnwer-Nijhoff
- Joreskog, K.G.;& Sorbom, D. (2004). *LISREL 8.7 for Windows [Computer Software]*. Lincolnwood, IL: Scientific Software Internatiol, Inc.
- Kohlberg.Law rencn. (1969). "The child as a Moral Philo Sopher," in Resding in, *Education Psychlogy Today*. P.37-43. California: CRM Books.
- Kolberg,Law rencn. (1969). "The child as a Moral Philo Sopher," in Resding in *Educational Psychology Today*. P.37-43. California : CRM Books.

- Kohlberg, L. (1976). *"Moral Stage and Moralization The Cognitive Development Approach"*, *Moral Development and Behavior*. Ed. By Thomas Lickona.p. 19-35. New York: Holt Rinehart and Winston.
- Lee, J.R. (1974). *Teaching Social Studies in The Elementary School*. New York: Free Press.
- Lee, A.B. (1998). *Measure of Efect Size (Strenght of Association)*. Retrieved January 18, 2011, from http://www.uccs.edu/faculty/lbecker/SPSS/glm_effectsize.htm
- Michener, A.H.; & Delamater J.D. (1994). *Social psychology*. 4th ed. New York:Harcourt Brace.
- Nunnally, J. C. (1967). *Psychometric Theory*. New York: Mc Graw-Hill.
- Piaget. Jean. (1960). *The horal Judgement of Child*. Illinois : The Froo Pross.
- Piaget, J. (1960). *The Moral Judgment of the Child*. Illinoid: The Free Press.
- (1982). *The moral Judgement of the Child*. New York: Penquin Education.
- Raju;N.S. (1977,December). *A Generalization of coefficient Alpha* .Psychometrika. 42(4):549-565.
- Sirima Pinyoanyntapong, (2013). *A Model for Promoting the Development of Basic Dharma Traits in Preschool Children*. Asia-Pacific journal of Research in Early Childhood Education. September 7(3), pp. 45-67.
- (2013). *The Development of Thai Early Childhood Education Curriculum to Promote Desirable Characteristics of Preschool Children*. Procedia-Social and Behavioral Sciences 88 (2013). 321-327.
- Stevens, J. (2002). *Applied multivariate statistics for the social sciences*. 4th ed. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก
รายนามผู้เชี่ยวชาญ

รายนามผู้เชี่ยวชาญ
ผู้เชี่ยวชาญในการสัมภาษณ์เชิงลึก เรื่อง คุณลักษณะสังคหวัตถุสืของเต็กปฐมวัย

พระราชญาณกวี (สวัญ ปิยวิฑู)

ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพระราม ๙
 แขวงบางกะปิ เขตห้วยขวาง
 กรุงเทพมหานคร

พระครูธรรมธรครรชิต คุณวโร

ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดญาณเวศกวัน
 ตำบลบางกระทีก อำเภอสามปราชญ์
 จังหวัดนครปฐม

ศาสตราจารย์ ดร. อารี สัตถนวิ

ผู้อำนวยการโรงเรียนสาธิตบางนา
 ตำบลบางปลา อำเภอบางพลี
 จังหวัดสมุทรปราการ

หม่อมหลวงพิกามาลย์ เกษมศรี

ผู้อำนวยการโรงเรียนสยามสามไตร
 (โรงเรียนวิถียุทธ) เขตพระโขนง
 กรุงเทพมหานคร

อาจารย์ ดร.วันชัย สุขตาม

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
 ตำบลนอกเมือง อำเภอเมือง
 มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์

รายนามผู้เชี่ยวชาญ
ผู้เชี่ยวชาญในการตรวจสอบคุณภาพของ
แบบประเมินคุณลักษณะสังคหวัตถุส์ของเด็กปฐมวัย

พระมหาศุภชัย แซ่เถียร (อชิต)

นิสิตหลักสูตรปริญญาวิทยาศาสตรดุษฎีบัณฑิต
 สาขาวิชาการวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ประยุกต์
 มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.รัชฎาญจน์ ทองถาวร

รองคณบดีฝ่ายวิชาการและพัฒนาคุณภาพนักศึกษา
 คณะศึกษาศาสตร์ สาขาการศึกษาปฐมวัย
 มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

อาจารย์ ดร.ศศิธร อมรินทร์แสงเพ็ญ

อาจารย์ประจำสาขาวิชาการศึกษาปฐมวัย
 คณะครุศาสตร์
 มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี

อาจารย์ ดร.ครรชิต แสนอุปบล

อาจารย์ภาควิชาการแนะแนวจิตวิทยาการศึกษา
 คณะศึกษาศาสตร์
 มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

อาจารย์ ดร.มิ่ง เทพครเมือง

หัวหน้าฝ่ายวิจัยและบริการวิชาการ
 โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
 (ฝ่ายประถม)

รายนามผู้เชี่ยวชาญ

ผู้เชี่ยวชาญในการตรวจสอบคุณภาพและความเหมาะสมของรูปแบบ
การจัดการเรียนรู้แบบ KID-D เพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะสัปดาห์ที่ดีของเด็กปฐมวัย

อาจารย์ ดร.ดรรชนี อุทัยพันธ์

ศึกษานิเทศก์เชี่ยวชาญและหัวหน้ากลุ่มงานพัฒนา
หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน
สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา
ราชบุรีเขต 1

อาจารย์ ดร.ศิริมงคล ทนทอง

โรงเรียนบ้านตอกตรา
หัวหน้าสายระดับชั้นอนุบาล
จังหวัดสุรินทร์

อาจารย์ ดร.ปิยลักษณ์ พฤษะวัน

อาจารย์ประจำสาขาวิชาการศึกษาศาสตร์
คณะครุศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม

อาจารย์ ดร.บุญประครอง ไม้เขียว

คณะเทคโนโลยีคหกรรมศาสตร์
สาขาการศึกษาศาสตร์
มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี

อาจารย์ ดร.อรัญญา กุฎจอมศรี

โรงเรียนสนามบิน
หัวหน้าสายระดับชั้นอนุบาล
จังหวัดขอนแก่น

ภาคผนวก ข

- ตัวอย่างแบบประเมินคุณลักษณะสังคมที่ดีของเด็กปฐมวัย

แบบประเมินคุณลักษณะสัคหวัดฤสึของเด็กปฐมวัย

การประเมินในครั้งนี้ เป็นการประเมินสำหรับงานวิจัย
เพื่อสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับคุณลักษณะสัคหวัดฤสึของเด็กปฐมวัย
การประเมินจะไม่มีผลกระทบต่อเด็ก ครู และโรงเรียนแต่ประการใด
(โปรดตอบตามความเป็นจริง)

คำชี้แจง

1. แบบประเมินคุณลักษณะสัคหวัดฤสึของเด็กปฐมวัยเป็นประเมินการแสดงออกของเด็กปฐมวัยเป็นรายบุคคล ที่มีการแสดงออกถึงความคิด ความรู้สึกหรือการกระทำที่ปรากฏตามความเป็นจริงเพื่อประโยชน์ในการนำไปใช้ในการศึกษาองค์ประกอบคุณลักษณะสัคหวัดฤสึของเด็กปฐมวัย
2. การประเมินคุณลักษณะสัคหวัดฤสึของเด็กปฐมวัยเป็นการประเมินภาพรวมต่อ ความคิด ความรู้สึก และการกระทำที่แสดงออกมาตามความเป็นจริงของเด็กเป็นรายบุคคล
3. ช่วงเวลาสำหรับการประเมินคุณลักษณะสัคหวัดฤสึของเด็กปฐมวัย คือ ช่วงเวลาที่เด็กปฐมวัยทำกิจกรรมในห้องเรียน นอกห้องเรียน และทำกิจวัตรประจำวันต่างๆ ที่โรงเรียน
4. ในการประเมินให้ผู้ทำการประเมินโปรดเขียนชื่อ สกุล อายุ ชั้นเรียน และโรงเรียนของเด็กปฐมวัยที่ได้รับการประเมิน พร้อมทั้งระบุวัน เวลา ที่ทำการประเมิน
5. วิธีการประเมิน ให้ผู้ทำการประเมินทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องคะแนนท้ายข้อคำถามซึ่งที่เป็นจริงของเด็กปฐมวัยตามเกณฑ์การให้คะแนน ดังนี้

เกณฑ์การให้คะแนน

คะแนน 1	เมื่อเด็กปฐมวัยไม่แสดงออกเลย
คะแนน 2	เมื่อเด็กปฐมวัยแสดงออกได้โดยให้ผู้อื่นบอกเป็นส่วนใหญ่
คะแนน 3	เมื่อเด็กปฐมวัยแสดงออกได้ด้วยตนเองเป็นบางครั้งและบางครั้งต้องให้ผู้อื่นบอก
คะแนน 4	เมื่อเด็กปฐมวัยแสดงออกได้ด้วยตนเองเป็นส่วนใหญ่
คะแนน 5	เมื่อเด็กปฐมวัยแสดงออกได้ด้วยตนเองทุกครั้ง

ดั

ตัวอย่างแบบประเมินคุณลักษณะสัณห์วัตฤสี่ของเด็กปฐมวัย

ส่วนที่หนึ่ง เป็นข้อมูลส่วนบุคคลของเด็กรปฐมวัยที่ถูกประเมินดังนี้

ชื่อ (ด.ญ./ ด.ช.).....นามสกุล.....

อายุ.....ปี.....เดือน.....ชันอนุบาลปีที่.....วันที่.....

ส่วนที่สอง เป็นรายการข้อความตัวบ่งชี้ประเมินคุณลักษณะสัณห์วัตฤสี่ของเด็กรปฐมวัยเป็นแบบมาตราประเมินค่า 5 ระดับ (ดังแสดงในตาราง 16)

ข้อ	ข้อความบ่งชี้คุณลักษณะสังคหัตถุสี่ของเด็กปฐมวัย	ระดับการแสดงผลออกของเด็กปฐมวัย				
ด้านที่ 1 การให้สิ่งที่ดี (ทาน)						
1.	ให้สิ่งของที่ควรแบ่งปันกัน	➊	➋	➌	➍	➎
	1.1.	➊	➋	➌	➍	➎
	1.2.	➊	➋	➌	➍	➎
	1.3.	➊	➋	➌	➍	➎
2.	ให้ความรักโอบอ้อมอารีต่อกัน	➊	➋	➌	➍	➎
	2.1.	➊	➋	➌	➍	➎
	2.2.	➊	➋	➌	➍	➎
	2.3.	➊	➋	➌	➍	➎
3.	ให้ความรู้คอยแนะนำตักเตือนกัน	➊	➋	➌	➍	➎
	3.4.	➊	➋	➌	➍	➎
	3.5.	➊	➋	➌	➍	➎
	3.6.	➊	➋	➌	➍	➎
ด้านที่ 2 การพูดดี (ปิยวาจา)						
	00.	➊	➋	➌	➍	➎
ด้านที่ 3 การประพฤติดี (อัตถจริยา)						
	00.	➊	➋	➌	➍	➎
ด้านที่ 4 การวางตนดี (สมานัตตตา)						
	12.3.	➊	➋	➌	➍	➎
รวม						

ชื่อผู้ประเมิน.....วันที่.....สถานที่.....

ภาคผนวก ค

- ตัวอย่างคู่มือประกอบการใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ KID-D เพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะสังคหวัตถุสึของเด็กปฐมวัย
- ตัวอย่างแผนการจัดการเรียนรู้แบบ KID-D เพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะสังคหวัตถุสึของเด็กปฐมวัย

คู่มือประกอบการใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ KID-D
เพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะสังคมที่ดีของเด็กปฐมวัย

นิสิตระดับปริญญาตรีบัณฑิต
สาขาวิทยาการทางการศึกษาและการจัดการเรียนรู้ แขนงวิชาการศึกษาศึกษาปฐมวัย
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

คู่มือประกอบการใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ KID-D เพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะสังคมของเด็กปฐมวัย

รูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ KID-D เพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะสังคมของเด็กปฐมวัย ประกอบด้วย ความเป็นมาและความสำคัญของรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ KID-D แนวคิดทฤษฎีพื้นฐาน หลักการในการพัฒนารูปแบบ จุดมุ่งหมาย ขั้นตอน บทบาทครูในการใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ KID-D บทบาทเด็ก การนำรูปแบบไปใช้ การประเมินผลและการเครื่องมือในการประเมินผล ตัวอย่างแผนจัดการเรียนรู้แบบ KID-D เพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะสังคมของเด็กปฐมวัย ไปจัดกิจกรรมให้กับเด็กอายุ 5-6 ปี เนื้อหาที่นำมาใช้ทั้งหมดมี 8 หน่วย ได้แก่ หน่วยกิจกรรมสร้างคนดี, มารยาทดี, เพื่อนแสนดี, ห้องเรียนเด็กดี, ฤดูหนาวเย็นดี, โลกสวยด้วยมือเด็กดี, อาหารเพื่อสุขภาพดี, คณิตคิดสนุกดี โดยการจัดการเรียนรู้ สัปดาห์ละ 1 หน่วย ในช่วงกิจกรรมเสริมประสบการณ์ เป็นเวลาวันละ 45 นาที สัปดาห์ละ 4 วัน คือ วันจันทร์ถึงวันพฤหัสบดี โดยมีลำดับขั้นตอน ดังนี้ ขั้นกระตุ้นความรู้ (Knowledge: K) ขั้นปฏิสัมพันธ์ (Interaction: I) ขั้นปฏิบัติงานร่วมกัน (Doing together: D) ขั้นที่ 4 แสดงผลงานสะท้อนการเรียนรู้ (Display: D) ดังปรากฏตามตารางกำหนดการทดลองใช้รูปแบบ (ตัวอย่าง) ตาราง 17 และ 18

สัปดาห์ที่	หน่วยการเรียนรู้ (สาระการเรียนรู้)	ครั้งที่	สาระที่ควรเรียนรู้	จุดประสงค์	หมายเหตุ
1.	สร้างความคุ้นเคยและประเมินคุณลักษณะสังคมของเด็กปฐมวัยก่อนการทดลอง				
2.	กิจกรรมสร้างคนดี (ตัวเด็ก)	1.	การให้สิ่งดีต่อกัน	การให้สิ่งที่ดี	สังคม สังคม
		2.	การพูดดีต่อกัน	การพูดดี	
		3.	การประพฤติดีต่อกัน	การประพฤติดี	
		4.	การวางตนดีต่อกัน	การวางตนดี	
0.					
0.					
9.	คณิตคิดสนุกดี (สิ่งต่าง ๆ รอบตัว)	1.	ตัวเลขในชีวิตประจำวัน	การให้สิ่งที่ดี	สังคม สังคม
		2.	รูปทรงเรขาคณิต	การพูดดี	
		3.	ความแตกต่างของปริมาณน้ำในแก้ว	การประพฤติดี	
		4.	ลูกเต๋าแสนสนุก	การวางตนดี	
10.	ประเมินคุณลักษณะสังคมของเด็กปฐมวัยหลังการทดลอง				

สัปดาห์ที่	วัน	หน่วยการเรียนรู้	ขั้นตอนกิจกรรมการเรียนรู้	คุณลักษณะ สัปดาห์ที่	แผน
1.	วันที่ 1	หลักธรรม สร้างคนดี	1. ขั้นกระตุ้นความรู้ (Knowledge : K)	การให้สิ่งที่ดี	1-4
	วันที่ 2		2. ขั้นปฏิสัมพันธ์ (Interaction : I)	การพูดดี	
	วันที่ 3		3. ขั้นปฏิบัติงานร่วมกัน (Doing together: D)	การประพฤติดี	
	วันที่ 4		4. ขั้นแสดงผลงานสะท้อนการเรียนรู้ (Display: D)	การวางตนดี	
0.					
0.					
8.	วันที่ 1	คณิตคิดสนุกดี	1. ขั้นกระตุ้นความรู้ (Knowledge : K)	การให้สิ่งที่ดี	9-12
	วันที่ 2		2. ขั้นปฏิสัมพันธ์ (Interaction : I)	การพูดดี	
	วันที่ 3		3. ขั้นปฏิบัติงานร่วมกัน (Doing together: D)	การประพฤติดี	
	วันที่ 4		4. ขั้นแสดงผลงานสะท้อนการเรียนรู้ (Display: D)	การวางตนดี	

- ตัวอย่าง -

แผนการจัดการเรียนรู้แบบ KID-D เพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะสังคมของเด็กปฐมวัย

หน่วยเพื่อนแสนดี เรื่องการปฏิบัติตนกับเพื่อน

วันที่ 3 เวลาในการทดลอง 45 นาที

ช่วงกิจกรรมเสริมประสบการณ์ ชั้นอนุบาลชั้นปีที่ 2

จุดประสงค์การเรียนรู้

เพื่อพัฒนาคุณลักษณะสังคมที่ดี ด้านการประพฤติดี (อัตถจริยา)

1. เพื่อให้เด็กเรียนรู้การทำตนให้เป็นประโยชน์ต่อเพื่อน
2. เพื่อให้เด็กเรียนรู้การทำตนให้เป็นประโยชน์ต่อครู
3. เพื่อให้เด็กเรียนรู้การทำตนให้เป็นประโยชน์ต่อสังคม
4. เพื่อให้เด็กรู้และเข้าใจบทบาทหน้าที่ของตนเองในการทำกิจกรรมร่วมกับเพื่อน

เนื้อหา

การปฏิบัติตนกับเพื่อน เด็กควรรู้จักการปฏิบัติตนที่ดีต่อเพื่อน รู้จักการช่วยเหลือ แบ่งปัน การรอคอย จะทำให้เพื่อนรักและชอบเล่นด้วย ถ้าเด็กปฏิบัติไม่เหมาะสมอาจจะทำให้เด็ก ๆ ไม่มีเพื่อน

กิจกรรมการจัดการเรียนรู้แบบ KID-D

ขั้นกระตุ้นความรู้ (Knowledge : K)

1. เด็กและครูทักทายพร้อมด้วยการไหว้และกล่าวคำว่า “สวัสดี” สันทนาซักถามแสดงความคิดเห็นแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันเกี่ยวกับเหตุการณ์ทั่วไป
2. เด็กและครูร่วมกันร้องเพลง “เล่นกันดีดี” ทำท่าทางประกอบอย่างอิสระพร้อมร่วมกัน สันทนาเนื้อหาของเพลงเพื่อเชื่อมโยงสู่เนื้อหา “การปฏิบัติตนกับเพื่อน”
3. ครูเป็นเล่านิทานเรื่อง “ดีดีมีเพื่อนเยอะ”

ขั้นปฏิสัมพันธ์ (Interaction : I)

4. เด็กแบ่งกลุ่มออกเป็น 5 กลุ่มตามความสมัครใจ พร้อมทักทายกล่าวคำว่า “สวัสดี” แนะนำตนเองกับสมาชิกในกลุ่ม

5. สมาชิกภายในกลุ่มร่วมสนทนาเกี่ยวกับนิทาน โดยมีหัวข้อในสนทนาดังนี้

- เด็กๆ คิดว่าทำไมดีดดีถึงมีเพื่อนเยอะ
- เด็กๆ ชอบพฤติกรรมใดของดีดดีที่สุด เพราะอะไร
- เด็กที่นิสัยดี เด็กๆ คิดว่ามีลักษณะอย่างไร
- เด็กที่นิสัยไม่ดี เด็กๆ คิดว่ามีลักษณะอย่างไร
- วิธีการปฏิบัติตนเพื่อเป็นเพื่อนที่น่ารัก ควรปฏิบัติอย่างไร

ขั้นปฏิบัติงานร่วมกัน (Doing together : D)

6. สมาชิกภายในกลุ่มร่วมกันวาดภาพ “เด็กนิสัยดี” และ “เด็กนิสัยไม่ดี” ลงในกระดาษชาร์ทแผ่นใหญ่ พร้อมระบายสีตกแต่ง

ขั้นแสดงผลงานสะท้อนการเรียนรู้ (Display and Discussion: D)

7. เด็กนำเสนอผลงานของกลุ่มตนเอง
8. เด็กและครูร่วมกันทบทวนสรุปเนื้อหาเกี่ยวกับการปฏิบัติตนกับเพื่อนและการเรียนรู้ในการทำกิจกรรม

การวัดประเมินผล (Assessment)

การสังเกตพฤติกรรมเด็กระหว่างกิจกรรมการจัดการเรียนรู้โดยสังเกตจาก

1. เด็กทำตนให้เป็นประโยชน์ต่อเพื่อน
2. เด็กทำตนให้เป็นประโยชน์ต่อครู
3. เด็กทำตนให้เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม
4. เด็กรู้และเข้าใจบทบาทหน้าที่ของตนเองในการทำกิจกรรมร่วมกับเพื่อน

สื่อการสอน

1. เพลง “เล่นกันดีดี”
2. หนังสือนิทาน “ดีดดีเพื่อนเยอะ”
3. กระดาษชาร์ทแผ่นใหญ่, ดินสอ, สีต่างๆ

บันทึกผลหลังการสอน

.....

.....

.....

ภาคผนวก

เพลง “เล่นกันดีดี”

(ศรีนวล รัตนสุวรรณ)

เล่นกัน เล่นกันดีดี
ต้องสามัคคี เราเป็นเพื่อนกัน
ของเล่นเราเล่นด้วยกัน เมื่อเลิกเล่นพาลันช่วยกันเก็บเอ๋ย

นิทาน ตีตตีมีเพื่อนแยะ

เรื่อง : ทิพย์วรรณ แสงศรี

ภาพ : เจนจิรา เกตุวงศ์วิริยะ และ มงคล หวานน้ำ

หนูชื่อ ตีตตีมีเพื่อนแยะแยะ ที่เห็นอยู่นี้ เพื่อนตีตตีเองแหละ
อยากรู้มีเพื่อนแยะแยะ เชิญมาใกล้ๆ ตีตตีใครขอแยะ
ตีตตี ยิ้มแย้มแจ่มใส เจอเพื่อนๆ เมื่อไหร่ ส่งยิ้มให้ทุกครั้งแหละ
สวัสดีจะ ขอโทษนะคะ ขอบคุณนะจ๊ะ
ตีตตี พุดจาไฟเราะ ใช้คำเหมาะสม ไม่ทะเลาะ ไม่เข้าหา
มาเล่นด้วยกันไหมจ๊ะ
ตีตตีนั่น มีน้ำใจ ช่วยเหลือใครๆ ไม่เว้นวายเลยแหละ
ตีตตี ชอบแบ่ง ชอบปัน กินด้วยกัน เล่นด้วยกัน สนุกสนานจริงแท้
ตีตตี ไม่เคยแกล้งเพื่อน ข้ายังคอยตักเตือน พวกเพื่อนๆ ที่ชอบรังแกกัน

.....

ประวัติย่อของผู้วิจัย

ประวัติย่อของผู้วิจัย

ชื่อ ชื่อสกุล	ธิดารัตน์ จันทะหิน
วัน เดือน ปีเกิด	10 มิถุนายน 2521
สถานที่ เกิด	จังหวัดศรีสะเกษ
สถานที่อยู่ปัจจุบัน	หมู่บ้านสาริน 7 เลขที่ 99/125 ซอย 13 ถนนค่าน้ำแซบ อำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี 39140 เบอร์โทรศัพท์ 081-846-6604
ตำแหน่งหน้าที่การงานปัจจุบัน	อาจารย์ประจำสาขาวิชาการศึกษาปฐมวัย
สถานที่ทำงานปัจจุบัน	คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี
ประวัติการศึกษา	
พ.ศ. 2542	ครุศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษาปฐมวัย จาก มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต
พ.ศ. 2551	การศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษาปฐมวัย จาก มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
พ.ศ. 2558	ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิทยาการทางการศึกษาและการจัดการเรียนรู้ (การศึกษาปฐมวัย) จาก มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ